

УНИВЕРЗИТЕТ У БЕОГРАДУ
ФИЛОЛОШКИ ФАКУЛТЕТ

Стефана Д. Пауновић Родић

**СТЕРЕОТИП ЖЕНЕ У ЈЕЗИЧКОЈ СЛИЦИ СВЕТА
СЛОВАКА И СРБА**

докторска дисертација

Београд, 2019

UNIVERSITY OF BELGRADE

FACULTY OF PHILOLOGY

Stefana D. Paunović Rodić

**THE STEREOTYPE OF A WOMAN IN LINGUISTIC
IMAGE OF THE WORLD IN SLOVAKS AND
SERBS**

Doctoral Dissertation

Belgrade, 2019

БЕЛГРАДСКИЙ УНИВЕРСИТЕТ
ФИЛОЛОГИЧЕСКИЙ ФАКУЛЬТЕТ

Стефана Д. Паунович Родич

**СТЕРЕОТИП ЖЕНЩИНЫ В ЯЗЫКОВОЙ
КАРТИНЕ МИРА СЛОВАКОВ И СЕРБОВ**

докторская диссертация

Белград, 2019

Подаци о ментору и члановима комисије

Ментор:

др Људмила Поповић, редовни професор, Универзитет у Београду, Филолошки факултет

Чланови комисије:

Датум одбране:

Стереотип жене у језичкој слици света Словака и Срба

Резиме

Основно питање на које смо желели да дамо одговор овим истраживањем јесте: *која је улога и статус жене у словачком и српском друштву, како се осликава жена у словачкој и српској култури*. Наше истраживање је лингвистичко – то значи да смо на основу тога како се о жени у словачком и српском језику говори, хтели да сазнамо и како се о њој и мисли.

Овако постављено питање наше истраживање тематски сврстава у област гендерне лингвистике, али да бисмо на њега дали одговор служили смо се методологијом когнитивне лингвистике, која језик не посматра атомистички, већ у склопу општих сазнајних (когнитивних) способности и процеса – *процеса концептуализације и процеса категоризације*, те истражујући језичку слику света можемо допрети до менталних репрезентација изграђених на основу индивидуалног и колективног чулног, емотивног и когнитивног искуства ванјезичке стварности.

С циљем да опишемо сличности, разлике, варијације и нивое варијација у концептуализацији и категоризацији жене између словачке и српске лингвокултуре, као и промене које су се догодиле у оквиру сваке од истраживаних лингвокултура као последица промене статуса и улоге жене у словачком и српском друштву, прибегли смо анализи стереотипа. Он се, у складу с приступом Људмиле Поповић, супротставља прототипу управо у равни колективно – индивидуално. Стереотип тако можемо тумачити као скуп вредносних критеријума за процену чланова неке категорије, издвојених на основу статуса који та категорија има у датој култури или друштву. Ови критеријуми изграђују се са циљем да очувају оне функције елемената дате категорије који се у тој култури или друштву процењују као пожељни или потребни.

Примењена методологија обухвата етимолошку, контекстуалну и паремиолошку анализу, асоцијативни експеримент и концептуалну анализу. Истраживање је обухватило речничку грађу из описних речника словачког и српског језика, затим речника синонима, жаргона, етимолошких речника и сл., потом фразеолошку, паремиолошку и другу фолклорну грађу (у односу на коју пратимо промене у структури семантичког поља стереотипа жене у словачкој и српској језичкој слици света), електронске корпусе словачког и српског језика, као и реакције испитаника добијене путем самостално спроведеног асоцијативног теста, чији је део и штампан као прилог у оквиру ове дисертације. Посебан акценат ставили смо на контекстуалну анализу, тј. анализу колокација и грађе добијене путем асоцијативног експеримента, јер претпостављамо да ће се у овој грађи најпре показати промене у структури семантичког поља стереотипа.

Рад је подељен у две веће тематске целине: прва обухвата анализу елемената категорије женствености као концепта у којем се одражава суштина стереотипизације жене у истраживаним лингвокултурама, док је друга целина посвећена провери изнетих ставова и закључака путем анализе номинација жене с обзиром на животну доб и стереотипични сценарио живота, применом теорије

појмовне метафоре и семантичко-морфолошком и творбеном анализом родне асиметрије у оба језика.

Као централни елементи категорије женствености у обе лингвокултуре издвојили су се нежност, осећајност и привлачност што профилише улогу жене као мајке и супруге. Нешто мање је у савременом језику изражена чедност одн. верност, док су на архаичној периферији остали богатство, тј. финансијско стање, вредноћа и побожност, који су се профилисали у паремиолошкој грађи. Централне издвојене карактеристике у оба језика се издвајају и у фразеологизмима па су жене *нежнији*, *лепши* и *слабији* пол (слов. *nežné, krásne, slabé pohlavie*) при чему су то и основне диференцијалне особине категорије женственост у односу на мужевност.

Анализом грађе добијене путем асоцијативног теста претходни резултати су углавном потврђени, али су се као (неочекивано) бројне показале групе реакција које жени приписују храброст, снагу и сл. те смо додатним истраживањем дошли до закључка да има разлике у концептуализацији мушке и женске снаге и да, за разлику од женске снаге која имплицира издржљивост, мушка снага обухвата елементе насиља, физичке снаге и доминације.

Резултат овог дела истраживања на теоријском плану представља закључак о слојевитости гендерног стереотипа и издвајање три основна типа: општи категоријални стереотип, посебни стереотип и национални гендерни стереотип.

Анализом номинација жене с обзиром на животну доб и стереотипични сценарио живота показали смо да су поједини периоди живота жене издвојени на основу полне зрелости, тј. репродуктивне функције и овим делом истраживања је потврђено да се стереотип жене конструише да подржи и промовише улогу жене као мајке и супруге.

Применом теорије примарне концептуалне метафоре а на основу искуства бебе са мајком, издвојили смо примарне метафоре ЖЕНА ЈЕ СЛАДАК/ПРИЈАТАН УКУС, ЖЕНА ЈЕ ПРИЈАТАН МИРИС – привлачност, ЖЕНА ЈЕ ТОПЛОТА – нежност и ЖЕНА ЈЕ МЕКОЋА – осећајност.

Таксономију родне асиметрије истраживали смо на грађи из једнотомних речника словачког и српског језика ексцерпирајући примере којима се именује особа женског пола а који немају творбени парњак којим се именује особа мушког пола, али и оне које имају творбени парњак али код којих је дошло до развоја или модификације значења. Овако издвојени корпус именица одражава елементе категорије женствености, тј. на основу вредносних критеријума које ови елементи представљају можемо их једноставно класификовати по позитивној или негативној оси тополошке схеме стереотипа жене. Анализа резултата асоцијативног текста показала је да код наших испитаника нема веће разлике у концептуализацији жена одабраних занимања, без обзира на то што се у словачком језику доследно, у теорији и пракси, примењује симетрично именовање особа мушког и женског пола на основу професије, радне хијерархије, припадности организацијама или идеолошким групама и сл.

Завршни део истраживања представља анализа оних реакција на одабране стимулусе које смо претходно сврстали у групе 'опште позитивне особине', 'опште негативне особине', 'понашање и активности' и 'изглед'. Овом анализом доказано је да је природа стереотипа статична, али не и непроменљива.

Општи је закључак да стереотип жене у језичкој слици света Словака и Срба из периода формирања представе о њеној традиционалној улози у породици ни данас није промењен, већ је надограђен. Жена се више не процењује само на основу

лепоте, оствареног мајчинства или обавеза које треба да обави у домаћинству, него и у односу на пословни успех – од ње се очекује да буде *жена змај*.

Научни допринос ове дисертације је, на првом месту, у томе што је то прва контрастивна словачко-српска дисертација у којој је примењена методологија когнитивне лингвистике и прва таква посвећена истраживању гендерних стереотипа. Резултати до којих смо дошли имају широку примену и научни допринос: од теоријске разраде приступа стереотипа, преко могућности примене у настави словачког као страног језика у српској средини и обрнуто – у настави српског језика у словачкој средини. Истраживање доприноси области преводаштва, као и савременој словачкој и српској лексикографији, превасходно у смислу израде речника колокација. Посебан значај видимо у новој грађи, прикупљеној путем самостално спроведеног асоцијативног теста, која је погодна за даља когнитивнолингвистичка и лингвокултуролошка двојезична истраживања.

Иако је истраживање спроведено на грађи словачког и српског језика, оно представља интерес за истраживање сличне проблематике у другим словенским и несловенским језицима, посебно с обзиром на методологију која је у њему понуђена и разрађена.

Кључне речи: словачки језик, српски језик, језичка слика света, когнитивна лингвистика, гендерна лингвистика, стереотип, род, пол, асоцијативни тест, контрастивна анализа

Научна област: славистика, лингвистика

Ужа научна област: когнитивна лингвистика, словакистика, србистика

УДК:

The stereotype of a woman in linguistic image of the world in Slovaks and Serbs

Resume

The primary issue of our concern in this research is what the role and status of a woman in Slovak and Serbian societies is and how a woman is described in Slovak and Serbian culture. Our research is linguistic, which means that we wanted to find out how a woman is thought about by means of the way a woman is spoken about in the Slovak and Serbian languages.

This formulation of the issue thematically categorises our research in the domain of gender linguistics, but in order to provide the answer we used the methodology of cognitive linguistics, which does not treat the language separately, but within general noetic (cognitive) capacity and processes – the process of conceptualisation and the process of categorisation, hence by investigating linguistic image of the world, we can reach mental presentations created by individual and collective sensual, emotional and cognitive experience of non-linguistic reality.

In order to describe similarities, differences, variations and levels of variations in the conceptualisation and categorisation of a woman between Slovak and Serbian linguistic cultures, together with the changes that occurred within each of those linguistic cultures as a consequence of changes in the status and role of a woman in Slovak and Serbian societies, we analysed stereotypes. In accordance with the approach of Ljudmila Popović, a stereotype opposes to the prototype in the domain of the collective – the individual. The stereotype can thus be interpreted as a collection of value criteria in the assessment of the members of a category, based on the status which the category has in given culture or society. These criteria are established in order to preserve functions of elements of the given category which are assessed as favourable or necessary in that culture or society.

The applied methodology includes etymological, contextual and paremiological analysis, association experiment and conceptual analysis. The research included lexical material from the described dictionaries of the Slovak and Serbian languages, then dictionaries of synonyms, jargons, etymological dictionaries etc. then phraseological, paremiological and other folklore material (in relation to which the changes in the semantic field of the stereotype of a woman in Slovak and Serbian image of the world), electronic materials in the Slovak and Serbian languages, as well as the reactions of examinees obtained through independently conducted association test, whose part is printed as Appendix within this dissertation. We have especially emphasised contextual analysis, i.e. the analysis of collocations and the material obtained through the association experiment, since we assume that it is this material that will primarily reveal the changes in the structure of semantic field of stereotypes.

The dissertation is divided into two major thematic wholes: the first one includes the analysis of elements of category of femininity as the concept where the essence of stereotypization of a woman in the investigated linguistic cultures is reflected, while the other whole is dedicated to testing of the presented attitudes and conclusions through the analysis of nomination of a woman regarding the age and stereotypical life scenario, by using the theory of notional metaphor and semantic-morphological and constitutive analysis of gender asymmetry in both languages.

We specified gentleness, sensitiveness and attractiveness as principal elements of category of femininity in both linguistic cultures that define the role of a woman as a mother and wife. In contemporary language, purity i.e. fidelity is somewhat less pronounced, while richness, i.e. financial status, diligence and piety, expressed in paremiological material stay on archaic periphery. The essentially outlined characteristics in both languages are also specified in phrasemes, hence women are a more delicate, beautiful and weaker gender (Slovak: *nežné, krásne, slabé pohlavie*; Serbian: *нежнију, лепиу, слабију пол*), being basic differential characteristics in the category of femininity in relation to muscularity.

The analysis of material obtained through association test also confirmed the previous results, but (surprisingly) revealed a group of reactions such as courage, strength etc. attributed to women; therefore we did additional research which showed the differences between masculine and feminine strength and thus concluded that unlike female strength that implied endurance, masculine strength included the elements of violence, physical strength and domination.

At the theoretical level of research we arrived at conclusion about the complexity of gender stereotype and specification of three basic types: general categorical stereotype, specific stereotype and national gender stereotype.

The analysis of nomination of a woman related to her age and stereotypical life scenario revealed that certain periods in life of a woman were distinct according to sexual maturity, i.e. reproductive function, and this part of research confirmed that stereotype of a woman was construed to support and promote the role of a woman as a mother and wife.

By applying the theory of primary conceptual metaphor based on the experience of the baby with mother, we single out the primary metaphors WOMAN IS SWEET/DELICIOUS TASTE and WOMAN IS PLEASANT SCENT – attractiveness, WOMAN IS WARMTH – delicacy, WOMAN IS SOFTNESS – sensibility.

Taxonomy or gender asymmetry was investigated on the material from one-volume dictionaries of the Slovak and Serbian languages by isolating the examples where a person of feminine gender was nominated without constitutive pair of masculine person, together with those with constitutive pair but modified meaning. This selection of nouns reflects the elements of category of femininity, that is to say, we could easily classify them by positive or negative axis of typological pattern of stereotypes of a woman according to their value criteria. The analysis of association test did not reveal greater differences in our examinees related to conceptualisation of women in selected professions, although in both theory and practice, symmetric nomination of masculine and feminine gender in nomination of professions, membership in organisation or ideological groups was consequently applied in the Slovak language.

The concluding part of research was the analysis of those reactions to the selected stimuli that were previously classified in the group of ‘general positive characteristics’, general negative characteristics’, ‘behaviour and activities’ and ‘appearance’. This analysis proved that the nature of stereotypes was static, but not unchangeable.

The general conclusion is that stereotypes of a woman in linguistic image in Slovaks and Serbs has not changed since the time when the notion of her traditional role in the family was formed; however, it has been upgraded. A woman is no more assessed by her beauty, realisation of maternity or her house chores only, but also respecting her professional success, thus she is expected to be a ‘superwoman’ (Serbian *жена змај*).

The scientific contribution of this dissertation is primarily in its being the first contrastive Slovak-Serbian dissertation where the methodology of cognitive linguistics is

applied, and the first dedicated to the research of gender stereotypes. The obtained results have wide application and scientific contribution from theoretical elaboration of the approach to stereotypes, through the possibilities of its application in teaching the Slovak language as a foreign language in Serbian environment and, vice versa, in teaching the Serbian language in Slovak environment. This research contributes to the domain of translation, contemporary Slovak and Serbian lexicography, primarily in formation of the dictionary of collocations. We find special significance in new material obtained through independently conducted association test, which is suitable for further cognitive linguistic and linguistic-cultural bilingual research.

Although the research was conducted on the material in the Slovak and Serbian languages, it is also interesting for the investigation of similar problems in other Slavic and non-Slavic languages, especially regarding the offered and developed methodology.

Key words: the Slovak language, the Serbian language, linguistic image of the world. Cognitive linguistics, gender linguistics, stereotype, gender, sex, association test, contrastive analysis

Scientific domain: Slavic studies, linguistics

Specific scientific domain: cognitive linguistics, Slovak studies, Serbian studies

Стереотип женщины в языковой картине мира словаков и сербов

Резюме

Основной вопрос, на который мы хотели ответить в этом исследовании: *какова роль и статус женщин в словацком и сербском обществе, как изобразить женщину в словацкой и сербской культурах*. Наше исследование является лингвистическим – это означает, что на основе того, как мы говорим о женщине на словацком и сербском языках, мы хотели выяснить и как к ней относятся.

Поднятый таким образом вопрос наше исследование тематически относит к области гендерной лингвистики, но чтобы ответить на него, мы использовали методологию когнитивной лингвистики, которая к языку не относится атомистически, а в рамках общих познавательных (когнитивных) способностей и процессов – *процесса концептуализации и процесса категоризации*, и исследуя языковой образ мира, мы можем достичь ментальных представлений, построенных на основе индивидуального и коллективного чувственного, эмоционального и когнитивного опыта реальности за пределами языка.

Чтобы описать сходства, различия, вариации и уровни вариации в концептуализации и категоризации женщин между словацкой и сербской лингвистическими культурами, а также изменения, которые произошли в каждой из исследованных языковых культур в результате изменения статуса и роли женщины в словацком и сербском обществе, мы анализируем стереотип. В соответствии с подходом Людмилы Попович, он противопоставляет прототип именно на уровне коллективно – индивидуально. Таким образом, стереотип можно интерпретировать как набор критериев оценки для оценки членов категории, отделенных от статуса, который категория имеет в данной культуре или обществе. Эти критерии предназначены для сохранения тех функций элементов данной категории, которые считаются желательными или необходимыми в этой культуре или обществе.

Применяемая методология включает этимологический, контекстуальный и паремиологический анализ, ассоциативный эксперимент и концептуальный анализ. В исследование были включены лексическая структура из описательных словарей словацкого и сербского языках, потом из словарей синонимов, жаргонов, этимологических словарей и т. д., потом фразеологический, паремиологический и другой фольклорный материал (в отношении которого следим за изменениями в структуре семантического поля стереотипов женщины в словацкой и сербской языковой картине мира), электронные материалы словацкого и сербского языков, а также реакции респондентов, полученные с помощью самостоятельно проведенного ассоциативного теста, который является частью данной диссертации и он распечатан в качестве приложения в рамках данной диссертации. Мы уделили особое внимание контекстному анализу, т.е. анализу коллокации и материалам, полученным с помощью ассоциативного теста, так как мы предполагаем, что этот материал прежде всего покажет изменения в структуре семантического поля стереотипов.

Работа разделена на две основные тематические части: первая включает анализ элементов категории женственности как концепции, отражающей сущность

стереотипирования женщин в исследованных языковых культурах, а другая посвящена проверке выраженных взглядов и выводов путем анализа номинаций женщины относительно возраста и стереотипного сценария жизни, используя теорию концептуальных метафор и семантико-морфологический и креативный анализ гендерной асимметрии в обоих языках.

В качестве центральных элементов категории женственности в обеих языковых культурах были подчеркнуты нежность, чувствительность и привлекательность, которые отражают роль женщин как матери и жены. Немного менее выраженное в современном языке девственность, т.е. лояльность, в то время как на архаичной периферии оставались богатство, т.е. финансовое положение, ценность и преданность, которые были представлены в паремиологическом материале. Центральные особенности в обоих языках выделяются во фразеологии, поэтому женщины *более нежный, красивый и слабый* пол (слов. *nežné, krásne, slabé* rohlavie; серб. *нежнији, лепши, слабији* пол), при этом, это основные дифференциальные характеристики категории женственность по отношению к мужественности.

Анализом материала, полученного с помощью ассоциативного теста, предыдущие результаты были в основном подтверждены, но (неожиданными) были показаны многочисленные группы реакций, которые приписывали женщине смелость, силу и тому подобное, и дополнительными исследованиями мы пришли к выводу, что существуют различия в концептуализации мужской и женской силы и что, в отличие от женской силы, которая подразумевает выносливость, мужская сила включает в себя элементы насилия, физической силы и господства.

Результатом этой части исследования на теоретической основе является вывод о слоях гендерных стереотипов и разделение на три основных типа: общий категориальный стереотип, особый стереотип и национальный гендерный стереотип.

Анализом номинации женщины с точки зрения возраста и стереотипного сценария жизни, мы показали, что определенные периоды жизни женщин разделены на основе полной зрелости, т.е. репродуктивная функция, и эта часть исследования подтвердила, что стереотип женщины призван поддерживать и продвигать роль женщины как матери и жены.

Применяя теорию первичной концептуальной метафоры и основываясь на опыте ребенка с матерью, мы выбрали первичные метафоры ЖЕНЩИНА СЛАДКИЙ/ПРИЯТНЫЙ ВКУС и ЖЕНЩИНА ПРИЯТНЫЙ ВКУС – привлекательность, ЖЕНЩИНА ТЕПЛО – нежность и ЖЕНЩИНА МЯГКОСТЬ – чувствительность.

Таксономия гендерной асимметрии была изучена на материале словарей из одного тома словацкого и сербского языков путем выделения примеров, которыми называются лица женского пола, у которых нет творческой пары, которой называется лицо мужского пола, но также и теми, у которых есть творческая пара, но у которых произошло развитие или изменился смысл. Данным способом выделенный корпус существительных отражает элементы категории женственности, т.е. основываясь на ценностных критериях, которые представляют эти элементы, мы можем просто классифицировать их по положительной или отрицательной оси топологической схемы стереотипа женщины. Анализ результатов ассоциативного текста показал, что нет большей разницы между респондентами в концептуализации женщин выбранных профессий, несмотря на то, что в словацком языке последовательно, в теории и на практике, применяется

симметричное название лиц мужского и женского пола на основе профессии, рабочей иерархии, принадлежности к организациям или идеологическим группам и т. п.

Заключительная часть исследования представляет собой анализ тех реакций на отдельные стимулы, которые мы ранее выделили в группы 'общие положительные черты', 'общие отрицательные черты', 'поведение и активность' и 'внешний вид'. Этот анализ показал, что природа стереотипа является статичной, но не неизменной.

Общим выводом является то, что стереотип женщины в лингвистическом образе мира словаков и сербов в период формирования представления о ее традиционной роли в семье на сегодня не изменился, а был усовершенствован. Женщина больше не оценивается исключительно на основе красоты, достигнутого материнства или обязательств, которые она должна выполнять в домашнем хозяйстве, но также и в отношении успеха в бизнесе – она должна быть *супер женщиной*.

Научный вклад этой диссертации заключается, в первую очередь, в том, что это первая контрастная словацко-сербская диссертация, в которой применяется методология когнитивной лингвистики, и первая, посвященная исследованию гендерных стереотипов. Результаты, к которым мы пришли, имеют широкое применение и научный вклад: от теоретического развития подхода к стереотипам до возможностей применения в преподавании словацкого языка как иностранного в сербской среде и обратно – в преподавании сербского языка в словацкой среде. Исследование вносит свой вклад в область перевода, а также в современную словацкую и сербскую лексикографию, в первую очередь с точки зрения составления словаря коллокаций. Мы видим особую важность в новом материале, собранном с помощью независимого ассоциативного теста, который подходит для дальнейшего когнитивного лингвистического и лингвокультурологического билингвального исследования.

Хотя исследование проводилось на материалах словацкого и сербского языков, оно представляет интерес для исследования аналогичных проблем в других славянских и неславянских языках, особенно с учетом предлагаемой и разработанной в нем методологии.

Ключевые слова: словацкий язык, сербский язык, языковая картина мира, когнитивная лингвистика, гендерная лингвистика, стереотип, род, пол, ассоциативный тест, сравнительный анализ

Научная дисциплина: славистика, лингвистика

Конкретная область: когнитивная лингвистика, словакистика, сербистика

Изјаве захвалности

Облик множине који се користи у научним радовима обично се назива множина скромности – *pluralis modestatis*, али мора бити и више од тога. То је одраз свесности мислећег човека да уз сав труд, одрицање, истрајност и чак жртву, нико на овом свету ништа није постигао сасвим сам, да живимо и радимо у заједници у оквиру које треба с љубављу и разумевањем да гледамо на оног другог зарад општег и индивидуалног напретка. Зато ми дозволите да се захвалим онима који су, свако на свој начин, део онога *МИ* у овој дисертацији.

На првом месту желим да изразим најискренију захвалност својој менторки, проф. др Људмили Поповић, на стрпљењу, на бодрењу, на благости, на томе што је са занимањем и дубоком одговорношћу читала сваки део ове дисертације и с будном пажњом промишљала моје закључке, што је видела пут и када сам ја из радозналости завиривала у странпутице. Њен научни ауторитет, доследност и озбиљност биће ми инспирација и узор у даљем раду.

Дубоку захвалност дугујем и доц. др Далибору Соколовићу, који је од првих дана мог бављења словакистиком личним примером показивао шта значи бити посвећени слависта, искрени страствени истраживач. Он је учинио да на словакистику гледам као на рокенрол – да спознам да то није струка, већ начин живота и да се одважим да заиграм.

Велико хвала посвећујем и драгој колегиници др Милени Јакић Шимшић на несебичној помоћи при изради методологије асоцијативног теста, на дискусијама у вези са статистичком обрадом података, на саветима. Хвала и програмеру Рељи Дамњановићу, који је све замисли у вези са асоцијативним тестом спровео у дело.

Желела бих да захвалим и свим својим поштованим професорима, који су, како својом писаном речју, тако и бројним разговорима отклањали моје недоумице, сужавали изборе, а ширили видике, на чијим раменима стабилна стоји и развија се савремена српска славистика.

У тако дивном радном окружењу немогуће је говорити о професорима и колегама, а не говорити о пријатељима. Некоме хвала на мудрој речи, некоме на књизи, а свима на подршци.

На крају овог текста, али најближе срцу, стоји мој највећи ослонац, мој темељ и смисао – моја породица. Без вас, најдражи моји, не бих написала ни једну мудру реч, ако сам то уопште учинила. Остала бих тако да плутам, тражећи и чекајући вас. Вама и посвећујем ову дисертацију – *Маши, Сави и Вањи с љубављу*.

САДРЖАЈ

1. Увод.....	1
1.1. О гендерној лингвистици	3
1.1.1. Гендерна истраживања словачког и српског језика.....	8
1.2. О когнитивној лингвистици	11
1.2.1. Когнитивна семантика	15
1.2.2. Конструкциона граматика	21
1.2.3. Когнитивна лингвистика у Русији.....	23
1.2.4. Лублинска школа когнитивне етнолингвистике	26
1.2.5. Семантичка школа Ане Вјежбицке.....	27
1.2.6. Когнитивна лингвистика у српској и словачкој лингвистици	28
1.3. О кључним појмовима истраживања језичке слике света.....	34
1.3.1. Језичка слика света и концепт.....	35
1.3.2. Стереотип о прототип	41
1.4. Методологија истраживања и грађа	46
1.4.1. Род у фразеолошким речницима и паремиолошким збиркама.....	49
1.4.2. Род у асоцијативним речницима.....	55
1.4.3. Опис одабране методологије за израду асоцијативног експеримента	56
2. Женственост као одраз стереотипа жене	63
2.1. Женственост као термин	63
2.2. Женственост као друштвено-културни конструкт.....	68
2.3. Женственост у описним речницима словачког и српског језика.....	71
2.3.1. <i>Čitovost' vs. oseĥajnost</i>	73
2.3.2. <i>Rĥvab vs. privlačnost</i> и <i>ĵetnost' vs. neĵnost</i>	85
2.3.3. О пресупонираној сексуалној оријентацији – хетеронормативности	98
2.3.4. О женској стидљивости и женској части	101
2.4. Фразеологизација женствености.....	105
2.5. Женственост у тесту слободних асоцијација.....	110
2.5.1. Центар и периферија	116
2.5.2. Тачке разливања категорије жене	145
2.5.3. Диференцијалне особине.....	158
2.6. Принцип субординације и женска снага.....	177

2.6.1.	Жена змај vs. dračica	180
2.7.	Закључне напомене	192
3.	Концептуализација жене кроз призму женствености	194
3.1.	Номинације жене с обзиром на стереотипични сценарио живота	195
3.1.1.	Номинације жене с обзиром на животну доб	197
3.1.2.	Критеријум за одређивање животних периода.....	198
3.1.3.	Женственост с обзиром на животну доб у тесту слободних асоцијација ..	200
3.1.4.	Гранични периоди и табуизација.....	227
3.1.5.	Закључне напомене	237
3.2.	Метафоричка концептуализација женствености.....	239
3.2.1.	О примарној метафори.....	245
3.2.2.	О гендерној метафори.....	252
3.2.3.	Примарне метафоре женствености као примарне метафоре љубави	254
3.2.4.	О значају искуства бебе са мајком.....	260
3.2.5.	Чула код новорођенчета	262
3.2.6.	О укусу	266
3.2.7.	О мирису	281
3.2.8.	О топлоти	293
3.2.9.	О мекоћи.....	303
3.2.10.	Закључне напомене	308
3.3.	Таксономија родне асиметрије кроз призму женствености	313
3.3.1.	Номинације жене с обзиром на категорију рода	315
3.3.2.	Родна асиметрија у тесту слободних асоцијација	321
3.3.3.	Закључне напомене	331
3.4.	Статика и кинетика гендерног стереотипа	334
3.4.1.	Закључне напомене	348
4.	Преглед резултата и закључна разматрања	350
	Литература.....	385
	Извори	415
	Електронски извори.....	416
	Електронски корпуси.....	420
	Прилог А.....	421
	Прилог Б.....	423

Прилог В	425
Прилог Г.....	480
Биографија.....	482

1. Увод¹

Истраживање стереотипа жене у језичкој слици стварности Словака и Срба тематски спада у област истраживања гендерне² лингвистике јер испитује одраз полности у језику: кроз систем номинација, уопште лексикон, категорију рода и др. а с циљем да опише и објасни како се у језику манифестују (у најширем смислу) карактеристике људи с обзиром на пол, тј. какве се вредности приписују мушкарцима и/или женама (Кирилина 1999: 26). Појам *рода*, као појам супротстављен (*биолошком*) *полу*, указује на то да се *мушко* и *женско* не схватају само као биолошке карактеристика, већ као социјално и културно условљени концепти (Кирилина 1999: 17). Треба такође напоменути да је категорија рода израсла из категорије пола те је с њом у нераскидивој вези. „Чињеница да репродукција људског живота почива на двополности/двородности људског бића довољна је да укажемо на то да је свака култура ту чињеницу људске природе на много начина 'прерадила' у чињеницу културе“ (Рајић 1997: 255).

Методолошки, ово истраживање се ослања на поставке когнитивне лингвистике, али с обзиром на разумењеност когнитивнолингвистичких теорија, што је свакако резултат развоја овог правца (или парадигме), неопходно је конкретније дефинисати оквир истраживања. Обично се у оквиру когнитивне лингвистике разликују три основна правца: 1) истраживања језика у вези се теоријом вештачке

¹ Делове текста и нека методолошка питања представљена у Уводу ове дисертације имали смо прилике и раније да представимо научној јавности, в. Рауновић Родић 2014а; Пауновић Родић 2015б; Пауновић Родић 2016а; Пауновић Родић 2016б; Пауновић Родић 2018б.

² Термин гендер преузимамо у складу са ранијим радовима блиске тематике и методологије на српском језику (в. Поповић Љ. 2008б: 123–150; Стефановић 2011). У нашу савремену лингвистику овај термин, иначе преузет из енглеског језика (енг. *gender*), ушао је, претпостављамо, посредством радова руских лингвиста (Кирилина 1999, 2004; Шкапенко 2006; Јанушкевич 2007а, 2007б и сл.), али се с њим срећемо и у блиским радовима на чешком или украјинском језику, на пример (Valdřová 1997, 1998, 2006; Adamcová 2010; Kedron 2014; Буяр 2007; Космеда и др. 2014) – при чему, наравно, и ови језици познају термин род (рус. *род*, чеш. *rod*, укр. *pid*). Употребу термина гендер тако можемо правдати с једне стране потребом да се у лингвистичким радовима направи термилошка дистинкција у односу на граматичку категорију рода, али употребу у српском језику сада већ можемо тумачити и као потребу да се укаже на лингвистичке (лингвокултуролошки, етнолингвистички, когнитивнолингвистички и друге сродно методолошки утемељене) радове који се баве одразом пола/рода у језику, за разлику од радова социолошки или психолошки усмерених код којих доследно примећујемо употребу термина род/пол (што се може једноставно проверити на интернет страници COBISS: Кооперативни онлајн библиографски систем и сервис – <http://www.vbs.rs/cobiss/>, претраживањем према кључној речи).

интелигенције, рачунарске метафоре и неутралне теорије језика, 2) лингвистичка истраживања која директно развијају резултате до којих је дошла когнитивна психологија и психолингвистика и 3) истраживања језика која се баве рефлексијом социјалних и културних аспеката (Пипер 2006; Kyseľová, Ivanová 2013: 7). Ови правци се успешно комбинују и допуњују. У том смислу би наша истраживачка оријентација комбиновала други и трећи наведени правац.

Према систематизацији Дирка Херартса (Херартс 2014) а у оквиру когнитивнолингвистичких радова који експлицитно обрађају пажњу на друштвену природу језика издвајају се четири групе истраживања поређане по степену општости: од првог (најопштијег) нивоа који се бави „језиком као таквим“, тј. „језик је тако дефинисан а његова основна архитектура тако замишљена да укључује не само сазнање него сазнање смештено у друштвени и културни контекст“, до четвртог и најспецифичнијег нивоа који се преклапа са приступом везаним за дискурс – овде се стварне конверзације и комуникативне размене анализирају из перспективе друштвене интеракције. Истраживање стереотипа жене у словачкој и српској језичкој слици света, у овако узетој класификацији, спада у другу и трећу групу истраживања, јер се бави испитивањем разлика, варијација и нивоа варијација у концептуализацији и категоризацији међу језицима и културама (други ниво), али прати и промену концептуализације у оквиру сваког од истраживаних језика (трећи ниво) (Херартс 2014).

У наставку ћемо укратко представити ток развоја и најзначајније правце истраживања гендерне и когнитивне лингвистике. Превасходно ћемо се осврнути на основне поставке и теорије у контексту америчке когнитивнолингвистичке школе и општи термилошки апарат когнитивне лингвистике. Затим ћемо скренути пажњу на врло блиске приступе руске, пре свега Московске семантичке школе на челу са Јуријем Апрејаном, али и пољске Лублинске школе когнитивне етнолингвистике Јежија Бартмињског и семантичке школе Ане Вјежбицке. Представићемо такође и изабране радове словачких и српских лингвиста захваљујући којима смо се и заинтересовали за представљени приступ и кроз које смо почели да усвајамо термилошко-методолошки апарат когнитивне лингвистике те су они стога и највише утицали на смер нашег истраживања.

Истраживању језичке слике света поред когнитивне лингвистике посвећене су и друге лингвистичке дисциплине: антрополошка лингвистика, лингвокултурологија, етнолингвистика и др. па ћемо се осврнути и на питање (нејасних) граница ових дисциплина. На крају овог уводног дела рада, представићемо и радове у којима су се аутори бавили питањем гендера у словачкој или српској језичкој слици света те на које се у извесном смислу наш рад надовезује.

Како су гендерна и когнитивна лингвистика два врло продуктивна и методолошки и термилошки разуђена лингвистичка правца, није нам циљ да дамо исцрпан нити коначан преглед литературе, а питање је да ли би то и било могуће. Након увода, чији је циљ да наговести пуноћу когнитивистичког таласа у страној и домаћој лингвистици, у раду ћемо, у складу са планираним питањима и проблемима, детаљније обрадити поједине аспекте овде представљене парадигме.

1.1. О гендерној лингвистици

Назив *гендерна лингвистика* често се изједначава са називом *феминистичка лингвистика* под којим се подразумева лингвистичка дисциплина израсла на ставовима феминистичког покрета (в. нпр. Valdrová 1998: 12). Развој тако схваћене гендерне лингвистике можемо пратити кроз развој три водеће теорије о односу језика и рода које су обележиле последње три деценије 20. века:³ 1) теорија о дефицитарности (the Deficit theory; седамдесете године 20. века) када је објављен легендаран рад Робин Лејкоф *Language and Woman's Place* (Lakoff R. 1973, 1975), 2) теорија о двома културама (the Two Cultures Theory, осамдесете године 20. века), 3) теорија о конструисаном роду (the Doing Gender Theory; деведесете године 20. века) (Valdrová 2006: 104).⁴ Феминистичка критика језика заснива се укратко на критици андроцентричности језика (в. Cameron (ed.) 2005). Најчешће се као доказ андроцентризма у језику наводе следеће тачке (Кирилина 2004: 47):

³ Три фазе у развоју феминистичке лингвистике не прате тзв. три таласа феминизма. Занимање за однос језика и пола/рода креће тек с другим таласом феминизма. Током друге фазе феминизма почиње разликовање појмова пол (биолошки) и род (културни конструкт) (в. Stoller 1968). О развоју феминизма (или из савременог становишта гледано - феминизма) в. Mitić 2014; Freedman 2001.

⁴ О феминизму и лингвистичким теоријама детаљније в. Cameron 1992, 1998, 2005; Кирилина 2004: 36–101.

1. изједначавање значења именица *човек* и *мушкарац*; у многим европским језицима за номинацију човека и мушкараца користи се једна реч: *man* у енглеском, *homme* у француском, *Mann* у немачком;

2. именице женског рода по правилу су изведене од именица мушког рода при чему их често прати негативна оцена; употреба именица мушког рода за жену је допустиво и чак позитивно изражава њен статус, док је у обрнутом случају, када се именицом женског рода номинује мушкарац, то доноси собом и негативну оцену;

3. именице мушког рода могу се употребљавати неспецификовано за лица оба пола; овде делује тзв. принцип „укључености“ (или подразумевања) женских лица у граматички мушки род чиме се, по феминистичкој критици, жена у много случајева у језику игнорише;

4. конгруенција се на синтаксичком плану спроводи на основу форме граматичког рода, а не у складу са реалним полом референта;

5. фемининост и маскулиност су стриктно издиференцирани и један другом супротстављени како у квалитативном (позитивна и негативна евалуација) тако и у квантитативном смислу (доминација мушког као општељудског принципа), што доводи до формирања гендерних асиметрија.

Андроцентризам језика огледа се у томе што језик одражава социјалну и културну специфичност патријархалног друштва па у том смислу и мушку доминацију, више вредновање мушкараца него жене и ограничавање деловања жене на приватну сферу.

Под гендерном лингвистиком ми ћемо подразумевати шире поље истраживања језика и гендера. Развој оваквих истраживања обично се прати кроз три веће фазе: 1) биолошки детерминизам (од антике до почетка 20. века) 2) прелазни период (од почетка 20. века до шездесетих година) и 3) гендерна истраживања у савременом смислу речи (од шездесетих година до данас) (Кирилина 2004: 37).

Биолошки детерминизам. Први пут се биолошки фактор пола у језику разматра још у античко време при осмишљавању категорије граматичког рода. Ову симболичко-семантичку концепцију односа природног пола (*sexus*) и граматичког рода (*genus*) према којој је граматичка категорија рода настала као

одраз природне датости – пола, уздрмало је сазнање о постојању језика код којих одсуствује граматичка категорија рода. Друга значајна фаза је период откривања такође „егзотичних“ првобитних језика (17. век) код којих је примећено разликовање мушке и женске варијанте језика, тј. подела на мушки и женски језик, при чему се „мушки језик“ сматрао исправним, а женски се тумачио као одступање (уп. с *теоријом о дефицитарности*). Систематско истраживање оваквих језика није спроведено (Кирилина 2004: 38–40).

Прелазни период. Прву половину 20. века у смислу истраживања језика и пола обележили су радови Едварда Сапира (Sapir 1915), Фрица Маутнера (Mauthner 1913) и Ота Јесперсена (Jespersen 1922). Од ових радова вероватно је најпознатији Јесперсенов – *The Woman*, објављен 1922. године као тринаесто поглавље у трећој књизи (*The Individual and the World*) монографије *Language, its Nature, Development and Origin*, у којем он расправља о женској језичкој компетенцији, а читава монографија је посвећена ванјезичким факторима који, по Јесперсену, узрокују језичке промене. По Јесперсену жене су конзервативније у смислу употребе језика, оне чешће остају монолингвалне, у синтаксичком смислу преферирају елиптичне и напоредне конструкције (Jespersen 1922: 257–234). Он такође тврди да су жене „лингвистички брже“ од мушкараца – брже уче, чују и брже одговарају (Jespersen 1922: 249). Јесперсену се замере, као што ће то бити и са Робин Лејкоф, да је опис заснивао на личним опсервацијама које нису биле адекватно поткрепљене грађом (Кирилина 2004: 40–42).

Гендерна истраживања у лингвистици у савременом смислу речи. Крајем шездесетих и почетком седамдесетих година 20. века дошло је до значајнијих промена у приступу гендерним истраживањима превасходно као последица промене научне парадигме од структурализма ка прагматици (дошло је, на пример, до развоја социолингвистике, формира се конструктивизам као теорија сазнања постмодерне⁵ и феминизам), али и под утицајем друштвених промена. Ала Кирилина (2004: 42–43) условно издваја шест група лингвистичких истраживања језика и пола/рода: 1) социолингвистичка истраживања (Labov 1972; Trudgill 1972), 2) истраживања у оквиру феминистичке лингвистике, 3) гендерна истраживања оба пола, 4) истраживања маскулинности, 5) психолингвистичка

⁵ в. Кулјић 2003.

истраживања и 6) лингвокултуролошка истраживања која обухватају и тезу о гендерним супкултурама. Примећујемо да је подела коју Кирилина нуди неуједначена, и тематска (2), 3), 4)) и методолошка (1), 5), 6)) те бисмо већину радова могли да уврстимо у више група (на пример, истраживање маскулиности из угла лингвокултурологије или психолингвистике и сл.). Ипак, како и сама Кирилина наводи, ова подела је условна. Ако бисмо желели да будемо сасвим доследни, према методолошком критеријуму групе радова могли бисмо допунити и другим, или скоро свим, лингвистичким дисциплинама, (морфологија, творба речи, лексикологија, синтакса, анализа дискурса, корпусна анализа, историја језика и др.), али такви радови стоје на периферији истраживања језика и пола. Без обзира на неуједначеност, верујемо да оваква подела истинито одражава како тематске тако и методолошке тенденције у развоју савремених лингвогендеролошких истраживања, уз једно проширење: когнитивнолингвистичка гендерна истраживања.⁶

Словенска лингвогендеролошка истраживања. Гендерна лингвистика, пре свега у Русији, интензивније почиње да се развија током деведесетих година 20. века, а у последњих неколико година и у скоро свим словенским земљама, мада, истина, не подједнако интензивно. О словенској гендерној лингвистици 1999. године објављен је зборник на енглеском језику *Slavic Gender Linguistics* (в. Mills (ed.) 1999) у којем је од једанаест радова чак њих осам о руском језику (Zaitseva 1999; Urtz 1999; Yokoyama 1999; Andrews 1999; Grenoble 1999; Mills 1999; Sharonov 1999; Mozdierz 1999), по један о пољском (Christensen 1999) и чешком језику (Sonkova 1999) и један рад се бави развојем категорије вирилности (мушке особе) у словенским језицима (Janda 1999). Ради се свакако о важном издању које самим својим постојањем скреће пажњу на ову проблематику и с обзиром на околности у гендерној лингвистици и време када је изашао, даје преглед најзначајнијих, до тада спроведених, истраживања.⁷

⁶ Овакво проширење отвара актуелно питање граница између лингвокултуролошких, етнолингвистичких и когнитивнолингвистичких истраживања језичке слике света којем ћемо се више посветити у одељку о когнитивној лингвистици у српској и словачкој лингвистици.

⁷ Ево неких гендернолингвистичких чланака и монографија аутора из других словенских земаља и о другим словенским језицима: в. Космеда и др. 2014 (украјински); Jędrzejko 1994; Шкапенко 2006; Русја 2011 (пољски); Ščuka 2014 (словеначки); Valdřová 1997 (чешки); Хаджиева, Асенова 2012 (бугарски); Янушкевич 2007а, 2007б (белоруски).

Такође морамо поменути и велики пројекат *Gender Across Languages*. Под овим насловом изашло је четири зборника (Hellinger, Bussmann (eds.) 2001, 2002, 2003; Hellinger, Motschenbacher (eds.) 2015) у којима је понуђен опис језичких структура у вези са проблемом гендера за више од четрдесет језика из различитих језичких породица који се говоре у различитим деловима света. Словенски језици који су за сада обухваћени овим пројектом су руски (Doleschal, Schmid 2001), чешки (Šmejrková 2003), пољски (Koniuszaniec, Błaszowska 2003), српски (Hentschel 2003), хрватски (Motschenbacher, Weikert 2015) и словеначки (Doleschal 2015).

Ради се већином о структуралистичком опису система репрезентације граматичког рода код личних заменица, (лажног) генеричног рода,⁸ творбе речи, конгруенције и др. Док је питање граматичког рода релевантно само за језике који и на овај начин изражавају ову категорију (као што су словенски језици), питања репрезентације лексичког рода, социјалног рода и референтног рода су универзална у том смислу што се могу посведочити у свим језицима (Hellinger, Bussmann 2001). Ови зборници пружају материјал који непобитно потврђује разноликост и комплексност репрезентације рода у различитим језицима.

Када говоримо о словенској гендерној лингвистици, сматрамо да би истраживања језика и гендера било конструктивно груписати према другој подели коју Кирилина (2004: 43) помиње уз незнатно проширење (трећа група радова), према циљевима истраживања:

1) радови у којима се испитује како се категорија гендера одражава у језику; радове које бисмо могли уврстити у ову категорију њихови аутори могу, али не морају самостално експлицитно уврстити у лингвогендеролошке (Толстой 1987; Телия 1996; Goddard, Wierzbicka 2014: 22-54; Пипер 2014; Ћорић 2006; Поповић Љ. 2008б; Кмесовá 2016; Стефановић 2008а, 2012; Радић-Дугоњић 2007; Kedron 2010; Паутова 2014, 2015; Жалсанова 2009; Страшњук 2011 и др.);

2) радови у којима се истражује језичко понашање мушкараца и жена (в. Adamcová 2010; Буяр 2007; Stránská 2011; Škvareninová 1996); основна питања

⁸ Термин енг. *false generics* односи се како на полно/родно неспецификоване називе људи, тако и на генерички мушки граматички род, јер је доказано да овакви облици стоје на граници родно специфичних (мушки род) и родно неутралних, те да ће се као референти оваквих облика вероватније подразумевати мушкарци него жене в. Motschenbacher 2010: 90–96.

која заокупљају пажњу лингвиста који се одлучују за овај правац су: а) да ли мушкарац и жена говоре различито; б) како припадност полу утиче на вербално изражавање; в) какав је однос између структуре и употребе језика у зависности од пола говорника (Savić 1995);

3) радови који се баве родно коректним, одн. родно осетљивим, несексистичким језиком (Savić i dr. 2009; Cviková (ed.) 2014; Bútorová 2012).

Иако се ови приступи могу успешно комбиновати (в. Doleschal, Schmid 2001; Hentschel 2003; Perović 2009), приметили смо да се у радовима на словенским језицима и о словенским језицима, које смо имали прилике да консултујемо, истраживачи најчешће одлучују за један од њих.

1.1.1. Гендерна истраживања словачког и српског језика

Гендер у словачком и српском језику у кључу когнитивне лингвистике и лингвокултурологије, али и на другим теоријско-методолошким основама, иако не конфронтативно, већ је био тема радова неких домаћих и страних аутора⁹.

Од радова у којима су се аутори бавили овом темом на корпусу словачког језика (в. Lábadýová 1998; Zajonc 1998; Kiczková 2011a, 2011b; Kováčiková 2011, Kováčová 2014, Kazík 2012) посебно бисмо издвојили докторску дисертацију Светлане Кмецове под називом *Obraz ženy v slovenskej a slovinskej frazeológii* (Кмесова 2016). Као основни циљ дисертације С. Кмецова је издвојила представљање лингвокултуролошког портрета жене као мајке и супруге у словачком и словеначком језику. Ауторка се кроз четири тематска поглавља бавила друштвеним статусом жене с обзиром на историјске, социјалне, културне и родне прилике, затим одразом опозиције жена-мушкарац у словачкој и словеначкој фразеологији и потом је приступила истраживању слике жене као супруге и жене као мајке на истом језичком материјалу.

⁹ За овај кратки приказ изабрали смо радове који би према систематизацији гендерних истраживања у лингвистичкој славистици одговарали превасходно првој групи радова у коју спада и наше истраживање, а радовима друге (нпр. Виденов 2012) и треће групе (Savić i dr. 2009; Филиповић и др. 2010; Cviková (ed.) 2014), тј. онима у којима су се аутори бавили истраживањима гендерлекта или несексистичког језика, нисмо се детаљније посветили. Ми ћемо се, истина, делимично бавити питањем номинације жене с обзиром на граматичку категорију рода, што се делимично поклапа са овом темом, али у циљу конфронтативне анализе корпуса лексема којом се означавају особе женског пола у циљу описа стереотипа у језичкој слици света.

Гендерна проблематика у српској лингвокултури била је тема више радова и то како на српском тако и на руском језику.

Врата овој теми на српском језичком материјалу отворила је Људмила Поповић у свом чланку *Гендерни аспект језичке слике стварности Украјинаца и Срба* (Поповић Љ. 2006) који је и део ауторкине монографије *Језичка слика стварности: когнитивни аспект контрастивне анализе* (Поповић Љ. 2008б). Љ. Поповић истраживању гендерног аспекта језичке слике света приступа истражујући принципе гендерних стереотипа те издвајајући четири оваква принципа (принцип гендерне улоге, гендерне идеологије, гендерне диференцијације и гендерне идентификације) и за сваки спецификује језички материјал у којем се вербализује одређени принцип. Према Љ. Поповић (2008б: 124–133) *принцип гендерне улоге* ће се вербализовати кроз средства за творбу именица са значењем занимања (у оквиру којих се могу издвојити занимања везана за жене), али и аналитичким средствима: конгруенцијом; *принцип гендерне идеологије* вербализује се кроз изградњу представе о пуновредном мушкарцу и пуновредној жени: оној која уз себе мора имати мушкарца и мора рађати, али и кроз пројектовање невербалног понашања у језику као што је физичко насиље над женом; *принцип гендерне диференцијације* односи се на стереотип о томе како је мушкарац снажан, а жена нежна и кротка што се огледа у синонимским низовима номинација за духовно безвредног мушкарца које у основи имају значење физичке слабости, бројни пејоративни облици изведени од речи *жена*, али и од речи *мушкарац* а који се односе на жену, као и постојање тзв. мушких сексоверба одн. вербалних показатеља сексуалне агресије; принцип гендерне идентификације базира се на стереотипној представи о томе да су све жене исте и да су сви мушкарци исти и он се најдоследније огледа у циклусима вицева о нпр. плавушама, затим у фреквентности формирања збирних именица са значењем 'припадник природног пола', а овај принцип такође лежи и у основи издвајања граматичког рода код инаниматних именица.

Наредне године уследио је чланак Милане Радић-Дугоњић *О типовима фразеолошких јединица са компонентом "мушко" и "женско" у српском и руском језику* (Радић-Дугоњић 2007). Она опозицију *мушко-женско* посматра као једну од категоријалних семиотичких опозиција словенског етноса. Примерима које М.

Радић-Дугоњић издваја у своме раду обухваћена су два поља: прво, у оквиру кога се мушко и женско супротстављају према компоненти 'пол' и у оквиру које се 'мушко' доживљава као образац, а 'женско' се конотира као дијаметрално супротно; и друго, где се опозиција образује на основу компоненте 'брак' у оквиру којег ауторка у оба истраживана фразеолошка фонда препознаје основне стереотипе патријархалног морала: 1) подређеност/надређеност, 2) жена=кућа и 3) муж и жена=склад.

У раду Марије Стефановић (2008а) *Језик о породици: муж и жена у асоцијативним речницима руског и српског језика* ауторка на материјалу резултата асоцијативног теста анализира појмове *муж* и *жена* као однос који представља језгро породице и заснива се на домену брака. Реакције на одговарајуће стимулусе груписане су према семантичкој и концептуалној блискости у следеће групе које су формиране спонтано на основу анализе грађе: *брак, заштита и подршка* (првенствено везана за домен деловања мужа), *вођење домаћинства* (домен деловања жене), *потомство/родитељство, припадање породици, реакције као дефиниције, посесивни облик, лично име, активности и интересовања, професије, реакције као прецедентни текстови и остало*. Овај чланак био је својеврсна најава ширег истраживања чији је резултат ауторкина књига *Језичка слика породице у руском и српском језику* у оквиру које се М. Стефановић више посветила истраживању других породичних односа у руској и српској језичкој слици света и *жени* у језичкој слици стварности Руса (Стефановић 2012).

Славица Перовић посветила је гендерном питању поглавље у својој књизи *Језик у акцији* (Perović 2009). Како је ауторка 2004. и 2005. године током студијског боравка на Калифорнијском универзитету у Берклију имала прилике да сарађује са родоначелницом истраживања језика и рода Робин Лејкоф (ауторка теорије доминације; Lakoff R. 1975), као и Дебором Танен (Tannen 1990), поглавље *Језик и род* методолошки се директно ослања на есеј Робин Лејкоф *Language and Woman's Place* (Lakoff R. 1973) и његово проширено издање са додацима и коментарима из 2004. године (Bucholtz (ed.) 2004). С. Перовић је упоређивала примере које Робин Лејкоф користи у свом есеју са примерима из српског језика а с циљем да, како сама каже, дође „до истих општих налаза о томе

како језик смјешта жену“ у црногорско друштво и „како је постојано држи на том мјесту“, очекујући да ће се потврдити теза о мушкој доминацији (Perović 2009: 121).

Монографија Нине Половине *Лингвистички приступ концепту жене* (Polovina N. 2010) приређен је ауторкин магистарски рад, одбрањен 2007. године под називом *Концептуализација жене у рекламном дискурсу штампаних медија у немачком и српском језику*. Теоријско-методолошки оквир рада, који чине лингвистика текста и теорија говорних чинова, примењен је на корпусу од 252 рекламе (од чега 82 на српском и 170 на немачком језику) прикупљене из популарних часописа *за жене* и *за мушкарце* на немачком и српском језику у периоду од јула 2005. до септембра 2006. године, при чему је једини критеријум за одабир реклама био да се она односи на жену као референта, било да је на то указано вербалним или визуелним средствима, директно или индиректно.

Улјана Паутова (2015) се у својој докторској дисертацији под називом *Концепты «мушкарац» ‘мужчина’ и «жена» ‘женщина’ в сербохорватском языке* бавила, како и сам наслов рада каже, концептима *мушкарац* и *жена*. Она је на превасходно лексичкој, фразеолошкој и паремиолошкој грађи анализирала концепте *мушкарац* и *жена*, њихов садржај, специфичности и улогу у језичкој слици света. У раду се након теоријско-методолошког увода анализирају појединачно концепти *мушкарац* и *жена* а оба поглавља су структурирана према типу језичке грађе који се анализира. Посебан додатак раду представља анализа грађе асоцијативног експеримента. У. Паутова је истраживала реакције на кључне речи-стимулусе који репрезентују анализирани концепте. Ауторка је користила резултате објављене у *Асоцијативном речнику српског језика* (Пипер, Драгићевић, Стефановић 2005), али је и самостално спровела асоцијативни експеримент на узорку од двадесет пет испитаника узраста од осамнаест до осамдесет пет година.

1.2. О когнитивној лингвистици

Основну улогу у формирању когнитивнолингвистичког научног правца чији се почеци везују за седамдесете године 20. века имала су тада актуелна истраживања из области когнитивне психологије (израсле из традиција гешталт

психологије) и генеративна граматика,¹⁰ из којих су се развиле когнитивна семантика и когнитивна (конструкциона) граматика.¹¹ Прави узлет когнитивна лингвистика достигла је осамдесетих година када су исте године – 1987. објављена сада класична дела когнитивне лингвистике, дела њених утемељивача: *Women, Fire, and Dangerous Things* Џорџа Лејкофа (Lakoff G. 1987) као представника когнитивне семантике и *Foundations of Cognitive Grammar* Роналда Лангакера¹² (Langacker 1987), представника когнитивне граматике. За институционални почетак постојања когнитивне лингвистике као засебног лингвистичког правца узима се 1989. година када је на симпозијуму у Дуизбургу донета одлука о оснивању Међународне асоцијације когнитивне лингвистике и покретању часописа *Cognitive linguistics* (Пипер 2006).

Подела когнитивнолингвистичких приступа на семантичке и граматичке условна је, јер се заступа становиште да граматика и лексикон у свом јединству

¹⁰ Генеративна граматика језику такође приступа као когнитивном (менталном) систему и први прави искорак од дескрипције ка експланацији, те се у неким приказима словачких аутора и она сврстава у когнитивну лингвистику (в. Bednářiková 2013; Rybár et al. 2005). Ово, наравно, није нетачно, али у терминологији савремене лингвистике се под когнитивним приступом, когнитивном лингвистиком и сл. подразумева приступ који је израстао као одговор на формализам генеративиста. Овде бисмо могли додати и то да су основни представници когнитивнолингвистичког приступа (Џорџ Лејкоф, Реј Џекендоф и др.) заправо „дисиденти“ школе Ноама Чомског те његови некадашњи ученици на Масачусетском институту за технологију. О прегледу развоја и међусобном односу генеративистичког и когнитивистичког (у ужем смислу) приступа од литературе на српском језику препоручујемо Antović 2007: 2–208, на енглеском Geeraerts 2010: 101–272.

¹¹ Наравно, уколико бисмо хтели да одемо још даље у прошлост, причу о когнитивној лингвистици (као и многим другим модерним лингвистичким правцима) морали бисмо почети бар од Вилхелма фон Хумболта, оца модерне лингвистике, који је језик посматрао као „својеврсну еманацију духа“ неког народа која је у непосредној вези са менталитетом, културом и др. а чији су ставови директно утицали на стварање психологизма у лингвистици 19. века чији је највећи словенски представник украјински и руски научник Александар Потебња (Ivić 2001a: 59–71). О ставовима В. фон Хумболта и А. Потебње још ће бити речи у овој раду.

Однос језика и мишљења био је посредно (кроз изучавање индијанских језика) предмет истраживања и америчких лингвиста, на пример Франца Боаса, Едварда Сапира и Бенцамина Ли Ворфа. При томе, по речима Милке Ивић, не можемо говорити о наставку хумболтовске традиције, јер амерички научници нису били довољно обавештени о истраживањима у Европи (Ivić 2001a: 236). Закључци истраживања Е. Сапира и Б. Ли Ворфа формулисани су у Сапир-Ворфовој хипотези (Vogf 1979). Иако је позната као хипотеза о језичкој релативности она се, заправо, састоји из два принципа: из језичке релативности, према којој разлике у матерњим језицима у извесном смислу условљавају и разлике у погледу на свет, и језичког детерминизма, према којем језик којим говоре припадници једне заједнице моделира и њихов поглед на свет. Радикална или тврђа варијанта ове теорије се у савременој лингвистици, наравно, није одржала. Ипак, у извесном смислу матерњи језик обликује или усмерава нашу категоризацију а како – објаснићемо касније када будемо говорили о појму стереотип.

¹² У појединим радовима на српском језику презиме енг. Langacker транскрибује се и као Ланакер (в. нпр. Rasulić 2010, Ћирковић 2012), али ми смо се определили за транскрипцију Лангакер као што је препоручено у Новом транскрипционом речнику енглеских личних имена (Prčić 2008: 78).

представљају симболичку јединицу – конструкцију (*construction, symbolic units, form-meaning pairings; lexicon-grammar continuum*; Evans 2007: 127) која је носилац концептуалног садржаја (значења),¹³ тј. у центру интересовања је значење које може бити изражено лексичким или граматичким средствима (Wierzbicka 1988: 8).

Когнитивну лингвистику називамо правцем или приступом јер се не ради о једној јединственој лингвистичкој теорији већ о својеврсном заокрету у смислу погледа на изучавање језика а у контексту нове научне мултидисциплинарне когнитивистичке парадигме коју осим у лингвистици препознајемо и у филозофији, антропологији, психологији, неурологији, рачунарству и др. а која је почела видљивије да се развија у другој половини 20. века (в. Wilson R., Keil (eds.) 1999: xiii - cxxxii). Језик се сада не посматра атомистички (модуларни приступ; генеративизам), већ у склопу општих сазнајних (когнитивних) способности и процеса (*generalisation commitment*, Evans 2007: 88) – *процеса концептуализације и процеса категоризације*.

Концептуализација представља један од најважнијих процеса људске сазнајне делатности који се састоји у осмишљавању добијених информација и у образовању концепата, концептуалних структура и читавог концептуалног система у људском уму (Кубрякова и др. 1996: 93). Термин *концепт* (тј. *појам*) у савременој лингвистици различито се дефинише¹⁴ а преузет је из психологије где означава „менталну репрезентацију ствари или класа ствари тако да индивидуа може да одлучи да ли је конкретни стимулус пример тог објекта или класе објеката и да поступа на основу те процене“¹⁵ (Matsumoto (ed.) 2009: 123), тј. ментални садржај о општим својствима више од једне појаве, или о њеним

¹³ Милка Ивић нам скреће пажњу да се сличан приступ препознаје и у радовима Сиднеја Ламба, представника стратификационе граматике, из шездесетих година двадесетог века, који полази од тога да је „језик систем веома комплексног карактера, изграђен на бази јединственог функционисања различитих подсистема кроз које долази подједнако до изражаја и значењска и гласовна страна језика“ и да „сваки појединачни систем има структуру која је образована аналогно принципу образовања који испољава структура језичког система узетог у целини“ (Ivić 2001b: 99). Овај прилаз, истиче Милка Ивић (Ivić 2001b: 104), има нарочитог значаја у смислу сагледавања односа на основу којих се у свести говорника формира информација да би затим била изражена речима и због тога неки представници стратификационе граматике овај правац лингвистичких истраживања такође називају когнитивном лингвистиком.

¹⁴ О концепту у савременој когнитивној лингвистици говорићемо више у одељку *Језичка слика света и концепт*.

¹⁵ „The mental representation of a thing or class of things so that an individual can decide whether a specific stimulus is an instance of that object or class of objects and act on the basis of that judgment.“

релацијама, а када обухвата више различитих чланова назива се концепт класе или општи концепт (Крстић 1996: 268; уп. Trebješanin 2001: 347).

Процес концептуализације је у тесној вези с *категоризацијом* као процесом организовања људског искуства у оквиру општих концепата и њима придружених језичких ознака (Crystal 2008: 67–68). Класична Аристотелова теорија категоризације (Aristotel 2007), која је подразумевала обавезан и довољан услов за припадност некој категорији, ревидирана је управо с развојем когнитивне лингвистике кроз теорију прототипа у радовима Еленор Рош¹⁶ и њених сарадника (Rosch 1973; Rosch 1975a; Rosch 1975b; Rosch 1976; Rosch 1978; Rosch, Mervis 1975) мада је критике традиционалне теорије било и раније (в. Wittgenstein 1953; Labov 1973; Berlin, Kay 1969; Quine 1953, 1960). Дошло се до закључка да је образовање категорије тесно повезано с формирањем концепта или групе концепата око којих је изграђена (тзв. *генератора*, в. Evans 2007: 89), тј. у вези је с издвајањем група карактеристика које изражавају идеју сличности обухваћених јединица: у природи категорије је да се њени чланови уједињавају не зато што се такав скуп карактеристика сматра обавезним за сваког члана категорије, већ зато што сваки члан категорије у мањој или већој мери (в. *goodness-of-example ratings* Evans 2007: 92) представља неки вид сличности с оним чланом категорије који је изабран за најбољег представника своје класе, одн. за *прототип* (в. Кубрякова и др. 1996: 42–47; 140–145). Кључна разлика између класичне и нове теорије категоризације је у томе што се *физичким својствима* као некада основним карактеристикама чланова категорије, придружило и истакло издвајање њихових *функција* (Поповић Љ. 2008б: 31, 43). Током изучавања процеса категоризације¹⁷ кључним су се дакле показала следећа питања као и одговори на њих у контексту даљих истраживања: питање припадности неког члана категорији (Wittgenstein 1953), питање унутрашње структуре категорије (организовање око прототипа према принципу породичне сличности в. Rosch 1978; Posner 1986; Armstrong et al. 1983; *family resemblance* у Evans 2007: 77), питање граница категорије (нејасне границе, Labov 1973, Lakoff G. 1973; в. *fuzzy category* у Evans 2007: 88) и питање

¹⁶ Пре 1973. године Еленор Рош објављивала је под презименом Хајдер (в. Heider 1972, Heider and Olivier 1972).

¹⁷ У вези са прототипским нивоима категоризације в. нпр. Радовановић 2009, 2015; Rasulić 2004; Klíkovac 2000; Ивић 1992; Dolník 1994 и др.

нивоа општости на којима се категоризација врши (средњи ниво апстракције; Brown 1958; в. *basic level* у Evans 2007: 10 и *базисный уровень категоризации* у Кубрякова и др. 1996: 14–15). Теорија прототипа је своју најочигледнију примену нашла у истраживањима лексичке семантике а показала се посебно плодном у истраживању полисемије (в. Taylor 2008).

1.2.1. Когнитивна семантика

Крајем седамдесетих и током осамдесетих година 20. века појавиле су се теорије које се надовезују на теорију прототипа и с њом до данас чине најужу основу за когнитивнолингвистичка истраживања: **теорија значењских (или семантичких) оквира** (*frame semantics*) која се везује с једне стране за Чарлса Филмора (Fillmore 1982) који ју је развио на основу теорије о падежној граматичи или теорије дубинских падежа која је још увек израђивана у контексту генеративне граматике (в. Fillmore 1968), а истовремено и за радове Марвина Минског (Minsky 1975) који се проблемом *оквира* и репрезентације знања бавио изучавајући вештачку интелигенцију; **теорија когнитивних модела** (*cognitive models*) Џорџа Лејкофа (Lakoff G. 1987); **теорија менталних простора** (*mental spaces*) Жила Фоконијеа, први пут је објављена 1985. године (Fauconnier 1994) из које се касније развила **теорија појмовне интеграције** ослањајући се теорију појмовне метафоре и метонимије (*conceptual integration/blending theory*; Fauconnier, Turner 2002); теорија појмовних/искуствених домена, одн. **теорија појмовне метафоре и метонимије**¹⁸ (*cognitive/experiential domains*) Џорџа Лејкофа и Марка Џонсона (Lakoff G., Johnson M. [1980]2003)¹⁹ и **теорија сликовних схема** (*image schemas*) Марка Џонсона (Johnson M. 1987).

¹⁸ О теорији појмовне метафоре и метонимије као о когнитивном механизму помоћу којег појмимо стварност, а који се у језику препознаје на различитим нивоима анализе, у овоме раду детаљно ће се говорити те смо због тога најмање простора посветили овој теорији у уводном делу.

¹⁹ Термин домен се у терминолошком речнику *Glossary of cognitive linguistics* (Evans 2007) тумачи двојако, али не мислимо да за тим има потребе. У контексту Лангакерове Когнитивне граматике домен представља кохерентну структуру знања која може имати различите нивое комплексности или организације, то може бити концепт, значењски оквир или неки други концептуални комплекс. Домен овде пружа умрежене структуре знања на основу којих се конструишу друге појмовне јединице као што су концепти: на пример, лексички концепти топло, хладно и сл. могу се објаснити само на основу домена температуре (Evans 2007: 61). Домени се помињу и у контексту теорије концептуалне метафоре и метонимије. Овде домени представљају такође релативно сложу појмовну структуру конструисану на основу нашег, обично чулног, искуства

Све наведене, основне, као и друге когнитивнолингвистичке теорије (нпр. теорија културних сценарија или културних скрипата Ане Вјезбицке; в. Wierzbicka 2002) међусобно се преплићу и све се конструисањем значења баве у контексту појмовних гешталта, гешталт перцепције и деле четири основна принципа: 1) сазнање се базира на перцепцији;²⁰ 2) семантичке структуре одражавају концептуалне структуре; 3) репрезентација значења има енциклопедијски карактер; 4) конструисање значења је концептуализација (Evans 2007: 99).

Да бисмо јасније дефинисали основне појмове ових теорија (*оквир, фигура–позадина, перспективизација, профилисање* и др.), који ће чинити и појмовно-термиолошки апарат нашег рада, важно је да се накратко вратимо корак уназад и првенствено објаснимо појам гешталта и гешталт перцепције.

Гешталт (нем. *gestalt* – облик, форма) је, у најкраћем, перцептивна целина која није прост збир својих делова нити може бити у потпуности описана кроз карактеристике својих делова (Matsumoto (ed.) 2009: 221). Појам гешталта у науку је увео Кристијан фон Еренфелс 1890. године у свом чланку *Über Gestaltqualitäten* (*О квалитету форме*) где као основно решава питање да ли је мелодија само прост збир својих елемената или представља нешто ново у односу на тај збир, нешто што с тим збиром свакако иде руку под руку, али се од њега и разликује (Rollinger, Ierna 2016). Гешталт психологија²¹, као правац (а као одговор на Ајнштајнову теорију поља и на структуралистичку и бихевиористичку психологију), оснива се нешто касније, формално 1912. године када је Макс Вертхајмер²² у делу

– базни или изворни домен – на основу које се путем метафоричког или метонимијског пресликавања конструисање знање о мање познатим, апстрактним – циљним – доменима (Evans 2007: 61–62).

²⁰ Став да су когнитивни процеси дубоко укореењени у интеракцији нашег тела са спољним светом може се пратити кроз шест различитих приступа: (1) сазнање има свој положај у простору; (2) сазнање је временски условљено; (3) когнитивни процеси се емитују на околину; (4) окружење је део когнитивног система; (5) когнитивија се односи на делање; (6) несвесно сазнање је утеловљено (в. Wilson M. 2002).

²¹ Опширнији преглед о истраживањима гешталт психологије в. Wilson R., Keil (eds.) 1999: 344–349, што је основа и за овај преглед, али и Jackendoff [1983]1999: 23–30.

²² Макс Вертхајмер бавио се питањем перцепцијске организације, тј. питањем како људи успевају пре да виде организоване сцене које се састоје од површина, делова и целовитих објеката кохерентно уређених у простору, него оне хаотично и динамично јукстапозициониране и у много боја. Он је покушао да одговори на ово питање идентификујући факторе који су утицали на то да се једноставни низови елемената посматрају као да су организовани у различите групе.

„Експериментално истраживање перцепције покрета“ (*Experimentelle Studien über das Sehen von Bewegung*) објавио истраживања о привидном кретању која је вршио са својим сарадницима Куртом Кофком и Волфгангом Келером (Evans 2007: 90–91).

Појмови *домен*, *појмовни домен*, *когнитивни модел*, *значењски (семантички) оквир*, *база*, *ментални простор*, *мрежа појмовне интеграције* и сл. представљају моделе концептуалних система, мрежа концепата који одражавају сазнајне структуре и функционишу као гешталти. Сви наведени конструкти развили су се из Филморове теорије семантичких оквира.

Значењски (семантички) оквир Ч. Филмор (2014) дефинише као „било који систем појмова повезаних на такав начин да је за разумевање ма којег од њих неопходно разумети целу структуру у коју се он уклапа; када се једна од ставки у таквој структури унесе у текст или у разговор, све остале аутоматски постају доступне“. Оне оквире „чији су елементи догађаји у низу“ (Филмор 2014) називамо *сценаријима* (енг. *script*). Још један важан појам Филморове семантике оквира је *мотивишући контекст* под којим се разуме „неки образац обичаја или нека историја друштвених институција спрам којих можемо разумети настанак одређене категорије у историји неке језичке заједнице“ (Филмор 2014).

Теорија појмовне метафоре и метонимије објашњава на који начин поимамо апстрактне појмове и односе и како о њима говоримо: то чинимо захваљујући метафоричким и метонимијским пресликавањима елемената и одлика конкретних, добро нам познатих ситуација, односа, појмова (најчешће укорененом у нашем чулном искуству; *изворни* или *базни домен*) на апстрактне, мање познате ситуације, односе, појмове (*циљни домен*). Оно на чему Џ. Лејкоф и М. Џонсон инсистирају јесте да метафора није питање језика већ мишљења (Lakoff G., Johnson M. [1980] 2003: 6).

Џ. Лејкоф се у својој *теорији когнитивних модела* која истиче прототипску организацију категорије ослања на *теорију значењских оквира*, *теорију*

Други проблем гешталт перцепције је *организација фигура-позадина*. Овим проблемом бавио се Едгар Рубин и као основну одлику овакве организације издвојио је то да се граница перцепира као да припада делу фигуре па и сама изгледа као објекат.

Трећи важан феномен гешталт перцепције је да се одређена *својства објекта перципирају у односу на референтни оквир*. Кретање и оријентација су за то најбољи примери (уопште о гешталт перцепцији в. Wilson R., Keil (eds.) 1999: 345; Marković, Gvozdenović 2004.).

менталних простора, сликовне схеме, метафоричко и метонимијско пресликавање (Lakoff G. 1987: 68) и изваја четири типа когнитивних модела: пропозиционе моделе, сликовно-схематске моделе, метафоричке моделе и метонимијске моделе (Lakoff G. 1987: 113–114). Окосницу ове теорије чини концепција *идеализованих когнитивних модела* (Lakoff G. 1987: 68–69) који истичу идеализовану представу ванјезичког света (засновану на митовима, веровањима, обичајима, навикама и др.) коју имају носиоци језика и у њега је пројектују (уп. с *мотивишућим контекстом* Ч. Филмора).

Сликовне схеме М. Џонсона су релативно апстрактне концептуалне репрезентације конструисане директно из нашег свакодневног искуства и интеракције са светом око нас, тј. на основу нашег чулног искуства (Evans 2007: 106). Као такве често представљају основу за изворни домен при метафоричком пресликавању. „Схеме се састоје из малог броја делова и односа захваљујући којима могу да структурирају неограничено много опажаја, слика и догађаја“ (Johnson M. 1987: 28–30).²³

Ментални простори су делови концептуалног простора који садрже специфичне информације и конструисани су на основу општих језичких, прагматичких и културних стратегија за регрутовање информација, а за разлику од других когнитивних структура, они се конструишу у тренутку говора или мишљења од других појмовних структура као што су значењски оквири, идеализовани когнитивни модели и др. (Evans 2007: 134). Ментални простори у моделу *појмовног обједињавања* представљају улазне структуре, генеричке структуре и амалгамске структуре; то су мали појмовни пакетићи који се стварају док мислимо и говоримо, за потребе непосредног разумевања и деловања; они су динамични и структурирани су на основу оквира и когнитивних модела; међусобно су повезани и могу се мењати док се мисао и дискурс одвијају (Фоконије, Гарнер 2014).

Уопште узев, питање перцепције и појмовна организација *фигура–позадина*, коју у когнитивну лингвистику уводи Леонард Талми (Talmy 1972, 2000: 311–344) а користе је касније и други теоретичари когнитивизма, уводећи при томе и нешто

²³ „A schema consists of a small number of parts and relations, by virtue of which it can structure indefinitely many perceptions, images, and events.“

другачије термилошке парове: *фокус–пресупозиција* (*focus and presupposition*; Jackendoff 1972: 229–278), *профил–база, трајектор–оријентир, непосредан и максималан опсег* (*profile–base; trajector–landmark; immediate and maximal scope*; Langacker 2008: 57–84)²⁴, одражава особину људске перцепције да сваку (не само просторну)²⁵ сцену аутоматски раздваја у однос фигуре и позадине односно у однос првог и другог плана (енг. *foreground and background*). У најопштијем смислу, а на основу онога што смо више представили као проблем гештALT перцепције, фигура се дефинише као „покретан или концептуално покретан ентитет чији се положај, путања или оријентација схвата као променљива посебне вредности у односу на коју се поима као релевантна“, док позадина представља „референтни ентитет, статичан у односу на референтни оквир, а с обзиром на који се дефинишу положај, путања или оријентација фигуре“ (Talmy 2000: 184)²⁶. Тако ће *профил* представљати ентитет означен језичким изразом (на пример, неки лексички концепт, узмимо најчешћи пример: *хипотенуза*) док ће *база* бити когнитивна структура која се активира и у односу на коју се ентитет о којем се мисли и говори разуме (према наведеном примеру: правоугли троугао) (Langacker 1991: 544, 551).

Питање перцепције уводи као релевантан појам *посматрача, доживљавача* (*експеријенсера*), *перципијента* (*когнитивни ниво језичке личности*, в. Караулов 2010: 37, 45; *ментално стајалиште, менталне очи*, в. Драгићевић 2010а: 8). Термин доживљавач или експеријенсер односи се на интелектуални, чулни или емотивни ментални доживљај те стога доживљавач мора бити способан да осећа (мора бити чулан или осетан, осетљив: енг. *sentient*) и обично је човек па тако концептуализацију можемо метафорички описати као сагледавање (скенирање)

²⁴ Детаљније разлике између термилошко-појмовних парова фигура–позадина, профил–база, трајектор–оријентир као и њихове употребе у когнитивнолингвистичким истраживањима в. Ирисханова 2014: 33–45.

²⁵ Р. Лангакер наглашава да у својој Когнитивној граматичи, о којој ће више речи бити у одељку о когнитивној граматичи, не тврди да се у конструисању свих значења ослањамо на просторну или визуелну перцепцију, али метафора визуелне перцепције пружа начин за класификацију многих аспеката конструисања значења: сагледавајући неку сцену, оно што видимо зависи од тога колико га блиско истражујемо, у шта смо изабрали да гледамо, на које елементе обраћамо највише пажње и одакле то све посматрамо (Langacker 2008: 55).

²⁶ „The Figure is a moving or conceptually movable entity whose site, path, or orientation is conceived as a variable the particular value of which is the relevant issue. The Ground is a reference entity, one that has a stationary setting relative to a reference frame, with respect to which the Figure's site, path, or orientation is characterized.“

неке (не само просторне) сцене од стране доживљавача а начин концептуализације условљен је тачком гледишта, тј. перспективом доживљавача (Langacker 2008: 367). Појам перспективе у процес конструисања значења уводе Л. Талми (Talmy 2000) и Р. Лангакер (Langacker 2008).²⁷

Л. Талми је развио систем концептуалног структурирања који чине четири схематска система: конфигурациона структура, структура пажње, систем тачке гледишта и систем динамике силе (*configurational system, attentional system, perspectival system and force-dynamics system*; Evans 2007: 36; Talmy 2000). Конфигурациони систем структурира већину аспеката основних домена простора и времена и то помоћу следећих схематских категорија (Talmy 2000: 47): „струкост“ (*plexity*), омеђеност (*boundedness*), одвојеност (*dividedness*), степен проширења (*degree of extension*), образац дистрибуције (*pattern of distribution*), аксијалност (*axiality*) (Evans 2007: 39).²⁸ Структура пажње обухвата три фактора која одређују дистрибуцију пажње: 1) јачина пажње (*strength of attention*), 2) образац пажње (*pattern of attention*), који даље обухвата: фокус пажње (*focus of attention*), кадар пажње (*window of attention*) и ниво пажње (*level of attention*); 3) мапирање пажње (*mapping of attention*) (Talmy 2000: 76)

Р. Лангакер издваја следећа обележја феномена конструисања значења: специфичност, фокусирање, уочљивост и перспективу (*specificity, focusing, prominence, perspective*; Langacker 2008: 55; уп. Evans 2007: 157–158).

Специфичност се односи на то колико детаљно описујемо сцену и о специфичности можемо говорити у терминима грануларности (*granularity*) или резолуције (*resolution*). Тако специфичније, детаљније информације третирамо као ситнозрнасте (*fine-grained*) или као изразе високе резолуције (*high resolution*), а изразе нижег нивоа специфичности називамо крупнозрним (*coarse-grained*) одн. изразима ниске резолуције (*low resolution*) (Langacker 2008: 55).

Под фокусирањем подразумевамо селекцију одн. избор концептуалног садржаја који ће бити презентован у језичком изразу а уједно и распоређивање изабраног садржаја у однос првог и другог плана (Langacker 2008: 57).

²⁷ Приступу Р. Лангакера и Л. Талмија представљају когнитивнолингвистичке приступе граматици, али се, као претходно наведене „семантичке“ теорије, такође баве питањем конструисања значења.

²⁸ Преводи термина *plexity* и *boundedness* наведени су према Расулић, Кликовац (ур.) 2014: 497,492.

Питање уочљивости или изражености (*prominence, salience*) Лангакер обрађује у оквиру питања профилисања (*profiling*) и организације трајектор/оријентир (*trajector/landmark*) па тако профилисање подразумева усмеравање пажње и издвајање профила (супструктуре) из концептуалне базе (Langacker 2008: 66). Профилисати се може објекат/предмет или однос. Када се профилише однос, учесници у том односу могу се профилисати према нивоу изражености. Најизраженији учесник је трајектор – то је ентитет који се лоцира, вреднује или описује те представља примарни фокус у односу који се профилише. Обично се у том односу издваја као мање изражен још један учесник који представља секундарни фокус, одн. оријентир (Langacker 2008: 70). За разлику од односа фигура/позадина, Лангакер наглашава да трајектор не мора да буде покретљив (нити се покретљивост обавезно везује за трајектор): трајектор и оријентир дефинишу се у смислу примарног и секундарног фокуса и могу се применити у анализи односа у оквиру било којег концептуалног домена (Langacker 2008: 72).

Перспектива превасходно подразумева општи однос, интеракцију између говорника и слушаоца, тј. саговорника и у вези је са говорним чином. Овај однос је по Лангакеровом мишљењу свеприсутан и уткан је у значење сваког језичког израза те га због тога назива основом (*ground*) (Langacker 2008: 78). Начин сагледавања сцене или увида у ситуацију тј. ментално скенирање (*mental scanning*) може бити сумарно или секвенцијско (што се односи на раздвајање номиналних профила и темпоралних релацијских предикација). Сумарно скенирање Лангакер пореди са посматрањем фотографије: сви делови слике перципирају се истовремено, док је секвенцијско скенирање ближе филму: кадрови се смењују и при томе је за њихово перципирање значајан фактор време (Langacker 1987: 145).

1.2.2. Конструкциона граматика²⁹

Конструкциона граматика као свеобухватан назив за когнитивнолингвистичке приступе синтакси, као уосталом и све друге научне

²⁹ Више о конструкционој граматичи у смислу прегледа приступа, терминологије и сл. в. Croft, Cruse 2004: 225–328; и детаљније у Evans, Green 2006: 471–777, на које се ослања и приказ у овоме раду.

теорије, није настала у теоријском вакууму, већ као одговор на модел граматичког знања различитих верзија генеративне граматике од 1960. до 1980. година, као и других синтаксичких теорија које су настале као директни издаци генеративне граматике. Иако се може закључити да су генеративна и конструкциона граматика у конфликту, оне деле многе заједничке принципе. Оба приступа прилазе језику као когнитивном (менталном) систему, оба верују да постоји начин на који се структуре комбинују да би се произвео нови, оригинални исказ, и оба сматрају да је потребно изградити и развити значајну и убедљиву теорију о усвајању језика у којој би се огледали ти принципи (Goldberg 2003).³⁰ Основна разлика између синтаксичких теорија које заступају компоненцијални (формални) модел и конструкционе (функционалне) граматике је у томе што је *симболичка веза* (*symbolic link*) између форме и конвенционалног значења смештена унутар конструкције, док су сличне везе, тзв. *правила везивања* (*linking rules*), у компоненцијалним моделима спољашње (уп. моделе 10.2 и 10.3 у Croft, Cruse 2004: 258–259). Последица оваквих унутрашњих веза је комплекснија унутрашња структура основних (симболичких) јединица у конструкционој граматици него основних јединица у компоненцијалном моделу.

Кад говоримо о америчкој лингвистици, разликујемо обично четири гране конструкционе граматике.

Конструкциона граматика³¹ (*Construction Grammar*) је теорија коју су развили Чарлс Филмор, Пол Кеј и сарадници (Fillmore et al. 1988) и представља варијанту конструкционе граматике која највише подсећа на неке формалистичке теорије. Она се бави синтаксичким односима у конструкцији и проблемом наслеђивања у репрезентацији граматичког знања. Ова теорија веома је разрађена и Ч. Филмор и П. Кеј били су међу првима који су формулисали есенцијалне принципе конструкционе граматике уопште.

Џ. Лејкоф је 1987. године развио другачији модел конструкционе граматике у својој студији о *There-конструкцијама* у енглеском језику (Lakoff G. 1987: 462–585). Овакав приступ преузима и даље развија његова студенткиња Адела

³⁰ У нашој лингвистици било је покушаја да се ова два правца комбинују (в. Миливојевић 2011).

³¹ Када даље у тексту будемо говорили о овом конкретном приступу конструкционој граматици уопште, назив ћемо писати великим словом (Конструкциона граматика). Исто важи и за Когнитивну граматику Р. Лангакера насупрот когнитивне граматике.

Голдберг (Goldberg 1995, 2006). Особеност верзије конструкционе граматике коју заступају Џ. Лејкоф и А. Голдберг је у примени неklasичног модела категоризације у анализи односа између конструкција.

Трећу верзију конструкционе граматике представља **Когнитивна граматика** Роналда Лангакера (Langacker 1987, 1991, 2008) која се издваја по томе што акценат ставља на симболичку и синтаксичку дефиницију теоријских конструкција које су се традиционално анализирале чисто синтаксички. Важно је истаћи и то да је Лангакерова Когнитивна граматика израсла из његове **просторне граматике** коју је развијао већ почетком осамдесетих година (Langacker 1981, 1982). Р. Лангакер граматичку дефинише као структуриран инвентар конвенционалних језичких јединица. Као што је случај и код Конструкционе граматике (Р. Лејкоф и А. Голдберг), Когнитивна граматика претпоставља симболички карактер језичког знака (Де Сосиров термин) и истиче једнаку репрезентацију форме и функције конструкције. Према приступу репрезентацији конструкција коју заступа Когнитивна граматика, симболичка јединица сама по себи мора бити повезана са формом (означитељем) и значењем (означеним) конструкције. Ову везу Р. Лангакер описује као **симболичку узајамност** (symbolic correspondence). Он функционалну структуру конструкције (означено) објашњава као **семантички пол** симболичке јединице, а њену формалну структуру (означитеља) као **фонолошки пол**.

Четврти, и последњи, приступ конструкционој граматици назива се **Радикална конструкциона граматика** Вилијема Крофта (Croft 2001) и развијена је с циљем да размотри типолошке варијације у кључу конструкционе граматике и да реши нека основна питања синтаксичке аргументације.

1.2.3. Когнитивна лингвистика у Русији

Као што смо напоменули у уводу рада, конструкциона граматика се представља као потпуно нов теоријски модел (в. нпр. Goldberg 2003). Ипак, ако погледамо ширу слику, то и није сасвим тачно. Прво, конструкциона граматика представља један од функционалних приступа. Функционални приступи могу се поделити на више начина, али се разликама у приступу свакако најопштије може

приступити као подели на традиционални функционализам с једне стране и когнитивистички функционализам (Belaj, Tanasković Faletar 2012).

Овде бисмо се осврнули на традицију Московске семантичке школе с циљем да повучемо извесне паралеле са конструкционом граматиком и укажемо на блискост ових приступа.

По речима Јекатерине Рахилине и Јулије Кузњецове (Рахилина и кол. 2010: 50) термин *конструкција* се још од шездесетих година употребљава да означи сложене језичке јединице које у говору функционишу као целина, што се у руској граматички види још у два раним монографијама из синтаксичке семантике *Очерки по синтаксису русской разговорной речи* Наталије Шведове из 1960. године и *Экспериментальное исследование семантики русского глагола* седам година касније, из 1967. Јурија Апрессјана. Ово Апрессјаново дело тесно је повезано са приступом конструкционе граматике, и то како у смислу садржаја, тако и по сличним формулацијама (уп. *формални, схематски идиом* и *синтаксичка фразема* одн. *фразеосхема*), дефиницијама. Чини се као да се Ј. Апрессјан и конструкционисти крећу једни према другима у решавању истог питања, Апрессјан са једног краја (описујући лексику кроз конструкције), а конструкционисти са другог (бавећи се граматичким конструкцијама, ослањајући се на лексику којом су напуњене), што би у конкретном случају могло довести до идентичних резултата. Данас се резултати Апрессјанових лексикографских истраживања из првог тома дела из 2009. године *Исследований по семантике и лексикографии* могу анализирати у контексту идеја из 1967. из угла конструкционе граматике. У односу на конструкционисте, Ј. Апрессјана, као лексиколога и лексикографа, интересују нека друга питања која се тичу методологије и теоријске основе нових (будућих) речника: метајезик описа, лексикографска терминологија, редослед значења у речничком опису, опозиција значење–употреба и у центру интересовања – принципи основне класификације лексике, али Ј. Апрессјан, исто као и конструкционисти, инсистира на системском, идеографском приступу лексици као комплексно организованом систему класа, а конструкције у том смислу служе у одређивању, тј. препознавању („дијагностиковању“) тих класа. У наставку ауторке, Ј. Рахилина и Ј. Кузњецова, наводе бројне примере таквих конструкција (глаголске конструкције с предлогом

в/за – *упрекать в чем-л/ за что-л*; предлошка конструкција в + S₀ – *в беспокойстве* vs. с + S₀ – *с беспокойством*; деривационе глаголске конструкције са суфиксима -нича- *вредничать* и -и- *толстить* и др.; в. детаљније Рахилина и кол. 2010: 56) и кажу да се тај списак може знатно продужити. Наравно, конструкције нису саме по себи предмет истраживања, мада се подробно анализирају.

На крају бисмо скренули пажњу на најновију монографију групе аутора на челу са Ј. Апресјаном *Теоретические проблемы русского синтаксиса. Взаимодействие грамматики и словаря* (Апресян и др. 2010) у којој се разматрају практично иста питања и проблеми као у радовима конструкциониста (проблеми машинског превођења, нестандартне синтаксичке конструкције, синтаксички фраземи). Не можемо при том говорити о директном утицају конструкционистичког приступа на руске функционалисте, већ управо о хармоничности приступа западне и источне функционалистичке школе, што доказује природна, логична наследност и очекиваност овог дела у богатом Апресјановом опусу.

Когнитивнолингвистички усмерена истраживања руских лингвиста Зинаида Попова и Јосиф Стерњин (Попова, Стернин 2010: 16; уп. Кубрякова 2012: 43–53; уп. Кравцова 2015) груписали су према методологији и циљевима истраживања у следеће групе:

а) **културолошка истраживања** – обухватају изучавање концепата као елемената културе која се ослањају на резултате истраживања разних наука. Представник овог приступа је Јуриј Степанов. Оваква истраживања су мултидисциплинарна и нису искључиво везана за лингвистику а онда када јесу, језик представља један од извора сазнања о концепту;

б) **лингвокултуролошка истраживања** – односе се на радове у којима се изучавају вербализовани концепти као елементи националних лингвокултура а у вези са националним вредностима и особеностима те културе. Представници овог приступа су Владимир Карасик, Сергеј Воркачев, Генадиј Слишкин и Грегориј Токарјев;

в) **логичка истраживања** – у њима се концепти анализирају логичким методама у директној зависности од језичке форме. Ову групу истраживања представљају радови Нине Арутјунове и Роландаса Павиљониса;

г) **семантичко-когнитивна** истраживања лексичке и граматичке семантике језика као средстава помоћу којих одгонетамо садржај концепата концептосфере и овако усмерена истраживања препознајемо у радовима Јелене Кубрјакове, Јекатерине Рахиљине, Јелене Лукашевич, Анатолија Бабушкина, Зинаиде Попове, Јосифа Стерњина и др.);

д) **филозофско-семиотичка** истраживања у којима се испитују когнитивне основе знака и ову струју представља научни рад Александра Кравченка.

У контексту нашег рада ослањаћемо се превасходно, али не и искључиво, на радове из овде одређене групе семантичко-когнитивних истраживања Ј. Кубрјакове, Ј. Рахиљине, представника лингвоконцептолошког правца из Вороњежа – З. Попове и Ј. Стерњина и других, као и на радове у оквиру Апресјанове концепције интегралног описа језика, тј. истраживања представника Московске семантичке школе.

1.2.4. Лублинска школа когнитивне етнолингвистике

Програм Лублинске школе етнолингвистике први пут је представљен 1986. године у чланку Јежија Бармињског *Czym zajmuje się etnolingwistyka* (Bartmiński 1986). Образлажући избор термина *когнитивна етнолингвистика* за назив правца који представља, Ј. Бармињски, наводи следеће разлоге: прво, овај термин има дугу традицију (уп. Толстој 1995: 31–46), користи се у енглеском, француском, немачком, руском, словачком и другим језицима; друго, члан етно- у називу дозвољава да се њиме унутар дисциплине обухвате различите оријентације (уже: народ, племе; шире: друштво, друштвена група); треће, овим се називом језик директно доводи у везу са људском заједницом а посредно и с културом која је удружује (Бармињски 2011: 11–12). Приступ који заступа Лублинска школа когнитивне етнолингвистике јесте како се култура испољава у језику, тј. проучавајући језик (његову структуру) у вези са историјом одређених заједница и њиховом културом, посебно у вези са колективним менталитетом, понашањем и вредностима, жели у њему (у значењима речи, фразеологији, начинима образовања речи и синтаксичких конструкција и сл.) да пронађе трагове те историје, културе, система вредности и др. (Бармињски 2011: 19).

Карактеристике овако дефинисаних етнолингвистичких истраживања које издваја Ј. Бартмињски су: прво, ова истраживања се базирају на чињеницама самог језика, истовремено узимајући у обзир шири друштвени и културни контекст и „пријезичке“ чињенице релевантне за језичко споразумевање; друго, у овим истраживањима се полази од описа малих заједнице, регионалних дијалеката и фолклора, али уједно превазилази границе „народног“ и тежи ка стандардном, националном чак и међуетничком, транскултурном; треће, бави се питањем испољавања културе у језику а не улоге језика у култури; четврто, усмерена је ка савремености као етапи у историјском процесу развоја језика, а бавећи се питањем повезаности језика и менталитета људи који њиме говоре приближава се савременој когнитивистици, због чега је добила одређење „когнитивна“ (Бартмињски 2011: 20–21).

1.2.5. Семантичка школа Ане Вјежбицке

Ана Вјежбицка³² је истакнути теоретичар когнитивизма чији је рад преваходно посвећен истраживању односа универзално – културно специфично у језику и мишљењу. Универзалност она истражује формулишући и разрађујући **теорију о природном семантичком метајезику** (Wierzbicka 1972, 1980, 1988, 1992) чија је основна поставка да се свако значење може представити, одн. интерпретирати, парафразирати помоћу универзалних људских концепата (примитива) и универзалне граматике (*lingua mentalis*), тј. онога што је Готфрид Вилхелм Лајбниц називао „алфабетом људских мисли“. **Теорија културалних скрипата** (Wierzbicka 2002, 2003, 2006) одражава другу страну Вјежбицкиних интересовања: истраживање културних специфичности концептуалног садржаја изражених кроз језичке концепте природног језика.³³

³² Ана Вјежбицка је пољски лингвиста (дипломирала је на Варшавском универзитету), али је још седамдесетих година 20. века емигрирала у Аустралију, где од тада живи и ради на Аустралијском националном универзитету у Камбери.

³³ А. Вјежбицка у том смислу говори, на пример, о англокултури (Wierzbicka 2006) чији су носиоци становници Велике Британије, Америке, Канаде, Аустралије и Новог Зеланда. Оваква поставка изазива извесне (оправдане) сумње (в. Драгићевић 2010а: 105), али мислимо да, бар када је реч о англокултури, о њој можемо говорити, али не у смислу традиционалне културе у ужем смислу речи, већ преваходно у контексту глобализације, као о персонификацији модерног западног друштва које не можемо етнички окарактерисати. Земље о којима Вјежбицка говори вероватно су етнички најразноликije с обзиром на модерне миграције, те бисмо под англокултуром могли

1.2.6. Когнитивна лингвистика у српској и словачкој лингвистици

На основу података Узајамне библиографско-каталожке базе података Кооперативног онлајн система и сервиса (COBISS. rs) за упит „когнитивна лингвистика“, радови на српском језику, можемо закључити да је интересовање за когнитивну лингвистику у Србији почело још деведесетих година 20. века,³⁴ што примећује и Предраг Пипер у чланку *Српска лингвистичка славистика деведесетих година 20. века* (Пипер 1998). Ова база бележи 132 рада на српском језику на задати упит, међу којима су чланци, монографије, зборници и др. од 1990. године до данас, при чему је стотину десет радова забележено у последњој декади (2006–2016), а тек двадесет два рада за период од петнаест претходних година (1990–2005). Наравно, ова база бележи само оне радове које је библиограф на основу кључних речи, наслова и других параметара препознао као „когнитивнолингвистичке“ и међу њима су (наводићемо само књижне публикације: монографије, зборнике, магистарске и докторске радове): *Когнитивна независност лексичких и морфолошких аспеката именице* (Kostić, Mirković 1994), *Прилози за когнитивну лингвистику* (Polovina V. 1996), *Упоредна анализа перцепције језика и музике: магистарски рад* (Antović 2003), *Језик и просторно искуство: концептуализација вертикалне димензије у енглеском и српскохрватском језику* (Rasulić 2004), *Метафоре у мишљењу и језику* (Klikovac 2004), *Огледи из когнитивне лингвистике* (Vučković 2006), *Когнитивнолингвистичка проучавања српског језика: зборник радова* (Пипер (ур.) 2006), *Семантика предлога: студија из когнитивне лингвистике* (Klikovac 2000), *Животиње у пословицама на енглеском и српском језику* (Prodanović Stankić 2008), *Језичка слика стварности: когнитивни аспект контрастивне анализе* (Поповић Љ. 2008б), *Језик у акцији* (Perović 2009), *Индиректна комуникација у рекламама на енглеском и српском језику: когнитивно-лингвистички приступ:*

сматрати елементе различитих традиционалних националних култура који су се показали као доминантни (истакнути) па и распрострањени кроз енглески језик. Тако бисмо могли тумачити, на пример, концепт *dračica* у словачком језику о којем ћемо говорити у одељку *Жена змај vs. dračica*.

³⁴ <<http://www.vbs.rs/cobiss/>> (базу смо претраживали у јануару 2017. године)

докторска дисертација (Filipović-Kovačević 2010), *Примена појмовне метафоре у усвајању вокабулара енглеског језика као страног: докторска дисертација* (Radić-Vojanić 2010), *Семантичка и творбена синтагматика лексема којима се именују боје у енглеском и српском језику: когнитивнолингвистички приступ: докторска дисертација* (Krimer Gaborović 2011), *Лексичка иконичност и српска језичка слика света: докторска дисертација* и *Слике у речима: иконичност лексике српског језика у контексту словенске митологије: метафоре живота и смрти* (Башић 2011, 2016), *Стереотип времена у дискурсу расељених лица са Косова и Метохије: докторски рад* (Ћирковић 2011), *Језички и ванјезички аспекти вербалног хумора у енглеском и српском језику на примеру филмских и телевизијских дијалога: когнитивни приступ: докторска дисертација* (Prodanović Stankić 2013), *Контрастивна анализа средстава за ублажавање говорних чинова који угрожавају образ саговорника у енглеском и српском језику: докторска дисертација* (Prodanović 2014), *Културолошки аспекти концептуализације прототипичних емоција у енглеском језику: докторска дисертација* (Rakić 2014), *Значење и пажња* (Vučković 2014), *Концепти истина - истинитост - праведност (правда - правдивост - справедливость) у руском језику и њихови еквиваленти у српском језику: докторска дисертација* (Прохорова 2014), *Језик и сазнање: хрестоматија из когнитивне лингвистике* (Расулић, Кликовац (ур.) 2014)³⁵, *Метафоричка пресликавања сликовне схеме путање у енглеском и српском језику: докторска дисертација* (Весић Павловић 2015), *Лексичко-семантичка анализа соматизама у фразеологији савременог шпанског и српског језика: контрастивни приступ: докторска дисертација* (Тривић 2015), *Синестезијска метафора у придевима у енглеском и српском језику: когнитивнолингвистички приступ: докторска дисертација* (Komaromi 2016), *Конструкционе теме* (Vujić 2016).

³⁵ Издајемо ово издање, јер се ради о преводима кључних чланака, поглавља из монографија и сл. превасходно америчких когнитивиста (Ц. Лекофа, Р. Цекендофа, Ч. Филмора и других). Хрестоматију су уредиле Катарина Расулић и Душка Кликовац, професорке Универзитета у Београду чије су монографије прве и представиле овај приступ српској научној јавности. Оне на докторским студијама Филолошког факултета Универзитета у Београду држе предмете *Метафора у мишљењу и језику* (Д. Кликовац) и *Когнитивна лингвистика* (К. Расулић). Ова хрестоматија подсећа на руска издања *Новое в зарубежной лингвистике*.

Ипак, изван овог списка остали су радови домаћих научника објављени на страном језику или у зборницима који нису део инвентара библиотека у Србији, али и неке монографије које би се на овом списку морале наћи, а то је серија лингвистичких огледа Милке Ивић, нарочито *О зеленом коњу* (Ivić 1995), *О речима* (Ivić 2005), *Језик о нама* (Ivić 2006) и др., објављена докторска дисертација Рајне Драгићевић (2001) *Придеви са значењем људских особина у савременом српском језику: творбена и семантичка анализа* као и њена монографија *Вербалне асоцијације кроз српски језик и културу* (Драгићевић 2010а) исте ауторке, затим *Историјска лингвистика: когнитивно-типолошке студије* Јасмине Грковић-Мејдор (2013), монографије Милорада Радовановића: *Стари и нови списи: огледи о језику и уму* (Радовановић 2007), *Увод у фази лингвистику* (Радовановић 2009), *Фази лингвистика* (Радовановић 2015), *Граматицки и когнитивни аспекти лексичког значења* Стане Ристић (2015) али и монографија *Реч. Смисао. Сазнање*. Стане Ристић и Милане Радић-Дугоњић (Ристић, Радић-Дугоњић 1999).

Треба свакако посебно подвући неке радове који су показали велике сличности са когнитивистичком лингвистичком методологијом иако су написани или разрађивани пре експанзије когнитивизма. У такве радове можемо убројати докторску дисертацију Ранка Бугарског *Предлози over, under, above, below и beneath у савременом енглеском језику* (Bugarski 1968) и теорију семантичких локализација Предрага Пипера, изложену у монографији *Језик и простор* (Piper 1997), коју је аутор почео да разрађује још седамдесетих година 20. века (Пипер 1977; Piper 1982, 1983). У когнитивистичке бисмо тако могли уврстити и радове, пре свега дисертације, у којима је примењена ова теорија (в. нпр. Меденица 2014 и др.).

За разлику од српске лингвистике, у којој је когнитивизам данас већ методолошки сасвим јасно и доследно (у смислу терминолошког апарата, методологије, циљева истраживања, округа тема и др.) заузео своје место, у словачкој лингвистици ситуација није тако јасна. Наравно, један тако јак талас као што је когнитивизам свакако је резонирао и у овој средини, али ипак без јасног теоријско-методолошког везивања.

Пре него што укажемо на новије радове у којима се ехо когнитивне лингвистике сасвим јасно и гласно чује, указали бисмо на то да се питање

унутрашње форме или мотивишућег контекста, тј. питање односа концептуалног садржаја и лексичке семантике решавало и у словачкој лингвистици још крајем седамдесетих и почетком осамдесетих година 20. века (Dolník 1978, Krupa 1983, Blanár 1984 и други радови наведених аутора) али и питање фазичних, нејасних граница категорије (Bosák, Buzássyová 1985: 108–111).

У савременој словачкој лингвистици за сада можемо издвојити следеће монографије које бисмо назвали целовитим когнитивнолингвистичким делом: то је дело ауторки Мирославе Кисељове и Мартине Иванове (Kysel'ová, Ivanová 2013) *Sloveso vo svetle kognitívnej gramatiky*³⁶ и монографију Зузане Ковачове *Jazyk a (po)rozumenie z aspektu kognitívnej lingvistiky* (Kováčová 2015).

Мањи или већи допринос когнитивнолингвистичким истраживањима у Словачкој видимо, наравно, и у другим чланцима, монографијама и зборницима (Bohunická 2013, 2014; Dolník 1994, 1995a, 1995b, 2003; Ivanová 2009; Krupa 1990, 1997; Orgoňová, Bohunická 2011; Mošat'ová 2010; Pekaríková 2010; Vaňko (ed.) 2014 и др.), али овде бисмо посебно истакли радове Јураја Долњика, истакнутог словачког лингвистике у чијем је приступу различитим лингвистичким темама евидентан поглед на језик као ментални, когнитивни простор (Dolník 2010, 2012) и на чије ћемо се теоријско-методолошке поставке позивати и у овоме раду.

О неким (различитим) приступима истраживању језичке слике света: етнолингвистика, ксенолингвистика, лингвокултурологија, когнитивна лингвистика. Како је у центру пажње истраживача свих овде наведених лингвистичких дисциплина *језичка слика света* (неретко у односу на *концептуалну слику света*) и у многим методолошким аспектима се преклапају те некада и нисмо сасвим у стању са сигурношћу да кажемо којој би се од наведених дисциплина неко истраживање могло приклонити, сматрамо да је корисно да укажемо на неке погледе на питање разграничења наведених дисциплина те изразимо и свој скромни став о овоме питању.

Преглед ове проблематике даје Рајна Драгићевић (2010а: 9–11) и она нас извештава да се лингвокултурологија као научна дисциплина осамосталила деведесетих година 20. века и да су према Валентини Масловој термин

³⁶ Ову монографију представили смо српској научној лингвистици приказом у часопису *Јужнословенски филолог* (Пауновић Родић 2015а).

лингвокултурологија сковали руски лингвисти Вероника Телија, Јуриј Степанов и други. У свом прегледу Р. Драгићевић истиче да В. Телија лингвокултурологију види као део етнолингвистике коју карактерише као дијахронијску дисциплину која себи за циљ поставља истраживање ретроспективе односа између језика и културе и истраживање фолклорне слике света, док лингвокултурологију карактерише као синхронијску дисциплину која се бави живим комуникационим процесима и везом између језика и менталитета народа у овом тренутку. В. Маслова издваја следеће тезе као предмет истраживања лингвокултурологије: 1) безеквивалентна лексика у једном језику и лексичке празнине (тј. речи које недостају у једном језику а постоје у другима); 2) митологизоване језичке јединице: архетипи, митологеме, обреди, ритали, обичаји; 3) паремиолошки слој језика (јер се у пословицама налазе стереотипи народног сазнања); 4) фразеолошки фонд језика; 5) еталони, стереотипи, симболи; 6) појмовне метафоре; 7) стилска раслојавања у језику; 8) језичко понашање; 9) етикеција.

Људмила Поповић (2008б: 51–52; в. такође Поповић Љ. 2008а) разлику између когнитивног и лингвокултуролошког приступа појму језичке слике стварности види у томе што „когнитивнолингвистички аспект проучавања обухвата и индивидуалну когнитивну делатност говорног лица, процену удела индивидуалног искуства у колективној категоризацији и структурирању стварности. Следећи такву логику, можемо да одредимо смер истраживања когнитивиста као вектор који иде од свести (колективне свести преломљене кроз призму индивидуалне) према језичким кодовима културе, док лингвокултуролози полазе од културе, чију целовиту слику растављају на појединачне представе, на концепте.“

Наводећи и овај цитат из монографије Љ. Поповић, али и ставове других аутора, Р. Драгићевић закључује да је и лингвокултурологија заинтересована за језичку делатност појединца и за однос између индивидуалне и колективне свести (подједнако за колективну свест преломљену кроз призму индивидуалне и обратно – за индивидуалну преломљену кроз призму колективне) и да су лингвокултурологија, когнитивна лингвистика, психоллингвистика, социоллингвистика, етнолингвистика итд. интердисциплинарне науке те да их

можемо замислити у виду скупова који се пресецају, имају заједничке елементе (Драгићевић 2010а: 25).

По нашем мишљењу, и Р. Драгићевић и В. Маслова овде говоре о когнитивној лингвистици управо у оном смислу како је то тачно дефинисала Љ. Поповић. Заправо, свако истраживање које узима у обзир питање концептуализације света и њене категоризације у језику, тј. однос концептуалне и језичке слике света је когнитивнолингвистичко истраживање. Као што смо већ рекли, когнитивизам је више од лингвистичког правца, он представља промену парадигме у интерпретацији и контекстуализацији резултата истраживања у хуманистичким наукама. Свакако се слажемо са Р. Драгићевић у томе да су наведени истраживачки правци интердисциплинарни и баш зато не мислимо да се могу представити у виду скупова, пре бисмо их могли замислити као слојеве истог истраживања, а само од циља конкретног истраживања зависи како ће ти слојеви бити распоређени, тј. у коликој мери ће у истраживању бити заступљени, али се у интерпретацији свакако сви ови слојеви морају узети у обзир, нарочито с обзиром на општи правац науке која је данас антропоцентрична, херменеутички оријентисана.

Да бисмо објаснили наше схватање разграничавања у превасходно терминолошком смислу назива дисциплина које се баве односом језика и културе и предмета њиховог истраживања, морамо у ову релативну збрку додати још једну новију грану, а то је ксенолингвистика. Ксенолингвистика је млада дисциплина којом се у Словачкој баве чланови Катедре за словачки језик Филозофског факултета Универзитета Коменског у Братислави Олга Оргоњова, Алена Бохуњицка и др. на челу с Јурајом Долњиком и овај колектив је 2015. године објавио монографију под називом *Cudzost', jazyk, spoločnosť* (Dolník a kol. 2015), али се ксенолингвистика помиње и у ранијим радовима ових аутора (в. Dolník 2012: 227–236, Orgoňová, Bohunická 2011: 222–223). Ксенологија тако полази од питања *шта се поима као туђе, стране* и одговора да *туђинство представља културну интерпретацију различитости* а ксенолингвистика се бави појмом туђинства с обзиром на језик а, додали бисмо, и културу.

Дакле, по нашем мишљењу, надређени појам је лингвокултурологија која обухвата етнолингвистику (која у центар пажње ставља традиционалну културу

неког народа) и ксенолингвистику (која се бави страним елементима језика и културе у оквиру оне која се изворно истражује) а све ове дисциплине могу бити когнитивистички оријентисане или не.³⁷

У пракси то изгледа другачије – научници ће своје истраживање дефинисати онако како ту дисциплину називају теоретичари методолози, оснивачи дисциплине на чије се поставке већином позивају, али то се из угла саме методологије и циљева не мора међусобно искључивати друге приступе па чак они међусобно не морају бити (много) другачији.³⁸

У складу са понуђеном терминолошком поделом, наше истраживање се може условно називати и когнитивном лингвокултурологијом: условно због тога што когнитивне мреже знања подразумевају културни контекст па и није неопходно то додатно наглашавати. Језик и култура су симбиотички повезани: језик је део културе јер је он средство којим се преноси скоро сваки тип културолошког израза, а култура је део језика јер је језик који је израстао с друштвом у извесном смислу обликован тако да изражава културу те заједнице (Janda 2007), али ни језик ни култура не би постојали без човека, тако да ни лингвокултуролошка истраживања не би требало да изузму фактор људског промишљања стварности, али ни когнитивнолингвистичка истраживања не би смела да пренебрегну чињеницу да човек не живи изоловано, већ да су окружење (култура) и међуљудска интеракција оно што обликује људско искуство.

1.3. О кључним појмовима истраживања језичке слике света

Након што смо представили у најопштијем смислу теоријско-методолошки модел (или моделе) те тако и терминологију на који ћемо се ослањати у свом истраживању, овде ћемо ближе представити тумачење појмова који чине окосницу нашег истраживања.

³⁷ У смислу ширег прегледа терминологије в. Бартмињски 2011: 11–14.

³⁸ У нашој научној лингвистичкој славистичкој средини заступљени су приступи етнолингвистичке школе Никите и Светлане Толстој, когнитивна етнолингвистика Јежија Бартмињског и лингвокултурологија, чак бисмо рекли когнитивна лингвокултурологија Валентине Маслове, али и лингвокултурологија (коју бисмо пре назвали етнолингвистиком) Веронике Телије и други приступи.

1.3.1. Језичка слика света и концепт

Термин *језичка слика света* или *језичка слика стварности*, тј. *projected world* како је овај појам употребио амерички когнитивиста Реј Џекендоф (Jackendoff [1983] 1999: 23), одн. *sprachliches Weltbild (Weltsicht, Weltansicht)* у концепцији Вилхелма фон Хумболта (Гумбољдт 1984: 322, 367), термин је који се широко користи у лингвокултуролошким, етнолингвистичким и когнитивнолингвистичким и другим истраживањима и представља свеукупност појмова и односа „пресликаних“ из ванјезичке стварности (концептуална слика стварности) и њихову „пројекцију“ кроз семантику природног језика.

У словачкој лингвистици се срећемо са нешто другачијом терминологијом. Виктор Крупа говори о *језичком моделу света (jazykový model sveta)* и овакав термин образлаже следећим: „Модел се обично карактерише као слика, опис, схема објекта (тј. оригинала) која се под одређеним условима користи као репрезентација тог објекта. Између објекта и његовог модела при том постоји однос сличности, модел представља (заступа) оригинал и истраживање модела пружа информације о оригиналу. Речено језиком логике, модел је сваки збир ентитета који престављају интерпретацију свих аксиома и теорема одређеног система. У науци се појам модела већином користи у смислу интерпретације дедуктивног система“ (Krupa 1983).³⁹

Јурај Долњик користи термин *језички простор (jazykový priestor)*: „Изразом *језички простор*⁴⁰ означавам фиктивни простор ('који као да је реалан простор') у којем се човек (фиктивно) креће када усваја језик и користи га. У процесу усвајања језика и његовог коришћења човек стиче и адекватну специфичну оријентациону компетенцију, способност да се оријентише у мноштву усвојених језичких елемената и структура, као и у опсежним могућностима његовог коришћења. Израз *оријентисати се* објашњавам помоћу питања: како да (ментално и физички) примерено реагујем у датој ситуацији. Примерено

³⁹ „Model sa obyčajne charakterizuje ako obraz, popis, schéma objektu (t. j. originálu), ktorá sa za istých podmienok používa ako reprezentácia tohto objektu. Pritom medzi objektom a jeho modelom existuje vzťah podobnosti, model zastupuje originál a skúmanie modelu poskytuje informáciu o origináli. Povedané jazykom logiky, model je každý súbor entít, ktoré predstavujú interpretáciu všetkých axióm a teorém istého systému. Vo vede sa pojem model zväčša používa v zmysle interpretácie deduktívneho systému.“

⁴⁰ Уп. појам просторна граматика Langacker 1981, 1982.

реаговати значи реаговати тако како одговара мом актуелном когнитивно-мотивационом свету (мотивациони елемент тог света чине потребе, интересовања, представе, жеље, идеали, циљеви и сл.)⁴¹ (Dolník 2007).

С обзиром на устаљеност термина *језичка слика света* (или *језичка слика стварности*) и ми ћемо га у овом раду тако користити, али сматрамо да су термини које предлажу В. Крупа и Ј. Долњик адекватнији, јер јасније одражавају вишедимензионалност и динамичност како концептуалне сфере, тако и језичке репрезентације, али и смисао овог појма и сврху његове употребе у когнитивнолингвистичким истраживањима. Долњиков термин чак посредно указује и на методолошки приступ у смислу ослањања на просторну семантику (в. Langacker 1981, 1982, 1987). Због свега тога верујемо да ће термин *језичка слика света* у даљим когнитивистички оријентисаним лингвистичким истраживањима бити ревидиран и вероватно модификован.

За разлику од америчких когнитивиста, који сматрају да репрезентација значења има енциклопедијски карактер (један од обједињујућих принципа свих теорија појмовних гешталта, в. одељак о когнитивној лингвистици), Јуриј Апресјан језичку слику света назива *наивно* (Апресјан 1995б: 349–351, в. Рахилина 2010: 25–30). Ипак, иако се језичка слика стварности обично веома разликује од научне, Људмила Поповић закључује да она није с њом у нескладу или супротности, јер је човек вођен инстинктом стварао представе о природи и тим путем већ многе ствари наслутио, те језичку слику стварности не карактерише као наивну већ као *интуитивну слику света* (Поповић Љ. 2008б: 53).

Ми сматрамо да концепти који чине концептуалну слику свету (*концептосферу*) као и вербални концепти који конструишу језичку слику света, стварност могу одражавати и наивно, и интуитивно и енциклопедијски што је превасходно условљено човековим знањем о неком концепту које зависи од контекста и времена у којем се концепт усваја, преобликује а затим и вербализује,

⁴¹ „Výrazom jazykový priestor označujem fiktívny priestor ('ako keby bol reálny priestor'), v ktorom sa človek (fiktívne) pohybuje, keď si osvojuje jazyk a používa ho. V procese osvojovania si jazyka a jeho používania nadobúda aj adekvátnu špecifickú orientačnú kompetenciu, čiže schopnosť orientovať sa v množstve osvojovaných jazykových prvkov a štruktúr, ako aj v rozsiahlych možnostiach ich používania. Výraz orientovať sa explikujem pomocou otázky: Ako mám (mentálne alebo fyzicky) primerane reagovať v danej situácii? Primerane reagovať znamená reagovať tak, ako to zodpovedá môjmu aktuálnemu kognitívno-motivačnému свету (motivačnú zložku tohto sveta tvoria potreby, záujmy, predstavy, želania, ideály, ciele a pod.).“

а како се знање о одређеном концепту мења, мењаће се или модификовати и садржај вербалног концепта који га репрезентује. Под временом у којем се концепт усваја овде мислимо како на историјски тренутак у развоју културе, науке (или других елемената ванјезичког света чији део вербални концепт представља) и у њој језика, тако и на тренутак у (језичком) развоју индивидуе (на пример дечији језик). Додали бисмо још и то да знање о свету и вербализација тог знања (тј. оно што Р. Џекендоф назива функционалним знањем: *f-knowledge, functional knowledge*; Jackendoff 2007: 27) кроз језичке концепте на индивидуалном плану не морају бити усклађене – деца (мада и одрасли) често користе речи а не познају ентитете које они репрезентују, а с друге стране има случајева и када концептуални садржај не прати адекватна вербализација.

Ево једног (истинитог) примера: у лекарску собу ушао је један познат и веома поштован, али духовит лекар и међу колегама изјавио да се осећа „реконквирано“. Реч „реконквирано“, наравно, не значи ништа (мада фонетско-фонолошка и творбена структура ове „измишљенице“ звучи могуће и не чуди нас што су присутни „разумели шта је доктор хтео да каже“) ⁴². Можда се само двоје присутних благо насмејало знајући да се ради о луцкастој провокацији. Остали нису питали како се то колега осећа а према њиховој мимици се могло закључити да саосећају са старијим колегом због његове „реконквираности“. Језички концепт „реконквираности“ нема свој конвенционални концептуални садржај и (неки) присутни су на основу невербалних комуникативних средстава „закључили“, тј. исконструисали да то значи уопштено „нешто лоше“ и чак су након ове ситуације реч „реконквирано“ почели у том значењу и да користе. Ово представља добар пример „усвајања“ (празног) језичког концепта и конструисања његовог неконвенционалног концептуалног садржаја.

С друге стране, постоји и концепт „здраве, сељачке логике“ ⁴³ (уп. *здрав разум*; слов. *zdravý sedliacky rozum*; фран. *bon sens*; енг. *common sense* итд.) који се

⁴² Сетимо се само Лава Шчербе и реченице „Глокая куздра штеко будланула бокра и курдячит бокрѣнка“, којом је, по речима Лава Успенског (Успенский 1954: 247–253), на предавањима својим студентима објашњавао значај делова речи (морфема) у грађењу значења. Пратећи Шчербин пример, Људмила Петрушевска написала је књигу „лингвистичких прича“ Пуськи бятые (Петрушевская 2003).

⁴³ За упит „здрава, сељачка логика“ интернет претраживач <www.google.com> на српском језику нуди 301 резултат што указује на конвенционалност ове конструкције и концепта који

на популарној интернет страници *Вукајлија*⁴⁴ објашњава овако: „Здрав начин размишљања без превише филозофирања. Одлика заиста бистрих људи. Неки воле да се фрљају са изразима и тиме збуне саговорника. Зато код нас постоји пуно уџбеника који више говоре о реторичким способностима аутора него што заиста преносе неко знање [...].“⁴⁵ Сама ова дефиниција нуди интересантне теме за лингвистичко истраживање, на пример концепт *филозофирања* и сл. Оно што нас овде занима је то што „здрава, сељачка логика“ описује ситуацију управо супротну малопре наведеној, тј., односи се на концептуални садржај који не прати одговарајућа (конвенционална) вербализација.

Можемо такође навести и пример када тражимо од некога или га подстичемо да објасни нешто „својим речима“: на пример, од студента који није усвојио терминологију, језичку репрезентацију, али желимо да видимо да ли му је јасан концепт који је требало да усвоји усвајајући термин одн. термине или управо супротно: ситуација у којој видимо да је студент усвојио терминологију, али не и концептуални садржај. Да језик не одражава наше мишљење, тест објашњавања „својим речима“ не би постојао.

Да би се избегле ове крајње ситуације неуједначености језичке и концептуалне слике света когнитивна лингвистика се бави *конвенционалним значењем*, тј. оним значењем у односу на које смо и одредили ове две крајности, оним које се конструише и функционише у оквиру шире говорне заједнице (Evans 2007: 21; Бартмињски 2011: 23–24).

Овде се поставља питање ко чини ту ширу говорну заједницу: *језичка слика света* се тако може разумети и као језички одраз конвенционалне концептуалне слике света неког *народа*, *концептосфере* (Лихачёв 1999; Попова, Стернин 2010: 35–38) или *колективног когнитивног простора* (Красных 2002: 61). Овако дефинисана језичка слика света одражава ужи, етнолингвистички, приступ који бисмо желели унеколико да проширимо. Ми сматрамо да језичка слика света представља одраз концептосфере *говорника неког језика* који не мора

репрезентује; в.<https://www.google.rs/?gws_rd=cr&ei=FIF2WMuDIKfi6ASBxZ-YBg#q=%22zdrava%2C+selja%C4%8Dka+logika%22>

⁴⁴ „Vukajlija.com је интернет сервис намењен размени дефиниција речи модерног сленга (дефиниције) и фотографија са коментарима (постери) безбедног, забавног, пријатељског и неувредљивог карактера“ [...] <<http://vukajlija.com/o-sajtu/uslovi-koriscenja>>

⁴⁵ <<http://vukajlija.com/zdrava-seljacka-logika/268774>>

да буде у складу са интимним националним осећањем или пореклом појединца. Усвајајући језик, сваки говорник спонтано усваја и поглед на свет који је закодиран у датом језику без обзира на то да ли се изјашњава или осећа као припадник националне групе коју име језика заступа одн. којој се приписује⁴⁶. Ово је нарочито важно када говоримо о језичкој слици света мањинских језика, посебно у контексту њихове ревитализације (Соколовић 2014: 149–164)⁴⁷. С друге стране, словачки и српски језик (па и већина других европских језика) сами по себи у свом развоју одражавају превасходно концептосферу *већинских говорника* – Словака и Срба и то без обзира на то да ли је неки концепт потекао из говорне и културне заједнице Словака или Срба и традиционално се у њој развијао (етнолингвистички приступ) или је преузет, модификован, прилагођен и сл. те тако постао део концептосфере и језичке слике света Словака и Срба (ксенолингвистички приступ; в. Modebadze 2013).

У лингвистици се *концепт* разнолико дефинише и о питању његове језичке репрезентације има различитих становишта. Различити приступи термину *концепт* нарочито су видљиви превасходно у руској лингвистици (што смо већ назначили говорећи о различитим приступима когнитивнолингвистичким истраживањима у Русији).⁴⁸ У речнику *Краткий словарь когнитивных терминов* (Кубрякова и др. 1996: 89–90) термин *концепт* означава јединице менталних или психичких ресурса нашег сазнања и оне информационе структуре која одражава човеково знање и искуство, одн. оперативну јединицу меморије, менталног лексикона, концептуалног система, језика мозга (*lingua mentalis*) и целокупне слике света, одсликане у људској психи. Ако окренемо перспективу, можемо

⁴⁶ Због тога у асоцијативном тесту нисмо као критеријум за избор респондента наводили националност, већ да ли је респонденту језик на којем се тест реализује матерњи (због познавања „конвенционалности“), при чему су тест могли да попуне и билингвални или мултилингвални говорници, а питање националности нисмо ни укључили у демографске податке о респондентима (уп. Паутова 2015: 221).

⁴⁷ Видећемо ниже да стереотип, према поставци Људмиле Поповић (2008б: 63), како га и ми овде употребљавамо, одражава туђе искуство „чијим преузимањем говорник стиче фрагмент колективне конвенционалне језичке слике света“, а овај процес функционише и у супротном смеру, тј. преузимањем одн. усвајањем језика, говорник спонтано усваја и колективно искуство које се у датој језичкој слици света закодирано.

⁴⁸ Ми овде нећемо наводити све појединачне приступе и дефиниције, они су већ врло прегледно изнети у радовима на које смо се позивали (в. Попова, Стернин 2010: 16; Кубрякова 2012: 43–53; Кравцова 2015), али ћемо се у наставку осврнути на поједине ставове који се директно тичу нашег схватања концепта и његове вербализације.

такође рећи да не постоји језичко средство које не одражава никакав ментални концепт (Арутюнова 1976: 205–206).

Зинаида Попова и Јосиф Стерњин сматрају да је концептуална слика стварности (концептосфера) невербална и да је неопходно разликовати речи и концепте и да не можемо рећи „концепт *дрво*“ или „концепт *дрвета*“, већ је потребно описати: „концепт, који је у језику представљен речју *дрво*, представљен у језичком систему речју *дрво*, вербализван речју *дрво*“ (Попова, Стерњин 2010: 41; уп. Кубрякова и др. 1996: 94–95). Иако верујемо да се језичким концептима унеколико модификује ментални концепт те да постоје делови концепта који остају на невербалном нивоу (Кубрякова 2012: 49), сматрамо да су овакве описне конструкције некада сувишне, мада их и ми у дисертацији користимо паралелно: концепт и језички концепт. Ипак, јабуком можемо назвати и воћку, тј. плод, као и слику тог плода и оно што уноси разлику је контекст у којем се номинација јавља. Уосталом, када бисмо хтели да будемо потпуно коректни морали бисмо рећи „то што се у мојој / нашој култури конвенционално концептуализује те у језику вербализује као дрво“ или „то што је нама заједничко у представи онога што и ти и ја називамо *дрво*“.

Према дефиницији из глосара когнитивнолингвистичких термина *A Glossary of Cognitive Linguistics* сваки концепт из концептуалног система може бити испољен кроз језик и он тада постаје *лексички концепт* (Evans 2007: 38). Когнитивни лингвисти крећу од претпоставке да језик одражава концептуални систем и да истражујући језик истражујемо концептуалну организацију ума (Evans 2007: 38; Jackendoff 1994: 203), те ако пренебрегнемо ту основну претпоставку и концептосферу третирамо као (потпуно) невербалну, поставља се питање смисла когнитивнолингвистичких истраживања.

Још нешто, *језички концепти* нису обавезно лексички концепти, већ могу бити сва она средства којима језик преноси информацију о когнитивним концептима (однос између језичке и концептуалне семантике), као што је то у нашем случају, на пример, категорија граматичког рода, јер један од основних постулата когнитивне лингвистике је то да се значење преноси јединством лексике и граматике.

Структурирање језичких концепата подразумева лингвистичку процедуру којом се реконструише начин избора и/или стварања имена новог концепта којим се дефинише његова веза с одређеним доменом знања (Кубрякова 2012: 49–50). Ово је потребно подвући јер се у литератури термин *концепт* јавља и у значењу *културни концепт* (Степанов 1997: 40–41). Ова два типа концепата не морају се обавезно међусобно искључивати. Иако под културним концептом можемо сматрати и неко ликовно уметничко дело, гест и сл., културни концепти по нашем мишљењу могу функционисати и на вербалном плану (Аругинова 1991). Они се могу јавити међу анализираним језичким концептима у оквиру конфронтативне концептуалне анализе аксиолошке схеме стереотипа жене као концепти у којима се доминантно огледа нека културна јединственост, који вербализују културноспецифичнији когнитивни концепт (нпр. у контексту нашег рада су то тзв. *виришине* или лексикализација деминутива *девојчица*, у значењу 'дете женског пола'). У овом раду ћемо дакле о културним концептима говорити у контексту нултих концепата (уп. рус. *лакуна*; Стернин 2016; уп. Вежбицкая 2001: 14–19). Треба нагласити да овакви културноспецифични концепти не морају бити фиксирани – у зависности од тога који су језици изабрани за контрастивну анализу слике света, различити концепти могу се показати као културни концепти или нулти вербални концепти.

1.3.2. Стереотип о прототип

Реч *стереотип* грчког је порекла (στερεός 'чврст' и τύπος 'отисак, слика, узорак, образац') и први ју је употребио француски штампар Фирмин Дидо 1796. године као типографски термин. Касније је ова реч ушла у свакодневни језик (обично као придев фран. *stéréotypé*) да опише ситуацију која се понавља, која није оригинална или спонтана. Стереотип као социолошки, културолошки и психолошки термин уводи амерички новинар Волтер Липман 1922. године у својој књизи *Public Opinion*. Он каже да већину ствари ми прво дефинишемо (без претходног искуства) па тек онда видимо, да из спољњег света прихватамо оно што је за нас већ дефинисала наша култура и то сагледавамо у форми стереотипа који нам је понуђен (Lippmann 1998: 81). Он стереотипе дефинише као „уређену, мање или више конзистентну слику света којој су прилагођене наше навике, укус,

капацитети, утехе и наде“ и додаје да „они можда не представљају комплетну слику света, али представљају слику могућег света на који смо адаптирани и у којем људи и ствари имају своје добро познато место и у којем раде предвиђене ствари“ (Lippmann 1922: 95)⁴⁹.

Стереотип је појам који се користи у различитим наукама – социологији, психологији, културологији и др. (Schneider 2004: 16). У својој књизи *The psychology of stereotyping* Дејвид Шнајдер, амерички психолог, каже да су стереотипи уверења која имамо о особинама других људи и као такви обухватају информације о изгледу, понашању, жељама, циљевима и скоро свему психолошке природе (Schneider 2004: 537; уп. Grzegorzczukowa 1998).

У лингвистику појам стереотипа уводи амерички филозоф Хилари Патнам 1968. године на предавањима на Универзитету у Вашингтону и на Универзитету у Минесоти (Putnam 1975: 233). Х. Патнам (Putnam 1975: 250) говори о стереотипу у контексту одређивања семантичких компоненти значења, посредно и о категоризацији. За њега су стереотипичне особине нпр. пруге на тигру или кисели укус лимуна. Познавање оваквих „стереотипа“ омогућава говорнику да буде пуноправни члан језичке заједнице. Он такође говори о стереотипу као о обавезном услову за припадност категорији те у смислу нове теорије категоризације, говорећи о стереотипу, он практично издваја прототипична својства чланова категорија о којима говори (тигар, злато, лептир и др.). Према Лајкофовом тумачењу, Х. Патнам користи термин стереотип за оно о чему М. Мински говори као о *оквиру са стандардним вредностима* (енг. *frame with default values*) (Lakoff G. 1987: 116; Поповић Љ. 2008б: 62).

У даљим лингвистичким истраживањима стереотип се јавља у разним лингвистичким дисциплинама. Тако, на пример, словачки фонетичар Абел Краљ користи термин *артикулациони стереотип* у смислу уобичајене звучне реализације језичког материјала (в. Král' 1969; 1971).

Стереотип се у когнитивној лингвистици, лингвокултурологији, етнолингвистици и сл. такође различито дефинише (Tambor 2008; Anusiewicz,

⁴⁹ „They are an ordered, more or less consistent picture of the world, to which our habits, our tastes, our capacities, our comforts and our hopes have adjusted themselves. They may not be a complete picture of the world, but they are a picture of a possible world to which we are adapted. In that world people and things have their well-known places, and do certain expected things.“

Bartmiński (red.) 1998; Поповић Љ. 2008б: 59–66; Geeraerts 2010: 253–255), при чему можемо издвојити оне приступе појму стереотип у којима се он превасходно односи на вербализован друштвени или етнички стереотип, стереотипично (уобичајено, уврежено, очекивано) понашање или стереотипичне представе у смислу знања и представа о појмовима (Lakoff G. 1987: 79–82, 85–87; Поповић Љ. 2008б: 63; Goddard, Wierzbicka 2014: 40–44; Красных 2002: 176–213) и оне приступе стереотипу у којима се он односи на језичке изразе различитог степена устаљености (Jackendoff 1994: 11, 19; Караулов 2010: 52–54, 60–61; Dolník 2009: 52–53; Рахилина 2008: 96).

Говорећи о односу језика и мишљења а у вези са Сапир-Ворфовом хипотезом А. Вјежбицка је лепо закључила, а што и Ј. Бартмињски примећује, да суштина овакве поставке није то да језик ограничава наше мишљење не дозвољавајући нам да изразимо индивидуалне ставове, мишљење и искуство, јер тако нешто свакако не одговара истини, већ је кључ у разлици „између онога што неки језик 'не омогућава' и онога што дати језик подмеће, олакшава и сугерише“, тј. у разлици између „потенцијалне мисли и 'хабитуалне мисли“ (Бартмињски 2011: 49; Wierzbicka 1978: 22)⁵⁰. То што нам језик сугерише и олакшава представља резултат генерализације и аналогije као основе процеса концептуализације и категоризације које спонтано прати и процес стереотипизације.

У својој *концепцији језичког простора* Јурај Долњик (Dolník 2010: 44) у смислу човекове компетенције да се у том простору снађе, говори о *оријентационој компетенцији*, која обухвата *идентификациону компетенцију* и *аксиолошку компетенцију*. *Идентификациона компетенција* (под којом ми разумемо концептуализацију у категоризацију) односи се на човекову потребу да спозна свет, док аксиолошка компетенција одражава потребу за диференцијацијом идентификованих ванјезичких ентитета у складу са тим какав је њихов значај и улога у човековом мотивационом свету. *Аксиолошка компетенција* (у којој ми видимо процес стереотипизације) подразумева вредносну скалу (слов. *hodnotiaca dispozícia*) која се усваја у процесу

⁵⁰ Ово је рекао још Роман Јакобсон: „Grammatically, languages do not differ in what they can and cannot convey. Any language is able to convey everything. However, they differ in what a language must convey.“ (Jakobson 1985: 110).

социјализације. *Идентификациона и аксиолошка компетенција* међусобно се прожимају тако што се под *идентификационим атрибутима* разумеју карактеристике и корелације које се у односу на идентификацију процењују као „добре“, а при самом вредновању ентитета идентификују се особине и односи (у смислу критеријума) на основу којих се ентитет вреднује.

Као основне одлике вербалног стереотипа можемо издвојити генерализацију, аналогију и аксиолошку скалу. Управо је у вредносној скали кључ онога што неки аутори зову *менталитет*, одн. *групни или национални менталитет* или *национални карактер* (Попова, Стернин 2010: 57–59; Зализњак и др. 2005: 13).

Стереотип тако можемо тумачити као скуп вредносних критеријума за процену чланова (елемената) неке категорије издвојених на основу статуса и функционалних атрибута које та категорија има у датој култури или друштву, а изграђује се са циљем да очува или промовише статус или функцију процењиване категорије који се у тој култури или друштву процењују као пожељни или потребни. Стереотип о неком концепту је као такав променљив онолико колико је и променљив статус или функција категорије коју представља. Таквом схватању стереотипа одговара дефиниција коју је у оквиру своје концепције стереотипа и прототипа понудила Људмила Поповић. Пре него што се позовемо на њену дефиницију, додали бисмо још и то да је ова веома иновативна теорија, у смислу погледа на појмове стереотип и прототип, примењена и у неким ранијим дисертацијама (в. Ћирковић 2011, Авагјан 2017). Стереотип Љ. Поповић (2008б: 63) дефинише као „асоцијативни прототип (тј. туђе искуство у вези са фрагментом екстралингвистичке стварности), чијим преузимањем говорник стиче фрагмент колективне конвенционалне језичке слике света“.

Ако стереотип функционише на колективном плану, прототип функционише на индивидуалном. На изградњу прототипа утичу индивидуална искуства и ставови, али и најближе окружење. Тако је према приступу који ћемо применити прототип „најупечатљивији пример из личног искуства говорног лица, похрањен у његовој епизодној меморији и одмерен према вредносној скали субјективног денотативног простора између позитивног и негативног пола индивидуалне вредносне скале“ (Поповић Љ. 2008б: 63).

Као што се види из ове дефиниције, стереотипу, као вредности већ процењеној, установљеној од стране културе одн. друштва прибегавамо у недостатку сопственог искуства. С друге стране, питање је колико можемо изградити сопствено мишљење, а нарочито искуство, о родности када нам је оно кроз обрасце понашања представљано од најранијег детињства. Осим тога, Карл Густав Јунг је, говорећи о субјективној процени, рекао да она делује само на свесном нивоу и зато је „неподобна у погледу вредности несвесних утицаја, где се ради о проценама које превазилазе границе свести“ (Jung 1978: 78).

Ако проналасимо паралелу између прототипа и Јунгове субјективне процене, о стереотипу можемо говорити као о архетиповима који су „а priori присутни, то јест урођени облици посматрања, интуиције“ (Jung 1978: 219) и који формирају колективно несвесно. У том смислу гендерни стереотип представља културолошки доминантне и вербализоване делове архетипа: Анимуса и Аниме (Требјеџанин 2011: 27–38) чиме се и освешћују доминантни делови несвесног⁵¹.

Следеће питање, о којем би могло бити речи у неким будућим истраживањима, је *о којим се то појмовима граде стереотипне представе, ставови, знања* и сл. Као што смо видели, има аутора (Schneider 2004: 537; уп. Grzegorzczukowa 1998) који сматрају да се стереотипи граде о људима. Ми такође сматрамо да се стереотипне представе граде о људима, али и о другим појавама и односима. На пример, стереотипним веровањем сматрамо и то да цвеће лепо мирише (не мирише све цвеће, али неке врсте цвећа јако миришу – генерализација и аналогија; „цвеће *лепо* мирише“ – аксиолошка скала), или да се током лета под одмором у Србији подразумева одлазак на море. Због тога се културне специфичности не откривају само анализом структуре семантичког поља стереотипа, већ би у неким будућим истраживањима такође било интересантно истражити и о којим то појмовима, односима и појавама поједине културе имају изграђене и вербализоване стереотипе.

⁵¹ У вези са односом свесног, несвесног и језика в. Lacan 1990: 5 и др.; Jackendoff 2007: 77–109.

1.4. Методологија истраживања и грађа

Основни циљ овога рада јесте да на основу анализе језичког материјала утврдимо статус и улогу жене у словачком и српском друштву, тј. да, на основу тога како се у словачком и српском језику о жени говори, истражимо како се о њој мисли, да откријемо слику жене насликану језичким фактима. Да бисмо дошли до ових закључака применили смо методологију когнитивне лингвистике, чија је основна поставка да језик одражава когнитивне процесе – концептуализацију и категоризацију, те тако језичке чињенице посматра у контексту целокупног индивидуалног и колективног чулног, емотивног и когнитивног искуства вањјезичке стварности.

Како је наш циљ да утврдимо колективни ниво овог искуства прибегли смо истраживању стереотипа, који у складу с теоријском поставком Људмиле Поповић управо одражава колективну раван искуства (за разлику од прототипа који функционише на индивидуалној равни), а прихватањем колективног искуства као свог говорник преузима и начин вербализације тог искуства, тј. део колективне конвенционалне језичке слике света као система који представља језичку симболизацију (вербализацију) тог искуства. С обзиром на то да је, у складу с истим приступом, стереотип наметнут од стране оних представника друштва који у датом друштву уживају ауторитет, стереотип посматрамо као конструкт који може и не мора да има везе са искуством и током истраживања ћемо испитати који елементи стереотипа као семантичког поља одражавају стереотип жене у домену индивидуалног искуства, а који представљају прескриптивне тезе патријархата.

Важно је напоменути да на патријархат не гледамо искључиво и уско као на хијерархијски организовано друштво које жену учи подређености (што такође као последица расподеле улога и статуса на категоријалном плану није неистина и што ће се показати и анализом језичке грађе), већ као на друштвено уређење са конструисаним јасно утврђеним границама између категорија мушко и женско, које се силом стереотипа, као центрипеталном силом, бори да са стварних нејасних граница ових категорија сваки појединачни њихов елемент доведе у центар и тако ни једнима ни другима (ни мушкарцима ни женама) не дозволи излет у индивидуално и другачије, прописујући им стереотипични сценарио

живота кроз обрасце понашања и улоге у друштву у складу с којима се изграђује и култура тог друштва. Као такав, стереотип је подложен промени и ми ћемо у овом истраживању, с обзиром на промене које су се у друштву одиграле на пољу родне равноправности у смислу продора жена у јавну сферу, чиме је дошло до промене или модификације статуса и улоге жене у друштву, испитати у којој су мери те промене подржане или испраћене вербалним стереотипом.

Истраживање је подељено у два основна дела.

Први део, који смо насловили *Женственост као одраз стереотипа жене*, обухвата анализу концепта женствености у словачкој и српској језичкој слици света уз претпоставку да се у овом језичком концепту одражава суштина стереотипизације жене у истраживаним лингвокултурама.

У другом делу истраживања, под свеобухватним називом *Концептуализација жене кроз призму женствености*, на својеврстан начин смо проверавали хипотезе које произилазе из закључака првог дела истраживања. Прва хипотеза је да су овако издвојени елементи категорије женствености изграђени с обзиром на основну улогу жене у словачком и српском друштву – улогу мајке и супруге, те да тако изграђују стереотипични сценарио живота жене (*Номинације жене с обзиром на стереотипични сценарио живота; Метафоричка концептуализација женствености*). Друга хипотеза је да је стереотип, иако потенцијално променљив, у суштини веома статичан. Такође претпостављамо да стереотип жене у словачком и српском друштву са еманципацијом жена није промењен, већ надограђен – те да жена није престала да се концептуализује кроз улоге супруге и мајке (јер није ни престала то да буде), већ је опсег критеријума проширен и на јавну сферу. Ове хипотезе анализирали смо у потпоглављима *Таксономија родне асиметрије кроз призму женствености* и *Статика и кинетика гендерног стереотипа*.

У закључку рада смо се осим приказивања појединачних резултата посветили и теоријским питањима у смислу разраде теорије стереотипа Људмиле Поповић која представља најужи теоријско-методолошки основ овога истраживања, а до којих смо могли доћи у овоме раду.

У анализи смо у основи применили предложену методологију описа стереотипа која подразумева етимолошку анализу, контекстуалну анализу,

паремиолошку анализу, асоцијативни експеримент и концептуалну анализу (Поповић Љ. 2008б: 66–71). Овако предложена анализа упућује и на грађу коју њома треба обухватити, те смо анализу спровели на речничкој грађи из описних речника словачког и српског језика, затим речника синонима, жаргона, етимолошких речника и сл., потом на фразеолошкој, паремиолошкој и другој фолклорној грађи (у односу на коју пратимо промене у структури семантичког поља стереотипа жене у словачкој и српској језичкој слици света), на грађи електронских корпуса словачког и српског језика, као и на реакцијама испитаника добијеним путем самостално спроведеног асоцијативног теста чији је део и штампан као прилог у оквиру ове дисертације (в. Прилог В). Посебан акценат смо у анализи грађе ставили на контекстуалну анализу, тј. анализу колокација и на грађу добијену путем асоцијативног експеримента, уз претпоставку да ће се у овој грађи најпре показати промене у структури семантичког поља стереотипа.

За истраживање колокација у словачком језику користили смо Словачки национални корпус (Slovenský národný korpus – SNK; <https://bonito.korpus.sk/>)⁵², који се изграђује у оквиру Лингвистичког института Словачке академије наука, док смо за српски језик користили два корпуса: Корпус савременог српског језика (SrпKor2013)⁵³ и корпус srWaC (Serbian Web)⁵⁴, који је састављен од HTML интернет страница на српском језику са доменом .sr, а који је део ширег пројекта који обухвата израду веб-корпуса за различите европске језике. Од два наведена корпуса за српски језик, више смо користили корпус srWaC, јер обимом и начином претраживања више одговара Словачком националном корпусу, док смо корпус SrпKor2013 користили у већој мери као контролни.

Током истраживања сусрели смо се са различитим изазовима у погледу ексцерпције примера из фразеолошких речника и паремиолошких збирки словачког и српског језика, као и у виду неодговарајућег материјала који за наше истраживање нуде објављени асоцијативни речници словачког и српског језика из чега је произашла потреба за самосталним прикупљањем материјала, тј. спровођењем асоцијативног експеримента. Због тога бисмо се, пре него што

⁵² О Словачком националном корпусу в. Gianitsová 2005.

⁵³ О начину израде и више о корпусу в. Utvić 2013.

⁵⁴ За више информација о корпусу srWaC (Serbian Web) в. <<http://nl.ijs.si/tei/teiHeaders/srwac-teiHeader-en.html>>.

почнемо са излагањем истраживања, задржали на овим питањима, јер би могла бити од користи и будућим истраживачима у смислу методологије.

1.4.1. Род у фразеолошким речницима и паремиолошким збиркама

Фразеолошка и паремиолошка и уопште фолклорна грађа представљају основу за анализу стереотипа жене и то из два разлога: прво, опште је прихваћено и доказано да се управо у овом језичком материјалу таложило колективно знање, искуство и ставови о свету једног етноса (в. Телия 1996: 214–237; Поповић Љ. 2008а; Пејановић 2014) и друго, јер је ово грађа у односу на коју пратимо промену координата концепата у оквиру тополошке схеме стереотипа. Потребно је издвојити још једну напомену у вези са овим материјалом а управо у контексту вредновања жене. Како примећује Старчевић (1998), аутори пре свега пословица о жени (али се овој поглед с разлогом може проширити и на друге паремиолошке жанрове, па и на фразеолошки материјал) с невеликим изузецима су мушкарци и с пуним правом се може рећи да се ради о *мушком дискурсу* који подвлачи извесну *мушку идеологију* у оквиру традиционалне културе и задовољава прагматичке потребе једне социјалне групе (или поткултуре), па се с тим у вези даље поставља питање какве то „опште мудрости“ о жени у датом дискурсу можемо наћи (Старчевић 1998)⁵⁵. Ипак, тиме се овде нећемо детаљније бавити, али ћемо ове закључке свакако узети у обзир приликом анализирања примера у представљеном истраживању о стереотипу жене.

Приступ фразеологији и паремиологији као најзначајнијем делу фолклорне грађе коју ћемо користити у овоме раду, није јединствен и питање дефинисања обима корпуса јединица којима се баве ове дисциплине као и њихова класификација је разуђен. И на словачку и на српску фразеологију највећи је утицај имала и још увек има руска фразеологија предвођена, наравно, В. В. Виноградовом, В. Мокијенком, а на словачку фразеологију и чешка школа фразеологије и идиоматике Франтишека Чермака. У српској лингвистици

⁵⁵ Иако се у цитираном раду коментарише грађа на српском језику, исте закључке можемо проширити и на словачки корпус.

фразеолошки и паремиолошки материјал српског језика био је тема многих истраживања из различитих области: лексикографија, лексикологија, семантика, синтакса, стилистика и др., али радова који би се систематски бавили питањима савремене фразеолошке теорије и методологије у којима се изграђује јединствени приступ карактеристичан за српску фразеологију⁵⁶ нема довољно да бисмо могли говорити о српској фразеолошкој школи. Ипак, основе су свакако постављене у монографији Драгане Мршевић-Радовић (1987) *Фразеолошке глаголско-именичке синтагме у савременом српскохрватском језику* и ако изузмемо бројне контрастивне радове (обично из фразеолошке семантике и лингвокултурологије, стилистике или анализе дискурса), других монографија из теоријске фразеологије и нема и фразеологија се и даље изучава у оквиру лексикологије у ширем смислу (Драгићевић 2007: 24–26) или као лексиколошка дисциплина с високим степеном аутономије (Širka 2006: 133–137, 267). Словачка фразеолошка школа с Јозефом Млацеком на челу, врло је теоријско-методолошки разрађена и основне поставке, на основу бројних монографија и чланака словачких аутора, изнети су у својеврсном речнику фразеолошких термина *Frazeologická terminológia* (Mlacek et al. 1995). Основна разлика је у приступу појмовима *фразеологија*, *фразема* (*фразеолошка јединица*) и *паремиологија* (*паремија*) где је српској лингвистици уобичајено уже схватање појма фраземе, тиме и фразеологије, у домен истраживања словачке фразеологије (у ширем смислу) спадају и пословице и изреке, као и тзв. фразеотекстеме (или текстуалне фраземе) (в. Mlacek et al. 1995) и др. Ове разлике видеће се превасходно у избору грађе за састављање фразеолошких речника.

Кад говоримо о бележењу рода у фразеолошким речницима и збиркама потпуно се можемо ослонити на то да је „женско маркирани члан полне опозиције, а мушко немаркирани: мушкарац се имплицитно види као норма, а жена као пратећа појава, ако не и као директно одступање од те норме“ (Bugarski 2005: 54) и у складу с тим смо и формирали критеријуме за одабир примера, па смо се определили само за оне који су експлицитно обележени лексемом из семантичког поља жене, граматичким родом и слично.

⁵⁶ Ту пре свега мислимо на радове Драгане Мршевић-Радовић (1987), Владиславе Ружић (2011), али и Милана Шипке (2011а, 2011б), Рајне Драгићевић (2010б) и др.

Као изворе примарно паремиолошке грађе⁵⁷ узели смо у обзир антологијске збирке Адофа Петера Затурецког (*Záturecký* 1975) и Вука Стефановића Караџића (1969a). Што се тиче фразеолошких речника, нисмо се користили преводним речницима, већ само једнојезничним. За словачки језик то је фразеолошки речник ауторки Катарине Хабовштјакове и Еме Крошлакове (*Habovštiaková, Krošlaková* 1996), а за српски језик смо користили *Frazeološki rječnik hrvatskoga ili srpskoga jezika* Јосипа Матешића (*Matešić* 1982) и *Фразеолошки речник српског језика* Ђорђа Оташевића (2012). Српски и словачки фразеолошки речници разликују се како по питању обима појма *фразема* (као што смо нагласили, у словачкој се фразеологији придружују и паремиолошке јединице: пословице, изреке и др.), тако и по питању записивања примера. У изворима које смо изабрали за српски језик редослед примера је абecedни (код Матешића), одн. азбучни (код Оташевића) (тј. ради се о семасиолошким речницима), примери се налазе у речницима онолико пута колико имају компонената (изузев предлога и везника) (в. детаљније *Matešić* 1982: 7–10). У словачком фразеолошком речнику примери су груписани у тематске целине (ономасиолошки приступ) - (уп. *Smiešková* 1989). Осим тога, индикатор рода у трећој групи наших примера (в. ниже) у фразеолошким речницима српског језика је анулиран неутралним (безличним) записом где год је то било могуће а да се не наруши фразеологизованост значења, док је у словачком запис личан нпр.: срп. *бити под панучом* (*Matešić* 1982: 449), *носити хлаче* (*Matešić* 1982: 181); слов. *Žena (ona) nosí klobúk (nohavice)* (*Habovštiaková, Krošlaková* 1996: 127). Иако би се на основу овога могло закључити да је у словачким изворима род видљивији, за разлику од српских извора, где је значење сваког примера прокоментарисано, у словачком фразеолошком речнику тумачења значења нема, јер би тема у оквиру које се пример налази требало у том смислу да буде довољна.

Гендерна страна грађе у уводима наведених извора (у оним изворима у којима такав увод уопште постоји) није коментарисана. Ипак, у врло исцрпном

⁵⁷ Кажемо примарно, јер у наведеним изворима има и фразеологизама, али и поздрава и другог нефразеолошког и непаремиолошког материјала, а у збирци Затурецког има чак и ономастичке грађе. Ради се о надимцима, које у овој класификацији нисмо узимали у обзир, али могу бити интересантни у ширем истраживању, јер мотивацију надимака често видимо у истакнутим карактеристикама људи. Изреке о природним појавама, времену и сл. (слов. *pranostiky*; *Mlasek et al* 1995) такође нисмо узимали у обзир.

уводу фразеолошког речника *Човек и природа у фразеологији*, а говорећи о идиомима⁵⁸ ауторке речника користиле су се примером који говори о спретној, вредној жени слов. *dievča (či žena) do koča i do voza* (срп. *Девојка за све*, уп. слов. *Dievča pre všetko*), пољ. *do tanca i do ružiańca* а као српски еквивалент наводе у *воду и у ватру* (Habovštiaková, Krošláková 1996: 15). Прво, цео фразеологизам гласи *ићи за некога у ватру и у воду* (Matešić 1982: 187). Друго, јасно је да је грешка у тумачењу проистекла из еквивалентности конструкције срп. *у + акузатив* и слов. *do + генитив*, али с друге стране, у словачком језику такође постоје примери *Skočil by aj do ohňa (do vody, do studne) zaňho (preňho)* (Habovštiaková, Krošláková 1996: 46). На ово одступање позваћемо се касније у вези са одабиром примера из овог речника.

С обзиром на наведени предмет истраживања примере смо ексцерпирани на основу четири основна критеријума и издвојили четири групе примера, али смо применили извесна ограничења о којима ће бити речи у оквиру сваке наведене групе.

Прву групу чине они примери чији је компонент реч (именица или придев из ње изведен) којом се експлицитно упућује на особу женског пола, нпр.: *бити женске памети* (Matešić 1982: 443); *бити као мајка* (Matešić 1982: 329); *брбљати као стара баба* (Matešić 1982: 329); *Као трудна жена* (Караџић 1969а: 146) и сл.; слов. *Je klebetný ako stara baba (ako straka). Žena si zuby jazykom zoderie. (Zátúrecký) Všade sa ženinej sukne drží* (Habovštiaková, Krošláková 1996: 127) и др.

Другу групу примера чине они примери уз које сакупљач или лексикограф (фразеограф) у напмени наводи објашњења типа *о жени* или *каже се за такву и такву жену*, нпр.: *Skôr sa odžehnáš čerta ako starej baby otčenaša. (O dotieravej žene)* (Zátúrecký 1975: 47); *дизати (развијати, развити, подићи и си.) барјак 1) водити / повести борбу, звати / позвати у борбу; 2) одавати се / одати се блуду и разврату (за жену)* (Matešić 1982: 11).

У оквиру ове групе посебно смо издвојили оне примере у којима се у напмени упућује на „женски језик“ коментаром типа „жене кажу“, „жене се куну“ (то су углавном клетве, жеље и отпоздрави) и сл., нпр.: слов. *Chlap, ktorý*

⁵⁸ Идиоми се овде под утицајем тумачења чешке фразеолошке школе Франтишека Чермака схватају као фразеологизми у најужем смислу речи, тј. као јединице фразеологије у којима се огледају историјске, културне, етничке и др. особености језичке заједнице (Čermák 2007: 23–73).

nefajčí, tel'acinou smrdí. Hovorí ženy. (Záturecký 1975: 47); срп. *Бог дај господину! Одговоре жене – у Пашитровићима и у Црници – кад им изврстан чоек назове Бога.* (Караџић 1969а: 59). Ови примери нису примарно предмет нашег интересовања. Њима би се могли бавити истраживачи опредељени за ону грану гендерне лингвистике заинтересоване за поделу на тзв. мушки и женски језик (Кирилина 1999: 26).

Трећу, и најдискутабилнију групу примера чине они примери у којима се на женски род указује обликом придева у женском роду, заменицом, обликом глагола (у оним облицима у којима је то могуће), нпр.: слов. *Tvár jej kvitne ružičkou.* (Habovštiaková, Krošlaková 1996: 31); срп. *Горе јој очи као у ченгије.* (Караџић 1969а: 79). Као што смо већ напоменули, ови примери су се показали унеколико проблематични и ту превасходно мислимо на примере из словачких извора. Очекивали бисмо да се примери наводе у генеричком мушком роду уколико се користе паралелно у оба рода без промене у значењу, евентуалне разлике би могле бити посебно назначене, а примери специфични за жене би се наводили само у женском роду. Оно што уноси највише несклада су примери у којима се наглашава употреба у оба рода, нпр: *Zapálil(a) sa ani plameň* (Habovštiaková, Krošlaková 1996: 31) и сл. Овде се онда поставља питање да ли се примери наведени само у мушком роду односе само на мушкарце. Ипак, пошто је фразеологија нематерњег језика и за врло темељне истраживаче „клизав терен“, одлучили смо да преузмемо примере онако како су их ауторке овог речника навеле.

Сличну недоследност препознајемо и у једном примеру из Матешиневог речника. Под одредницом *млад* (Matešić 1982: 344–345) наводе се одвојено два примера *млад као капља [росе]* и *млада као кап [росе]*. У угластој загради, као факултативни члан фраземе, наводи се компонент *роса* која није факултативни члан, већ управо носилац фразеолошког значења. Основна мотивација овог устаљеног поређења је управо у томе што се роса јавља у зору, кад је дан „млад“. На основу оваквог записа могло би се закључити да је употреба именица *кап* и *капља* родно условљена што није случај. Осим тога, наведено устаљено (фразеолошко) поређење се користи подједнако и за жене и за мушкарце, није

родно искључиво, и довољно је навести придев у мушком роду. Исправно би било *млад као роса (као кап/капља росе)*.

У четврту и последњу групу уврстили смо примере чији је компонент именица којом се у најопштијем смислу упућује на „људског створа“ (Ivić 1995), превасходно ту мислимо на именицу *човек* (слов. *človek*) и полазимо од једног екстремнијег става "да су људи мушког пола ако се не докаже супротно, да се женскост противставља мушкости као нарочит и оделит облик хуманитета, некакво маргинално стање" (McConnell-Ginet 1988: 93) те кроз примере испитујемо употребу ове речи у општем значењу (које би укључило и жене). Овде нас превасходно занимају примери у којима се именица *човек* јавља у значењу *мушкарац*, тј. као антоним именице жена, нпр: slov. *Boli tam ľudia aj ženy. (Pôvod výroku je v dávnom chápaní ženy ako menejcennej; dnes má už len žartovný zmysel.)* (Záturecký 1975: 47); срп. *Људи кад буче, жене нек муче* (Карацић 1969а: 176) и сл.

У оквиру четврте групе посебно смо издвојили по запису родно квази-неутралне примере са глаголима *бити* (слов. *byť*) и *имати* (слов. *mať*), али и друге, који откривају сценарије прототипичне за жене нпр.: *бити под бременим (у бремену)* (Matešić 1982: 42); *је у другом стању* (Záturecký 1975: 69) или за мушкарце у односу на жену: срп. *бити под панучом* (Matešić 1982: 449); слов. *Он је под pantofľou* (Záturecký 1975: 67).

Гендерно оријентисана истраживања на корпусу народних пословица нису новост ни у нашој ни у словачкој лингвистици (в. Радић-Дугоњић 2007; Стефановић 2011; Поповић Г. 2014, Старчевић 1998; Kováčiková 2011, Кмесова 2016).

Одабир и класификацију примера вршили смо у складу са потребама истраживања стереотипа жене које није структурирано с обзиром на тип језичког материјала или дискурса, па овде и нисмо изложили анализу материјала. Циљ нам је био да предложимо критеријуме за одабир грађе који би требало да обезбеди што шири обухват примера и да грађу према тим критеријумима групишемо. На крају још желимо да упозоримо на то да неутрално записивање родно обележених примера не доприноси родној равноправности, већ је одраз неадекватно (или чак лажно) презентоване грађе.

1.4.2. Род у асоцијативним речницима

Теоријска интересовања за асоцијације сежу у далеку прошлост, а прва значајнија истраживања извршена су почетком прошлог века.⁵⁹ Занимање за вербалне асоцијације данас се везују за истраживања у, пре свега, експерименталној психологији, психолингвистици и др. Најзначајнија испитивања у том погледу последњих година врше руски истраживачи Ј. Н. Караулов и Н. В. Уфимцева. Они су са својим сарадницима у периоду од 1994. до 1998. објавили асоцијативни тезаурус савременог руског језика, најмодернији асоцијативни речник до сада (Караулов и др. 1994–1998). У српској научној средини асоцијативном методом баве се превасходно Предраг Пипер, Рајна Драгићевић и Марија Стефановић. Они су израдили први модеран *Асоцијативни речник српског језика: I део, од стимулуса ка реакцији* (Пипер, Драгићевић, Стефановић 2005) и на основу њега су резултати представљени и у другом тому – *Обратни асоцијативни речник српскога језика: II део, од реакције ка стимулусу* (Драгићевић, Пипер, Стефановић 2011). У словачкој савременој лингвистици за сада нема већих интересовања за ову врсту истраживања, али седамдесетих година изводила их је Либуша Маршалова (Maršalová 1972, 1974) и у два дела (речника) објавила своја истраживања. У првом делу (Maršalová 1972) испитаници су били ђаци нижих разреда основних школа, а у другом (Maršalová 1974), који посматрамо као асоцијативни речник словачког језика, испитаници су били ђаци старијих разреда основне школе, средњошколци и студенти.

У већини савремених асоцијативних експеримената изведених на словенским језицима чији су резултати објављени у виду асоцијативних речника (в. Уфимцева и др. 2004), испитаници су били млади, обично студенти, старости 18–25 година. Овакав избор респондента правда се тиме што су млади носиоци будућег културног и друштвеног живота народа и на основу њихових одговора се може делом предвидети културни, политички, језички, психолошки и социолошки портрет народа (Пипер, Драгићевић, Стефановић 2005: 96). Оваквом

⁵⁹ За детаљан преглед истраживања у овој области види нпр. Драгићевић 2007: 108–113, Пипер 2003.

избору респондената одговара само други део асоцијативних норми Маршалове (Maršalová 1974).

Треба истаћи да су представљени асоцијативни речници словачког и српског језика израђени по узору на најрепрезентативније асоцијативне речнике свога времена. Узори Ј. Маршалове, пре свега у смислу избора стимулуса, били су већ тада класичан списак стимулуса који су израдили Грејс Хелен Кент и Арон Џошуа Розанов (Kent, Rosanoff 1910), делом су то били и стимулуси са списка Дорис Ентвисл (Entwistle 1966), делимично и речи Александре Залевске (Залевская 1971) а највећи број стимулуса (чак 73) преузела је од Алексеја Леонтјева (Леонтъев 1970). Овај списак Маршалова је добила захваљујући љубазности колега из Москве, још пре него што је речник био штампан. *Асоцијативни речник српскога језика* (Пипер, Драгићевић, Стефановић 2005) израђен је по узору на асоцијативни тезаурус руског језика (Караулов и др. 1994–1996) у оној мери у којој су дозвољавале финансијске и друге могућности. Ипак, асоцијативни речници словачког и српског језика припадају различитим таласима асоцијативних истраживања и разликују се по многим параметрима (од узраста и броја испитаника до броја, семантике и граматике стимулуса).

Од стимулуса понуђених у овим речницима конфронтативно се у контексту нашег истраживања може анализирати само стимулус слов. *muž* и срп. *муж*, али и овај стимулус је, с обзиром на тему и циљеве истраживања, потребно анализирати у односу на асоцијативно поље стимулуса *жена*. С обзиром на то да материјал који нуде асоцијативни речници словачког и српског језика не одговара планираним циљевима истраживања стереотипа жене у језичкој слици стварности Словака и Срба, било је потребно спровести нови асоцијативни експеримент.

1.4.3. Опис одабране методологије за израду асоцијативног експеримента

При изради и вршењу асоцијативног експеримента одлучили смо се за електронски модел теста без присуства истраживача. Овакав експеримент, као и други, има својих предности и мана. Предности су му једноставна и јефтина

дистрибуција којом се постиже већа географска покривеност⁶⁰, брже прикупљање одговора од већег броја испитаника, као и једноставнија, бржа, али и тачнија обрада података (у смислу класификације реакција). Претпостављене мане: 1) могућност да један исти испитаник више пута попуњава тест, 2) да испитаник у току попуњавања теста не буде довољно посвећен и не попуни тест до краја (при чему би, уколико је редослед стимулуса увек исти, неки стимулуси остали потпуно без одговора) и 3) да стварне карактеристике испитаника нису истините (у смислу демографских података).

Овакве мане смо, колико је то било могуће, отклонили уз помоћ програмера који је на нашу молбу израдио специјалан програм за ову намену, али и контролисаном дистрибуцијом линка који води до асоцијативног теста (уз помоћ професора и предавача на факултетима у Словачкој и Србији, као и путем налога на друштвеним мрежама бројних факултета и универзитета у Словачкој и Србији)⁶¹.

Анкета је контролисана у том смислу да са истог компјутера не може да се попуни два пута, што је уређено праћењем тзв. *IP адреса*. Такође је онемогућено попуњавање анкете са других уређаја (разних мобилних телефона нове генерације).

Програм памти одговоре само оних испитаника који тест попуне до краја, тј. уколико се тест прекине, претходно унети подаци се бришу из привремене меморије.⁶² Што се тиче циљне групе испитаника, одлучили смо се за групу која је испитивана како за потребе руског асоцијативног тезауруса (Караулов и др. 1996–1998), тако и у испитивањима вршеним за потребе *Асоцијативног речника српског језика* (Пипер, Драгићевић, Стефановић 2005), одн. испитаници су становници Словачке и Србије између 18 и 25 година старости којима је матерњи

⁶⁰ С обзиром на то да је наша циљна група испитаника била у студентској популацији, највише испитаника је и наводило као место боравка универзитетске центре. Тако је највећи број испитаника теста на словачком језику навело Братиславу, Њитру, Ружомберок, Жилину, али се на овом списку налази још око две стотине градова и села широм Словачке. Испитаници теста на српском језику већином су навели Београд, Нови Сад, Крагујевац, Ниш, Косовску Митровицу, а бележимо још више од осамдесет места.

⁶¹ Тест смо спровели крајем 2015. и почетком 2016. године.

⁶² Ово програмско ограничење убудуће нећемо примењивати и не саветујемо, јер се показало као лоше. Тест (и на српском и на словачком језику) је започело преко 500 испитаника, али је у нашем случају програм запамтио одговоре тек 213 словачких и 236 српских испитаника. Да нисмо увели ово ограничење, имали бисмо већи број испитаника бар за оне стимулусе које су попунили.

језик словачки односно српски⁶³. Испитаници нису упознати са овим ограничењима те смо тиме смањили могућност манипулисања приликом попуњавања демографских података, тј. како смо их назвали у тесту – *уводних параметара*. Уколико испитаник за своје године унесе број мањи од 18 или већи од 25 или ако као свој матерњи језик наведе неки други осим српског за тест на српском језику одн. словачки за тест на словачком језику, тест се прекида и програм се захваљује на труду.

Други демографски подаци: пол, факултет или школа⁶⁴ као и познавање другог језика на нивоу матерњег, нису елиминациони, али их треба узети у обзир приликом анализе реакција.

Нашу анкету су већином до краја испунили испитаници женског пола – тест на словачком језику испунило је 149 особа женског и 64 мушког пола, а тест на српском језику 170 особа женског и 66 особа мушког пола. За период током којем је тест спровођен (2015–2016), према статистичким подацима Завода за статистику Словачке (Štatistický úrad SR) однос становника Словачке, са пријављеним сталним боравком, према полу а свих узраста је приближно 51 % : 48 % у корист особа женског пола.⁶⁵ За исти период статистички подаци Републичког завода за статистику Републике Србије нуде приближно исти однос између становника женског и мушког пола као што је случај у Словачкој.⁶⁶

⁶³ При чему становници Словачке морају навести као матерњи језик словачки, а становници Србије српски, никако другачије. Иако ова напомена може деловати сувишно, сматрали смо да је потребно да прецизирамо с обзиром на словачку националну мањину у Србији и српску у Словачкој.

⁶⁴ Наши испитаници теста на словачком језику били су већином студенти филозофије, психологије, филологије, али и рачунарства, педагогије, економије и др. Испитаници теста на српском језику већином су студенти Филолошког факултета Универзитета у Београду, затим Филозофског факултета, али су већим бројем заступљени и студенти Саобраћајног факултета, Пољопривредног факултета, студенти математике, економије, права, грађевине, политикологије, организационих наука и др.

⁶⁵ Подаци су преузети са званичне интернет странице Завода за статистику Словачке (Štatistický úrad SR): http://datacube.statistics.sk/#!/view/sk/VBD_DEM/om7013rr/Preh%C4%BEad%20stavu%20a%20o%20obyvate%C4%BEstva%20pod%C4%BEa%20pohlavia%20-%20SR-oblas%C5%A5-kraj-okres,%20m-v%20%5Bom7013rr%5D. За 2015. годину укупан број становника са сталним боравком у Словачкој износи 5426252 становника, од чега је 2646082 мушкарца и 2780170 жена, а за 2016. годину наведен је број од укупно 5435343 становника, од чега је 2651684 мушког пола и 2783659 женског пола.

⁶⁶ Подаци су преузети са званичне интернет странице Републичког завода за статистику Републике Србије: <http://data.stat.gov.rs/Home/Result/18010403?languageCode=sr-Latn>. За крај 2015. године процене укупног броја становника Републике Србије свих узраста је 7076372, од чега 3446258 мушкараца и 3630114 жена, а за крај 2016. године као укупан процењен број становника наводи се 7049719, од чега 3429027 мушкараца и 3620692 жене.

Идеално би било у асоцијативном експерименту контролисати заступљеност испитаника према полу с обзиром на статистичке податке за период у којем се тест врши. Овакву контролу би у идеалном случају требало увести и што се тиче заступљености испитаника с обзиром на узраст, образовање, рурално или урбано окружење у којем су одрастали, знање страних језика, контакте са другим културама, дуже боравке у иностранству и др. Сви ови подаци могу утицати на одговоре испитаника те би било упутно узети их у обзир приликом анализе.

Питање је *зашто нисмо у анализи одвојено тумачили одговоре женских и одговоре мушких испитаника*. Као што смо представили више, ми ћемо се у овој дисертацији бавити вербалним стереотипом. Видели смо да се стереотипи могу градити с обзиром на индивидуално искуство, али да они превасходно зависе од ауторитета који их намеће као аксиолошку норму те и *вербални стереотипи функционишу као део друштвене мимикрије*. Ми вредносну скалу преузимамо са жељом да се прилагодимо ауторитету и тако, подражавајући га, личећи на њега, желимо да и ми задобијемо поштовање, да будемо друштвено прихваћени. Као и праћење моде у начину одевања, на пример, и начин мишљења и изражавања могу бити ствар престижа, те ће и гендерни стереотип у патријархалним друштвима бити делом наметнут као андроцентричан. Управо зато што су већински испитаници женског пола, у нашем истраживању ће се то нарочито и показати. Жене су преузеле слику о себи из очију мушкараца. Да није тако, жене не би вековима чекале да почну да се одупиру патријархату и не би постојао такав отпор према феминизму међу женама и у данашње време.

Да бисмо показали да пол испитаника нема значајнијег утицаја на формирање гендерног стереотипа, приказаћемо одвојено резултате наших испитаника мушког и женског пола управо на стимулус слов. *feministka* и срп. *феминисткиња*, код којег бисмо очекивали да овај фактор има највише утицаја и подвући ћемо у обе групе одговора оне подударне по смислу. Разлике у асоцијативном пољу стимулуса у већој мери је условљена великом разликом у броју испитаника мушког и женског пола, него самим полом испитаника.

Одговори испитаника мушког пола на стимулус слов. *feministka*:

žena 12; blbá, silná žena 2; "silna a nezavisla" zena, agresívna, aktivistka, arizonka, blbka, boj za práva, bojovníčka za práva žien, BOOOO, chlpy, divná, dvere,

fuj, fúzy, hahahaha :D, hlúpa, hlúpa žena, klamárka, krátke vlasy, lesba, liberálka, Maleista, mužatka, nejaká stará pani, ochlpenie, okuliare, omyl, piča, pizda, právo, protimužinistka, radikál, ráznosť, škaredá staršia žena, skupina, somarina, sufražetky, tučná panna, úbohá, Ukrajina, vtip, vyžaduje pozornosť, žena bojujúca za ženské práva, žena čo kričí do kamery, žena s názorom, žena, ktorá si tvrdo stojí za svojím názorom, zlá, zloba.

Одговори испитаника женског пола на стимулус слов. *feministka*:

žena 22; bojovnička, lesba, práva 4; bojovná, feminista, mužatka 3; feminizmus 2; hnev 2; krava 2; nepochopená 2; právo 2; šedá 2; silná 2; aktivistka, áno, antichlap, aspekt, atraktívna, boj, bojovnica, bojovnosť, bojuje, bojuje za práva žien, chlpaté nohy, chlpaté pazuchy, čudná, divná, dlaň, dominantná, emancipovaná, extrém nie je ok, frigidná, hlúposť, hnutie, hrdá žena, hrdosť, iná, internet, každá žena, konzervatívec, krátke vlasy, Laura, muži, namyslená žena, nekompletná, nemá rada chlapov, nenormálna žena, neprijemná, nerozumná, nespokojná žena, nešťastná žena, nevypočutá žena, nič, nie, nie pravá žena, nikdy, och ježiši, odboj, odcudzovaná, odhodlaná, odhodlaná žena, ovplyvňuje, pekná, pochody, preháňa to, prehnaná, prehnané, prehnané emancipovaná, presadzuje práva, rovnoprávnosť, rovnosť, samostatná, samostatná žena, sebavedomá žena, sexistický muž, si neváži svoju ženskosť a chce byť ako muž, silá, škaredá, Škaredosť, slabá, šľapanie po svojej krehkosti a nežnosti, stará dievka, stojí si za svojím, sufražetka, Svet podľa Garpa, tá, ktorá má v sebe nevyriešené problémy, tupaňa, urazená, večne nespokojná žena, zaujatosť voči mužom, zbor, žena bojujúca za práva svojho pohlavia - v 19. storočí viac než potrebné..., žena ktorá nepochopila ženstvo a jeho výhody, žena ktorá sa chce presadiť, žena s názorom, žena z minulého storočia bojujúca za prehnanú rovnoprávnosť a mužmi, žena, ktorá nenávidí mužov, ženská, ženy.

Одговори испитаника мушког пола на стимулус срп. *феминисткиња*:

žena 8; борба, курва, права 3; борац, будала, будала која покушава да се популаризује са светом, дебил, лезбејка, сифражеткиња, фуж 2; активиста, борбена, бучерка, геј, глупост, дебела, докона, žena која не воли мушкарце, žene у црном, замлаћивање, затуцаност, зло, испран мозак, јашта, Клара Цеткин, комплекси, кретенка, куварица, кул жена, само неке претерују, мизантроп, млада, не, неједнакост, ограничена, паж, паметна, претеривање, протест, студенткиња са

филолошког, феминизам, филозофски факултет, фрустрације, често без додира са стварношћу, концентрисана на погрешне или непостојеће проблеме у животу жена.

Одговори испитаника женског пола на стимулус срп. *феминисткиња*:

жена 22; борац 6; борба 6; једнакост 6; глупост 5; лудача, покрет, права, право 4; активисткиња, жене, права жена 3; глупа, женска права, јака, претеривање, храброст 2; бесмислица, беспотребно, Бијонсе, борац за људска права, борба за права, борбена, боре се за женска права, бори се, борилац, брбљива, ватрена, глас жене, глупача, глупирање, говорница, група, длакаве ноге, досада, екстремиста, жена којој је досадно и не воли мушкарце, залуђеник, извитопереност, испирачица мозга, исфрустрирана, ја, књиге, комплекс, коса, кратка коса, Кристина Кастелец, кучка, лажна, лезба, лицемерје, љигава фрустрација, матријархат, мода, мрзи мушкарце, мушкарача, нагао, надрндана, нажалост несхваћена, нападна, нарцис, не знам, нема потребе за тим, неопходност, нисам, одело, опредељење, опседнутост, осуђеност, паметна, повредише је мушкарци, подржавам, помодарство, постаје одмах, ако случајно има нешто против мушкараца, правда, препотентност, претјеривање, про женски настројена, професорка историје, радикална, риба, самостална, себичност, секс, смара, социолог, списатељица, став, тако треба, треба, ужас, узалудно, умишљена, упорна, усамљена, феминист, фуј, Цакана, цигарета, човек.

Да бисмо неутралисали евентуални утицај редоследа стимулуса на реакције, програмски је предвиђено да се при сваком новом активирању анкете редослед стимулуса насумично промени.

Након информација о тесту и упутства (в. Прилог А и Прилог Б)⁶⁷ које смо понудили нашим испитаницима, учесници експеримента су приступали тесту који је чинило по 100 стимулуса на оба истраживана језика. Стимулуси су изабрани у складу с темом и циљевима нашег истраживања, али, с обзиром на то да је експеримент морао бити спроведен пре него што завршимо целокупно истраживање, у овој дисертацији нису анализирани сви понуђени стимулуси. Тест на словачком језику у целости је испунило 213, а на српском језику 236 испитаника. На основу свог искуства са асоцијативним тестовима, руски научник

⁶⁷ По узору на Јакић 2016: 364–366.

Јуриј Караулов препоручује да се грађа прикупи од најмање 500 испитаника (одн. 500–700) да би асоцијативно поље било потпуно, тј. да би било погодно за сва, како граматичка тако и семантичка истраживања (Караулов 1993: 141, фн.1). Ипак, број испитаника у досад објављеним истраживањима врло је неуједначен – од 25 (Паутова 2015, 221–246) до изнад 1000⁶⁸. Познате су нам могућности статистичких испитивања у одређивању потребног узорка (Јакић 2016: 191–200), али овакве анализе се базирају на облику речи а наше истраживање је ономасиолошки усмерено и пре саме анализе реакција у контексту истраживања, ми ни не можемо знати у којој мери је асоцијативно поље неког стимулуса релевантно за нашу анализу. Због тога смо током самог истраживања применили метод дескриптивне статистике (проценти) који би могао бити добар показатељ релевантности података. Осим тога, подаци добијени асоцијативним експериментом у савременој лингвистици се најчешће користе као допунски метод те смо тако поступили и у овој раду. Свакако да би с већим бројем испитаника порасла и поузданост наших резултата, те ћемо због тога овде изнете резултате тумачити као резултате испитиваног узорка који могу умногоме допринети широј слици у анализи друге грађе и дати импулс за даља истраживања.

⁶⁸ Хиљаду испитаника имао је чувени асоцијативни тест са почетка 20. века који су спровели Грејс Хелен Кент и Арон Џошуа Розанов (Kent and Rosanoff Free Association Test; Kent, Rosanoff 1910). Чак 1500 испитаника имао је тест који су спровели Дејвид Палермо и Џејмс Џенкинс допунивши листу стимулуса коју су својим испитаницима понудили Хелен Кент и Арон Розанов (Palermo, Jenkins 1964).

2. Женственост као одраз стереотипа жене⁶⁹

Део истраживања који ћемо у наставку представити обухвата анализу концепта женствености у словачкој и српској језичкој слици света. Концепту женствености посветили смо се уз хипотезу да се у њему одражавају сви принципи вербализације стереотипа жене (в. Поповић Љ. 2008б: 124) па да тако представља категорију сачињену од аксиолошких елемената којима се профилише позитиван пол тополошке схеме стереотипа жене. Циљ нам је да утврдимо који се елементи профилишу у оквиру ове категорије у словачкој а који у српској језичкој слици света. Посебну пажњу посветићемо издвајању елемената категорије женствености на основу грађе прикупљене путем теста слободних асоцијација. Ова грађа послужиће нам да издвојимо центар и периферију категорије женствености, као и тачке њеног разливања (у складу с теоријом о нејасним, фазичним границама категорије), али и да проверимо у којој мери ће се издвојени елементи женствености профилисати као категоријално диференцијални у односу на категорију мужевности.

2.1. Женственост као термин

Појмови *женственост* и *мужевност*, тј. једнородни идентитет (*one's gender identity*) односе се на то како јединка себе доживљава – као *маскулину* или *феминину*, с обзиром на друштвену конструкцију родног идентитета (Stets, Burke 2000: 997–1005). Под појмовима *маскулиност* и *фемининост* (који се користе у српској научној литератури напоредо са појмовима *мушкост* и *женскост* или *женство*)⁷⁰ подразумевају се „социјалне и културне конструкције онога што се сматра комплексом особина, карактеристичних форми понашања очекиваних од жена, односно, мушкараца у датом друштву у дато време“ (Radulović 2009: 71). Фемининост и маскулиност се у складу са теоријом социјалне конструкције не

⁶⁹ Делови истраживања из овог поглавља дисертације већ су представљени научној јавности в. Пуновић Родић 2014, Пауновић Родић 2018а, 2018б.

⁷⁰ в. нпр. Arsenijević, Bulatović Lj., Bulatović G. 2011; Papić 1993; Тодоресков 2015; Stojanović 2014 и др.

тумаче као природне датости, већ као конструкти који одражавају патријархално друштвено уређење (Ћаушевић (ur.) 2016).

Говорећи о појмовима *мушкост* и *женскост*, морамо скренути пажњу и на другачији приступ овим појмовима, тј. на приступ Торил Моа у контексту феминистичке критике. Она у свом чувеном раду *Feminist, Female, Feminine* (Мој 1989) констатује да се појмови феминизам, женскост и женственост користе у најразличитијим значењима и предлаже следећу дистинкцију: феминизам – политички став, женскост (енгл. *femaleness*) – скуп биолошких карактеристика и женственост (енгл. *femininity*) – културолошки дефинисане карактеристике.

У оквиру феминистичке теорије јављају се и ставови према којима су и биолошки и социјални пол културне категорије. Овакво виђење темељи се на речима Симон де Бовоар чија књига *The Second Sex (Drugi pol)*, објављена 1949. године, представља основу и срж модерног феминизма, а у којој ауторка каже: „Жена се не рађа као жена, већ то постаје“ (De Bovoar 1982: 11). Моник Витинг (Witting 1993) наставља у истом стилу тврдећи да су жене и мушкарци политичке, а не природне категорије и додаје: „Оно што чини жену јесте специфичан друштвени однос са мушкарцем, однос који смо претходно назвали ропством, однос који имплицира личну и физичку, као и економску обавезу („принудно пребивалиште“, кулучење у домаћинству, брачне дужности, неограничну производњу деце итд.), однос којег су лезбејке поштеђене одбијајући да постану или да остану хетеросексуалне“⁷¹. Овакав приступ даље подржава и Џудит Батлер. Она интерпретирајући став Моник Витинг образлаже: „Другим речима, нема разлога да људска тела делимо на она мушког и она женског пола, осим што таква подела одговара економским потребама хетеросексуалности и што даје сјај природности институцији хетеросексуалности“⁷² (Butler 1999: 112) и додаје: „Дакле, према Витинг, можемо рећи да се нико не рађа као жена, већ да њоме постаје; али и даље, нико се не рађа женског пола, већ постаје женског пола; али

⁷¹ „For what makes a woman is a specific social relation to man, a relation that we reviously called servitude, a relation which implies personal and physical obligation as well as economic obligation („forces residence“, domestic corvée, conjugal duties, unlimited production of children, etc.), a relation which lesbians escape by refusing to become or to stay heterosexual.“

⁷² „In other words, there is no reason to divide up human bodies into male and female sexes except that such a division suits the economic needs of heterosexuality and lends a naturalistic gloss to the institution of heterosexuality.“

и још радикалније, неко може, уколико одлучи, да постане било женског или мушког пола, жена или мушкарац⁷³ (Butler 1999: 113). Џудит Батлер дефинишући појам рода, тј. социјалног или културног пола, каже: „Род је поновљена стилизација тела, низ поновљених радњи унутар веома строгог регулаторног оквира, да би се током времена заледио и добио изглед супстанце, врсте природног бића. Политичка генеалогичка родних онтологија, уколико је успешна, разложиће суштинску појаву рода на његове конститутивне радње, лоцирати и бити одговорна за оне радње које су унутар обавезних оквира постављених од стране различитих сила које владају друштвеном појавом рода.“⁷⁴ (Butler 1999: 33). Џудит Батлер говори о културном полу који изједначава са социјалним родом и тврди да биолошки пол, који је одређен телесним полним обележјима, може бити, како она каже „запремина“ за различите културне полове чији број не треба ограничавати на два (Butler 1999: 6).

С обзиром на тему и циљеве нашег рада, ми ћемо појмовима женскост и женственост прићи из угла њиховог конвенционалног, творбеног, лексичког, контекстуалног и концептуалног значења, тек овлаш се осврћући на феминистичку терминологију. Изабрани приступ врло јасно открива суштину ових концепата, јер слов. *ženstvo* и *ženskost'* као и срп. *женственост*, *женскост* и *женство* већ својим творбеним значењем потврђују да се управо у језичком концепту женствености одсликава друштвено-културни конструкт пожељног, позитивно вреднованог родног идентита жене као и да појмови *мужевност* и *женственост* на концептуалном плану никада не губе везу са *реалним мушкарцем* и *реалном женом* (под којима овде подразумевамо телесну, биолошку полност), јер стереотипне представе о мушкарцу и жени сачињавају унутрашњу форму самих речи *мужевност* и *женственост*.⁷⁵

⁷³ „Hence, for Wittig, we might say, one is not born a woman, one becomes one; but further, one is not born female, one becomes female; but even more radically, one can, if one chooses, become neither female nor male, woman nor man.“

⁷⁴ „Gender is the repeated stylization of the body, a set of repeated acts within a highly rigid regulatory frame that congeal over time to produce the appearance of substance, of a natural sort of being. A political genealogy of gender ontologies, if it is successful, will deconstruct the substantive appearance of gender into its constitutive acts and locate and account for those acts within the compulsory frames set by the various forces that police the social appearance of gender.“

⁷⁵ Појам *унутрашње форме* уводи руски и украјински научник Алексадар Потебња и можемо га упоредити са данашњим појмом *концепта*. Унутрашњу форму он дефинише као однос садржаја мисли према свести, те се њоме човеку представља његова сопствена мисао (Потебња 1999: 90), а

Иако се може чинити да се преносом идеализоване женствености на жену гради идеализовани когнитивни модел (Lakoff G. 1986), јер жена која има сва она својства која јој се женственошћу приписују представља идеал, то не видимо тако. Да бисмо образложили наш став узећемо чувени Лејкофов пример идеалног супруга као некога ко добро зарађује, ко је веран, поштован и привлачан и у јунговском смислу идеала (Trebješanin 2011: 149) он то и јесте (у нашем контексту би аналогни пример могао гласити: идеална жена је она која је женствена). Ипак, у контексту нашег истраживања, Лејкофов пример представља узор доброг мужа који произилази из потреба конструисаних на основу женске стереотипне представе о мушкарцу (в. Поповић Љ. 2008б: 62).

У концепту женствености такође препознајемо све принципе вербализације гендерног стереотипа, како их је издвојила Људмила Поповић (2008б: 124–133): принцип гендерне идентификације – све жене треба да буду женствене, принцип гендерне диференцијације – што приличи женама не приличи мушкарцима, принцип гендерне улоге – жена као неговатељица и принцип гендерне идеологије – женственост се остварује у браку кроз материнство.

Кроз истраживање женствености превасходно желимо да одговоримо на питање *каква је жена* у словачкој и српској лингвокултури, а посредно и на питања *ко је жена* и *шта жена ради*. Како је женственост сложен концепт, конфронтативном анализом утврдићемо из којих се елементата он састоји у обе истраживане лингвокултуре и који се од тих елемената у одабраној грађи издвајају као централни.

Анализа је спроведена на речничкој, фразеолошкој и паремиолошкој грађи, на примерима из електронских корпуса савременог словачког и српског језика, као и на резултатима теста слободних асоцијација.

С обзиром на циљ нашег истраживања овде бисмо издвојили једно социолошко истраживање родног идентитета из угла *теорије симболичког интеракционизма*. Предмет ове социолошке теорије, као и неких других сличних теорија (етнометодологија, конверзацијска анализа, теорија размене, теорија рационалног избора и сл.; в. Ricer 2009: 215–258), јесте друштвена свакодневица,

реч, као јединство звука и унутрашње форме јесте средство за разумевање говорника, за прихватање његових мисли (Потебња 1999: 117).

али оно чиме се ова теорија истиче јесте усредсређеност на друштвену интеракцију и симболе, те њихово значење које је чврсто повезано с интеракцијом (Ricer 2009: 215–216). Кад говоримо о родном идентитету, овај правац подразумева да се он гради на основу тога како нас виде (концептуализују) па тиме и вреднују други (чланови друштва). Истраживање о којем је реч спровели су 1977. године Питер Берк и Џуди Тали (Burke, Tully 1977) на популацији ђака узраста завршних разреда основне школе (према нашем школском систему) а оно је за нас интересантно јер се базира на вербализацији мушкости, односно женскости. Аутори су прво од испитаника прикупили скуп придева које они сами (испитаници) користе да опишу представу дечака и девојчице. Основа за семантичку диференцијацију била је конструкција „[Дечаци, девојчице] су обично...“⁷⁶. Ради се о следећим придевима: *неемоционалан – емоционалан, стидљив – одважан, јак – слаб, безосећајан – осећајан, дивљи – нежан, моћан – беспомоћан; оно што је карактеристично или прикладно за девојчицу или младу девојку – оно што је карактеристично или прикладно за дечака или младог момка*⁷⁷, *храбар – кукавички, гласан – тих, фин – неотесан, нежан – груб, велики – мали, добар – рђав, зао – пријатан, трапав – љубак, прљав – чист, окрутан – племенит, разборит – празноглав, згодан – ружан, енергичан – безвољан, популаран – непопуларан, неморалан – моралан, дебео – кошчат, дружељубив – непријатан, успешан – неуспешан, вредан – лењ, болешљив – здрав, завистан – независтан, охол – скроман, глуп – оштроуман, пажљив – непажљив, бескористан – користан, занесен – трезвен, нестабилан – постојан*⁷⁸. Ова 34 пара придева коришћена су у формирању диференцијалне скале за мерење означавања мушких и женских улога. Затим су истраживачи методом дискриминационе (или дискриминантне) анализе⁷⁹ изабрали оне јединице које се су се показале као

⁷⁶ „Usually [boys, girls] are...“

⁷⁷ Како у српском језику нема адекватних, тачних еквивалената придева енгл. *girlish – boyish*, одлучили смо да их преведемо описно.

⁷⁸ *not emotional – emotional; timid – bold; strong – weak; unfeeling – sensitive; wild – gentle; powerful – powerless; girlish – boyish; brave – cowardly; loud – quiet; smooth – rough; soft – hard; big – little; good – bad; mean – nice; clumsy – graceful; dirty – clean; cruel – kind; thoughtful – thoughtless; handsome – ugly; active – passive; popular – unpopular; wrong – right; fat – skinny; friendly – unfriendly; successful – unsuccessful; hardworking – lazy; sick – healthy; dependent – independent; stuck up – modest; stupid – smart; careful – careless; useless – useful; dreamy – wide awake; changing – unchanging.*

⁷⁹ Дискриминациона (дискриминантна) анализа је метод којим се утврђује „којој категорији зависне варијабле припада неки објекат, тј. врши се класификација објеката – њихова дискриминација (=разликовање). Уколико је корелација између независних варијабли и зависне

диференцијалне у највећем степену, тј. јединице које су се издвојиле као основне или централне диференцијалне карактеристике а то су, у енглеском језику, парови *мек – тврд, слаб – јак, женскаст – мушкобањаст и емоционалан – неемоционалан*.⁸⁰

Наш је циљ да на основу истраживања језичке грађе утврдимо вербализоване елементе концепта женствености тј. да издвојимо оне особине (било у форми придева или именице) које се могу подвести под елементе женствености, али и у којој мери су овако издвојене особине гендерно диференцијалне категорије у словачкој и српској лингвокултури.

2.2. Женственост као друштвено-културни конструкт

Култ истинске женствености (*The Cult of True Womanhood - piety, purity, submissiveness, and domesticity*) неки аутори везују за прву половину деветнаестог века, тврдећи да је изникло између 1820. и 1860. године, те да је представљао скуп атрибута на основу којих је жена процењивала саму себе и била процењивана и вреднована од стране других, а обухватао је побожност, чистоту, подређеност и посвећеност породици (Welter 1966). У немачком се у овом смислу, као домени деловања жене, користи израз тзв. *три К*: *Kinder – Küche – Kirche* (деца, кухиња, црква; Paletschek 2001) или у широј верзији *пет К* као одговор на питање *шта права домаћица све треба да има у кући*: *Kammer, Kinder, Küche, Keller, Kleider* (шпајз, децу, кухињу, подрум, одећу; Sailer 1810: 100) и ови појмови представљају симболе друштвено конструисане женствености. Ипак, култ женствености свакако води порекло још од култа даме или лепе госпоје (који се опет још у средњем веку развио из култа Богородице) као незаобилазне, рекли бисмо, допуне

варијабле јача, утолико је и класификација успешнија, тј. утолико је виши проценат исправно класификованих објеката“ (Todorović 2008: 176–177).

⁸⁰ *soft – hard, weak – strong, emotional – not emotional*; Након одабира најдискриминаторнијих парова формирана је сумарна скала родног идентитета на основу вида самовредновања респондента допуњавањем конструкције „Као [дечак, девојчица] ја сам обично...“ (“As a [boy, girl] I usually am...”). П. Берк и Џ. Тали су у оквиру овог истраживања такође открили да је много већа верованоћа да ће, у односу на другу децу, деца трансродног идентитета (нпр. дечаци који себе доживљавају на начин на који себе обично доживљајаву девојчице и обрнуто) 1) имати родно неприкладно понашање, 2) бити упозорена на родно неприкладно понашање и 3) бити називана „мушкарачама“, „шоњама“ и сл. што, наравно, резултира смањеним самопоуздањем (Burke, Tully 1977).

култа средњовековног витеза. О томе, а пример, Јохан Хојзинга (Хојзинга 1991: 99–100) каже: „Витешко схватање љубави појавило се у основи не у књижевности него у животу [...] Витез и изабраница срца, бити јунак због љубави – то је примарни и непроменљиви романтични мотив који свуда стално изнова настаје и мора настајати [...] Јуначко дело мора се састојати у ослобођењу или спасавању обожаване жене из највеће опасности [...] Да ли се мисао о спасавању у основи увек може свести на спасавање девичанства, дакле на одбрану од неког другог и на то да сам спасилац стекне жену? [...] Ослобађање девице је најисконскији и стално млади романтичарски мотив“.

У словачком је за „девојачку срећу“ потребно пет П (слов. *pät' p*), тј. потребно је да буде: *poctivá, pekná, pracovitá, peňazitá, pobožná*, тј. чедна, лепа, вредна, богата и побожна (Zátorecký 1975: 48; уп. лат. *Sit pia, pulchra, potens, pudica, prudens*, тј. *Нек буде побожна, лепа, богата, чедна и разумна.*).

У српској фолклорној грађи женственост није на овај начин јединствено вербализована. Ипак, појединачни примери указују на то да се и у српској традицији вреднују сличне женске особине: *Адамско кољено (каже се за врло поштену жену)* (Карацић 1969а: 1)⁸¹ – чедност; *Бијеле руке туђ посао милују (у кога су бијеле руке, знак је да не ради радо, тако ништа и нема, него мора туђ посао радити, да се храни? Ја мислим да се ово највише говори за жене и за ђевојке)* (Карацић 1969а: 12), *Радљивој ђевојци у брзо сватови* (Карацић 1969а: 269) – вредноћа; *Бој се најприје Бога на мужа (савјет ђевојци кад се удаје)* (Карацић 1969а: 21) – побожност и послушност; *Ђевојку лице удаје* (Карацић 1969а: 73), *Лијепој ђевојци срећа не мањка* (Карацић 1969а: 170) – лепота; *Мираз ђевојку удаје* (Карацић 1969а: 178) – богатство.

Једина разлика коју смо приметили јесте та да се у српској традицији женска лепота може и негативно тумачити: *Боље је мало слијена но премного лијена* (Карацић 1969а: 24), *јер Ко има лијепу кућу и лијепу жену, није господар од ње* (Карацић 1969а: 139), *Лијена али слијена (кад је жена или ђевојка лијена, али непоштена)* (Карацић 1969а: 169), *Лијене коло воде, а ружне кућу куће* (Карацић

⁸¹ Касније ћемо видети да се колокацијом срп. поштена жена као и слов. *ročestná žena* заправо указује на чедност, невиност, тј. полну неактивност и верност у браку.

1969a: 169), *Ушима, а не очима, ваља се женити (ваља слушати шта људи мисле и говоре о ђевојци и о њезину роду)* (Карацић 1969a: 339).

И у словачком и у српском корпусу добре особине девојке издвојене су према томе шта од ње очекује будући младожења или његова породица па су њихове жеље и прохтеви мерило у које би девојка требало што боље да се уклопи да би се лакше (и брже) удала те тако остварила „своју срећу“, тј. ушла у брак који ће јој омогућити да се оствари и као мајка те изрази своју женственост у потпуности.

Женственост као и *мужевност* су концепти конструисани с обзиром на животни период (полне) зрелости мушкарца и жене. У складу с принципом гендерне идеологије, од жене се очекује да своју зрелост проведе уз мушкарца, у браку а такође се очекује (скоро подразумева) да ће у том браку родити децу (најбоље мушку, в. срп. *вирџина*; Šarčević 2008), тј. да ће се остварити као мајка (Поповић Љ. 2008б: 126; Стефановић 2011; Radulović 2009: 156 и др.). Жена, дакле, традиционално у породици остварује своју своју *женственост*, кроз улогу мајке и супруге.

Овде бисмо скренули пажњу на један актуелан виц који би могао бити добар увод за неко будуће истраживање о стереотипу мушкарца у савременом друштву а који каже: *Брак је културан израз за усвајање одраслог мушког детета о којем рођена мајка не може више да брине*⁸². Овај виц могао би се врло слојевито анализирати, али за нас је он важан у смислу улоге жене као мајке у односу између брачних партнера. Иако изнета констатација на први поглед делује претерано и врло ниподаштавајуће за мушкарца с обзиром на његову традиционалну заштитничку и доминантну улогу, она је у основи тачна. Брига око задовољења мушкарчевих (егзистенцијалних) потреба заиста прелази с мајке на супругу, с тим што, наравно, ако говоримо о сексуалности она је у односу на мајку била инфантилна, а са женом (супругом) се реализује као зрела сексуалност. Осим тога, традиционално гледано, све друго остаје исто – брига око храњења (као основне природне функције мајке у односу на новорођенче) и одржавања домаћинства па и *меког, топлог (мајчинског?)* односа (несупростављање) остаје и у браку.⁸³

⁸² Виц је преузет са друштвене мреже Facebook у новембру 2016. године.

⁸³ B. Dudeková a kol. 2011: 21–34; Kiczková 2011a, 2011b и др.

Овакво се понашање некада сматрало уобичајеним, али настајање овакве шале у савремено доба тумачимо управо као *женски глас* који тражи реконструисање таквог односа у смеру симетричне породице (о појму симетричне породице в. Jang, Vilmot 1988).

2.3. Женственост у описним речницима словачког и српског језика

Женственост се у речницима словачког и српског језика дефинише на следећи начин:

1) у речницима словачког језика: *ženstvo* скуп особина, одлика (обич. физиолошких, телесних, полних) типичних за жену, уз пример: *Bohovia dali mi slávu, bohatstvo i moc, ale vzali mi ženstvo* (Fig.) у значењу „не могу да имам дете“ (SSJ); и као *ženskost'* скуп особина, одлика типичних за жену (пре свега „*jemnost', citovost', pôvab*“) (SSJ);

2) у речницима српског језика: *женственост* = *женскост* (РМС 2: 29), *женскост* = *женственост* битне особине жене: женска привлачност, осећајност, нежност (РМС 2: 29); духовне женске особине (нежност, љупкост, скромност и сл.), женске дражи, женска допадљивост (РСАНУ 5: 347); *женинство* 2. женске одлике, женственост (РМС 2: 27). У српском језику се чак речју *женство* упућује на 1. женскост, женственост, али и на жене уопште: 2. зб. жене, женски свет (РМС 2: 29).

Као што можемо видети на основу речничких дефиниција, *типичној жени* приписују се слов. *jemnost', citovost', pôvab*, тј. срп. *нежност, осећајност и привлачност (љупкост, допадљивост, женске дражи)*, а у речницима српског језика још и *скромност*. Ако изузмемо *скромност*, која се јавља само у речнику српског језика, наша је претпоставка да се што се тиче осталих примера ради о истим особинама а то ћемо и доказати. На основу лексикографских дефиниција, етимшке анализе, као и анализе колокабилности ових апстрактних именица (по потреби и придева којима се приписују њима именоване особине) у електронским корпусима словачког и српског језика, доћи ћемо до описа ових именица семантичким метајезиком и утврдићемо да се у контексту женствености именице

слов. *jemnosť* и срп. *нежност*, слов. *citovosť* и срп. *осећајност*, као и слов. *rôvab* и срп. *привлачност*, *љупкост* и *женске дражи* односе на исте особине.

Именице слов. *jemnosť*, *citovosť*, *rôvab* и срп. *нежност*, *осећајност* и *привлачност*, *љупкост*, деадјективи су настали суфиксом *-osť/-ост*, одн. нултим суфиксом (слов. *rôvab*) од придева слов. *jemný*, *citový*, *rôvabný* и срп. *нежан*, *осећајан*, *привлачан*, *љубак*. Овако изграђене апстрактне именице настају из потребе говорника да именује особину као такву или из потреба синтаксичког контекста (у нашем случају је то речничка дефиниција). Овакве именице обично се граде од квалификативних придева (ређе од односних, нпр. слов. *ženský* – *ženskost'*, срп. *женски* – *женскост* и др.) и служе да у реченици тематизују особину као такву, али се такође дешава да се код оваквих именица лексикализују и друга значења (слов. *starosť*, *hlúposť*, *vlhkosť*, срп. *влажност*, *глупост* и др.) (Клајн 2003а: 178–181; Furdík 2004: 100; Копривица 2006: 111–123, 128–137; Марић 2012: 98; Norecký a kol. 1989: 103–111; Buzássyová 1993).

Да бисмо утврдили на које се особине односе слов. *jemnosť*, *citovosť*, *rôvab* и срп. *нежност*, *осећајност* и *привлачност*, *љупкост*, *драж* на основу грађе из Словачког националног корпуса (SNK, верзија prim-7.0-public-all), Корпуса савременог српског језика (верзија SrpKor2013) и корпуса srWaC v 1.2 (Serbian Web) анализираћемо колокације у редоследу X + испитивана именица (слов. *jemnosť*, *citovosť*, *rôvab* и срп. *нежност*, *осећајност* и *привлачност*, *љупкост*, *драж*) и то да је X придев, при чему су нас нарочито занимале колокације с придевима слов. *ženský* (ређе *dievčenský*) и срп. *женски* (ређе *девојачки*) сл. као и с придевима слов. *mužský* (ређе *chlapský*) и срп. *мушки* и сл.⁸⁴, јер у таквим спојевима видимо категоријално приписивање наведених особина особама женског или особама мушког пола те ћемо уједно проверити и то да ли се и које од ових особина у анализираном језичком материјалу издвајају као категоријално диференцијалне и зашто.

⁸⁴ У српском и словачком језику релациони атрибути (слов. *ženský*, *dievčenský*, *mužský*, *chlapský* и срп. *женски*, *девојачки*, *мушки* и сл.) долазе непосредно испред именице, јер је њихова спојивост најужа (Пипер и кол. 2005: 100; Ološtiak, Ivanová 2013: 50–51; Kačala 2013:122) што оправдава схему по којој смо издвајали примере.

Кренућемо од именица слов. *citovost'* и срп. *oseћајност* јер претпостављамо да је код њих међујезичка семантичка разумејеност (фазичност)⁸⁵ најмање изражена.

2.3.1. *Citovost'* vs. *oseћајност*

Слов. *citovost'* у речнику се дефинише као присуство осећања, емоција, као способност за остваривање емотивних односа или као способност да се изразе осећања, емоције: *ľudská citovost'*; *apeloval' na citovost' rodičov*; *rozvíjať v človeku citovost'*; *vyzdvihnúť citovost' na úkor rozumovosti [D. Slobodník]*; *Kamila vedela, že rovnako ako technického génia cení si svoju citovost' a že by bol rád, keby v ňom občas videla rojka. [H. Dvořáková]* (SSSJ), али и као осетљивост (SSJ).

Oseћајност се у речницима српског језика дефинише слично, као особина онога који је осећајан, онога што је осећајно, чувственост, емотивност: *Динарски људи имају много осећајности... топло учешће и саучешће у добрим и злим догађајима. Цвиј. Само вађење весла из воде... не тражи него спретност и осећајност. Весл. (ЈРМС 2007: 889; РМС 4: 205).*

Словачко *cítiti'* води порекло од старочешког *cútiti* које се изводи из прасловенског **ot-jutiti*, одн. из **jutiti* и блиско је литванском *jaũsti* са значењем *осећати* (Králík 2015: 95). Примећујемо да је у том смислу њему блиско срп. *чувство*, *чувствовати* чије се значење описује као „облик психичког доживљавања који одражава емоционални однос човека (позитивни или негативан) према бићима, предметима и збивањима, појавама, оно што се осећа, осећање, осећај“ (ЈРМС 2011: 1490; Skok I: 344), нпр.: *Како нико није у стању да избегне чувствованье, најпре би требало да се, колико је могуће, клонимо разнежености. Будући да нико не може да избегне сусрет с људима, морамо се привезати за небеско и невештаствено. Томе много помаже, колико је то могуће, удаљавање од вештаственог. Вештаствене ствари увек изазивају вештаствене потребе.*⁸⁶

⁸⁵ О термину фазичности (разумејености, разливености, нејасности, мекоћи, савитљивости, градуелности и сл.; енгл. *fuzziness*) в. Lakoff G. 1973; Радовановић 2009, 2015.

⁸⁶ <<https://svetosavlje.org/pouke-bozanstvene-ljubavi/5/>>

У српском је *oseћeti*, *oseћајан* у вези са *сетити се* које се изводи из индоевропског корена **soi-to* (у литванском *saisti*, *saičiu* са значењем *прорицати*, у старонордијском *sīða* са значењем *чарам*, у келтском *hud* је *чаролија*), те се по тумачењу П. Скока прасловенско значење развило из магије (у вези с прорицањем, чарањем) и преко терминологије вештица ушло у општи говор (Skok III: 252).⁸⁷

У оба језика ове се именице односе на особину онога који је *citový*, тј. онога који је *oseћајан*, одн. на особину онога који је способен да осећа, који много, снажно осећа, фин, осетљив и особину онога који изражава осећаје, осећања, емоције (уп. РМС 4: 205 – *oseћајан*, *oseћајност* и SSJ, SSSJ *citový*, *citovost*).

Табела бр. 1: Колокабилност именица слов. *citovost'* и срп. *oseћајност* са придевима (у редоследу придев + слов. *citovost'*/ срп. *oseћајност*) у електронским корпусима словачког и српског језика. Све речи су претраживане као леме и наведено је првих петнаест најфреквентнијих колоката.⁸⁸

SNK <i>citovost'</i> (856)	SrpKor 2013 <i>oseћајност</i> (318)	srWaC <i>oseћајност</i> (888)
slovanský	нов	нов
71 (≈ 8,3 %)	16 (≈ 5 %)	32 (≈ 3,6 %)
vlastný	моралан	дубок

⁸⁷ У вези са односом између сећања и осећања интересантни су неки филозофски приступи. Истакли бисмо, на пример, теорију осећања Аристипа из Кирене, Хјумово писање о емоцијама у контексту скептицизма, али и когнитивистичке приступе емоцијама (в. нпр. Kišjuhas 2015: 135–154). Аристип је такође први теоретичар (егоистичког) хедонизма (уп. с Епикуровим хедонизмом), по чему је вероватно и најпознатији, али нас овде занима нешто друго – његов приступ емоцијама у епистемолошком контексту. Аристип је сматрао да опажање сведочи само о нашим сопственим стањима те да се наше знање тиче само промена у нашем сопственом бићу а осећања којима сазнајемо сопствена стања увек су истинита (Uzelac 2003a: 77). Тако постоје пријатна, непријатна и средња стања: оно што доводи до задовољства је добро, оно што изазива незадовољство је лоше а све остало је индиферентно (Uzelac 2003a: 77–78; уп. са поделом емоција на пријатне, непријатне и емоције са двоструком валенцом у Kosanović 2016). Према Д. Хјуму људски разум садржи само опажаје (перцепције) који се деле на утиске (импресије) и идеје, при чему су устисци осети, афекти и емоције које настају у нашој души а идеје су њихови одрази у мишљењу и расуђивању и главна разлика између осећања и мишљења своди се на интензитет: осећати значи имати јаче доживљаје, а мислити значи имати слабије доживљаје (в. Uzelac 2003b: 566–568; Kišjuhas 2015: 21–23). Ове и сличне приступе унеколико оправдава семантичка трансформација из сетити се у осетити. С друге стране, расуђивање, мишљење се увек супроставља осећајности в. опозиције разум vs. осећајност, ratio vs. emotio.

⁸⁸ Број у загради иза претраживаних именица представља њихову укупну фреквенцију у наведеном корпусу а број испод колоката представља фреквенцију датог споја са истраживаном именицом у датом корпусу и приближан проценат фреквентности датог споја с обзиром на укупну фреквенцију истраживане именице.

16 (≈ 1,9 %)	7 (≈ 2,2 %)	19 (≈ 2,1 %)
pový	људски	женски
12 (≈ 1,4 %)	6 (≈ 1,9 %)	11 (≈ 1,2%)
veľký	велик	модеран
8 (≈ 0,9 %)	4 (≈ 1,3 %)	9 (≈ 1 %)
ženský	женски	велик
7 (≈ 0,8 %)	3 (≈ 0,6 %)	9 (≈ 1 %)
hlboký	физички	специфичан
7 (≈ 0,8 %)	2 (≈ 0,6 %)	8 (≈ 0,9 %)
ľudský	искрен	људски
7 (≈ 0,8 %)	2 (≈ 0,6 %)	8 (≈ 0,9 %)
silný	лажан	сопствен
6 (≈ 0,7 %)	2 (≈ 0,6 %)	8 (≈ 0,9 %)
zvýšený	ликовни	претеран
6 (≈ 0,7 %)	2 (≈ 0,6 %)	7 (≈ 0,8 %)
vypätý	лирски	посебан
5 (≈ 0,6 %)	2 (≈ 0,6 %)	7 (≈ 0,8 %)
prirodzený	наглашен	романтичарски
4 (≈ 0,5 %)	2 (≈ 0,6 %)	6 (≈ 0,7 %)
falošný	претеран	властит
4 (≈ 0,5 %)	2 (≈ 0,6 %)	5 (≈ 0,6 %)
náboženský	рокерски	лирски
4 (≈ 0,5 %)	2 (≈ 0,6 %)	5 (≈ 0,6 %)
pozitívny	словенски	изузетан
4 (≈ 0,5 %)	2 (≈ 0,6 %)	4 (≈ 0,5 %)
skrytý	специфичан	заједнички
3 (≈ 0,4 %)	2 (≈ 0,6 %)	4 (≈ 0,5 %)

Као што видимо на основу Табеле бр. 1, у Словачком националном корпусу (SNK) именица *citovosť* јавља се укупно 856 пута. Међу најфреквентнијим се јавља колокација с придевом *slovanský* (фрекв. 71; ≈ 8,29 %) ⁸⁹. На тринаестом месту по фреквентности је и колокација *ženská citovosť* (фрекв. 7; ≈ 0,82 %): ЁBad1: *Pri úplnom obrátení rolí a tradičnej identity "je to ona, čo sa ho zmocňuje", on stelesňuje ženskú citovosť, kým ona je len krotiteľkou a ľahostajnou vládkyňou*; ЁBad1: *Obaja chlapci ušli z mužského prostredia a pre svoje duše hľadali odraz v ženách, ktoré*

⁸⁹ Овај податак интересантан је у контексту истраживања етничких стереотипа у језичкој слици света Словака и Срба. У корпусу SrpKor 2013 колокација словенска осећаност јавља се само два пута (≈ 0,63 %). Ипак, овде треба узети у обзир и разлике у обиму корпуса, жанровским карактеристикама текстова и другим карактеристикама корпусâ словачког и српског савременог језика.

milovali, ale potom aj opustili. Flying Boys nemajú mužských priateľov, odmietajú vlastnú mužskosť (stotožňovanú so zavrhnutým otcom) a riadia sa len svojou ženskou citovosťou; ROM1985/10: S touto druhou podobou mužského princípu necháva stotožniť sa aj svoju rozpomínajúcu sa protagonistku, keď ju najskôr kruto „presvedčil“ o bolestnom neúspechu príliš humánnej, hoc' akokoľvek sympatickej prvej podoby. Jej ženská citovosť a jemnosť ostáva prítomnou v humánnych názoroch a praktikách, ktorými sa Kleomenes aj pod jej, a predovšetkým pod jej vplyvom chová ako víťaz voči porazeným.; JPMV1: Fabrikant Vrbický napokon vyzýva brata Michala, aby zmenil pôsobisko, pretože mu prináša nešťastie. Farár Michal tak s nevôľou urobí. Mužské rúcie opäť prekrylo ženskú citovosť a pudovosť; MIR2007/03: Myslím, že sme už dnes a na tomto mieste, kde teraz čítaš, povolané žiť svoje ženstvo naplno, v prijatí seba ako ženy, v radosti, že som, že dýcham, že naplňam životy iných svojou prítomnosťou, keď si dovoľím konať intuitívne, detailne, starostlivo, v otvorenej komunikácii a s prejavom krásnej ženskej citovosti; GMur12: Theodore Rozsak napríklad tvrdí doslova: "Jedným zo znakov dnešnej doby je pokus o návrat stratených ženských kvalít do našej vedy. Prevalu mužského fenoménu možno napraviť presadzovaním ženskej citovosti".

Синтагма mužská citovosť појавила се само у једном примеру (фрекв. 1; ≈ 0,12 %) чак и онда када смо истраживање проширили и на случајеве када компоненти mužský и citovosť нису у непосредној близини: ÉBad1: *Zauzlený muž je výraz, ktorý sa prvý raz objavil roku 1977 v románe Le2 od Dánky Herdisy Moellehave. Sugeruje uzol na kravate, znak usporiadaného tradičného muža, a súčasne citový uzol. Mužskú citovosť zápasíacu s prekážkami konvencií a komplexov. *Zauzlený muž* je katalóg najhorších mužských stereotypov: je posadnutý súperením, pripútaný k duševnej a sexuálnej výkonnosti, citovo poznačený, sebavedomý, agresívny, alkoholik, neschopný zasadiť sa o druhých...*

На интернет мрежи смо такође проверили spoj mužská citovosť (у свим падежним облицима) и нисмо пронашли ниједан пример. Ову колокацију у словачком језику не бисмо уврстили у немогуће, већ бисмо рекли да се ради о најнижем степену испољавања колокацијског афинитета на основу чега можемо закључити да је у словачкој језичкој слици света осећајност за мушкарце чак непожељна особина (в. Дражић 2014: 157). У прилог оваквом закључку говори и

шири контекст тог једног примера који управо мушку осећајност повезује с борбом против конвенција и комплекса.

У раширеном претраживању корпуса словачког језика пажњу нам је скренуо пример у којем се у истом контексту јављају именица *citovosť* и придев *mužný* (срп. *мужеван*) који се у речницима дефинише као онај који има изражене позитивне особине мушкарца (KSSJ; SSJ). Овај јединствени пример управо говори о томе да се „чишћењем“ од осећајности постаје мужеван: ЂВад1: *Mohli by sme naňho aplikovať úvahu L. Segala o samovraždy Mishimu: "Jeho zúrivé hľadanie mužskosti... vyvolalo túžbu očistiť sa od všetkej citovosti a stať sa úplne mužným objektom, celistvým človekom - čo bolo možné až vo chvíli sebazničenia, vo chvíli smrti.*

У Корпусу савременог српског језика (SrpKor2013) именица *осећајност* јавља се 318 пута, од чега с придевом *женски* укупно три пута што је приближно 0,94%, а у корпусу srWaC именица *осећајност* се јавља 888 пута од чека чак 11 пута с придевом *женски* што је приближно 1,2%.

Примери из корпуса SrpKor2013: PTU-sve.txt: *Bilo bi doista odveć teško – dodade ona drhtavim glasom – ako bi se ženska osećajnost nadovezala na sve ovo;* poli061127.txt: *Čest odgovor u oba slučaja jeste da sredina nije bila spremna da prihvati da iz ženskog pera izađu tako žestoke osude društva i tako beskompromisne i jasne slike užasa izolacije, i otvorenih opisa ženske osećajnosti i težnje ka samostalnosti;* kuldod02_n.txt: *Još jedna odlika je udarila pečat samom početku XXI veka. To je procvat "ženskog pisma" , raskošno osvajanje književnog prostora od strane žena pisaca, čiji su talenat, brojnost i novi ton obogatili književnost na granici XX i XXI veka donoseći ono što je još Bokačo nazvao "ženskom osećajnošću".*

Примери из корпуса srWaC: womenngo.org.rs: *To znači da bi u cilju nestajanja takozvanog ubitačnog jaza koji su počeli da prepoznaju čak i obični muškarci jaza između muške i ženske osećajnosti muškarci i žene, ako uopšte žele da ljudski utiču jedni na druge, morali da se udruže kao apsolutno jednaki saradnici.;* rastko.org.rs: *Istovremeno puna muške snage i ženske osećajnosti uvek se hrabro borila za interese svoje zemlje;* nspm.rs: *Muškarcima je potrebna ženska osećajnost, nežnost, toplina (od majke, preko devojke, do žene). Ženama je potrebna muška racionalnost, čvrstina, zaštita (od oca, preko dečka, do muža);* politika.rs: *Pored razuma (konacno neko) unela je i žensku osećajnost i kreativnost u vodjenje naseg najuglednijeg i najstarijeg lista;*

legenda.co.rs: *Intimistička ispovest*, takozvana ženska osećajnost, kako bi to rekao Bokačo, zatim snažna antejska privrženost rodnoj grudi, lirski patriotizam i porodična tematika - samo su neke od osnovnih obeležja prve zbirke pesama Smilje Dedić, koja u svom obraćanju iskrenom i molitvenom iskazuje lični emotivni svet i njegovo tegobno doživljavanje...; rastko.org.rs: *To je procvat " ženskog pisma "*, raskošno osvajanje književnog prostora od strane žena pisaca, čiji su talenat, brojnost i novi ton obogatili književnost na granici XX i XXI veka, donoseći ono što je još Bokačo nazvao "ženskom osećajnošću"; rastko.org.rs: *Dakle, šta su razlozi ovog fenomena? Pre svega, mislim da je osnovni uzrok, o čemu sam u nekoliko navrata već govorila, to što emotivna energija Pavićevih knjiga počiva na prožimanju muške i ženske osećajnosti, to jest na činjenici da kod pisca nije potisnut ženski senzibilitet.*; rastko.rs: *Posmatrana, pak, s pozicije psihologije stvaralaštva Unutrašnja strana vetra potvrđuje stanovište da visoke umetničke vrednosti Pavićeve proze počivaju, između ostalog, i na velikom emotivnom bogatstvu koje je postignuto prožimanjem muške i ženske osećajnosti (čak i kada se insistira na razlici, a ionako celokupna Pavićeva proza predstavlja pokušaj prevladavanja suprotnosti njihovim isticanjem), odnosno, na tome što nije potisnut kod pisca ženski senzibilitet, što je retkost, naročito u srpskoj književnosti*; rastko.rs: *Navela bih nekoliko citata koji ilustruju ovaj stav o dubinskoj utkanosti ženske osećajnosti u Pavićeva književna dela, a isto vreme potkrepljuju tezu o postojanju tri tipa poetičko-psiholoških iskaza u ovoj knjizi*; rastko.org.rs: *Roman poseduje lirsku snagu kad se bavi pitanjima o oročenosti ljubavi, naličjem strasti, isplativošću života u metafori - pitanjima koja imaju ukus ženske osećajnosti, bez obzira na to da protagonist drame nosi muško ime Luka*; womenngo.org.rs: *Oslanjali smo se na rasep između muške i ženske osećajnosti da bismo nastavili da ispoljavamo svoju prinudu da dominiramo i manipuliramo svakim objektom i procesom koji nas okružuje, i da u isto vreme artikulišemo svoje sumnje u pogledu te prinude saznanje da ona pustoši naš život i naš svet u odnosima koji ne mogu da poremete njeno odigravanje.*

У више овде наведених примера колокација *женска осећајност* би се могла дефинисати чак као књижевнотеоријски појам – примећујемо да конотација у којој се употребљава надилази оквира концепта жене и прелази у сферу устаљених одлика женског писма, условљених скупом „друштвених, психичких

и културних услова у којима су жене стварале“ (Dojčinović-Nešić 1996; више у Dojčinović-Nešić 1993, Showalter 1977 и др.).

Споја *мушка осећајност* у Корпусу савременог српског језика нема, али скрећемо пажњу на то да се *мушка осећајност* посредно јавља у контексту женске осећајности (в. примере више). У корпусу srWaC овај spoj се јавља два пута, у следећим примерима: womenngo.org.rs: *U tom neuspelom naporu najzad su se pojavili muškarci (ne samo književna prisustva lišena telesnosti poput Markuzea ili Brauna, koji su dali neku filozofsku orijentaciju tom naporu, već mladi muškarci od krvi i mesa: muškarci koji su organizovali mitinge, demonstracije, marševe na Vašington; koji su zauzimali zgrade univerziteta, napadali štabove za vojnu regrutaciju i bunili se uz velike lične žrtve protiv vojske i unutar same vojske; muškarci koji su izražavali ovaj razvoj muške osećajnosti ne samo retorikom koja je pratila te otvorene političke akcije, već isto tako svojim načinom govora i oblačenja, psihodeličnom muzikom i stanjem pod dejstvom droga koje su pokušavali da kombinuju sa politikom, a naročito jednostavnim simboličnim postupcima čija se dubina značenja može meriti gnevnom reakcijom većine onih Amerikanaca koji pripadaju glavnom kulturnom toku: na primer, nošenjem duge kose) koji su potvrđivali javno to što su žene sve vreme potvrđivale privatno: da je prostor zatrovane inicijative, koji se očigledno nalazi na svom logičnom završetku u razvijenom industrijskom društvu, nehuman i farsičan, bezumno destruktivan i bezdušno ružan; ffs.rs: *Obično kada se kaže ljubavni film ili ljubavna drama, odmah muški deo populacije pomisli kako je to film za žene. Ovaj film će biti zanimljiv I ženama I muškarcima jer zapravo ženama otkriva jednu novu stranu muške osećajnosti, a muškarcima kroz dva prototipa žena zapravo ukazuje na njihovu ranjivost, nežnost I istinsku potrebu za ljubavlju I pored maski koje nose.**

На интернет мрежи ову синтагму (претраживали смо такође све падежне облике) пронашли смо у више примера. Примере наводимо изворно, без правописних или других исправки:

Muška osećajnost (у наслову);⁹⁰ ...i još očekuju da to neko čita, a sa obzirom da muška osećajnost latentna...;⁹¹ У овом Рафаеловом сликању Мадоне потајно се

⁹⁰ <<http://wannabemagazine.com/muska-osecajnost/>> и
<<http://www.krstarica.com/zivot/muskarci/muska-osecajnost/>>

⁹¹ <<http://forum.krstarica.com/showthread.php/289979-Zasto-zene-varaju>>

oseћа мушка осећајност, мушка заљубљеност и похота...;⁹² ...skoro uvek su nam potrebne reci kao potvrda osecanja, a njih uglavnom ne dobijamo, jer muska osecajnost uglavnom ostaje precutana i kroz reci neiskazana.;⁹³ Erekcija je jedna od posebnih događaja u telu, u kojoj su uključena sva muska osecajnost, telesni sastavi, srce i mozak, ako to zataji može unistiti erekciju.;⁹⁴ muska osecajnost i tuzna pesma....do fajronta...i tako "nasa boemska"⁹⁵; muškarci koji su izražavali ovaj razvoj muške osećajnosti ne samo retorikom koja je pratila te otvorene političke akcije;⁹⁶ Kada bi roditelji bili svesniji muške osećajnosti, mogli bi da promene stav koji imaju prema svojim sinovima.;⁹⁷ Zdrava ljubav se neprestano klacka između nesaglasja u ženskoj i muškoj osećajnosti⁹⁸; Ovaj film će biti zanimljiv I ženama I muškarcima jer zapravo ženama otkriva jednu novu stranu muške osećajnosti, a muškarcima kroz dva prototipa žena zapravo ukazuje na njihovu ranjivost, nežnost I istinsku potrebu za ljubavlju I pored maski koje nose.;⁹⁹ ...volim zene, ali ne volim iluzije o njihovoj vanrednoj osecajnosti versus muske osecajnosti;¹⁰⁰ ...a izvesne reanimacije potisnute muške osecajnosti i bliskosti na mojoj strani¹⁰¹; U maniru najboljih svetskih pisaca mlađe generacije, koji, ne stideći se autobiografskih detalja, iskreno progovaraju o sebi i svom životu, kroz svoju literaturu otkrivaju jednu posve novu mušku osecajnost, Aleksandar Bečić u svom romanu prvencu ispisuje svoj životni put¹⁰²; Puno ljudi (posebno zene) cini mi se da cesto zigosu 'tzv preteranu musku osecajnost', 'tzv preteranu romantiku, 'preteranu zaljubljenost'¹⁰³; Sasvim neobično za jednu pop grupu, New Order su pop umetnici sa stavom prema svetu, poete sa багаžом ukletosti pod miškom, grupa čija je naizgled trivijalna muzika prožeta romantičnom muškom osećajnošću koja priziva visoke vrednosti najbolje književnosti¹⁰⁴.

⁹² <<http://dodjividi.informe.com/forum/post3971.html>>

⁹³ <<http://www.sanjalica.com/forum/viewtopic.php?f=2&t=11548&start=15>>

⁹⁴ <<http://biljnicajevi.blogspot.rs/2014/08/cajevi-za-potenciju.html>>

⁹⁵ <<http://poezijascg.com/PHP-Nuke/modules.php?name=News&file=article&sid=1273>>

⁹⁶ <<http://www.womenngo.org.rs/sajt/sajt/feministicka94/sirena/sirena35.htm>>

⁹⁷ <http://www.vreme.com/arhiva_html/523/01.html>

⁹⁸ <<https://zatvorenosrce.wordpress.com/2017/03/01/u-cemu-je-sustinska-razlika-izmedu-muske-i-zenske-ljubavi/>>

⁹⁹ <<http://www.filmske-radosti.com/%C4%8Clanci/Hadzi-Aleksandar-Djurovic-o-svom-prvencu>>

¹⁰⁰ <<http://www.haoss.org/t353-muskarci-varaju-zbog-sexa-a-zene-zbog-ljubavi>>

¹⁰¹ <<http://community.fortunecity.ws/westwood/indigo/62/id31.htm>>

¹⁰² <http://www.delfi.rs/knjige/10919_svi_nasi_razvodi_i_ostale_porodicne_price_knjiga_delfi_knjizare.html>

¹⁰³ <<http://www.ana.rs/forum/index.php?topic=142806.240>>

¹⁰⁴ <<http://www.vreme.com/cms/view.php?id=1333117>>

На основу представљене анализе можемо закључити да осећајна особа има способност да изрази, покаже лепе емоције (при чему су те лепе емоције у случају особа мишког пола еротски конотиране, док то са особама женског пола није случај), оне које ће чинити да се друга особа поред ње осећа добро, али исто тако може да осети, тј. да емотивно одреагује и на позитивне и на негативне емоције или дражи. У смислу реакција на негативне емоције, овде се поклапају значења придева срп. *осетљив* и *осећајан*, одн. слов. *citlivý*, *citový*. Придев слов. *citlivý* и срп. *осетљив* у контексту емоција пре везујемо за реакцију на негативне емоције (или дражи), под којима подразумевамо оне које од којих се осећамо лоше, које нас повређују, угрожавају (срп. *осетљив на бол*, *зуб је осетљив на хладно*, *осетљиво место*, *осетљив на промену времена* и сл. значи да то смета, не прија сл. или у словачком нпр.: *citlivý na kritiku*, *citlivý na teplo*, *citlivý na zmenu počasia*, фразема *citlivé miesto* означава непријатну ствар, в. KSSJ и др.).

У Словачком националном корпусу од 8428 примера у којима се јавља именица *citlivosť*, 23 примера ($\approx 0,27\%$) је с придевом *ženský* у колокацији *ženská citlivosť*, а нема ниједног примера у којем би се осетљивост приписала особама мушког пола. У наставку ћемо навести све примере из корпуса при чему ћемо примере који указују на осетљивост у емотивном смислу подвући једном, а примере у којима се говори о физичкој осетљивости два пута.

SME6/08: *Ak je tu niečo zdôraznené, tak jedine snaha o tichý dialóg s divákom, ktorý je vťahovaný do magnetického poľa emotívneho sveta ženskej citlivosti*; ABa15: *Postupne sa o nej dozvedela, že tesne pred skončením nechala štúdium na hereckej fakulte, lebo nechcela v absolventskej hre zobrať nejakú úlohu, ktorá by ponížila jej talent i jej ženskú citlivosť*; DPod2: *Inscenácia vôbec nemala punc ženskej citlivosti, ženského režisérskeho prístupu. Predstavenie bolo rovnako sexuálne drsné ako keby ho režироval akýkoľvek muž*; SME2014/06 и HN2009/10: *Striedaním analytického prístupu a naliehavosti osobnej výpovede vnáša do autobiografických žánrov bohatú dokumentárnu evokáciu druhej polovice 20. storočia a ženskú citlivosť bez sentimentu a sebastrednosti*; ALec1: *Alexia s typicky ženskou citlivosťou odporúča úsilie predstavivosti – vybaviť si scény z evanjelia*; SME2009/09: *Súčasne ocenila, že autorka striedaním analytického odstupu a naliehavosti osobnej výpovede vnáša do autobiografických žánrov, rozvíjaných Šikulom, Slobodom a Kadlečíkom, bohatú*

dokumentárnu evokáciu a ženskú citlivosť bez sentimentu a zahľadania do seba; BIRDZ2010-2011: *Orgazmus tiež zvyšuje ženskú citlivosť na dotyky, čo znamená, že všetky dotyky budú pre ňu krajšie a sladšie*; JPav11: *Básne zbierok pretepluje dievčensko – ženskou citlivosťou a vrúcnosťou, nehou, plachým a cudným ľubostným étosom, spomienkami na matku, dychom domova a prítulnosťou k horskej prírode*; TLas2: *Tvorca reklamy vie, že pri týchto produktoch sa treba zamerať na ženskú citlivosť, pretože ich budú kupovať ženy, a tak na „rozšírenie zreničiek“ použije deti*; LEK2003/03: *Reklama sa snaží nepoužívať slová, využíva predstavy - pri čistiacich prostriedkoch sa treba zamerať na ženskú citlivosť - budú ich kupovať ony na rozšírenie zreničiek použije deti*; MBal7: *Tak sa na to pozrime. Najprv sa elegantne ukloním. Takto? A potom poviem, že ak som urazil vašu ženskú citlivosť, dám si vyrezať jazyk z úst*; JESE2: *Nemáte pocit, že svet je príliš drsný, že vaša ženská citlivosť je na príťaž?*; GBer1: *Hoci je kostolník starý, dosť hundravý človek, pod neprívetivými, ba až hrubými spôsobmi skrýva náladové, výstredné, ale vnímavé srdce. Častejšie, ako by si kto myslel, sa u sedliakov možno stretnúť s istou takmer ženskou citlivosťou, ktorú pripisujeme iba bohatým záhaľčivým ľuďom.*; KOL34: *Pre Habajove zbierky je príznačné zdôrazňovanie citovosti v exponovanej podobe ako sentimentu, romantických gest (Gymnazistky. Prázdniny trinásťročnej, Korene neba. Básne z posledného storočia, Básne pre mŕtve dievčatá) alebo ženskej citlivosti znásobenej využitím povestnej ruskej citovej rozorvanosti prostredníctvom fiktívneho autorstva A. Sneginy*; BIRDZ2012: *Čo už môže jeden dlžeň, čo tam po gramatike, za to sa predsa peniaze nedostávajú, zatiaľ čo za manipuláciu s labilnou mužsko ženskou citlivosťou na dôveru áno*; KOL36: *Poprosím svojich milých čitateľov, že potom, keď prečítali tieto neslýchané skutky proti ľudskej prirodzenosti, nech sa snažia o to, aby na to viac nespomínali. Lebo hrôza tohto môže ľahko spôsobiť ujmu tichej, no o to viac slabej ženskej citlivosti*; RSL1966/04: *Už poviedky z knihy Kúpele sa vyznačujú modernou rozprávačskou technikou a adekvátnym používaním vyjadrovacích prostriedkov, ktoré rezonujú s ženskou citlivosťou jej videnia sveta*; CN1998/40: *Pri malých obrázkoch sa dá pocítiť ženská citlivosť. Pri niektorých obrazoch cítiť surrealistický vplyv.*; Athi1: *Trenton nebol hlupák. Ak vystupoval bohorovne, až arogantne, tým iba zakrýval svoju až ženskú citlivosť*; LT1998/48: *Vnútoraná syntéza sa presúva na povrch - kým Charlotta a Kristína v sebe spájali ženskú citlivosť s mužským ratiom, Angelika cit nahrádza už len matériou, spasívňuje ho a*

odovzdáva sa v podobe sexuálneho ukájanja naspäť mužovi; АНук3: Podľa neho som fyzicky a psychicky hypersenzitívny... mám ženskú citlivosť, jednoducho, neurotická ženská povaha... Už som si to prečítal.

Исто истраживање спровели смо и у Корпусу савременог српског језика (SrpKor2013) – ту се именица *осетљивост* јавља 840 пута и од тога, практично само у једном примеру ($\approx 0,12\%$) с придевом *женски*: poli061027.txt: *Iskustvo rada u, i sa prostorom, i dobar spoj njenih grafičkih instalacija i arhitekture (realizovala od 1993. 15 javnih umetničkih radova u školama, bibliotekama, bolnicama u Kvebeku) svakako su izoštrili žensku osetljivost, a elementi prirode – voda, vazduh, vatra sugerišu dimenziju prirode i svetlosti.*.. Нема примера са придевом *мушки*. У корпусу srWaC именица *осетљивост* се јавља 4923 пута при чему спојева с придевима *женски* и *мушки* нема.

Дистрибуцију синтагми слов. *mužská citlivosť* и срп. *мушка осетљивост* проверили смо и директно на интернет мрежи (у свим облицима) и приказујемо све пронађене примере: 9 примера са словачких интернет страница и 12 примера са интернет страница на српском језику. Видимо да се у примерима из оба језика говори о мушкој осетљивости нешто чешће у физичком смислу (два пута подвучено):

слов.: *raz mi jedna zubárka povedala, že mám "mužskú citlivosť". mužská citlivosť! no to povedala.. už len to spojenie sa pre niektorých hodne bije;*¹⁰⁵ *Mnohostranná láska muža a jednostranná láska ženy sa dá vysvetliť skutočnosťou, že mužská citlivosť, spočívajúca zväčša na estetickom zmysle, dovoľuje mužovi dať sa unášať viacerými strhujúcimi hodnotami, kým citlivosť ženská, založená na úcte a vďačnosti, podnecuje ženu uplatňovať svoju konkrétnu lásku v jedinej bytosti.*¹⁰⁶ *Aká vôňa dokáže odhaliť záhadnú realitu ženskej alebo mužskej citlivosti?;*¹⁰⁷ *povazujem to za nieco vazne silne, ako prejav tej najväcšej mužskej citlivosti,*¹⁰⁸ *mexického zlého hmbres vo vráskach nepochopenej mužskej citlivosti;*¹⁰⁹ *Humorný pohľad na súčasný feminizmus, mužskú citlivosť a erotogénne zóny;*¹¹⁰ *Je v knihe miesto pre mužskú*

¹⁰⁵ <<http://blog.sme.sk/diskusie/1778997/2/Femifobicka-snaha-o-hrdinstvo.html>>

¹⁰⁶ <http://www.casopiisslovo.sk/wp-content/uploads/2016/05/1997_07.pdf>

¹⁰⁷ <<http://www.fann.sk/krasa-a-styl/starck-paris-peau-de-soie-peau-de-pierre-peau-d-ailleurs/>>

¹⁰⁸ <<http://mdiva.aktuality.sk/forum/vztahy/5045/ked-muzi-placu/>>

¹⁰⁹ <http://www.mamtalent.cz/jesen-nasich-civilizacii.phtml?program=1&ma__0__id_b=9098>

¹¹⁰ <<http://www.trencin.sk/index.php?s-cv-contentID=12288&s-cv-embeddedID=111354&t=print>>

*citljivost', starostljivost', otvorenost' a obavy?;*¹¹¹ Vidíte tú mužskú citlivosť, prameniacu z centimetrov v nohaviciach?;¹¹²

cpp.: *Ali ima tu nesto oko te muske osetljivosti na zdravstvene probleme...¹¹³; Muška osetljivost je drugačija od ženske, što ne znači da su žene osetljivije, nego su samo drugačije;*¹¹⁴ Čak i ako taj bes zna biti smešan i detinjast, čak i ako muška osetljivost na seks više govori o njima nego o ženama, mudro je osnovne ljudske potrebe u svađi ostaviti po strani;¹¹⁵ Šta god da uradite, muška osetljivost na prehladu se neće promeniti.¹¹⁶; Muška osetljivost nagoni čoveka na to i ona je dovela do svih onih nezdravosti i neizostavnog nesklada koji su pripremili kraj mome dugogodišnjem boravku u...¹¹⁷; U bioskopu se pregrada uklanja i salom odjednom zastruji muška osetljivost;¹¹⁸ *Ali ima tu nesto oko te muske osetljivosti na zdravstvene probleme, jer i meni se čini da zene te teskoce lakse podnose i prevazilaze¹¹⁹.; U tolikoj muškoj osetljivosti i slabosti nema niceg privlačnog - naprotiv.¹²⁰; Žena nema predstavu o toj muškoj osetljivosti jer za nju je ponudena pomoć samo još jedno pero kojim ukrašava sopstveni šesir.¹²¹; No, bez obzira na intelektualnu ravnopravnost, En Edvards je zadržala izvesno poštovanje prema muškoj osetljivosti, pa je pogledala DeVe, nameravajući da ga zamoli da odnese Emilija u njegovu kabinu.¹²²; Ne osporavam musku osetljivost, osporavam samo njene kontraproaktivne manifestacije;*¹²³ *Barem jedan deo međuljudske dinamike koji postoji kada se muškarac i žena upoznaju vođen je biologijom ženskog tela i muškom osetljivošću na takve biološke faktore.¹²⁴*

¹¹¹ <<http://www.kvsbk.sav.sk/wp-content/uploads/upgrade-sex-vychova/luksik.htm>>

¹¹² <<http://diva.aktuality.sk/clanok/28132/o-tychto-veciach-vo-vztahu-nikdy-nezartujte/>>

¹¹³ <<http://forum.krstarica.com/showthread.php/598809-Va%C5%A1e-vi%C4%91enje-mu%C5%A1karca-u-trenucima-fizi%C4%8Dke-slabosti/page13>>

¹¹⁴ <<http://arhiva.glas-javnosti.rs/arhiva/2002/10/28/srpski/K02102702.shtml>>

¹¹⁵ <<http://www.astrozmaj.com/system/izborposla/zdravzivot/ljubav/onaion/kakomuskarca.html>>

¹¹⁶ <<http://stil.kurir.rs/medicina/hvale-se-da-su-jaci-pol-a-onda-dode-prehlada-zasto-su-muskarci-osetljiviji-na-grip-od-zena-clanak-57101>>

¹¹⁷ <<http://www.skripta.info/wp-content/uploads/2017/01/Tomas-Man-Lota-u-Vajmaru.pdf>>

¹¹⁸ <<http://forum.krstarica.com/showthread.php/293555-Placem-na-filmove/page2>>

¹¹⁹ <<https://forum.krstarica.com/showthread.php/598809-Va%C5%A1e-vi%C4%91enje-mu%C5%A1karca-u-trenucima-fizi%C4%8Dke-slabosti/page13>>

¹²⁰ <<http://www.ana.rs/forum/index.php?topic=46759.105>>

¹²¹ <http://priatelj.weebly.com/uploads/1/2/9/7/12970621/d_grej_muskarci_su_sa_marsa_zene_su_sa_venere.pdf>

¹²² <<http://www.skripta.info/wp-content/uploads/2016/03/Meri-Dorija-Rasel-Vrabac.pdf>>

¹²³ <<http://www.ana.rs/forum/index.php?topic=36697.135>>

¹²⁴ <<http://www.b92.net/mobilni/zdravlje/581742>>

Можемо закључити да се у контексту женствености слов. *citovosť* и срп. *осећајност* односе на *способност жена да покажу и доживе пријатне емоције и да их је лако емотивно повредити, тј. да су емотивно осетљиве* о чему говоре и следећи примери:

*Nadarmo sa nehovorí, že žena je citlivá, precitlivená. Sme citové osoby, prežívame všetko viac.*¹²⁵; *Veoma je osećajna i odana onom koga poštuje i voli, pa ju je lako povrediti.*¹²⁶; *Ali jako su osećajni, pa ih je zbog toga lako povrediti.*¹²⁷

2.3.2. *Rôvab* vs. *привлачност* и *jemnosť* vs. *нежност*

Остало нам је да упоредимо лексичко-семантички потенцијал именица *jemnosť* и *rôvab* и срп. *нежност* и *привлачност*. У словачком језику постоје именице и *nežnosť* и *príťažlivosť* које би се према речничкој дефиницији и етимологији могле чинити адекватнијим еквивалентима срп. *нежност* и *привлачност* од оних које је словачки лексикограф одабрао да дефинише типичне женске особине: *jemnosť* и *rôvab*, те нас занима да истражимо зашто је тако учинио.

Примећујемо притом да су слов. *jemnosť* и *nežnosť*, као и *príťažlivosť* и *rôvab* скоро апсолутни синоними што произилази из њихове речничке дефиније. У словачким речницима се за оба значења придева *nežný* у опису наводи и *jemný*, као што се за именицу *rôvab príťažlivosť* што је по Д. Шмелёву најбољи показатељ синонимности. Он каже: „Узајамну заменљивост треба у том случају разумети не као могућност замене једне речи другом, већ као непходност такве замене, мада, наравно, не у конкретним исказима, где такве замене не може бити, већ при дефинисању значења речи. Уколико је неопходно једном речју дефинисати значење неке друге речи и то је могуће учинити, пред нама су, природно, такве речи, које се морају сматрати узајамно заменљивим (сходно томе – и 'блиским' по значењу)“¹²⁸ (Шмелёв 1973: 118). У контексту женствености чак о овим

¹²⁵ <<http://slavkagubova.blog.sme.sk/c/320825/co-robi-zenu-zenou.html>>

¹²⁶ <<http://forum.krstarica.com/showthread.php/7370-Sta-mislite-o-RACICAMA/page5>>

¹²⁷ <<http://www.srbijadanas.com/clanak/lepiti-se-za-pogresne-partnere-numerologija-ce-vam-reci-u-cemu-je-stvar-20-07-2016>>

¹²⁸ „Взаимозаменяемость должна пониматься в таком случае не как возможность замены одного слова другим, а как необходимость такой замены, но, понятно, не в конкретных речевых высказываниях, где такого рода необходимости быть не может, а при определении значения самого

именицама можемо говорити и као о апсолутним синонимима, јер код ових придва примећујемо да често долази до семантичке неутрализације. Под *семантичком неутрализацијом* подразумевамо појаву при којој два синонима (блискозначнице), под утицајем контекста, постају истозначнице (Драгићевић 2007: 256; Апресян 1995а: 239–243).¹²⁹ Да бисмо ову тврдњу додатно поткрепили истражили смо у електронским корпусима, али у другим изворима, примере у којима се ове именице појављују заједно. Анализирајући придеве са значењем људских особина, Рајна Драгићевић указала је на честу употребу готово апсолутних синонима у напоредним саставним конструкцијама с циљем наглашавања неке особине (Драгићевић 2001: 245; у контексту синонимије в. Драгићевић 2007: 257). Навешћемо неке примере:

а) *jemnosť* а *nežnosť*:¹³⁰ *SME5/11: Zjaví sa v krčme homosexuál, poriadne ho treba zmlátiť, aby nám skrytú demokraciu neodkryl. Skrytú jemnosť a nežnosť našej utajenej záľuby v demokracii treba maskovať krutými formuláciami, intolerantnými šarvátkami, aby nám niekto neodhalil miesto, kde tie skryté rezervy demokracie máme zakopané.; SME8/03: Ostré farby vychádzajú z módy . Nastupuje jemnosť a nežnosť. Líčenie má byť nadčasové a neprispôsobovať sa módnym trendom.; KOR2003/05: Prečo väčšinou vyhrávajú blondinky? To by ste mali posúdiť vy, muži. Asi pre mnohých z vás znamenajú anjelský výraz krásy a stelesnenie jemnosti, nežnosti a šarmu.; ASP2002/01: Potom ju Diego podržal v náručí, kolísal ju, pohládzal ako mačku, do ucha jej šepkal ruženec tajných slov, s jemnosťou a nežnosťou, o ktorých som nikdy nemyslela, že v ňom môžu byť.; KSto1: Pozrela naňho zmätená otázkou. Alebo ju možno zmiatla jemnosť a nežnosť jeho hlasu, to, ako mu na nej záležalo.; PJob1: Treba povedať, že mnohokrát toto rebelanstvo najmä u dospievajúcich chlapcov je kontestáciou proti ženskému svetu, ktorý ich obklopuje i proti nežnosti a jemnosti, ktoré im predstavujú matky, učiteľky a vychovávateľky.; AHli2: Stáva sa tak vždy, kedykoľvek sa prejavy jemnosti a nežnosti zvrhávajú na čosi samoúčelné či rutinné, bez stále novej*

слова. Если нам надо одним словом определить значение какого-либо другого слова и это можно сделать, перед нами, естественно, такие слова, которые должны расцениваться как взаимозаменяемые (соответственно - и 'близкие' по значению)¹²⁹

¹²⁹ О поделу синонима на истозначнице и блискозначнице в. Драгићевић 2007: 245.

¹³⁰ У Словачком народном корпусу именице *nežnosť* и *jemnosť* јављају се у различитом редоследу једна поред друге у напоредним конструкцијама (спојене зарезом или саставним везником слов. а) чак у 53 примера. Навели смо само првих десет примера како нам их је програмски понудио SNK.

iniciatívy a pozornosti pre všetko, čo partner potrebuje, čo ním hýbe a k čomu má momentálne sklon.;

б) pôvab a príťažlivosť¹³¹: HMel1: *Uchvacujúce čaro toho stáleho počasia však obdarúvalo novými pôvabmi a príťažlivosťou nielen vonkajší svet, lež dotýkalo sa aj duše, najmä za tichých a pokojných podvečerných hodín; vtedy pamäť začína tvoriť kryštály spomienok tak, ako sa čistý ľad tvorí zväčša za mlkvyh súmrakov.*; KSL1956/08: *Ponúkame vám na prehliadku a poznanie nielen hodnoty, ktoré sme dostali do vienka, ako hory, doliny, jaskyne, jazerá, rieky a potôčiky, ale aj výsledky súčasných ľudských zásahov do prírody, ktorými obohacujeme, rozmnožujeme jej krásu, pôvab a príťažlivosť.*; NKra1: *A práve príťažlivosť a pôvab Červenkových prác tkvie v prepojenosti, dvojpólovosti či dialógu dvoch inštancií toho istého subjektu, v spojení básnicky zaujatej interpretácie s temer vizionársky osvieteným pohľadom na detail, s vecným, presným štýlom štruktúrnej semiotickej analýzy, potvrdenej občas štatistickými údajmi a grafickým znázornením.*; JLec2: *Za tie roky si tak zvykla, že telesné útrapy vôbec nepovažovala za zaťažkávaciú skúšku; v jej živote sa striedali momenty útočiska do vlastnej ulity so zlatým prachom pôvabu a príťažlivosťi.*; KSL1966/04: *O jej pôvab a príťažlivosť sa postarala príroda najkrajšej juhozápadnej časti Veľkej Fatry s možnosťou bohatého plánovania poldenných a celodenných vychádzok*; CBro2: *Ako som prechádzal okolo toaletného stolika s vyvýšeným zrkadlom, letmo som sa do neho pozrel, zachytil som vycivenú nepravidelnú tvár s prepadnutými tmavými očami pod obrovským hranatým čelom, pleťou bez akéhokoľvek pôvabu či príťažlivosťi, čosi mladé, no nie mladistvé, skrátka nič, čo by v dáme mohlo prebudiť lásku, žiadny terč pre Amorove šípy.*; PRO1998/20: *Pre zaujímavosť, za najpríjemnejší a najmä medzi mužmi najvyhľadávanejší lietadlový personál boli vyhlásené letušky Singapore Airlines, a to pre svoju exotickú príťažlivosť, pôvab a úslužnosť.*; BIB2005/04: *Pôvab a príťažlivosť tvorby tohto typu totiž tkvie v schopnosti autora oslovit' sugestívnym príbehom čitateľa a urobiť z neho aspoň na chvíľu pátrača, ktorému tiež ide o víťazstvo dobra.*; LBall1: *Museli zavčasu vyskočiť z postelí, boli neisté, bez pokoja a sebadôvery, nemali kedy postáť si pred svojimi mužmi alebo aspoň pred zrkadlom, zabudli sa oceniť, pohovárať sa o svojom pôvabe a príťažlivosťi.*; JPMV1:

¹³¹ У Словачком народном корпусу именице *pôvab a príťažlivosť* јављају се у различитом редоследу једна поред друге у напоредним конструкцијама (спојене зарезом или саставним везником слов. а) у укупно 17 примера и овде их наводимо све.

Súčasťou jej literárneho obrazu je pravdaže *krása, pôvab a príťažlivosť*; STho2: *Zdvihol zrak od rukavíc. Dokonca aj v chabom, vlhkom svetle pôsobil ako stelesnenie príťažlivosti a pôvabu*.; HN2003/05: *Niekedy stačí poznať miery okolo prs , pása a bokov. Pôvab a príťažlivosť ženského tela však možno zredukovať dokonca len na kilogramy telesnej hmotnosti. Niet nad jasné a zrozumiteľné kritérium*.; BLOG: *Sú obdarení živou predstavivosťou a horlivým srdcom, dobre sa im darí v literárnych prácach, s ľahkosťou narábajú slovom, vlastnia opravdivý talent napodobňovania , pôsobia okolo seba akými *pôvabom, príťažlivosťou**.; OČep11: *Jarmoky pre Krta nemajú *pôvabu a príťažlivosti*, keď Eva stojí mu tam vždy za chrbtom, odberajúc utržené peniaze*.; JMar1: *Zároveň, ako na to upozornil P. A. Cygankov, 68 konceptuálna silueta teórie politického realizmu nadobúda *príťažlivosť, pôvab* a usporiadanie najmä preto, že sa formuje na základe pojmu *národný záujem**.; KSL1982/08: *Inak povedané, v lese nadobudne estetickú hodnotu iba to, čo človek vníma zmyslami , čo vidí. *Príťažlivosť a pôvab* lesa preto nespočíva v jeho nedotknuteľnosti ľudskou činnosťou, ale v utváraní lesa takým spôsobom, ktorý rešpektuje prírodné danosti*.

У словачком језику именица *neha* користи се од 19. века (вероватно од времена националног препорода) и претпоставља се да је преузета из руског *нега* које, као и срп. *нега*, потиче од прасловенског **něga* што се даље изводи из ие. **neig^u*- са значењем *проти* па се претпоставља развој значења *проти, купати* > *старати се / бринути* > *показивати нежност* (Králík 2015: 383–384; Skok II: 529–530). У савременом словачком и српском језику *nežnosť / нежност* је 1) особина онога који је нежан и онога што је нежно: слов. *nežnosť srdca*; срп. *Кукуруз [је]... у некадашњим геолошким, повољним приликама у средњој Америци... поникао, са њежности и слабе опреме за животну борбу*. и 2) нежно поступање, љубав, пажња: слов. *prijímať nežnosti niekoho*; срп. *Дворио је стрица синовском њежношћу* (уп. РМС 3: 685 и SSJ).

Придеви слов. *nežný* и срп. *нежан* имају скоро еквивалентне речничке описе који се већином ослањају на дефинисање помоћу синонима: пажљив према некоме, љубазан, осетљив, фин, слаб, онај који изражава благост, доброту или који се (изгледом) чини благ (слов. *jemný, slabý, citlivý, láskavý* и др.) (уп. ЈРМС 2007: 811; РМС 3: 684 и SSJ, KSSJ, SynSS).

У савременом српском језику немамо лексему која би по семантичком обухвату или етимологији сасвим одговарала слов. *jemnosť*. Можемо претпоставити везу са српским *пријемчив* – „који лако прима, прихвата што“ (ЈРМС 2011: 1024; уп. Skok 1: 776; ЭССЯ 8: 230). Словачки придев *jemný* користи се од 18. века и изводи се из прасловенског **ǰьтънъ* што је изведеница од псл. **ǰьmati* првобитног значења 'узимати', дословно 'онај који се лако бере, узима' (уп. слов. *príjemný*, срп. *пријатан*) (Králík 2015: 243). Из исте основе изводи се глагол слов. *mať* и срп. *имати* – 'има се оно што се узме, држи у руци' (v. Králík 2015: 349; Skok 1: 716). У речнику савременог словачког језика (SSSJ) *jemnosť* се дефинише као: 1) особина онога што се састоји из малих, ситних делова или онога што је на површини глатко, нежно: *jemnosť mletej kávy; jemnosť broskyňovej šupky; Až sa zdalo, že [ruky] znovu nadobudli jemnosť, akú mali v detstve. [M. Hvorecký]*; 2) особина онога што има мали интензитет или особину изражену у мањој мери; особина онога што на чула делује пријатно, лагодно: *jemnosť hlasu; jemnosť chuti; jemnosť pohľadenia; interpret kládol dôraz na jemnosť tónu; jemnosť farieb, odtieňov; jemnosť kresby; jemnosť snehových vločiek* 3) веома добар квалитет, деликатност: *jemnosť koňaku; jemnosť jahňaciny spojená so sladkosťou marhule*; 4) веома добар квалитет: *jemnosť porcelánu; jemnosť čipiek; jemnosť kašmíru; Cudzie hrnčeky nemali už takú jemnosť, nezvonili už tak, no ani neboli také pekné ako moje. [V. Šikula]*; 5) ситан детаљ (обично у ууметничком делу), финеса: *slohová, kompozičná jemnosť; autor v texte uplatňuje štylistické jemnosti; vyzná sa v jemnostiach spoločenského správania; Vytiahol z partitúry jemnosti zvukovej palety. [LT 2004]*; 6) особина онога што или онога који добро разазнаје детаље: *jemnosť čuchu, sluchu; jemnosť jazykového citu*; 7) уљудно, понашање, племенитост, углађеност: *jemnosť rečového prejavu; jemnosť ducha; umelcova jemnosť; vyniká podmaňujúcou ženskou jemnosťou; Pamätám si, ako si sa s prirodzenou jemnosťou naklonila ku mne. [B. Šikula]*.

Да бисмо утврдили на које се то људске (*женске!*) особине односи именица *jemnosť* и да ли су то исте оне особине на које се указује именицама *nežnosť* и срп. *нежност* поново ћемо прибећи анализи колокабилности ових именица у електронским корпусима. Пре свега ћемо пратити да ли се у примерима говори о физичкој или психичкој особини.

Именица *jemnosť* у SNK јавља се 2407 пута и од тога с придевом *ženský* 25 пута ($\approx 1,04\%$), с придевом *dievčenský* 4 пута ($\approx 0,17\%$), *ľudský* 3 пута ($\approx 0,12\%$), *mladický* 2 пута ($\approx 0,08\%$), *chlapský* један пример ($\approx 0,04\%$).¹³² Именица *nežnosť* се у СНК јавља 3795 пута и од тога с придевом *ženský* 10 пута ($\approx 0,26\%$). Веома су фреквентне колокације с придевима *materinský* 29 пута ($\approx 0,76\%$) и *otcovský* 16 пута ($\approx 0,42\%$) што тумачимо као последицу етимологије. Видимо да је уз именица *jemnosť* у корпусу чешће јавља уз придев *ženský* него именица *nežnosť*, што може бити довољан разлог да словачки лексикограф одабере баш њу, али погледајмо сада контекст конкретних примера. И овде смо водили рачуна да ли се ради о физичкој (подвучено двема линијама) или духовној особини:

ženská nežnosť: InZ4/01: *No isté je, že prináša čosi, čo vo filmovej hudbe chýbalo — ženskú nežnosť a citlivosť*; SME8/02: *Moja ružička, ďakujem Ti za trpezlivosť, ktorou ma denne presviedčaš o svojej láske ku mne a za neuveriteľne blahodarný vplyv Tvojej ženskej nežnosti na moju ešte stále trochu poranenú dušu.*; LTol1: *Nikto by si na mieste Stepana Arkadžiča zoči-voči takému zúfalstvu nedovolil usmiať sa (úsmev by bol netaktnosťou), ale v jeho úsmeve bolo toľko dobroty, ba takmer ženskej nežnosti, že vôbec neurážal, ale chlácholil a upokojoval.*; KN2001/50: *Každý muž je najskôr akoby synom a potrebuje ženskú nežnosť, jemnosť, jej srdce, aj keby si to nepriznával.*; PODV02/11a: *Po otcovi som zdedila rozhodnosť, odvahu po mamke. No a k tomu ešte treba pridať aj ženskú nežnosť, šarm i krásu.*; MMali1: *Hoci neviem ako veľmi by bol nešťastný a potrebujúci ženskej nežnosti, že zachrániť ho môžeš len ty, že ty si tá jeho vysnívaná, a tamtá bola nedorozumením, omylom.*; TY2008/46: *Detailné zábery jej tváre odhalia ženskú nežnosť, ale aj istý druh tvrdosti.*; TY2011/45: *Texasanka Annie Clark opätovne zdokonaluje neobyčajné spojenie drsného, gitarového art -rocku so ženskou nežnosťou pesničkárskej tradície, pričom ostáva prirodzenou a autentickou.*; KBS14/04: *Je to Veronika, pravý obraz ženskej nežnosti.*

ženská jemnosť: BIB2009/03: *Krehký až efemérny je výraz Jany Kiselovej-Sitekovej v dôslednej drobnokresbe a ženskej jemnosti.*; KN2002/38: *Roku 1891 stretol v Ríme Giuseppinu Vianniovú, ktorá mu predostrela plán novej ženskej kongregácie slúžiacej chorým v duchu sv. Kamila de Lellis. Kongregácia dcér sv. Kamila, ktorú spolu*

¹³² Такође смо приметили високу фреквенцију колокација ове именице са заменицама слов. *jej* (27 примера) и *jeho* (24 примера), али овде је реч о приписивању особине конкретној особи или ствари, али не и категоријалну особину мушкараца или жена те их нисмо детаљније анализирали.

založili v roku 1892, obohatila charizmu kamiliánov o ženskú jemnosť, intuíciu a schopnosť načúvať.; HZe15: *Dokonale zakrývala vyblednuté miesto po Hore Olivetskej a okrem toho preteplila izbu nehou a ženskou jemnosťou*.; WFau1: *Znovu hodil rukou k náprotivnej stene kaňonu, na svoje rozmery mal neuveriteľne rýchle pohyby a Charlotte mimovoľne uskočila, keď ukázal na jej ľahké topánočky v ušľapanom snehu, siahajúcim po členky; potom jej špinavými rukami chytil obe klopky kabáta a s takmer ženskou jemnosťou jej ich pritiahol vyššie na krk a k tvári, jeho bledé oči sa nachýlili nad ňu s výrazom zároveň divým, zúrivým i nežným; potisol ju dopredu, tl'apol po chrbte, vlastne ju poriadne plesol po zadku*.; CCou3: „Ty nie si ako tvoja matka,“ povedal Randall. „Iste dosiahla viac ako mnohí muži v jej postavení, ale musela obetovať ženskú jemnosť. Ktorý muž by chcel takú ženu chrániť a milovať, tak ako chcem ja chrániť a milovať teba?“.; ZSta1: *Jej tvorbu charakterizuje ženská jemnosť, farebná veľkorysosť i citlivosť, krehkosť drobných figúrok, zmysel pre poetickosť výtvarného výrazu (E. Čepčėková: Meduškin košíček, 2005; M. Ivaničková: Kamienka a Viťúz, 2009 a iné)*.; JŠve1: *Ženská jemnosť previeva jej knižkami*.; JLen17: *Len čo zmizli z dohľadu argonautov, Medea sa zas zmenila na krehkú a nežnú zlatovlásku, priam presýtenú podmaňujúcou ženskou jemnosťou*.; WJ2007: *Veľmi milý bol pohľad na bubeníčku Kitty , ktorá napriek ženskej jemnosti gradovala svojím oduševneným hraním na bicie silu ich vystúpenia*.; BIB2007/02: *Pre Janu Kiselovú-Sitekovú je charakteristická drobnokresba smerujúca k dekoratívnosti, jemná, nadýchnutá farebnosť výjavov, éterická krehkosť postáv i posolstiev, ženská jemnosť i precíznosť v detailoch , ale predovšetkým nesmierne elegantná poetika celkového ilustračného výrazu*.; KBS06/05: *So ženskou jemnosťou a so „ schopnosťou spájať prenikavé tušenie s podporným a povzbudivým slovom“ (Ján Pavol II., Redemptoris Mater, 46), Mária podopierala vieru Petra a apoštolov vo večeradle, a dnes podopiera moju a vašu vieru*.; WSmi1: *Tanus s Lanatou prehodenou cez plece bol na čele karavány a ja so všetkou svojou ženskou jemnosťou a krásou som kráčal tesne za ním*.; KN2004/39: *Japonské ženy v kresťanstve nachádzajú plnšiu realizáciu, kňaz im vlieva pocit hodnoty a nádeje . Vážim si ženskú jemnosť, vernosť, dôstojnosť, ich schopnosť pre lásku*.; JDob1: *Svet by sa bez ženskej jemnosti zmenil na chladný a prísny vojenský tábor*.; EHay1: *Zračila sa v nej všetka mysliteľná ženská jemnosť, ale vysoko položenými lícnymi kosťami a pravidelným obrysom hrdla a slúch*.; APas1: *Lea sa zobudí s dobrou náladou, oblečie si novú blúzku bez rukávov a dlhú letnú*

sukňu, ktorá zahaľuje jej štíhle nohy , zvyrazňuje však jej ženskú jemnosť.; JLen9: ...Kameník čoraz nadšenejšie obdivoval jej nezdolnosť a optimizmus, nerozlučnú jednotu jej ženskosti a ľudskosti, tú jednotu, ktorú tak ťažko nájsť, práve tak ako ďalšiu, ktorá sa temer vôbec nevyskytuje, jednotu ženskej jemnosti a inteligencie...; MAR1: Pritom tie surové časy opísala so ženskou jemnosťou. :); JJohn1: ju k sebe tak Dlačňou ruky jej zatlačil na chrbát a pritisol si ju k sebe tak , aby svojou ženskou jemnosťou cítila jeho pevnú mužnosť.

Примећујемо да се у наведеним примерима именица слов. *nežnost'* искључиво користи у значењу духовне особине, док се придевом слов. *jemnost'* указује и на физичку крхкост и осетљивост. У српском језику се *prijemčiv* превасходно користи у значењу духовне крхкости, али смо у електронском корпусу приметили и примере који указују на физичко прихватање или блискост, в. нпр.: pet-centar.rs: *Spoljašnji paraziti žive u koži ili u ušima. Tu spadaju buve, krpelji i šugarci. Postoji buva koja je karakteristična za kuniće, mada su kunići prijemčivi i za buve pasa i mačaka.*

У електронском корпусу српског језика SrpKor2013 именица *нежност* јавља се укупно 931 пут, од тога се колокација *женска нежност* јавља два пута (фрекв. 2; $\approx 0,21\%$), а *мушка нежност* у једном примеру (фрекв. 1; $\approx 0,11\%$):

Petrov.txt: - *Da vas ne boli glava ? - Da , malo. Brige, znate . A i odsustvo ženske nežnosti mora se odraziti na životu čovekovom.*; po-bodler.xml: *Kao mladić pokazao je retke sposobnosti za sve fizičke vežbe , i , mada mali rastom , sa nogama i rukama kao u žene - čitavo njegovo biće , uostalom , nosilo je osobine ženske nežnosti - on je bio više nego snažan i sposoban za izvanredne podvige snage .*

Од два пронађена примера, први јасно говори о нежности као о духовној особини, док се у другом примеру нежност може двојачко тумачити.

У корпусу srWaC именица *нежност* се јавља 2687 пута и од тога има 6 примера с придевом *женски* ($\approx 0,22\%$) и сви ови примери говоре о женствености као о духовној особини, осећајности, а примера с придевом *мушки* нема:

narodnopozeriste.rs: *od broja takvih Eshilovih drama . On je dao žensku nežnost i požrtvovanost (Antigona), nemirnu ljubav (Tekmesa; zenskestudie.edu.rs: *jakog emotivnog naboja, sa očiglednom temom ženske nežnosti. U prvom planu su dve sedeće ženske figure koje; biserka.in.rs: *ornamente, neskrivena toplina i, što ne reći, ženska***

nežnost, koje zrače sa svake stranice, bez opasnosti da; nspm.rs: poludi za komadom koji ju je silovao ili puna ženske nežnosti brine o čedu rođenom nakon redaljke. Čak je i Krleža; blog.rs: naravno, ja obozavam njegovu vrlo žensku nežnost i sposobnost da pokaze emociju. Ne verujem da ću; blogosfera.rs: svakog momenta sve što se može ugrabiti. Ženska nežnost, ta čudna snaga koja, nevidljiva a svemoćna, živi.

Више примера у којима се под женском нежношћу подразумева физичка грађа пронашли смо директно на интернет мрежи и то најчешће у контексту моде, нпр.:

Valentino kolekcija se može opisati kao svojevrsno putovanje kroz vreme, vekovima unazad, u svrhu istraživanja delikatne ženske nežnosti.¹³³; Donji veš Lisca Fashion bogatim vezom, elastičnom čipkom i cvetnom šarom naglašava žensku nežnost i eleganciju.¹³⁴; Tako Armanijeva kolekcija za proleće/leto 2008. obiluje laganim haljinama koje ističu žensku nežnost i gracioznost.¹³⁵; Prave fashion dame znaju da nose ovaj muški komad garderobe, koji ako se pravilno iskombinuje, može da naglasi žensku nežnost i sofisticiranost.¹³⁶

Након анализе примера, закључили бисмо да се у контексту женствености значење слов. *jemnost'*, али и слов. *nežnost'* и срп. *нежност* делимично преклапа са значењем слов. *citovost'* и срп. *осећајност*, јер се односе на изражавање лепих емоција, пажње, благости, љубави, али се такође делимично поклапа и са слов. *citlivost'* и срп. *осетљивост*, јер се односе на изглед жене, њену слабу, крхку грађу, физичку конституцију.

3.3.2.2. *Pôvab* vs *привлачност*. И словачко *príťažlivosť* и срп. *привлачност* у основи имају глаголе са значењем *вући*. слов. *tahať* од псл. **tęgati* што се изводи из ие. **tengh* – 'вући, натезати, затезати' (Králík 2015: 602); срп. *вући* од. псл. **velkti* што се изводи из ие. **uelk* – 'вући' (Skok II: 634; уп. Králík 2015: 664). У савременом српском језику *привлачност* је особина онога који је привлачан (РМС V: 38; ЈРМС 2007: 1035) а *привалачан* је онај 1) који привлачи својом снагом: *Једном је мимо нашега Сунца прошла... звијезда која је привлачном силом дјеловала на Сунце. Тућ.* 2) који привлачи својом спољашњошћу, који се чини занимљив, који побуђује,

¹³³ <<http://recida.rs/vesti/valentino-vencanica-u-prvom-planu-na-princevskom-vencanju.html>>

¹³⁴ <<http://www.gloria.rs/moda-i-stil/gala-modnom-revijom-lisca-zatvoren-je-29-fashion-selection/>>

¹³⁵ <<http://mondo.rs/a74608/Magazin/Lifestyle/Milano-FW-Zenstvenost-u-pastelnim-tonovima.html>>

¹³⁶ <<http://www.elle.rs/moda/trendovi/13499-stylish-komad-za-leto-oversize-kosulje-u-svim-bojama.html>>

изазива симпатију: *Фрау Роза није била привлачна жена. Сек.* (РМС V: 38; ЈРМС 2007: 1035). Као што видимо, именицом *привлачност* у српском језику обухваћена су оба значења придева *привлачан*. У речнику словачког језика из шездесетих година двадесетог века дефиниција именице *prít'azlivost'* одговара срп. *привлачност*, тј. описује се као 1) особина онога који је привлачан и онога што је привлачно: *Gaby má, najmä na starších pánov, úžasnú prít'azlivost'. (Ráz.) Pre neho má tu každá skalka, každý kvietok svoju poetickú a vedeckú prít'azlivost'. (Al.)* али и као 2) физ. особина небеских тела (гравитација): *zemská prít'azlivost'* (срп. *земљина тежа*) (SSJ). Међутим, у речнику из 2003. године слов. *prít'azlivost'* дефинише се само у контексту гравитације (KSSJ) док у опису придева *prít'azlivý* није било промена (в. KSSJ). Можемо закључити да је у словачком савременом језику дошло до конкретизације апстрактног значења, што, као што смо напоменули на почетку поглавља, није ретка појава за деадјективне именице изведене суфиксом *-ost'*.

Српском *привлачност* у значењу особине онога који се чини занимљив, који побуђује, изазива симпатију у савременом словачком језику више одговара управо именица коју је у одређивању женствености изабрао словачки лексикограф – *rôvab* (уп. срп. *ваљивост, драж, чар* ЈРМС 2007: 125, 318, 1503). Именица *rôvab* се у речнику описује као *привлачна, нежна лепота, привлачност, чар: rôvab dievčata, mladosti, rôvab kraja, ženské rôvaby* (KSSJ).

Табела бр. 2: Првих четрдесет најфреквентнијих колоката (најближи леви контекст, без интерпункције) именица *prít'azlivost'* и *rôvab*.

prít'azlivost' (7622)	Фрекв.	rôvab (5531)	Фрекв.
zemský	530 (≈ 6,95 %)	a	450 (≈ 8,14 %)
A	472 (≈ 6,19 %)	svoj	431 (≈ 7,79 %)
Svoj	283 (≈ 3,71 %)	skrytý	214 (≈ 3,87 %)
Na	258 (≈ 3,38 %)	jej	190 (≈ 3,44%)
sexuálny	193 (≈ 2,53%)	s	142 (≈ 2,57 %)
vzájomný	171 (≈ 2,24 %)	ženský	99 (≈ 1,79 %)
Jeho	156 (≈ 2,05 %)	na	77 (≈ 1,39 %)

fyzický	137 (≈ 1,80 %)	všetok	74 (≈ 1,34 %)
Jej	131 (≈ 1,72 %)	zvláštny	69 (≈ 1,25 %)
Zákon	99 (≈ 1,30 %)	veľký	60 (≈ 1,08 %)
Veľký	98 (≈ 1,29 %)	jeho	60 (≈ 1,08 %)
osudový	95 (≈ 1,25 %)	byť	57 (≈ 1,03 %)
O	93 (≈ 1,22 %)	o	56 (≈ 1,01 %)
Ich	90 (≈ 1,18 %)	prirodzený	53 (≈ 0,96 %)
Telesný	74 (≈ 0,97 %)	istý	49 (≈ 0,89 %)
čitateľský	71 (≈ 0,93 %)	ich	49 (≈ 0,89 %)
Zvýšiť	65 (≈ 0,85 %)	mať	39 (≈ 0,71 %)
Byť	62 (≈ 0,81 %)	telesný	39 (≈ 0,71 %)
Sila	62 (≈ 0,81 %)	osobitný	36 (≈ 0,65 %)
neodolateľný	58 (≈ 0,76 %)	bez	33 (≈ 0,60 %)
magický	57 (≈ 0,75 %)	ten	32 (≈ 0,58 %)
erotický	54 (≈ 0,71 %)	plný	31 (≈ 0,56 %)
Táto	53 (≈ 0,70 %)	i	30 (≈ 0,54 %)
Strácať	49 (≈ 0,64 %)	tvoj	29 (≈ 0,52 %)
osobný	49 (≈ 0,64 %)	ona	25 (≈ 0,45 %)
Stratiť	48 (≈ 0,63 %)	aj	25 (≈ 0,45 %)
tajomstvo	47 (≈ 0,62 %)	taký	24 (≈ 0,43 %)
zvyšovať	47 (≈ 0,62 %)	z	24 (≈ 0,43 %)
zvláštny	46 (≈ 0,60 %)	ktorý	24 (≈ 0,43 %)
Že	41 (≈ 0,54 %)	určitý	24 (≈ 0,43 %)
Sa	40 (≈ 0,52 %)	dievčenský	23 (≈ 0,42 %)
animálny	40 (≈ 0,52 %)	neodolateľný	22 (≈ 0,40 %)
Ženský	38 (≈ 0,50 %)	v	20 (≈ 0,36 %)
Aj	37 (≈ 0,49 %)	nenápadný	20 (≈ 0,36 %)
Tá	36 (≈ 0,47 %)	stratiť	19 (≈ 0,34 %)
V	36 (≈ 0,47 %)	nový	18 (≈ 0,33 %)
magnetický	34 (≈ 0,45 %)	seba	18 (≈ 0,33 %)
gravitačný	30 (≈ 0,39 %)	osobitý	18 (≈ 0,33 %)
Ktorý	29 (≈ 0,38 %)	za	17 (≈ 0,31 %)
S	29 (≈ 0,38 %)	dodávať	17 (≈ 0,31 %)

Као што бисмо и очекивали на основу речничких дефиниција, најфреквентнија колокација именице *príťažlivost'* која се у SNK јавља 7622 пута, у траженом редоследу је она с придевом *zemský* (530 примера), али и друге колокације упућују на употребу ове именице у значењу опште (физичке) силе. На 36. месту по фреквенцији налази се и придев *ženský* (фрекв. 38) што је ипак значајно мањи проценат у односу на укупну фреквенцију именице *príťažlivost'* у корпусу ($\approx 0,50\%$), него у случају колокабилности именице *pôvab* (укупно 5531) с придевом *ženský* (фрекв. 99; $\approx 1,79\%$). Осим тога, колокације именице *pôvab* с овим придевом су на високом осмом месту по фреквентности. У првих педесет најфреквентнијих колокација с именицом *pôvab*, налази се и придев *dievčenský* (фрекв. 23; $\approx 0,42\%$), што додатно потврђује приписивање ове особине женама уопште, тј. издвајање привлачности као категоријално женске особине. Ако погледамо у корпусу и друге колокације именица *príťažlivost'* и *pôvab* такође ћемо пронаћи и колокације *mužská príťažlivost'* (фрекв. 9; $\approx 0,12\%$), *mužná príťažlivost'* (фрекв. 6; $\approx 0,08\%$), *detská príťažlivost'* (фрекв. 1; $\approx 0,01\%$) *mladistvý pôvab* (фрекв. 12; $\approx 0,22\%$), *detský pôvab* (фрекв. 11; $\approx 0,20\%$), *mužný pôvab* (фрекв. 10; $\approx 0,18\%$), али и *detinský pôvab* (фрекв. 10; $\approx 0,18\%$), *ľudký pôvab* (фрекв. 3; $\approx 0,05\%$) и др. На основу примера видимо да се именица *pôvab* јавља чешће као људска особина.

У Речнику САНУ у одређивању *женствености* јављају се и именице *љупкост*, *допадљивост* и *драж* чије речничке дефиниције указују на то да су оне синонимне са именицом *привлачност* (в. ЈРМС 2011: 291, 301, 646, 647). Истражили смо њихову колокабилност с придевима *женски* и *мушки* у електронским корпусима српског језика, а фреквенцију ових колокација у односу на укупну фреквенцију именица *љупкост*, *допадљивост* и *драж* приказаћемо у табели бр. 3.

Табела бр. 3: Колокабилност именица срп. *привлачност*, *драж*, *љупкост* и *допадљивост* с придевима *женски* и *мушки* (најужи леви контекст)¹³⁷.

	SrpKor2013	srWaC
--	-------------------	--------------

¹³⁷ Бројеви у колонама испод назива корпуса представљају фреквенцију колокације, укупну фреквенцију именице у датом корпусу и приближну процентуално изражену фреквенцију колокације с обзиром на укупну фреквенцију истраживане именице у датом корпусу.

женска привлачност	5/628; ≈ 0,80 %	10/2983; ≈ 0,34 %
мушка привлачност	/	3/2983; ≈ 0,10 %
женске дражи	1/603; ≈ 0,17 %	4/2117; ≈ 0,19 %
мушке дражи	/	1/2117; ≈ 0,05 %
женска љупкост	5/218; ≈ 2,29 %	/
мушка љупкост	/	/
женска допадљивост	/	/
мушка допадљивост	/	/

Иако према речничкој дефиницији и друге именице упућују на привлачност, видимо да се именице *љупкост*, *драж* и *допадљивост* у споју с придвом *женски* у истраженим корпусима јавља или ређе у односу на колокацију *женска привлачност* или их ови корпуси уопште не региструју.

Након анализе наведених примера можемо закључити да се у словачком језику именица *rôvab* у односу на именицу *príťažlivosť* чешће користи у значењу људске особине. Такође закључујемо да у контексту женствености срп. *привлачност* и слов. *rôvab* упућују на особину онога у чему се ужива, што пружа задовољство, што се допада. Примећујемо и високу фреквенцију колокација слов. *sexuálna príťažlivosť* (фрекв. 193; ≈ 2,53 %), *fyzičná príťažlivosť* (фрекв. 137; ≈ 1,80 %), *telesná príťažlivosť* (фрекв. 74; ≈ 0,97 %), *erotická príťažlivosť* (фрекв. 54; ≈ 0,71 %), *telesný rôvab* (фрекв. 39; ≈ 0,71 %) и срп. *сексуална привлачност* (фрекв. 207; ≈ 6,94 %; srWaC), *физичка привлачност* (фрекв. 146; ≈ 4,89 %; srWaC), *еротска привлачност* (фрекв. 16; ≈ 0,54 %; srWaC), и сл. Ову јасну сексуалну конотацију препознајемо и у колокацијама слов. *ženský rôvab* и срп. *женска привлачност*.

На основу свега наведеног слов. *rôvab* и срп. *привлачност*, али и срп. *драж*, можемо описати двојако. С једне стране, о (женској) привлачности можемо говорити као о емоцији коју има неко (мушкарци) у односу на некога или нешто (жене), а с друге стране, привлачност можемо третирати као (типично женску) особину (као лепоту) коју бисмо у оквиру погледа на свет који је садржан у унутрашњој форми речи *жена* а и с обзиром на етимологију речи *жена* и девојка (она која рађа и она која жели дете; в. Skok) могли тумачити као женску тежњу да

има потомство¹³⁸. На основу примера такође можемо са сигурношћу закључити да се истицање женске привлачности као категоријално женске особине може тумачити као елемент андроцетричности језичке слике света и Словака и Срба.

Привлачност бисмо тако могли да опишемо на следећи начин: X делује на Y неком силом, Y ту силу осећа, Y због те силе очекује нешто добро од X, Y жели контакт са X. Конкретније, слов. *ženskú rôvab* одн. *женску привлачност* можемо описати као *силу својствену особама женског пола којом оне делују на особе мушког пола и због те силе особе мушког пола са особама женског пола желе физички, полни контакт*.

2.3.3. О пресупонираној сексуалној оријентацији – хетеронормативности¹³⁹

Иако се нигде експлицитно не говори о женској привлачности у односу на мушкарце, то је пресупонирана информација¹⁴⁰ с обзиром на опште традиционалне, културне и хришћанске вредности које владају у Словачкој и Србији. У прилог томе говоре чак и речничке дефиниције за именице које означавају особе хомосексуалне оријентације, на шта нас упозорава и Р. Драгићевић (2010а: 18–19). Она наводи пример из Речника САНУ и Речника МС за одредницу *лезбијка – жена ненормалних сексуалних склоности* итд. (РМС 3: 182). Слично се дефинише именица *pederastia* у Речнику страних речи као *pohlavná úchylka charakterizovaná homosexuálnym vzťahom k chlapcom* (SCS). Овде је проблематична реч *úchylka* којом се означава понашање другачије од „нормалног“ (KSSJ). У речницима словачког језика дефиниције лексема *homosexuál, lesbizmus, lesbička, homosexuál* и сл. дефинисане су неутрално. Ипак, код говорних назива за особе мушког пола хомосексуалне оријентације нпр. *buzerant* (в. SSSJ), али и *teplý, teploš* (в. KSSJ) примећујемо да се често користе и као псовка или увреда упућена особи мушког пола (без обзира на сексуалну оријентацију) што свакако открива негативан друштвени став према

¹³⁸ О овоме ћемо више говорити у одељку *Критеријум за одређивање животних периода жене* ове дисертације.

¹³⁹ Термин хетеронормативност означава „схватање да је хетеросексуалност једина нормална и прихватљива сексуална оријентација (Јовановић, Оташевић 2015: 86).

¹⁴⁰ О пресупозицији в нпр. Ивић 2007; Dolník 1990; Fillmore 1969.

хомосексуалном понашању, нарочито код особа мушког пола. Исто важи и српски језик. Врло је богат жаргонски, погрдни, корпус за називе особа мушког пола хомосексуалне оријентације (Gerzić 2012: 235). Ови називи чак продуктивно развијају полисемију у смеру *nomina attributiva*, нпр. *педер* или чак *педерчина* у значењу општих људских лоших особина *подлац*, *лицемер*, *покварењак*, *смад* и сл. (Gerzić 2012: 235). Можемо, такође, закључити да је друштвено непожељно сексуално понашање код мушкараца хомосексуалност, а код жена промискуитет, јер се управо именица *курва* користи да означи неискрену, превртљиву, лошу особу (ЈРМС 2007: 617; в. и) што је случај и у словачком језику: слов. *kurva* се такође описује као назив за подлу и сл. особу (SSSJ) а *buzerant* се пренесено односи на особу која стално измишља неке нове непотребне захтеве (обично подређенима), која *малтретира* (слов. *buzerovať*; SSSJ).

Под *мужесвношћу* и *женственошћу* крије се јака пресупонирана информација о обавезној хетеросексуалној оријентацији¹⁴¹. То се нарочито открило у асоцијативном тесту који смо спровели поводом нашег истраживања, где смо као стимулус понудили и синтагме слов. *mužná žena* и *ženský muž*, срп. *мужесвна жена* и *женствен мушкарац*. У конструкцијама, у којима се особи мушког пола приписују карактеристике женског пола, доминантно се профилише хомосексуална оријентација. Од укупно 213 испитаника колико је учествовало у асоцијативном тесту чак 58 ($\approx 27,23\%$) испитаника је на стимулус *ženský muž* одговорило да се ради о мушкарцу хомосексуалне оријентације (gay 27, homosexual 9, teploš 6, buzerant 5, teplý 3, teploško 2, je gej, ružové tričko :), gayuuuu, gej, geu, a nie je gay? 1), а исту реакцију је у српском асоцијативном тесту на стимулус *женствен мушкарац* имало 76 ($\approx 32,20\%$) од укупно 236 испитаника (gej

¹⁴¹ Цудит Батлер ову појаву коментарише у контексту Фројдових текстова о меланхоличној (родној) идентификацији. [...] „морамо да кренемо од претпоставке да мушкост и женскост нису диспозиције, као што то Фројд понекад тврди, него уистину творевине, које се појављују заједно са творевином хетеросексуалности. Фројд овде артикулише културну логику у складу с којом је род стечен и стабилизован кроз хетеросексуално позиционирање, и по којој оно што угрожава хетеросексуалност, угрожава и сам род. Превласт ове хетеросексуалне матрице у конструисању рода, не појављује се само у Фројдовим текстовима, него и у културним формама које су апсорбовале ову матрицу и настаниле свакодневне видове стрепње у погледу рода. Отуда, страх од хомосексуалне жеље може код жене да изазове панику да она губи своју женскост, да није жена, да више није жена у правом смислу, да, чак и ако није сасвим мушкарац, ипак јесте налик мушкарцу, те да је стога, на известан начин монструозна. Или, у случају мушкараца, ужас изазван хомосексуалном жељом може довести до ужасавајуће перцепције себе као женственог, феминизираниог мушкараца, који више није у правом смислу мушко, који је 'неуспели' мушкарац, и који је, зато, у неком смислу фигура монструозности, или абјекције“ (Batler 2012: 134).

37; педер 27; хомосексуалац 7; педерчина 2; геј педер, пешкир, припадник геј популације 1).

Што се тиче реакција на стимулусе слов. *tužná žena* и срп. *мужевна жена*, тј. оне у којима се женама приписују (позитивне) мушке особине као доминантне се издвајају физичке особине, превасходно (физичка) снага. У словачком асоцијативном тесту на стимулус *tužná žena* 55 ($\approx 25,82\%$) испитаника одговорило је *mužatka* што је жена која има мушке особине, нпр. мушки изглед, мушку телесну конституцију, велику снагу (SSJ), што се експлицитно вербализује и у одговорима друга 53 ($\approx 24,88\%$) испитаника (*silná* 13; *sila* 5; *svaly* 5; *silná žena*, *statná* 3; *široké ramená* 2; *7x24h posilka*, *boxerka*, *drevorúbač*, *fitneska*, *fitness*, *je silná*, *má svaly*, *pevná*, *posilňovňa*, *posilovňa*, *posiluje*, *siláčka*, *silná a vysoká*, *silná žena* (физички) *aj výzorom veľká*, *s mohutnými plecami*, *statočná silná žena*, *steroid*, *svalnatá športovkiňa*, *urastená žena*, *veľmi silná*, *vzdatná*, *žena s bicepsom*, *žena s mužskými fyzickými vlastnosťami*, *žena v tele muža* 1). Врло је слична ситуација што се тиче одговора српских испитаника где је 38 ($\approx 16,10\%$) испитаника на стимулус *мужевна жена* одговорило *мушкарача* (в. мушкобања - женска особа која изгледом и држањем личи на мушкарца или има неке мушке особине; она која је физички јака, која је у стању да обавља мушке послове ЈРМС 2011: 733), двоје испитаника је одговорило придевом - *мушкобањаста*, а особине мушкараче, мушкобањасте жене, експлицитно су вербализоване одговорима 39 ($\approx 16,53\%$) испитаника (јака 14, јака жена 5; мишићи, снага 4; снажна 3; јака од мушкарца, атлета, билдерка, бицепс, дрвосеча, Конан, разбијачица, Рамбо, спортисткиња 1).

У прилог нашој тврдњи говоре и реакције на стимулусе *zženštilý/исфеминизиран* и *mužatka/мушкарача*. У асоцијативном тесту на словачком језику, на стимулус *zženštilý* 58 испитаника ($\approx 27,2\%$) одговорило да је у питању особа мушког пола хомосексуалне оријентације (*gay* 30; *homosexuál* 7; *teplôš* 5; *teplý*, *buzerant* 3; *buzna*, *mužný*, *pupuš*, *buzik* 2; *bukvica!*, *homo*, *prihriaty*, *teplúš* 1), док је у тесту на српском језику на стимулус *исфеминизиран* исти одговор дало чак 80 ($\approx 33,9\%$) испитаника (геј 41; педер 27; хомосексуалац 5; педераст, педерко 2; педеркаст, педерчина, дуга¹⁴² 1). Остале одговоре можемо груписати према

¹⁴² Познато је да ЛГБТ (акроним који се односи на лезбејке, гејеве, бисексуалне и трансродне особе) популација као свој симбол користи заставу у дугиним бојама коју је 1978. године креирао уметник из Сан Франциска Гилберт Бејкер (Gilbert Baker).

томе да ли критикују или коментаришу ову особину (слов: debil, nechcem ho, chyba 2; divné, divný, fuj, katastrofa, nesympatický, nie mužský, podcenený, smútok 1: 14 одговора \approx 6,6 %; срп.: другачији, женица, идиот, искомплексиран, исфолиран, јадничак, јадно, катастрофа, комплекси, лош мушкарац, мукица, не ваља бити, напожељан, непривлачан, па шта, полумушкарац, фуј, чудан, чудно, штета 1: 20 одговора \approx 8,5 %), образлажу је (слов.: podobný žene, jak žena, ženský moc, urážka, nemužný, muž ako žena 1: 6 одговора \approx 2,8 %; срп.: дечко са више женских хормона, женствен мушкарац, мушкарац са понашањем сличним уобичајеном женском понашању, несигурност 1: \approx 1,7 %) или се односе на манифестацију ове особине (слов.: citlivý, jemný 3; kaderník, úzke nohavice, vzhľad 2; chudý a jemný, kabát, kabelka, krehkosť, má ženské pohyby, nosí šáliky a pod., makeup, mamičkin maznáčik, modelko, muž, ktorý nemá prejavy ako muž, ale napr. je štíhlejší, náušnice, precitlively chlap, precitlively, príliš jemný, rolák, ružová farba, ružový sveter, slabý muž, slabý, tenký hlások, pedantnosť v starostlivosti o svoj vzhľad, upišt'aný, upravený a utiahnutý, nepriebojný, viac dbajúci o výzor, vlasy, vytrhané obočie, ženská chôdza 1: 40 одговора \approx 18,8 %; срп.: добар стил, исфризиран, лакован, лепше обрве него моје, маше рукама и цокће док прича, мршав, наочаре за сунце, нега, нежан, осетљив, пискутав глас, покрет, покрет рукама, покрети, понашање, руж, ружичасто, ташница, тих, уметник, усукан, фенси, фризурица 1: 23 одговора \approx 9,8 %).

2.3.4. О женској стидљивости и женској части

У Речнику САНУ се као елемент женствености помиње и *стидљивост* (РСАНУ 5: 347), коју експлицитно не налазимо наведену у речницима словачког језика. *Стидљивост* се у речницима српског језика дефинише као осећање и показивање стида, срамежљивост (ЈРМС 2011: 1247; РМС 5: 1023), при чему *стид* означава 1. осећање велике неугодности, збуњености, кајања због неког неугодног, ружног поступка, чина или због сопствених мана, недостатака и сл., срам и 2. срамота, увреда части (РМС 5: 1022). Питање је чега би то жена требало да стиди, тј. шта јој то вређа част. Женску част или поштење поменули смо на почетку поглавља говорећи о чедности. Женска част, тј. поштење, мери се чедношћу: пре брака полном неактивношћу, невиношћу, а у браку верношћу.

У оба језика значење именице слов. *česť* и срп. *част* родно је условљено и односи се на моралну чистоту девојке или жене, невиност што потврђују и речници оба језика: слов. *hovor. mravná čistota dievčaťa, ženy, panenstvo, poctivosť, neroškvrnenosť; panenská česť; prísť, pripraviť o česť* (KSSJ), срп.: *девојачка част* – девојачка невиност, чедност (ЈПМС 2007: 1505), што се види и код употребе других чашћу, поштењем, или стидом мотивисаних лексема, превасходно придева и глагола: слов. нпр.: *zneuctiť (zbaviť poctivosti al. počestnosti): zneuctiť ženu* (SSJ), *počestný (ktorý nemal pohlavný styk, poctivý): počestná dievka, poctivý (pohlavne nedotknutý, počestný): poctivé dievča* (KSSJ), *cudný (hanblivý, zdržanlivý v intímnom živote): cudné dievča* (SynSS) и др.; срп. нпр.: *беишчастити* б. одузимати (девојци) част, невиност (ЈПМС 2007) или *обеишчастити* 2. одузети невиност силовањем, силовати (ЈПМС 2007: 846); затим код глагола *осрамотити* у значењу 1.б. *обешчастити* (девојку, жену) (ЈПМС 2007: 893), *срамотити* 2. узимати част, невиност: - девојку (ЈПМС 2007: 1260) и сл.

У прилог овоме говоре и резултати асоцијативног теста. Испитаницима смо задали стимулусе слов. *počestná žena* и срп. *поштена жена*. Реакције испитаника на ове стимулусе јасно потврђују нашу тврдњу, с тим што смо у асоцијацијама испитаника који су попуњавали тест на српском језику приметили да су чешће реакције којима се уопштено вреднује женска чедност, невиност од стране испитаника, као и реакције које се односе на улогу мајке и домаћице, тј. одговори су тематски разуђенији, док словачки испитаници чешће јасно констатују о којој се појави ради. Овакве реакције одсликавају и речничке дефиниције придева слов. *počestný* и срп. *поштен*. Придев слов. *počestný* дефинише се као 1. *čestný, statočný, poctivý: p. občan, p-é remeslo, p-á spoločnosť; 2. ktorý nemal pohlavný styk, poctivý: p-á dievka* (SSJ), а придев срп. *поштен* 1. а. морално исправан, честит: - човек б. који потиче из савесног односа, који је тако остварен: - профит. 2. који није доведен у пишање нечасним делом, частан: - образ. 3. а. који има особине које се очекују, ваљан, добар: - ручак б. снажан, јак (ЈПМС 2007: 993). С обзиром на то да словачки речници бележе лексикализацију значења *невин* (2. наведено значење) коју не налазимо у српском речнику, то оправдава чешћу и јасну констатацију словачких испитаника о којој се појави ради, док значење 3.а. придева *поштен* – који има особине које се очекују, ваљан,

добар, мотивише оне реакције испитаника који су попуњавали тест на српском језику које се тиче жене у улози мајке и домаћице. Иако придев *поштен* у споју с именицом девојка или жена нема тако једнозначно издвојено значење невиности и верности као што је то случај у словачком (бар како је показало наше асоцијативно истраживање), ипак сматрамо да би било добро и у речнику српског језика наговестити колокабилну условљеност овог значења.

Реакције тако можемо поделити на следеће групе:

а) реакције којима се експлицитно вербализују појмови у вези с полном неактивношћу (слов.: *panna* 28; *mníška* 11; *čistá, verná* 5; *Mária* 4; *cudná, vernosť* 3; *spostná, nevinná, no sex, verná žena* 2; *cnosť, panenstvo, panictvo, panna až do svadby, panna Mária, poctivá, poctivka, poctivosť, verná manželovi, zdržanlivosť, žena so zásadami týkajúcimi sa najmä sexuálneho života, staré pomenovanie pre ženu zviazanú nezmyselnými pravidlami spoločnosti* 1: 79 одговора $\approx 37\%$; срп.: *верна* 10; *невина* 3; *верност* 2; *вјерна, девица, не вара, не вара мужа, невиност, нема љубавника, чува се мушкараца* 1: 21 одговор $\approx 8,9\%$),

б) реакције у којима се уопштено вреднује поштење жене с тим што код неких реакција јасно видимо да се мисли на невиност или верност нарочито у одговорима испитаника на словачком језику (слов.: *slušná* 8, *nudná* 3; *čestná, čistota, dobré mravy, česť, hodná zlata, hodnotná, je slušná, je túžba každého muža, nádhera, nadovšetko, sa správa slušne, slušáčka, slušnosť, správna, super žena, svätica, vzácnosť* 1: 28 одговора $\approx 13,2\%$; срп.: *часна* 11, *вредна, добра, част* 6; *морал, морална* 4; *дама, искреност, праведна* 3; *јака, одана, поштење, права, права жена, храброст, честита* 2; *вредност, врлина, глупа жена, доброта, достојанствена, држи до себе, искрена, исправна, исправно, јадница, карактер, конзервативна, краљица, лаж, лажни морал, мудра, на мети многих, набоља, напаћена, нормална, од речи и части, прави човек, правична, тако и треба, традиција, тужна, у селу, узор, упорна, фина* 1: 90 одговора $\approx 38,1\%$),

в) реакције којима се изражава сумња да таква жена постоји или се констатује да је ова особина ретка (слов.: *neexistuje* 4; *rarita* 2; *nezvyčajné, neobvyklé, taká ešte existuje?, výmysel* 1: 10 одговора $\approx 4,7\%$; срп.: *реткост* 14; *не постоји* 4; *је реткост, још ређе, мисаона именица, питање, релативно, ретка, ретко, тешко, тешко брате мој* 1: 27 одговора $\approx 11,4\%$),

г) реакције које се односе на улогу мајке и супруге (слов.: manželka, matka výdatá, žena 2; deti, mama 1: 10 одговора $\approx 4,7$ % ; срп.: мајка 18; домаћица, мама 4; добра жена, жена, кућа, пијаца, супруга, удата 2: 38 одговора $\approx 16,1$ %).

Поређења ради, као стимулусе смо понудили и *čestný člověk* и *častan човек*. Реакције испитаника у анкетама на оба истраживана језика могу се врло јасно поделити у следеће групе:

а) реакције које представљају у ширем смислу синониме придеву *čestný* и срп. *честан* или су ти синонимни придеви мотивне речи наведених реакција (слов.: pravda, spravodlivosť 7; spravodlivý 6; poctivec, poctivý 4; úprimnosť, česť 3; počestný, slušný, správny 2; čistý, člověk so zásadami, láskavý, poctivák, cnosť, pravda a spravodlivosť, pravdivý, pravdomluvník, pravdomluvný, robí veci poctivo, úprimný slušnosť 1: 51 одговор $\approx 23,9$ %; срп.: поштен 57; поштење 28; образ 8; моралан, поштен човек, поштењачина, честит 2; зна за праведност, морал, поштењак, праведност, правичан, част, чист, чојство 1: 109 одговора $\approx 46,2$ %),

б) реакције у којима се вреднује понашање таквог човека и истиче се колико је таква особина код људи ретка или се чак изражава сумња у постојање ове особине код људи (слов.: dobrák 8; neexistuje 5; dobrý, dobrý člověk, hrdina, málokto, rarita, vzácny 3; hodnota, ideál, ohrozený druh, vážim si ho 2; 1 z milióna, čierna labuť, dobro, je dobrý člověk, je ich málo, jediný, málo ľudí, málokto, sa ťažko hľadá, neobvyklosť, nevídaný jav, obdiv, pomaly ho ani google nenájde, sa dnes cenní, takmer vyhynutý, ťažko sa hľadá, úctyhodné, výnimka, výnimočnosťou, zriedkavosť 1: 59 одговора $\approx 27,7$ %; срп.: реткост 15, добар 4; добар човек 3; витез, поштовање 2; вредност, врлина, добрица, доброта, је добар човек, јунак, не постоји, нема га, непостојећи, ретка појава, се цени 1: 37 одговора укупно приближно 15,7 % од укупног броја испитаника),

в) реакције у којима испитаници вербализују шта то *častan човек* треба да ради или шта не би требало да ради (слов.: neklame 8; nepodvádza 3; nekradne 2; nikdy nesklame, vráti peniaze 1: 15 одговора $\approx 7,1$ %; срп.: држи реч, не гласа за СНС, од речи и поштења, особа која се руководи моралом, помаже, поштен/не лаже 1: 6 одговора $\approx 2,5$ %),

г) реакције у којима испитаници према професији, пореклу, појединим особинама и сл. издвајају *časnog човека* (ја 12; múdry, otec 3; antipolitik,

bezdomovec, blbec, charismatický, chudobný, dedko, dobromyl', hlupák, mama, múdry človek, nenadržiava/ je neutrálny, poštar, priateľ, to má ťažké, veľké srdce, žena 1: 31 одговор ≈ 14,6 %; срп: тата 5; сељак 4; војник, поп 3; ја, пријатељ, сиромашан 2; богат човек, верник, деда, дека, доктор, домаћин, монах, наиван, отац, патриота, свештеник, сељак – човек са села, Србин патриота, Црногорац 1: 38 одговора ≈ 16,1 %).

Као што видимо, када се ради о поштењу и части код особа мушког пола полна активност не представља критеријум. Стидљивост је, дакле, пожељна женска особина, јер се претпоставља да ће стидљива девојка или жена теже или уопште неће починити „нечастан чин“, те се тако и у словачкој и у српској лингвокултури може говорити о женској стидљивости као о услову за невиност и верност.

У Словачком народном корпусу именица *hanblivosť* јавља се укупно 811 пута, при чему с придевом *dievčenský* 5 пута (≈ 0,62 %) и с придевом *ženský* 4 пута (≈ 0,49 %). У Корпусу српског језика (SrpKor2013) именице *стидљивост* јавља се 108 пута и од тога с придевима женски и девојачки по једном (≈ 0,93 %), а у корпусу srWaC се именица *стидљивост* јавља укупно 447 пута и од тога с придевом *женски* два пута (≈ 0,45 %). Примера у којима се стидљивост приписује категоријално особама мушког пола ни у корпусу словачког ни у корпусима српског језика нема.

2.4. Фразеологизација женствености

Како смо, бавећи се женственошћу у речницима словачког језика, обрадили и у деловима приказали истражену грађу, на почетку овог потпоглавља желимо да објединимо те појединачне закључке у јединствену Табелу бр. 4.

На основу овако издвојених особина које чине категорију женствености у словачком и српском савременом језику користе се фраземе *лепи/лепши*¹⁴³, *нежни*,

¹⁴³ „Знак једнакости који је човек ставио између жене и лепоте он обично и уопште сматра разумљивим и прихвата га без резерве. Чак у толикој мери да само у сасвим изузетним случајевима уме да одвоји лепоту од женског бића. Он замишља да је жена симбол вечне светске чињенице лепоте, симбол који се вечито обнавља на земљи: у свом облику, гласу, покрету, бићу. Човек и непримећује да када за жену каже да је лепа, он је заправо доводи у везу с њеном првобитном и древном сликом, са Софијом. Поистовећује Еву и Софију. (...) Ева није лепа. Ева је чаробна. Ева је биће које је своју лепоту оставило у свету духа и заменило је за чар. Земна жена није лепа, него

слаби пол (PMC 4: 641), лепии, слабији пол (JPMC 2011: 948) и *nežné, slabé, krásne, biele pohlavie* (SSJ) у значењу жене.

Табела бр. 4: Фреквенција именица слов. *citovosť, citlivosť, jemnosť, nežnosť, pôvab* и *príťažlivosť*, с придевима *ženský, mužský, chlapský* и именица срп. *oseћајност, осетљивост, нежност, привлачност, драж, љупкост* и *допадљивост* с придевима *женски* и *мушки*.¹⁴⁴

	SNK		SrpKor2013	srWaC
ženská citovosť	7/856; ≈ 0,82 %	женска осећајност	3/318; ≈ 0,94 %	11/888; ≈ 1,24 %
mužská citovosť	1/856; ≈ 0,12 %	мушка осећајност	/	2/888; ≈ 0,23 %
ženská citlivosť	23/8428; ≈ 0,27 %	женска осетљивост	1/840; ≈ 0,12 %	/
mužská citlivosť	/	мушка осетљивост	/	/
ženská jemnosť	25/2407; ≈ 1,04 %	женска нежност	2/931; ≈ 0,21 %	6/2687; ≈ 0,22 %
chlapská jemnosť	1/2407; ≈ 0,04 %	мушка нежност	1/931; ≈ 0,11 %	/
ženská nežnosť	10/3795; ≈ 0,26 %			
mužská nežnosť	/			
ženský pôvab	99/5531; ≈ 1,79 %	женска привлачност	5/628; ≈ 0,80 %	10/2983 ≈ 0,34 %
mužný pôvab	10/5531; ≈ 0,18 %	мушка привлачност	/	3/2983; ≈ 0,10 %
ženská príťažlivosť	38/7622; ≈ 0,50 %	женске дражи	1/603; ≈ 0,17 %	4/2117; ≈ 0,19 %
mužská príťažlivosť	9/7622; ≈ 0,12 %	мушке дражи	/	1/2117; ≈ 0,05 %
		женска љупкост	5/218; ≈ 2,29 %	/
		мушка љупкост	/	/
		женска допадљивост	/	/
		мушка допадљивост	/	/
ženská hanblivosť	4/811; ≈ 0,49 %	женска стидљивост	1/108; ≈ 0,93 %	2/447; ≈ 0,45 %
dievčenská hanblivosť	5/811; ≈ 0,62 %	девојачка стидљивост	1/108; ≈ 0,93 %	/
mužská hanblivosť	/	мушка стидљивост	/	/

заводљива. И када човек за жену каже да је лепа, он Девојку Лепоте, истинско биће од човековог бића брка са заводницом и са завођењем“ (Хамваш 2012:163–164).

¹⁴⁴ Бројеви у колонама испод назива корпуса означавају фреквенцију приказане синтагме у односу на укупну фреквенцију именице у наведеном корпусу и приближан проценат тог споја с обзиром на укупну фреквенцију именице.

У вези са наведеним примерима посебно нам скрећу пажњу два питања. Једно се тиче облика компаратива у наведеним примерима, а друго је у вези са фраземом *biele pohlavie* у словачком језику.

Облик компаратива у примерима срп. *лепши*, *слабији пол* на први поглед би се могао учинити апсолутним компаративом *par excellence*, али вратимо се на дефиницију апсолутног компаратива. У свом раду о апсолутном компаративу Ковачевић (2015) конструкцију апсолутног компаратива дефинише као ону „у којој не само да нема експлицираних него се не могу навести релациони компаративни елементи и поредбеница (тј. појам с којим се пореди особина изражена придјевом или прилогом)“ и додаје да апсолутни компаратив „никад нема значење подударно значењу релативног компаратива, јер он подразумијева да је својство изражено њиме присутно у мањој мјери него у позитиву основног или антонимског придјева или прилога“. Овде бисмо скренули пажњу на поређења формом апсолутног компаратива оних појмова који у ванјезичкој стварности или свести говорника иступају у пару, какав је и наш пример, и код којих има основе за претпоставку да се ради о неексплицитном релативном поређењу, јер „релатор“ постоји. То што други члан поређења, тј „релатор“, није изражен управо може имати везе с тим што се он као једини могући у овом пару подразумева. Дакле, у складу са говорниковим ванјезичким искуством јесте да је пол категоријално бинарни појам, тј. постоје пол мушки и пол женски. Када кажемо напр. *нежнији пол*, с обзиром на чињеницу да има само два пола, поређење можемо допунити конструкцијом *у односу на други пол* или *од другог пола*. Ковачевић (2015), рецимо, у посебну групу издваја примере *апсолутних компаратива у функцији и значењу блиским надимку* у којима се јављају само компаративни облици придева *млађи* и *старији* (нпр. *Џорџ Буш млађи* и сл.). Ови примери такође подразумевају два члана, конкретно: оца и сина. Додаћемо још сличних „парних“ примера: *јача рука*, *лепши профил* и др. Ако прихватимо да се у оваквим конструкцијама ради о неексплицитном релативном компаративу, можемо закључити да се компаративом у колокацијама *лепши/слабији пол* не умањује особина изражена позитивом већ да се посредно констатује присуство наведених особина и код другог, мушког пола, али да су за женски пол типичније или изражене у већој мери. Уколико, ипак, прихватимо да се ради о апсолутном

компаративу то би значило да су компаративи *лепши*, *слабији*, *нежнији* поређења у односу на *ружан* (*ружнији*), *јак* (*јачи*) и *груб* (*грубљи*) – мушки пол.

У Корпусу савременог српског језика (2013) колокација *нежнији пол* појављује се 133 пута а с придевом у позитиву - *нежан пол*, само једном и притом се ова колокација налази под наводницима (в. ...*Devojka koja poziva pripadnice " nežnog pola " na fudbalske utakmice je 21 - godišnja manekenka Alisa Park...*); колокација *слабији пол* јавља се у корпусу 55 пута и ниједном с придевом у позитиву и колокација *лепши пол* 414 пута а с обликом позитива *леп пол* 7 пута. У корпусу srWaC именица *пол* јавља се 16800 пута и од колокација које су нас овде занимале најфреквентнија је колокација *лепши пол* која се појављује 488 пута што представља приближно 2,9 % од укупне фреквенције именице *пол*. Следе колокације *нежнији пол* – 147 пута ($\approx 0,88$ %), и *слабији пол* – 64 пута ($\approx 0,38$ %). Облици с придевом у позитиву значајно су мање фреквентни, па се тако колокација *леп пол* јавља само 8 пута (0,05 %), *нежан пол* само једном, а споја *слаб пол* уопште нема.

Колокација *biele pohlavie* се у савременом словачком језику (под којим овде подразумевамо језик коришћен у текстовима који чине Словачки национални корпус – *Slovenský národný korpus*) не појављује. Јан Колар је тврдио да су још Стари Словени овако називали своје жене, јер су тако желели да истакну њихову *чистоту* (Kollár 1832: 484–486; в. и Šujanský 1892). Ипак, о употреби ове колокације у словачком историјском контексту Милослав Сабо, на пример, говори и у вези са етничким стереотипима (Szabó 2012). Јан Доруља (Doruľa 1973) пише о томе да је за словачки и пољски језик заједничко означавање жене атрибутом *бела*: у пољском *biała głowa*, *białogłowa* (у значењу *жена*), у словачком *biela hlava* (17. век), *biele pohlavie* (18. и 19. век), *biela osoba* (19. век). Придевом *бео*, по речима Ј. Доруље, означавала се женска лепота у народном језику, пре свега у народним песмама. Ј. Доруља наводи да први доказ за такву употребу потиче још из 11. века, из 1018. године, где се у хроници бискупа Титмара од Мерсебурга наводи: *Beleknegini, id est pulchra domina, sclavonice dicta*, при чему је *Beleknegini* што значи *лепа госпођа*, био словенски назив за Шаролту од Трансилваније или Шаролту од Ердеља, мајку угарског краља Стефана I (позатог и као Свети Стефан Велики или мађ. Szent István).

У Словачком националном корпусу (SNK) смо проверили колокације с именицом *pohlavie*. Од 24588 примера, у колико се ова именица јавља, корпус нам је издвојио 1489 речи (лема) које стоје испред речи *pohlavie*. Нас је занимала фреквенција колокација слов. *nežné, slabé, krásne, pekné* (због компаратива *krajší*), *biele, mužské* и *ženské pohlavie*.

Најфреквентнија од наведених спојева је фразема *nežné pohlavie* и она се јавља у 1626 примера. Овај спој уједно је други најфреквентнији у корпусу. Прва је по фреквенцији колокација *rovnaké pohlavie* (срп. *исти пол*). Затим следе колокације *ženské pohlavie* (1200 примера; шеста колокација по фреквентности) и *mužské pohlavie* (1119 примера; седма колокација по фреквентности), *slabé pohlavie* (126 забележених примера), *pekné pohlavie* (23 примера) и *krásne pohlavie* (20 примера). Уједно смо приметили врло висок степен употребе облика компаратива, нпр. за придев *slabý* од укупно 126 примера само 15 примера је у позитиву *slabé pohlavie* и 111 примера са обликом компаратива *slabšie pohlavie*, за придев *pekný* од укупно 23 примера, 3 је с позитивом *pekné pohlavie* и 20 са обликом компаратива *krajšie pohlavie* итд.

Постоје четири примера у којима се јавља колокација *biele pohlavie* од којих је један пример поновљен па се практично ради о само три примера: SAS34: *pohlava s významom ‚žena‘, biele pohlavie ‚ženy‘. V hesle čert sa; SME2010/08: aby odtud jejich bukréty na klobúkoch bielemu pohlaví ukazovali mohli; MYOR2010/32: aby odtud jejich bukréty na klobúkoch bielemu pohlaví ukazovali mohli; Slovakia podľa neho nazývali svoje ženy „biele pohlavie“.*

Као што видимо, ни у једном примеру се колокација *biele pohlavie* не користи спонтано у значењу (*све*) *жене* и иако се јавља у речнику словачког језика, можемо је пре сматрати архаичном а не неутралном и равноправном с другим наведеним колокацијама.

Погледајмо сада какве су фреквенције употребе облика компаратива и позитива у колокацијама слов. *nežnejšie/nežné pohlavie, slabšie/slabé pohlavie, krajšie/pekné/krásne pohlavie* и срп. *нежнији/нежан пол, слабији/слаб пол, лепши/леп пол*.

Табела бр. 5: Фреквенција колокација именице слов. *pohlavie* и срп. *пол* с придевима слов. *nežný, slabý, pekný, krásny* и срп. *нежан, слаб, леп* у позитиву и компаративу¹⁴⁵.

Компаратив	Фрекв.	Позитив	Фрекв.
<i>nežnejšie pohlavie</i>	525/24588; ≈ 2,14 %	<i>nežné pohlavie</i>	1101/24588; ≈ 4,48 %
	133/20471; ≈ 0,65 %		1/20471; ≈ 0 %
<i>нежнији пол</i>	147/16800; ≈ 0,88 %	<i>нежан пол</i>	1/16800; ≈ 0,01 %
<i>slabšie pohlavie</i>	111/24588; ≈ 0,45 %	<i>slabé pohlavie</i>	15/24588; ≈ 0,06 %
	55/20471; ≈ 0,27 %		/
<i>слабији пол</i>	64/16800; ≈ 0,38 %	<i>слаб пол</i>	/
		<i>pekné/krásne pohlavie</i>	
<i>krajšie pohlavie</i>	20/24588; ≈ 0,08 %		3/20 // 24588; ≈ 0,01/0,08 %
	414/20471; ≈ 2,02 %		7/20471; ≈ 0,03 %
<i>лепшии пол</i>	488/16800; ≈ 2,9 %	<i>леп пол</i>	8/16800; ≈ 0,05 %

У српском језику свакако примећујемо вишеструко чешћу употребу компаратива у овим примерима. У словачком је ситуација другачија. Однос фреквенције употребе облика компаратива и позитива у овим колокацијама је приближнија (мада не за све колокације иста) и може се говорити о неутрализацији (о компарацији у словенским језицима в. Buzássyová 1979, 1984). Овде приказани резултати указују и на то да је у словачком језику најфреквентнија од истраживаних колокација *nežné pohlavie*, док је у српском језику најфреквентнија *лепшии пол*.

2.5. Женственост у тесту слободних асоцијација

Женственост смо у тесту слободних асоцијација испитивали анализирајући реакције на стимулусе¹⁴⁶ *žena /жена, muž/мушкарац, Žena je.../Жена је..., ...ako žena /... као жена, žena ako.../ жена као..., bežná žena/обична жена, bežný*

¹⁴⁵ За примере на словачком језику фреквенцију смо рачунали према корпусу SNK, а за примере на српском језику наводили смо прво фреквенцију на основу корпуса SrpKor2013 а испод тога из корпуса srWaC. Бројеви у колонама насловљеним Фрекв. представљају фреквенцију истраживане колокације, укупну фреквенцију именице у корпусу и приближну вредност фреквенције колокације изражену у процентима у односу на укупну фреквенцију именице у датом корпусу.

¹⁴⁶ Навели смо прво стимулус на словачком а затим и стимулус на српском језику.

muž/обичан мушкарац, typická žena/типична жена, typický muž/типичан мушкарац, pravá žena/права жена, pravá Slovenka/права Српкиња, pravý muž/прави мушкарац, každá žena/свака жена, každý muž/сваки мушкарац, Je to žena, ale.../То је жена, али..., v istom zmysle muž/y неку руку мушкарац, v istom zmysle žena /y неку руку жена. Ове стимулусе издвојили смо циљано у групе уз следеће хипотезе.

Као реакције на стимулус *Žena je/Жена је...* очекивали смо особине, али и културолошки и биолошки условљене те и очекиване гендерне улоге жене из којих претпостављамо да произилазе наведене особине, тј. кроз реакције на ове стимулусе профилисаће се принцип гендерне идентификације, гендерне улоге и гендерне идеологије. За разлику од стимулуса *žena/жена* где је најфреквентнији очекивани асоцијат *muž/мушкарац* или *dievča/девојка* овим стимулусом смо желели да скренемо пажњу испитаника на оно што жена јесте. Стимулуси *...kao жена/...ako žena* и *žena ako.../жена као...* требало је да издвоје оне особине и улоге у којима се жена у словачкој и српској лингвокултури јавља као еталон (принцип гендерне идентификације). Реакције на ова четири стимулуса тумачићемо као опште и категоријалне.

Као реакције на стимулусе *bežná žena/обична жена, typická žena/типична жена, každá žena/свака жена* очекивали смо и позитивне али и негативне особине које бисмо издвојили као централне, а стимулус *pravá žena/права жена* је требало код испитаника да изазове већином позитивне особине с обзиром на етимологију придева *прави* (Грковић-Мејџор 2013: 246–266) и полазећи од тога да придев *прави* спада у тзв. категоријалне модалне конкретизаторе¹⁴⁷ (као што су и *сваки, типичан, обичан* и др.) који служе за истицање прототипичних узорака (Lakoff G. 1973), што важи и за стимулусе *pravá Slovenka/права Српкиња*. Реакције на стимулус *každá žena/свака жена* требало би да представљају најбољи пример вербализације принципа гендерне идентификације.

Стимулуси *Je to žena, ale.../То је жена, али...* и *v istom zmysle žena/y неку руку жена* требало је да понуде реакције које бисмо тумачили као периферију или

¹⁴⁷ Термин категоријални модални конкретизатор (према Лејкофом енгл. *hedges*) преузимамо из Поповић Љ. 2008б: 35.

граничне елементе категорије женствености, тј. да утврдимо тачке „разливања“ ове категорије.

Уз стимулусе с лексемом *жена* такође смо понудили и стимулусе *тиж/мушкарац*, *bežný tiž/обичан мушкарац*; *pravý tiž/прави мушкарац*; *typický tiž/типичан мушкарац*, *každý tiž/сваки мушкарац*, *v istom zmysle tiž/у неку руку мушкарац*. Поредѐћи стимулусе с лексемом *жена* и оне с лексемом *мушкарац* издвојићемо централне диференцијалне особине категорија мужевност и женственост (принцип гендерне диференцијације).

За свако од наведених асоцијативних поља стимулуса, реакције смо пратили према критеријумима које смо издвојили на основу резултата претходног истраживања и тако смо их поделили у следеће групе¹⁴⁸.

1. 'родитељство и полност';
2. 'брак и (традиционалне) обавезе у домаћинству';
3. реакције које потврђују особине издвојене у фразеолошкој, паремиолошкој и речничкој грађи при чему смо посебно издвојили:
 - а) 'лепоту и привлачност' у једну,
 - б) 'нежност, осећајност и слабост' у другу и
 - в) 'чедност, стидљивост и богатство' у трећу групу (претпостављамо да ће овакве реакције бити ретке);
4. 'снага и моћ' – реакције које истичу особине супротне особинама издвојеним у фразеолошкој, паремиолошкој и речничкој грађи (ово се превасходно односи на изузетно бројне реакције које истичу снагу и моћ жене);
5. 'опште позитивне особине';
6. 'опште негативне особине';
7. 'понашање и активности' – реакције које се односе на понашање и активности жене, а не спадају у домен активности мајке и супруге које смо уврстили у групу 2);
8. 'изглед' – реакције којима се коментарише изглед жене а које нисмо једнозначно могли сврстати у групу 3а);

¹⁴⁸ Како ћемо се овом класификацијом служити и у неким другим деловима ове дисертације као и због тога што називе група нисмо могли да унесемо у табеле јер би то умногоме оптеретило графички приказ, називе група реакција са нумерацијом коју смо користили понудили смо као прилог у овој дисертацији (в. Прилог Г).

9. друге реакције које је потребно коментрисати, тј. оне које су се својом бројноћу издвојиле (не само у оквиру једног стимулуса, већ као одговор на више стимулуса), а не спадају у претходно наведене и нису идентичне за све групе стимулуса. За прву групу стимулуса (слов. *Žena, Žena je ..., žena kao ..., ... kao žena, tiž*; срп. *Жена, Жена је, жена као..., ... као жена, мушкарац*) то су:

– групе реакција 'мушкарац' или 'жена' – обухвата реакције с овим или синонимним лексемама, а обрнуто у односу на лексему у стимулусу (напр. група 'жена' биће заступљена код стимулуса с лексемом *мушкарац* и обрнуто), које тако указују на концептуално јединство мушкарца и жене;

– група реакција 'животна доб' – обухвата реакције типа *баба, девојка, стара, зрела, млада, момак, дечак* и сл., тј. оне реакције које у концепту жене или мушкарца препознају и истичу информацију о старости, одн. животној доби;

– групе реакција 'жена је биће' одн. 'мушкарац је биће' – обухватају реакције којима се жена или мушкарац (у складу са стимулусом) хиперонимски одређују као биће, човек и сл. (*биће, женско биће, човек, особа, Ева, Адам*¹⁴⁹ итд.);

– група реакција 'идентификација' – обухвата реакције типа *ја, ти, као ја, моја мама, мој мушкарац, Милица* и сл. а које су одраз прототипа¹⁵⁰;

– група реакција 'таутологија'¹⁵¹ – у којима испитаници у реакцијама, некада уз минималне модификације, понављају стимулус или га допуњавају до таутолошке конструкције (напр. *Жена је жена* или *жена као жена, Мушкарац је мушкарац* и сл.); иако има основа и за другачије интерпретације, ове реакције ћемо тумачити само као потврду и истицање постојања стереотипа о

¹⁴⁹ Одговоре Адам и Ева, који ће се појавити превасходно у одговорима испитаника из Словачке, сврстали смо према симболичкој равни: „Адам је први у поретку природе, врхунац земаљског стварања, највише биће људског рода“ (Gerbran, Ševalije 2004: 2), а „[с]матра се да је Ева прва жена, прва супруга и мајка живих људи“ (Gerbran, Ševalije 2004: 214).

¹⁵⁰ Одговори Адам и Ева могу се сврстати и у ову групу, уколико је испитаник имао на уму конкретног мушкарца имена Адам или конкретну жену имена Ева, али пошто нисмо у прилици да знамо у ком смислу је испитаник ова имена наводио (осим у случају конкретизатора типа „моја мама Ева“ или сл.) сврставали смо их увек у претходну групу – жена је биће/мушкарац је биће. Наше евентуалне погрешке у класификацији ових одговора неће утицати на крајње закључке о теми.

¹⁵¹ Овакве реакције се, у складу с термином који се користи у психологији, и у лингвистичкој литератури називају ехолаличним (в. Јакић 2016: 208 и другде). Такав назив мотивисан је називом болесног стања, ехолалијом, „у којем болесник аутоматски понавља туђе речи које чује око себе“ (ЈРМС 2011: 347). Пошто сматрамо да код наших испитаника понављање стимулуса у реакцији није узроковано овим стањем, назвали смо их таутолошким.

жени/мушкарацу (в. Gibbs Jr., McCarrell 1990; Wierzbicka 2003: 412)¹⁵², јер је за њихово детаљније појединачно тумачење потребан контекст који у случају асоцијација немамо.

Уз наведене групе реакција, за другу групу стимулуса (слов. *bežná žena, typická žena, každá žena, pravá žena, bežný muž, typický muž, každý muž, pravý muž*; срп. *обична жена, типична жена, свака жена, права жена, обичан мушкарац, типичан мушкарац, сваки мушкарац, прави мушкарац*) додали смо групу реакција 'синоними/антоними', јер реакције у којима испитаници наводе тумачења и/или синониме или антониме придева у функцији категоријалних модалних конкретизатора веома су бројне. Скрећемо пажњу на то да ћемо с једне стране анализирати реакције с модалним конкретизаторима *обичан, типичан, сваки*, а посебно оне с конкретизатором *прави*.

У структури асоцијативних поља стимулуса слов. *pravá Slovenka* и срп. *права Српкиња* издвојиле су се другачије групе асоцијата. Поред већ објашњене групе реакција 'идентификација', то су реакције у вези са народном ношњом, затим оне у којима се права Словакиња или права Српкиња идентификују са било којом женом, тј. игноришу се њихове посебности или се констатује да те посебности не постоје (ову смо групу назвали једноставно 'жена'), а у посебну групу (назвали смо је 'не постоји') сврстали смо реакције којима се вербализује да тако нешто као је „права“ Словакиња или „права“ Српкиња не постоји. У следећу групу, под називом 'локалитет', издвојили смо оне реакције у којима се права Словакиња или права Српкиња везују за конкретан локалитет у Словачкој и Србији. На крају је ту и група реакција 'вероисповест' у којима се истиче да „исправна, права“ Словакиња или Српкиња мора бити католичке, одн. православне вере.

У анализи оне групе стимулуса којима смо испитивали граничне категорије, тј. фазичност категорија жена и мушкарац (слов. *Je to žena, ale..., v istom zmysle žena, v istom zmysle muž*; срп. *То је жена, али..., у неку руку жена, у неку руку мушкарац*), осим група које смо већ коментарисали ('мушкарац', 'жена', 'животна доб', 'жена/мушкарац је биће', 'идентификација', 'таутологија') посебно су се издвојиле следеће групе реакција које смо назвали 'хомосексуалност' и 'није

¹⁵² Више о тумачњу таутолошких конструкција в. Wierzbicka 2003: 391–452.

(жена/мушкарац)'. Важно је да истакнемо да смо у групу 'хомосексуалност' уврстили и реакције које се тичу трансродности и транссексуалности¹⁵³, тј. све оно што би могло да се наткрије термином *квир* (енг. *queer*) у најширем смислу (Džagouz 2007: 9–14; 84–92), тј. све оно што не потпада под, рекли бисмо, хетеронормативно. У групу 'није (жена/мушкарац)' сврстали смо оне реакције које само негирају припадност категорији именованој у стимулусу.

С обзиром на то да је некада једну исту реакцију било могуће истовремено сврстати у више овде наведених група, при категорисању одговора (реакција), као и у систематизацији и анализи резултата, применили смо принцип меке категоризације.

Иако ће у центру наше пажње бити превасходно реакције из група 1–4, овако постављено истраживање унеколико надилази концепт женствености (који обухвата само позитивно вредновање), али с обзиром на то да смо у оквиру циљева овог истраживања поставили одговор на питање *каква је жена?*, занима и „шта је са друге стране“, тј. и негативно конотирана раван. Реакције којима би се профилисао негативан пол тако очекујемо у групама реакција 5–8. Ове реакције детаљније ћемо анализирати у завршном делу дисертације под називом *Статика и кинетика гендерног стереотипа*.

У наставку ћемо прво прокоментарисати и упоредити реакције на наведене стимулусе добијене у тесту на словачком и на српском језику, а затим ћемо, у складу с наведеним хипотезама и поставкама, тумачити (организовати) добијене резултате (реакције) ослањајући се на дескриптивну статистику. Циљ нам је да уз помоћ основне квантитативне анализе података (проценти) упоредимо дистрибуцију појединих врста реакција и на основу тога издвојимо центар и периферију тополошке схеме стереотипа жене у савременом словачком и савременом српском језику као и централне диференцијалне особине у односу на стереотип мушкараца, при чему претпостављамо да ће особине које ће се показати као централне у тополошкој схеми стереотипа жене уједно бити и основне диференцијалне (у односу на *мушкост/мужевност*).

¹⁵³ Трансродност се дефинише као „непоклапање биолошког пола и родног идентитета“ (Jovanović, Otašević 2015: 208), док транссексуалност укључује и тежњу „за променом пола, хормонском терапијом и/ли хирушком операцијом, потпуном или делимичном“ (Jovanović, Otašević 2015: 204).

2.5.1. Центар и периферија

Жена. Структура асоцијативног поља стимулуса (АПС) слов. *žena* одговара нашим хипотезама: најбројније су реакције којима се различитим лексемама именује 'мушкарац' ($46 \approx 21.60\%$). Што се тиче група реакција које се директно односе на елементе концепта женствености, најбројније су оне реакције којима се истиче женска 'лепота и привлачност' ($22 \approx 10.33\%$). За њима следе реакције које истичу улогу мајке ('родитељство', $17 \approx 7.98\%$), затим оне везане за 'нежност, осећајност и слабост' ($12 \approx 5.63\%$) и за улогу супруге и домаћице ('брак и обавезе у домаћинству' $12 \approx 5.63\%$). На самој периферији налазе се реакције у вези са 'чедношћу и верношћу' ($1 \approx 0.47\%$) што је такође тако и у АПС срп. *жена* ($1 \approx 0.47\%$). Занимљиво је да реакције којима се коментарише 'изглед' жене, а које су релативно бројне, највећим делом можемо да тумачимо у контексту лепоте (осим реакције слов. *vráska* – срп. *бора*), јер се именују појмови којима жена истиче или употпуњује своју лепоту ($14 \approx 6.57\%$) што је такође случај и АПС срп. *жена* ($16 \approx 6.78\%$). У асоцијативном пољу стимулуса срп. *жена* најбројније су реакције које се односе на 'родитељство' ($38 \approx 16.10\%$). Следеће по бројности су реакције које се односе на 'опште позитивне особине' ($26 \approx 11.02\%$) а затим и оне које истичу 'снагу и моћ' жене ($25 \approx 10.59\%$) док су у АПС слов. *žena* оне значајно малобројније ($10 \approx 4.69\%$; $5 \approx 2.35\%$). У АПС срп. *жена* се тек на четвртном месту по бројности налазе реакције којима се именује 'мушкарац' ($24 \approx 10.17\%$), а реакције које говоре о жени 'хиперонимски', као о човеку и бићу, бројније су ($13 \approx 5.51\%$) него у АПС слов. *žena* ($4 \approx 1.88\%$). У АПС срп. *жена* реакције које истичу лепоту жене ($19 \approx 8.05\%$) блиске су по бројности истим реакцијама из АПС слов. *žena*, а исто важи и за реакције којима се истиче улога жене као супруге и домаћице ('брак и обавезе у домаћинству', $11 \approx 4.66\%$). Извесну неуједначеност препознајемо у бројности реакција из групе 6 ('опште негативне особине'), које су бројније у АПС срп. *жена* ($9 \approx 3.81\%$) него у АПС слов. *žena* ($2 \approx 0.94\%$), као и међу реакцијама које ћемо касније сврстати у групу 'идентификација', које су бројније у АПС слов. *žena* ($7 \approx 3.29\%$) него у АПС срп. *жена* ($1 \approx 0.42\%$). Реакције које задати стимулус уводе у контекст 'животне доби' незнатно су бројније у АПС

срп. *жена* (11 ≈ 4.66 %) него у АПС слов. *žena* (8 ≈ 3.76 %), док је обрнут случај са 'таутолошким реакцијама' – бројније су АПС слов. *žena* (4 ≈ 1.88 %) него у АПС слов. *жена* (2 ≈ 0.85 %). Активности жене које се не тичу брака, домаћинства или рађања, из групе 'понашање и активности', не чине значајан постотак укупних реакција, али су ове реакције свакако бројније у АПС слов. *žena* (5 ≈ 2.35 %) док се у АПС срп. *жена* овако може тумачити само једна реакција – *трач*. Иако се ради о именици, сврстали смо је у групу активности, јер се односи на радњу клеветања и оговарања (ЈРМС 2011: 1307).

Табела бр. 6: Структура асоцијативних поља стимулуса слов. *žena* и срп. *жена*.

	žena	жена
1.	matka 11; mama 6; 17 ≈ 7.98 % cyklus; krv; menštruácia; rodi; rodička; tehotná; 6 ≈ 2.82 %	мајка 34; мама 3; све мајке; 38 ≈ 16.10 % вагина; менструација; трудна; у климаксу; 4 ≈ 1.69 %
2.	manželka 6; pani 3; mladucha; rodina; vari; 12 ≈ 5.63 %	супруга 3; брак; госпођа; домаћица; кућа; кухиња; перна; свадба; супруга и другар; 11 ≈ 4.66 %
3.а)	krása 6; pekná 5; kvet 4; kráska 2; sex 2; ako kvetina; bohyňa; krásna; 22 ≈ 10.33 %	лепа 9; лепота 7; мачка; принцеза; риба; 19 ≈ 8.05 %
3.б)	láska 3; neha 2; nežnosť 2; jemnosť; krehká; milosť; milujúca; nežná; 12 ≈ 5.63 %	љубав 4; воли; вољена; нежна; нежност; осетљива; 9 ≈ 3.81 %
3.в)	statočná; 1 ≈ 0.47 %	поштена; 1 ≈ 0.42 %
4.	sila 2; bojovníčka; nežná sila; silná; 5 ≈ 2.35 %	снага 8; јака 7; стуб 2; јачина; је храбра; лавица; моћ; снажна; храбра; чврста; стамена; 25 ≈ 10.59 %
5.	múdra 4; dáma; je perla; múza ; život; zmysel života; znalá; 10 ≈ 4.69 %	змај 5; дама 3; права 2; вредна; дивно биће; добра; идеална; краљица; неопходност; одана; радозналост; радост; способна; успешна; стабилна; паметна; способна; живот; живот и смрт; 26 ≈ 11.02 %
6.	klebetná; ženská; 2 ≈ 0.94 %	змија 2; луда 2; глупост; коза; курва; превртљива; тврдоглава; 9 ≈ 3.81 %
7.	práca 2; má viac povinností; neprdí; sedí sama doma; 5 ≈ 2.35 %	трач; 1 ≈ 0.42 %
8.	sukňa 3; vlasy 3; prsia 2; blondína; dlhé vlasy; lodičky; štíhla; vráska; vysoká; nahá žena; 15 ≈ 7.04 %	кармин 4; дуга коса 2; бокови; висока; груди; згодна; коса; лепо обучена; осмех; сукња; ташна; хаљина; 16 ≈ 6.78 %

9.	muž 41; a muž 3; chlap; opak muža; 46 ≈ 21.60 % dievča 5; dospelá 2; zrelá; 8 ≈ 3.76 % Eva 2; osoba ženského pohlavia; človek; 4 ≈ 1.88 % ja 4; som ja 2; moja; 7 ≈ 3.29 % žena 3; každá žena; 4 ≈ 1.88 %	мушкарац 15; муж 9; 24 ≈ 10.17 % девојка 5; искуство 2; млада 2 ¹⁵⁴ ; зрелост; стара; 11 ≈ 4.66 % човек 5; Ева 3; људско биће 2; биће; женка људске врсте; особа женског пола; 13 ≈ 5.51 % ја; 1 ≈ 0.42 % жена 2; 2 ≈ 0.85 %
----	--	--

Жена је. У односу на структуру асоцијативних поља слов. *Žena je...* и срп. *Жена је...* примећујемо врло сличан однос бројности реакција као у случају односа структура асоцијативних поља слов. *žena* и срп. *жена*. 'Опште позитивне особине' (59 ≈ 25 %), 'снага и моћ' (35 ≈ 14.83 %), 'опште негативне особине' (21 ≈ 8.90 %), 'родитељство' (15 ≈ 6.36 %) као и реакције из групе 'жена је биће' (14 ≈ 5.93 %) поново предњаче у АПС срп. *Жена је...* у односу на исте групе реакција у АПС слов. *Žena je...* (опште позитивне особине: 40 ≈ 18.78 %, снага и моћ: 26 ≈ 12.21 %, опште негативне особине: 15 ≈ 7.04 %, жена је биће: 8 ≈ 3.76 %, родитељство: 5 ≈ 2.35 %), при чему су реакције у вези с 'родитељством' од свих овде наведених у АПС слов. *Žena je...* најмање заступљене. Реакције у вези са 'лепотом и привлачношћу' (45 ≈ 21.13 %), затим 'таутолошке реакције' (22 ≈ 10.33 %) и реакције у вези са 'нежношћу, осећајношћу и слабошћу' (12 ≈ 5.63 %) поново су бројније у АПС слов. *Žena je...* него у АПС срп. *Жена је...* (лепота и привлачност: 30 ≈ 12.71 %, таутолошке реакције: 12 ≈ 5.08 %, нежност, осећаност и слабост: 8 ≈ 3.39 %). Реакције којима се жени приписује улога супруге (група 'брак и обавезе у домаћинству') готово су подједнако заступљене у оба АП (слов. *Žena je...*: 6 ≈ 2.82 %; срп. *Жена је...*: 7 ≈ 2.97 %) што је случај и са реакцијама које се односе на 'чедност' (слов. *Žena je...*: 1 ≈ 0.47 %; срп. *Жена је...*: 1 ≈ 0.42 %) а које су и овде на далекој периферији. За разлику од реакција на стимулусе слов. *žena* и срп. *жена*, овде су реакције које се односе на 'изглед' жене много мање бројне и чак именују само негативну особину као што је случај у АПС срп. *Жена је...* (*дебела*: 1 ≈ 0.42 %) или су реакције којима се именује пријатан и пожељан изглед с једне стране и непријатан изглед с друге стране подједнако заступљене као у случају АПС слов. *Žena je...*: *fúzatá, tučná* (срп. *брката; дебела*) 2 ≈ 0.85 % и *usmievavá*,

¹⁵⁴ Како се у српском писаном језику не бележе акценти, не можемо са сигурношћу знати да ли је овде у питању именица мла́да (или мла̀да) или придев млад у облику женског рода мла́да, али смо претпоставили да се у оба одговора ради о придеву. Чак и да је наша процена погрешна, она неће значајније (или чак уопште) утицати на закључке које ћемо изнети.

vysoká (срп. *насмејана, висока*) 2 ≈ 0.85 %, док су реакције из групе 'понашање и активности' у оба АП потпуно изостале. Реакције које бисмо сврстали у групу 'животна доб' у оба АП јављају се тек симболично (слов. *Žena je...*: 1 ≈ 0.47 %; срп. *Жена је...*: 2 ≈ 0.85 %).

Табела бр. 7: Структура асоцијативних поља стимулуса слов. *Žena je...* и срп. *Жена је...*

	<i>Žena je...</i>	Жена је...
1.	matka 5; 5 ≈ 2.35 %	мајка 14; мама; 15 ≈ 6.36 % трудна 2; плодност; 3 ≈ 1.27 %
2.	doma 2; bez muža osamelá; krkom rodiny; obrazom muža; podporou muža; 6 ≈ 2.82 %	стуб куће 2; госпођа; домаћица; нахранила децу; породица; стуб породице; 7 ≈ 2.97 %
3.a)	krásna 20; pekná 10; kvet 3; nádherná 2; milá 2; ako kvet; ako ruža; atraktívna; krásna; krásna a silná; krásna bytosť; milá ani med; pôvabná; 45 ≈ 21.13 %	лепа 18; богиња 3; авион; једра; лепо; лепота; лепота божија; најлепше створење; страст; украс света; срећна кад је лепа; 30 ≈ 12.71 %
3.б)	citlivá 2; jemná 3; nežná 3; neha; nežné stvorenie; príkladom nežnosti, slušnosti a domova; 12 ≈ 5.63 %	нежна 2; цвет 2; блага; љубав; мила; осетљива; 8 ≈ 3.39 %
3.в)	statočná; 1 ≈ 0.47 %	верна и дивна; 1 ≈ 0.42 %
4.	silná 23; bojovníčka; silná osobnosť; tajomná sila; 26 ≈ 12.21 %	јака 12; храбра 8; моћна 4; стуб 3; моћ; најјача; ослонац; сила; снага; снажна; храброст; чврстина; 35 ≈ 14.83 %
5.	dôležitá 4; múdra 4; dar 3; super 3; rozumná 2; šikovná 2; usilovná 2; darom pre muža; dobrá; dokonalá; elegantná; fajn; nádherná 2; nádherná ustarostená bytosť; obdivuhodná; poklad; skvelá; úspešná; zaujímavá; každá jedinečná; obetavá; poklad; zázrak; všemohúca; 40 ≈ 18.78 %	способна 5; добра 4; змај 4; дивна 3; злато 3; свемогућа 3; светиња 3; вредна 2; главна 2; неопходна 2; паметна 2; свет 2; цар 2; чудо 2; анђео; битна; благо; дар; добар пријатељ; доброта; за мушкарца највећа светиња; способнија од мушкарца; закон; идеал; краљица; нешто посебно; песма; права; страствена; савршено биће; слободна; срећа; све мушкарцу; успешна; 59 ≈ 25 %
6.	trpká 2; zvláštna 2; hlúpa; náladová; otravná; piča; potvora; komplikovaný tvor; ukecaná; ženská; zložitá; zvedavá; nuda; 15 ≈ 7.04 %	курва 3; варљива 2; глупа 2; лажљива 2; луда 2; досадна; коза; компликована; напорна; нервозна; неверна; посрнула; превртљива; причалица; ћудљива; 21 ≈ 8.90 %
7.		
8.	fúzatá; tučná; usmievavá; vysoká; 4 ≈ 1.88 %	дебела; 1 ≈ 0.42 %

9.	dievča; 1 ≈ 0.47 % človek 3; bytosť; osoba ženského pohlavia; tiež človek; tvor; živel; 8 ≈ 3.76 % žena 22; 22 ≈ 10.33 %	у средњим годинама; будућа старица; 2 ≈ 0.85 % особа 3; човек 3; биће 2; људско биће 2; биће женског пола; божије створење; Ева; особа женског пола; 14 ≈ 5.93 % жена 12; 12 ≈ 5.08 %
----	--	---

Као жена. Структура АПС слов. *...ako žena* и срп. *...као жена* открива нам да се жена најчешће јавља као еталон у контексту 'понашања и активности' (слов. *...ako žena*: správa sa 10; chováš sa; správaj sa; správam sa; správaš sa; срп. *...као жена*: понаша се 5; понашање) или активности које се, према мишљењу наших испитаника, могу обављати на *женски* или *мушки* начин (слов. *...ako žena*: chodí 3; viem 2; behá; behať; bije sa; piје; piјem; šoferuje; šoferuješ; šoferuješ ako žena; spieva; stojí; tancuje; žije; žiť; срп. *...као жена*: хода 3; вози 2; размишљати 2; возиш; играш; мисли; мислити; молим; пева; пије; ради; седи; љуби) или радње за које испитаници процењују да их жене врше чешће (слов. *...ako žena*: stará sa; kričí 2; zradila 2; bojí sa; byť; kričiš; má hlas; ohovára; plače; plačeš; ročúva; zlyhala; срп. *...као жена*: прича 9; плаче 7; оговара 2; кука; на дијети; плачеш; смара; фолираш; хистерише; слуша) и оквиру њих предњаче радње говорења и радње које би се могле тумачити као одраз слабог карактера (плакање, оговарање, издаја и сл.). Овакве реакције су у оба АП најбројније и подједнако су у њима заступљене (слов. *...ako žena*: 46 ≈ 21.60 %; срп. *...као жена*: 48 ≈ 20.34 %). На другом месту по бројности у оба АП су реакције којима се истичу 'опште позитивне особине' и међу њима су најбројније оне које истичу вредноћу, способност, памет и сл. (слов. *...ako žena*: 24 ≈ 11.27 %; срп. *...као жена*: 42 ≈ 17.80 %). На трећем месту у оба АП налазе се поново веома бројне реакције којима се истиче женска 'снага и моћ' (слов. *...ako žena*: 21 ≈ 9.86 %; срп. *...као жена*: 38 ≈ 16.10 %). С тим у вези важно је још напоменути и то да речници српскога језика у опису лексеме *жена* бележе и следеће значење: *фиг. пеј. слабић, кукавица (о мушкарцу)* (ЈРМС 2011: 352), тј. *фиг. пеј. (о мушкарцу) онај који нема мушке одважности, плашљивац, кукавица, слабић* (РМС 2: 26) те смо у тесту на српском језику могли да очекујемо много више таквих реакција, а оне су ипак малбројне – изузев реакције *плашљив* која се јавља два пута, оваквих реакција нема, а притом се два пута јавља и реакција

храбар. Од елемената женствености (групе 3) у оба АП највише се истичу 'лепота и привлачност' (слов. ...*ako žena*: 20 ≈ 9.39 %; срп. ...*као жена*: 22 ≈ 9.32 %), затим 'нежност, осећајност и слабост' (слов. ...*ako žena*: 9 ≈ 4.23 %; срп. ...*као жена*: 18 ≈ 7.63 %) и на крају 'чедност' (тј. верност) (слов. ...*ako žena*: 1 ≈ 0.47 %; срп. ...*као жена*: 1 ≈ 0.42 %), која је поново заступљена само симболично. 'Опште негативне особине' су у оба АП такође бројне (слов. ...*ako žena*: 19 ≈ 8.92 %; срп. ...*као жена*: 14 ≈ 5.93 %) и можемо их поделити на оне које негирају позитивне особине (слов. ...*ako žena*: *hlúpa*; *hlúru*; срп. ...*као жена*: глуп. зао, лоша и сл.) и на оне које бисмо, као код реакција из групе 'понашање и активности', могли приписати лошем карактеру (слов. ...*ako žena*: *klebetná* 4; *ukesaný* 3; *hysterická*; *hysterický*; *náladová*; *nerozhodná*; *nervózny*; *panovačná*; *tvrdohlavý*; *ukesaná*; *urážlivá*; *zvedavý*; срп. ...*као жена*: луда 2; плашљив 2; џангрисав 2; напоран; тврдоглав). 'Изглед', који се највећим делом односи на облачење и мирис, у оба АП скоро једнако је заступљен (слов. ...*ako žena*: 13 ≈ 6.10 %; срп. ...*као жена*: 12 ≈ 5.08 %). У АПС слов. ...*ako žena* имамо и четири реакције са лексемом *tiž* (4 ≈ 1.88 %), док ових реакција у АПС срп. ...*као жена* нема. У АПС слов. ...*ako žena* нема 'хиперонимских реакција', а у АПС срп. ...*као жена* јавља се једна таква реакција (1 ≈ 0.42 %). Реакције које се тичу 'животне доби' и оне које смо означили као 'идентификација' у АПС слов. ...*ako žena* (животна доб: 8 ≈ 3.76 %, идентификација: 11 ≈ 5.16 %) бројније су него у АПС срп. ...*као жена* (животна доб: 5 ≈ 2.12 %, идентификација: 3 ≈ 1.27 %). 'Таутолошке реакције' бројније су у АПС срп. ...*као жена* (4 ≈ 1.69 %) а у АПС слов. ...*ako žena* јавља се само једна таква реакција (1 ≈ 0.47 %). Занимљиво је да су у оба АП реакције које се односе на 'родитељство' и 'брак и обавезе у домаћинству' изузетно малобројне (слов. ...*ako žena*: родитељство: 1 ≈ 0.47 %; брак и обавезе у домаћинству: 2 ≈ 0.94 %; срп. ...*као жена*: родитељство: 1+1 ≈ 0.85 %; брак и обавезе у домаћинству: 3 ≈ 1.27 %). Ово бисмо објаснили тиме што су ове улоге подразумевано, искључиво улоге жене те би поређење са женом било плеоназмично. У другим групама се као први члан поређења може наћи и мушкарац што видимо из облика мушког рода придева (слов. ...*ako žena*: *pekny*; *nežny* 2; *slabý*; *statočný*; *silný* 3; *chápravý*; *múdry*; *obetavý*; *šikovný*; *vnímavý*; *ukesaný* 3; *hlúpy*; *hysterický*; *nervózny*; *tvrdohlavý*; *zvedavý*; срп. ...*као жена*: леп 2; нежан 4; благ; јак 4; храбар 2; снажан; способан

3; добар; издржљив; мудар; пожртвован; самосталан; сналажљив; плашљив 2; цангривав 2; глуп; зао; напоран; смотан; тврдоглав; обучен). Требало би још прокоментарисати реакције и српских и словачких испитаника слов. *cítim sa* и срп. *oseћа се; oseћам се*. Ове реакције указују на то да без обзира на изглед, полност, улогу и др. постоји неко унутрашње, лично и интимно осећање припадности роду које се изграђује под утицајем стереотипа који у владају у одређеној заједници а на основу аутоидентификације са понуђеним моделом жене или мушкарца.

Табела бр. 8: Структура асоцијативних поља стимулуса слов. *...ako žena* и срп. *...као жена*.

	...ako žena	...као жена
1.	matka; 1 ≈ 0.47 %	мајка; 1 ≈ 0.42 % рађати; 1 ≈ 0.42 %
2.	varí; piecť; 2 ≈ 0.94 %	кува; супруга; чисти; 3 ≈ 1.27 %
3. а)	krásna 7; pekná 6; kvet 2; ako kvet; milá; miluje sa; pekný; spanilá; 20 ≈ 9.39 %	лепа 13; леп 2; голубица; заводљива; заносна; једра; лепа и паметна; лепота; прелепа; 22 ≈ 9.32 %
3. б)	citlivá 2; nežná 2; nežný 2; cítim; neha; slabý; 9 ≈ 4.23 %	воли 4; нежан 4; нежна 4; благ; брижна; њежна; осећа; рањива; слабашна; 18 ≈ 7.63 %
3. в)	statočný; 1 ≈ 0.47 %	верна; 1 ≈ 0.42 %
4.	silná 17; silný 3; mocná; 21 ≈ 9.86 %	јака 24; храбра 5; јак 4; храбар 2; борбена; снажан; снажна; 38 ≈ 16.10 %
5.	šikovná 4; dobrá 2; múdra 2; usilovná 2; starostlivá 2; chápvavý; hrdá; múdry; obdivuhodná; obetavá; obetavý; rozvážna; šikovný; svedomitá; úspešná; vnímavý; záhadná; 24 ≈ 11.27 %	нико 7; способан 3; способна 2; успешна 3; вредна 2; дама 2; добра 2; женче 2; мудра 2; остварена 2; паметна 2; вредно; добар; другарица; зрела; издржљив; мудар; озбиљна; пожртвован; пријатна; самосталан; самостална; сналажљив; упорна; 42 ≈ 17.80 %
6.	klebetná 4; ukecaný 3; hlúpa; hlúpy; hysterická; hysterický; náladová; nerozhodná; nervózny; panovačná; tvrdohlavý; ukecaná; urážlivá; zvedavý; 19 ≈ 8.92 %	луда 2; плашљив 2; цангривав 2; глуп; зао; лоша; напоран; смотан; смотана; тврдоглав; љута; 14 ≈ 5.93 %
7.	správa sa 10; chováš sa; správaj sa; správam sa; správaš sa; chodí 3; viem 2; behá; behať; bije sa; pije; pijem; šoféruje; šoferuješ; šoféruješ ako žena; spieva; stojí; tancuje; žije; žiť; stará sa; kričí 2; zradila 2; bojí sa; byť; kričíš; má hlas; ohovára; plače; plačeš; počúva; zlyhala; 46 ≈ 21.60 %	понаша се 5; понашање; хода 3; вози 2; размишљати 2; возиш; играш; мисли; мислити; молим; пева; пије; ради; седи; љуби; прича 9; плаче 7; оговара 2; кука; на дијети; плачеш; смара;

		фолираш; хистерише; слуша; 48 ≈ 20.34 %
8.	vyzerá 5; hebká; oblieka sa; uplakaná; vôňa; elegantnejšie; vonia; vyzerám; vyzeráš; 13 ≈ 6.10 %	изгледа 5; мирише 2; изгледај; коса; облачи се; обучен; он изгледа; 12 ≈ 5.08 %
9.	...ako muž; a muž?; ako muž; muž; 4 ≈ 1.88 % dievča 4; dospelá 2; zrelá; mladšie; 8 ≈ 3.76 % si 4; je 3; byť; ja 2; ty si; 11 ≈ 5.16 % žena; 1 ≈ 0.47 % cítim sa; 1 ≈ 0.47 %	девојка 4; млада; 5 ≈ 2.12 % особа женског пола; 1 ≈ 0.42 % ја 2; моја мама; 3 ≈ 1.27 % жена 4; 4 ≈ 1.69 % осећа се; осећам се; 2 ≈ 0.85 %

Жена као. У досад анализираним АП приметили смо да су наши испитаници, нарочито они који су попуњавали тест на словачком језику, у високом проценту истицали женску лепоту. У АПС слов. *Žena ako...* реакције исуз групе 'лепота и привлачност' најбројније у односу на све групе реакција за све овде задате стимулусе. Од укупно 213 испитаника, чак њих 100 ($\approx 46.95\%$), што је готово половина, као други члан поређења навело је неки еталон лепоте. Следеће по бројности у овом АП су реакције које жену повезују са улогом мајке ('родитељство', $20 \approx 9.39\%$). Реакција из групе 'опште позитивне особине' има тек девет ($9 \approx 4.23\%$) што је значајно мање од броја реакција из ове групе у АПС срп. *Жена као...* које су у структури овог АП најбројније ($50 \approx 20.76\%$). И у АПС срп. *Жена као...* реакције везане за 'родитељство' су друге по бројности ($34 \approx 14.41\%$) и бројније су него у АПС слов. *Žena ako...* Реакције које се односе на 'снагу и моћ' жене треће су по бројности у структури АПС срп. *Жена као...* ($25 \approx 10.59\%$) док су у АПС слов. *Žena ako...* оне релативно малобројне ($6 \approx 2.82\%$). У АПС срп. *Жена као...* реакције из групе 'лепота и привлачност' тек су на четвртм месту ($16 \approx 6.78\%$) а за њима следе оне из друге групе ('брак и обавезе у домаћинству', $10 \approx 4.24\%$) којих је у АПС слов. *Žena ako...* веома мало ($3 \approx 1.41\%$). У преосталим групама у оквиру којих смо издвајали реакције које одговарају елементима женствености (3б) и 3в)) реакције су такође малобројне (слов. *Žena ako...*: чедност и верност: $1 \approx 0.47\%$; срп. *Жена као...*: нежност, осећајност, слабост: $2 \approx 0.85\%$, чедност и верност: $1 \approx 0.47\%$) или чак потпуно изостају (слов. *Žena ako...*: нежност, осећајност и слабост: 0). 'Опште негативне особине' нису у великој мери заступљене у реакцијама испитаника у оба овде анализирана АП (слов. *Žena ako...*: $2 \approx 0.94\%$; срп. *Жена као...*: $4 \approx 1.69\%$). У АПС срп. *Жена као...*

постоје и четири реакције које се односе 'понашање и активности' које жена обавља или како их обавља (*роб*), док реакција из ове групе у АПС слов. *Žena ako...* нема. Интересантно је прокоментарисати реакције везане за 'изглед' жене (слов. *Žena ako...*: 6 ≈ 2.82 %; срп. *Жена као...*: 3 ≈ 1.27 %). У АПС слов. *Žena ako...* оне се углавном односе на изглед који можемо тумачити као леп или пожељан (*hora; jablčko; mlieko; slniečko, kost'*) а само једна истиче величину или физичку снагу, непожељну за жену (*kôň*). За разлику од таквих реакција у АПС слов. *Žena ako...*, у АПС срп. *Жена као...* све три реакције односе се на прекомерну тежину (*тенк; топ; ормар*), што је, наравно, негативно. У оба АП има реакција у којима се жена пореди са мушкарцем (слов. *Žena ako...*: 4 ≈ 1.88 %; срп. *Жена као...*: 3 ≈ 1.27 %). Овакво поређење у оба језика има најчешће општу позитивну конотацију, јер се њиме жени приписују позитивне (стереотипне) мушке особине: најчешће чврст карактер (који, судећи по реакцијама наших испитаника на претходно анализирани стимулусе слов. *...ako žena* и срп. *...као жена*, женама недостају), али и одважност и част (без сексуалне конотације). У оба АП бројне су реакције којима испитаници жену пореде, тј. 'идентификују' са онима из свог живота и окружења (слов. *Žena ako...*: 13 ≈ 6.10 %; срп. *Жена као...*: 19 ≈ 8.05 %). У АПС срп. *Жена као...* све преостале групе реакција ('животна доб', 'жена је биће' и 'таутологија'), а оне реакције које се тичу животне доби у АПС слов. *Žena ako...* чак потпуно изостају (слов. *Žena ako...*: животна доб: 0, жена је биће: 2 ≈ 0.94 %, таутологија: 3 ≈ 1.41 %; срп. *Жена као...*: животна доб: 3 ≈ 1.27 %, жена је биће: 15 ≈ 6.36 %, таутологија: 10 ≈ 4.24 %). Поред већ устаљених група реакција, овде бисмо издвојили још неке реакције које њима не припадају једнозначно. У оба АП жена се пореди и са свим другим женама или ни са једном, тј. препознајемо принцип гендерне идентификације с једне стране или се истиче њена посебност и неупоредивост с друге (слов. *Žena ako...*: 2+1 ≈ 1.41 %; срп. *Жена као...*: 2+1 ≈ 1.27 %). У АПС слов. *Žena ako...* три испитаника стимулус је допунило конструкцијом слов. *tá byť* (срп. *треба да буде*). Овакве реакције додатно потврђују постојање друштвеног консензуса о пожељним особинама (карактеру, понашању, изгледу) жене коју препознајемо у елементима концепта женствености. У АПС срп. *Жена као...* двоје испитаника поређење је допунило реакцијом *живот* која се може тумачити двојачко: жена као она из које се рађа живот или жена као љубав нечијег

живота. Такође двоје испитаника у АПС срп. *Жена као...* пореде жену с предметом што указује на онтолошку метафору ЖЕНА ЈЕ ПРЕДМЕТ. На крају, двоје испитаника на исти стимулус имало је реакцију *симбол*, што је такође тачно и веома занимљиво (Gerbran, Ševalije 2004: 1133–1134).

Табела бр. 9: Структура асоцијативних поља стимулуса слов. *Žena ako...* и срп. *Жена као*.

	<i>Žena ako...</i>	Жена као...
1.	matka 12; mama 6; rodička 2; 20 ≈ 9.39 %	мајка 34; 34 ≈ 14.41 % трудница; 1 ≈ 0.42 %
2.	dom; domov; živitel'ka rodiny; 3 ≈ 1.41 %	стуб породице 2; супруга 2; госпођа; домаћица; куварица; и њена мама учи своју ћерку да кува; кућна помоћница; удата; 10 ≈ 4.24 %
3. а)	lusk 43; kvet 14; ruža 13; bohyňa 3; krv a mlieko 3; kvetina 3; kvietok 3; ľalia 3; med 3; víno 3; čučoriedka; krása; obrázok; puk; symbol krásy; umelecké dielo; Venuša; z obrázku; z rozprávky; 100 ≈ 46.95 %	авион 3; бомба 2; ватра 2; вино 2; сан 2; цвет 2; богиња; модел; најлепше биће; 16 ≈ 6.78 %
3. б)		љубав; нежност; 2 ≈ 0.85 %
3. в)	príklad cti; 1 ≈ 0.47 %	невина жена; 1 ≈ 0.42 %
4.	bič 2; dub; hrom; remeň; vojačka; 6 ≈ 2.82 %	стуб 5; лавица 4; ослонац 4; стена 4; лав 2; борац; вођа; гром; јачина; лидер; снага; 25 ≈ 10.59 %
5.	soľ 2; anjel; dáma; dar; repa; kamarátka; múza; nenahraditeľná osoba; 9 ≈ 4.23 %	змај 25; краљица 3; пријатељ 2; дама; злато; идеал; инспирација; краљ; од злата јабука; отворена књига; поезија; пчела; подршка; помоћ; самостална; светиња; светлост; способност; сунце; супер; царица; успех; успешна; 50 ≈ 20.76 %
6.	bosorka 2; 2 ≈ 0.94 %	животиња 2; коза; мазга; 4 ≈ 1.69 %
7.		возач; директор; зна; роб; 4 ≈ 1.69 %
8.	hora; jablčko; kosť; mlieko; slniečko; kôň; 6 ≈ 2.82 %	тенк; топ; ормар; 3 ≈ 1.27 %
9.	muž 4; 4 ≈ 1.88 % Eva 2; 2 ≈ 0.94 % ja 5; ona 2; moja; moja Polka; tá moja; tvoja; moja mama 2; 13 ≈ 6.10 % žena 3; 3 ≈ 1.41 % každá iná 2; žiadna iná; 3 ≈ 1.41 % má byť 3; má byť (ale to je skôr subjektívny názor); 4 ≈ 1.88 %	мушкарац 3; 3 ≈ 1.27 % девојка 2; баба; 3 ≈ 1.27 % биће 6; човек 3; људско биће 3; особа 2; женско биће; 15 ≈ 6.36 % ти 7; ја 5; она 3; моја мајка 2; моја; моја бака; 19 ≈ 8.05 % жена 10; 10 ≈ 4.24 % живот 2; 2 ≈ 0.85 % предмет 2; 2 ≈ 0.85 % симбол 2; 2 ≈ 0.85 % ниједна; све; све остале; 3 ≈ 1.27 %

Преглед. Бројност реакција по групама за досад анализирана четири пара стимулуса приказали смо у табели бр. 10 и видимо следеће.

Као што смо могли да претпоставимо и на основу анализе појединачних АП, у тестовима на словачком језику изразито најбројније су реакције везане за 'лепоту и привлачност' (187 \approx 21.95 %). То не значи да су Словакиње лепше, већ да се у савременом словачком друштву, тј. међу нашим испитаницама који су попуњавали тест на словачком језику, женска лепота више цени, али и да се самим тим жена у највећој мери процењује по лепоти. Са више него дупло мање реакција за њима следе реакције којима се истичу 'опште позитивне особине' (83 \approx 9.74 %) што указује на то да наши испитаници жену концептуализују већином позитивно. На трећем месту су реакције које жени приписују 'снагу или моћ' (58 \approx 6.81 %). На четвртном и петом месту по бројности су реакције са лексемом 'мушкарац' (53 \approx 6.22 %) и оне које се односе на 'понашање и активности' жене (51 \approx 5.99 %). Бројне реакције с лексемом 'мушкарац' (слов. *muž*, *chlap* и сл.) указују на јако исконско концептуално јединство мушкараца и жене те је разумљиво да реакција из групе 'жена је биће', које истичу индивидуалност, самосталност и независност жене има много мање (14 \approx 1.64 %), док је у тестовима на српском језику ситуација управо обрнута. Интересантно је да у тестовима на словачком језику реакције везане за 'родитељство' нису тако бројне (49 \approx 5.75 %), али су и даље на високом шестом месту. 'Опште негативне особине' и 'изглед' деле седмо место (38 \approx 4.46 %), за њима следе реакције које се односе на 'нежност и осећајност' (33 \approx 3.87 %) а врло блиске по бројности су и реакције из групе 'идентификација' (31 \approx 3.64 %), које су одраз прототипа и 'таутолошке реакције' (30 \approx 3.52 %) које, као што смо већ најавили, овде тумачимо у контексту принципа гендерне идентификације те потврде о стереотипизацији жене. На далеком дванаестом месту налазе се реакције које жену стављају у контекст 'брака и обавеза у домаћинству' (23 \approx 2.70 %). Жену кроз 'животну доб' концептуализује свега 2 % испитаника а на самој периферији налазе се 'чедност и верност'. Скрнули бисмо пажњу још и на то да у оквиру групе 3 в) у коју смо поред чедности (која се остаје на самој периферији) уврстили и богатство или уопште реакције које се тичу финансијског стања,

оваквих реакција није било ни у тестовима на словачком ни у онима на српском језику.

У досад анализирана четири АПС на српском језику најбројније су реакције којима се истичу 'опште позитивне особине' (177 \approx 18.75 %) а за њима следе реакције које су одраз концептуализације жене као 'снажне или моћне' (123 \approx 13.03 %). За разлику од реакција на стимулусе на словачком, у тестовима на српском језику реакције везане за 'родитељство' су много бројније и налазе се на трећем месту по бројности (97 \approx 10.28 %) а одмах затим иду и реакције које истичу 'лепоту и привлачност' жене (87 \approx 9.22 %). На петом месту по бројности су, као и у случају тестова на словачком језику, реакције везане за 'понашање и активности' жене (53 \approx 5.61 %). 'Опште негативне особине' су нешто бројније него у случају тестова на словачком језику (48 \approx 5.08 %). Као што смо већ упозирали, реакције из групе 'жена је биће' бројније су у тестовима на српском језику (43 \approx 4.56 %) и обрнуто пропорционалне реакцијама с лексемом 'мушкарац' (28 \approx 2.97 %) што указује на то да испитаници који су попуњавали тест на српском језику у много већој мери истичу еманципацију жене, док је мушко-женско јединство пало у други план. Следе реакције којима испитаници о жени говоре у контексту 'нежности, осећајности и слабости' (37 \approx 3.92 %) и реакције којима се коментарише 'изглед' жене (32 \approx 3.39 %). Тек на десетом месту налазе се реакције у вези са женом као супругом и домаћицом, тј. група реакција 'брак и обавезе у домаћинству' (31 \approx 3.28 %) а ове су реакције релативно малобројне и у тестовима на словачком језику. То можемо тумачити као да се улоге супруге и домаћице у великој мери подразумевају, али и да су управо тиме унеколико „занемарене“ у свести наших испитаника па тако и недовољно вредноване. Следе реакције у којима испитаници коментаришу 'изглед' жене (32 \approx 3.39 %), затим 'таутолошке' (28 \approx 2.97 %) па реакције из групе 'идентификација' (23 \approx 2.44 %) и 'животна доб' (21 \approx 2.22 %). У тестовима на српском језику реакције које коментаришу 'чедност и верност' заступљене су тек симболично (4 \approx 0.42 %).

Табела бр. 10: Бројност реакција по стимулусима слов. *žena, Žena je..., ...ako žena, Žena ako...* и срп. *жена, Жена је..., ...као жена, Жена као...*

	словачки					српски				
	број одговора по стимулусу ¹⁵⁵				укупан број одговора (%)	број одговора по стимулусу				укупан број одговора (%)
1.	17+6 ¹⁵⁶	5	1	20	49 ≈ 5.75 %	38+4	15+3	1+1	34+1	97 ≈ 10.28 %
2.	12	6	2	3	23 ≈ 2.70 %	11	7	3	10	31 ≈ 3.28 %
3. а)	22	45	20	100	187 ≈ 21.95 %	19	30	22	16	87 ≈ 9.22 %
б)	12	12	9	0	33 ≈ 3.87 %	9	8	18	2	37 ≈ 3.92 %
в)	1	1	1	1	4 ≈ 0.47 %	1	1	1	1	4 ≈ 0.42 %
4.	5	26	21	6	58 ≈ 6.81 %	25	35	38	25	123 ≈ 13.03 %
5.	10	40	24	9	83 ≈ 9.74 %	26	59	42	50	177 ≈ 18.75 %
6.	2	15	19	2	38 ≈ 4.46 %	9	21	14	4	48 ≈ 5.08 %
7.	5	0	46	0	51 ≈ 5.99 %	1	0	48	4	53 ≈ 5.61 %
8.	15	4	13	6	38 ≈ 4.46 %	16	1	12	3	32 ≈ 3.39 %
мушкарац	46	0	3	4	53 ≈ 6.22 %	24	1	0	3	28 ≈ 2.97 %
животна доб	8	1	8	0	17 ≈ 2 %	11	2	5	3	21 ≈ 2.22 %
жена је биће	4	8	0	2	14 ≈ 1.64 %	13	14	1	15	43 ≈ 4.56 %
идентификација	7	0	11	13	31 ≈ 3.64 %	1	0	3	19	23 ≈ 2.44 %
таутологија	4	22	1	3	30 ≈ 3.52 %	2	12	4	10	28 ≈ 2.97 %

Обична жена. У АПС слов. *bežná žena* најбројније су реакције које смо сврстали у групу 'синоними/антоними' (31 ≈ 14.55 %) а у АПС срп. *обична жена* они су на другом месту по бројности (40 ≈ 16.95 %). Неке од ових реакција могле би се тумачити и као таутолошке, али пошто се не ради о грађењу таутолошке конструкције или категоријалне таутологије (ако у примеру жена – жена, где се осећа невербализована копула *je*) одлучили смо да их све сврстамо према мотивисаности, а то је семантика придева слов. *bežný* и срп. *обичан* у функцији категоријалног модалног конкретизатора. Као 'таутолошке' смо категоризовали реакције с лексемом слов. *žena* и срп. *жена*, нпр. *обична жена (je) жена*. На другом месту су реакције које се односе на жену као супругу и домаћицу, група 'брак и обавезе у домаћинству' (22 ≈ 10.33 %), које су у структури АПС срп.

¹⁵⁵ Одоговори на стимулусе наведени су у редоследу: *žena, Žena je..., ...ako žena, Žena ako...* за словачки и *жена, Жена је..., ...као жена, Жена као...* за српски језик.

¹⁵⁶ Први број се односи на асоцијате којима се именује мајка а други означава укупан број асоцијата који се односе на полност.

обична жена чак и бројније (49 \approx 20.76 %) те уједно и прве по бројности у овом АП. За разлику од реакција на словачком језику, које су појединачно гледано у овој групи разуђене, међу реакцијама на српском језику из ове групе чак тридесет два испитаника одговорила су једнозначно – *домаћица*. Масовност ових реакција управо на стимулус слов. *bežná žena* и срп. *обична жена* потврђује нашу претходно изнету тезу о томе да се ове улоге жене подразумевају, јер су уобичајене те да се управо због тога занемарују у категоријалној аксиолошкој скали (в. напр. одговоре типа *подређена*, *мученица*, *потцењивање* и сл.). У АПС слов. *bežná žena* треће по реду су реакције које именују 'понашање и активности' жене (20 \approx 9.39 %), при чему се истичу реакције испитаника којима се констатује да је жена веома заузета, да има много обавеза те је због тога и уморна. У АПС срп. *обична жена* ове реакције малобројне (6 \approx 2.54 %) али и у њима се истиче општа заузетост жене. У АПС слов. *bežná žena* за њима следе реакције које се односе на 'изглед' жене (19 \approx 8.92 %), 'родитељство' (19 \approx 8.92 %), 'опште негативне особине' (15 \approx 7.04 %) и 'опште позитивне особине' (12 \approx 5.63 %). У АПС срп. *обична жена* распоред група са највише реакција испитаника је другачији. Након реакција из друге групе ('брак и обавезе у домаћинству') и из групе 'синоними/антоними', које смо већ прокоментарисали, следе 'опште позитивне особине' (19 \approx 8.05 %), 'изглед' (16 \approx 6.78 %) и 'опште негативне особине' (15 \approx 6.36 %) а тек онда реакције везане за 'родитељство' (12 \approx 5.08 %). Као што видимо, иако је поредак другачији, нема драстичних разлика у броју реакција из ових група осим, можда, у групи реакција које се односе на 'родитељство' и 'опште позитивне особине'. На основу броја реакција у оба АП може се рећи да се *обична жена*, посматрана кроз призму вербалних асоцијација, не концептуализује као женствена – реакције из група 3 (а), б), в)) изузетно су малобројне или чак потпуно изостају (слов. *bežná žena*: лепота и привлачност: 3 \approx 1.41 %, нежност и осећајност: 3 \approx 1.41 %, верност и чедност: 0; срп. *обична жена*: лепота и привлачност: 2 \approx 0.85 %, нежност и осећајност: 3 \approx 1.27 %, верност и чедност: 1 \approx 0.42 %), а ни 'снага и моћ' се не истичу као особине „обичне жене“ (слов. *bežná žena*: 3 \approx 1.41 %; срп. *обична жена*: 4 \approx 1.69 %). У АПС слов. *bežná žena* реакције с лексемом 'мушкарац' (слов. *muž*, *chlap* и сл.) поново су бројније (7 \approx 3.29 %) него исте реакције у АПС срп. *обична жена* (1 \approx 0.42 %) док је

ситуација у групи 'жена је биће' обрнута – бројније су тесту на српском (3 ≈ 1.27 %) него у оном на словачком језику (1 ≈ 0.47 %). У групи реакција 'животна доб' у АПС слов. *bežná žena* налазимо једну реакцију, док у АПС срп. *обична жена* оваквих реакција нема. Реакције из групе 'идентификација' у тесту на словачком језику за понуђени стимулус појављују се шест пута (6 ≈ 2.82 %), а у тесту на српском језику четири (4 ≈ 1.69 %). 'Таутолошке реакције' заступљене су готово једнако у оба АП (слов. *bežná žena*: 7 ≈ 3.29 %; срп. *обична жена*: 6 ≈ 2.54 %). Истакле су се и реакције којима испитаници негирају да „обична жена“ постоји, тј. да је тако нешто ретко или да је свака жена по нечему специфична и другачија, при чему примећујемо да су ове реакције значајно бројније у одговорима испитаника теста на српском (15 ≈ 6.36 %) него на словачком језику (4 ≈ 1.88 %). Још бисмо скренули пажњу на четири реакције (4 ≈ 1.69 %) у оквиру структуре АП срп. *обична жена* у којима се обична жена профилише у равни рурално-урбано, тј. три испитаника одговорила су да је обична жена жена са села или сељанка, док је један испитаник обичну жену одредио као грађанку.

Табела бр. 11: Структура асоцијативних поља стимулуса слов. *bežná žena* и срп. *обична жена*.

	bežná žena	обична жена
1.	matka 9; mama 7; mamička; rodi; zamestnaná matka; 19 ≈ 8.92 % nemá penis; 1 ≈ 0.47 %	мајка 7; мама 3; маме; двоје деце; 12 ≈ 5.08 %
2.	varí 4; domácnosť 3; kuchyňa 3; žienka domáca 2; domáca; gazdiná; manželka; perie; rodina; v domácnosti; varenie; varí doma; vie variť; zástera; 22 ≈ 10.33 %	домаћица 32; куварица 2; кућа 2; кухиња 2; Пепељуга 2; пијаца 2; веш; добра куварица; кецеља; кува; кува, пере; кување; спремање; 49 ≈ 20.76 %
3.	je krásna žena; je najkrajšia; pekná; a) 3 ≈ 1.41 %	лепа 2; 2 ≈ 0.85 %
3.	emočná; láska; "podriadená"; 3 ≈ 1.41 % б)	нежна; осетљивост; вољена; 3 ≈ 1.27 %
3.		верност; 1 ≈ 0.42 % в)
4.	je silná; silná; silná žena; 3 ≈ 1.41 %	јака; јака жена; је јача од обичног мушкарца; снага; 4 ≈ 1.69 %
5.	kamarátka 2; starostlivá 2; dobrá; odhodlaná; príjemná; šikovná; najlepšia žena; nositeľka ženskosti; všestranná; zaujímavá; 12 ≈ 5.63 %	дама 2; скромна 2; ок 2; вредна; змај; мирна и повучена; образована и начитана; озбиљна; паметна и скромна; патриота; пристојна; радна; радосна; реална; стабилна; ненаметљива и скромна; 19 ≈ 8.05 %

6.	nuda 3; nudna 2; bezstarostna; je ufrflana; ufrflana; klebetnica; naivna; nerozhodna; ma veľa chýb; pobehlica; prostitutka; ženská; 15 ≈ 7.04 %	досадна 6; алапача; будала; глупе су све жене; гуска; досада; коза; не ваља; није нека; проста; 15 ≈ 6.36 %
7.	накupy 3; sex 2; chodí do práce; chodí na nákupy; musí veľa stihnúť; nakupuje; povinnosti; pracovníčka; pracuje; pracuje aj sa stará o rodinu; spí; spieva; upratovačka; unavená 2; unavená žena z práce; v obchode; stíha všetko a niekoľko vecí naraz; zarába menej ako muž; 22 ≈ 9.39 %	посао 3; воли шопинг; рад; ради; 6 ≈ 2.54 %
8.	sukňa 4; tepláky 2; vlasy 2; jablko 2; brunetka; kabelka; masné vlasy; nemá makeup; neupravená; rozpustené vlasy; tenisky; úsmev; šaty; 19 ≈ 8.92 %	бела мајица; појава; дуга коса; дуга сукња; запустена; мала; марама; ненашминкана; несређена; папуча; парфем; равна коса; реп; ружна; смеђа; фармерке; 16 ≈ 6.78 %
9.	bežný muž 5; bežný chlap 2; 7 ≈ 3.29 % dievča; 1 ≈ 0.47 % Eva; 1 ≈ 0.47 % ja 2; teta 2; Slovenka 2; 6 ≈ 2.82 % žena 6; ženuška; 7 ≈ 3.29 % син.: normálna 5; obyčajná 3; každá 2; klasika 2; priemerná 2; aká bežná? ;) všetky ženy sú si rovné; jednoduchá; každá žena; klasická; myš; šedá myš; nevýrazná; nenápadná; normálka; normálna žena; priemer; priemerná žena; taká istá; tuctovka; tuctová; všednosť; všedná; 31 ≈ 14.55 % bežná žena nie je; je niečím výnimočná; neexistuje; no nie obyčajná; 4 ≈ 1.88 %	обичан мушкарац; 1 ≈ 0.42 % људско биће 2; особа; 3 ≈ 1.27 % ја 2; Српкиња; туђа жена; 4 ≈ 1.69 % жена 6; 6 ≈ 2.54 % син.: просек 8; просечна 8; нормална 5; свака 3; све 3; једноставна 2; једноставност; је свака жена; класична; просек; безлична; монотонија; једнолична; бејзик; нормална жена; не истиче се; се не издваја; 40 ≈ 16.95 % не постоји 4; то не постоји 2; не постоји обична жена; нема; неправедно уопштавање; нико; посебна жена 2; реткост 2; свака жена је необична; 15 ≈ 6.36 % потцењивање; 1 ≈ 0.42 % село 2; грађанка; сељанка; 4 ≈ 1.69 % мученица; 1 ≈ 0.42 %

Типична жена. У структури АПС слов. *typická žena* и срп. *типична жена*, као што смо и очекивали, најбројније реакције су оне из групе 'општих негативних особина' (слов. *typická žena*: 35 ≈ 16.43 %; срп. *типична жена*: 46 ≈ 19.49 %) и за њима следе реакције које се односе на 'понашање и активности' (слов. *typická žena*: 27 ≈ 12.68 %; срп. *типична жена*: 33 ≈ 13.98 %), при чему у оквиру обе групе реакција можемо издвојити нарочито оне везане за вербалну активност, лош карактер у општем смислу, љубомору и сл. У АПС слов. *typická žena* на трећем месту су реакције које типичну жену везују за 'брак и обавезе у домаћинству' (21 ≈ 9.86 %), док су на трећем месту у АПС срп. *типична жена* реакције везане за 'изглед' жене (26 ≈ 11.02 %) и то леп изглед жене (тј. именују се концепти којима жена истиче или употпуњује свој изглед), а реакције из друге

групе ('брак и обавезе у домаћинству') су на четвртом месту (24 ≈ 10.17 %). У структури АПС слов. *typická žena* на четвртом месту су реакције из групе 'родитељство' (12 ≈ 5.63 %) и тек на петом реакције везане за 'изглед' жене (11 ≈ 5.16 %). 'Опште позитивне особине' су у оквиру теста на словачком језику за понуђени стимулус на шетом месту (9 ≈ 4.23 %), док су ове реакције бројније (на петом су месту) у структури АП теста на српском језику (18 ≈ 7.63 %). У тесту на српском језику за понуђени стимулус реакције везане за 'родитељство' нису тако бројне (у односу на друге до сада анализирани стимулусе и у односу на број ових реакција у тесту на словачком језику за исти стимулус; 7 ≈ 2.97 %). Елементи концепта женствености, као ни у структури АПС слов. *bežná žena* и срп. *обична жена*, ни овде нису бројни (слов. *typická žena*: лепота и привлачност: 5 ≈ 2.35 %, нежност и осећајност: 5 ≈ 2.35 % ; срп. *типична жена*: лепота и привлачност: 2 ≈ 0.85 %, нежност и осећајност: 4 ≈ 1.69 %), а реакције у вези са 'чедношћу и верношћу' потпуно изостају. Интересантно је да су у оба АП реакције којима се истичу 'снага и моћ' жене бројније (истина, не много) од реакција из група 3) (слов. *typická žena*: 7 ≈ 3.29 %; срп. *типична жена*: 6 ≈ 2.54 %). Што се тиче других реакција, можемо приметити да се тенденција у вези са реакцијама с лексемом 'мушкарац' (слов. *muž, chlap*) наставља – у АПС слов. *typická žena* има шест таквих реакција (6 ≈ 2.82 %), док их у АПС срп. *типична жена* уопште нема. У АПС слов. *typická žena* изостале су реакције из групе 'животна доб', а у АПС срп. *типична жена* појвиле су се две такве реакције (2 ≈ 0.85 %). По две реакције у оба АП су и у групи реакција 'жена је биће' (слов. *typická žena*: 2 ≈ 0.94 %; срп. *типична жена*: 2 ≈ 0.85 %). Реакције из групе 'синоними/антоними' мање су бројне него такве реакције на претходни стимулус, при чему су у тесту на словачком језику изузетно малобројне (слов. *typická žena*: 3 ≈ 1.41 %; срп. *типична жена*: 18 ≈ 7.63 %). Као и у претходно анализираним АП и овде су се издвојиле реакције у којима испитаници негирају постојање „типичне жене“ и инсистирају на посебности, индивидуалности (слов. *typická žena*: 7 ≈ 3.29 %; срп. *типична жена*: 3 ≈ 1.27 %). 'Таутолошке реакције' и реакције из групе 'идентификација' приближно једнако су заступљене у оба АП (слов. *typická žena*: таутологија: 7 ≈ 3.29 %, идентификација: 6 ≈ 2.82 %; срп. *типична жена*: таутологија: 4 ≈ 1.69 %, идентификација: 5 ≈ 2.12%).

Табела бр. 12: Структура асоцијативних поља стимулуса слов. *typická žena* и срп. *типична жена*.

	typická žena	типична жена
1.	matka 5; mama 3; mamka; miluje svoje deti; rodi; s dieťaťom; 12 ≈ 5.63 % ; menštruuje; 1 ≈ 0.47 %	мајка 5; мама; је мајка; 7 ≈ 2.97 % вагина; 1 ≈ 0.42 %
2.	v kuchyni 3; upratovačka 2; varí 2; žena v domácnosti 2; dobre varí; domáca; kuchárka; manželka; perie; upratovanie; upratuje; varenie; vareška v ruke; vareška v ruke a doma tri deti; varí v kuchyni; vie variť; 21 ≈ 9.86 %	домаћица 14; кува 2; жена са кесама; кеса; куварица; не зна да кува; породична; ручак; супруга; удавача; 24 ≈ 10.17 %
3. а)	pekná 2; kočka; krv a mlieko; milá; 5 ≈ 2.35 %	лепа 2; 2 ≈ 0.85 %
3. б)	romantička 2; citlivá; neha; nežnosť; 5 ≈ 2.35 %	емотивна; кењкава; нежна; романтична; 4 ≈ 1.69 %
3. в)		
4.	silná 3; by mala byť silná; je dominantná; je silná; sila; 7 ≈ 3.29 %	јака 3; борац 2; храбра; 6 ≈ 2.54 %
5.	dobrá 2; dáma; je múdra; rozumná; schopná; ženskosť; je v pohode; ok; 9 ≈ 4.23 %	вредна 2; способна 2; дама; добра; елегантна; змај; карактер; мирна; паметна; патриота; посвећена; радозналост; самоуверена; свезналица; свемоћна; уредна; 18 ≈ 7.63 %
6.	ukecaná 4; nerozhodná 3; hysterická 2; hysterka 2; klebetná 2; márnотratná 2; hašterica; hašterivá; tvrдохlavá 2; ufrflaná 2; klebetnica; je ženská; líška; naivka; nudná; náladová; spieпка; štetka; nepochopiteľná; uštipačná; zlatokopka; ženská; žiarlivá; žiarlivosť; 35 ≈ 16.43 %	досадна 4; досада 3; алава на паре 2; глупа 2; гуска 2; жентурача 2; курва 2; нервоза 2; љубоморна 2; будала; зло; зависна; запостављена; коза; лаковерна; луда; медиокритет; наивна; несигурна; неуротичност; површна; превртљива; приглупа; ружна; свађалица; својеглава; сељанка; спонзоруша; стрина; тврдоглава; хировита; је курва; љубомора, љубоморна; 46 ≈ 19.49 %
7.	klebety 3; veľa rozpráva 3; nakupovanie 2; káva; klebetí; rozpráva; chaos v kabelke; dokáže robiť viac vecí naraz; hádky; nakupuje; nákupy; parkovanie; plač; plače; práca; nevie, čo chce; nosí papučky; plná sťažnosti; unavená; zaneprázdnená; zvláda viac činností naraz; zvládajúca viac vecí naraz; 27 ≈ 12.68 %	драма 2; звоца 2; причљива 2; алапача; брбљива; воли шопинг; воли да флертује; вриштава; гунђа; звоцање; кафа; кука; купохолитарка; не зна да паркира ауто; не одустаје; незапослена; нема пара; оговара; плаче; плаче и досађује; придиковање; прича; променљиво расположење; рад; ради; роб; трач; трачара; трачеви; цангризава; 33 ≈ 13.98 %
8.	blondína; ukecaná blondína; chudá; kabelka; makeup; neupravená; okuliare; prsia; ryšavá; rúž; vyfintená; 11 ≈ 5.16 %	сукња 3; штикле 3; дуга коса 2; торба 2; шминка 2; згодна; лак за косу; модерна; мршава; нашминкана; плавуша; пућење; руж; свака плава;

		накварцована; у костиму; црвена коса; шминка; нокти; 26 ≈ 11.02 %
9.	typický muž 5; typický chlap; 6 ≈ 2.82 % Eva; člověk; 2 ≈ 0.94 % ona 2; moja expriateľka :); Slovenka 2; Európanka; 6 ≈ 2.82 % žena 5; je jednoducho žena; typické; 7 ≈ 3.29 % син.: každá žena; normálna; tuctovka; 3 ≈ 1.41 % neexistuje 4; nie je 2; náročná; 7 ≈ 3.29 %	баба; млада; 2 ≈ 0.85 % људско биће 2; 2 ≈ 0.85 % Милица 2; Анђелка; Зорица; Српкиња; 5 ≈ 2.12 % жена 4; 4 ≈ 1.69 % син.: просек 3; просечна 3; стандард 3; исто што и обична; као свака друга; класична; обична; обична, просечна; осредња; просечна жена; све; једноставна; 18 ≈ 7.63 % нарочита; нетипична; не постоји; 3 ≈ 1.27 %

Свака жена. На стимулус слов. *každá žena* највише испитаника одговорило је или реакцијом о 'понашању и активностима' жене (22 ≈ 10.33 %), или реакцијом у вези са женском 'лепотом и привлачношћу' (22 ≈ 10.33 %). Следе реакције које истичу женску 'нежност и осећајност' (17 ≈ 7.98 %), затим 'опште негативне' (13 ≈ 6.10 %) па 'опште позитивне особине' (12 ≈ 5.63 %). Реакције које истичу 'снагу и моћ' жене свакако нису доминантне (6 ≈ 2.82 %) као ни реакције везане за 'родитељство' (6 ≈ 2.82 %) а оне у вези са 'чедношћу и верношћу' су потпуно изостале.

У АПС срп. *свака жена* најбројније су реакције којима се именује концепт везан за 'изглед' жене (најчешће концепти који истичу привлачност и лепоту; 28 ≈ 11.86 %) а друго место деле реакције из група 3.а) и 7, тј. 'лепота и привлачност' и 'понашање и активности' (24 ≈ 10.17 %). У структури АП теста на српском језику, следе реакције које истичу улоге супруге и домаћице – група реакција 'брак и обавезе у домаћинству' (16 ≈ 6.78 %) и 'опште позитивне особине' (16 ≈ 6.78 %), затим 'опште негативне особине' (15 ≈ 6.36 %), а тек на шестом месту су 'нежност, осећајност и слабост' (12 ≈ 5.08 %). Овде такође примећујемо да су 'родитељство' (9 ≈ 3.81 %; мада су реакције везане за полност бројније него у случају других стимулуса: 8 ≈ 3.39 %) и 'снага и моћ' (6 ≈ 2.54 %) у другом плану, док се на 'чедност и верност' алудира тек једним одговором (1 ≈ 0.42 %). Од подгрупа у групи 9, веома бројне у оба АП су реакције које смо означили као 'синоними/антоними' (слов. *každá žena*: 13 ≈ 6.10 %; срп. *свака жена*: 16 ≈ 6.78 %). У тесту на словачком језику још су бројније реакције које истичу

јединственост жене (14 \approx 6.57 %), док у тесту на српском језику оне нису тако бројне (6 \approx 2.54 %). Концептуална повезаност жене и мушкарца више се истиче у тесту на словачком језику, група реакција 'мушкарац' (8 \approx 3.76 %) него у реакцијама српских испитаника (4 \approx 1.69 %), док је ситуација с подгрупом 'жена је биће' управо супротна (слов. *každá žena*: 1 \approx 0.47 %; срп. *свака жена*: 5 \approx 2.12 %). 'Таутолошке реакције' су такође бројније у тесту на словачком језику (слов. *každá žena*: 9 \approx 4.23 %; срп. *свака жена*: 4 \approx 1.69 %). У оба АП реакције из групе 'идентификација' су занемарљиве (свега по једна реакција), али је интересантно да се у оба случаја ради о 'аутоидентификацији' с тим што се у словачком тесту потврђује, а у реакцији српског испитаника (или испитанице?) негира.

Табела бр. 13: Структура асоцијативних поља стимулуса слов. *každá žena* и срп. *свака жена*.

	každá žena	свака жена
1.	matka 2; deti; mama; materstvo; túži po dieťaťi; 6 \approx 2.82 % menštruácia; má menštruáciu; 2 \approx 0.94 %	мајка 7; воли своју децу; мама; 9 \approx 3.81 % материца 2; менструација; плодност; ПМС; вагина; рађа; циклус; 8 \approx 3.39 %
2.	gazdiniá; kuchyňa; nevarí; upratuje; varí; vie variť; 6 \approx 2.82 %	кува 5; домаћица 3; варјача; жели мужа; жели породицу; има мужа; кецеља; мора да спрема; не треба да се уда; је свакодневно борац за своју породицу; 16 \approx 6.78 %
3. а)	pekná 7; krásna 5; je krásna 4; je pekná 2; krása 2; bohyňa; pekná žena; 22 \approx 10.33 %	лепа 11; је лепа 7; лепота 5; је лепа и вредна пажње; 24 \approx 10.17 %
3. б)	miluje 7; milovaná 2; citlivá; city; empatická; jemná; láska; má rada; potrebuje lásku; má právo na lásku; 17 \approx 7.98 %	воли 7; жели да буде вољена; нежна; нејака; осетљивост; слаба; 12 \approx 5.08 %
3. в)		морал; 1 \approx 0.42 %
4.	silná 3; je silná 2; sila; silná žena; 7 \approx 3.29 %	јака 2; вођа; моћ; храбра; јачина; 6 \approx 2.54 %
5.	dáma; dôležitá; je dôležitá; je dobrá; je odvážna; je super;; múdra žena; prirodzená; si zaslúži byť šťastná; si zaslúži obdiv; si zaslúži úctu; zaujímavá; 12 \approx 5.63 %	може све 2; права 2; блага вредна; добра; злата вреди; кул; лепа изнутра; може сама; мора бити женствена; мудра; права жена; савремена; самостална; своја; 16 \approx 6.78 %
6.	náladová 2; býva nervózna; je tvrdohlavá; je urážlivá; je štetka; kurva; namyslená; nelogická; nuda; prefikaná; vie byť mrcha; ženská; 13 \approx 6.10 %	курва 3; луда; зла; наивна; сујета; тврдоглава; је курва; је луда; је мало луда; је помало дроца; је пуна комплекса; љубомора; љубоморна; 15 \approx 6.36 %

7.	pije 2; chce chlapa; hádka; hľadá lásku; má rada kvety; má rada sex; ľúbi sladké; ohovára; plače; rada spí; robotníčka; sa rada oblieka; sa rada parádi; to chce 2; veľa rozpráva; umrie 2; vie 2; viac vecí naraz; 22 ≈ 10.33 %	зна 2; плаче 2; брине; воли поклоне; воли секс; воли ципеле; воли чоколаду; звоца; компликује беспотребно; куповина; лаже; мисли да је дебела; мисли на секс; много прича; опрашта; прави драму; прича као навијена; псује; рад; разуме; треба да воли себе, треба да поштује себе; 24 ≈ 10.17 %
8.	dlhé vlasy 3; prsia 3; cop; dlhšie vlasy; má prsia; podprsienka; sukňa; vlasy; má kolená; má kozy; 14 ≈ 6.57 %	коса 6; груди 2; има сисе 2; сиса 2; воли да лепо изгледа; гардероба; дојка; дуга коса; кармин; кратка коса; мала; маскара; плавуша; пунђа; скоцкана; смеђа; тело; тен; црна; шминка; 28 ≈ 11.86 %
9.	každý muž 6; každý; muži; 8 ≈ 3.76 % Eva; 1 ≈ 0.47 % ja; 1 ≈ 0.47 % žena 6; je len žena; každá žena; proste žena; 9 ≈ 4.23 % син.: všetky 5; jedna 2; bežná; norma; typická žena; všedná žena; všetky ženy; ženy; 13 ≈ 6.10 % nie je rovnaká; je iná 5; iná 3; je výnimočná 3; je jedinečná; jedinečnosť; 14 ≈ 6.57 %	сваки мушкарац 2; мушкарац; прави мушкарац; 4 ≈ 1.69 % млада; је била девојчица; 2 ≈ 0.85 % је људско биће 2; човек; као сваки човек; људи; 5 ≈ 2.12 % није ја; 1 ≈ 0.42 % жена 2; је жена 2; 4 ≈ 1.69 % иста 6; било која 3; обична 2; просек; је иста; нека; женска популација; све жене; 16 ≈ 6.78 % има нешто; посебност; разлика; различита; је другачија; је посебна; 6 ≈ 2.54 %

Преглед. Укупан број реакција на стимулусе слов. *bežná žena*, *typická žena*, *každá žena* и срп. *обична жена*, *типична жена*, *свака жена* приказали смо у табели бр. 14 и она нам говори да постоји суштинско неслагање у реакцијама на стимулусе без категоријалних модалних конкретизатора (КМК) и оних са њима и то у тестовима на оба истраживана језика. Чини се као да су испитаници о жени категоријално (без споја с модалним конкретизаторима) говорили унеколико узвишено и истицали у већој мери неке њене „метафизичке, космичке“ позитивне особине, док реакције на стимулусе са конкретизаторима спуштају фокус на реалну, свакодневну жену.

Ако упоредимо по првих пет најбројнијих реакција у тесту на словачком језику, оне ће нам показати да се, за разлику од жене концептуализоване на вишем категоријалном плану, обична, типична или свака жена неће у великој мери истицати 'лепотом и привлачношћу', већ да се на овом нивоу стереотип гради преваходно око 'понашања и активности' жене (69 ≈ 10.80 %). Однос реакција у

групама 'општих позитивних' и 'општих негативних особина' на стимулусе са КМК обрнуто је пропорционалан овом односу на реакције без конкретизатора, те се та обична, типична, свака жена концептуализује негативно ($63 \approx 9.86 \%$). Реакције везане за 'родитељство' нешто мање су заступљене међу реакцијама на стимулусе са КМК ($41 \approx 6.42 \%$), али су зато бројније реакције везане за 'брак и обавезе у домаћинству' ($49 \approx 7.67 \%$). Реакције које говоре о 'снази и моћи' жене ($17 \approx 2.66 \%$) у реакцијама на стимулуса са КМК за више од две трећине су се смањиле у односу на број реакција на стимулусе без КМК, а за нешто мање од две трећине смањиле су се и реакције с лексемом слов. *muž* ($21 \approx 3.29 \%$).

У тесту на српском језику међу реакцијама на стимулусе са КМК примат 'снаге и моћи' и 'општих позитивних особина' као реакција на стимулусе без КМК, преузеле су реакције из група 'брак и обавезе у домаћинству' ($89 \approx 12.57 \%$) и 'опште негативне особине' ($76 \approx 10.73 \%$), док су 'снага и моћ' ($16 \approx 2.26 \%$) и 'опште позитивне особине' ($53 \approx 7.49 \%$) остале на око 13% и 30% у односу на бројност у одговорима на стимулусе без КМК. Реакције везане за 'родитељство' и 'лепоту и привлачност' умањиле су се на око 38% и 32% од броја истих реакција на стимулусе без КМК. Сада су нешто бројније реакције које се тичу 'понашање и активности' жене ($63 \approx 8.90 \%$), а дупло се повећао број реакција везаних за 'изглед' жене ($70 \approx 9.89 \%$); док је број ових реакција на стимулусе са и без КМК у тесту на словачком језику исти ($38 \approx 4.46 \%$).

У вези са променама које су се догодиле у бројности код осталих група реакција у тестовима на оба језика, можемо рећи да се број реакција на стимулусе са КМК које истичу 'нежност, осећајност и слабост' у тесту на словачком смањило ($25 \approx 3.91 \%$), а у тесту на српском језику чак преполовио ($19 \approx 2.68 \%$) у односу на реакције на стимулусе без КМК, док и претходно малобројне реакције везане за 'чедност и верност' сада изостају у потпуности (у тесту на словачком језику) или и даље, само са опет мањим бројем реакција, остају на самој периферији. Подгрупе реакција у групи 9 су малобројније него у случају реакција на стимулусе без КМК слов.: животна доб: $1 \approx 0.16 \%$, жена је биће: $4 \approx 0.63 \%$, идентификација: $13 \approx 2.03 \%$, таутологија: $23 \approx 3.60 \%$; срп.: мушкарац: $5 \approx 0.71 \%$; животна доб: $4 \approx 0.56 \%$, жена је биће: $10 \approx 1.41 \%$, идентификација: $10 \approx 1.41 \%$, таутологија: $14 \approx 1.98 \%$). Истакли бисмо да су се реакције с лексемом 'мушкарац', у тесту на

српском језику, које ни у реакцијама на стимулусе без КМК нису биле бројне као у тесту на словачком језику, смањиле на мање од петине претходног броја. Међу реакцијама на стимулусе са КМК су зато заступљене реакције на саме КМК у виду 'синонима/антонима' (слов.: 47 ≈ 7.36 %; срп.: 74 ≈ 10.45 %).

Табела бр. 14: Бројност реакција по стимулусима слов. *bežná žena*, *typická žena*, *každá žena* и срп. *обична жена*, *типична жена*, *свака жена*.

	словачки				српски			
	број одговора по стимулусу ¹⁵⁷			укупан број одговора (%)	број одговора по стимулусу			укупан број одговора (%)
1.	19+1	12+1	6+2	41 ≈ 6.42 %	12	7+1	9+8	37 ≈ 5.23 %
2.	22	21	6	49 ≈ 7.67 %	49	24	16	89 ≈ 12.57 %
3. а)	5	5	22	32 ≈ 5.01 %	2	2	24	28 ≈ 3.95 %
б)	3	5	17	25 ≈ 3.91 %	3	4	12	19 ≈ 2.68 %
в)	0	0	0	0	1	0	1	2 ≈ 0.28 %
4.	3	7	7	17 ≈ 2.66 %	4	6	6	16 ≈ 2.26 %
5.	12	9	12	33 ≈ 5.16 %	19	18	16	53 ≈ 7.49 %
6.	15	35	13	63 ≈ 9.86 %	15	46	15	76 ≈ 10.73 %
7.	20	27	22	69 ≈ 10.80 %	6	33	24	63 ≈ 8.90 %
8.	13	11	14	38 ≈ 5.95 %	16	26	28	70 ≈ 9.89 %
мушкарац	7	6	8	21 ≈ 3.29 %	1	0	4	5 ≈ 0.71 %
животна доб	1	0	0	1 ≈ 0.16 %	0	2	2	4 ≈ 0.56 %
жена је биће	1	2	1	4 ≈ 0.63 %	3	2	5	10 ≈ 1.41 %
идентификација	6	6	1	13 ≈ 2.03 %	4	5	1	10 ≈ 1.41 %
Таутологија	7	7	9	23 ≈ 3.60 %	6	4	4	14 ≈ 1.98 %
синоними/антон.	31	3	13	47 ≈ 7.36 %	40	18	16	74 ≈ 10.45 %

Права жена. Реакције на стимулусе слов. *pravá žena* и срп. *права жена* треба да нам открију које се то особине или улоге жене код наших испитаника концептуализују као највредније и најпожељније. У оба АП најбројније су, што је и очекивано, 'опште позитивне особине' (слов. *pravá žena*: 27 ≈ 12.68 %; срп. *права жена*: 59 ≈ 25 %). За њима у АПС слов. *pravá žena* следи 'родитељство' (24 ≈ 11.27 %) а у АПС срп. *права жена* 'родитељство' и 'снага и моћ' деле друго место (23 ≈ 9.75 %). У АПС слов. *pravá žena* одмах иза 'родитељства' је група реакција 'лепота и привлачност' (17 ≈ 7.98 %), следе 'снага и моћ' (13 ≈ 6.10 %) и

¹⁵⁷ Одговори на стимулусе наведени су у редоследу: *bežná žena*, *typická žena*, *každá žena* за словачки и *обична жена*, *типична жена*, *свака жена* за српски језик.

реакције из групе 'понашање и активности' (12 ≈ 5.63 %). 'Нежност, осећајност и слабост' као и 'брак и обавезе у домаћинству' су само по неколико реакција испод њих (слов. *pravá žena*: нежност, сећајност и слабост: 10 ≈ 4.69 %, брак и обавезе у домаћинству: 9 ≈ 4.23 %), а реакције су тек на крају овог дела ленца (7 ≈ 3.29 %). Наравно, 'опште негативне особине' су изузетно мало заступљене (3 ≈ 1.41 %), као и у АПС срп. *права жена* (2 ≈ 0.85 %). Иако су и у ова два АП реакције везане за 'чедност и верност' веома малобројне, морамо приметити да их има свакако више него у реакцијама на претходне стимулусе, где их често уопште нема (слов. *pravá žena*: 2 ≈ 0.94 %; срп. *права жена*: 4 ≈ 1.69 %). Ово нам указује на то да ове особине, иако не као централне, и даље јесу један од критеријума за вредновање женских квалитета. У АПС срп. *права жена* за 'родитељством' и 'снагом и моћи' иду реакције из групе 'брак и улога у домаћинству' (19 ≈ 8.05 %), затим су ту 'нежност, осећајност и слабост' (11 ≈ 4.66 %), 'понашање и активности' (10 ≈ 4.24 %), 'изглед' (9 ≈ 3.81 %) па тек онда 'лепота и привлачност' (5 ≈ 2.12 %). Рекације којима се коментарише 'изглед' жене у оба АП и овде можемо тумачити посредно као 'лепоту и привлачност'. Што се тиче реакција у подгрупама групе 9, најбројније су оне из групе 'идентификација' (слов. *pravá žena*: 12 ≈ 5.63 %; срп. *права жена*: 10 ≈ 4.24 %), при чему су ту најбројније оне које бисмо назвали 'аутоидентификација'. Реакције с лексемом 'мушкарац' (слов. *muž, chlap*) и овде су бројније у тесту на словачком језику (слов. *pravá žena*: 10 ≈ 4.69 %; срп. *права жена*: 2 ≈ 0.85 %), али су сада у словачком тесту бројније и реакције из групе 'жена је биће' (слов. *pravá žena*: 5 ≈ 2.35 %; срп. *права жена*: 3 ≈ 1.27 %) – чак пет испитаника је као реакцију на стимулус слов. *pravá žena* одговорило *Eva*. 'Таутолошке реакције' заступљене су скоро подједнако (слов. *pravá žena*: 4 ≈ 1.88 %; срп. *права жена*: 3 ≈ 1.27 %). У АПС слов. *pravá žena* има и неколико реакција које бисмо сврстали у групу 'синоними/антоними', а мотивисани су примарним значењем придева слов. *pravý* (срп. *десни*) (8 ≈ 3.76 %), док се у у тесту на српском језику могу наћи реакције синонимне или придеву *právi* (ЈРМС 2011: 979) или придеву *prāv* (ЈРМС 2011: 979) (6 ≈ 2.54 %). У оба АП јављају се и реакције којима испитаници негирају да постоји „права жена“ (слов. *pravá žena*: 5 ≈ 2.35 %; срп. *права жена*: 4 ≈ 1.69 %), а у тесту на српском језику наилазимо и на реакције четири испитаника који праву жену изједначавају са *сваком женом* (4 ≈ 1.69 %).

Табела бр. 15: Структура асоцијативних поља стимулуса слов. *pravá žena* и срп. *права жена*.

	pravá žena	права жена
1.	matka 15; mama 5; dieťa; je milujúca matka, manželka; katolícka žena a vzorná matka; túži o dieťa; 24 ≈ 11.27 % krámy; 1 ≈ 0.47 %	мајка 21; мама 2; 23 ≈ 9.75 %
2.	postarať sa o seba i o rodinu; domov; kuchyňa; manželka; rodina; sa stara o rodinu; vari; vie variť; madam; 9 ≈ 4.23 %	домаћица 8; брак 3; кува 3; супруга 2; вереница; изабраница; спрема ручак; 19 ≈ 8.05 %
3. а)	krásna 5; pekná 4; krv a mlieko 2; krása 2; milá 2; princezná; pôvabná; 17 ≈ 7.98 %	лепота 2; богиња; бомба; расна; 5 ≈ 2.12 %
3. б)	láska 3; milujúca 2; cit a sila; citlivá a empatická; je citlivá; porozumenie; starostlivá; 10 ≈ 4.69 %	љубав 8; њежна; права љубав, љубав живота 11 ≈ 4.66 %
3. в)	verná; verná žena; 2 ≈ 0.94 %	верна 2; поштена 2; 4 ≈ 1.69 %
4.	sila 4; silná 4; je silná 2; krásne silná; silná, matka 2; 13 ≈ 6.10 %	јака 5; самостална 4; снага 2; јака жена 2; алфа; борац; лавица; моћ; независна; ратоборна; снажна; херој; храбра; је јака; 23 ≈ 9.75 %
5.	dáma 3; dobrá 2; dokonalosť 2; inteligentná 2; múdra 2; ženskosť 2; dobrá žena; dokonalá; je poklad; kamarátka; láskavá; obetavá; odvážna; sebadôvera; sebestačná; sloboda; slušná, pokorná; spravodlivá, silná, dobra; zodpovedná; šikovná; 27 ≈ 12.68 %	способна 7; дама 5; змај 3; госпођа 2; живот 2; за сва времена 2; краљица 2; може све 2; мудрост 2; памет 2; паметна 2; свестрана 2; амбициозност; ватрена у кревету; вредност; добра жена; добра, способна; зна шта хоће; има све квалитете; има став; интелигентна; искрена; карактер; она која је своје циљеве остварила; остварена; остварена жена; префињеност; принципи; савршена; савршенство; самостална и образована жена; самоуверена; стабилна; стабилност; супер; супер жена; успешна; је културна и мудра; 59 ≈ 25 %
6.	ženská 2; štetka; 3 ≈ 1.41 %	егоцентрична; зло; 2 ≈ 0.85 %
7.	nefajčí 2; plače 2; neplače; nesklame; stara sa; všetko stíha; všetko vydrží; vydrží; zvládne; zvládne všetko; 12 ≈ 5.63 %	посао 2; мисли; правник; правница; радник; увек има марамике; жваке и огледалце у торби; разуме; цепа дрва; 10 ≈ 4.24 %
8.	dlhé vlasy; mejkap; nemusí nosiť opätky; pery; upravená; usmievavá; vonia; 7 ≈ 3.29 %	облине 2; бела; дуга коса; мршава жена; насмејана; скоцкана; тамна; црна коса; 9 ≈ 3.81 %

9.	pravý muž 9; a pravý muž; 10 ≈ 4.69 % Eva 5; 5 ≈ 2.35 % Slovenka 3; ja 3; Katarína 2; Jana z Arku; Angelina; Nika; Oravačka; 12 ≈ 5.63 % žena 4; 4 ≈ 1.88 % ľavý muž 2; ľava žena 4; ľavá; nie je ľavá; 8 ≈ 3.76 % neexistuje 5; 5 ≈ 2.35 %	прави мушкарац; мушкарац; 2 ≈ 0.85 % млада; 1 ≈ 0.42 % човек; људско биће 2; 3 ≈ 1.27 % ја 4; моја; моја мама; Соња, Софија; Српкиња; она ; 10 ≈ 4.24 % жена; женско; мора увек да је жена; 3 ≈ 1.27 % није згрбљена 2; исправљена; другачија; несвакидашња; посебна; 6 ≈ 2.54 % свака 2; свака жена 2; 4 ≈ 1.69 % не постоји; ђе је, ђе је?; реткост 2; 4 ≈ 1.69 %
----	---	--

Права Словакиња/Српкиња. У АПС слов. *pravá Slovenka* далеко најбројније су реакције везане за 'лепоту и привлачност' ($60 \approx 28.17 \%$). У структури АПС срп. *права Српкиња* немамо толико реакција у оквиру једне групе – најбројније су реакције које истичу 'опште позитивне особне' и то превасходно родољубље и поштовање традиције ($23 \approx 9.75 \%$) а ове реакције су у структури АПС слов. *pravá Slovenka* на другом месту ($16 \approx 7.51 \%$) а истичу се понос и способност. У тесту на словачком језику исти број реакција је и у групи реакција 'изглед' ($16 \approx 7.51 \%$), а оне су у тесту на српском језику на другом месту ($18 \approx 7.63 \%$) и у оба АП већина реакција је у вези са косом или деловима народне ношње. У тесту на српском језику следе реакције које се односе на жену као домаћицу, превасходно куvariцу ($17 \approx 7.20 \%$), а у тесту на словачком језику следеће по бројности су реакције из групе понашање и активности ($13 \approx 6.10 \%$). Оне у тесту на српском језику нису тако бројне ($5 \approx 2.12 \%$) и односе се или на језик и писменост (којих има и у тесту на словачком језику) или на поштовање српске верске традиције (слава), док су у овој групи у тесту на словачком језику најбројније реакције везане за конзумирање алкохола. У структури АПС срп. *права Српкиња* следе реакције које истичу 'лепоту и привлачност' жене ($16 \approx 6.78 \%$), затим 'родитељство' ($8 \approx 3.39 \%$), којих у тесту на словачком језику скоро и да нема ($1 \approx 0.47 \%$), а по пет испитаника на овај стимулус имало је реакцију из групе 'чедност и верност' и 'снага и моћ' ($5 \approx 2.12 \%$). У тесту на словачком језику имамо три реакције из групе 'чедност и верност' док реакција везаних за 'снагу и моћ' жене нема. У оба АП изостале су реакције из групе 'нежност, осећајност и слабост'. У групи 'опште негативне особине' има по три реакције у сваком АП (слов. *pravá Slovenka*: $3 \approx 1.41 \%$; срп. *права Српкиња*: $3 \approx 1.27 \%$). Од преосталих група реакција, у АПС

слов. *pravá Slovenka* најбројније су реакције везане за 'народну ношњу' (24 ≈ 11.27 %), затим реакције из групе 'идентификација' (13 ≈ 6.10 %), следе реакције које „праву Словакињу“ везују за неки конкретан 'локалитет' у Словачкој (10 ≈ 4.69 %) па оне којима се права Словакиња профилише као 'жена' уопште (8 ≈ 3.76 %). У тесту на српском језику ове реакције су у нешто другачијем поретку. На првом месту су оне из групе 'идентификација' (27 ≈ 11.44 %), на другом су реакције у вези са 'народном ношњом' (16 ≈ 6.78 %), следе реакције које „праву Српкињу“ изједначавају са сваком другом 'женом' (9 ≈ 3.81 %) и на крају реакције везане за 'локалитет' (6 ≈ 2.54 %). У оба АП има и реакција којима се негира постојање „праве Словакиње“ (4 ≈ 1.88 %), одн. „праве Српкиње“ (9 ≈ 3.81 %) као и реакција у којима испитаници истичу 'вероисповест' као критеријум „исправности“, мада су овакве реакције бројније код испитаника који су попуњавали тест на српском језику (слов. *pravá Slovenka*: 1 ≈ 0.47 %; срп. *права Српкиња*: 5 ≈ 2.12 %). У тесту на словачком језику поново имамо реакције које праву Словакињу повезују са правим Словеном или Словаком (2 ≈ 0.94 %), тј. са 'мушкарцем', а у тесту на српском језику оваквих реакција нема. У тесту на српском језику бројне су реакције везане за Косово (11 ≈ 4.66 %) ¹⁵⁸, затим две реакције (2 ≈ 0.85 %) које праву Српкињу одређују чисто административно (држављанство, пасош) и две реакције (2 ≈ 0.85 %) које истичу заставу као државни симбол. Можемо закључити да су у оквиру оба АП бројне реакције које се односе на националне и државне симболе, нарочито у тесту на српском језику.

Табела бр. 16: Структура асоцијативних поља стимулуса слов. *pravá Slovenka* и срп. *права Српкиња*.

	pravá Slovenka	права Српкиња
1.	matka; 1 ≈ 0.47 %	мајка 4; петоро деце; рађа; рађање; три пута рађа; 8 ≈ 3.39 %
2.	halušky 2; milujúca oddaná žena; pohostinná; varí; vie navariť bryndzové halušky; čerčenie; 7 ≈ 3.29 %	домаћица 11; домаћица која и ради; зна да скува супу; кува; кува ајвар; погача; спрема сарму; 17 ≈ 7.20 %

¹⁵⁸ О речи Косово и њеним вербалним асоцијацијама у српском језику в. Пипер 2008.

3. a)	krásna 21; pekná 16; krv a mlieko 4; krása 4; je krásna 2; je najkrajšia 2; krásna žena 2; je pekná; krásavica; kráska; krásna Slovenka; najkrajšia žena; pekná Slovenka; pekná a klebetná; pekné dievča; sympatická; 60 ≈ 28.17 %	лепа 5; лепота 3; јабука 3; је лепа 2; лепа девојка; лепотица; најлепша; 16 ≈ 6.78 %
3. б)		
3. в)	deva 3; 3 ≈ 1.41 %	верна; воли мужа; морал; оданост; поштена; 5 ≈ 2.12 %
4.		ратоборна; стамена; јака; јунакиња; хероина; 5 ≈ 2.12 %
5.	hrdá 3; čistá 2; dáma; hrdost'; hrdá Slovenka; je šikovná; národnarka; národovec; pracovitá; pyšná; seabedomá žena; tá najlepšia; žena do voza i do koča; 16 ≈ 7.51 %	патриота 7; патриотизам 2; понос 2; вредна; дама; добра; доследна; памет; патријархална; родољубива жена; родољубље; успешна; традиционална; традиција; самостална жена; 23 ≈ 9.75 %
6.	zlatokopka; ženská, zamračená; 3 ≈ 1.41 %	задртост; затуцана; својеглава; 3 ≈ 1.27 %
7.	pivo 2; alkoholička; ctí si tradície; hovorí slovensky; ovláda gramatiku; pozná Štúra; pije; pije domáce; rada pije; slivovica; vypit' vie, robiť vie; fandí hokeju; 13 ≈ 6.10 %	иде у цркву; пише ћирилицом; слава; слави славу; не бежи из отаџбине; 5 ≈ 2.12 %
8.	blondína 3; tučná 2; vrkoč 2; biela žena; bruneta; brčkavá; dlhé vlasy; vrkoče; vysoká; zapletený vrkoč; červená; klobúk; 16 ≈ 7.51 %	коса 2; марама 2; јелече 2; шајкача 2; висока; кике; плавуша; плетенице; румена; црнокоса; опанак; опанци; у војној униформи; јелек; 18 ≈ 7.63 %
9.	kroj 16; v kroji 3; žena v kroji 2; kraj, vrkoče a červeň v líčkach; kroje; krojovaná; 24 ≈ 11.27 % ja 4; moja mama; ona; som ja; Anča 2; Anička; Kristína; Marína; Studenková; 13 ≈ 6.10 % žena 4; je žena; Slovenka; ako každá iná; každá; 8 ≈ 3.76 % Slovensko 2; dedičanka 3; dedina 2; Banská Bystrica; je z východu; rodáčka; 10 ≈ 4.69 % neexistuje 3; taká nie je; 4 ≈ 1.88 % katolíčka; 1 ≈ 0.47 % pravý Slovan; Slovák; 2 ≈ 0.94 %	ношња 9; народна ношња 7; 16 ≈ 6.78 % то сам ја; ја; Надежда Петровић 4; Драга Машин 2; Барили; Десанка; песникиња Десанка; Десанка Максимовић; Лепа Лукић; Маја Николић; Мајка Југовића; Милунка; Милунка Савић; царица Милица; Милица 8; Јелена; 27 ≈ 11.44 % жена 5; обична жена; права жена; иста као и свака друга жена; свака Српкиња; 9 ≈ 3.81 % сељанка 2; Балкан; Србија; Шумадинка; из Крагујевца; 6 ≈ 2.54 % не постоји 6; нема 2; непостојећа; 9 ≈ 3.81 % Света Петка; вера; православка; православље; три прста; 5 ≈ 2.12 % Косовка Девојка 4; Косово 4; Косовка; 1389, косовска божуркиња; 11 ≈ 4.66 % има држављанство; има српски пасош; 2 ≈ 0.85 % застава; застава Србије; 2 ≈ 0.85 %

Преглед. Сада бисмо по првих осам основних група стимулуса упоредили реакције на стимулусе слов. *pravá žena* и *pravá Slovenka* с једне стране и срп. *права жена* и *права Српкиња* с друге. Овако ћемо извојити најистакнутије вредности позитивног дела тополошке схеме стереотипа – видећемо да ли се и у којој мери

они разликују у словачкој и српској језичкој слици света, али ћемо проверити и узајамну повезаност националног и општег стереотипа. Подгрупе реакција у оквиру групе 9, као што смо раније објаснили, за стимулусе са лексемом *жена* и оне с конкретним називом припаднице народа (Словакиња / Српкиња), другачије су те тиме и неупоредиве.

У тестовима на словачком језику првих пет најбројнијих група реакција су следеће: 'лепота и привлачност', 'опште позитивне особине', 'родитељство и полност', 'понашање и активности' и 'изглед', док је у тестовима на српском језику поредак овакав: 'опште позитивне особине', 'брак и обавезе у домаћинству', 'родитељство', 'изглед' и 'снага и моћ'. Као што се може видети у табели, што се тиче осталих група реакција нема већих разлика, осим у групи 'чедност и верност', која је у тестовима на српском језику унеколико израженија.

Табела бр. 17: Дистрибуција реакција по издвојеним групама на стимулусе *pravá žena*, *pravá Slovenka* за словачки и *права жена*, *права Српкиња* за српски језик..

	словачки			српски		
	број одговора по стимулусу ¹⁵⁹	по	укупни број одговора (%)	број одговора по стимулусу		укупни број одговора (%)
1.	24+1	1	26 ≈ 6.10 % ¹⁶⁰	23	8	31 ≈ 6.57 %
2.	9	7	16 ≈ 3.76 %	19	17	36 ≈ 7.63 %
3. а)	17	60	77 ≈ 18.08 %	5	16	21 ≈ 4.45 %
б)	10	0	10 ≈ 2.35 %	11	0	11 ≈ 2.33 %
в)	2	3	5 ≈ 1.17 %	4	5	9 ≈ 1.91 %
4.	13	0	13 ≈ 3.05 %	23	5	29 ≈ 6.14 %
5.	27	16	43 ≈ 10.09 %	59	23	82 ≈ 17.37 %
6.	3	3	6 ≈ 1.41 %	2	3	5 ≈ 1.06 %
7.	12	13	25 ≈ 5.87 %	10	5	15 ≈ 3.18 %
8.	7	16	23 ≈ 5.40 %	9	18	26 ≈ 5.51 %

¹⁵⁹ Одговори на стимулусе наведени су у редоследу: *pravá žena*, *pravá Slovenka* за словачки и *права жена*, *права Српкиња* за српски језик.

¹⁶⁰ У табели је осенчено по пет најбројнијих група стимулуса.

Ако упоредимо резултате тестова у смислу односа између етничког и општег позитивног кроз елементе стереотипизације, примећујемо извесну неусаглашеност између ове две равни. Као најважније и најупечатљивије бисмо истакли то да словачки и српски респонденти од „својих“ жена – Словакиња и Српкиња у већој мери очекују ’лепоту и привлачност’, него што је то био случај у општој позитивној равни, док су ’родитељство’, ’брак и обавезе у домаћинству’ нешто мање изражени. ’Снагу, храброст и моћ’ и сл. респонденти код Словакиња не препознају уопште, док је у одговорима који се односе на Српкиње ова област драстично мање изражена него када се говори о правој жени уопште. Према одговорима испитаника, такође можемо закључити да ни за Словакиње ни за Српкиње ’нежност и осећајност’ нису релевантни критеријуми женствености. Ове разлике могу се објаснити тиме што у стимулусима није употребљена реч *жена*, већ *Словакиња* и *Српкиња* те је у свести испитаника у извесној мери дошло до анулирања полности, тј. родности, а светло је усмерено ка националним и државним симболима, традицији, фолклору и др.

2.5.2. Тачке разливања категорије жене

На основу реакција на стимулусе слов. *Je to žena, ale..., v istom zmysle žena* и срп. *То је жена, али..., у неку руку жена* утврдићемо који то критеријуми/одлике или њихово одсуство чланове категорије чине периферним или граничним, тј. као што смо то чинили и до сада, желимо да потврдимо на којим елементима се базира категорија жене (елементи концепта женствености), тј. да истражимо око којих критеријума и одлика се гради стереотип жене.

То је жена, али... У складу са семантиком везника слов. *ale* срп. *али*¹⁶¹, у наставку исказа испитаници би требало да наведу одлике супротне очекивањем, али у неким примерима (реакцијама) примећујемо као да испитаници наводе одлику која је, у складу са њиховом концептуалном аксиолошком скалом, управо централна, нешто слично конструкцији *не само..., него и* или у слов. *nielen..., ale*

¹⁶¹ Семантиком везника *али* у српском језику бавио се Јован Чудомировић у својој докторској дисертацији под називом *Семантика и прагматика саставних одн. супротних напоредних везника и, на, те, а, али, него* (Чудомировић 2015: 288–345). Везник *але* у словачком језику обрађен је у монграфији групе аутора са Јаном Кеселовом на челу, под називом *Spojky a spájacie prostriedky v slovenčine* (Kesselová a kol. 2013: 47–50, 210–211, 225, 257–258).

aj или слов. *a to*, одн. срп. *и то...* У такве реакције убројали бисмо на пример следеће: слов. *už má deti; má krátny; má mužá; ozaj pekná; pekná; riadna* и др.: срп. *и мајка; мајка; у ПМС-у; удата; змај; вредна; жена и по; права; права жена; савршена; супер жена* и сл.

У АПС слов. *Je to žena, ale...* најбројније су реакције у вези са 'изгледом' (30 \approx 14.08 %) с којима свакако треба повезати и реакције које се односе на одсуство лепоте (14 \approx 6.57 %) а друге по реду су реакције везане пре свега за 'понашање и активности' (27 \approx 12.68 %). Интересантно је да међу реакцијама у вези са изгледом, као ни међу онима везаним за понашање нема (или има сасвим мало) реакција у којима се експлицитно наводи како изгледа или како се понаша та жена, већ су најбројније реакције којима се констатује да она не изгледа или се не понаша *како би требало* или *како бисмо чекивали* или се тај излед и понашање пореде с изгледом и понашањем мушкарца. Из овога можемо закључити тек то да жену чине превасходно њен изглед и понашање, али и то да је стереотип о изгледу и понашању жене толико јак и дубоко усађен у свест испитаника да они не осећају да је потребно тај изглед и понашање посебно да описују или објашњавају, јер „зна се како то жена треба да изгледа и да се понаша“.

У АПС срп. *То је жена, али...* најбројније су 'опште негативне особине' (26 \approx 11.02 %) које, ако их протумачимо према уводном објашњењу, говоре да жена превасходно јесте или треба да буде добра, паметна, женствена и разумна, а исто можемо рећи и за реакције словачких испитаника из ове групе, које, иако у тесту на словачком језику нису најбројније, и даље заузимају значајно треће место (18 \approx 8.45 %). У АПС срп. *То је жена, али...* реакције које се односе на 'изглед' уопште, 'лепоту и привлачност' или 'понашање и активности' нису тако бројне као у тесту на словачком језику, али с обзиром на то да се и овде сусрећемо превасходно са уопштавајућим конструкцијама типа (ако парафразирамо: *не изгледа или не понаша се тако како би требало* или *као мушкарац*), закључци које можемо извући исти су као и у случају реакција словачких испитаника.

У оба АП примећујемо да реакције које бисмо могли да уврстимо у централне елементе женствености (групе 1–3) нису бројне колико бисмо очекивали, али и то да су у оквиру ових група већином реакције које негирају (бележимо их овде с префиксом –) дате улоге или особине (слов.: родитељство и

полност: $-6 \approx 2.82\%$, $2 \approx 0.94\%$; брак и обавезе у домаћинству: $-4 \approx 1.88\%$, $1 \approx 0.47\%$; лепота и привлачност: $-14 \approx 6.57\%$, $2 \approx 0.94\%$; нежност и осећајност: $-4 \approx 1.88\%$; чедност и верност: $-1 \approx 0.47\%$; срп. родитељство и полност: $-1 \approx 0.42\%$, $3 \approx 1.27\%$; брак и обавезе у домаћинству: $-5 \approx 2.12\%$, $2 \approx 0.85\%$; лепота и привлачност: $-7 \approx 2.97\%$, $2 \approx 0.85\%$; нежност и осећајност: $-2 \approx 0.85\%$, $1 \approx 0.42\%$; чедност и верност: $-2 \approx 0.85\%$, $1 \approx 0.42\%$).

Што се тиче реакција из групе 'општих позитивних особина' и оних које се односе на 'снагу и моћ' жене (слов. *Je to žena, ale...*: позитивне особине: $7 \approx 3.29\%$, снага: $13 \approx 6.10\%$; срп. *To je žena, али...*: позитивне особине: $18 \approx 7.63\%$, снага: $15 \approx 6.36\%$), није сасвим јасно како их треба тумачити, јер се исте те реакције јављају и у асоцијативним пољима претходних стимулуса, тј. није јасно да ли су испитаници њих навели као супротност очекиваном или су их, како смо већ објаснили, издвојили баш као те централне позитивне, пожељне и очекиване особине. Једини начин на који бисмо ово можда могли утврдити јесте да погледамо појединачне тестове испитаника и упоредимо одговоре на претходне и овај стимулус, па код оних испитаника који су на претходне стимулусе имали неку од ових реакција тумачити је као централну позитивну, а код испитаника који су на претходне стимулусе имали негативне реакције, ове тумачити као супротност. Нажалост, због начина на који смо прикупљали податке, овакво истраживање није могуће. Ипак, оно што свакако можемо закључити јесте да, очекивали их или не, бројни испитаници категоризују жену према равни позитивних особина и снаге и моћи.

У оквиру реакција на овај стимулус у оба АП, мада у већој мери у тесту на српском језику, сусрећемо се са реакцијама које говоре у прилог тези Џудит Батлер, коју смо цитирали на почетку поглавља говорећи о феминистичком погледу на женственост, о флуидности и рода и пола (Butler 1999: 144). У тесту на словачком језику, на стимулус слов. *Je to žena, ale...* четири испитаника допунило је реакцијом *мушкарац* (слов. *muž*), а двоје реакцијом *има пенис* (слов. *tá penis*) што нам, чини се, доводи до грађења оксиморонских конструкција типа *To je žena, али мушкарац* или *To je žena, али има пенис*. У тесту на српском језику овакве реакције још су бројније ($19 \approx 8.05\%$) и изражавају варијације између категорија *жена* и *мушкарац*, на пример *To je žena, али мушкарац*, *To je*

жена али и мушкарац, То је жена, али је била мушкарац/променила пол, То је жена, али има пенис... О чему се заправо ради кад је реч о оваквим реакцијама? Ако женом можемо назвати особу са пенисом (како су рекли наши испитаници), онда то само наводи на закључак да је друштвено, културно конструисана женственост надишла природну полност (женскост), па је тако особа са пенисом која се *понаша и изгледа као жена* (поново на основу реакција) „већа жена од жене“. Ако знамо да се, у складу с теоријом прототипа и новом теоријом категоризације (о којој смо говорили у уводном делу), категорија формира према функцији, а не према форми, да ли то значи да је друштво пристало на „лажне жене“ или „лажне мушкарце“ или је једноставно либерализацијом дошло до пуцања конструисаних, „лажних граница“, ових категорија у којима се свет и даље претвара да функционише? Оставили бисмо ово питање отворено.

У оба АП релативно бројне су и реакције које категорију жене профилишу у равни старости, тј. 'животне доби' (слов. 10 \approx 4.69 %; срп. 10 \approx 4.24 %). За њима следе реакције из групе 'идентификација' (слов. 5 \approx 2.35 %; срп. 7 \approx 2.97 %) које у оба АП функционишу у смислу дихотомије моје–туђе.

У САП слов. *Je to žena, ale...* јављају се и две 'таутолошке реакције' (2 \approx 0.94 %), а ових реакција у тесту на српском језику нема. У САП срп. *То је жена, али...* троје испитаника одреаговало је одговорима који спадају у групу реакција 'жена је биће' док ових реакција у тесту на словачком језику нема. У тесту на српском језику наилазимо и на реакције које говоре у прилог стереотипу хетеросексуалности, јер на периферију категорије жене изгурују жене хомосексуалне оријентације (4 \approx 1.69 %). Ових реакција у тесту на словачком језику нема.

У оба АП неки испитаници само су негирали потврдну конструкцију из стимулуса одговорима типа *није* (слов. 9 \approx 4.23 %; срп. 14 \approx 5.93 %), а има и оних које је стимулус збунио (слов. 4 \approx 1.88 %; срп. 8 \approx 3.39 %).

У тесту на српском језику издвојиле су се још неке групе реакција којих у тесту на словачком нема. То су пре свега реакције у којима испитаници уопштено истичу да је та жена (из стимулуса) другачија, необична (8 \approx 3.39 %), затим је било и оних који не одустају од јасних граница категорије жене одговором *нема али* (4 \approx 1.69 %) и на крају је двоје испитаника уопштено истакло изузетност жене

одговором *каква* (3 ≈ 1.27 %), који бисмо тумачили као истицање позитивне изузетности.

Табела бр. 18: Структура асоцијативних поља стимулуса слов. *Je to žena, ale...* и срп. *То је жена, али...*

	Je to žena, ale...	То је жена, али...
1.	nemá deti 2; dieťa nemá; nechce deti; nemá rada deti; nie matka; 6 ≈ 2.82 % už má deti; má krámy; 2 ≈ 0.94 %	није мајка; 1 ≈ 0.42 % и мајка; мајка; у ПМС-у; 3 ≈ 1.27 %
2.	nevie variť 2; nevarí; nemá muža; 4 ≈ 1.88 % má muža; 1 ≈ 0.47 %	неудата 3; без мужа; разведена; 5 ≈ 2.12 % удата 2; 2 ≈ 0.85 %
3. а)	škaredá 6; nepekná 2; je škaredá; není pekná; nie je moc pekná; nie je pekná; nie príliš pekná; špatná; 14 ≈ 6.57 % ozaj pekná; pekná; 2 ≈ 0.94 %	ружна 4; није лепа 3; 7 ≈ 2.97 % је лепа; секси; 2 ≈ 0.85 %
3. б)	bezcitná 2; nemiluje; nevie milovať; 4 ≈ 1.88 %	није осетљива; хладна; 2 ≈ 0.85 % слаба; 1 ≈ 0.42 %
3. в)	neverná; 1 ≈ 0.47 %	вара; неверна; 2 ≈ 0.85 % не значи да је неверна побогу; 1 ≈ 0.42 %
4.	silná 5; je silná 3; je silnejšia ako muž; pevná; silná ako chlap; silná ako muž; zvláda aj za muža; 13 ≈ 6.10 %	снажна 4; јака 3; је снажна 2; снажна као мушкарац; стена; је доминантна; је храбра; је јака као земља; је јака као мушкарац; 15 ≈ 6.36 %
5.	je samostatná; je sebestačná; je zručná; nie je bezmocná; rozumná; riadna; stojí za to; 7 ≈ 3.29 %	змај 4; вредна 2; самостална 2; је неухватљива; жена и по; није наивна; није напорна; је паметнија од мушкараца; је пре свега пријатељ; права; права жена; савршена; супер жена; 18 ≈ 7.63 %
6.	zlá 5; neschopná; falošná; hlúpa; hnusná; moc hlúpa; mrcha; mužná; má svoje chyby; na hovno; niečo jej chýba; tvrdohlavá; ukecaná; zbil ju muž; 18 ≈ 8.45 %	лоша 2; мушкобањаста 2; ђаво 2; али јој нешто фали; глупа; гуска; зла; злостављана; злоћа; змија; лудача; неженствена; нема све; није женствена; неорганизована; никаква; фали јој нешто; није добра; поремећена; проста; рис; је груба; цангризава; 26 ≈ 11.02 %
7.	nespráva sa tak 9; správa sa ako muž 5; klame 2; správa sa ako chlap 2; chová sa ako muž; chová sa inak; fajčí; nechová sa tak; pije; pracuje; správa sa ako kurva; správa sa drsne; necvičí; 27 ≈ 12.68 %	се не понаша тако 2; бије к'о мушко; лаже; пије; понаша се као да није; понаша се као мушкарац; поправља ауто сама; прди; ради као мушко; се понаша као мушкарац; смара; смрди; то не значи да не уме да ради исто што и мушкарац; цепа дрва; одлази; ћути; 17 ≈ 7.20 %
8.	nevyzerá tak 9; smrdí 4; nemá kozy 3; vyzera ako muž 2; fúzatá; je vysoká; malá; má ruky ako muž; nemaľuje sa; nemá vlasy; nepodobá sa; nevyzerá; nevyzerá na to; sa nevie obliecť; v mužskom tele; vyzera ako chlap; 30 ≈ 14.08 %	не изгледа тако 3; изгледа као девојка 2; мала; малена; изгледа другачије; не делује тако; не личи; пунија жена; 11 ≈ 4.66 %

9.	muž 4; má penis 2; 6 ≈ 2.82 % stará 2; aj dievča; je to dievča; mladá; nedospelá; ale stále dieťa; ešte aj dieťa; starena; vo vnútri skrýva malé dievčatko; 10 ≈ 4.69 % moja; nie je moja; nie moja; nie pre mňa; nie som to ja; 5 ≈ 2.35 % žena; je to žena; 2 ≈ 0.94 % nie je 3; není 2; aj nie je; možno aj nie; možno nie je; vlastne nie je; 9 ≈ 4.23 % neviem 3; nič ma nenapadá; 4 ≈ 1.88 %	мушкарац 2; и мушкарац; наликује мушкарцу; је и мушкарац 2; са темпераментом мушкарца; је била мушкарац; је била мушко; је као мушко; је променила пол; је раније била мушкарац; је раније био мушкарац; је вирилна; има пенис 3; има патку 2; 19 ≈ 8.05 % млада 5; баба; је млада; није стара; стара; старија; 10 ≈ 4.24 % човек 2; је једно обично биће; 3 ≈ 1.27 % моја 2; туђа 2; је туђа; није као ја; није твоја; 7 ≈ 2.97 % геј 2; воли жене; лезбача; 4 ≈ 1.69 % није 11; не 2; и није; 14 ≈ 5.93 % нема али 4; 4 ≈ 1.69 % каква 3; 3 ≈ 1.27 % необична 2; није као друге 2; није као свака друга; посебна 2; мало другачија; 8 ≈ 3.39 % шта 3; не знам 2; не разумем ова питања; нзм више; нисам сигуран; 8 ≈ 3.39 %
----	--	---

У неку руку жена. Реакције на стимулусе слов. *v istom zmysle žena* и срп. *у неку руку жена* тумачићемо двојако. С једне стране биће оне реакције које ће издвајати периферне активности или особине жене, а с друге стране очекујемо реакције које ће чланове суседних категорија по некој активности или особини приближити категорији жене.

У првом реду, у оба АП јасно су се профилисале очекиване суседне категорије: према полу – *мушкарац* (слов. 32 ≈ 15.02 %; срп. 17 ≈ 7.20 %) и према узрасту – *девојчица, девојка, госпођица* (слов. 20 ≈ 9.39 %; срп. 19 ≈ 8.05 %). Ипак, и даље су, наравно, бројне реакције које указују да се ипак ради о жени (слов. 26 ≈ 12.21 %; срп. 22 ≈ 9.32 %) с тим што међу тим реакцијама, у оба АП, видимо да су реакције разубежене – од центра ка периферији, тј. од одговора, на пример, *као свака жена* до оних граничних, нпр. *полужена* и сл. Такође су у оба АП бројне реакције које говоре у прилог стереотипу хетеросексуалности и те реакције смо сврстали у групу у групу 'хомосексуалност'. У ову групу уврстили смо како језичке концепте за хомосексуалне особе, тако и све друге трансродне/транссексуалне нијансе које не бисмо могли уврстити у строгу, искључиву хетеросексуалност (слов. 18 ≈ 8.45 %; срп.: 25 ≈ 10.59 %). Примећујемо и реакције које само указују на фазичност категорије жене (слов.: 3 ≈ 1.27 %; срп.: 2 ≈ 0.85 %) и реакције на саму конструкцију из стимулуса слов. *v istom zmysle* и срп. *у неку руку* (слов.: 10 ≈ 4.69 %; срп.: 13 ≈ 5.51 %). Као и у случају претходног

стимулуса, и овде је било испитаника који су овим стимулусом били збуњени (слов.: 6 \approx 2.82 %; срп.: 5 \approx 2.12 %), али и оних који не одустају од јасних, чврстих граница категорије одговором да тако нешто није могуће (слов.: 1 \approx 0.47 %; срп.: 2 \approx 0.85 %). Интересантно је да је у тесту на словачком језику један испитаник одговорио реакцијом *човек* (слов. *človek*), а у тесту на српском језику ту је реакцију имало чак троје испитаника. Ова реакција може указивати на то да се жена концептуализује као човек само у извесном смислу (?!) или да категорију човек, поред других елемената, чине и жене, што је вероватније.

Од преосталих реакција у АПС слов. *v istom zmysle žena* по бројности су се истакле реакције које се односе на 'понашање и активности' (13 \approx 6.10 %), при чему се и овде, као и у случају претходног стимулуса, јављају и реакције које бисмо могли да тумачимо управо као централне активности жене, нпр. *nevie, čo chce, plače* и сл. Друге наведене активности су оне које бисмо могли означити (видећемо у наставку) као (стерео)типично мушке. Следе реакције из група 'лепота и привлачност' (9 \approx 4.23 %) од којих се једна реакција односи на лепог мушкарца и 'нежност, осећајност и слабост' (7 \approx 3.29 %) које се превасходно односе на осећајност, емотивност, а затим на нежност и осетљивост. По три реакције (3 \approx 1.41 %) имамо у групама: 'родитељство и полност', 'снага и моћ', 'опште позитивне особине' и 'изглед' и све ове реакције су се јављале и у оквиру стимулуса у којима се се истицале као централне особине. Две реакције су из групе 'брак и обавезе у домаћинству' (2 \approx 0.94 %), једна реакција (1 \approx 0.47 %) је у групи 'општих негативних особина', а реакција везаних за 'чедност и верност' нема.

У тесту на српском језику ове реакције су другачије заступљене. Најбројније су оне из групе 'општих негативних особина' (17 \approx 7.20 %), затим оне из групе 'понашање и активности' (11 \approx 4.66 %) а одмах за њима следе 'опште позитивне особине' (10 \approx 4.24 %) и ако изузмемо по две реакције *ружна; курва; несигурна* све остале су појединачне (хапакси) и различите. Пет реакција (5 \approx 2.12 %) је из групе 'нежност, осећајност и слабост' и оне су, као и у тесту на словачком језику, везане за љубав и емоције, а по четири реакције (4 \approx 1.69 %) указују на женску 'снагу или моћ' или су везане за 'изглед' (карактеристичан за мушкарца). У групама 'брак и обавезе у домаћинству' и 'чедност и верност' налазимо по две

реакције, али оне нису међусобно сродне или су чак супротне. Само један испитаник имао је реакцију везану за 'родитељство', а реакција које би се односиле на 'лепоту и привлачност' нема.

Табела бр. 19: Структура асоцијативних поља стимулуса слов. *v istom zmysle žena* и срп. *у неку руку жена*.

	v istom zmysle žena	у неку руку жена
1.	matka 2; potencionalna matka; 3 ≈ 1.41 %	рађа; 1 ≈ 0.42 %
2.	je glavou rodiny; partnerka muža; 2 ≈ 0.94 %	неудата; 1 ≈ 0.42 % у неку руку домаћица; 1 ≈ 0.42 %
3. а)	pekná 3; asi je pekny; krásna; príťažlivosť; príťažlivá bytosť; pôvabná; žena ako kvet; 9 ≈ 4.23 %	
3. б)	miluje 2; citlivá; láska; emócie; neha; nežnosť; 7 ≈ 3.29 %	воли; воли да буде вољена; нежна; осетљива; цвет; 5 ≈ 2.12 %
3. в)		поштена; 1 ≈ 0.42 % уме да вара; 1 ≈ 0.42 % %
4.	silná 2; je bojovníčka; 3 ≈ 1.41 %	има више снаге; моћ; ослонац; је главна; 4 ≈ 1.69 %
5.	dáma; múdra; najlepšia; 3 ≈ 1.41 %	добра; женствена; змај; партнер; у неку пријатељ; у неку руку друг; уме да излуди мушкараца; херој; је боља; једноставна; 10 ≈ 4.24 %
6.	kurva; 1 ≈ 0.47 %	ружна 2; габор; курва 2; несигурна 2; алкавост; кретен; крпа; недовољно женствена; непотребна; несхватљива; пизда; пичка; проста; љубоморна; 17 ≈ 7.20 %
7.	nevie, čo chce 2; plače 2; ale správaním ako chlap; plní mužské práce; prdí; správanie; vie aj počúvať; športovkyňa; leží; vie čo je pre ňu najlepšie; chová sa ako žena; 13 ≈ 6.10 %	јер не води рачуна о себи; која не зна шта хоће; мисли; може помоћи; понаша се старије; у неку руку радница; уме; чистачица; претерује; спава; створила; 11 ≈ 4.66 %
8.	červená blúzka; má kozy; vlasy; 3 ≈ 1.41 %	бркови; дебела; даска; мирис; 4 ≈ 1.69 %
9.	muž 8; možno muž; bude vždy čiastočne mužom; trochu žena trochu muž; v inom muž; v istom chlap; v istom zase muž; chlap; je chlap; ale muž; ale zväčša muž; zženšilý muž; je viac ako muž; v istom zmysle muž 4; takže muž; citlivý muž; skoro muž; slabý; slabý chlap; chová sa (muž) tak; muž, správajúci sa ako žena; uplakáný chlap je...; 32 ≈ 15.02 % žena 7; ako každá iná žena; asi žena; dalo by sa povedať že žena; neistá žena; sčasti má ženské vlastnosti; sčasti žena;	мушкарац 9; а у неку мушкарац 2; мушкарци; мушко; а у неку руку мушкарац; у другу мушкарац; у неку руку мушкарац; је и мушкарац; 17 ≈ 7.20 % жена 4; мушкобањаста; нетипична жена; мушкарача 11; жена са мушким особинама; назовижена 2; полужена 2; 22 ≈ 9.32 % девојка 12; дјевојка; није још водила љубав; девојчица 3; је увек девојчица; стара; 19 ≈ 8.05 % човек 3; 3 ≈ 1.27 % она 4; она је 2; ниси; ја; 8 ≈ 3.39 %

čiastočne žena; čiastočná žena; ženské vlastnosti; v niečom žena; položená; mužatka 6; opäť mužena; žienka; 26 ≈ 12.21 % dievča 10; dievčatko; dospelá; dospievajúce dievča 2; ale ešte nie; tínedžerka 2; neskúsená; slečna 2; 20 ≈ 9.39 % človek; 1 ≈ 0.47 % transvestita 6; gay 4; homosexuál 3; lesba 3; transsexuál 2; 18 ≈ 8.45 % nežena; nie je žena; nie je ženou; 3 ≈ 1.27 % nie úplná; nie úplne; ale ešte nie; ale nie celkom; v každom; v každom zmysle; v plnom zmysle; v istých oblastiach; v každom; v každom zmysle; 10 ≈ 4.69 % neviem 2; ?; ??; čo?!; netušim; 6 ≈ 2.82 % neexistuje; 1 ≈ 0.47 %	геј мушкарац 2; трансвестит 10; геј 2; лезбејка 2; педер 2; транца 3; хомосексуалац 2; транс; транссексуалац; 25 ≈ 10.59 % није жена; такорећи ни налик жени; 2 ≈ 0.85 % у неку руку не 2; а у неку ипак не; а у неку не; у неку није; половина 2; у неку руку да у неку руку не; делимично; неопредељена; непотпуна особа; или јеси или ниси; не може у неку руку мора у обе; 13 ≈ 5.51 % не знам 3; не разумем; немам баш асоцијацију никакву; 5 ≈ 2.12 % немогуће 2; 2 ≈ 0.85 %
---	---

У неку руку мушкарац. У структури оба АП, као што је то био случај и с овим стимулусом с лексемом слов. *žena* и срп. *жена*, профилисале су се суседне категорије: према полу – *жена* (слов. *v istom zmysle muž*: 23 ≈ 10.80 %; срп. *у неку руку мушкарац*: 16 ≈ 6.78 %) и према узрасту – *дечак, момак* и сл. (слов. *v istom zmysle muž*: 16 ≈ 7.51 %; срп. *у неку руку мушкарац*: 13 ≈ 5.51 %). Наравно, и овде су бројне реакције с лексемом из стимулуса, тј. оне које говоре о 'мушкарцу' (слов. *v istom zmysle muž*: 17 ≈ 7.98 %; срп. *у неку руку мушкарац*: 25 ≈ 10.59 %) и поново примећујемо разумењеност од центра ка периферији категорије (од нпр. *мушкарац*, преко *метросексуалац* или чак *евнух* до одговора српских испитаника у којима се помиње мушкарац с женским полним органом). Овде такође у оба АП бележимо реакције које одражавају стереотип хетеросексуалности, група реакција 'хомосексуалност' (слов. 25 ≈ 11.47 %; срп.: 26 ≈ 11.02 %), а у тесту на српском језику бележимо и реакције које, по нашем мишљењу, субјективно коментаришу управо ово питање (питање хомосексуалности) (нпр. *јадничак* и сл.; 6 ≈ 2.54 %), а у односу на сексуалну оријентацију се делимично профилишу и реакције из групе 'идентификација', нарочито у тесту на српском језику (слов.: 5 ≈ 2.35 %; срп.: 8 ≈ 3.39 %). Има и реакција које само указују на фазичност категорије мушкараца од којих су неке биле мотивисане самом конструкцијом из стимулуса слов. *v istom zmysle* и срп. *у неку руку* (слов.: 13 ≈ 6.10 %; срп.: 13 ≈ 5.51 %). Било је и испитаника који су овим стимулусом били збуњени (слов.: 13 ≈ 6.10; срп.: 2 ≈

0.85 %), али и оних који не одустају од јасних, чврстих граница категорије одговором да тако нешто није могуће, тј. да то онда није мушкарац (слов.: 4 \approx 1.88 %; срп.: 2 \approx 0.85 %), а два испитаника су у тесту на српском језику чак рекла да је таква особа *ништа* (2 \approx 0.85 %). У структури оба АП срећемо се у по два одговора с реакцијом слов. *človek* и срп. *čovек* (слов. 2 \approx 0.94 %; срп.: 2 \approx 0.85 %). Овакве реакције могу се тумачити двојако (писали смо о томе и у анализи реакција истог стимулуса с лексемом слов. *žena* и срп. *жена*): или као да се мушкарац концептуализује као човек само у неком смислу или да категорију човек, поред других елемената, чине и мушкарци.

Од осталих реакција на стимулус слов. *v istom zmysle muž* најбројније су оне из групе 'понашање и активности' (16 \approx 7.51 %), али веома су разуђене. Требало би издвојити као најбројније само оне које говоре да „у извесном смислу мушкарац не разуме и никада неће разумети жену“. Следе 'опште позитивне' (11 \approx 5.16 %) и 'опште негативне особине' (9 \approx 4.23 %). 'Изглед' је у тесту на словачком језику заступљен са само четири одговора (4 \approx 1.88 %).

Ове реакције су у тесту на српском језику нешто другачије заступљене. Најбројније су 'опште негативне особине' (22 \approx 9.32 %) и међу њима се нарочито истичу неспособност и несигурност, али можемо издвојити и оне које се посредно односе на изостанак одважности, снаге и карактера (*стрина*, *пануча* и сл.), али и две које говоре у прилог агресивности (*насилник*, *силеџија*). Следе 'опште позитивне особине' (9 \approx 3.81 %) од којих се већина односи на добар, јак, сигуран карактер. Преостале су реакције из групе 'понашање и активности' (4 \approx 1.69 %) и веома малобројне реакције у вези с изгледом (2 \approx 0.85 %).

У оба АП интересантне су реакције које се односе на снагу, али и слабост мушкарца. Оба типа реакција сврстали смо у групу 'снага и моћ' да би однос између њих био видљивији. У тесту на словачком језику ове реакције укупно су мање заступљене него у тесту на српском језику и њихов однос је другачији. Од укупно десет реакција чак седам говоре о снази (7 \approx 3.29 %) а три о слабости (3 \approx 1.41 %). У тесту на српском језику укупно има двадесет четири овакве реакције од којих четири (4 \approx 1.69 %) говоре о снази, а чак двадесет (20 \approx 8.47 %) о слабости и кукавичлуку. Питање је како би требало тумачити ове реакције. Јасно је да су и мушкарци и жене у неки руку слаби и у неку руку јаки, али испитаници теста на

словачком језику већим делом су издвојили снагу као периферну, ретку особину (с обзиром на стимулус), док је то са испитаницима теста на српском језику управо супротно. Свакако можемо закључити да је у случају српских испитаника снага значајнији „фактор мужевности“.

Реакције из група 1–3 неуједначено су заступљене ако упоредимо тест на словачком и онај на српском језику. У оба АП примећујемо да изостају реакције везане за 'чедност и верност', али у тесту на српском језику нема ни реакција везаних за 'родитељство' нити оних које би се односиле на 'лепоту и привлачност', а у тесту на словачком језику прве су заступљене са чак четири реакције (4 \approx 1.88 %) и друге са једном (1 \approx 0.47 %). Домен реакција 'брак и обавезе у домаћинству' у реакцијама словачких испитаника бележимо три пута (3 \approx 1.41 %), а у тесту на српском језику само једном реакцијом која се на овај домен односи посредно (1 \approx 0.42 %). Један испитаник теста на српском језику код мушкарца метафорички примећује изостанак 'нежности, осећајности и слабости' (1 \approx 0.42 %), док је то својим реакцијама учинило троје испитаника теста на словачком језику (3 \approx 1.41 %), а један запажа управо супротно – да је мушкарац (у извесном смислу, тј. у неку руку) осетљивији него жена.

Табела бр. 20: Структура асоцијативних поља стимулуса слов. *v istom zmysle muž* и срп. *у неку руку мушкарац*.

	v istom zmysle muž	у неку руку мушкарац
1.	otec 4; 4 \approx 1.88 %	
2.	manžel; otec rodiny; veľí rodine; 3 \approx 1.41 %	варјача; 1 \approx 0.42 %
3. а)	milý; 1 \approx 0.47 %	
3. б)	je citlivejší ako žena; 1 \approx 0.47 % necíti; neprejavuje city; nevie vyjadriť city; 3 \approx 1.41 %	хладан; 1 \approx 0.42 %
3. в)		
4.	autorita; bojovník; hrubá sila; je silnejší; odvaha; silný chlap; pán; 7 \approx 3.29 % slaboch; slabý; slabý chlapček; 3 \approx 1.41 %	снажан; јак; јака; је јачи; 4 \approx 1.69 % слабић 10; кукавица 4; млакоња 2; слаб 2; али слаб; је слаб; 20 \approx 8.47 %
5.	džentlmen; gentlmen; milosrdný; mužský 2; mužnatý; mužnejší; mužný; mužské vlastnosti; múdry; sympatický muž; 11 \approx 5.16 %	паметан; друг; није себичан; није увек алфа мужјак; одговорност; подршка; сладак; способна; став; 9 \approx 3.81 %

6.	egoista; klamár; klaun; nechápavý; sebec; ťuťko; tvrdohlavý; vypočítavý; drsný; záťaž; zvláštný; 9 ≈ 4.23 %	неспособан 2; дебил; мушкарац без части; насилник; је глуп; незрео; несигуран; несигурност; неспособност; никакав; никакав мушкарац; папуча; пизда; пичка; свиња; плитак; силеција; стрина; шмокљан; шоња; фелер; 22 ≈ 9.32 %
7.	nechápe 2; nevolá; nikdy nepochopí ženu 2; klebety; žerie 2; ale nespráva sa tak; dominuje; plače; správanie; má aj dobré nápady; spieva; uvažuje racionálne; necháva si veľa pre seba; 16 ≈ 7.51 %	лаже; понашање; се труди; уме да разуме; 4 ≈ 1.69 %
8.	nenosí rúž; upravený; štýl; sa podobá na svoju ženu; 4 ≈ 1.88 %	мушкарац је али не изгледа тако; каиш; 2 ≈ 0.85 %
9.	chlap 4; muž 3; zženštilý; zženštilý muž; v každom zmysle muž; v niečom muž; metrosexuál; ako každý iný muž; dalo by sa povedať že muž; eunuch; nie úplne muž; čiastočne muž; 17 ≈ 7.98 % mužatka 11; žena 5; v istom zmysle žena 2; v istom žena; silná žena je...; racionálna; workoholička; takže žena s penisom; 23 ≈ 10.80 % chlapec 11; adolescent; pubertiak; mládk; teenager; zrelý chlap; 16 ≈ 7.51 % človek 2; 2 ≈ 0.94 % som; spolužiak; ty; to je; ona je; 5 ≈ 2.35 % transsexuál 5; transka; transgender; gay 4; v inom gay; buzerant; lesba 3; lesbička; transvestita 4; shemale; homosexuál 2; je uchylák; 25 ≈ 11.47 % nemuž 2; nemuž ?; aj nie muž; 4 ≈ 1.88 % v inom nie; v žiadnom; nie úplne 2; aj aj; ako; akosi; ale iba trochu; ale nie celkom; ale...; dilemma; navonok; zvláštny; 13 ≈ 6.10 % neviem 5; čo? 2; ?; akom zmysle; nechápe; v akom zmysle?; nerozumiem; neviem si predstaviť nič pod týmto pojmom; 13 ≈ 6.10 %	мушкарац 4; метросексуалац 4; исфеминизиран мушкарац 3; феминизиран 3; исфеминизиран 2; једва мушко; квазимушко; није прави мушкарац; само у неку руку он је мушкарац; свакако мушкарац; сви мушкарци; треба да буде мушкарац; али има миңу 2; 25 ≈ 10.59 % жена 7; свака жена; мушкарача 2; жена је: је и жена; у неку и жена; у неку руку жена; је као жена; женскарача; 16 ≈ 6.78 % дечак 5; дечко 3; момак 2; дете; дечак у пубертету; старац; 13 ≈ 5.51 % човек 2; 2 ≈ 0.85 % мој друг; мој отац; мој тата; он је; она је; Џенер Кардашијан; Кејтлин Џенер; Бекам; 8 ≈ 3.39 % педер 11; геј 7; геј је; лезбејка 2; трансвестит 2; хомосексуалац 2; ЛГБТ; 26 ≈ 11.02 % није мушкарац; значи није; 2 ≈ 0.85 % ништа 2; 2 ≈ 0.85 % у неку руку не; не може у неку, мора у обе; на неки начин; леву; како се узме; или јесте или није; у другу није; у неку није; назови; као; половина; полутан; тражење; 13 ≈ 5.51 % јадник; јадничак; сиромаш; катастрофа; осуђивање; подршка; 6 ≈ 2.54 % не знам; не разумем; 2 ≈ 0.85 %

Преглед. Иако одговори наших испитаника на стимулусе којима смо желели да проверимо фазичност категорије жене нису били сасвим једнозначни, можемо закључити следеће. У првом реду, јасно су се профилисале очекиване суседне категорије: према полу – мушкарац и према узрасту – девојчица. Такође препознајемо и потврду стереотипа хетеросексуалности (тј. хетеронормативности). Малобројне реакције у групама 1–3 за стимулус *v istom*

zmysle muž и у неку руку мушкарац говоре о томе да ове катактеристике не представљају (основне) критеријуме за процену мушкарца (па ни мужевности), док је бројност истих ових група реакција за стимулусе слов. *Je to žena, ale...* и *v istom zmysle žena* као и срп. *To je žena, али...* и у неку руку жена, без обзира на то да ли ћемо их тумачити као одлике супротне очекиваним или као централне (о чему смо говорили више), свакако представљају критеријуме за процену женствености жене. Бројне реакције о снази као реакције слов. *Je to žena, ale...* и *v istom zmysle žena* као и срп. *To je žena, али...* и у неку руку жена, а притом реакције с негативним предзнаком за исте групе на стимулусе слов. *v istom zmysle muž* и срп. у неку руку мушкарац указују на то да је снага (како физичка тако и ментална) свакако одлика мушкости/мужевности.

Табела бр. 21: Дистрибуција реакција по издвојеним групама на стимулусе у следећем редоследу (по колонама): *Je to žena, ale...* и *v istom zmysle žena*, затим је наведен укупан број реакција на ова два стимулуса заједно и потом за стимулус *v istom zmysle muž* за словачки и *To je žena, али...* и у неку руку жена, затим је наведен укупан број реакција на ова два стимулуса заједно и на крају за стимулус у неку руку мушкарац за српски језик.

	словачки			српски				
	број одговора по стимулусу	укупан број одговора (%)	број одговора по стимулусу	број одговора по стимулусу	укупан број одговора (%)	број одговора по стимулусу		
1.	6+2	3	11 ≈ 2.58 %	4 ≈ 1.88 %	1+3	1	5 ≈ 1.06 %	0
2.	4+1	2	7 ≈ 1.64 %	3 ≈ 1.41 %	5+2	1+1	9 ≈ 1.91 %	1 ≈ 0.42 %
3. а)	2	9	11 ≈ 2.58 %	1 ≈ 0.47 %	2	0	2 ≈ 0.42 %	0
б)	4	7	11 ≈ 2.58 %	1 ≈ 0.47 % -3 ≈ 1.41 %	2+1	5	8 ≈ 1.69 %	1 ≈ 0.42 %
в)	1	0	1 ≈ 0.23 %	0	2+1	1+1	5 ≈ 1.06 %	0
4.	13	3	16 ≈ 3.76 %	7 ≈ 3.29 % -3 ≈ 1.41 %	15	4	19 ≈ 4.03 %	4 ≈ 1.69 % -20 ≈ 8.47 %
5.	7	3	10 ≈ 2.35 %	11 ≈ 5.16 %	18	10	28 ≈ 5.93 %	9 ≈ 3.81 %
6.	32	1	33 ≈ 7.75 %	9 ≈ 4.23 %	33	17	50 ≈ 10.59 %	22 ≈ 9.32 %
7.	26	13	39 ≈ 9.15 %	16 ≈ 7.51 %	17	11	28 ≈ 5.93 %	4 ≈ 1.69 %
8.	33	3	36 ≈ 8.45 %	4 ≈ 1.88 %	11	4	15 ≈ 3.18 %	2 ≈ 0.85 %
мушкарац / жена	6	32	38 ≈ 8.92 %	23 ≈ 10.80 %	19	17	36 ≈ 7.63 %	16 ≈ 6.78 %
жена / мушкарац	1	26	27 ≈ 6.34 %	17 ≈ 7.98 %	0	22	22 ≈ 4.66 %	25 ≈ 10.59 %
животна доб	10	20	30 ≈ 7.04 %	16 ≈ 7.51 %	10	19	29 ≈ 6.14 %	13 ≈ 5.51 %
жена је биће	0	1	1 ≈ 0.23 %	2 ≈ 0.94 %	3	3	6 ≈ 1.27 %	2 ≈ 0.85 %
идентификација	5	0	5 ≈ 1.17 %	5 ≈ 2.35 %	7	8	15 ≈ 3.18 %	3.39 %
таутологија	1	0	1 ≈ 0.23 %	0	0	0	0	0
хомосексуалност	0	18	18 ≈ 4.23 %	25 ≈ 11.47 %	4	25	29 ≈ 6.14 %	26 ≈ 11.02 %
није (жена/мушкарац)	9	3	12 ≈ 2.82 %	4 ≈ 1.88 %	14	2	16 ≈ 3.39 %	2 ≈ 0.85 %

2.5.3. Диференцијалне особине

Приликом анализе диференцијалних особина, морамо имати на уму Јунгове архетипове – Анимуса и Аниму, мушки принцип у жени и женски принцип у мушкарцу, из Јунгове аналитичке психологије (Требјеџанин 2011: 27–38), па и јин-јанг концепт (хармонија супротности) из кинеске филозофије (Fung 1983; Chan 1963; Graham 1986) тј. не бисмо смели да очекујемо потпуну искључивост у одговорима наших испитаника.

Мушкарац. У структури АПС слов. *muž* најбројније су реакције испитаника с лексемом 'жена' (слов. *žena*; 41 \approx 19.25 %). За њима следе реакције које истичу 'снагу и моћ' мушкарца (39 \approx 18.31 %) а већ на трећем месту су 'таутолошке реакције' (36 \approx 16.90 %). Од 'таутолошких реакција', чак тридесет два испитаника имало је реакцију *chlap*. У речницима словачког језика (KSSJ, SJJ) као примарно значење ове лексеме наводи се да означава одраслу особу мушког пола (син. *muž*), а већ у другом значењу она означава носиоца позитивних мушких особина, јак, моћан, способан мушкарац (слов. *silný, mocný, šikovný muž*). Ми смо ову реакцију сврстали у таутолошке због примарног њеног значења, али друго значење нам допушта тумачење које се скоро подразумевано шири у већинску позитивну концептуализацију.

Следеће по бројности су реакције које се односе на 'изглед' мушкарца (20 \approx 9.39 %) и реакције које истичу 'опште позитивне особине' (8 \approx 3.76 %).

У групама 1–3 реакције су, очекивано, малобројне: на првом месту су оне које везане за 'родитељство' (8 \approx 3.76 %) и 'полност' (4 \approx 1.88 %), само две реакције имамо у групи 'лепота и привлачност' (2 \approx 0.94 %), једна реакција могла би се тумачити као 'чедност и верност' (1 \approx 0.47 %), а није било реакција које бисмо уврстили у групе 'брак и обавезе у домаћинству' или 'нежност и осећајност'.

Четири реакције односе се на 'понашање и активности' (4 \approx 1.88 %) а испитаници су навели тек две реакције које бисмо сврстали у 'опште негативне особине' (2 \approx 0.94 %).

Од преосталих група реакција најбројније су оне из групе 'идентификација' ($7 \approx 3.29\%$), три одређују мушкарца уопштеније, 'хиперонимски' као човека ($3 \approx 1.41\%$) и две се односе на 'животну доб' ($2 \approx 0.94\%$).

Што се тиче лексеме *човек* (слов. *človek*) она се и у словачком и у српском језику, а то потврђују и речници (в. KSSJ; ЈРМС 2011: 1488), користи како у значењу људске врсте (речници оба језика ово значење наводе као примарно), тј. као хипероним, тако и специфичније, хипонимски, у значењу мушкарац. Пошто у грађи као што су реакције испитаника у асоцијативном експерименту, због нултог контекста, не можемо знати који од два неведена концепта ова лексема репрезентује, свесни ограничења, одлучили смо да је доследно тумачимо у хиперонимском значењу (које се у речницима наводи као примарно). Додатно смо у асоцијативном тесту проверили које се од наведених значења показује као примарно понудивши у тесту и стимулус слов. *človek* и срп. *човек*. У тесту на словачком језику (при чему хапаксе нисмо узимали у обзир) има чак 87 реакција које бисмо тумачили у контексту хиперонимског значења (које, дакле, обухвата и жене) (*osoba* 12; *bytosť* 10; *ľudia* 9; *opica* 9; *ľudstvo* 6; *tvor* 6; *zvierá* 6; *Zem* 5; *život* 5; *príroda* 4; *telo* 4; *homo sapiens sapiens* 3; *evolúcia* 2; *muž alebo žena* 2; *osobnosť* 2; *rozum* 2; *smrť* 2; *stvorenie* 2; *zver* 2;), а тек 13 реакција које упућују на значење *мушкарац* (*muž* 13), мада је то најбројнија појединачна реакција. У тесту на српском језику (ни овде хапаксе нисмо урачунавали), у односу на тест на словачком, има више реакција које указују на хипонимско значење – мушкарац и то 41 реакција (жена 32; Адам 7; мушкарац 2), али су бројне и реакције у којима препознајемо хиперонимско значење 75 (биће 17; животиња 11; људи 6; вук 6; живот 6; људско биће 5; мајмун 4; пас 3; хомосапијенс 3; *Homo sapiens* 2; еволуција 2; Земља 2; планета 2; постојање 2; разум 2; свет 2). Као што видимо, реакције наших испитаника потврђују речничку семантичку структуру језичког концепта слов. *človek* и срп. *човек*.

У структури АПС срп. *мушкарац* као најбројније истакле су се реакције везане за 'снагу и моћ' мушкарца ($41 \approx 16.95\%$), а тек иза њих реакције с лексемом 'жена' (али и *девојка* $30 \approx 12.71\%$). У тесту на српском језику бројне су 'опште позитивне особине' ($25 \approx 10.59\%$), као и реакције везане за 'изглед' ($22 \approx 9.32\%$) а одмах за њима следе реакције из групе 'мушкарац је биће' ($21 \approx 8.90\%$).

За разлику од теста на словачком језику, овде су 'опште негативне особине' много бројније (14 ≈ 5.93 %), док су реакције које се односе на 'понашање и активности' скоро једнако заступљене (4 ≈ 1.69 %).

Од реакција из група 1–3 најбројније су, као и у тесту на словачком језику, оне везане за 'родитељство' (9 ≈ 3.81 %) и 'полност' (3 ≈ 1.27 %). За њима следе реакције које истичу 'лепоту и привлачност' мушкарца (8 ≈ 3.39 %) и оне које се односе на улогу супруга или партнера, из групе 'брак и обавезе у домаћинству' (5 ≈ 2.12 %; ових реакција у тесту на словачком језику нема). Две смо реакције уврстили у групу 'чедност и верност' (2 ≈ 0.85 %), мада оне именују управо супротно понашање и једну реакцију (1 ≈ 0.42 %) смо уврстили у групу 'нежност и осећајност', мада се она може тумачити и као осећајност испитаника/испитанице.

Од подгрупа реакција из групе 9 по бројности се истичу оне које се односе на 'животну доб' (8 ≈ 3.39 %), за њима следе реакције из групе 'идентификација' (7 ≈ 2.97 %) и 'таутолошке реакције' (3 ≈ 1.27 %).

У АПС слов. *мушкарац* примећујемо и четири реакције које се односе на сексуалност (4 ≈ 1.69 %) а које можемо повезати с реакцијама које смо уврстили у групу 'чедност и верност', а заправо се односе на неверност.

Табела бр. 22: Структура асоцијативних поља стимулуса слов. *muž* и срп. *муж*

	muž	мушкарац
1.	otec 8; 8 ≈ 3.76 % penis 4; 4 ≈ 1.88 %	отац 6; тата 3; 9 ≈ 3.81 % курац; пенис; плодан; 3 ≈ 1.27 %
2.		муж 3; дом; партнер; 5 ≈ 2.12 %
3. а)	milý; pekný; 2 ≈ 0.94 %	леп 7; лепотан; 8 ≈ 3.39 %
3. б)		љубав; 1 ≈ 0.42 %
3. в)	oddanosť; 1 ≈ 0.47 %	швалер; комарац; -2 ≈ -0.85 %
4.	sila 10; silný 6; opora 5; hrdina 2; ochrana 2; ochranca 2; alfa; bojovník; borec; istota; nebojácny; odvaha; odvážny; sila fyzická; silný muž; sily; pán 2; 39 ≈ 18.31 %	јак 11; снага 11; снажан 5; ослонац 4; заштитник 2; главни; доминирати; јачина; јак, снажан, воли жену; лидер; подршка; храброст; алфа мужјак; 41 ≈ 17.37 %
5.	dobry 2; gentleman; inteligentný; rytier; šarmanťny; zodpovedný; je čestný; 8 ≈ 3.76 %	прави 7; господин 3; мужеван 2; и по; из снова; кул; мачо; мужевност; паметан; партнер; посебан; пријатељ; способност; стабилан; став; центлмен; 25 ≈ 10.59 %
6.	debil; žiadne starosti; 2 ≈ 0.94 %	папуча 2; пас 2; балван; балканац; безобразан; глуп; импулсиван; коњ;

		манијак; сировост; тиранин; хулиган; 14 ≈ 5.93 %
7.	stojí 2; práca; pracuje; 4 ≈ 1.88 %	пиво; плата; радник; се излежава; 4 ≈ 1.69 %
8.	vysoký 5; oblek 2; brada; fúzy; košeľa; kravata; mužská postava; postava; spotený; statný; strnisko; svaly; telo; tmavé vlasy; ruky; 20 ≈ 9.39 %	брада 3; длаке 2; згодан 2; кошуља 2; мишићи 2; панталоне 2; билдер; бркови; висина; висок; зној; изглед; кравата; неко црне косе; одело; 22 ≈ 9.32 %
9.	žena 35; a žena 3; nie žena; opak ženy; patrí k žene; 41 ≈ 19.25 % 31 rokov; chlapec; 2 ≈ 0.94 % človek; Adam 2; 3 ≈ 1.41 % som ja; môj 5; môjho života; 7 ≈ 3.29 % muž 4; chlap 32; 36 ≈ 16.90 %	жена 27; девојка; женско; и жена; 30 ≈ 12.71 % дечак; младић; момак; млад 2; зрео; одрастао; средњих година; 8 ≈ 3.39 % човек 15; човјек; мужјак људске врсте; особа; особа мушког пола; људско биће 2; 21 ≈ 8.90 % мој 3; он; ја 2; јесам; 7 ≈ 2.97 % мушкарац; мушко 2; 3 ≈ 1.27 % пожуда; секс; сексуалност; страст; 4 ≈ 1.69 %

Преглед. Када упоредимо реакције испитаника на стимулусе *žena*, *muž* за словачки и *жена*, *мушкарац* за српски језик можемо уопштено закључити да су управо у овим асоцијативним пољима у највећој мери потврђени резултати нашег претходног истраживања о женствености које смо представили на почетку овога рада. Највеће разлике у броју реакција на стимулусе слов. *žena* и срп. *жена* с једне и слов. *muž* и срп. *мушкарац* с друге у оба истраживана језика бележимо управо у оним групама реакција које репрезентују елементе женствености до којих смо дошли претходним истраживањем: 'родитељство и полност', 'брак и обавезе у домаћинству', 'лепота и привлачност', 'нежност и осећајност'. Ипак, морамо скренути пажњу и на извесне разлике између одговора словачких и српских испитаника. Као што смо видели, словачки испитаници мушкараца уопште не спајају са кућним пословима ('брак и обавезе у домаћинству') или са 'нежношћу и осећајношћу'. Код српских испитаника, иако малобројне, ове реакције постоје. Осим тога, словачки испитаници имали су више реакција у вези са 'лепотом и привлачношћу' када је реч о женама, док су српски испитаници у већој мери истакли 'лепоту и привлачност' мушкараца. Словачки испитаници су за оба стимулуса имали мање реакција из група 'општих позитивних' и 'општих негативних особина'. Скренули бисмо пажњу и на то да су реакције које истичу 'снагу и моћ' мушкараца скоро подједнако заступљене, док 'снагу и моћ' жени српски испитаници приписују у значјно већој мери. Ако свему наведеноме додамо

и то да су српски испитаници и када је реч о жени и када је реч о мушкарацу имали више одговора у групи 'жена/мушкарац је биће', можемо рећи да се у групи српских испитаника примећује, иако веома суптилан, корак ка родној равноправности. Истакли бисмо на крају, иако малобројне, веома значајне реакције с предзнаком „-“ (минус) које примећујемо групи 'чедност и верност' у тесту на српском језику на стимулус *мушкарац*. Предзнак минус указује на то да су испитаници одговорили у смислу неверности, тј. да је мушкарац тај који је неверан. Ове реакције биће још израженије и присутне код обе групе испитаника на стимулусе с лексемом *мушкарац* и КМК *обичан, типичан, сваки*.

Табела бр. 23: Дистрибуција реакција по издвојеним групама на стимулусе *žena, тиž* за словачки и *жена, мушкарац* за српски језик.

	словачки		српски	
	број одговора по стимулусу ¹⁶²		број одговора по стимулусу	
1.	17+ 6¹⁶³ ≈ 10.80 %	8+4 ≈ 5.63 %	38+ 4 ≈ 17.80 %	9+3 ≈ 5.08 %
2.	12 ≈ 5.63 %	0	11 ≈ 4.66 %	5 ≈ 2.12 %
3. а)	22 ≈ 10.33 %	2 ≈ 0.94 %	19 ≈ 8.05 %	8 ≈ 3.39 %
б)	12 ≈ 5.63 %	0	9 ≈ 3.81 %	1 ≈ 0.42 %
в)	1 ≈ 0.47 %	1 ≈ 0.47 %	1 ≈ 0.42 %	-2 ≈ 0.85 %
4.	5 ≈ 2.35 %	39 ≈ 18.31 %	25 ≈ 10.59 %	41 ≈ 17.37 %
5.	10 ≈ 4.69 %	8 ≈ 3.76 %	26 ≈ 11.02 %	25 ≈ 10.59 %
6.	2 ≈ 0.94 %	2 ≈ 0.94 %	9 ≈ 3.81 %	14 ≈ 5.93 %
7.	5 ≈ 2.35 %	4 ≈ 1.88 %	1 ≈ 0.42 %	4 ≈ 1.69 %
8.	15 ≈ 7.04 %	20 ≈ 9.39 %	16 ≈ 6.78 %	22 ≈ 9.32 %
мушкарац/жена	46 ≈ 21.60 %	41 ≈ 19.25 %	24 ≈ 10.17 %	30 ≈ 12.71 %
животна доб	8 ≈ 3.76 %	2 ≈ 0.94 %	11 ≈ 4.66 %	8 ≈ 3.39 %
жена/мушкарац је биће	4 ≈ 1.88 %	3 ≈ 1.41 %	13 ≈ 5.51 %	21 ≈ 8.90 %
идентификација	7 ≈ 3.29 %	7 ≈ 3.29 %	1 ≈ 0.42 %	7 ≈ 2.97 %
таутологија	4 ≈ 1.88 %	36 ≈ 16.90 %	2 ≈ 0.85 %	3 ≈ 1.27 %

Обичан мушкарац. У структури АПС слов. *bežný tiž* као и у АПС срп. *обичан мушкарац* најбројније су реакције које смо сврстали у групу 'синоними/антоними' придева слов. *bežný* и срп. *обичан*, али су у тесту на српском

¹⁶² Одоговори на стимулусе наведени су у редоследу: *žena, тиž* за словачки и *жена, мушкарац* за српски језик, а у свакој колони осенчено је пет најбројнијих група реакција.

¹⁶³ Први број се односи на асоцијате којима се именује 'родитељство' а други означава укупан број асоцијата који се односе на 'полност'.

језику оне изразито бројне (слов. *bežný muž*: 32 ≈ 15.02 %; срп. *обичан мушкарац*: 67 ≈ 28.39 %).

У тесту на словачком језику по бројности следе реакције које се односе на 'понашање и активности' (30 ≈ 14.08 %), затим оне које су везане за 'изглед' (23 ≈ 10.80 %), док је 'општих позитивних' и 'општих негативних особина' једнак број (20 ≈ 9.39 %).

У тесту на српском језику 'опште негативне особине' друге су по бројности (45 ≈ 19.07 %), за њима следе реакције које упућују на 'изглед' мушкараца (26 ≈ 11.02 %), затим реакције које се односе на 'понашање и активности' мушкараца (15 ≈ 6.36 %), а тек на петом месту су 'опште позитивне особине' (12 ≈ 5.08 %).

У оба АП оба стимулуса 'понашање и активности' односе се превасходно на посао, пиће и спорт, док су, што се изгледа тиче, најбројније реакције којима се именује маљавост на лицу (брада, бркови и сл.), буцмастија фигура и свакодневна гардероба (тренерка, фармерке и сл.).

Реакције које се односе на 'снагу и моћ' мушкараца релативно су мало заступљене у оба АП, али ипак нешто више у тесту на словачком језику (слов. *bežný muž*: 6 ≈ 2.82 %; срп. *обичан мушкарац*: 4 ≈ 1.69 %).

Реакције из група 1–3 или су изузетно мало заступљене или потпуно изостају. Тако у тесту на словачком језику имамо само реакције везане за 'родитељство' (5 ≈ 2.35 %) и 'лепоту и привлачност' (2 ≈ 0.94 %), а реакција везаних за 'брак и обавезе у домаћинству', 'нежност, осећајност и слабост' и 'чедност и верност' нема. У тесту на српском језику налазимо три реакције везане за 'брак и обавезе у домаћинству' (3 ≈ 1.27 %), по једну реакцију из група 'родитељство' и 'нежност, осећајност и слабост' (1 ≈ 0.42 %), две, али супротне, реакције из групе 'чедност и верност' (1+1 ≈ 0.85 %), док реакције које се односе на 'лепоту и привлачност' изостају.

Од преосталих реакција у АПС слов. *bežný muž* пет испитаника имало је реакцију с лексемом 'жена' (слов. 5 ≈ 2.35 %), а ових реакција у тесту на српском језику нема. У оба АП налазимо по две реакције из групе 'животна доб' (слов. 2 ≈ 0.94 %; срп. 2 ≈ 0.85 %). Хиперонимске реакције из групе 'мушкарац је биће' бројније су у тесту на српском (10 ≈ 4.24 %) него у тесту на словачком језику (3 ≈ 1.41 %), док је с 'таутолошким реакцијама' ситуација обрнута – бројније су тесту

на словачком језику (слов. 11 \approx 5.16 %; срп. 2 \approx 0.85 %). Број реакција из групе 'идентификација' близак је у оба АП, али ипак нешто већи у тесту на словачком језику (слов. 9 \approx 4.23 %; срп. 7 \approx 2.97 %).

У АП оба стимулуса издвојиле су се и реакције у којима испитаници истичу да је сваки мушкарац необичан, чудо или изузетан, да нема обичног, али су ове реакције знатно бројније у тесту на српском језику (слов. 2 \approx 0.94 %; срп. 7 \approx 2.97 %). Треба још истаћи да су два испитаника која су попуњавала тест на српском језику истакла да је *обичан мушкарац* хетеросексуалац (2 \approx 0.85 %), док су три испитаника локализовали где се среће тај *обичан мушкарац* – на улици, на сваком кораку.

Табела бр. 24: Структура асоцијативних поља стимулуса слов. *bežný muž* и срп. *обичан мушкарац*.

	bežný muž	обичан мушкарац
1.	otec 5; 5 \approx 2.35 %	тата; 1 \approx 0.42 %
2.		домаћин; кућа; муж; 3 \approx 1.27 %
3. а)	fešák; sexi; 2 \approx 0.94 %	
3. б)		љубав; 1 \approx 0.42 %
3. в)		верност; јебач; 1+1 \approx 0.85 %
4.	sila 3; silný; sila, ochrana; 6 \approx 2.82 %	снага; снажан; заштитник 2; 4 \approx 1.69 %
5.	pracovitý 3; milý 2; vtipný 2; dobrý; gentleman; inteligent; nositeľ mužskosti; múdrosť; pohodľák; priateľský; príjemný; zdvorilý; sympatia; sympoš; šarmantný; šikovný; 20 \approx 9.39 %	друг 2; буразер; вредан; господин; добар; добар друг; кул; одговарајућ; патриота; поносан; поштен; 12 \approx 5.08 %
6.	nuda 4; bezstarostný 2; bojazlivý; debil; fádnosť; idiot; chalanisko; klamár; kvietok; lenivec; nedochvilnosť; nemehlo; neporiadok; nudný; pobehlík; otrok; 20 \approx 9.39 %	досадан 9; баја 2; лажов 2; незанимљив 2; нерадник 2; папуча 2; прост 2; ружан 2; сировина 2; је глуп 2; без манира; говно; дебил; досада; досадан мушкарац; досадно; зависи од своје жене; коњ; кукавица; млакоња; неинтересантан; клошар; миш; примитиван; простак; свиња; стока; типична свиња; 45 \approx 19.07 %
7.	práca 6; pracuje 3; kutil 2; robotník 2; šport 2; behá? :D; chodí do práce; má priemerný plat; futbal; kancelária; pivo; v krčme; veľa pije; nadáva; neplače; pracuje tvrdo; predavač; robota; spí; šoféruje; zvláda robiť iba jednu vec; 30 \approx 14.08 %	радник 5; пиво 2; заборавља; запослен ожењен; зна да отвори пиво; лаже; незапослен; посао; радник ударник; фудбал; 15 \approx 6.36 %

8.	brada 3; tepláky 2; brucho; chlap ako hora; chľpatý; elegán; fúzy; hnedé oči; košeľa; oblečenie (sveter+nohavice); modrooký; nohavice; rifle; tučný; ponožky; šedá brada; vlasy; vysoký; sveter; zarastený chlap trochu pri sebe; 23 ≈ 10.80 %	брада 3; фармерице 2; дебео; дукс; згодан; изглед; кошуља; наочаре; наочаре за вид; необријан; обична јакна; одело; одело за посао; панталоне; пивски стомак; ролка; светлоплаво; старомодан; тренерка; у тренерци; фланел кошуља; црн; цинс; 26 ≈ 11.02 %
9.	bežná žena 5; 5 ≈ 2.35 % chlapec; chlapík; 2 ≈ 0.94 % človek 3; 3 ≈ 1.41 % ja 5; môj; môj muž; spolubývajúci; Slováč; 9 ≈ 4.23 % chlap 8; muž 2; je muž; 11 ≈ 5.16 % obyčajný 9; normálny 3; priemer 3; každý 2; nič moc 2; hocikto; istý; každodenný; klasický muž; nenápadný; nevýrazný; ničím výnimočný; normál; normálny muž; obyčajný chlap; tuctový; každý muž 2; 32 ≈ 15.02 % výnimočný muž; zázrak; 2 ≈ 0.94 % muž na ulici; na každom kroku; na ulici; 3 ≈ 1.41 %	дечак; дечко; 2 ≈ 0.85 % човек 4; тип 2; људско биће 2; лик; чо'ек; 10 ≈ 4.24 % ја 2; сам ја; мој; мој дечко; све само не мој мушкарац; туђи мушкарац; 7 ≈ 2.97 % мушкарац 2; 2 ≈ 0.85 % просечан 16; просек 13; нормалан 3; типичан 3; необичан 2; осредњи 2; средина 2; стандард 2; једноставан 4; једноставан, солидан у већини ствари; исти као и сваки други; класичан; је сваки мушкарац; је типичан; класичан; неприметан; непримећен; ништа посебно; није посебан; обичан; обична; просечан мушкарац; сваки; сваки мушкарац; свако; типичан мушкарац; ок; медиокритет; 67 ≈ 28.39 % необичан 2; сваки је посебан на свој начин; не постоји 3; нико није обичан; 7 ≈ 2.97 % стрејт 2; 2 ≈ 0.85 %

Типичан мушкарац. У структури АПС слов. *tyrický muž* као најбројније су се издвојиле реакције из групе 'понашање и активности' (47 ≈ 22.07 %) при чему се ради о истим активностима које су се већ показале међу реакцијама на претходни стимулус – конзумирање алкохолних пића (пива) и гледање спорта као најбројније. Иако у тесту на српском језику ове реакције нису тако бројне (23 ≈ 9.75 %) и међу њима се истичу исте активности, али је овде спорт доминантнији од пића. У тесту на словачком језику следе 'опште негативне особине' (33 ≈ 15.49 %, од којих је доминантна лењост), које су у структури АПС срп. *типичан мушкарац* најбројније (79 ≈ 33.47 %) и ту се истиче реакција *балканац*. Према речнику српског језика *балканац* (малим почетним словом) је *сиров, прост, нецивилизован, примитиван човек* (ЈРМС 2011: 59). На трећем месту у структури АПС слов. *tyrický muž* су реакције које се односе на 'изглед' мушкараца (21 ≈ 9.86 %) и оне су овде другачије, него што је то био случај с реакцијама на претходни стимулус: слов. *tyrický muž* пре свега има браду, висок је и мишићав. У тесту на српском језику треће по реду су реакције које смо уврстили у 'опште позитивне

особине' (18 \approx 7.63 %), док у тесту на словачком језику оне нису тако бројне (9 \approx 4.23 %). Следеће по реду у структури АП срп. *типичан мушкарац* су реакције у којима се описује 'изглед' тог типичног мушкараца (14 \approx 5.93 %). И овде испитаници наводе браду као одлику типичног мушкараца, али је његова висина просечна (180 cm), може бити или изузетно мишићав (билдер) или има „трбушчић“, а што се гардеробе тиче носи или кравату или тренерку што заправо указује на две врсте активности – посао и слободно време.

Обе групе испитаника истакле су 'снагу и моћ' као значајну одлику типичног мушкараца (слов. 14 \approx 6.57 %; срп. 10+1 \approx 4.66 %) с тим што је један испитаник у тесту на српском језику нагласио да је та снага привидна (*наизглед јак*).

Реакције из група 1–3, очекивано су малобројне или их уопште не бележимо. Тако је у тесту на српском језику двоје испитаника имало реакције везане за 'родитељство' (2 \approx 0.85 %), док у тесту на словачком језику оваквих реакција нема. Обрнута ситуација је с реакцијама у вези са 'браком и обавезама у домаћинству' – у тесту на српском језику изостају, а у тесту на словачком језику бележимо две (2 \approx 0.94 %). У оба АП бележимо само по једну реакцију у вези са 'лепотом и привлачношћу' (слов.: 1 \approx 0.47 %; срп.: 1 \approx 0.42 %). Интересантне су реакције из групе 'нежност, осећајност и слабост'. Две реакције у тесту на словачком језику говоре у прилог осећајности типичног мушкараца (2 \approx 0.94 %), док су испитаници теста на српском језику трима реакцијама осећајност типичног мушкараца негирани (3 \approx 1.27 %). Испитаници оба теста реакцијама из групе 'чедност и верност' примећују да је типичан мушкарац неверан. Ову особину нарочито су истакли испитаници теста на српском језику (слов. 2 \approx 0.94 %; срп. 9 \approx 3.81 %).

Од других реакција у АПС слов. *typický muž* најбројније су оне које бисмо уврстили у групе 'таутологија' (13 \approx 6.10 %) и 'идентификација' (12 \approx 5.63 %). За њима следе реакције којима се негира постојање типичног мушкараца (5 \approx 2.35 %). По четири реакције (4 \approx 1.88 %) бележимо у групи реакција 'синоними/антоними' и међу реакцијама с лексемом 'жена'. Две реакције одређују типичног мушкараца хиперонимски као човека, група 'мушкарац је биће' (2 \approx 0.94 %), а само једну реакцију могли смо да уврстимо у групу 'животна доб'.

У АПС срп. *типичан мушкарац* од преосталих реакција најборније су оне из групе 'синоними/антоними' (21 ≈ 8.90 %), а на другом месту су реакције из групе 'идентификација' (8 ≈ 3.39 %). Пет испитаника одредило је типичног мушкарца хиперонимски, група 'мушкарац је биће' (5 ≈ 2.12 %) и исто толико их је у овој конструкцији препознало стереотип (и у тесту на словачком језику наилазимо на једну овакву реакцију). Следе 'таутолошке реакције' (4 ≈ 1.69 %), једна реакција из групе 'животна доб' и једна којом се негира постојање типичног мушкарца (1 ≈ 0.42 %). Реакција с лексемом 'жена' нема.

Табела бр. 25: Структура асоцијативних поља стимулуса слов. *typický muž* и срп. *типичан мушкарац*.

	typický muž	типичан мушкарац
1.		отац; тата; 2 ≈ 0.85 %
2.	hlava rodiny 2; 2 ≈ 0.94 %	
3. а)	milý; 1 ≈ 0.47 %	леп; 1 ≈ 0.42 %
3. б)	milujúci; láska; 2 ≈ 0.94 %	безосећајност; не показује осећања; неемотиван; 3 ≈ 1.27 %
3. в)	sukničár 2; 2 ≈ 0.94 %	вара 2; женско рош 2; воли све жене; заводник; неверан; превара; швалер; 9 ≈ 3.81 %
4.	silá 3; silný 3; hrdina; ochranca 2; ochrana; opora; sila, ochrana; silný, tvrdý; treba aby bol silný muž; 14 ≈ 6.57 %	јак 4; снага 3; заштитник; наизглед јак; снажан; старатељ; 10+1 ≈ 4.66 %
5.	dobrý; galantný muž; hrdý muž; je rozvážny; mačo; múdry; šikovný; sebavedomý; sympatický; 9 ≈ 4.23 %	мачо 3; центлмен 2; баја; мужеван, одан; мачо патриота; паметан; патриота; патријархалан; разуман; самосталан; стабилан; стабилност; став; успех; 18 ≈ 7.63 %
6.	lenivý 8; lenivec 3; bordelár 2; drebák 2; blbý; blbec; chrapún; debil; ignorant; klamár; neokrôchaný; neporiadny; nezodpovedný; prasa; slaboch; tvrdohlavosť; chorý; tvrdý; tvrdohlavý; flegma; flegmatik; vystresovaný muž; 33 ≈ 15.49 %	балканац 13; досадан 9; Балкан 3; досада 3; лажов 3; свиња 3; сељак 3; стока 3; кукавица 2; лаж 2; смор 2; будала; глуп; гмаз; говедо; говно; егоиста; едиповац; замајен; клинац; ленштина; лењ; мајмун; нарцисоидан; непристојност; непромишљен; нервозан; незаинтересован; незрео; није зрео; олош; простак; примитиван; ружан; себичан; себичност; смећар; тврдоглав; фолирант; хомофоб; хедониста; шовиниста, некавалер, неуредан, немаран, све би на готово; увек у праву; цибер; 79 ≈ 33.47 %
7.	pivo 6; opilec; pije pivo; si rád vypije; v krčme; auto 4; autá; má auto; rýchlo jazdí; futbal 2; pozerá futbal; rád pozerá futbal;	воли фудбал 3; гледа фудбал 3; фудбал 3; ауто; воли пиво; воли спорт; гледа утакмицу; гледа <i>Фарму</i> ; запослен;

	neporiadok 2; nepočúva 2; drevorubač; fajčí; hokej; neodpovedá; nevie, čo má povedať; nestará sa; nezaujíma sa; opravuje; pracant; pracujúci muž; robotník; zarába; šport; športovec, ktorý miluje pivo; nič nevie; nerozumie ženám; s kladivom v ruke; vo fotelke s pivom v ruke pozerá futbal; všade mešká; zábava; sex; zarába; 47 ≈ 22.07 %	кафана; клима главом; мушкарац са цигаретом; обећа и не испуни; пиво; пије пиво; радник; се чеше; 23 ≈ 9.75 %
8.	brada 6; brada, visoký, široký; košľa 2; svaly 2; svalnatý; visoký 2; blondiak; krátke vlasy; modrooký; plešatý; rifle; zarastený; vesta; 21 ≈ 9.86 %	брада 3; кравата 2; 180 cm; билдер; браон одело; бркови; панталоне; стомак; трбушчић; тренерка; црн; 14 ≈ 5.93 %
9.	typická žena 4; 4 ≈ 1.88 % chalan; 1 ≈ 0.47 % Adam; človek; 2 ≈ 0.94 % Slovák 3; môj 3; ja 2; starký; Jožo; Fero; Beckham; 12 ≈ 5.63 % chlap 9; muž 3; je muž; 13 ≈ 6.10 % istý; každý; každý muž; klasika; 4 ≈ 1.88 % neexistuje 3; nie je; typický muž nie je; 5 ≈ 2.35 % stereotyp; 1 ≈ 0.47 %	млад; 1 ≈ 0.42 % čovек 3; људско биће 2; особа; 5 ≈ 2.12 % Србин 4; Србeнда 2; Марко; мој мушкарац; 8 ≈ 3.39 % мушкарац 3; мушко; 4 ≈ 1.69 % просечан 3; сваки 3; исти 2; обичан 2; просек 2; класика; медиокритет; ништа посебно; ок; осредњи; сваки мушкарац; сваки; стандард; уобичајен; 21 ≈ 8.90 % нема типичног; 1 ≈ 0.42 % стереотип 5; 5 ≈ 2.12 %

Сваки мушкарац. У АПС слов. *každý muž* као и у АПС срп. *сваки мушкарац* најбројније су реакције из групе 'понашање и активности' (слов.: 43 ≈ 20.19 %; срп.: 38 ≈ 16.10 %). У обе групе реакција примећујемо као најбројније испијање пива, праћење спорта (обично фудбала), реакције везане за активну сексуалност и гласне физиолошке радње (за које се претпоставља да их жене не врше, тј. бар не у јавности или у друштву). Поред тога, у тесту на словачком језику издвајају се и реакције везане за бодидилдинг, али и оне које указују на то да сваки мушкарац помаже (претпостављамо /својој/ жени), ради, плаче, не слуша и др. У тесту на српском језику идвојили су се још и лагање и аутомобили. Иако су реакције изражене често у форми именица (напр. *пиво*, *спорт*, *лаж*, *аутомобили* и сл.) ради се о издвајању предмета занимања или радње (напр: *пије пиво*, *прати спорт*, *бави се спортом*, *лаже*, *интересују га аутомобили* итд.).

Друге по бројности у оба АП су реакције које смо сврстали у 'опште негативне особине' у које смо уврстили и увреде (слов.: 22 ≈ 10.33 %; срп.: 23 ≈ 9.75 %), с тим што преовлађују увреде (напр. *кретен*, *дебил*, *свиња* и сл.), а

приближно или исто има и реакција из групе 'синоними/антоними' (слов.: 21 \approx 9.86 %; срп.: 23 \approx 9.75 %).

У тесту на словачком језику следе 'опште позитивне особине' (13 \approx 6.10 %) и 'изглед' (12 \approx 5.63 %), а у тесту на српском језику бројније су реакције везане за изглед мушкарца (20 \approx 8.47 %), а тек за њима следе позитивне особине (13 \approx 5.51 %). Међу реакцијама везаним за 'изглед' се у оба АП издвајају секундарне полне карактеристике – маљавост (и дубок глас, у тесту на српском језику). У оба АП се као нарочито позитивно истиче када је мушкарац центлмен.

'Снага и моћ' мушкарца скоро подједнако је заступљена у реакцијама испитаника оба теста (слов.: 10 \approx 4.69 %; срп.: 10 \approx 4.24 %).

Од реакција из група 1–3 у тесту на словачком језику најбројније су реакције везане за 'полност' мушкарца (10 \approx 4.69 %) и то реакције у којима се именује полни орган. Овакве реакције, иако не најбројније (6 \approx 2.54 %) из ових група, такође су бројне и у тесту на српском језику. У структури АПС срп. *сваки мушкарац* од наведених група реакција најбројније су оне из групе 'чедност и верност' у којима испитаници истичу мушку неверност (8 \approx 3.39 %), док је у структури АПС слов. *každý muž* само један испитаник имао овакву реакцију (1 \approx 0.47 %). У тесту на српском језику истиче се и 'нежност, осећајност и слабост' мушкарца (6 \approx 2.54 %). Словачки испитаници нису ову особину у тој мери истакли (2 \approx 0.94 %). Важније се за сваког мушкарца показало то да има жену или да му је она потребна (5 \approx 2.35 %) што испитаници теста на српском језику такође примећују (3 \approx 1.27 %). 'Лепота и привлачност' и 'родитељство' су у оба АП заступљена тек по једним одговором (слов.: 1 \approx 0.47 %; срп.: 1 \approx 0.42 %).

У АПС слов. *každý muž* од подгрупа реакција из девете групе, поред синонима које смо већ спомињали, бројне су и 'таутолошке реакције' (16 \approx 7.51 %), затим реакције у којима испитаници истичу да је сваки мушкарац другачији (11 \approx 9.86 %). Следе реакције с лексемом слов. 'žena' (6 \approx 2.82 %), хиперонимске реакције из групе 'мушкарац је биће' (4 \approx 1.88 %) и оне везане за 'животну доб' (3 \approx 1.41 %), а само једну реакцију могли бисмо уврстити у групу 'идентификација' (1 \approx 0.47 %). Истакли бисмо две реакције које није сасвим јасно где би их требало сврстати од наведених група; то су реакције којима испитаници испитичу јаку полну жељу, пожуду, сваког мушкарца (2 \approx 0.94 %).

У структури АПС срп. *сваки мушкарац*, од преосталих група реакција, бројне су оне у којима испитаници примећују да ова колокација крије генерализацију (12 ≈ 5.08 %), али и реакције у којима се истиче посебност сваког мушкарца (10 ≈ 4.24 %). Следе 'таутолошке реакције' (5 ≈ 2.12 %), затим, с једнаким бројем одговора (3 ≈ 1.27 %), реакције с лексемом 'жена' и реакције из група 'животна доб' и 'мушкарац је биће'. Само један испитаник имао је реакцију коју смо уврстили у групу 'идентификација' (1 ≈ 0.42 %). Још бисмо скренули пажњу на реакције које коментаришу сексуалну оријентацију (5 ≈ 2.12 %).

Табела бр. 26: Структура асоцијативних поља стимулуса слов. *každý muž* и срп. *сваки мушкарац*.

	každý muž	сваки мушкарац
1.	otec; 1 ≈ 0.47 % má penis 6; penis 2; každý muž má určitú fyzickú výbavu; každý člověk s mužským pohlavným orgánom; 10 ≈ 4.69 %	тата; 1 ≈ 0.42 % пенис 3; има пенис; курац; мушкост; 6 ≈ 2.54 %
2.	potrebuje ženu 2; má dobру ženu; má ženu; možný partner; 5 ≈ 2.35 %	има жену; жели жену; треба женску руку; 3 ≈ 1.27 %
3. а)	pekny; 1 ≈ 0.47 %	леп; 1 ≈ 0.42 %
3. б)	miluje 2; 2 ≈ 0.94 %	воли 2; воли жене 2; воли једну жену; осећајан; 6 ≈ 2.54 %
3. в)	nevera; 1 ≈ 0.47 %	вара 2; швалер 2; вара и лаже; има потребе; неверан; превара; 8 ≈ 3.39 %
4.	silný 4; chce byt' dominantný; silá; silný muž; ochranca; opora; pán; 10 ≈ 4.69 %	борбен; моћан; снага; снажан; мора да буде јак; треба бити јак; муда; физички јачи; јак; је јак; 10 ≈ 4.24 %
5.	by mal byt' gentleman 2; je lepší ako žena; dobrý; gentleman; hrdý; je fajn; je racionálny; maskulinita; sebadôvera; úprimnosť; nositeľ mužských vlastností; môže byt' gentleman; by mal byt' chlap; 13 ≈ 6.10 %	џентлмен 2; господин; добар; злата вреди; је добар на свој начин; мужеван; пријатељ; кул; треба да познаје лепе манире; треба да поштује жене; успех; цар; 13 ≈ 5.51 %
6.	debil 4; ego 2; blbec; hovädo; je debil; je zlý; hnev; hus; klamár; lenivec; lenivý; nepozorný; sviňa; komplikovaný; tvrdohlavý; je aspoň trochu ješitný; má svoje muchy; zbabelosť; 22 ≈ 10.33 %	кретен 2; стока 2; је глуп 2; је наиван 2; досада; его; егоцентричан; лењ; мисли само на себе; немаран; непослушан; пизда; преварант; свиња; смарач; умишљен; ђубре; је ђубре; детињаст; 23 ≈ 9.75 %
7.	pivo 5; plače 2; pomáha 2; pracuje 2; prdí 2; auto; chrápe; futbal; je lovec; klame; lovec; má rád pivo; myslí na jedno; myslí na sex; má rád sex; nenávidí nakupovanie; neročúva; pije pivo; posiluje; posilovňa; pozerá televíziu;	пије 5; фудбал 3; лаж 2; лаже 2; пиво 2; пије пиво 2; ауто; аутомобил; воли пиво; воли себе; воли секс; секс 2; жели да буде добар љубавник; жели секс; воли чоколаду; гледа фудбал; дрка; игрице; лопта; плаћа жене; подригује; прди; спава; сања; спорт; јебе; једе; 38 ≈ 16.10 %

	pozerá šport; práca; sa bojí bolesti; sa stará; nepočúva 2; sa bojí odmietnutia; slope; smrdí; spí; striehne; vystrája; zarastá; žije; 43 ≈ 20.19 %	
8.	brada 2; má bradu 2; masa 2; fúzy; hnedovlasý; má chlpy; nohavice; oblek; vysoký; 12 ≈ 5.63 %	брада 6; длаке 2; има браду 2; сат 2; висок; груб глас; има нос; каиш; карирано; кратка коса; мирис; смеђ; 20 ≈ 8.47 %
9.	každá žena 6; 6 ≈ 2.82 % dieťa; bez rozdielu na vek; chlapec; 3 ≈ 1.41 % človek 4; samec 2; 6 ≈ 2.82 % Slovák; 1 ≈ 0.47 % chlap 8; chlapi 3; muž 2; je muž; muži; proste muž; 16 ≈ 7.51 % všetci 6; rovnaký 3; všetci muži 3; obyčajný 2; je rovnaký; hocikto; je taký istý; bežný; všedný muž; žiadny muž; určite nie každý; 21 ≈ 9.86 % je iný 8; je výnimočný 2; unikát; 11 ≈ 9.86 % je nadržaný; nadržaný; 2 ≈ 0.94 % stereotyp; 1 ≈ 0.42 %	свака жена 2; жена; 3 ≈ 1.27 % дете; дечак; је био дечак; 3 ≈ 1.27 % човек; је људско биће 2; 3 ≈ 1.27 % није диван као мој мушкарац; 1 ≈ 0.42 % мушко 3; мушкарац; је мушкарац; 5 ≈ 2.12 % исти 8; је исти 4; просек 3; типичан 3; било који; непосебан; сви мушкарци; је исти на неки начин; сви мушкарци; 23 ≈ 9.75 % генерализација 4; стереотип 3; генерализовање; непотребна генерализација; не треба глобализовати; опет генерализовање; неправедно уопштавање ; 12 ≈ 5.08 % је другачији 3; је различит 3; је прича за себе; јединствен; није исти; свира свој блуз; 10 ≈ 4.24 % стрејт 2; је геј 2; геј; 5 ≈ 2.12 %

Преглед. У сумарној табели реакција на претходна три пара стимулуса (слов. *bežný muž*, *typický muž*, *každý muž*; срп. *обичан мушкарац*, *типичан мушкарац*, *сваки мушкарац*) видимо, пре свега, да су се у структури АП обе групе стимулуса (и на словачком и на српском језику) једнаке групе стимулуса показале као најбројније. Ипак, њихов поредак је другачији.

У тесту на словачком језику најбројније су реакције које се односе на 'понашање и активности' мушкараца (120 ≈ 18.78 %) а за њима следе 'опште негативне особине' (75 ≈ 11.74 %), 'синоними/антоними' (57 ≈ 8.92 %), 'изглед' (56 ≈ 8.76 %), 'опште позитивне особине' (42 ≈ 6.57 %), док су у тесту на српском језику 'опште негативне особине' и увреде на првом месту (147 ≈ 20.76 %), 'синоними/антоними' на другом (111 ≈ 15.68 %), 'понашање и активности' на трећем (76 ≈ 10.73 %) и на крају, као и у тесту на словачком језику, 'изглед' (60 ≈ 8.47%) и 'позитивне особине' (43 ≈ 6.07 %).

У поређењу са реакцијама на одговарајуће стимулусе с лексемом слов. *žena* и срп. *жена* (в. табелу бр. 14) јасно је да су реакције везане за 'родитељство', 'брак и обавезе у домаћинству' овде упадљиво мање заступљене (на неке стимулусе ових реакција није било уопште) (слов. родитељство и полност: 16 (6 + 10) ≈ 2.50

%, брак и обавезе у домаћинству: $7 \approx 1.10$ %; срп. родитељство и полност: $10 (4 + 6) \approx 1.41$ %, брак и обавезе у домаћинству: $6 \approx 0.85$ %) а у групи реакција 'родитељство и полност' видимо да је 'полност' заступљенија од родитељства што је у случају стимулуса с лексемом *жена*, управо супротно.

Реакције из групе 3 (елементи женствености) занимљиве су, јер су или малобројне или с негативним предзнаком. Реакције с негативним предзнаком показују да се одређена категорија показује као нарочито релевантна у смислу гендерне диференцијације. У тестовима на оба језика 'лепота и привлачност' заступљене су минимално (слов.: $4 \approx 0.63$ %; срп.: $2 \approx 0.28$ %). 'Нежност, осећајност и слабост' у тесту на словачком језику заступљени су подједнако као 'лепота и привлачност' (слов.: $4 \approx 0.63$ %), док су у тесту на српском језику ове реакције значајно заступљеније од 'лепоте и привлачности' (срп.: $7-3 \approx 1.41$ %), али примећујемо да је у одговорима српских испитаника (типичан) мушкарац одређен управо неосећајношћу (и ове реакције имају испред броја знак минус „-”). Од реакција из групе 3 најинтересантније су оне везане за 'верност и чедност', јер су искључиво (ако изузмемо једну позитивну реакцију српског испитаника) с негативним предзнаком, тј. мушкарац се одређује као неверан. У одговорима српских испитаника ове реакције су чак веома бројне (слов.: $-3 \approx 0.47$ %; срп.: $1-18 \approx 2.68$ %).

Реакције у вези са 'снагом и моћи' скоро дупло су заступљеније у АПС с лексемом *мушкарац*, него с лексемом *жена*.

Од преосталих група реакција највећу разлику у бројности одговора словачких и српских испитаника примећујемо у групи 'таутолошких реакција' (слов. $40 \approx 6.26$ %; срп. $11 \approx 1.55$ %) и у групи реакција с лексемом слов. 'žena' тј. срп. 'жена' (слов. $15 \approx 2.35$ %; срп. $3 \approx 0.42$ %). У групи реакција 'идентификација' словачки испитаници имали су нешто више реакција (слов. $22 \approx 3.44$ %; срп. $16 \approx 2.26$ %), док је управо супротна ситуација у групи 'мушкарац је биће', где предњаче одговори српских испитаника (слов. $11 \approx 1.72$ %; срп. $18 \approx 2.54$ %). Реакције из групе 'животна доб' код обе групе испитаника заступљене су једнаким бројем реакција (слов. $6 \approx 0.94$ %; срп. $6 \approx 0.85$ %).

Табела бр. 27: Укупан број реакција по издвојеним групама на стимулусе с лексемом *žena* (*bežná žena, typická žena, každá žena*), а затим и на оне с лексемом *muž* (*bežný muž, typický muž, každý muž*) за словачки као и укупан број реакција на стимулусе с лексемом *жена* (*обична жена, типична жена, свака жена*), а затим и на оне с лексемом *мушкарац* (*обичан мушкарац, типичан мушкарац, сваки мушкарац*) за српски језик.

	словачки		српски	
	укупан број одговора	укупан број одговора	укупан број одговора	укупан број одговора
1.	41 ≈ 6.42 %	16 ≈ 2.50 %	37 ≈ 5.23 %	10 ≈ 1.41 %
2.	49 ≈ 7.67 %	7 ≈ 1.10 %	89 ≈ 12.57 %	6 ≈ 0.85 %
3. а)	32 ≈ 5.01 %	4 ≈ 0.63 %	28 ≈ 3.95 %	2 ≈ 0.28 %
б)	25 ≈ 3.91 %	4 ≈ 0.63 %	19 ≈ 2.68 %	7-3 ≈ 1.41 %
в)	0	-3 ≈ 0.47 %	2 ≈ 0.28 %	1-18 ≈ 2.68 %
4.	17 ≈ 2.66 %	30 ≈ 4.69 %	16 ≈ 2.26 %	25 ≈ 3.53 %
5.	33 ≈ 5.16 %	42 ≈ 6.57 %	53 ≈ 7.49 %	43 ≈ 6.07 %
6.	63 ≈ 9.86 %	75 ≈ 11.74 %	76 ≈ 10.73 %	147 ≈ 20.76 %
7.	69 ≈ 10.80 %	120 ≈ 18.78 %	63 ≈ 8.90 %	76 ≈ 10.73 %
8.	38 ≈ 5.95 %	56 ≈ 8.76 %	70 ≈ 9.89 %	60 ≈ 8.47 %
мушкарац/ жена	21 ≈ 3.29 %	15 ≈ 2.35 %	5 ≈ 0.71 %	3 ≈ 0.42 %
животна доб	1 ≈ 0.16 %	6 ≈ 0.94 %	4 ≈ 0.56 %	6 ≈ 0.85 %
жена/мушкарац је биће	4 ≈ 0.63 %	11 ≈ 1.72 %	10 ≈ 1.41 %	18 ≈ 2.54 %
идентификација	13 ≈ 2.03 %	22 ≈ 3.44 %	10 ≈ 1.41 %	16 ≈ 2.26 %
таутологија	23 ≈ 3.60 %	40 ≈ 6.26 %	14 ≈ 1.98 %	11 ≈ 1.55 %
синоними/антоними	47 ≈ 7.36 %	57 ≈ 8.92 %	74 ≈ 10.45 %	111 ≈ 15.68 %

Прави мушкарац. У структури АПС слов. *pravý muž* као и у структури АПС срп. *прави мушкарац* најбројније су, очекивано, 'опште позитивне особине' (слов.: 57 ≈ 26.76 %; срп.: 69 ≈ 29.24 %). Као што је то био случај и са реакцијама из ове групе на претходни стимулус који смо анализирали, најважнија одлика правог мушкараца је то да је центлмен. У оба АП по бројности следе реакције које истичу 'снагу и моћ', али уједно и храброст и херојство мушкараца (слов.: 35 ≈ 16.43 %; срп.: 31 ≈ 13.14 %).

У тесту на словачком језику следе реакције које се односе на 'понашање и активности' (17 ≈ 7.98 %). У тесту на српском језику ове реакције су мање бројне (6 ≈ 2.54 %). У обе групе реакција издвајају се оне које бисмо сврстали у центлменско понашање (нпр.: слов.: *chráni, dodrži slovo, kvety, ochraňuje*,

ochraňujúci, podrží, pomáha, porozumenie, sa stará; срп.: *поштује жену, разуме*), затим оне у којима се именују занимања (нпр.: слов.: *hasič, vedec, vychovávateľ*; срп.: *бизнисмен*), али и реакције које су од центлменских карактеристика управо супротне (нпр.: слов.: *smrdí potom, liehom a tabakom*; срп.: *бије жену*), а у тесту на словачком језику има и оних које бисмо могли као негативне сврстати у групу 'нежност, осећајност и слабост' (нпр. *neplače*).

У структури АПС слов. *pravý muž* следе реакције везане за 'изглед' ($12 \approx 5.63$ %), које су у тесту на српском језику нешто бројније ($17 \approx 7.20$ %) а обе групе испитаника истичу да је прави мушкарац мишићав, брадат или бркат и висок.

'Општих негативних особина' у тесту на словачком језику нема, а у тесту на српском језику бележимо само једну коју бисмо пре сврстали у увреду (*стока*; $1 \approx 0.42$ %).

Од реакције из група 1–3 интересантно је да у структури оба АП нема реакција које би се односиле на 'лепоту и привлачност' правог мушкараца, а реакције везане за 'родитељство', 'брак и обавезе у домаћинству', оне које се односе на 'нежност, осећајност и слабост' мушкараца те и његову 'чедност и верност' бројније су него у структури претходно анализираних стимулуса с лексемом слов. *muž* и срп. *мушкарац* и категоријалним модалним конкретизатором, (слов. родитељство: $4 \approx 1.88$ %; брак и обавезе у домаћинству: $6 \approx 2.82$ %; нежност, осећајност и слабост: $7 \approx 3.29$ %; чедност и верност: $2 \approx 0.94$ %; срп.: родитељство: $3 \approx 1.27$ %; брак и обавезе у домаћинству: $6 \approx 2.54$ %; нежност, осећајност и слабост: $9 \approx 3.81$ %; чедност и верност: $3 \approx 1.27$ %).

У подгрупама реакција из девете групе у тесту на словачком језику бележимо као најбројније реакције из групе 'идентификација' ($19 \approx 8.92$ %) које су у тесту на српском језику такође бројне ($17 \approx 7.20$ %). Ипак, у тесту на српском језику још и бројније су реакције у којима испитаници изражавају сумњу да прави мушкарац постоји или констатују да је такав мушкарац реткост ($19 \approx 8.05$ %) а овакве реакције бележимо и у тесту на словачком језику ($8 \approx 3.76$ %). У оба АП срећемо се с релативно малобројним реакцијама с лексемом слов. 'žena' и срп. 'жена' (слов.: $3 \approx 1.41$ %; срп.: $2 \approx 0.85$ %), затим с 'таутолошким реакцијама' (слов.: $7 \approx 3.29$ %; срп.: $1 \approx 0.42$ %) и реакцијама из групе 'мушкарац је биће' (слов.: $5 \approx 2.35$ %; срп.: $4 \approx 1.69$ %).

У тесту на словачком језику, очекивано, бележимо и неколико реакција (5 ≈ 2.35 %) с придевом слов. *ľavý* (срп. *леви*), из групе 'синоними/антоними' као антонимску реакцију на примарно значење слов. *pravý* (срп. *десни*).

Још бисмо због сличних реакција на претходни стимулус (*сваки мушкарац*) скренули пажњу и на реакцију једног испитаника (1 ≈ 0.42 %) у тесту на српском језику којом се коментарише хетеросексуалност правог мушкараца.

Табела бр. 28: Структура асоцијативних поља стимулуса слов. *pravý muž* и срп. *прави мушкарац*.

	pravý muž	прави мушкарац
1.	otec 4; 4 ≈ 1.88 %	тата 2; отац; 3 ≈ 1.27 % тестостерон; 1 ≈ 0.42 %
2.	manžel 3; otec rodiny; starajući sa o roдину; vie varit'; 6 ≈ 2.82 %	муж 2; дом; пере судове; породица; породичан; 6 ≈ 2.54 %
3. а)		
3. б)	láska 3; miluje 2; milujúci; pravá láska; 7 ≈ 3.29 %	воли 2; љубав 2; волети; воли жену; воли и верује да је вољен; нежан; воли једну; 9 ≈ 3.81 %
3. в)	je verný; verný; 2 ≈ 0.94 %	веран; верност; јебач; не вара; 3+1 ≈ 1.69 %
4.	silný 6; hrdina 4; sila 3; chrabry 2; odvaha 2; opora 2; ochrana 3; ochranca, podpora; ochranca; bujak; herkules; je hrdina; je silný; odolný; odvážny, odhodlaný, prebudený; sila a rozum; silný - psychický aj fyzicky; silný muž a katolík; smelý; 35 ≈ 16.43 %	јак 7; снага 9; заштитник 4; снажан 3; херој 2; храбар 2; алфа мужјак 2; алфа; има муда; 31 ≈ 13.14 %
5.	gentleman 19; džentlmen 4; je gentleman; gentleman- HA HA HA; gentleman, je ich málo; pracovitý 2; princ 2; zodpovedný 2; dokonalý; dôvera; galantnosť; galantný; je galantný; inteligent; inteligentný chlap; je istotou; je vzácny; mužnosť; mužný; najlepší; ohľaduplný; pozorný; schopnosť; schopný; slušný; spravodlivý; vnútorná krása; čestnosť; nezabudnuteľný; čestný muž; šarmantný; nie je debil; 57 ≈ 26.76 %	центлмен 14; мачо 8; мужеван 3; брижан 2; господин 2; самосталност 2; васпитан; занимљив; заштита; зрела особа; је романтик; зрелост; зрео; идеал; искрен; искрен и вредан; искусан; кавалер; лав; манири, манири...; може све; мудрост; мужеван, снажан и одлучан; мушкарчина; независност; пожртвован; посвећен; поштен; поштовање; поштује своју жену / девојку; принц; равноправан; разум; савршен; самосталан; сигурност; способан; способност; стуб; фрајер; частан; је паметан; је поштен и искрен; људина; 69 ≈ 29.24 %
6.		стока; 1 ≈ 0.42 %
7.	neplače 3; chráni; dodrží slovo; hasič; kvetu; ochraňuje; ochraňujúci; podrží; pomáha;	поштује жену 2; бије жену; бизнисмен; гледа фудбал; разуме; 6 ≈ 2.54 %

	porozumenie; pozná aká je cena ženy; sa stará; vedec; vychovávateľ; smrdí potom, liehom a tabakom; 17 ≈ 7.98 %	
8.	brada 2; svaly 2; blond'ák; chlap ako hora; elegantný; oblek; svalnatý; urastený chlapík; usmievavý; vysoký; 12 ≈ 5.63 %	мишићи 4; брада 2; црн 2; бркови; висок; кошуља; крупан; лепо мирише; мирис; плав; има бољи бицепс од мене; шал; 17 ≈ 7.20 %
9.	pravá žena 3; 3 ≈ 1.41 % Adam 4; človек; 5 ≈ 2.35 % ja 4; môj 2; môj Jakub; môj manžel; môj priateľ; som; som ja; tiež môj; určite ja; James; James Bond; Majk Spirit; on; Ondrejko; určite ja; 19 ≈ 8.92 % pravý; chlap 4; je muž; muž; 7 ≈ 3.29 % ľavý muž 3; je ľavý; ľavý; 5 ≈ 2.35 % neexistuje 4; nepoznám; romantický nereálny postoj 2; výnimka; 8 ≈ 3.76 %	је за праву жену; права жена; 2 ≈ 0.85 % млад; дека; момак; 3 ≈ 1.27 % мој 4; ја 3; он 3; мој отац 2; је мој мушкарац; мој муж; мој мушкарац; Србeнда; Србeнда!! Шалим се (...); 17 ≈ 7.20 % не постоји 9; реткост 4; тешко 2; бајка; где је? ;) Измишљен лик у бајкама; илузија; мит; 19 ≈ 8.05 % човек 4; 4 ≈ 1.69 % мушко; 1 ≈ 0.42 % није педер; 1 ≈ 0.42 %

Преглед. Ако упоредимо реакције на стимулусе слов. *pravá žena* и срп. *права жена* са реакцијама на стимулусе слов. *pravý muž* и срп. *прави мушкарац* можемо приметити да се 'лепота и привлачност' истичу као главна диференцијална одлика између мушкараца и жена – за мушкарце она не представља релевантан критеријум, нарочито у одговорима словачких испитаника. Српски испитаници не придају 'лепоти и привлачности' код жена велики значај, док су 'снага и моћ', као и добро и ревносно обављање кућних послова (група реакција 'брак и обавезе у домаћинству'), судећи по њиховим одговорима, важна одлика праве жене. Ипак, у одговорима обе групе испитаника, примарна одлика праве жене (ако изузмемо опште позитивне особине које не видимо као диференцијалне) јесте мајчинство, тј. 'родитељство'.

Табела бр. 29: Укупан број реакција на стимулусе у редоследу: *pravá žena*, *pravý muž* за словачки и *права жена*, *прави мушкарац* за српски језик.

	словачки		српски	
	број одговора по стимулусу	број одговора по стимулусу	број одговора по стимулусу	број одговора по стимулусу
1.	24 ≈ 11.27 % 1 ≈ 0.47 %	4 ≈ 1.88 %	23 ≈ 9.75 %	3 ≈ 1.27 % 1 ≈ 0.42 %
2.	9 ≈ 4.23 %	6 ≈ 2.82 %	19 ≈ 8.05 %	6 ≈ 2.54 %
3. а)	17 ≈ 7.98 %	0	5 ≈ 2.12 %	0
б)	10 ≈ 4.69 %	7 ≈ 3.29 %	11 ≈ 4.66 %	9 ≈ 3.81 %

в)	2 ≈ 0.94 %	2 ≈ 0.94 %	4 ≈ 1.69 %	3-1 ≈ 1.69 %
4.	13 ≈ 6.10 %	35 ≈ 16.43 %	23 ≈ 9.75 %	31 ≈ 13.14 %
5.	27 ≈ 12.68 %	57 ≈ 26.76 %	59 ≈ 25 %	69 ≈ 29.24 %
6.	3 ≈ 1.41 %	0	2 ≈ 0.85 %	1 ≈ 0.42 %
7.	12 ≈ 5.63 %	17 ≈ 7.98 %	10 ≈ 4.24 %	6 ≈ 2.54 %
8.	7 ≈ 3.29 %	12 ≈ 5.63 %	9 ≈ 3.81 %	17 ≈ 7.20 %
мушкарац / жена	10 ≈ 4.69 %	3 ≈ 1.41 %	2 ≈ 0.85 %	2 ≈ 0.85 %
животна доб	0	0	1 ≈ 0.42 %	3 ≈ 1.27 %
мушкарац / жена је биће	5 ≈ 2.35 %	5 ≈ 2.35 %	3 ≈ 1.27 %	4 ≈ 1.69 %
идентификација	12 ≈ 5.63 %	19 ≈ 8.92 %	10 ≈ 4.24 %	17 ≈ 7.20 %
таутологија	4 ≈ 1.88 %	7 ≈ 3.29 %	3 ≈ 1.27 %	1 ≈ 0.42 %
синоними/антоними	8 ≈ 3.76 %	5 ≈ 2.35 %	6 ≈ 2.54 %	0

2.6. Принцип субординације и женска снага

Као што смо видели у резултатима асоцијативног теста, како оног на словачком, тако још и више на српском језику, снага се према одговорима наших испитаника не може сасвим једнозначно убројати у диференцијалне особине категорија *мушкарац* и *жена*. Зашто су и да ли су онда жене *слабији пол*?

У нашем овде приказаном истраживању било је речи о снази као о физичкој особини тела која се примарно приписује мушкарцима, те су жене изражене телесне снаге означене као мушкараче, такође смо говорили и о снази карактера, храбрости и сл. Ипак, сматрамо на основу досадашњег истраживања да дихотомија *јачи-слабији пол* нема директне везе ни са једном од ових значења придева слов. *silný* и срп. *јак* одн. слов. *slabý* и срп. *слаб*. Наведена дихотомија заправо одражава друштвени поредак – хијерархију власти, моћи.

У асоцијативном експерименту понудили смо испитаницима и стимулусе слов. *silná žena*, *slobodná matka*, *тос*, *sila* и срп. *јака жена*, *самохрана мајка*, *моћ* и *снага*.

Концепт снаге у најужој је вези са концептом моћи, али и са концептом мушкости – што су и показали одговори наших испитаника. Појединачно најбројнија реакција на стимулусе слов. *sila* и срп. *снага* у оба АП је управо слов. *тос* (52 ≈ 24.41 %) и срп. *моћ* (54 ≈ 22.88 %), а најбројније појединачне реакције на стимулусе слов. *тос* и срп. *моћ* јесу слов. *sila* (68 ≈ 31.92 %) и срп. *снага* (41 ≈ 17.37 %). На стимулус слов. *тос* и срп. *моћ* следе по бројности реакције везане за новац, власт, утицај, доминацију, политику – традиционално мушке области

деловања (слов.: peniaze 25, kráľ 8, vláda 8, politika 4, kráľovstvo 3, politici 3, nadvláda 2, a peniaze, dominantná, kontrola, sláva, peniaze, vojna; $58 \approx 27.23$ %; срп.: новац 24, власт 18, паре 7, сила 7, политика 6, утицај 5, доминација 2, слава 2, ауторитет, банка, бизнисмен, владавина, владати, директор, краљ, лидер, политичар, политичка, положај; $82 \approx 34.75$ %). На стимулусе слов. *sila* и срп. *снага* бројне су и реакције које снагу асоцијативно повезују са мушкарцем, мушкошћу и мужевношћу (слов. muž 6, mužnosť 2, muža, mužská; $10 \approx 4.69$ %; срп.: мушкарац 5, мушка 2, мушкост 2, мушка снага, мушко; $11 \approx 4.66$ %), док су реакције које снагу приписују жени остале на периферији (слов.: v žene, žena.; $2 \approx 0.94$ %; срп.: жена 3; $3 \approx 1.27$ %). Ово нам даје за право да о снази уопштено говоримо не само као о *традиционално* мушкој особини, већ о особини која се и даље концептуализује кроз мушкост или мужевност.

На стимулус слов. *silná žena* као и на срп. *јака жена* веома су бројни одговори који упућују на мајку (слов.: matka 16, mama 9, moja mama 2, slobodná matka 2, je moja mamka, každá dobrá matka, mnohodetná; $32 \approx 15.02$ % и срп.: мајка 25, самохрана мајка 6, мама 4, је свака мајка, моја мајка, моја мама; $38 \approx 16.10$ %). Ове одговоре можемо додатно довести у везу са реакцијама на стимулус слов. *slobodná matka* и срп. *самохрана мајка*. Управо најбројније реакције на ове стимулусе су оне које истичу снагу, храброст и сл. (слов.: silná žena 7; silná 6; odvážna 4; hrdinka, mamička, odvaha, sila 3; má to ťažké, ťažký život 2; bojovníčka, nezávislá, odhodlaná; срп.: снага 17; храброст 13; борац, храбра, јака жена 9; јака 8; херој 5; борба 3; лавица 2; борба за децу, борбена, бори се, змај-жена, снага и воља, снажна, снажна жена, способна).

Међу осталим реакцијама на стимулусе слов. *silná žena* као и на срп. *јака жена* оне које јасно упућују на физичку снагу нису бројне (слов.: siláčka 4, svaly 2, činky, fit, fitness, fitnesska, silák, statná, svalnatá, vojačka; $14 \approx 6.57$ %; срп. мишићи 5, бодибилдерка 3, бицепс 2, билдерка, спортисткиња, теретана, цепа склекове изјутра; $14 \approx 5.93$ %), али реакције везане за храброст, самосталност, посао, успех, издржљивост и сл., односно одговори који највећим делом одсликавају мушки, патријархални принцип, најбројнији су у оба АП (слов.: emancipovaná 4, bojovníčka 3, emancipácia 3, mužatka 3, neplače 3, samostatná 3, mocná 2, nezávislá 2, prekoná všetko 2, Amazonka, bojová, cieľavedomá, cieľavedomá,

nebojácna, moc, mužena, neporaziteľná, nezávislosť, odolná, odvážna, politika, prekoná ťažkosti, rozhodná, sa nevzdáva, sa nikdy nevzdáva, sa zvládne postaviť svojmu strachu, sebavedomie, sebestačná, šéfka, skrýva pocity, tvrdá, tvrdosť, zvládajúca prekážky, zvládne všetko; 49 ≈ 23 %; срп.: способна 12, самостална 11, змај 4, моћ 4, стабилна 4, моћна 3, снажна 3, храбра 3, борац 2, лавица 2, независна 2, посао 2, пословна 2, самостална жена 2, самоуверена 2, стабилност 2, стуб 2, успех 2, успешна 2, храброст 2, борбена, влада, вођа, жена на положају, је способна, каријера, лаф, лидер, мушкарача, пословна жена, самопоуздана, самопоуздање, самосталност, сигурна, сигурна у себе, сигурност, снажна жена, стуб куће, стамена, стамена жена, устрајна и борбена, шефица; 90 ≈ 38.14 %). Осим што жена своју снагу показује издржљивошћу и способношћу да обавља све традиционално женске послове, на челу с мајчинством, можемо рећи да је снага жене повезана у првом реду са самосталношћу, тј. еманципацијом, и то финансијском.

Важно је да приметимо и наизглед суптилну, а веома значајну разлику између концепта (мушке или опште) снаге и моћи и оне снаге и моћи која се приписује женама: ова друга искључује насиље.

У реакцијама испитаника оба теста на стимулусе слов. *sila*, *moc* и срп. *снага*, *моћ* има и оних реакција које директно или посредно указују на родну неравноправност, али и на насиље уопште или на злоупотребу положаја моћи (слов. *sila*: boxer, päst', strach; *moc*: zneužitie 3, strach 2, zlo 2, nad inými, nad ženou, ubližuje, za'atá päst', zneužívanie moci; срп. *снага*: сила 9, песница 2, бокс; *моћ*: над, над неким, насиље, робовласник, стиснута песница, тиранија), док међу реакцијама на стимулусе слов. *silná žena* и срп. *јака жена* оваквих реакција нема.

Све овде наведено садржано је и у следећем цитату, којим бисмо делимично и закључили дискусију о полу и снази: „У многим културама насиље је начин на који мушкарци обезбеђују да буду укључени у мушке групе, односно да се путем насиља обезбеђује својеврсна иницијација. [...] Насиље обезбеђује да мушкарци превазиђу своју несигурност везану за идентитет, и за мушкост, а насилно понашање према женама и хомосексуалцима је начин 'доказивања' властите мушкости. [...] Патријархалне културе, путем социјализације, производе мушкарце који су 'јаки' и који могу да издрже екстремне физичке и психолошке притиске. У ратничким друштвима, овакви маскулинитети су још и више

наглашени, јер су потребни војници који ће бити храбри и неустрашиви, па и 'безосећајни' (Blagojević 2013).

2.6.1. *Жена змај vs. dračica*

У српском савременом, превасходно разговорном језику¹⁶⁴ издвојили бисмо колокацију *жена змај* за коју претпостављамо да на концептуалном плану управо профилише жену као снажну с позитивном оценом, а то ћемо у наставку и доказати. У жељи да пронађемо, уколико он уопште постоји, адекватан еквивалент српском *жена змај*, уједно ћемо испитати и концепт слов. *dračica*, који би према лексикографском опису могао бити еквивалент српском *жена змај*, а такође се богато користи да означи особу женског пола у савременом словачком језику.

Из заиста богате литературе о српској и словенској митологији, митским бићима и народној религији (в. Зечевић 2007: 66–72; Зечевић 2008: 260–265, 738–745; Петровић 1997: 60–64, 96–99; Толстој, Раденковић (ур.) 2001: 206; Erben 2009; Чајкановић 1994: 18–21, 43, 100–103, 113, 129–130, 155, 182–186; Љубинковић 1996) поред осталог сазнајемо да је змај у српској митологији добар демон, заштитник свог племена и тиме представља нашу посебност у словенском свету. То је диморфно демонско биће змијске природе полузмај-получовек, које када је међу људима може на себе узети људски облик. Веровало се да су змајеви врло похотни и да су њихове везе са лепим женама биле многобројне. Из тих веза рађала су се и деца која су имала натприродне особине и била су подарена изузетном снагом и малим крилима испод пазуха (уп. с приповетком *Дјевојка бржа од коња*, Караџић 1969б). Такође се веровало да су оваква деца искључиво мушког пола, што је, сматрамо, утицај снажног патријархалног поретка. Многи јунаци из наше историје и нашег фолклора имали су надимак (или титулу; уп. Андрејић 1999) Змај управо због веровања да су змајског порекла: Змај од Ноћаја, Змајогњени Вук, али и Милош Обилић (Кобиловић) и др. (Чајкановић 1994: 182–186, Љубинковић 1996). О томе да змај може имати и људске особине налазимо и

¹⁶⁴ О разговорности и разговорном језику као погодном корпусу за етнолингвистичка, стога и лингвокултуролошка и уопште когнитивистички усмерена истраживања в. Бартмињски 2011, 27–28.

у Вуковом Рјечнику: „змај – фантастично биће у нар. умотворинама, које живи у облацима и лети, разликује се од аждахе и але што има више човечје особине“ (Карацић 1969в: 212).

Чеси и Словаци су веровали у *zmeke* односно *zmoke* који је ноћу у огњеном облику улазио у кућу кроз димњак. (в. Толстој, Раденковић (ур.) 2001: 206; Erben 2009; Botík (ved. red.) 1995: 350). У енциклопедијском речнику *Словенска митологија* словачки *zmok*, *rarašik*, *škfiatik*, *žbožik* је послушни дух који се изводи из јајета (некрштенац, приказа) (уп. Зечевић 2007: 101–106, Толстој, Раденковић (ур.) 2001: 348–349 и Петровић 1997: 73–76). Још се каже да код свих Словена постоје веровања да човек може, под одређеним условима, из петловог или кокошијег јајета да изведе демона који постаје његов слуга и доноси му новац (злато) или друга добра. Међутим, уколико га његов газда на време не уништи, демон ће му узети душу. Ипак, нема података да су оваква веровања била шире распрострањена на нашим просторима. Веровање у духа који доноси злато, под разним именима, присутно је и код германских и романских народа чији је утицај на представу о *zmok*-у јак и историјски оправдан. У речницима словачког језика *zmok* је описан као бајковито биће које представља злог духа у облику црног покислог пилета које доноси или односи људима новац, богатство, срећу и сл. (SSJ). У пренесеном значењу односи се на изразито ниску особу (патуљка) а може се користити и као псовка или експресиван пејоративан назив за слабог, бедног човека, јадника, богаља, сиромаша, несрећног човека (SynSS). Дакле, обично је негативно конотиран и овде нема говора о сличности са симболиком змаја у српској традицији.¹⁶⁵

Представу *zmoke* из словачке митологије уместо са змајем можемо пре упоредити са Црнобогом или Чернобогом који се у српској митологији и народној религији наводно доводи у везу са ноћним сунцем, односно он се ноћу претвара у змаја који је отимао девојке, али и деци и људима чинио многа недела. Црнобог

¹⁶⁵ Етномитолошки елементи о представи змаја садржани су и у народним причама, бајкама и др. У српском нпр.: *Чардак ни на небу ни на земљи*, *Златна јабука и девет пауница*, *Стојица и Младен*, *Копане блага* (Карацић 1969б) и у словачким народним бајкама Допшинског (Dobšinský 1958): *Panna za drakom*, *Tri perá z draka alebo hľadanie zlého a dobrého*, *Vintalko*, *Kraľčik*, *Kucharčík*, *Popelčík*, *Svetovládny rytier*, *O zakliatej sestri*, *Sirota*, *Otcov hrob*, *O Jankovi Polienkovi*, *Vača a šarkan*, *O Víťazovi*, *Dobrý strelec*, *Chorý kráľ* и др. О змају у народним приповеткама и бајкама в. Проуп 2013: 269–352 и Podracká 2002, 70–74.

се у литератури још помиње и у контексту дуализма у митологији древних Словена. Он је једино божанство које људима чини зло, називано је и ђаволом. Ипак, наглашава се да Црнобог није зао демон или полубог, већ равноправно божанство са осталим словенским паганским боговима (Vasiljev 1990: 138; Петровић 1997: 103, 203–206).

Етимолошки извори сведоче о заједничком пореклу лексема *змија* и *змај* у српском језику (уп. р. *змея, змия, змей*; укр. *змія, змій* итд.) и о њиховој вези с речју *земља*, тј. указују на табуизоване називе за бића која „гамижу (пузе) по земљи“, одн. гмизавце, и изводе се од прасловенског корена *zъm-* који је нулти превој прасловенског корена *zet-* од индоевропског корена **ghdem-* (уп. алб. *dhemjē* у срп. *гусеница, dhemizē* од *dheh – земља*) (Skok 3: 657–658; Фасмер 1967: 100, Rejzek 2001: 739–740). Скок (Skok 3: 657–658) упозорава да се у језичкој свести изгубила веза, како између лексема *змај* и *змија*, тако и између *земља* и ова два поименичена првобитна придева.

У контексту *змаја* и *змије* може се тумачити и словачко *zmok*. чешко *zmek*, одн. словачко *zmok*, Махек (Machek 1968: 717) тумачи од *sъbтѣbкѣb, s-mŭkati se*, чеш. *plaziti se*, срп. пузати (уп. лат. *serpens* - змија, од *serpō* - пузати) и додаје да су се змајеви одувек представљали као змије. У чешком и словачком *z (zmek, zmok)* уместо *s (smok)* он даље објашњава вероватним утицајем речи чеш. *zmiје*, одн. сло. *zmiја*. Етимологија словачког *zmok* (чеш. *zmek*) у вези је, дакле, с литванским *smākas* и старопољским *smok* (змај), али народна етимологија речи *zmok*, тј. њено довођење у везу са зачењем речи *zmoknutý* (срп. покисао) утицало је на то да се *zmok* у словачкој народној митологији представља као покисло пиле (Botík (ved. red.) 1995: 350), а претпоставља се да је првобитно значење било *змај* или *ђаво* (Machek 1968: 717).

Словачко *drak* води пореко из латинског *dracō, -ōnis (змај)* и то је сасвим јасно (Machek 1968; уп. р. *дракѡн*, Фасмер 1964: 534–535). У румунском језику *un drak* (исто из латинског *draco*), значи *ђаво* (Jivcovići 1994: 155; уп. *Drakula*; в. Мршевић-Радовић 2008: 147; уп. Андрејић 1999: 145–152). Овај податак за нас је важан, јер, како ћемо објаснити даље у раду при анализи речничког материјала, *dračica* је у словачком језику веома негативно конотирана и као синоними лексеме *dračica* управо су у словачком језику су *čertica, diabolica* (срп. *ђаво* - и за особе

женског пола, *ђаволица*) и *bosorka, striga* (срп. *вештица*) (SynSS). У Речнику симбола (Gerbran, Ševalije 2004: 203) каже се да је „мит о ђаволу заправо врло близак миту о змају и змији“, те и овде налазимо потврду о преплитању ова два митска демона.

У Вуковом Ријечнику (Караџић 1969в: 147) под одредницом *ђаво* налазимо причу о монаху који је узео да отхрани мало мушко дете и однео га у Свету гору и извео га у свет тек као момка. Кад је младић у неком селу видео девојке како играју коло и упитао монаха шта су оне, овај му је одговорио да у њих не гледа, да је то ђаво. Ипак, младић на крају приповетке моли монаха да „купе“ ђавола и однесу га у манастир. Ако узмемо у обзир да се у патријархалном друштву жена сама по себи често јавља као оличење ритуално нечистог начела (Толстој, Раденковић (ур.) 2001: 178), не чуди употреба лексема *ђаво* и *ђаволак, ђаволица* (не обавезно негативно; РМС 1: 814–815) и у српском језику. Иако ово може указити на блискост са словачким *drak, dračica*, Чајкановић (1994: 186; уп. Љубинковић 1996), тврди да *змај* није исто пгто и *Drache, Lindwurm, draco* и да се змај, онакав какав је у српским народним приповеткама и песмама, може сматрати, углавном, за српску специјалност, што ће се у наставку рада и показати.

У новинским текстовима, често у насловима, колокација *жена змај* јавља се и као полусложеница *жена-змај* (уп. *змај-девојка*) што би можда могло да се односи и на семантику споја (в. ПСЈ 2011: 75–86). Како се наводи у *Правопису српског језика* (в. ПСЈ 2011: 76) цртица се пише у оним спојевима у којима се прва компонента не мења (именица *жена* се у колокацији *жена змај* деклинира: *од жене змаја, жени змају* итд.) и у таквим полусложеницама први део ближе одређује други (уп. *жена-змај* и *змај-жена*). Интересантно је да Правопис прописује писање цртице и у случајевима када се оба дела споја мењају и други ближе одређује први, нпр.: *асистент-приправник, људи-жабе* (в. ПСЈ 2011: 82) што је недоследно и ствара семантичке недоумице: као полусложеница *жена-змај* би могла да се тумачи двојачко – као жена са особинама змаја и као змај женског пола и другим карактеристикама жене. Ми бисмо се приклонили Клајновом мишљењу да се цртица не пише у изразима као *човек жаба* или *сликар аматер*, јер ту друга реч одређује прву (Клајн 2011: 286), као што је случај у колокацији *жена змај*. У примерима ћемо касније видети да тип записа (као полусложеница

жена-змај или као колокација *жена змај*) не одражава значење споја, већ је реч о правописном колебању.

Друго питање је: зашто се, ако већ у српском језику постоји реч *змаја*, *змајица* (нпр. Толстој, Раденковић (ур.) 2001: 206), није усталио облик женског рода. Одговор на ово питање пронаћи ћемо у лексиграфским описима лексема *змаја*, *змајица* и *змајевица*, али и *змај*, затим у митологији, а с тим у вези и у формама за означавање професија и титула жена и све ћемо поткрепити примерима употребе колокације *жена змај*.

Интересантно и индикативно да у једнотомном Речнику српскога језика Матице српске није описана ниједна од наведене три лексеме (*змаја*, *змајица* и *змајевица*) које би се могле односити на женку змаја или змајеву жену (ЈРМС 2007: 438–439). У шестотомном Речнику не налазимо лексеме *змаја* и *змајица*, само *змајевица* у значењу, женски змај, змајева жена (РМС 2: 321). У Речнику САНУ описане су све три лексеме. Под одредницом *змаја* (РСАНУ 7: 107) опис прво упућује на значење *змија* (1а; РСАНУ 7: 109) и на *змај* (бв; РСАНУ 7: 107) и оба се односе на зоолошке називе. *Змајица* је у истом речнику дефинисана као деминутив од *змаја*, затим као змајева женка, а треће значење је зоолошко (РСАНУ 7: 108). Са савременом употребом колокације *жена змај*, тј. њеним значењем, можемо упоредити само лексему *змајевица*. Она се дефинише као *змајица* (2а – женка змаја), али и као „слична змају, змајевита“ (у атрибутској служби уз именице женског рода) (РСАНУ 7: 107). Ипак, у савременим текстовима нисмо пронашли потврду за употребу лексеме *змајевица* у значењу змајевите жене. Она се јавља само као топоним, *Змајевица* (врх или превој на Јухору) (РСАНУ 7: 107).

У једнотомнику Матице српске, у другом значењу, *змај* је *неустрашив*, *храбар*, *срчан човек*, али и *енергичан* и *вредан* (ЈРМС 2007: 438). У једном од значења лексеме *змај* у Речнику САНУ наводи се и да се ова реч јавља у првом делу полусложенице у придевској употреби *змај-човек*, *змај-јунак* а на самом крају и *змај-девојка* (РСАНУ 7: 106–107). Овај податак свакако доказује да српском језику није страна да се жени приписују особине змаја, јунака, али откуд то да су јунаци баш змајеви. У својој књизи (више студији) *Витезови реда змаја*,

Живојин Андрејић говори о Змајевима као витешком реду (Андрејић 1999: 85–102) и стога би се други део колокације – *змај*, могао тумачити и као титула.

За означавање професија и титула жена инвентар форми је разноврстан, а избор једне од њих зависи од намере говорника, већ створене навике за употребу одређене форме, од личног става говорника према родно осетљивом језику и друштвене потпоре (Savić i dr. 2009: 12). Колокација *жена змај* одговара форми: израз *жена* плус професија/титула (уп. жена космонаут; Savić i dr. 2009: 12). Устаљивање баш ове форме можемо објаснити превасходно тиме то је српски језик нефлексибилан у творби *nomina agentis* (уп. Поповић Љ. 2008б: 124–126), али и тиме што у савременом свету жена све чешће преузима традиционално мушке улоге.

Из примера употребе израза *жена змај* сазнајемо да се он односи на одраслу женску особу способну, јаку (и физички и психички), издржљиву, успешну, храбру, организовану, пожртвовану, или жену која своју снагу приказује бавећи се послом који је традиционално обављала особа мушког пола (војник, пилот, полицајац), нпр.: *Žena zmaj: Serena pregazila Navaro i prošla u polufinale US opena*¹⁶⁶; *Prijateljice manifestacije 'Cvet uspeha za ženu zmaja 2013'*¹⁶⁷; *Žena Zmaj, STEFANI GAVRILOVIĆ: Biću prva pilotkinja u Srbiji*¹⁶⁸; *U Srbiji je svaka mama 'žena zmaj'*¹⁶⁹, *Žena-zmaj obučava policajce*¹⁷⁰, *ŽENA ZMAJ: Skočila pod auto da spase bebu!*¹⁷¹; *Žena zmaj: Žizel doji bebu dok joj sređuju nokte, kosu i lice*¹⁷²; *ŽENA-ZMAJ: Dala otkaz da spase samohranu majku!*¹⁷³; *Žena zmaj ostala bez vatre*¹⁷⁴.

Из језичке праксе знамо, а и речници то потврђују, да *радити нешто мушки* или *као мушкарац* или *као прави мушкарац*, на мушки начин (нпр. *Буди мушко! Издржи то мушки!* и за жену) значи *снажно, смело, одлучно, одважно, часно, честито* (ЈРМС 2007: 747) и сл. (уп. *бити жена, као жена*, нпр. *плакати као*

¹⁶⁶ <www.svet.rs/sport/zena-zmaj-serena-pregazila-navaro-i-prosla-u-polufinale-us-opena>

¹⁶⁷ <<http://www.poslovnezene.org.rs/zena-zmaj-ostala-bez-vatre>>

¹⁶⁸ <www.naslovi.net/2013-08-18/telegraf/zena-zmaj-stefani-gavrilovic-bicu-prva-pilotkinja-u-srbiji-foto/6798071>

¹⁶⁹ <www.mondo.rs/a206520/Magazin/Porodica/U-Srbiji-je-svaka-mama-zena-zmaj.html>

¹⁷⁰ <www.blic.rs/Vesti/Drustvo/362363/Zenazmaj-obucava-policajce>

¹⁷¹ <www.kurir-info.rs/zena-zmaj-skocila-pod-auto-da-spase-bebu-clanak-840015>

¹⁷² <<http://stil.kurir-info.rs/zena-zmaj-zizel-doji-bebu-dok-joj-sredjuju-nokte-kosu-i-lice-foto-clanak-8380>>

¹⁷³ <<http://www.telegraf.rs/vesti/544282-zena-zmaj-dala-otkaz-da-spasi-samohranu-majku>>

¹⁷⁴ <www.poslovnezene.org.rs/category/aktivnosti/godisnja-nagrada-za-najbolje-preduzetnice-cvet-uspeha-za-zenu-zmaja>

жена и сл. за мушкарца пејоративно у контексту испољавања емоција које се узимају као знак слабости), те у колокацији *жена змај* облик мушког рода – *змај* за жену треба да нагласи или потврди оне особине које јој се поређењем са змајем (мушкарцем, јунаком, витезом) приписују (уп. Ivić 1995: 128–156, 230–231, 243–250 и др.).

Претпостављамо да је израз *жена змај* у савременом српском језику, у новије време, почео учесталије да се користи из потребе да се опише жена која одговара свим захтевима који се у модерном добу пред њу постављају, а за шта јој је потребна „надљудска снага“, као и да јој се за то у извесном смислу, „титолом *змај*“, ода признање (уп. *змај* Андрић 2005).

У словачком, као и у српском језику (као, у осталом, и у многим другим језицима; уп. Ivić 1995: 230–231), такође налазимо синтагме *chlapská robota*, *mužská robota* (срп. *мушки посао*, у значењу *тежак посао*) или нпр. *správny muž* (срп. *прави мушкарац*), *zachovať sa ako chlap* (*понети се, понашати се као мушко/мушкарац*) и сл., али употреба поређења *ako muž*, *ako chlap* уз лексему која именује особу женског пола да позитивно оцени неко њено деловање у савременом језику ретки су и обележени, нпр.: *...rozhodne sa zachovala ako chlap, aj keď je v skutočnosti dáma.*¹⁷⁵; *žena nemá charakter? alebo keď má, tak by sme ju vyzvali, aby sa zachovala "ako chlap"?*¹⁷⁶

Код Затурецког налазимо усамљен пример *ženská ako chlap* у значењу *statná, mocná žena* (срп. *снажна, стамена, моћна жена*) (Záturecký 1975: 92), али сличне примере у савременом словачком језику нисмо пронашли.

У словачком језику се, за разлику од српског, доследно примењује употреба именица *nomina agentis* женског рода и употреба облика мушког рода да се именује особа женског пола третира се као грешка (уп. *magistra*, *docentka*, *riaditeľka*, *redaktorka*, *tajomníčka*, *dekanica* итд.)¹⁷⁷ (уп. Тир 2006).

У радовима који се баве гендерним стереотипима истраживања с једне стране показују да се преузимање особина и друштвених улога супротног пола у језику по правилу негативно тумачи (в. Поповић Љ. 2008б: 129, Стефановић 2011,

¹⁷⁵ <<http://blog.sme.sk/diskusie/1448154/3/Radicovej-brutalny-preslap.html>>

¹⁷⁶ <<http://blog.sme.sk/diskusie/719092/2/2811702/Fero-Toth--minister-ale-nie-chlap.html#2811702>>; други пример је чак цитат првог.

¹⁷⁷ О овоме ћемо такође говорити у одељку *Номинације жене с обзиром на категорију рода*.

али и Радић-Дугоњић 2006). С друге стране, пример колокације *жена змај*, као и наведени примери у вези са поређењима типа *као мушкарац*, *мушки* (в. Skok 2: 493, под одредницом *муж* и Томин 2011), *човек жена* за врло енергичну и истрајну жену (Оташевић 2007: 216; уп. *Она је жена човек*. в. Ivić 1983: 108–110; уп. Поповић Љ. 2008б: 132) потврђују да поређење са мушкарцем, нарочито за жену (а за мушкарце обично уз додатак *прави*; уп. Ivić 1995: 228–233) значи нешто добро, квалитетно, позитивно, тј. да је „принцип гендерне идеологије према којој се свака пуновредна жена доводи у везу са мушкарцем укорењен у језичкој слици стварности“ Срба, док је код Словака овај принцип у савременом језику знатно ослабљен (Поповић Љ. 2008б: 139).

На основу постојећих лексикографских описа, у словачком језику реч *dračica* у основном значењу – женски змај, змајева жена том компонентом одговара српском *змајица*, *змајевица* али фигуративно, разговорно експресивно у речницима она означава злу, темпераментну жену (KSSJ). У Речнику савременог словачког језика (SSSJ) под одредницом *dračica* наводи се да се ова лексема у експресивној употреби користи да означи веома енергичну, моћну, оштру, жестоку, напраситу, властољубиву жену. За разлику од примера у српском језику, *жена змај*, где змај изражава способности и снагу жене (позитивно), а видели смо да то свакако води порекло из митологије што и потврђује специфичност позитивне представе о змају код нас, за словачки *dračica* пре можемо повући паралелу са Чернобогом, ђаволом и његовом двојном природом о којој смо више говорили.

Лексема *змај* у српском језику као и лексема *drak* у словачком језику користе се и у другим колокацијама, најчешће поређењима, нпр.: *ради као змај* (слов. *robiť/pracovať ako drak, byť do roboty/do všetkého ako/ani drak – радити вредно, продуктивно*; SSSJ). У српском језику се позитивна конотација лексеме *змај* препознаје и у другим колокацијама и поређењима да означи нешто врло добро, лепо или велику меру нечега (позитивно): *изгледа као змај* (веома лепо изгледа), у жаргону *учио сам као змај* и сл. и овде *змај* може да се тумачи и као квантификатор (уп. Gerzić В., Gerzić Н. 2002), али никада негативно. У словачком језику нрп. фразема *byť na niekoho ako drak* значи *бити према некоме строг или зао*.

У старијим речницима се у другом значењу лексеме *dračica* налази и *furia* (срп. *фурија*) (SSČLŇU). Подсећамо да су фурије „демони подземља“ и „замишљене су као застрашујућа бића, без икаквих идеја о добру“ (Срејовић, Цермановић-Кузмановић 1979: 441).

Примећујемо разлику у односу на значење колокације *жена змај* у српском језику. За разлику од колокације *жена змај* који коментарише способност, снагу, тј. превасходно деловање, а (обично) не изглед или карактер (уп. срп. и слов. *лавица*, *вучица* и сл.), лексема *dračica* у словачком језику употребљава се у значењу жене која има буран, енергичан карактер, али и да опише привлачну, ватрену жену. Осим тога у електронском корпусу словачког језика (в. SNK) нашли смо примере у којима се лексема *dračica* употребљава као лик из књижевног дела (популарне епске фантастике), или се односи на немирно, живо, непослушно дете (*мали враг*, *немирко*). У спонтаном говору, као контекстуални синоними, користе се колокација *erdeg baba* (мађ. *ördög* – ђаво), фразема *žena do koča a do voza*, *supermata* и сл. Највише је оних примера у којима се лексема *dračica* користи да опише изразито привлачну, атрактивну жену, жену која на себе скреће пажњу превасходно својим (лепим) изгледом, а мање има потврда за значења која су говорници навели у анкети.

Употреба лексеме *dračica* у савременом словачком језику у значењима која смо више навели може се делом тумачити као последица глобализације (уп. Пипер 2005), да је у питању симболика преузета са истока преко енглеског језика и уопште западне англосаксонске културе, одн. утицајем женских часописа који су на словачки преведени са енглеског језика. Овај утицај примећује се и у српском језику. За разлику од примера које смо већ навели да илуструјемо употребу колокације *жена змај* у српском језику која се превасходно односи на врлинску жену, проналазимо и оне примере у којима се значење колокације *жена змај* унеколико приближава значењу лексеме *dračica*. У таквим примерима истиче се ватреност, енергичност, продорност, властољубивост, нпр.: срп.: *Šta vozi žena-*

*zmaj, šta umetnica a šta domaćica*¹⁷⁸; сло.: *Z nežnej bábičky dračica! Doutzen Kroes zväzda dokonalým telom*¹⁷⁹, *Spoznáte ju? Z neviniatka sa vyklúla neskrotná dračica!*¹⁸⁰

У електронском речнику симбола урбане културе¹⁸¹ (што смо и потврдили у Енциклопедији Британици¹⁸² управо смо пронашли слична објашњења за израз *dragon lady*. У сленгу се он односи обично на азијске жене које су у позицији моћи. Оне су агресивне, застрашујуће. У почетку се овај израз односио конкретно на тзв. Мадам Њу (или Њу) – јужновијетнамску утицајну политичарку педесетих и шездесетих година двадесетог века која је сматрана првом дамом Јужног Вијетнама у време диктатуре коју је спроводио њен девер. У другом значењу *dragon lady* представља стереотип азијске жене приказан у литератури и филму од краја деветнаестог до средине двадесетог века. Израз *dragon lady* односио се на жене азијског порекла за које се сматрало да су сексуално (над)моћне, али исто тако и врло подмукле и превртљиве, које су користиле своју лепоту и привлачност за личну корист. Често су приказиване, између осталог и у кимону украшеном змајевима. Јасно је да је овде дошло до уопштавања, тј. ширења значења са азијаткиња и на друге жене са датим особинама, или код којих се оне само претпостављају.

У савременом словачком језику се, често у вези са популарним тестовима личности, као контекстуални антоним јавља фразема *sivá myška*, нпр.: *Ste dračica alebo sivá myška? Otestujte sa!*¹⁸³.

Sivá myška је фразема која се односи на тиху, повучену, неугледну жену, која ни на који начин на себе не скреће пажњу и речници га не бележе, мада се не би могло рећи да се ради о неологизму, већ пре о све учесталијој употреби ове фраземе, нпр.: *Selena Gomez bola v škole len sivá myška bez sebavedomia*¹⁸⁴; *Bola to sivá myška, dnes je z nej hviezda!*¹⁸⁵

¹⁷⁸ <http://www.novosti.rs/vesti/zivot_+.303.html:424849-Sta-vozi-zena-zmaj-sta-umetnica-a-sta-domacica>

¹⁷⁹ <<http://koktail.pravda.sk/miss-a-modelky/clanok/283467-z-neznej-babiky-dracica-doutzen-kroes-zvadza-dokonalym-telom/>>

¹⁸⁰ <<http://www.monitorujem.sk/bulvar/1263604/spoznate-ju-z-neviniatka-sa-vyklula-neskrotna-dracica>>

¹⁸¹ <www.urbandictionary.com>

¹⁸² <www.britannica.com>

¹⁸³ <www.pluska.sk/zena/volny-cas/ste-dracica-alebo-siva-myska-otestujte-sa.html>

¹⁸⁴ <<http://www.aktuality.sk/clanok/201973/selena-gomez-bola-v-skole-len-siva-myska-bez-sebavedomia/>>

¹⁸⁵ <http://www.markiza.sk/aktualne/1686508_bola-to-siva-myska-dnes-je-z-nej-hviezda>

Фразему *sivá myška* можемо посматрати као још један концепт у оквиру стереотипа жене у словачкој језичкој слици стварности. Претпостављамо да ова фразема води порекло из народних прича. У словачким народним бајкама налазимо и причу *Mušacia bundička*¹⁸⁶ (Dobšinský 1958). То је прича о девојци која остаје без мајке. Мајка је на смрти оцу поручила да ако се поново буде женио, то не буде жена ни лепша ни ружнија од ње саме, већ баш као она. Отац, пошто такву жену није нашао, одлучи да се ожени својом кћери, а она, да би одложила свадбу, тражи од оца да јој сашије разне чудесне хаљине (месечеву, сунчеву и сл.; о концептуализацији боја в. Поповић Љ. 2008б: 103–122) и на крају га моли да јој сашије *mušaciu bundičku* да се не би срамотила, да је људи не виде како се удаје за оца. Девојка у току ноћи бежи од куће и уз помоћ тражених хаљина се на крају удаје за краљевића. *Mušacia bundička* (за коју с разлогом можемо претпоставити да је сива) представља неки, рецимо, чаробни плашт који чини невидљивима оне који га обуку или ставе на себе.

У речнику синонима словачког језика придев *sivý* или *šedý* наводи се уз *jednotvárnny, rovnaký, stereotypný, monotónny, nudný, bezfarebný* - дакле, једноличан, исти, монотон, досадан, незанимљив и безбојни, али и онај који је изгубио првобитну боју одн. избледео (уп. *grau* у Ristić, Kangrga 1963). На основу тога закључујемо следеће: у фраземи *sivá myška* сива боја спаја се са мишем (одн. мишицом), за којег је ова боја карактеристична, и тиме се додатно појачава очекиваност, монотоност, непосебност, неугледност. Осим тога, именица *myš(ka)* у словачком језику је женског рода што је чини погодном за конструкције које се односе на жену.

Иако практично исту причу под другим називом – *Цар хтио кћер да узме* налазимо у Вуковим приповеткама (Карацић 1969б.: 182–186), у српском језику слична фразема није потврђена (уп. с бајком *Свињска навлака*, Afanasjev 1982: 1270–1272). Један од разлога је и то што је у српском језику именица *миш* мушког рода, али то није једини разлог.

У српској (или шире, балканској) митологији „миш је нечиста животиња, која је у народној свести сврстана у 'гамад'. Примећујемо да овако негативна

¹⁸⁶ плашт, јакна, бунда од мишје коже

веровања о мишевима у савременом српском језику преузима пацов (као дисфемизам): *ружан као пацов* и сл.¹⁸⁷

По српској легенди, мишеви, змије, гуштери и друга гамад размилели су се по свету из утробе змијског чудовишта - але, коју је убио Св. Нестор. „(...)У легендама се одражава и ђавоља природа миша. Мишеви потичу од ђавола, који је покушао да излети из цркве, али је ударио у затворен прозор, па је пукао на комаде, из којих су настали мишеви“ (Толстој, Раденковић (ур.) 2001: 358; уп. Станишић 2002). Оваква веровања, позната код Јужних и Источних Словена, мање су изражена код Пољака, а Чеси и Словаци се у овом контексту и не спомињу.

Место концепта *dračica* на тополошкој схеми стереотипа жене у словачкој језичкој слици стварности, колеба се, јер и значење лексеме *dračica* контекстуално је условљено: може се односити, као што смо видели из примера, на злу жену (негативно вредновано), али и на темпераментну, ватрену, привлачну жену (позитивно). Дијахронијски гледано, овај концепт се помера ка позитивном полу хоризонталне скале.

На тополошкој схеми стереотипа жене у српској језичкој слици стварности концепт *жена змај* налази се на крајњем позитивном полу хоризонталне скале (уп. Поповић Љ. 2008б: 136). Наше је мишљење да концепте на крајњим странама тополошке схеме стереотипа жене можемо разумети као *све добро што једна жена може бити* (+, са позитивне стране), тј. *све лоше што једна жена може бити* (-, са негативне стране) и као такви су уједно и универзални за све концепте на чијој се крајњој страни налазе (нпр. *жена змај* као жена која све може и стиже). Ако ову универзалност схватимо као комплексност, стереотипи на крајњим странама тополошке схеме (позитивној и негативној) могу се тумачити као стереотипи. У прилог чињеници да је реч о концепту, а не о стереотипу је могућност истицања пуне мере само неког од концепата појединачно који се налази на одговарајућој страни хоризонталне скале, као у случају концепта *жена змај* (*жена змај* као *жена мајка*, *жена змај* као *запослена жена* итд.).

¹⁸⁷ У Обратном асоцијативном речнику, као реакција на стимулус *ружан*, реакција *пацов* се јавља четири пута, а *миш* само једном (Драгићевић, Пипер, Стефановић 2011).

2.7. Закључне напомене

Истраживање смо започели анализом паремиолошке грађе која је показала да се у традиционалној словачкој и српској лингвокултури на женственост гледало једнако – као на скуп особина које би требало да има девојка погодна за удају, да буде: чедна, вредна, побожна, лепа и богата. У односу на ову грађу пратимо промену у концептуализацији женствености с обзиром на промењене друштвене прилике те статус жене у савременом друштву и можемо закључити да су те промене, макар на основу овде анализираног језичког материјала, врло суптилне. Речничка грађа и словачког и српског језика издваја осећајност, нежност и привлачност као основне елементе концепта женствености што такође профилише улогу жене као мајке и супруге (стереотип хетеросексуалности). Иако се чедност (невиност и верност) у речницима не помиње, асоцијативним експериментом утврдили смо да је врло жива употреба конструкције *поштена жена* у значењу „жена која неморалним понашањем није укаљала своју част“, тј. није ступила у полне односе изван брака тј. да полна (не)активност, пасивност још увек представља критеријум за процену „праве, женствене жене“. С чедношћу је у најужој вези и женска стидљивност, а посредно бисмо с њом могли повезати и побожност, али се она, осим у паремиолошком корпусу, не вербализује. На архаичној периферији остали су тако богатство, тј. финансијско стање, као и вредноћа и побожност.

Овако издвојене елементе концепта женствености потврђује и њихова жива фразеологизација. Тако су жене лепши, нежнији и слабији пол при чему ове особине можемо сматрати централним и категоријално диференцијалним (у односу на мужевност) елементима сложеног концепта женствености у словачкој и српској лингвокултури.

Када ове резултате упоредимо и објединимо с резултатима асоцијативног експеримента можемо рећи да је општи закључак потврђен, тј. да су се и у одговорима наших испитаника у највећој мери потврдили резултати до којих смо дошли анализом речничке, фразеолошке, паремиолошке и друге грађе. Као централни елемент женствености показало се пре свега мајчинство и то у оба истраживана језика, али и нежност и осећаност с којима је мајчинство у смислу изградње стереотипа у повратној спреси. Обе групе испитаника чедност и верност

оставили су на периферији, али су они у њиховим одговорима ипак присутни. Прави значај истицања верности као елемента женствености истакао се тек у поређењу с реакцијама на стимулусе с лексемом слов. *tiž* и срп. *мушкарац*, јер се њима, нарочито у тесту на српском језику, приписује активна (хетеро)сексуалност и склоност превари. Бележимо већи значај лепоте у процени жене код испитаника који су попуњавали тест на словачком језику, док добру домаћицу више цене српски испитаници. Они такође цене и код жене препознају снагу као позитивну особину. Иако се снага показала као значајан разликовни елемент мужевности и женствености, на основу одговора испитаника који су попуњавали тест на српском језику пре бисмо рекли да жена треба да буде јака, али мушкарац још и више.

За разлику од анализиране речничке, фразеолошке, паремиолошке и корпусне грађе на тему женствености у словачкој и српској језичкој слици света у којој смо у највећој мери наилазили на сличности, у реакцијама наших испитаника показале су се и наведене разлике које смо препознали у концептима срп. *жена змај* и слов. *dračica*, при чему смо колокацију *жена змај* препознали и издвојили као крајњи позитивни концепт на тополошкој схеми стереотипа жене.

3. Концептуализација жене кроз призму женствености¹⁸⁸

Након што смо одредили елементе категорије женствености у словачкој и српској језичкој слици света, које посматрамо као аксиолошке критеријуме позитивног пола семантичког поља стереотипа жене, у наставку истраживања проверићемо изнете ставове и закључке путем анализе номинација, примене теорије појмовне метафоре и семантичко-морфолошке и творбене анализе родне асиметрије у оба језика.

Најпре ћемо анализом номинација жене с обзиром на животну доб проверити хипотезу о томе да се улога и статус жене у словачком и српском друштву превасходно везују за улогу мајке-супруге, те да се стереотип жене изграђује управо у односу на период (полне) зрелости, тј. репродуктивни период. Видећемо да су нежност и осећајност особине које произилазе из стереотипа (добре) мајке, док је привлачност особина која се жени приписује и пре ступања у брак, док се након репродуктивног периода губи. Ово ће нарочито бити видљиво у реакцијама наших испитаника на стимулусе којима се именује особа женског пола различитог узраста, тј. старости.

Затим ћемо на основу теорије примарне (или основне) појмовне метафоре видети да се примарне метафоре женствености изграђују управо на основу примарног искуства новорођенчета с мајком те се централни елементи категорије женствености привлачност, нежност и осећајност метафорички концептуализују као слadak или пријатан укус (секундарно и пријатан мирис), топлота и мекоћа.

Следећи део провере вербализације стереотипа жене тицаће се питања категорије рода (граматичког и природног или референцијалног) који у језику одражава родну асиметрију. Таксономију родне асиметрије проверићемо на грађи добијеној путем асоцијативног теста и једнотомних речника словачког и српског језика ексцерпирајући примере којима се именује особа женског пола а који немају творбени парњак којим се именује особа мушког пола, као и оне које имају творбени парњак али код којих је дошло до развоја или модификације значења. Видећемо да овако издвојени корпус именица управо одржава елементе

¹⁸⁸ Делови истраживања које ћемо представити у овом поглављу имали смо прилике да изложимо у чланцима Рауповић Родић 2014b; Пауновић Родић 2016a.

категорије женствености, тј. да их на основу вредносних критеријума које ови елементи представљају можемо једноставно класификовати по позитивној или негативној оси тополошке схеме стереотипа жене.

На крају ћемо се детаљније посветити реакцијама наших испитаника на стимулусе: слов. *žena, Žena je..., ...ako žena, Žena ako..., bežná žena, typická žena, každá žena, pravá žena, dievča, Dievča je...* и срп. *жена, Жена је..., ...као жена, Жена као..., обична жена, типична жена, свака жена, права жена, девојка, Девојка је...,* као и слов. *muž, bežný muž, typický muž, každý muž, pravý muž, mládenec* и срп. *мушкарац, обичан мушкарац, типичан мушкарац, сваки мушкарац, прави мушкарац, младић,* које смо у претходним анализама класификовали у групе *опште позитивне особине, опште негативне особине, понашање и активности и изглед.* Циљ ове анализе јесте да утврдимо неке могуће нове вербализације стереотипа жене и да видимо у каквој су оне вези са већ утврђеним елементима женствености, тј. проверићемо тенденције у развоју стереотипа жене – његову (не)динамичност. Како ће се показати, стереотип жене из периода формирања представе о њеној традиционалној улози у породици ни данас није промењен, већ је надограђен. На основу анализе реакција које смо првобитно груписали под називом 'опште позитивне особине', жена се више не процењује само у односу на обавезе које треба да обави у домаћинству, него и у односу на пословни успех. Анализом реакција из група 'опште негативне особине' и 'понашање и активности' профилисаће се неке особине или активности које бисмо могли тумачити као нове елементе семантичког поља стереотипа жене, али видећемо да они, у ствари, одражавају негативну страну већ постојећих елемената стереотипа.

3.1. Номинације жене с обзиром на стереотипични сценарио живота

Термин *номинација* се у великој руској енциклопедији лингвистике дефинише превасходно као образовање језичких јединица са номинативном функцијом, тј. оних које служе за именовање и издвајање фрагмената ванјезичке стварности и за формирање одговарајућих појмова (или концепата) о њима у виду речи, колокација, фразеологизама и реченица, а у оквиру истог објашњења,

номинацијом се назива и резултат процеса номинације, али и лингвистичка дисциплина која се бави проучавањем структуре чина номинације – ономасиологија (Телија 2017).

Ономасиологија или теорија номинација, коју Јелена Кубрјакова сматра раном верзијом когнитивизма (Кубрјакова 2004: 60), развила се првенствено као теорија која има за циљ да објасни пут од ствари до његове ознаке, тј. пут од објективног, ванјезичког света до именовања његових појединачних фрагмената. Процес стварања речи у развоју језика, како истиче Ј. Кубрјакова, тешко је одвојити од процеса њихове употребе у сврху комуникације, а исти тај процес је истовремено био одређен *концептуалним осмишљавањем* реалности (Кубрјакова 2004: 58).

Историју ономасиолошког приступа¹⁸⁹ можемо пратити од античке филозофије кроз питање природе језика, преко програма ономасиолошких истраживања представљеним у тезама Прашког лингвистичког кружока (*Travaux du Cercle Linguistique de Prague*) још у првом његовом броју 1929. године (Ivić 2001a: 202). Иако овај програм није завршен, значајна истраживања обавили су Милош Докулил¹⁹⁰ и Вилем Матезијус (Кубрјакова 2016). За нас су нарочито важна истраживања руских лингвиста објављена крајем седемдесетих година (Серебреников, Уфимцева (отв. ред.) 1977; Уфимцева, Серебреников (отв. ред.) 1977; Кубрјакова 1978), јер се у њима говори о преобликовању стварности процесом номинације, тј. заузима се гносолошки приступ у тумачењу узајамног односа језика, мишљења и реалности са човеком и његовом природом, емоцијама, културом и друштвом у центру, који кроз човека учествују и у процени те стварности (в. Серебреников, Уфимцева (отв. ред.) 1977: 4–5; Кубрјакова 2004: 64–65).

Ми ћемо, у складу са изабраним приступом, номинацијама и процесу номинације приступити из угла когнитивнолингвистичког, те ћемо чин номинације посматрати као процес којим се активирају различити нивои менталног искуства и знања, као процес формирања концепта. Концепт изражен

¹⁸⁹ Детаљније о прегледу развоја ономасиолошког приступа в. Кубрјакова 1978: 5–23, Копач 2007.

¹⁹⁰ Докулилови радови (в. Dokulil 1962, 1967) умногоме су утицали и на Јелену Кубрјакову у изградњи њене теорије номинација из угла творбе речи (Кубрјакова 1978, 1981). Ономасиолошки приступ примењен у овој теорији суштински одражава когнитивнолингвистички поглед на језик, те је можемо сматрати једном од раних когнитивнолингвистичких теорија.

језиком тако подразумева фокусирање на одређене аспекте (особине) референта или категорије референата, које су утиснуте и фиксирани у форми језичког знака, јер сама природа језичке номинације подразумева селективност, ослањајући се често на ограничен број карактеристика (Ирисханова 2010). У складу с наведеним, функцију стереотипа видимо управо у истицању релевантних, категоришућих функционалних атрибута категорије и претпостављамо да ће се елементи женствености показати као критеријум за издвајање концепата за именовање особа женског пола.

3.1.1. Номинације жене с обзиром на животну доб

Истраживање смо започели претраживањем једнојезичних описних речника словачког и српског језика у потрази за лексемама које својим првим (свуда где је то било могуће) и ноционалним значењем, без жанровских, експресивних или других ограничења, именују особу женског пола с обзиром на животну доб, тј. старост. У дефиницијама смо претраживали придеве као што су слов. *mladá, nedospelá, dospievajúca, stará žena* односно срп. *млада, зрела, стара* и сл. *жена* (као хипероним; или описно: слов. *osoba ženského pohlavia*, тј. срп. *особа женског пола*).

За словачки језик смо тако издвојили лексеме: *dievča* – незрела, млада особа женског пола или особа женског пола у периоду развоја (SSSJ), *žena* – одрасла особа женског пола (обично удата) (SSJ) и *starena* – стара жена (SSJ); и за српски језик: *девојчица, девојка* – одрасла особа женског пола која није удата (РМС 1: 643), *жена* – одрасла особа женског пола (РМС 2: 26) и *старица* – стара жена (РМС 5: 1001). Лексема срп. *девојчица* је (формални) деминутив именице срп. *девојка* изграђен суфиксом -ица (в. Ћорић 1979). У шестотомном речнику Матице српске *девојчица* се дефинише као 1. деминутив од *девојка*, 2. дете женског пола и 3. млада девојка (РМС 1: 644), што сведочи о ширењу семантичке структуре ове лексеме. Гордана Штасни предлаже реорганизацију примарног и секундарног значења у оквиру семантичке структуре ове лексеме у смислу замене места првог и другог значења (Штасни 2011), дакле на првом месту би требало да буде значење 'дете женског пола', док би деминутивно значење прешло на друго

место. У једнотомном речнику српског језика, лексема *девојчица* описана је без деминутивног значења као а) дете женског пола у периоду детињства а б) сасвим млада девојка (ЈРМС 2011: 244).

На основу наведеног прегледа лексема којима се именује женска особа различите старости већ примећујемо разлике између словачког и српског језика – за разлику од словачког, у којем се период пре удаје, тј. читав пререпродуктивни период концептуализује као целина¹⁹¹, што се додатно наглашава обликом средњег рода именице (*dievčatko – dievča*; SSJ)¹⁹², српски језик је осетљив на полну незрелост/зрелост која се огледа у лексикализацији деминутивног значења (*девојчица – девојка*).

3.1.2. Критеријум за одређивање животних периода

Одговор на кључно питање *који критеријум је примењен у издвајању различитих периода у животу жене* наћи ћемо у етимолошким подацима.

Етимологија слов. *dievča* и срп. *девојка* (и *девојчица*) није сасвим јасна и код различитих аутора се срећемо с различитим интерпретацијама. Обично се полази од свесловенског и прасловенског *děva*, које се спаја с индоевропским кореном **dhēi-* у значењу 'дојити' (уп. Skok 1: 416; Rejzek 2001: 130), али с обзиром на то да се ради о младој неудареној жени, Вацлав Махек претпоставља да је решење у старочешком *děvojná*, од придева **dě[to]-vojъna* са значењем 'који жели децу', тј. да се ради о полно зрелој особи (Machek 1968: 116).

Етимологија слов. *žena* и срп. *жена* је јасна – води порекло од индоевропског **gʰenā*, што значи 'рађати' те је жена она која рађа, чија је функција да рађа или која може да рађа (Skok 3: 677; Machek 1968: 725; Rejzek 2001: 747).

¹⁹³

Словачко *starena* и срп. *старица* су само део корпуса многобројних изведеница од придева слов. *starý* и срп. *стар* који води порекло од прасловенског

¹⁹¹ Видећемо у наставку да је управо полна зрелост, тј. репродуктивност критеријум за издвајање појединих животних периода жене.

¹⁹² Уп.: *osemročné dievča* (KSSJ) и *sedemnášročné dievča* (SSJ); говор. *osemročné dievčatko* и *sedemnášročné dievčatko*; рус. *девочка – деvушка*; чеш. *dívka – holka* итд.

¹⁹³ Уп. слов. *muž* и срп. *муж* – из свесловенског и прасловенског *mъžь* а од индоевропског **men-* 'мислити' (Skok 2: 492–493; Rejzek 2001: 397; Machek 1968: 384).

**starъ* и индоевропског **stā* 'стајати' те се из тога изводи 'сталан, онај који стабилно стоји' (Skok 3: 328; Machek 1968: 574; Rejzek 2001: 599). Видимо да слов. *starena* и срп. *старица* тако не представљају континуитет са слов. *dievča* и *žena* и срп. *девојка* а *жена*. Логичан след пратимо кроз етимологију слов. *baba* и срп. *баба*. Реч слов. *baba* и срп. *баба*, као и *мама*, *тата*, *нана* и сл. настале су у раној фази развоја језика редупликацијом слогова и представља интернационалну дечију реч (Skok 1: 82–83; Machek 1968: 39; Rejzek 2001: 65; Žigo 2012). Павол Жиго (Žigo 2012) нам скреће пажњу на то да би било интересантно пратити како су се и у ком значењу ове лексеме усталиле у различитим језичким породицама и као пример наводи реч *мама* која у индоевропским језицима означава одраслу особу женског пола која има потомство, док иста реч у картвелским језицима, међу којима је и грузијски, означава одраслог мушког претка, одн. оца, а реч *деда* означава *мајку* при чему би се објашњење за различите лексикализације могло тражити само у друштвеном уређењу.¹⁹⁴ Реч слов. *baba* и срп. *баба* развила је многа значења која подразумевају неки контакт са децом, превасходно 'она која порађа' и 'она која се стара о деци' (ово се види већином у реакцијама наших испитаника у асоцијативном тесту које ћемо ниже приказати), нпр.: слов. *babica* – *prôrodná asistentka* и срп. *бабица* (SSJ; PMC 1: 117), слов. *babit'* и *babčit'* и срп. *бабити*, *бабичити* (SSJ; PMC 1: 118) и др.: слов. *babičstvo*, *babiny*, *babicuľa*, *babenica* (SSJ) и срп. *бабичовати*, *бабљење*, *бабичлук*, *бабињача*, *бабињара*, *бабине/бабиње* (PMC 1: 117–118; Skok 1: 82–83).

На основу етимолошких података можемо закључити да су животни периоди жене у најужој вези с њеном полном зрелошћу и активношћу, тј. репродуктивном функцијом: срп. *девојчица* – детињство, период полне незрелости, слов. *dievča* – детињство и време пре удаје, период полног сазревања и зрелости без репродуктивне активности, срп. *девојка* – полно зрела, али још увек не и репродуктивно активна, слов. и срп. *žena/жена* – удата, репродуктивно активна и slov. *starena* и срп. *старица*, тј. слов. *baba* и срп. *баба* – период након репродуктивне активности, искусна и стара, води бригу о деци.

¹⁹⁴ У српском језику уп. *бабо* – *отац* и *баба* (JPMC 2011: 54).

3.1.3. Женственост с обзиром на животну доб у тесту слободних асоцијација

Након што смо одредили критеријуме и лексеме којима се именује особа женског пола с обзиром на различите животне периоде, приступићемо анализи података добијених путем теста слободних асоцијација. Анализираћемо реакције наших испитаника на стимулусе: слов. *dievčatko* и срп. *девојчица*, слов. *Dievčatko je...* и срп. *Девојчица је...*, слов. *chlapец* и срп. *дечак*, слов. *dievča* и срп. *девојка*, слов. *Dievča je...* и срп. *Девојка је*, слов. *mládenec* и срп. *младић*, слов. *babka* срп. *баба*, слов. *Babka je...* и срп. *Баба је*, слов. *dedo* и срп. *деда*, слов. *starena* и срп. *старица*, слов. *Starena je...* и срп. *Старица је*, слов. *starec* и срп. *старац*.

Реакције на све наведене стимулусе класификовали смо по истим групама како смо то чинили и у анализи реакција на стимулусе обрађене у делу дисертације о женствености у тесту слободних асоцијација (в. Прилог Г).

Општи циљ овог дела истраживања јесте да проверимо тезу о томе да су елементи категорије женствености издвојени на основу периода полне зрелости и полне активности (репродуктивног периода) жене, те да је тиме уређен и стереотипични сценарио живота жене. Доказ за ову претпоставку наћи ћемо у недостатку или изражено мањем броју реакција у вези са елементима женствености (групе 1–3) на стимулусе којима се именује полно незрела особа женског пола и жена након репродуктивног периода.

Као парњак српском *девојчица* понудили смо словачким испитаницима стимулус *dievčatko* (деминутив слов. *dievča*) и овим смо хтели да проверимо да ли и у словачком језику можемо говорити о лексикализацији овог деминутива, коју речници не бележе, или не, а то ћемо додатно потврдити или оповргнути упоређивањем реакција на стимулусе слов. *dievčatko* и срп. *девојчица* са реакцијама на стимулусе слов. *dievča* и срп. *девојка*.

Као што се види из списка стимулуса, за сваки од издвојених периода у животу жене понудили смо и одговарајући парњак за особу мушког пола. Иако је у фокусу нашег истраживања жена, овим ћемо проверити у којој мери се може говорити о једнаком критеријуму (полности) за одређивање животних периода мушкарца што би представљало импулс за даља истраживања. Осим тога, претпостављамо да ће за период детињства и старости, који по нашој

претпоставци не улазе у обзир приликом изградње гендерних стереотипа, дистрибуција реакција на лексеме којима се именују особе женског и особе мушког пола бити много сличнија.

Међу понуђеним стимулусима једино лексеме за период старости, за које смо на основу етимолошких података показали да представљају концептуални континуум у односу на претходне периоде, слов. *babka*, *dedo* и срп. *баба*, *деда* означавају крвног сродника, претка, те ћемо их и тумачити с обзиром на ту чињеницу и то у поређењу са стимулусима којима се наглашава само старост (слов. *starena*, *starec* и срп. *старица*, *старац*). Још једна напомена – као еквивалент срп. *баба* понудили смо словачким испитаницима стимулус слов. *babka*, а не слов. *baba*, иако словачки познаје и овај облик. Одлуку правдамо еквивалентним речничким описима, тј. за слов. *babka* и срп. *баба* наводи се као прво значење (без префикса) 'стара жена' (в. SSSJ; ЈМС 2011: 54), док се у случају слов. *baba* и у првом значењу ('стара жена') наводи префикс 'говорно' (SSSJ). На крају бисмо још напоменули да празна поља за одређене групе реакција у структури наведених стимулуса намерно нисмо брисали, јер се и тиме лако стиче утисак о евидентним разликама у концептуализацији у односу на елементе женствености.

Девојчица. Прво што видимо на основу табеле у којој смо приказали реакције на стимулусе слов. *dievčatko* и срп. *девојчица* јесте да су реакције словачких и српских испитаника прилично уједначене. Уопште нема реакција из група 'родитељство и полност' и 'брак и обавезе у домаћинству' – што је и очекивано. У оба асоцијативна поља најбројније су реакције којима се подвлаче младост и незрелост, тј. период детињства – група реакција 'животна доб' (слов. 50 \approx 23.47 %; срп. 55 \approx 23.31 %). За њима следе реакције које се тичу 'изгледа' девојчице, превасходно њеног облачења и фризура (слов. 30 \approx 14.08 %; срп. 35 \approx 14.83 %). Овде се бројност одговора словачких и српских испитаника унеколико раздваја: у тесту на словачком језику следе реакције којима се именује „мушки еквивалент“ – дечак, који одговара групи реакција 'мушкарац' (слов. 24 \approx 11.27 %), док су у тесту на српском језику од њих (*дечак* – 24 \approx 10.17 %) бројније реакције којима се профилишу 'понашање и активности' девојчице (29 \approx 12.29 %), али оне су и у тесту на словачком језику бројне (19 \approx 8.92 %).

Од реакција из групе 3 којима се истиче женственост, у оба асоцијативна поља најбројније су реакције везане за 'лепоту и привлачност' девојчице и, као што је то обично био случај и са реакцијама на стимулусе са лексемама слов. *žena* и срп. *жена*, поново су ове реакције нешто бројније код словачких испитаника (слов. 22 \approx 10.33 %, срп. 16 \approx 6.78 %). Интересантно је да су испитаници нашег асоцијативног експеримента предност дали 'чедности' девојчице (слов. 5 \approx 2.35 %; срп. 7 \approx 2.97 %) у односу на њену 'нежност, осећајност и слабост' (слов. 3 \approx 1.41 %; 4 \approx 1.69 %) што нам указује на то да је женска сексуалност тема концептуализације жене од најранијег детињства. Словачки испитаници нису девојчицу повезали са 'снагом и моћи', док у тесту на српском језику бележимо једну такву реакцију (1 \approx 0.42 %). Сличан однос је што се тиче 'општих негативних особина' (слов. 0; срп. 2 \approx 0.85 %). Од осталих група реакција у тесту на словачком језику најбројније су реакције којима се девојчица описује разним конструкцијама с лексемом слов. *žena* (8 \approx 3.76 %), а за њима у истом тесту следе реакције којима се девојчица профилише као ћерка (6 \approx 2.82 %), затим реакције које се односе на младост или онај период који бисмо условно могли назвати девојаштвом (6 \approx 2.82 %) и на крају, подједнако заступљене, 'таутолошке реакције' и реакције које тумачимо као 'идентификације' (2 \approx 0.94 %).

У тесту на српском језику је бројност, али и структура последњих група реакција нешто другачија. Најбројније су реакције којима се девојчица идентификује с девојком (7 \approx 2.97 %), следе реакције у којима се девојчица концептуализује као ћерка (4 \approx 1.69 %). На крају су то реакције из групе 'аутоидентификација' (3 \approx 1.27 %), затим хиперонимске реакције из групе 'девојчица је биће' (2 \approx 0.85 %) и тек је једном реакцијом девојчица профилисана као жена (1 \approx 0.42 %).

Табела бр. 30: Структура асоцијативних поља стимулуса слов. *dievčatko* и срп. *девојчица*.

	dievčatko	девојчица
1.		
2.		

3.a)	milé 7; zlaté 5; pekné 3; najkrajšie 2; milá; miláčik; princezná; roztomilé; snaha sa páčiť; 22 ≈ 10.33 %	слатка 8; лепа 3; лепота 2; лепотица 2; Лолита; 16 ≈ 6.78 %
3.б)	neha; nesmelé; neviniatko; 3 ≈ 1.41 %	крхкост; нежна; незаштићеност; љубав; 4 ≈ 1.69 %
3.в)	nevinosť 2; nevinné 2; deva; 5 ≈ 2.35 %	невиност 3; невина 2; неискусна; неискуство; 7 ≈ 2.97 %
4.		је ратоборна; 1 ≈ 0.42 %
5.	mačiatko; anjelic; poslušné; radosť; 4 ≈ 1.88 %	анђео; безбрижност; весела; весело; дама; дамица; добра; доброта; искреност; паметница; 10 ≈ 4.24 %
6.		давеж; не зна ништа; 2 ≈ 0.85 %
7.	bábika 7; lízanko 3; place 2; školka 2; bábiky; hra; lízanka; sa hrá; školáčka; 19 ≈ 8.92 %	игра 4; лопта 3; лутка 3; школа 3; ластиш 2; лизалица 2; лутке 2; балон; игра се са луткицама; играчке; основна школа; се игра; сликовница; ученица; учење; цвет; цветић; 29 ≈ 12.29 %
8.	šaty 4; suknička 3; copaté 2; ružová 2; rýdze 2; sukňa 2; vrkoče 2; úsmev 2; mašlička; mašľa; ružová farba; ružové líca; ružové šaty; usmiate; vlasy; vrkoč; vrkôčiky; zapletané copy; zapletené copíky; 30 ≈ 14.08 %	кикице 10; кика 3; машиница 3; сукња 3; хаљина 2; хаљиница 2; дебела; дуга коса; капут; кике; кикица; мршава; осмех; реп; розе; сокнице; у сукњи; ципеле; 35 ≈ 14.83 %
9.	chlapec 17; chlapec 4; chlapčiatko 3; 24 ≈ 11.27 % malé 20; dieťa 7; maličké 4; bábätko 3; malá 2; je malé; detstvo; dievčatko v predškolskom veku; dieťaťko; Karkulka; kačiatko; maličká; malé dievča s copíkmi; malé dievčatko s blond vláskami; mladé dievča, mladé dievčatko, mladé, ale rozumnejšie, ako podaktorí dospelí; veľmi mladé dievča; 50 ≈ 23.47 % dcéra 3; dcérka 3; 6 ≈ 2.82 % dievčatko 2; 2 ≈ 0.94 % dievča 2; mladost' 2; mladé; 5 ≈ 2.35 % žena 3; bezstarostná žena; jedného dňa – žena; malá žena; malá žena - vekom aj v zraстом; mladá žena; 8 ≈ 3.76 % Laurinka; Zuzanka; 2 ≈ 0.94 %	дечак 24; 24 ≈ 10.17 % мала 30; дете 16; детињство 2; беба; малена 2; дете женског пола; женско дете; малено; мало дете; 55 ≈ 23.31 % сестра 4; ћерка 2; 4 ≈ 1.69 % ја 3; 3 ≈ 1.27 % жена; 1 ≈ 0.42 % људско биће 2; 2 ≈ 0.85 % девојак 2; млада 2; девојка; малолетница; младост; 7 ≈ 2.97 %

Девојчица је. У оба асоцијативна поља стимулуса слов. *Dievčatko je...* и срп. *Девојчица је...* најбројније су две групе реакција – узраст, тј. реакције из групе 'животна доб' којима се профилишу веома младе године, детињство и 'лепота и привлачност' девојчице, али су у другачијем поретку. У тесту на словачком језику предњаче реакције из групе 'лепота и привлачност' (слов. 69 ≈ 32.39 %, срп. 51 ≈ 21.61 %), а у тесту на српском језику, то су реакције из групе 'животна доб' (слов. 64 ≈ 30.05 %; срп. 64 ≈ 27.12 %).

У тесту на српском језику изузетно су бројне и реакције којима се девојчици приписују 'опште позитивне особине' (38 ≈ 16.10 %) као и реакције које коментаришу 'нежност, осећајност и слабост' девојчице (16 ≈ 6.78 %).

У тесту на словачком језику по бројности следе реакције које се тичу 'изгледа' девојчице (12 ≈ 5.63 %) које су у тесту на српском језику значајно мање заступљене (5 ≈ 2.12 %). Словачки испитаници су такође релативно бројним реакцијама приписали девојчици 'опште позитивне особине' (11 ≈ 5.16 %).

Интересантно је да су у тесту на словачком језику реакције из група 'нежност, осећајност и слабост' и 'чедност и верност' подједнако заступљене (8 ≈ 3.76 %), док су српски испитаници на чедност реаговали мањем бројем реакција (6 ≈ 2.54 %).

У оба асоцијативна поља изостају реакције из група 'родитељство и полност', затим 'брак и обавезе у домаћинству', али и из групе реакција 'снага и моћ'.

Примећујемо нешто већи број реакција из групе 'општих негативних особина' него што је случај с претходним стимулусом (слов. 2 ≈ 0.94 %; срп. 6 ≈ 2.54 %).

Осим реакција којима се девојчица описује изразима с лексемом слов. *žena* (2 ≈ 0.94 %), све преостале групе реакција заступљене су по једним одговором (1 ≈ 0.47 %).

У тесту на српском језику, од преосталих реакција, најбројније су реакције којима се девојчица профилише у нешто старијем периоду, као девојка (6 ≈ 2.54 %) или као (будућа) жена (4 ≈ 1.69 %). Следе 'таутолошке реакције' (3 ≈ 1.27 %), затим хиперонимске, 'девојчица је биће' (2 ≈ 0.85 %) и оне којима се девојчица профилише као ћерка (2 ≈ 0.85 %).

Табела бр. 31: Структура асоцијативних поља стимулуса слов. *Dievčatko je...* и срп. *Девојчица је....*

	Dievčatko je...	Девојчица је...
1.		
2.		

3.a)	milé 23; pekné 12; krásne 11; zlaté 11; rozkošné 6; roztomilé 4; princeznička; princezná; 69 ≈ 32.39 %	лепа 23; слатка 21; мала слатка; принцеза; преслатка; слатка и паметна; слаткиш; шећер; љупка; 51 ≈ 21.61 %
3.б)	nesmelé 2; nezbedné 2; ako kvet; krehké; kvet; nežné; 8 ≈ 3.76 %	нежна 5; цвет 5; маза; мезимица; мила; незаштићена; неснађена; умилна; 16 ≈ 6.78 %
3.в)	nevinné 5; hanblivé; nevinné a zraniteľné; veselé a nevinné; 8 ≈ 3.76 %	невина 2; невино биће; чиста; чиста и невина; стидљива; 6 ≈ 2.54 %
4.		
5.	veselé 3; poslušné 2; dar; dobré; hravé; múdre; podarené; zlatučké; 11 ≈ 5.16 %	паметна 5; срећна 4; весела 3; мирна 3; безбрижна 2; искрена 2; наивна 2; несташна 2; бистра; брза; вредна; дар; добра; злато; креативна; немирна; предивна; радознала; радосна; раздрагана; разиграна; успешан ђак; фина; 38 ≈ 16.10 %
6.	hlúpe; zlé; 2 ≈ 0.94 %	била глупа; глупа; глупава; досадна; напорна; размажена; 6 ≈ 2.54 %
7.	osamelé 2; bábika; na pieskovisku; 4 ≈ 1.88 %	певала 2; исто заинтересована за спорт; плакала; порасла; ученица; фудбалерка; 6 ≈ 2.54 %
8.	smutné 3; copaté; drobné; malé rozkošné s dlhými svetlými vláskami; ružové; s mašľou vo vlasoch; usmiaté; usmievavé; usopené; špinavé; 12 ≈ 5.63 %	кикице; коса; насмејана; плавокоса; плавоока; 5 ≈ 2.12 %
9.	niekedy ako chlapča; 1 ≈ 0.47 % malé 44; maličké 8; mladé 5; dieťa 4; malé dievča; primladé; veľmi mladé dievča; 64 ≈ 30.05 % dcéra; 1 ≈ 0.47 % mladé dievča; 1 ≈ 0.47 % dievčatko; 1 ≈ 0.47 % dievčatko je malá žena, ktorá ešte nedozrela na ženu; malá žena; 2 ≈ 0.94 % človek; 1 ≈ 0.47 % žena; 1 ≈ 0.47 % Margarétka; 1 ≈ 0.47 %	мала 47; дете 12; женско дете 2; дете узраста до прве менструације; малена; мало дете; 64 ≈ 27.12 % девојчица 3; 3 ≈ 1.27 % млада 3; девојка; мала девојка; млада девојка; 6 ≈ 2.54 % жена 2; будућа жена; женско; 4 ≈ 1.69 % људско биће 2; 2 ≈ 0.85 % ћерка 2; 2 ≈ 0.85 %

Дечак. Реакције на стимулусе слов. *chlapac* и срп. *дечак* веома су неуједначене. У тесту на српском језику најбројније су, као и случају стимулуса *девојчица* реакције из групе 'животна бод' којима се истичу младост и детињство (57 ≈ 24.15 %), док су у тесту на словачком језику, иако и ту најбројније, мање заступљене (32 ≈ 15.02 %). У оба асоцијативна поља следе реакције којима се именује девојчица, које би одговарале групи 'жена' у општој подели (слов. 28 ≈ 13.15 %; срп. 36 ≈ 15.25 %), у српском и девојка (2 ≈ 0.85 %), а једнак број реакција у тесту на српском језику бележимо и у групи 'понашање и активности' (36 ≈

15.25 %), које су такође веома бројне у одговорима словачких испитаника (23 ≈ 10.80 %).

У тесту на словачком језику по бројности, на наше изненађење, следе реакције којима се дечак профилише као мушкарац (20 ≈ 9.39 %). Ове реакције су у тесту на српском језику веома малобројне (2 ≈ 0.85 %), док су реакције којима се дечак профилише кроз нешто старији период детињства уједначеније заступљене (слов. 14 ≈ 6.57 %; срп. 10 ≈ 4.24 %).

У оба асоцијативна поља бројне су и реакције којима се коментарише и 'изглед' дечака (слов. 20 ≈ 9.39 %; срп. 16 ≈ 6.78 %), као и реакције из групе 'општих позитивних особина' (слов. 6 ≈ 2.82 %; срп. 9 ≈ 3.81 %), али и 'општих негативних особина' (слов. 6 ≈ 2.82 %; срп. 17 ≈ 7.20 %). Ипак, опште негативне особине треба схватити условно, јер се у њима обично профилише несташност и непослушност.

Од реакција којима се профилише женственост, реакције у вези са 'родитељством и полношћу' и 'браком и обавезама у домаћинству' изостају у оба асоцијативна поља. Реакције којима се профилише 'лепота и привлачност' дечака релативно су бројне (11 ≈ 5.16 %) у односу на исту групу реакција на српском језику (4 ≈ 1.69 %), али опет много мање заступљене него што је то био случај са стимулусима *dievčatko* или *Dievčatko je....* Реакција из групе 'нежност, осећајност и слабост' у тесту на српском језику нема, а у тесту на словачком језику су оне заступљене са четири одговора (4 ≈ 1.88 %). Реакције из група 'чедност и верност' и 'снага и моћ', у оба асоцијативна поља веома су мало заступљене (чедност и верност: слов. 2 ≈ 0.94 %; срп: 1 ≈ 0.42 %; снага и моћ: слов. 1 ≈ 0.47 %; срп. 2 ≈ 0.85 %).

Од преосталих група реакција у тесту на словачком језику најбројније су реакције којима се дечак профилише кроз родбинске односе (5 ≈ 2.35 %), затим реакције из групе 'идентификација' (4 ≈ 1.88 %) и једна реакција је 'таутолошка'.

У тесту на српском језику нешто су бројније реакције којима се дечак профилише кроз породичне односе (14 ≈ 5.93 %) и бележимо само једну реакцију из групе 'идентификација', док 'таутолошких' реакција уопште нема.

Табела бр. 32: Структура асоцијативних поља стимулуса слов. *chlapec* и срп. *дечак*.

	chlapec	дечак
1.		
2.		
3.a)	pekný 4; milý 3; fešák; je pekný; sexy; zlatý; 11 ≈ 5.16 %	леп 2; сладак 2; 4 ≈ 1.69 %
3.б)	bojko; nerozvážny; neskúsený; nesmelý; 4 ≈ 1.88 %	
3.в)	nevinný; nevinný chlapec; 2 ≈ 0.94 %	чистота; 1 ≈ 0.42 %
4.	sila; 1 ≈ 0.47 %	заштитник; потискивање слабости, плача и туге; 2 ≈ 0.85 %
5.	priateľ 3; usilovný; čestný; šikovný; 6 ≈ 2.82 %	пријатељ 2; добар 2; несташни 2; враголан; наиван; искреност; 9 ≈ 3.81 %
6.	neposlušný 2; blbý; pochabý; vulgárny; zlý; 6 ≈ 2.82 %	немиран 6; несташан 6; дериште; луди; непослушност; несташко; несташност; 17 ≈ 7.20 %
7.	lopta 4; futbal 3; autíčko 2; nezbedný 2; bicykel; futbalista; lotor; vymýšľa; na ihrisku; pije; prdí; sa hrá; v škole; školáčik; škôlkar; športovec; 23 ≈ 10.80 %	фудбал 8; лопта 7; игра 3; играње 2; несташлук 2; авантура; аутић; бицикл; воли девојчице; играчка; кликери; меда; обданиште; парк; песак; прљав; спорт; ученик; фудбалер; 36 ≈ 15.25 %
8.	krátke vlasy 2; odreté kolená 2; čiapka 2; brada; hnedé oči; klobúk; kraťasy; modrá; nohavice; rozbité koleno; strapatý; treba mu, aby chodil do posilňovne; trenky; tričko; vybitý zub; vysoký; šiltovka; 20 ≈ 9.39 %	плав 3; плаво 2; вижљаст; капа; качкет; кратка коса; мршав; плава коса; плави; са пропелер качкетом; шеширић; шортс; шорц; 16 ≈ 6.78 %
9.	dievča 28; 28 ≈ 13.15 % muž 17; chlap 3; 20 ≈ 9.39 % mladý 5; mladý chlap 2, mladý muž 2; chalan; mládenec; muž, ktorý na muža ešte nevyrástol kvôli nízkemu veku; muž? človek?; pubertiak; 14 ≈ 6.57 % malý 10; dieťa 9; chlapček 3; chlapča 2; decko 2; dieťa mužského pohlavia; malé dieťa; malý človek; malý; nedospelosť; nezrelý; 32 ≈ 15.02 % chlapec; 1 ≈ 0.47 % brat 3; syn 2; 5 ≈ 2.35 % môj 2; to som ja; Miško; 4 ≈ 1.88 %	девојчица 36; 36 ≈ 15.25 % девојка 2; 2 ≈ 0.85 % мали 39; дете 9; детињство 2; мушко дете; дете мушког пола; дечкић; клинац; малени; мали дечко; незрео; 57 ≈ 24.15 % младић 2; младост 2; млад; млади; момак; пубертет; пубертетлија; тинејџер; 10 ≈ 4.24 % мушкарац; мушко биће; 2 ≈ 0.85 % син 8; брат 6; 14 ≈ 5.93 % Сима; 1 ≈ 0.42 %

Девојка. Највећи број реакција на стимулус слов. *dievča* подељен је између пет најбројнијих група: најбројније су реакције којима се именује дечак, момак (39 ≈ 18.31 %) које би одговарале групи реакциј 'мушкарац' у општој подели, за њима следе реакције којима се истиче 'животна доб' – младост (36 ≈ 16.90 %), на

трећем месту су реакције које описују 'изглед' девојке, на четвртном месту су оне реакције којима се профилишу 'лепота и привлачност' ($27 \approx 12.68\%$) и на петом – реакције с лексемом *žena* ($23 \approx 10.80\%$). Све остале групе реакција много су мање изражене.

Врло је слична ситуација и са расподелом реакција на стимулус срп. *девојка*. Најбројније су реакције којима се профилишу 'лепота и привлачност' ($42 \approx 17.80\%$), што је врло интересно, јер су реакције из ове групе најчешће предњачиле у тесту на словачком језику. Одмах за њима следе реакције којима се истиче младост девојке, дакле група реакција 'животна доб' ($41 \approx 17.37\%$) и оне којима се именује младић, момак, дечак и сл. ($39 \approx 16.53\%$). Реакција из групе 'изглед' има 20 (8.47%) и нешто мање има реакција с лексемом *жена* ($17 \approx 7.20\%$).

Највећу разлику у броју реакција, кад упоредимо ова два асоцијативна поља, бележимо у групи 'општих позитивних особина' (слов. $4 \approx 1.88\%$; срп. $13 \approx 5.51\%$).

Од реакција којима се профилише женственост видели смо већ да су у оба АП најбројније оне из групе 'лепота и привлачност'. Реакција везаних за 'родитељство и полност', као ни за 'снагу и моћ', док из групе 'брак и обавезе у домаћинству' бележимо једну реакцију у тесту на српском језику ($1 \approx 0.47\%$). Релативно су малобројне реакције из групе 'нежност, осећајност и слабост' и 'чедност и верност' (нежност и осећајност: слов. $7 \approx 3.29\%$; срп. $5 \approx 2.12\%$; чедност и верност: слов. $2 \approx 0.94\%$; срп. $2 \approx 0.85\%$).

Негативним реакцијама се у оба АП већином профилише неморал (слов. $3 \approx 1.41\%$; срп. $3 \approx 1.27\%$), а 'понашање и активности' се свде на школу и студирање (слов. $2 \approx 0.94\%$; срп. $2 \approx 0.85\%$).

Од преосталих група реакција, у тесту на словачком језику најбројније су реакције из групе синонима ($4 \approx 1.88\%$), које бисмо могли придодати таутолошким реакцијама, али, одвајајући их, пратимо лексикализацију слов. *dievčatko*. Са по три реакције заступљене су група 'таутолошких реакција' и група породични односи ($3 \approx 1.41\%$). Бележимо две реакције из групе идентификација ($2 \approx 0.94\%$), и по једну реакцију *moje* и *ženskost'* ($1 \approx 0.47\%$).

У тесту на српском језику има осам реакција којима се девојка некеме присваја ($8 \approx 3.39\%$) и чак 5 реакција из групе 'идентификација' ($5 \approx 2.12\%$). По

две реакције бележимо у групи 'таутолошких реакција', такође и две реакције *баба* и *људско биће*, група 'девојка је биће' ($2 \approx 0.85 \%$). Реакције *баба* тумачимо као први део сложенице *бабадевојка* (ЈРМС 2011: 54).

Табела бр. 33: Структура асоцијативних поља стимулуса слов. *dievča* и срп. *девојка*.

	dievča	девојка
1.		
2.		за удају; 1 \approx 0.42 %
3.a)	pekne 7; krása 4; krásne 4; kráska 2; kvet 2; ako kvet; je krásne; kvietok; mile; pekne dievča; roztomilé; sex; čerešňa; 27 \approx 12.68 %	лепа 21; лепота 6; цвет 6; згодна 2; ружа 2; јабука 2; лепо лице; лепотица; љепота; 42 \approx 17.80 %
3.б)	láska 3; jemnosť; neha; nežné; srdce; 7 \approx 3.29 %	брижна 2; љубав 2; крхка; 5 \approx 2.12 %
3.в)	neskúsené; nevinnosť; 2 \approx 0.94 %	невиност; чедност; 2 \approx 0.85 %
4.		
5.	kamarátka; veselé; zlaté; zlatičko; 4 \approx 1.88 %	дама 2; паметна 2; вредна; доброта; другарица; културна; сналажљива; способна; стабилна; сунце; јединствена; 13 \approx 5.51 %
6.	radodajka 2; pochabosť; 3 \approx 1.41 %	аждаја; неморална; спонзоруша; 3 \approx 1.27 %
7.	školáčka; študentka; 2 \approx 0.94 %	студент; студенткиња; 2 \approx 0.85 %
8.	sukňa 5; vlasy 5; vrkoč 3; úsmev 3; dlhé vlasy 2; šaty 2; boky; dievča v kroji s vrkočom; mašľa; pehy; pulóver a sukňa; ružová; vrkoče; vysoké; výstrih; červené líca; 30 \approx 14.08 %	груди 2; коса 2; атрибути и шминка; брус; гола; дуга коса; кикице; миришљава коса; насмејана; парфем; плавуша; ранац; раст; румена; са косим очима; торбица; хаљина; црна; 20 \approx 8.47 %
9.	chlapec 35; chalan 2; chlap; s chlapcom; 39 \approx 18.31 % žena 20; ...neskôr žena; budúca žena; žieňa; 23 \approx 10.80 % mladé 7; mladá žena 6; mladost' 5; slečna 5; malá 2; male 2; dieťa 3; adolescentka; dospievanie; krajšia časť života; mladá; nedospelé; osoba ženského pohlavia, z ktorej ešte nevyrástla žena, lebo má málo rokov; 36 \approx 16.90 % dievča 3; 3 \approx 1.41 % deva; deviatačka; dievčatko; dievčina; 4 \approx 1.88 % dcéra 2; sestra; 3 \approx 1.41 % ja; moja sestra; 2 \approx 0.94 % moje; 1 \approx 0.47 % ženskost'; 1 \approx 0.47 %	дечко 22; момак 11; дечак 2; младић 2; мушкарац; 39 \approx 16.53 % млада 28; младост 7; већа девојчица; зрела; девојчица; девојчурак; мала; младост; 41 \approx 17.37 % жена 13; женско 3; млада жена; 17 \approx 7.20 % моја 3; нечија 3; твоја 2; 8 \approx 3.39 % баба 2; 2 \approx 0.85 % девојка 2; 2 \approx 0.85 % људско биће 2; 2 \approx 0.85 % ја 2; Јелена; моја љубав; сам ја; 5 \approx 2.12 %

Девојка је. У оба асоцијативна поља стимулуса слов. *Dievča je...* и срп. *Девојка је...*, упадљиво најбројније су оне из групе 'лепота и привлачност' (слов. 91 \approx 42.72 %; срп. 86 \approx 36.44 %). У тесту на словачком језику следе реакција којима се профилише младост, група 'животна доб' (28 \approx 13.15 %) и 'опште позитивне особине', док је у тесту на српском језику редослед обрнут – на другом месту су 'опште позитивне особине' (30 \approx 12.71 %), а на трећем младост, тј. 'животна доб' (22 \approx 9.32 %).

Од реакција којима се профилише женственост, нема реакција у вези са 'родитељством и полношћу'. Бележимо по једну реакцију у оба АП из групе 'брак и обавезе у домаћинству' (слов. 1 \approx 0.47 %; срп. 1 \approx 0.42 %). 'Нежност, осећајност и слабост' броје у тесту на словачком језику седам (7 \approx 3.29 %) и у тесту на српском језику десет реакција (10 \approx 4.24 %). Словачки испитаници 'чедност и верност' су издвојили кроз пет (5 \approx 2.35 %), а српски кроз две реакције (2 \approx 0.85 %).

Реакција из групе 'снага и моћ' не бележимо.

'Опште негативне особине' много су заступљеније код испитаника теста на српском језику (слов. 4 \approx 1.88 %; 14 \approx 5.93 %). 'Изглед' је скоро подједнако заступљен код обе групе испитаника (слов. 7 \approx 3.29 %; срп. 10 \approx 4.24 %).

Интересантно је да се овде показала другачија концептуализација узраста слов. *dievča* и срп. *девојка*. Осим реакција које упућују на младост девојке, у тесту на словачком језику има чак осам реакција којима се упућује на детињство 8 \approx 3.76 % и тек три којима се *dievča* описује као *жена* (3 \approx 1.41 %). На ово упућује и једна реакција из групе 'брак и обавезе у домаћинству' која девојку у тесту на словачком језику одређује као неудату, слободну. У тесту на српском језику бележимо чак дванаест реакција с лексемом *жена* (12 \approx 5.08 %) и једна забележена реакција из групе 'брак и обавезе у домаћинству' гласи за *удају*.

Од преосталих реакција у тесту на словачком језику бележимо пет 'таутолошких реакција' (5 \approx 2.35 %), две хиперонимске из групе 'девојка је биће' (2 \approx 0.94 %) и по једну којом се именује дечак, којом девојку респондент присваја себи и једну из групе реакција 'идентификација' (1 \approx 0.47 %).

У тесту на српском језику преостале су нам три 'таутолошке реакције' (3 \approx 1.27 %) и једна којом респондент девојку присваја себи (1 \approx 0.42 %).

Табела бр. 34: Структура асоцијативних поља стимулуса слов. *Dievča je...* и срп. *Девојка је...*

	Dievča je...	Девојка је...
1.		
2.	slobodné; 1 ≈ 0.47 %	за удају; 1 ≈ 0.42 %
3.a)	pekné 51; krásne 18; milé 12; ako kvet; krásne ako lusk; kvet; lupeň; princezná; rúpätko; rozkvitnuté; sex; zaľúbené; švárne; 91 ≈ 42.72 %	лепа 71; прелепа 3; лепотица 2; за секс; згодна; као лутка; лепота божија; лепша половина; лијепа; најлепша; ружа; украс; цвет; 86 ≈ 36.44 %
3.б)	nežné 2; krehké; láskyplné; nesmelé; plaché; slabé; 7 ≈ 3.29 %	емотивна 2; пажљива 2; заљубљена; нежна; немоћна; осетљива; осећајна; љубав; 10 ≈ 4.24 %
3.в)	nevinné 3; nevinnosť; panna; 5 ≈ 2.35 %	из добре куће); смерна; 2 ≈ 0.85 %
4.		
5.	múdre 5; dar 2; dobré 2; skvelé; super; vzdelané; zlaté; 13 ≈ 6.10 %	паметна 7; добра 4; злато 3; фина 3; дама 2; дивна 2; анђео; бисер; драга; женствена; занимљива; искрена; на месту; паметнија; способна; 30 ≈ 12.71 %
6.	namyslené; zlé; zvláštne; šľapka; 4 ≈ 1.88 %	глупа 2; алапача; докона; досадна; коза; коњ; луда; мало лабилна; неверна; промискуитетна; раздевичена; ружна; смотана; 14 ≈ 5.93 %
7.		студент; 1 ≈ 0.42 %
8.	vysoké 2; bledé; hnedé; levanduľa; vyparádené; štíhle; 7 ≈ 3.29 %	висока 3; бела 2; насмејана; нашминкана; плава; румена; сређена; 10 ≈ 4.24 %
9.	mladé 19; mladá žena 3; dospievajúce; malá žena, mladá kočka, mladé a pekné, mladé duchom; žena, ktorá sa ešte nestala ženou, pretože je na to ešte príliš mladá; 28 ≈ 13.15 % malé 5; dieťa 3; 8 ≈ 3.76 % dievča 5; 5 ≈ 2.35 % človek 2; 2 ≈ 0.94 % žena 2; stvorenie; 3 ≈ 1.41 % chlapec; 1 ≈ 0.47 % moja sestra; 1 ≈ 0.47 % moje; 1 ≈ 0.47 %	млада 16; млада жена 5; одрасла девојчица; 22 ≈ 9.32 % жена 8; женско 2; женско биће 2; 12 ≈ 5.08 % девојка 3; 3 ≈ 1.27 % моја; 1 ≈ 0.42 %

Младић. У тесту на словачком језику на стимулус *mládenec* највише је реакција којима се истичу младост и незрелост, група 'животна доб' (49 ≈ 23.00 %), а за њима следе 'таутолошке реакције' 45 ≈ 21.13 % од којих је скоро половина именица *junák* (20 ≈ 9.39 %) која одговара именици слов. *chlap* о којој смо раније писали. Именицом *junák* (KSSJ; SSJ) означава се млад мушкарац са позитивним

мушким особинама, док именица *chlar* означа зрелог мушкарца са позитивним стереотипичним мушким особинама.

Интересантно је да има реакција којима се профилише и старац, као својеврстан антипод младићу ($11 \approx 5.16\%$), али ових реакција у тесту на српском језику нема. Израз *starý mládenec* одговара слов. *stará dievka* и срп. *младац* (РМС 3: 391) *бабадевојка*, тј. означава мушкарца који је још увек неожењен у годинама у којима би се очекивало да има породицу (уп. срп. матор момак, матора девојка ЈРМС 2011: 670). У истом контексту поменућемо и три реакције којима се именује мушкарац ($3 \approx 1.41\%$) и једну реакцију *človek* ($1 \approx 0.47\%$) коју овде можемо тумачити као хиперонимску, али је можемо додати реакцијама којима се именује мушкарац (то свакако неће битно утицати на тумачење). У тесту на српском језику реакција којима се именује мушкарац нема, али такође бележимо једну реакцију *човек* ($1 \approx 0.42\%$), која се и овде може двојачко тумачити, и две јасно хиперонимске реакције из групе 'младић је биће' ($2 \approx 0.85\%$).

Реакцијама словачких респондента у сам врх су избиле реакције којима се издваја 'лепота и привлачност' момка ($36 \approx 15.25\%$), које су бројне и у тесту на словачком језику ($29 \approx 13.62\%$). За њима следе реакције које истичу младост и незрелост, из групе 'животна доб' ($32 \approx 13.56\%$). Једнак број реакција бележимо међу 'таутолошким реакцијама' и онима којима се именује девојка, које би према општој подели реакција одгарао групи реакција 'жена' ($19 \approx 8.05\%$). Девојка се у тесту на словачком језику профилише са значајно мањим бројем реакција ($6 \approx 2.82\%$).

'Опште позитивне особине', 'опште негативне особине', 'понашање и активности' као и 'изглед' су групе реакција у којима бележимо већу бројност међу реакцијама српских респондента (опште позитивне особине; слов. $3 \approx 1.41\%$, срп. $15 \approx 2.97\%$; опште негативне особине: слов. $1 \approx 0.47\%$, срп. $6 \approx 2.54\%$; понашање и активности: слов. $3 \approx 1.41\%$, срп. $11 \approx 4.66\%$; изглед: слов. $12 \approx 5.63\%$, срп. $16 \approx 6.78\%$). Велику разлику у броју реакција из групе 'општих позитивних особина' можемо правдати и тиме што су словачки респонденти уместо издвајања појединачно позитивних особина, реаговали именицом *junák*.

Од реакција из група 1–3, очекивано нема реакција везаних за 'родитељство', мада се трима реакцијама у тесту на српском језику вулгаризмима

профилише 'полност'. Из групе 'брак и обавезе у домаћинству' бележимо само једну реакцију словачког испитаника који момка одређује према брачном статусу као слободног, што смо имали и у АП стимулуса *Dievča je....* По две реакције бележимо у групи реакција 'нежност, осећајност и слабост' и 'чедност и верност', где у оба теста видимо да се појављују реакције управо супротне чедности (слов. 2 ≈ 0.94 %; срп. 2 ≈ 0.85 %).

У тесту на српском језику нешто су бројније реакције везане за 'снагу и моћ' али и храброст, али те особине у одговорима словачких испитаника обухваћене су реакцијом *junák*.

Остало нам је још да споменемо реакције из групе 'идентификација', које су такође у тесту на српском језику бројније (слов. 2 ≈ 0.94 %; срп. 11 ≈ 4.66 %). Бројност реакција из ове групе правдамо тиме што у српском језику именица *младић* има исту форму и као презиме Младић (в. Ратко Младић).

Табела бр. 35: Структура асоцијативних поља стимулуса слов. *mládenec* и срп. *младић*.

	mládenec	младић
1.		има киту 2; курац; 3 ≈ 1.27 %
2.	slobodný 3; 3 ≈ 1.41 %	
3.a)	švárny 14; pekný 8; fešák 4; krásavec; pekný chalan; sexi; 29 ≈ 13.62 %	леп 16; згодан 11; лепота 3; згодан дечко; леп и паметан дечко; привлачан; принц; сексуални објекат; фрајер; 36 ≈ 15.25 %
3.б)	láska; nesmelý; 2 ≈ 0.94 %	љубав; удварање; 2 ≈ 0.85 %
3.в)	veniec 3; pochabosť; 2 ≈ 0.94 %	пастув; промискуитет; 2 ≈ 0.85 %
4.	silný 2; silný oholený; silný mladý muž; 4 ≈ 1.88 %	јак 3; јачина; пун снаге; снага; у пуној снази; 7 ≈ 2.97 %
5.	gantleman 2; sympatický; 3 ≈ 1.41 %	фин 3; културан 2; безбрижност; боем; брз; добар; крепак; култура; мужеван; пажљив; пристојан; узоран; 15 ≈ 6.36 %
6.	vagabund; 1 ≈ 0.47 %	коњ; наиван; овца; смеће; фићфирић; шарлатан; 6 ≈ 2.54 %
7.	behá; kľuk; smiech; 3 ≈ 1.41 %	студент 2; бицикл; војник; војска; насмејани студент; пева; пијан; факултет; школа; школарац; 11 ≈ 4.66 %

8.	statný 3; klobúk 2; je štíhly; oblek; vysoký; úsmev; červené líca; široký opasok; štíhly; 12 ≈ 5.63 %	висок 3; брада 2; брчићи; висок и витак; високи; изглед; капут; лептир машина; мршав; одело; у јакни; шетња; јакна; 16 ≈ 6.78 %
9.	junák 20; šuhaj 18; chalan 3; mladík 3; mládenec; 45 ≈ 21.13 % chlapec 16; mladý muž 9; mladý 8; mladost' 3; adolescent; chlapec ktorý nedospel; chlapík; dospievajúci muž; mladý chlap; mladý chlapec; mladý muž 16-20; mladý muž v klobúku a kroji; mladý muž; taký, ktorý má ešte málo rokov a nedozrel na muža; mutovanie; teen; život pred sebou; 49 ≈ 23.00 % starý 9; starý mládenec; starý slobodný chlap; 11 ≈ 5.16 % dievčina 3; deva; dievča; slečna; 6 ≈ 2.82 % muž 2; chlap; 3 ≈ 1.41 % René; ja; 2 ≈ 0.94 % človek; 1 ≈ 0.47 %	девојка 19; 19 ≈ 8.05 % момак 19; 19 ≈ 8.05 % Ратко 9; Дафнид; Жарко; 11 ≈ 4.66 % дечко 15; млад 5; тинејџер 5; дечак 4; младост 4; млад мушкарац; пубертет 2; већи дечак; адолесценција; деран; мали човек; млади; дечкић; зелен; незрели; незрелост; неискусан; неискуство; 32 ≈ 13.56 % човек; 1 ≈ 0.42 % људско биће 2; 2 ≈ 0.85 %

Баба. У оба АП стимулуса слов. *babka* и срп. *баба* најбројније су реакције којима се различитим синонимима именује *деда*, дакле реакције из групе 'мушкарац' (слов. 40 ≈ 18.78%; срп. 51 ≈ 21.61 %). У тесту на словачком језику следе 'таутолошке реакције' (28 ≈ 13.15%), које су значајно малобројније у тесту на српском језику (10 ≈ 4.24 %), док се старост, тј. 'животна доб' профилише чешће у одговорима српских испитаника (слов. 15 ≈ 7.04%; срп. 33 ≈ 13.98 %). Реакције из групе 'идентификација' и хиперонимске реакције 'баба је биће' скоро једнако су заступљене у оба теста (идентификација: слов. 18 ≈ 8.45 %; срп. 17 ≈ 7.20 %; баба је биће: слов. 3 ≈ 1.41 %; срп. 4 ≈ 1.69 %). Асоцијативно јака веза међу српским испитаницима показала се и овде (као и код стимулуса срп. *девојка*) са сложеницом *бабадевојка* (6 ≈ 2.54 %).

Не бележимо реакције из група 'лепота и привлачност', 'чедност и верност' и 'снага и моћ'.

'Опште позитивне особине' скоро једнако су заступљене у оба теста (слов. 14 ≈ 6.57 %; срп. 12 ≈ 5.08 %), а већу бројност 'општих негативних особина' бележимо у тесту на српском језику (слов. 1 ≈ 0.47%; срп. 13 ≈ 5.51 %) што правдамо различитим облицима стимулуса.

Реакције из групе 'понашање и активности' врло мало су заступљене у оба теста (слов. 1 ≈ 0.47 %; срп. 3 ≈ 1.27 %), а 'изглед' се чешће профилисао у одговорима српских испитаника (слов. 7 ≈ 3.29%; 17 ≈ 7.20 %).

Дошли смо тако и до фокуса нашег истраживања, а то су реакције 1–3. У тесту на српском језику реакције из група 'родитељство и полност' и 'брак и обавезе у домаћинству' уједначеније су заступљене него у тесту на словачком језику – у њему су реакције везане за 'родитељство' малобројне (слов. 4 ≈ 1.88%; срп. 11 ≈ 4.66 %), док бабине кулинарске вештине код словачких испитаника избијају у први план (слов. 33 ≈ 15.49 %; срп. 14 ≈ 5.93 %), а нису занемарљиве ни бакина љубав и нежност, група 'нежност, осећајност и слабост' (слов. 7 ≈ 3.29 %; срп. 5 ≈ 2.12 %).

Табела бр. 36: Структура асоцијативних поља стимулуса слов. *babka* и срп. *баба*.

	babka	баба
1.	mama mamy; mama matky; matka; šťastná z vnúčat; 4 ≈ 1.88%	мајка моје мајке 3; мајка 2; кева; мама; мама мог родитеља; татина мама; унуци; унучићи; 11 ≈ 4.66 %
2.	koláče 11; koláč 3; jedlo 2; prázdniny 2; rodina 2; sladkosti 2; buchty; je doma; koláče a maškrtky; koláčik; kuchyňa; najlepšia kapustnica; napečie koláče; perník; pečenie; slivkové buchty; slávnostný obed; varí; 33 ≈ 15.49 %	детињство 2; храна 2; домаћа кухиња; колач; колачи; крофне; кува; породица; слаткиши; сок од нане; хлеб; штрикање; 14 ≈ 5.93 %
3.a)		
3.б)	láska 5; neha 2; 7 ≈ 3.29 %	љубав 2; пажња; сигурност; топлина; 5 ≈ 2.12 %
3.в)		
4.		
5.	dobrá 2; starostlivá 2; chápvá; dobrý človek; jedinečná; jediná; najlepšia; obetavá; priateľ; radosť; rozvaha; ústretová; 14 ≈ 6.57 %	добра 2; благо; брига; доброта; дама; краљ; краљица; мила; мудрост; паметна; слатка; 12 ≈ 5.08 %
6.	zlá; 1 ≈ 0.47%	рога 4; јага 4; вештица; досадна; зло; крава; мргуд; нацак; сера; скот; строга; 13 ≈ 5.51 %
7.	chodí do kostola; 1 ≈ 0.47%	плете 2; савети; 3 ≈ 1.27 %
8.	šatka na hlave 2; fertucha; palica; smrdí; vrásky; šľapka; 7 ≈ 3.29%	марама 5; боре 4; сукња 2; штап 2; наочаре; седа коса; смрад; тешкаш; 17 ≈ 7.20 %
9.	dedko 34; a dedko 3; dedo 3; 40 ≈ 18.78% starká 11; stará mama 6; babička 3; babka 3; starena 3; baba 2; 28 ≈ 13.15% žena 3; 3 ≈ 1.41 % stará 9; stará žena 2; staroba; stará žena s veľkou silou; starý rodič; staršia pani; 15 ≈ 7.04%	деда 49; дека; и деда; 51 ≈ 21.61 % бака 6; баба 2; нана 2; 10 ≈ 4.24 % девојка 6; 6 ≈ 2.54 % жена 4; 4 ≈ 1.69 % стара 19; старица 10; старост 4; 33 ≈ 13.98 %

moja 10; moja babka 3; Anička; Latka; Lidka; moja milovaná; naša; 18 ≈ 8.45 %	Ванга 4; Ружа 2; моја 2; Боска; Доца; Зорка; Мира; Мица; Рада; Стана; Стојанка; Цвета; 17 ≈ 7.20 %
--	---

Баба је. У оба асоцијативна поља стимулуса слов. *Babka je...* и срп. *Баба је...* у првом плану су 'опште позитивне особине' и 'животна доб', али у словачком предњаче 'опште позитивне особине' (слов. 91 ≈ 42.72 %; срп. 53 ≈ 22.46 %), а реакције којима се профилише 'животна доб', тј. старост, бројније су у тесту на српском језику (слов. 39 ≈ 18.31 %; срп. 63 ≈ 26.69 %). Ово може бити последица деминутивног облика стимулуса у тесту на словачком језику чиме правдамо и тек једну реакцију из групе 'опште негативне особине' у тесту на словачком језику спрам њих четрнаест у српском (слов. 1 ≈ 0.47 %; срп. 14 ≈ 5.93 %).

Од реакција којима се профилише женственост најнеуједначенији број реакција је из групе 'родитељство и полност' (слов. 6 ≈ 2.82 %; срп. 19 ≈ 8.05 %) и дискретно другачија у групи 'лепота и привлачност' (слов. 3 ≈ 1.41 %; срп. 1 ≈ 0.42 %). Једнак или скоро једнак број реакција бележимо у групи 'брак и обавезе у домаћинству' и 'нежност, осећајност и слабост' (брак и обавезе у домаћинству: слов. 5 ≈ 2.35 %; срп. 5 ≈ 2.12 %; нежност, осећајност и слабост: слов. 4 ≈ 1.88 %; срп. 5 ≈ 2.12 %). Реакција којима се профилишу 'чедност и верност' нема, а 'снага и моћ' се помињу само једном реакцијом у тесту на српском језику (1 ≈ 0.42 %).

'Понашање и активности' једнако су заступљени у оба АП (слов. 12 ≈ 5.63 %; срп. 13 ≈ 5.51 %), а 'изглед' је поново нешто заступљенији у тесту на српском језику (слов. 3 ≈ 1.41 %; срп. 9 ≈ 3.81 %).

Интересантне су реакције у оба АП слов. *Babka je dedko* (2 ≈ 0.94 %) и срп. *Баба је деда* (1 ≈ 0.42 %) којима се на неки начин анулира полност и упућује на то да да се мушкарци и жене у старијем добу концептуализују скоро идентично.

Још нам је остало да забележимо хиперонимске реакције 'баба је биће' (слов. 3 ≈ 1.41 %; слов. 5 ≈ 2.12 %) и реакције из групе 'идентификација' (слов. 7 ≈ 3.29 %; срп. 4 ≈ 0.85 %).

Табела бр. 37: Структура асоцијативних поља стимулуса слов. *Babka je...* и срп. *Баба је...*

	Babka je...	Баба је...
1.	mama; mama mamy; mojej mamy matka; matkina matka; obklopená vnúčatami; otcova mama; 6 ≈ 2.82 %	мајка 4; друга мајка 3; мајка моје мајке 3; мама 2; мамина мама 2; мама од оца/маме; мамина или татина мама; мамина мајка; мајка родитеља; татина мама; 19 ≈ 8.05 %
2.	doma 2; koláč 2; rodina; 5 ≈ 2.35 %	део породице; домаћица; куварица; увек ту да нас нахрани; храна; 5 ≈ 2.12 %
3.a)	krásna 2; pekná; 3 ≈ 1.41 %	лепа; 1 ≈ 0.42 %
3.б)	láska 2; milujúca 2; 4 ≈ 1.88 %	нежна 2; биће које највише воли; топла; љубав; 5 ≈ 2.12 %
3.в)		
4.		снага и заштита; 1 ≈ 0.42 %
5.	milá 13; dobrá 12; najlepšia 9; super 9; starostlivá 7; láskavá 6; múdra 5; milá, láskavá 2; skúsená 2; vzácna 2; šikovná 2; štedrá 2; bola dobrosrdečná; dobrotivá; jedna; láska, starostlivosť, porozumenie, opora...; milá a dobrá; múdrosť; najlepší človek na svete; nositeľkou múdrosti; obetavá; ochota; poklad; poriadkumilovná; pracovitá; skvelá; v pohode, veľkodušná; zhovievavá; zlatá; úctyhodná; úžasná; 91 ≈ 42.72 %	добра 10; најбоља 4; благо 2; госпођа 2; злато 2; краљица 2; радост 2; брижна, брижна и подучава унуке; вечита подршка; вредна; врх; драга; душа; закон; златна; искусна; краљ; кул; легенда; мудра; највеће благо детета; океј као особа; пожртвованост; поносна; пуна разумевања; пуна савета; радознала; радост у унукином животу; смешна; сунце; супер; спокој; уточиште; цар; љупка; 53 ≈ 22.46 %
6.	otravná; 1 ≈ 0.47 %	досадна 5; бабарога; зла; зло; коза; луда; опасна; подла; скот; цангризава; 14 ≈ 5.93 %
7.	mŕtva 3; chorá 2; aktívna; dôchodca; dôchodkyňa; hluchá; nebohá; poradca; živá; 12 ≈ 5.63 %	умрла 6; бајка; глува; здрава; пензионер; прича; слепа; спора; 13 ≈ 5.51 %
8.	hrbatá; vráskavá; šedivá; 3 ≈ 1.41 %	седа 6; наборана; ниска; оронула; 9 ≈ 3.81 %
9.	dedko 2; 2 ≈ 0.94 % stará 32; starena; starká; stará generácia, ktorú nahradí nová ;) ; stará mama; stará žena; stará žena so šatkou na hlave; staršia; 39 ≈ 18.31 % babka 7; baba; babka je babka; 9 ≈ 4.23 % žena 3; 3 ≈ 1.41 % moja 3; Margaréta; moja kamarátka; moja najbližšia; moja starká; 7 ≈ 3.29 %	деда; 1 ≈ 0.42 % стара 56; стара жена 3; матора 2; старица 2; 63 ≈ 26.69 % баба 11; бака; бакица; 13 ≈ 26.69 % жена 5; 5 ≈ 2.12 % моја; моја бака; дедина жена 2; 4 ≈ 0.85 %

Деда. У тесту на словачком језику на стимулус *dedo* најбројније су реакције којима се профилише 'животна доб' (42 ≈ 19.72 %) а за њима следе 'опште позитивне особине' и 'понашање и активности' са једнаким бројем реакција (24 ≈

11.27 %). На трећем месту су реакције којима се именује *баба* или *бака*, а то су реакције из опште групе 'жена' (21 ≈ 9.86 %). На четвртом месту су реакције из групе 'изглед' (19 ≈ 8.92 %) за којима следе 'таутолошке реакције' (17 ≈ 7.98 %) и оне из групе 'идентификација' (13 ≈ 6.10 %).

У тесту на српском језику на стимулус *деда* једнаке групе реакција се издвајају као најбројније, али у другачијем редоследу. Најбројније су оне којима се именује *баба*, општа група реакција 'жена' (52 ≈ 22.03 %), за њима следе 'опште позитивне особине' (29 ≈ 12.29 %) и 'изглед' (27 ≈ 11.44 %). На четвртом месту су реакције којима се профилише старост, тј. 'животна доб' (25 ≈ 10.59 %) а на петом 'понашање и активности' (21 ≈ 8.90 %). Следе реакције из групе 'идентификација' (13 ≈ 5.51 %), а 'таутолошке реакције' су ипак нешто мање заступљене него у тесту на словачком језику (8 ≈ 3.39 %).

Од реакција из група 1–4 по двама реакцијама заступљена је група 'брак и обавезе у домаћинству' (слов. 2 ≈ 0.94 %; срп. 2 ≈ 0.85 %), 'лепота и привлачност' и 'чедност и верност' изостају у оба АП, док су реакције из група 'родитељство и полност', 'нежност, осећајност и слабост', као и 'снага и моћ' бројније у тесту на српском језику (родитељство и полност: слов. 3 ≈ 1.41 %; срп. 6 ≈ 2.54 %; нежност, осећајност и слабост: слов. 2 ≈ 0.94 %; срп. 4 ≈ 1.69 %; снага и моћ: слов. 0; срп. 3 ≈ 1.27 %).

Од преосталих реакција треба поменути хиперонимске реакције 'деда је биће' у тесту на словачком језику (5 ≈ 2.35 %) које у тесту на српском не бележимо и једну реакцију *момак* (1 ≈ 0.42 %) у тесту на српском језику којих у тесту на словачком језику нема.

Табела бр. 38: Структура асоцијативних поља стимулуса слов. *dedo* и срп. *деда*.

	dedo	деда
1.	otec 2; vnuk; 3 ≈ 1.41 %	отац мога оца 2; татин тата 2; мамин тата; тата од оца; унук; 6 ≈ 2.54 %
2.	rodina; sánkovanie; 2 ≈ 0.94 %	породица 2; 2 ≈ 0.85 %
3.а)		
3.б)	láska; teplo; 2 ≈ 0.94 %	љубав 4; 4 ≈ 1.69 %
3.в)		
4.		уточиште; херој; храбар; 3 ≈ 1.27 %

5.	vševredo 8; dobrý 2; detsky milý; konkrétny kamarát, ktorého volám dedo; láskavý; múdrosť; múdry; odmeraný; radosť; skúsenosť; smiech; múdry; smiech; veselý; zábava; šikovný; 24 ≈ 11.27 %	мудрост 4; доброта 2; легенда 2; помоћ 2; понос 2; срећа 2; добар; добар декица; добрица; драг; драги; друг; мој идол; подршка; поштовање; разумевање; сигурност; смешан; смиреност; шерет; је цар; 29 ≈ 12.29 %
6.	blb; blazon; 2 ≈ 0.94 %	сере 2; педофил; себичност и старост; 4 ≈ 1.69 %
7.	fajka 4; záhrada 3; zomrel 2; ma nosí na chrbte a ja ho ľahám za vlasy; cigara; hluchý; mŕtvy; penzista; pracovitý; pracuje; rozprávky; ryby; sedí na lavičke; starosti; syr; tractor; veľká záhrada; vojna; 24 ≈ 11.27 %	новине 3; приче 2; ракија 2; умро 2; вртић; кола; лада ауто; пензија; прича; ратни ветеран; ратник; седи; стари; трешња; цигара; шах; шешир; 21 ≈ 8.90 %
8.	brada 3; palička 2; baretka; brucho; palica; sivé fúzy; sivý; smrad; vrásky; sveter; vonia trávou; vrásky; čiapka; šedivé vlasy; šedivý; šedo; 19 ≈ 8.92 %	штап 8; бркови 4; брада 3; наочаре 3; бела брада; болестан; брк; наочари; насмејани брк; са штапом; сед; седа коса; старачке пеге; 27 ≈ 11.44 %
9.	babka 18; baba 3; 21 ≈ 9.86 % dedko 8; starý otec 6; ded; dedulo; deduško; 17 ≈ 7.98 % starký 12, starý 12; stavec 4; pradedo 3; starý muž 3; staroba 2; vek 2; je starý otec; staručký; starý muž o paličke; starý muž s bradou; 42 ≈ 19.72 % chlap 3; muž 2; 5 ≈ 2.35 % Jozef 10; môj 2; bedo nezbedo ponz. tak sme volali dedka :); 13 ≈ 6.10 %	баба 48; бака 3; баба; 52 ≈ 22.03 % момак; 1 ≈ 0.42 % дека 5; деда; дедо; ђед; 8 ≈ 3.39 % старац 10; стар 8; старост 3; маторац; матори; старији човек; старији човјек; 25 ≈ 10.59 % Пера 2; мој 2; Бранко; Дарко; Димитрије; Живота; Милан; Никола; Стева; Стево; бабин муж; 13 ≈ 5.51 %

Старица. У оба асоцијативна поља слов. *starena* и срп. *старица* најбројније су реакције којима се профилише 'животна доб' (слов. 67 ≈ 31.46 %; срп. 87 ≈ 36.86 %) и оне које се односе на 'изглед', а којима се описују физички знаци старости (слов. 46 ≈ 21.60 %; срп. 43 ≈ 18.22 %).

У тесту на словачком језику следе 'опште негативне позитивне' (13 ≈ 6.10 %), док су једнаким бројем реакција заступљене 'опште позитивне особине' и 'понашање и активности' (8 ≈ 3.76 %).

У тесту на српском језику 'опште позитивне особине' на трећем месту су по бројности (20 ≈ 8.47 %), за њима следе 'понашање и активности' (16 ≈ 6.78 %) док су 'опште негативне особине' заступљене симболично (2 ≈ 0.85 %).

Од реакција којима се профилише женственост реакције из група 'родитељство и полност', 'чедност и верност' као и 'снага и моћ' изостају у оба АП. У тесту на словачком језику нема ни реакција којима се профилишу 'нежност, осећајност и слабост', а реакције из ове групе у тесту на српском језику заступљене су двома реакцијама (2 ≈ 0.85 %). Група 'лепота и привлачност' у оба

теста броји по три реакције (слов. 3 \approx 1.41 %; срп. 3 \approx 1.27 %). Три реакције бележимо у тесту на словачком језику и у групи 'брак и обавезе у домаћинству' (3 \approx 1.41 %), док у тесту на српском језику налазимо само једну такву реакцију (1 \approx 0.42 %).

Од преосталих реакција у оба теста бележимо оне којима се именује *деда* или *старац*, дакле реакције из опште групе 'мушкарац' (слов. 8 \approx 3.76 %; срп. 10 \approx 4.24 %) као и хиперонимске реакције 'старица је биће' (слов. 3 \approx 1.41 %; срп. 8 \approx 3.39 %). У тесту на словачком језику има и реакција којима се именују девојка и младост (3 \approx 1.41 %), које у тесту на српском језику не бележимо, а у тесту на српском има реакција из групе 'идентификација' (3 \approx 1.27 %), које у тесту на словачком језику изостају.

Табела бр. 39: Структура асоцијативних поља стимулуса слов. *starena* и срп. *старица*.

	starena	старица
1.		
2.	dom; vari; vnúcatá; 3 \approx 1.41 %	дом; 1 \approx 0.42 %
3.а)	krásna; milená; milá; 3 \approx 1.41 %	лепа 2; мила; 3 \approx 1.27 %
3.б)		топлина; љубав; 2 \approx 0.85 %
3.в)		
4.		
5.	mudra 3; múdra, bezzubá 2; múdrosť 2; inteligencia; múdra žena; 8 \approx 3.76 %	госпођа 5; добра 4; мудрост 3; мудра 2; дама; дивна; искусна; искуство; мудра баба; срдачна; 20 \approx 8.47 %
6.	ježibaba 3; zlá 3; čarodejnica 2; škaredá 2; stará drzá pani o paličke; striga; zlá starena z rozprávky s ručníkom na hlave a dlhým, krivým nosom; 13 \approx 6.10 %	зла; ружна баба; 2 \approx 0.85 %
7.	smrť 2; bylinky; chudoba; dôchodok; pomalá; nadáva na mladých; záhrada; 8 \approx 3.76 %	смрт 4; помоћ 3; мачка 2; спора 2; још увек присебна; бајка; беда; преде; спава; 16 \approx 6.78 %
8.	vrásky 8; palička 4; sivá 4; hrb 3; biele vlasy 2; choroba 2; palica 2; sukne 2; vráskavá 2; zhrbená 2; bezvládna; bolesť krížov; boľavé nohy; kráča; malá; nevládna; nízka a krehká; o paličke; obraz zvrzakovenej ženy; palička na podopretie; trasie sa jej hlas; vráska; vrásky; šediný; šedivá; 46 \approx 21.60 %	штап 8; седа 5; марама 4; немоћ 3; болесна 2; боре 2; седа коса; бака са штапом; весела; згурена; коса; крхка; леђа; малена; насмејана; немоћна; осмех; погрбљена жена; изборана; са штапом; савијена; торба; слаба; слабашна; слабост; 43 \approx 18.22 %

9.	starec 6; dedko; dedo; 8 ≈ 3.76 % babka 24; stará žena 12; babička 8; stará 6; starká 4; staroba 3; baba 2; stará pani 2; je stará; stará mama; stará žena; žena po určitom veku; veľa toho prežila; veľmi stará žena; 67 ≈ 31.46 % žena 3; 3 ≈ 1.41 % dievča; mladucha; mladá; 3 ≈ 1.41 %	бака 39; баба 29; бакица 5; стара 4; старост 3; године; корњача; метузалеи; стара бака; стара жена; стара жена, бака...; старија жена; 87 ≈ 36.86 % жена 8; 8 ≈ 3.39 % старац 8; деда; декица; 10 ≈ 4.24 % Добрила; Марица; моја баба; 3 ≈ 1.27 %
----	---	--

Старица је... У оба АП на стимулусе слов. *Starena je...* и срп. *Старица је...* најбројније су реакције којима се профилише старост, тј. 'животна доб' (слов. 72 ≈ 33.80 %; срп. 62 ≈ 26.27 %).

У оба АП једнако су заступљене и хиперонимске реакције 'старица је биће' (слов. 10 ≈ 4.69 %; срп. 10 ≈ 4.24 %), а групе реакција 'родитељство и полност', 'брак и обавезе у домаћинству', 'чедност и верност', 'снага и моћ' изостају потпуно.

Блиске по броју реакција у тесту на словачком и оном на српском језику су групе 'опште позитивне' и 'опште негативне особине' (опште позитивне особине: слов. 31 ≈ 14.55 %, срп. 35 ≈ 14.83 %; опште негативне особине: слов. 11 ≈ 5.16 %; срп. 8 ≈ 3.39 %), при чему у оба теста предњаче опште позитивне особине.

Реакције из група 'понашање и активности' и 'изглед' бројније су у тесту на српском језику (понашање и активности: слов. 18 ≈ 8.45 %, срп. 46 ≈ 19.49 %; изглед: слов. 19 ≈ 8.92 %, срп. 28 ≈ 11.86 %).

'Лепота и привлачност' је група бројнија реакцијама у тесту на словачком језику (слов. 9 ≈ 4.23 %; срп. 1 ≈ 0.42 %), док су реакције из групе 'нежност, осећајност и слабост' на самој периферији у оба АП (слов. 1 ≈ 0.47 %; срп. 2 ≈ 0.85 %).

Табела бр. 40: Структура асоцијативних поља стимулуса слов. *Starena je...* и срп. *Старица је...*

	Starena je...	Старица је...
1.		
2.		
3.а)	krásna 4; milá 3; pekná 2; 9 ≈ 4.23 %	мила; 1 ≈ 0.42 %
3.б)	láskyplná; 1 ≈ 0.47 %	нежна 2; 2 ≈ 0.85 %
3.в)		

4.		
5.	múdra 18; dobrá 2; skúsená 2; charizmatická; láskavá; múdra žena; skúsená žena; vľúdna; zaujímavá; čestná, mudra; štedrá; 31 ≈ 14.55 %	мудра 11; госпођа 5; добра 5; искусна 2; благодарна; весела; дивна; добра жена; достојанствена; занимљива; змај; кул; луда; мудра жена; побожна; симпатична; 35 ≈ 14.83 %
6.	mrzutá 2; protivná 2; zlá 2; škaredá 2; ježibaba; mrzká; zlá škaredá stará žena; 11 ≈ 5.16 %	зла 3; ружна 2; досадна; напорна; чудна; 8 ≈ 3.39 %
7.	chorá 6; hluchá 2; pomalá 2; unavená 2; utrápená 2; zohnutá životom 2; dobrá radkyňa; spomalená; 18 ≈ 8.45 %	сама 9; уморна 8; болесна 7; немоћна 4; тужна 3; беспомоћна 2; непокретна; бајка; била учитељица; гунђала; доктор наука; залила цвеће; мачка; остарила; пензионер; плакала; спора; усамљена бака; усамљеност; 46 ≈ 19.49 %
8.	slabá 4; malá 3; vráskavá 3; šedivá 2; milá, vráskavená; sivovlasá; vráskavá žena; zababušená v tmavom kabáte; zhrbená; zvráskavená; 19 ≈ 8.92 %	седа 7; погрбљена 3; слаба 3; мала 2; грбава; зборана; згурена; крхка; малена; марама; мршава; наборана; седокоса; слабашна; стара и погрбљена; у борама; штап; 28 ≈ 11.86 %
9.	stará 48; stará žena 10; babka 5; stará pani 2; baba; babička; starká; stará babka; staršia pani; stratená, strašia žena; 72 ≈ 33.80 % žena 10; 10 ≈ 4.69 %	стара 22; баба 13; бака 13; стара жена 5; матора 2; бабица; бака и госпођа; бакица; веома стара жена ружног изгледа; жена која је остарила; старија жена; старија жена, бака; 62 ≈ 26.27 % жена 10; 10 ≈ 4.24 %

Старац. Прво што примећујемо када погледамо АП стимулуса слов. *starec* и срп. *старац* јесте да реакције из група 1–4 потпуно изостају у оба АП. У оба АП најбројније су реакције којима се профилише 'животна доб' (слов. 52 ≈ 24.41; срп. 67 ≈ 28.39 %), а за њима следе оне којима се истиче асоцијативна веза са романом Ернеста Хемингвеја *Старац и море* (слов. 42 ≈ 19.72 %; срп. 62 ≈ 26.27 %).

У оба АП треће по бројности су реакције којима се описује 'изглед' старца (слов. 37 ≈ 17.37 %; срп. 42 ≈ 17.80 %). 'Понашање и активности' заступљени су у одговорима испитаника у тестовима на оба језика скоро подједнако (слов. 13 ≈ 6.10 %; срп. 16 ≈ 6.78 %). 'Опште позитивне особине' чешће се профилишу у реакцијама српских испитаника (слов. 8 ≈ 3.76 %; срп. 18 ≈ 7.63 %), док су реакције којима се старцу приписују 'опште негативне особине' малобројне у оба АП (слов. 4 ≈ 1.88 %; срп. 2 ≈ 0.85 %).

Треба још забележити реакције којима се именује старица у тестовима на оба језика (слов. 9 ≈ 4.23 %; 5 ≈ 2.12 %) – оне одговарају групи реакција 'жена' у складу са општом поделом. У тесту на словачком језику бележимо и реакције *mládenec* (5 ≈ 2.35 %), али и оне којима се именује мушкарац (3 ≈ 1.41), док у тесту

на српском језику има неколико хиперонимских реакција 'старац је биће' ($3 \approx 1.27$ %).

Табела бр. 41: Структура асоцијативних поља стимулуса слов. *starec* и срп. *старац*.

	starec	старац
1.		
2.		
3.a)		
3.б)		
3.в)		
4.		
5.	múdry 4; múdrost' 3; dobrák; 8 \approx 3.76 %	мудрост 6; мудар 4; искуство 2; мудри 2; добар човек; зналац; озбиљан; чио; 18 \approx 7.63 %
6.	hundroš; je otravný; ješitný; otravný starý chlap; 4 \approx 1.88 %	огаван; покварењак; 2 \approx 0.85 %
7.	hruška 2; bolest' chbta; chorý; chudoba; lavička; nevládný; oddychuje; opilec; pomalý; asi napitý; ujo v krčme; vojna; 13 \approx 6.10 %	новине 2; беспомоћан; болестан; немоћ; павлака; пензионер; пензија; прича; проси; просјак; са штапом; самац; самоћа; шах; џангризав; 16 \approx 6.78 %
8.	palička 11; palica 9; vráskavý 2; zhrbený 2; baretká; biele vlasy; bielovlasý; brada; klobúk; vráskavý; vrásky; vychádzková palička; zohnutý; zvráskavený; šediny; šedivé vlasy; šedivý; 37 \approx 17.37 %	штап 23; брада 4; наочаре 2; седи; бркови; изборан; капа; наборан; осмех; пега; пеге; сед; седи (брада); смрди; човек са штапом; шешир; 42 \approx 17.80 %
9.	a more 31; more 11; 42 \approx 19.72 % dedko 12; dedo 10; starý muž 6; starký 5; deduško 4; staroba 3; starý 2; dedek; matuzalem; muž v rokoch; starec; starý dedo; starý otec; starý pán; starý zničený muž; starý človek; starček; 52 \approx 24.41 % starena 7; a starena; starenka; 9 \approx 4.23 % mládenec 5; 5 \approx 2.35 % muž 2; chlap; 3 \approx 1.41 %	more 36; и more 26; 62 \approx 26.27 % деда 28; дека 9; декица 2; матор 2; стари мушкарац 2; је матор 2; године; Фочо 7; Вујадин; Фоча; маторац; од стотину лета; матори деда; метузалем; стар; стар мушкарац; стар човек; старац Фочо од стотину љета; старац Фочо од хиљаду љета; стари човек; старији човек; дека; 67 \approx 28.39 % старица 5; 5 \approx 2.12 % човек 3; 3 \approx 1.27 %

Преглед. Да бисмо могли лакше да сагледамо неке закључке на које нас упућују реакције словачких и српских испитаника, добијене резултате квантитативно ћемо изразити два табелама – једном за српски и другом за словачки језик. Да би подаци могли овако да се изразе, у табеле смо унели само процентуални износ, сведен на једну децималу, и табелу смо ослободили група реакција које не утичу на тумачење у складу с постављеним циљевима овог дела

истраживања. Стимулуси који се односе на особу женског пола наведени су у редоследу у којем су написани.

Закључци које ћемо изнети не тичу се само фреквенције, већ и квалитета реакција. Осим тога, не можемо само линеарно поредити фреквенцију појединих група реакција, већ морамо водити рачуна и о дистрибуцији реакција према појединим групама.

Пре табела у којима ћемо приказати дистрибуцију реакција на стимулусе којима се именују особе у различитим периодима живота, навешћемо и дистрибуцију реакција по групама и за стимулусе слов. *žena*, *Žena je...* и срп. *жена* и *Жена је...* као *tertium comparationis* за ову анализу.

Табела бр. 42: Дистрибуција појединих група реакција на стимулусе: *žena*, *Žena je*, *жена*, *Жена је*.

	<i>žena</i>	<i>Žena je...</i>	<i>жена</i>	<i>Жена је...</i>
1.	<u>10.80</u>	2.35	<u>17.80</u>	<u>7.63</u>
2.	<u>5.63</u>	2.82	4.66	2.97
3. а)	<u>10.33</u>	<u>21.13</u>	<u>8.05</u>	<u>12.71</u>
б)	<u>5.63</u>	<u>5.63</u>	3.81	3.39
в)	0.47	0.47	0.42	0.42
4.	2.35	<u>12.21</u>	<u>10.59</u>	<u>14.83</u>
5.	4.69	<u>18.78</u>	<u>11.02</u>	<u>25</u>
6.	0.94	<u>7.04</u>	3.81	<u>8.90</u>
7.	2.35	0	0.42	0
8.	<u>7.04</u>	1.88	<u>6.78</u>	0.42
животна доб	3.76	0.47	4.66	0.85

Табела бр. 43: Дистрибуција појединих група реакција на стимулусе: *dievčatko*, *Dievčatko je*, *chlapec*, *dievča*, *Dievča je*, *mládenec*, *babka*, *Babka je*, *dedo*, *starena*, *Starena je*, *starec*.

	<i>dievčatko</i> ; <i>Dievčatko je</i>		<i>chlapec</i>	<i>dievča</i> ; <i>Dievča je</i>		<i>mládenec</i>	<i>babka</i> ; <i>Babka je</i>		<i>dedo</i>	<i>starena</i> ; <i>Starena je</i>		<i>starec</i>
родитељство и полност	-	-	-	-	-	-	1.9	<u>2.8</u>	1.4	-	-	-

брак и послови у домаћинству	-	-	-	-	0.5	1.4	<u>15.5</u>	<u>2.4</u>	0.9	1.4	-	-
лепота и привлачност	<u>10.3</u>	<u>32.4</u>	<u>5.2</u>	<u>12.7</u>	<u>42.7</u>	<u>13.6</u>	-	1.4	-	1.4	<u>4.2</u>	-
нежност, осећајност и слабост	1.41	3.8	1.9	3.3	3.3	0.9	<u>3.3</u>	1.9	0.9	-	0.5	-
чедност и верност	<u>2.4</u>	3.8	0.9	0.9	2.4	0.9	-	-	-	-	-	-
снага и моћ	-	-	0.5	-	-	<u>1.9</u>	-	-	-	-	-	-
опште позитивне особине	1.9	<u>5.2</u>	2.8	1.9	<u>6.1</u>	1.4	<u>6.6</u>	<u>42.7</u>	<u>11.3</u>	<u>3.8</u>	<u>14.6</u>	<u>3.8</u>
опште негативне особине	-	0.9	2.8	1.4	1.9	0.5	0.5	0.5	0.9	<u>6.1</u>	5.2	1.9
понашање и активности	<u>8.9</u>	1.9	<u>10.8</u>	0.9	-	1.4	0.5	<u>5.6</u>	<u>11.3</u>	<u>3.8</u>	<u>8.5</u>	<u>6.1</u>
изглед	<u>14</u>	<u>5.6</u>	<u>9.4</u>	14	3.3	<u>5.6</u>	3.3	1.4	8.9	<u>21.6</u>	<u>8.9</u>	<u>17.4</u>
животна доб	<u>23.5</u>	<u>30</u>	<u>6.6</u>	<u>16.9</u>	<u>13.2</u>	<u>23</u>	<u>7</u>	<u>18.3</u>	<u>19.7</u>	<u>31.5</u>	<u>33.8</u>	<u>24.4</u>

Табела бр. 44: Дистрибуција појединих група реакција на стимулусе: девојчица, Девојчица је, дечак, девојка, Девојка је, младић, баба, Баба је, деда, старица, Старица је, старац.

	девојчица; Девојчица је		дечак	девојка; Девојка је		младић	баба; Баба је		деда	старица; Старица је		старац
родитељство и полност	-	-	-	-	-	1.3	4.7	<u>8</u>	2.5	-	-	-
брак и послови у домаћинству	-	-	-	0.4	0.4	-	<u>5.9</u>	2.1	0.9	0.4	-	-
лепота и привлачност	<u>6.8</u>	<u>21.6</u>	1.7	<u>17.8</u>	<u>36.4</u>	<u>15.3</u>	-	0.4	-	1.3	0.4	-
нежност, осећајност и слабост	1.7	<u>6.8</u>	-	2.1	<u>4.2</u>	0.9	2.1	2.1	1.7	0.9	0.9	-
чедност и верност	3	2.5	0.4	0.9	0.9	0.9	-	-	-	-	-	-
снага и моћ	0.4	-	0.9	-	-	3	-	0.4	1.3	-	-	-
опште позитивне особине	4.2	<u>16.1</u>	3.8	<u>5.5</u>	<u>12.7</u>	<u>6.4</u>	<u>5</u>	<u>22.5</u>	<u>12.3</u>	<u>8.5</u>	<u>14.8</u>	<u>7.6</u>
опште негативне особине	0.9	2.5	<u>7.2</u>	1.3	<u>5.9</u>	2.5	<u>5.5</u>	<u>5.9</u>	1.7	0.9	3.4	0.9
понашање и активности	<u>12.3</u>	2.5	<u>15.2</u>	0.9	0.4	4.7	1.3	<u>5.5</u>	<u>8.9</u>	<u>6.8</u>	<u>19.5</u>	<u>6.8</u>
изглед	<u>14.8</u>	2.1	<u>6.8</u>	<u>8.5</u>	<u>4.2</u>	<u>6.8</u>	<u>7.2</u>	3.8	<u>11.4</u>	<u>18.2</u>	<u>11.9</u>	<u>17.8</u>
животна доб	<u>23.3</u>	<u>27.1</u>	<u>24.2</u>	<u>17.4</u>	<u>9.3</u>	<u>13.6</u>	<u>14</u>	<u>26.7</u>	<u>10.6</u>	<u>36.9</u>	<u>26.3</u>	<u>28.4</u>

Када упоредимо дистрибуцију реакција на задате стимулусе по групама, можемо закључити да се у односу на елементе стереотипа жена процењује још од детињства. Ово можемо тумачити као својеврсни подстрек и сугестију које особине заслужују похвалу, на којим особинама треба инсистирати, које треба

развијати. Ако погледамо које су играчке наведене у групи понашање и активности, јасно је да се девојчица упућује на посао маме још као сасвим мала (в. табелу бр. 30: *bábika* 7; *bábiku*; лутка 3; игра се са луткицама). Дистрибуција реакција на стимулусе којима се именује девојка у оба језика сугеришу да девојка не треба да има друга интересовања (в. 'понашање и активности') осим да буде добра ('опште позитивне особине') и лепа ('лепота и привлачности' и 'изглед').

Примећујемо, такође, да се лепота везује за младе особе. О томе Иренаус Ајбл-Ајбесфелт, етолог, говори у контексту урођеног препознавања. Он каже да постоје атрибути људског младунчета који чине да их доживљавамо као умиљате: буцмасти образи, високо и избочено чело у односу на мало лице, релативно крупне очи, мала уста за сисање, велика глава у односу на тело и буцмаст (додали бисмо обли) облик тела (Ajbl-Ajbesfelt 2015: 63), а неке од ових атрибута жене истичу шминкањем (крупне очи, напућене усне, образи).

'Родитељство и полност' као и 'брак и обавезе у домаћинству' при чему најчешће кување, профилисани су још само у оквиру стимулуса слов. *babka* срп. *баба* и слов. *dedo* и срп. *деда* (мада значајно мање), зато што се на бабу преносе улоге старања о деци. Она је, такође, изузетно позитивно доживљава, јер се концептуализује из угла унучета. Ова позитивна концептуализација препознаје се и код стимулуса слов. *matka* и срп. *мајка* (в. анализу у наредном одељку), јер се и она концептуализује из угла детета.¹⁹⁵ С друге стране, *старица*, у оба језика, више се не процењује на основу елемената женствености – једино јој се малобројним реакцијама приписује 'лепота', више у контексту, милости и љубазности него привлачности.

Једно од наших питања било је и да ли се у словачком језику може говорити о лексикализацији деминутива *dievčatko*. На основу реакција наших испитаника закључујемо да се овај деминутив скоро искључиво односи на веома младу особу, дете. Мађутим, све док се значење именице *dievča* не устали за искључиво именовање особе женског пола адолесцентског периода, не детињства, као што је то случај са *девојка*, неће доћи ни до лексикализације деминутива *dievčatko* у

¹⁹⁵ Иако ово треба додатно испитати, рекли бисмо да дете има тенденцију да доживљава мајку позитивно, да је идеализује, чак иако то нису њене реалне особине, те ово може бити претпоставка за универзално позитивну концептуализацију мајке.

значању *женско дете*. Реакције наших испитаника наводе на закључак да је срп. *девојка* 'на корак од жене', она се за ту улогу и припрема ('за удају'), док значење слов. *dievča* пре инклинира значењу *девојчица*.

Осврнули бисмо се још на реакције на стимулсе којима се именује млад мушкарац, младић, а који се, такође, процењује на основу стереотипичних мушких особина, међу којима је, поред храбрости, части и сл., и потентност. Ове реакције указују на могућност, коју свакако треба додатно истражити, да је важан елемент мужевности потентност, као знак плодности, што бисмо могли предити са женском плодношћу, тј. мајчинством.

На крају бисмо само констатовали да је истраживањем асоцијативних поља стимулуса којима се именују особе женског пола различитог узраста потврђено да се стереотип жене конструише с обзиром на период полне, репродуктивне, зрелости, те се издвајају особине добре супруге и мајке, јер елементи стереотипа жене у другим животним периодима или изостају (старост) или предодређују и припремају жену за ову улогу.

3.1.4. Гранични периоди и табуизација

Наведени периоди у животу жене нису дефинисани јасним узрастом (бројем година) већ су одређени физиолошко-друштвеним и табуизованим граничним периодима: менструацијом, девичанством, удајом, мајчинством и климактеријумом (Већовá 2010: 161–168; Зуковић 2002: 665–676).

Период полне незрелости – детињство. Иако се у српском језику именицом *девојчица* граматичким родом означава и референтни, природни род, за разлику од именица слов. *dievča*, *dievčatko*, синонимски ред ове именице профилише искључиво незрелост, детињство (неким синонимима се профилише тачан узраст – мање од пет година, пет до седам година, десет до дванаест година, десет до петнаест година): *балавица* (РМС 1: 131), *клинка* (РМС 2: 738), *макиња* (рокр. РМС 3: 280), *малица* (РМС 3: 284), *малишанка* (РМС 3: 284), *машута* (РМС 3: 324), *пикола* (РМС 4: 421), *подраслица* (РМС 4: 573), *полетарица* (РМС 4: 674), *седмакиња* (РМС 5: 717), *утишаница* (РМС 6: 544), *фркуница* (РМС 6: 691), *чора* (РМС 6: 895), *швигарица* (РМС 6: 937), *шипарица* (РМС 6: 959), *шмркавица* (РМС 6: 987).

У словачком језику се именицом *dievča* означава читав период пре удаје. Објашњење за овакву ситуацију у словачком језику нашли смо у томе што прва менструација није доводила ни до каквих видљивих, друштвених промена у животу девојчице, тј. младе девојке чиме образлажемо и синонимски ред именице *девојчица* у српском језику којим се профилише само незрелост (Већовá 2010). Ипак, у паремиологији словачког језика препознајемо пример у којима су ови периоди (полна незрелост и полна зрелост) на својеврстан начин раздвојени: *Dievča do dvanásteho roku češ, do šestnásteho strež, po šestnástém dekuj temu, kto ti vynes galibu z domu.; S dievčaťom sa do desiateho roku teš, do pätnásteho češ, do dvadsiateho strež, a po dvadsiatom zaplať tomu, kto ti vezme ľarchu z domu, až jej pozbudeš.; S dievčaťom sa do desiateho roku teš, do pätnásteho češ, do dvadsiateho strež a po dvadsiatom dolož tomu, kto ti vezme starosť z domu, až jej pozbudeš.; Sedem rokov češ, sedem hreš, sedem strež, a potom zaplať komu, aby ti čerta vzal z domu.; Sedem rokov češ, sedem hreš, sedem strež, a potom sa pros komu, kto ti vezme biedu z domu.; Do desiateho roku češ, do dvadsiateho strež, a po dvadsiatom zaplať tomu, kto ti vezme zlodeja z domu.; Do desiateho roku češ, do dvadsiateho strež, a potom ďakuji pánu bohu, že ti vzal obludu (pliagu) z domu* (Záturecký 1975: 53). Период детињства је у различитим варијантама ове паремије различитог трајања: десет, дванаест, четрнаест и петнаест година, али управо је то период у оквиру којег се очекује да девојчица добије прву менструацију.

У шестотомном речнику словачког језика, уз именицу *čas* нашли смо и фразеологизам *mať svoj čas* с објашњењем: *(о женама) имати месечни циклус* (SSJ 1959–1968). У српском језику постоји и глагол *задевојчити се* (РМС 2: 104) са значењем *постати девојком, развити се у девојку*. Из лексикографске дефиниције није сасвим јасно шта то значи „постати девојком“, менструација се у дефиницији експлицитно не спомиње. Објашњење овог глагола није сасвим јасно, али фразеологија нам даје јаснији одговор. Фразеологизам *подвирити се пода се* (Matešić 1982: 482) са значењем *задевојчити се* свакако можемо тумачити као тренутак када девојчица добија прву менструацију (уп. *замомчити се*), а потврду за то нашли смо и у речнику САНУ где се као фразеологизам уз глагол *имати* наводи пример *имати на себи* и значењу *имати менструацију* (РСАНУ 7: 701).

У фразеологизмима оба испитивана језика у вези са менструацијом срећемо се са присвојном или личном заменицом сваког лица: у словачком *svoj* и у српском *себе, се* што можемо тумачити да се ради о нечем интимном, личном.

Да бисмо испитали асоцијативност ових заменица и уопште табуизацију менструације, као стимулусе смо их понудили испитаницима асоцијативног експеримента.

Асоцијативна поља стимулуса слов. *menštruácia* и срп. *менструација* релативно су уједначена. Више од половине реакција односи се на крв, бол, њима се именује жена сл. (слов. *krv* 54; *bolest'* 22; *žena* 12; *bolí* 4 итд.; срп. *крв* 75; *бол* 25; *циклус* 24; *жена* 17 итд.). Нама у контексту вербалне табуизације скрећу пажњу изрази којима се менструација именује описно као нпр. *они дани 2, тетка из Црвенке*, слов. *ženská vec*, али и посредно као *циклус (24), месечница, период* и сл. и у слов. *cyklus (5), mesačná, mesiačiky*. Посебно бисмо истакли словачки говорни (чак груб) назив за менструацију – *krámu* (9). Именица *krám* се у множинском облику (*krámy*) користи да означи стару, искоришћену ствар – *старудију (SSSJ)*.

Такође бележимо реакције, истина на периферији, којима се менструација профилише као прљава у оба језика: слов. *špina*, срп. *прљава крв, прљава, чишћење*.

О вербалној табуизацији менструације сведоче и конструкције *добила сам/нисам добила, dostala som/nedostala som (искључиво без допуне)*. Да бисмо проверили колико јака ова асоцијативна веза, понудили смо нашим испитаницима стимулусе слов. *nedostala som* и срп. *нисам добила*, али и слов. *tám* и срп. *имам*.

Реакције наших испитаника говоре у прилог томе да су конструкције слов. *nedostala som* и срп. *нисам добила* у јакој асоцијативној вези са менструацијом. Овоме сигурно помаже и женски род глаголског облика стимулуса. (слов. *krámy* 29; *menštruáciu* 18; *menzes* 11; *tehotenstvo* 6; *menštruácia* 5; *problém, a asi nedostanem ani najbližších deväť mesiacov, a to bol najväčší dar, dostala som, krámy, krámy?, menštruáciu:D, menšturácia, priateľke/kamarátke mešká menštruácia, prúser, smola, strach, svoje dni, tehotná, tehotná som, test, áno áno .. menštruáciu*; срп. *менструација* 33; *менструацију* 27; *трудноћа* 16; *беба* 6; *паника* 5, *трудна* 5; *касни*, *касни ми, циклус* 4; *меструацију* 3; *трудна сам, трудна си* 2; *абортус, две недеље,*

добила сам, друго стање, жена, живот, зајебано, касни ми менструација, леле, менстуацију, менструација, меца, можда сам трудна, мјесечницу, параноја, срећа, стид, стрес, туга, убићу се, уперцовао се спермић, упс, ускоро ћу, јадна мили Боже, јооој, још увек 1). Негативне реакције на овај стимулус правдамо узрастом испитаника, а реакције којима се менструација само именује, без падежног облика акузатива (који се контекстуално очекује), упућују на асоцијативну везу, тј. да сама конструкција довољно говори и да допуна није потребна.

На стимулус *имам* српски испитаници нису имали реакције којима би се именовала менструација, док код словачких испитаника на стимулус *mám* бележимо једну такву реакцију – *krámu*.

Сада ћемо испитати асоцијативност заменица слов. *svoj*, *seba*, *sebe* и срп. *свој*, *себе*, *себи*.

Испитаници теста на словачком језику су на стимулус *svoj* имали највише реакција *môj* (56) и *tvoj* (27). Бројне су и реакције *dom* (10), *názor* (10), *život* (8); *domov* (6), *počítač* (6), *notebook* (3), *vlastný* (6); *majetok* (4), *pokoј* (3), *priestor* (3), *rozum* (3), *svet* (3), *čas* (3); *penis* (2) и др. Све ове конструкције упућују на нешто лично: *лични став*, *лични свет*, *лични живот*, *лични мир* итд.

Испитаници теста на српском језику пре реакција *мој* (17) и *твој* (10) предност су дали конструкцији *свој човек* (68), али и *на своме* (9); *живот* (7); *газда* (6), *став* (5) и др. које такође говоре о нечему у шта не желимо да нам се ико меша, што доживљавамо као лично.

Следеће на реду су асоцијације на стимулус слов. *seba* и срп. *себе*. Испитаници теста на словачком језику поново су примарно одговарали заменицама *sa* (47), *tňa* (23), *teba* (14), *samého* (10), *ja* (7). Од незаменичких одговора најбројније су, као што ћемо видети и у тесту на српском језику, реакције *milujem* (4), *mat' rád* (3), *mám rada* (3), *mám rád* (3), *l'ubim* (2), *l'ubit'* (2), *by mal mat' každý rád*, *by mal mat' človek rád*, *láska*, *milovanie*, *mám najradšej*, *mám rada* и сл. Ове реакције међу испитаницима теста на српском језику још су бројније *волим* (70); *волети* (20), *воли* (3), али има и других сличних *познајем* (3), *поштовати* (3),

сам, *ценим* (3), а, наравно, има и одговора у виду других заменица *мене* (20), *се* (18); *тебе* 15, *ја* 5 и др.¹⁹⁶

Асоцијативно поље стимулуса слов. *sebe*, првенствено је богато личним заменицама у облику датива (*мне* 57; *тебе* 17; *си* 16 итд.), а од пунозначних речи то су, очекивано, глаголи *дати*, *желети*, *даривати* и сл.: *dám* (13), *doprajem* (3), *dať* (2), *darujem*, *dám niečo dobré na jedenie*, *dávam*, *dávam najviac* итд.

Слична је ситуација и у тесту на српском језику. На првом месту су облици личних заменица, али у другачијем редоследу (*теби* 31; *мени* 25), а затим следе и наведени и слични глаголи и конструкције (*дајем* 11; *дати*, *купити* 7; *купујем*, *најбоље*, *помоћи* 4; *веровати*, *верујем*, *дај*, *доћи*, *желим најбоље*, *кажем*, *мислим*, *не угађам*, *о*, *обезбедити*, *помози*, *пребацујем*, *приуштити*, *самом*, *се*, *себичан*, *угодити*, *удовољити*, *учинити*, *учинити нажао*, *ја* 2 итд.).

Период полне зрелости и полне неактивности – девојаштво. Примери који се односе на период пре удаје говоре у прилог томе да је удаја једини циљ девојке (и њених родитеља): *Dievča na miesto. Dievča na vydaj.* (Záturecký 1975:) – циљно значење: слов. *па* + акузатив (KSSJ 2003). Она у кући смета, треба је се „ослободити“: слов. *Dievka je ako zlodej v dome.* (Záturecký 1975: 53) *Stará dievka ako krosná v dome zavadzia.* (Záturecký 1975: 560). У наведеним примерима мисли се на родитељски дом из којег девојка треба да изађе. Ипак, не сама и не на „улицу“, већ неко из родитељске куће треба да је изведе (в. примере *Dievča do dvanásteho roku češ, do šestnásteho strež, po šestnástém dekuj temu, kto ti vynese galibu z domu...* Záturecký 1975: 53). Оваква ситуација наглашава обавезну припадност жене да ли својој породици или мужевљевој¹⁹⁷. У прилог томе говоре други примери у којима се жена смештена на улици као јавном простору, поистовећује с проститутком: слов. *žena z ulice prostitutka* (SSJ), срп. *девојка на продају*¹⁹⁸ јавна жена, проститутка (Matešić 1982: 92), девојка с улице проститутка, уличарка (Matešić 1982: 92).

Семантика *улице* је и у неким другим примерима негативно обојена, на улици је или с улице потиче све негативно, мање вредно или безвредно. У речнику

¹⁹⁶ Из угла психолога би се ови одговори сасвим сигурно тумачили као одговори психички здравих особа. Било је на периферији и других реакција, али оне нису пресудне за наше испитивање.

¹⁹⁷ О присвајању жене говорићемо и ниже у контексту облика женских презимена.

¹⁹⁸ Ово је пример и онтолошке метафоре ЖЕНА ЈЕ СТВАР.

Матице српске као друго значење именице *улица* стоји 2. *беспослен и морално лабилан свет који велики део времена проводи на улици, беспризорни, уличари, уличарке* (РМС 6: 499).

Да бисмо додатно испитали дистинкцију приватни-јавни простор, испитаницима који су учествовали у нашем асоцијативном експерименту понудили смо стимулусе слов. *na ulici, v dome* и срп. *на улици* и *у кући*.

На стимулус слов. *na ulici* испитаници су имали следеће реакције које би се могле тумачити у негативном контексту: *bezdomovec* (19); *je neporiadok, bez domova, bez ženu, bývam, bývať, drogy, neistota, piť, po opici, prostitútka, sex, tma, tmavá nebezpečná štvrť, vandalizmus, zmoknutý bezdomovec, žijem, život, žiť*. Видимо да се улични простор концептуализује делом као угрожавајући.

Слична ситуација је код испитаника теста на српском језику: *пас* (14); *просјак* (5), *куче* (4), *живот* (3), *дилер* (2), *без крова над главом, бескућник, блеја, блуд, дама, жена, мрак, насиље, не волим бити осим у шетњи, простаци, псовке, сам одрасто, сиромах, смрт, странац, умрети*. Видимо да су међу српским испитаницима бројне асоцијације на улични простор *пас* и *живот*. Семантика пса је конотативно лоша у српском језику, пас је рђав, зао човек (ЈРМС 2011: 900) те бисмо са улицом могли асоцијативно повезати и фразеологизам *пасји живот* или поређење *живети као пас* у значењу живети *тешко, неподношљиво, ужасано* (ЈРМС 2011: 901).

Лични простор, код куће, или у кући, доживљава се управо супротно, као сигуран, заштитнички, што се потврдило и у одговорима наших испитаника на стимулусе слов. *v dome* и срп. *у кући* (слов. *teplo* 12; *je teplo* 6; *покој, godina* 5; *domov, kuchuňa*, 4; *je poriadok*, 3; *безпеће, je pokoj, pohoda, poriadok, prijemne* 2; *chcem byť, je pohoda, je čisto, keďže sme rozprávali o babke, láska* итд.: срп. *мир* 35; *породица* 9; *топлина* 4; *сигурност, слога, топлота, je топло* 3; *ред, топло* 2; *задовољство, мир и спокој, уживам, љубав и др.*).

Удаја и период полне активности – репродуктивни период. Како је у животу жене активни репродуктивни период најдужи и друштвено најзначајнији, у оквиру њега су се издвојили неки посебни периоди или стања. Први такав период је период око удаје, тј. на дан венчања (некада од веридбе или заручивања и у првим данима брака): слов. *nevesta, mladucha*; срп. *невеста, млада*. Други

период је трудноћа и период након порођаја (првих четрдесет дана или шест недеља). Најдужи период је репродуктивни, те се претпоставља да ће кроз трудноћу жена проћи више пута пре него што стигне до периода климактеријума, којим се њен живот „као жене“, у смислу стереотипа – завршава.

Удаја најављује најзначајнији гранични догађај – дефлорацију, с којим је у нераскидивој вези: слов. *dievča* – млада неударена жена (SSSJ), *slečna* – девојка у развоју или неударена жена (SynSS) синоним *panenka*, *panna* (SynSS) и срп. *госпођица* (РМС 1: 541; ЈРМС 2007: 215), синоним *девица* (Тосић и сар. 2008: 139). Ако се девојка дуго не уда, постаје слов. *stará dievka* (SSJ), *stará panna* (KSSJ) и срп. *бабадевојка* (РМС 1: 116), *уседелица* (РМС 6: 574).

Да бисмо проверили табуизацију дефлорације и самог сексуалног односа понудили смо нашим испитаницима стимулусе слов. *venček*, *tie veci* и срп. *девичњак* и *оне ствари*. Такође смо желели да проверимо колико су речи слов. *venček* и срп. *девичњак* млађој популацији уопште познати.

Словачко *veniec* или *venček* је говорни израз за девичанство, а симболизује га на свадбени венац који млада носи на глави као круну током венчања (TLKS). Реч *veniec* (срп. *венац*) има примарно другачије значење, а развила су се друга, па тако *veniec* може означавати и округли колач (уп. *куглоф*), али и плесну забаву, нпр. завршни бал у плесној школи (KSSJ; SSJ), те смо првенствено очекивали овакве одговоре.

Реакције наших испитаника на стимулус *venček* одговарају превасходно савременим значењима (tanec 31; kakaový 16; kvety 14; veniec 9; zelený 7; rúpara 6 итд.), али има и реакција којима наши респонденти потврђују да знају о чему се ради: *nevinosť* (3), *panenstvo* (3), *svadba* (2), *svadobný* (2), *ľudové zvyky* (2); *dievčatá*, *panenský*, *už nemám*.

Испитаници су у тесту на српском језику реакцијама показали да већином знају о чему је реч (невиност 27; химен 22; девица 15; вагина 6; крв, секс, цвет 5; бол, девојка, жена 4 и др.), али је било и другачијих одговора (биљка, врт, маслине, не знам, не знам кај је сад па то, не знам шта је, шта је то 2; архаизам, ваљда биљка, воће, не знам за реч, не знам шта је то).

У тесту на словачком језику, на стимулус *tie veci* није било јасног одговора, мада је било реакција којима се именује полни однос (sex 2), али и менструација

и друге „женске ствари“ (krámy, menštruácia, ženské, ženské veci, ženské veci - menštruácia, antikoncepcia), али и уопште „нешто тајно“, неки табу (tabu 2, niečo tajné, o ktorých sa nehovorí, tajné a len moje, tajomné, tajomstvo, tajuplné, tote oné, univerzálne pomenovanie). Видимо да конструкција *tie veci* јасно одражава табуизацију, али она није увек усмерена на сам полни однос.

У српском језику ситуација је другачија – по *оним стварима* велика већина испитаника препознаје полни однос (секс 81; табу 9; кревет 5; љубав 4; забрањено, радити 3; волим, грех, тајна 2 итд.), али има и реакција у смеру *женских ствари* (женске, женске ствари, менструација).

У словачком језику се о трудној жени говори само описно, придевима: *tehotná, ťarhavá, samodruhá, gravidná* експр. *obťažkaná*, нар. *hrubá, ťaršená* (SynSS)¹⁹⁹ и фразеологизма: *v druhom stave, v inom stave, v požehnanom stave* (SynSS). У српском језику постоји именица *трудница*, придеви *трудна* (РМС 6: 315), *бременита* (РМС 1: 270), као и фразеологизми: *у другом стању, у благословеном стању* (ЈРМС 2007: 1266). Многи ови називи одражавају табуизацију трудноће, нарочито описујући је као *стање*.

Наши респонденти у асоцијативном експерименту реаговали су слично на стимулус слов. *tehotenstvo* и срп. *трудноћа*.

Интересантно је да се још у трудноћи, као и на самом порођају (уп. *dieťa sa narodí, дете се роду*) профилише дете, а не мајка. Тако је и у асоцијативним пољима стимулуса слов. *tehotenstvo* и срп. *трудноћа* (в. *dieťa 37; bábätko 12; nový život 6* и др.; срп. *беба 69; дете 25* итд.). Ипак има и реакција којима се профилише

¹⁹⁹ Из угла лексикографије интересантно је колебање у запису ових придева у речницима словачког и српског језика. Док су старији речници оба језика наводили овај придев посебно у женском роду (в. слов. *tehotná* (SSJ) и срп. *трудна* (РМС 6: 315)), у новијим речницима примећујемо доследност у навођењу ових придева у мушком роду. У речницима словачког језика уз облик мушког рода стоји коментар да се придеви користе у женском роду, а у мушком само пренесено, док се облик средњег рода не коментарише (в. SynSS нпр. *tehotný*). У једнотомнику Матице српске овај придев наведен је такође у мушком роду – *трудан*, при чему да би се оправдао запис у мушком роду, као прва два значења наводе се архаична значења: 1. арх. обузет умором, уморан, 2. арх. који задаје труда, који умара, тежак; и тек у трећем значењу 3. (најчешће у ж. роду: *трудна*) која носи дете у себи, која је у другом стању, бременита (о жени) (ЈРМС 2007: 1346). Још је важно рећи и то да су прва два овде наведена значења у шестом тому речника Матице српске наведена као значења придева *трудан* у мушком роду и са дугосилазним акцентом (*трудан*), а да је придев *трудна* којем је приписано (само) треће значење, са дугоузлазним акцентом (*трудна*). У једнотомнику МС акценат се наводи варијантно и није јасно да ли је дошло до мешања акцената у све три значења или се акценат у односу на значење мења, с обзиром на то да су сва три значења наведена уз исту лексикографску јединицу.

жена (слов. *žena* 5; *materstvo*, *mama*, *mama*, *materská*, *matka*, *najkrajšia časť života ženy*, *tehotná žena*, *žena s bruškom*; срп. *мама* 3; *дебљина* 2; жена, жена у другом стању, мајка)

Следи период око порођаја слов. *rodička* (SynSS, KSSJ), срп. *породиља*; и мајчинство: слов.: *matka*, *mať*, *mater*, *mama* и сл. (SynSS) / срп. *мајка*, *мамуца* итд. (РМС 3: 278). Жене које нису испуниле очекивања патријархалног друштва те остале неудате или без деце означене су описно или експресивно: слов. *stará dievka* (SSJ), *stará panna* (KSSJ); *požilá panna* (Záturský 1975: 60), срп. *бабадевојка*²⁰⁰ (РМС 1: 116), *уседелица* (РМС 6 1990: 574); слов. *neploďná*, *sterilná* (SynSS), срп. *неплодна*, *стерилна*, *јаловица*, *нероткиња* (ЈРМС 2007: 500), *неродуша*, *неротка* (РМС 3: 757).

У асоцијативном тесту нашим испитаницима задали смо и стимулус слов. *matka* и срп. *мајка*. Као што је то обично био случај и са другим стимулусима којима се именује особа једног пола, словачки испитаници су, чешће него српски, наводили особу супротног пола. Тако је и овде. У одговорима словачких испитаника на стимулус слов. *matka*, најбројнија реакција је *otec* (20), затим *Katka* (19)²⁰¹, следи *dieťa* (15) и *mama* (15) и тек на петом месту *láska* (12), док је у тесту на српском језику ситуација нешто другачија. Испитаници теста на српском језику најчешће су на стимулус *мајка* одговорили реакцијом *љубав* (33), затим *дете* (12), *моја* (11), тек на четвртном месту *оцац* (11) и као пета по реду је реакција *мама* (9).

Иако смо одговоре наших испитаника тумачили досад у контексту стереотипа, чини се да је асоцијативно поље стимулуса мајка саткано од бројних прототипа, тј. верујемо да се стереотип мајке у словачкој и српској култури изградио не на основу конструкта, већ на основу прототипа – тј. индивидуалних искустава чланова заједнице.

Ово је још упадљивије у случају стимулуса слов. *mama* и срп. *мама* а на то нас упућују бројне реакције којима маму респонденти присвајају себи, (моја 27;

²⁰⁰ У Матешихевом речнику (Matešić 1982: 6) овај пример се наводи као фразеологизам *баба дјевојка* са значењем уседелица. У савременом српском језику ради се о сложеници *бабадевојка* (ЈРМС 2007: 55) а семантика је иста. У том смислу неки аутори говоре о лексичкој фраземи (в. Čermák 2007: 60 и Lipka 1992: 96).

²⁰¹ У словачком језику постоји изрека *Aká matka, taká Katka* која одговара српском нпр. *Какав оцац, такав син*.

моја 13), али и друге реакције из којих је јасно да испитаници имају на уму своју мајку (слов. *mamina, mamička, mamka, milujúca*, 2; *Kami, Oľga, jej smiech, kamarátka, kráľovná, kuchyňa, láskavá, mamin úsmev, maminka, moja mama, moja mama mám ju rád, môjho tretieho brata, najbližšia osoba, najlepšia, neha, nekonečná láska, no proste mama, objatie, obraz mojej matky, pocit domova, poklad, pokoj, pomoc, priateľka, prvé slovo, sa o mňa bojí, starostlivosť, všetko, vždy sa o nás postará, zlá, úsmev, úžasná*; срп.: подршка 7; доброта, лепа, мама, најбоља, нежност, очи, све на свету, снажна, срећа, тепање 2; Весна, Нада, безусловна љубав, бескрајна љубав, благо, волим, волим је, геније, давеж, далеко, дебела, дивна, досадна за твоје добро ;), жена за све, животни ослонац, искрена љубав, књиге, најбоља мама на свету, моја мама, најбољи пријатељ, највећа подршка на свету, највећи дар, најдража, најдража на свету, неадекватна, нераскидива веза, одрицање, ослонац, особа која ме је родила, пожртвовање, помоћ, сарма, светиња, светлост, сигурност, сигурност, плава хаљина, срце, стуб, топлина, туга, царица, љубав и срећа).

Губљење репродуктивне функције – старост. На крају свог репродуктивног живота, жена улази у *прелазно доба* (JPMC 2011: 276), слов. *prechod, klimaktérium* (SynSS), срп. *климакс, климактеријум, климактерична* (PMC 2: 736) и постаје *starena, baba, babka, starka, starucha, bibčka, babiska, babizňa, stariga, starigaňa* (SynSS), срп. *баба, бакица, старица, нана, старамажка, баја, старка* (Ћосић и сар. 2008: 32, 586) и сл.

Климактеријум (слов. *prechod*) дефинише се као период гашења полне (репродуктивне) активности код жена (SSJ). Ово стање праћено је различитим симптомима који су у стручној литератури детаљно обрађени и обично се у једној групи издвајају вазомоторички симптоми – валунзи, ноћно презнојавање, палпитације (лупање срца), а у другој групи су психички симптоми – несаница, плачљивост, погоршање меморије, раздражљивост, склоност депресији, смањена способност одлучивања, лоша концентрација, губитак либида, промене расположења, губитак самопоуздања (Šimeková 2009: 14). У овим симптомима видимо објашњење за бројна пејоративна значења, као и изведенице, полусложенице и сложенице с пејоративним значењем: слов *baba, starena* нпр. *nepříjemná, zlá, protivná žena – klebetná, zlostná baba; zbabelec, bojazlivec, slaboch –*

nebud' baba! (KSSJ); *neprijemná, protivná baba, klebetná, zlostná baba, je to nemožná baba, plače/fňuká ako baba veľmi; ruky sa tu trasú ako starej babe, ježibaba* (SSSJ) и др.; срп. *бабускера* (ЈРМС 2011: 54), *наџак-баба* (ЈРМС 2011: 46), *плашљива особа, кукавица* (ЈРМС 2011: 54), *бабарога* (ЈРМС 2011: 54), *(баба)вештица* (ЈРМС 2011: 137) и др. Оваквом закључку доприноси често довођење у везу или правдање емотивног, афективног или другог неадекватног или нежељеног понашања или изражавања емоција жене њеним хормоналним статусом, нпр.: *у ПМС-у је, мора да је у климаксу, климактерична је* и сл.

Нашим испитаницима понудили смо и овај стимулус – слов. *klimaktérium* и срп. *климакс*. Намерно смо као стимулус понудили интернационализам, да бисмо видели у којој мери ће испитаници понудити домаћи, словачки или српски, назив.

Словачки испитаници су у највећем броју одреаговали наводећи домаћи синоним (*prechod 22*, али и *menopauza 10*). Изгледа да наши испитаници имају увида у симптоме климактеријума, у смислу таласа врућине (валунга), с обзиром на то да је веома чест одговор био и *klíma* (12), *teplo* (5), . Многи, нажалост, нису ни знали о чему се ради (*nevíem 7; baktéria 6, baktérie 6 nepoznám 5; nemám šajnu, nepoznám to, nepoznám toto slovo, nepoznám, netuším, netuším čo to je, nevíem čo je, nevíem čo to je, neznámo, čo to je?, čože?* и сл.)

Ипак одговоре са климатизацијом и расхлађивањем можемо тумачити и као непознавање страног еквивалента (*niečo s klimatizáciou, niečo s klímou*).

Испитаници теста на српском језику, с обзиром да се у њему у већој мери користи страни термин, чешће су именовали симптоме климакса: *нервоза 9; бес, врућина, лудило, промена 4; валунзи, хормони 3; други пубертет, моја мама, прелаз, промене, топлота 2; валови врућине, валунг, зној, зрелост, катастрофа, неуроза, промена расположења, расположење, ударила врућина у главу*).

3.1.5. Закључне напомене

Према изнетим претпоставкама, можемо закључити да је овим делом истраживања потврђено да се стереотип жене конструише да подржи и промовише улогу жене као мајке и супруге.

На основу анализе речничке грађе, најпре смо издвојили именице којима се означава особа женског пола с обзиром на животну доб. Видели смо да, иако се

ради о веома блиским и сродним словенским језицима, има разлика у виду концептуализације те и вербализације животних периода жене. За разлику од српског језика, где се лексикализованим деминутивом *девојчица* означава период пре добијања менструације, а лексемом *девојка* период полне зрелости, али не активности, тј. период до удаје, у словачком језику концепт *dievča* обухвата цео период пре удаје, што се објашњава тиме што прва менструација није доносила промене у друштвеном животу девојке, није утицала на њен статус у породици или друштву.

У реакцијама испитаника на стимулусе *dievčatko*, *Dievčatko je* и *dievča*, *Dievča je* желели смо да проверимо да ли у словачком језику можемо говорити о лексикализацији слов. *dievčatko*, као и у српском језику. Закључили смо да, иако се у АП стимулуса *dievčatko* профилише превасходно девојчица, не може доћи до лексикализације деминутива за именовање женског детета све док се значење слов. *dievča* не устали за профилисање старије девојке или неудате жене, што није сасвим случај. Иако примећујемо разлику у концептима *dievčatko* и *dievča*, као да у развојном периоду недостаје још један језички концепт који би био прави еквивалент српском *девојка*.

Етимологија издвојених именица слов. *dievča*, *žena*, *starena*, *baba* и срп. *девојка*, *жена*, *старица*, *баба* потврђују претпоставку о подели животних периода жене на период полне незрелости (девојчица, само у српском), период полне зрелости, али полне неактивности (девојка, *dievča* – она која жели дете), затим период полне активности, репродуктивни период (жена – она која рађа) и период након гашења репродуктивне функције (баба – она која брине о деци). Иако смо лексеме слов. *starena* и срп. *старица* издвојили из речника као неутралне номинације којима се именује стара жена, показало се да оне не представљају логичан континуум у наведеном низу.

У анализи реакција на стимулусе слов. *dievčatko* и срп. *девојчица*, слов. *Dievčatko je...* и срп. *Девојчица је...*, слов. *chlapец* и срп. *дечак*, слов. *dievča* и срп. *девојка*, слов. *Dievča je...* и срп. *Девојка је*, слов. *mládenec* и срп. *младић*, слов. *babka* срп. *баба*, слов. *Babka je...* и срп. *Баба је*, слов. *dedo* и срп. *деда*, слов. *starena* и срп. *старица*, слов. *Starena je...* и срп. *Старица је*, слов. *starec* и срп. *старац*, показало се да се елементи категорије женствености лепота и привлачност,

нежност, осећајност, чедност, приписују већ женском детету, што тумачимо као интервенцију културе, која девојчицу припрема за улогу мајке и супруге. Након репродуктивног периода, жена се ослобађа стереотипа женствености, али јој остају активности везани за послове у кући. Реакције на стимулусе слов. *babka* и срп. *баба* говоре нам да је баба веома позитивно конотирана. Као што је то случај и са мајком, која се концептуализује из угла детета, и баба се концептуализује субјективно (прототипично) из угла унучета, те отуда толико позитивних реакција.

На крају смо испитивали вербалну табуизацију граничних периода и стања жене: менструацију, дефлорацију, трудноћу, мајчинство, климакс. Од свих наведених периода и стања менструација и трудноћа имају највише синонима којима се означавају описно, еуфемистички. Овај део дисертације отвара могућности за нова истраживања асоцијативности заменичких речи.

3.2. Метафоричка концептуализација женствености

Истраживање метафоре у филозофији и лингвистици има дугу традицију, од Аристотела²⁰² преко Вика, Канта, и многих других (в. Johnson M. 1981; Vico 1982: 161–162; Jakobson [1956]2002; Jäkel 1999; Зубакина 2011; Добжиньская 1990)²⁰³. Само у двадесетом веку можемо издвојити, на пример, интеракцијску теорију Ајвора Армстронга Ричардса и Макса Блека, структуралистичку теорију Романа Јакобсона, прагматичку теорију Џона Серла, теорију метафоре проводника Мајкла Редија и сл. (Stanojević 2008: 20–38). С теоријом појмовне метафоре Џорџа Лејкофа и Марка Џонсона, једном од првих и носећих теорија когнитивне

²⁰² Умберто Еко (Еко 2004: 7) наглашава Аристотелов значај и примећује: „Врло брзо избија на видело још једна противречност и парадокс у овој расправи: након хиљаде прелистаних страница о метафори мало њих се може похвалити да доносе нешто ново у односу на све или три фундаменталне Аристотелове идеје“. Еко подвлачи да је још Аристотел схватио да метафора није улешавање, „већ средство спознаје, јасноћа и загонетка“ (Еко 2004: 53).

²⁰³ Други од наведених аутора теорије појмовне метафоре, Марк Џонсон, није лингвиста већ филозоф и у оба наведена дела – *Metaphors we live by* као и у *Philosophy in the Flesh: the Embodied Mind and its Challenge to Western Thought*, наглашена је филозофска страна ове теорије (в. Lakoff G., Johnson M. [1980] 2003: 185–222). Џонсон је своје филозофске ставове искуственог реализма, утемељене на теорији појмовне метафоре, изнео у књизи *The Body in the Mind: The Bodily Basis of Meaning, Imagination, and Reason* (Johnson M. 1987).

лингвистике, представљеном 1980. године у књизи *Metaphors we live by* (2003)²⁰⁴ и касније у књизи *Philosophy in the Flesh: the Embodied Mind and its Challenge to Western Thought* (1999)²⁰⁵ метафора добија нови смисао: она се више не посматра само као језички украс, стилска фигура, већ је доказано да представља механизам концептуализације света, когнитивни процес којим изражавамо и формулишемо (вербализујемо) нова сазнања (Кубрякова и др. 1996: 55–56; Evans 2007: 33–35)²⁰⁶. Код овако схваћене метафоре треба разликовати два нивоа: концептуалну или појмовну метафору (сазнајни механизам) и метафорички језички израз (Lakoff G., Johnson M. [1980] 2003: 4–6; Kövecses 2010: 4). У том смислу треба скренути пажњу на дискусије у вези са односом метафоре и поређења (Ortony 1993, Miller 1993, Black 1993, Searle 1993, Cohen 1993 и др.) које произилазе из разумевања метафоре само на нивоу језичког израза а не на нивоу концептуалне структуре. Како кажу Лејкоф и Тарнер (Lakoff G., Turner 1989: 133), оваквим се дефинисањем губи из вида смисао појмовне метафоре а то је: разумевање једног појма у терминима другог појма. Концептуална метафора може се изразити и формом „А је Б“, исто као и формом „А је као Б“, само што је у другом случају тврдња „слабија“, али у оба случаја долази до разумевања једног појма у терминима другог (Lakoff G., Turner 1989: 133). Формом „А је Б“ представља се и *лексичка метафора* под којом се у најкраћем подразумева „пренос имена с једног појма на други на основу сличности“ и која је тако поред метонимије и синегдохе један од основних механизма семантичке деривације те постизања полисемије (Драгићевић 2007: 148) у чијој су основи управо процеси концептуализације, категоризације и номинације (Лешћева 2014: 47).²⁰⁷

²⁰⁴ Теорију Лејкофа и Џонсона је на српском језичком материјалу прва представила Душка Кликовац у монографији *Метафоре у мишљењу и језику* (Кликовас 2004). Она се питањем метафоричке концептуализације предлога са општим значењем „садржавања“ у српском и енглеском језику бавила и у својој књизи *Семантика предлога: студија из когнитивне лингвистике* (Кликовас 2000).

²⁰⁵ Пето и шесто поглавље ове књиге у преводу на српски језик објављени су у хрестоматији из когнитивне лингвистике *Језик и сазнање* коју су уредиле Катарина Расулић и Душка Кликовац (в. у литератури Лејкоф, Џонсон 2014).

²⁰⁶ Иако је тек након књиге Лејкофа и Џонсона ова теорија научно шире прихваћена, Ана Зализњак (Зализњак 2013: 51) подсећа нас да су сличне ставове, независно један од другог, раније изложили и у анализи применили Арутјунова (Арутюнова 1976: 93–111) и Успенски (Успенский 1979). На сличну врсту, како сама каже „научне амнезије“, упозорава и Јасмина Грковић-Мејџор (2013: 225 фн. 6) говорећи о Касиреровом (1998: 146, 147) схватању метафоре.

²⁰⁷ Више о когнитивним основама полисемије в. Лешћева 2014: 46–100.

Разумевање једног појма у терминима другог, како кажу Лејкоф и Џонсон, тј. процес метафоричке концептуализације подразумева пресликавање структуре једног појмовног домена (изворни домен) на други појмовни домен (циљни домен). Изворни домен је обично чулно сазнатљив, конкретан и помоћу њега разумемо циљни, обично апстрактан и чулима недоступан, појмовни домен. Неки од већ класичних примера оваквих пресликавања су појмовне метафоре²⁰⁸: ЛУБАВ ЈЕ ПУТОВАЊЕ (нпр. *Види докле смо стигли*), ВИШЕ ЈЕ ГОРЕ²⁰⁹ (нпр. *Подигли су му плату*), ВРЕМЕ ЈЕ ПРОСТОР (нпр. *Време је стало*), РАСПРАВА ЈЕ РАТ (нпр. *Агресивно ме је напао и нисам могао да победим његове аргументе*) и др. при чему су појмови ЛУБАВ, ВИШЕ, ВРЕМЕ и РАСПРАВА појмови циљног домена које разумемо и о којима говоримо у терминима другог појмовног домена (ПУТОВАЊЕ, ГОРЕ, ПРОСТОР, РАТ). Осим оваквих пресликавања код концептуалне метафоре важне су и последице разумевања циљног домена преко изворног домена и ту говоримо о *метафоричком закључивању* о неким аспектима циљног домена на основу знања о изворном домену (Lakoff G., Johnson M. [1980] 2003: 9, 91, 96, 136). Према начину пресликавања издвојено је више типова метафора: структурне (један појам се структурира помоћу другог појма: РАСПРАВА ЈЕ РАТ; Lakoff G., Johnson M. [1980] 2003: 3–13), оријентационе метафоре (потичу из просторне оријентације: ВИШЕ ЈЕ ГОРЕ; Lakoff G., Johnson M. [1980] 2003: 14–21) и онтолошке метафоре (помоћу њих елементе искуства: догађаје, активности, идеје и сл. видимо као ентитете или супстанце: ИНФЛАЦИЈА ЈЕ ЕНТИТЕТ; Lakoff G., Johnson M. [1980] 2003: 25–33).

Поред наведена три типа метафора говори се и о сликовним метафорама код којих метафоричко пресликавање функционише исто као и код других типова метафора: структура једног домена пресликава се на структуру другог, али су овде домени конвенционалне менталне слике (Lakoff G. 1993). У контексту нашег истраживања можемо навести пример сликовне метафоре у називу за тип копче у слов. *babka a dedko* (али и *dedko a babka*, *babka-dedko*, *dedko-babka*) и српски

²⁰⁸ Појмовне метафоре се по предлогу аутора теорије појмовне метафоре пишу великим словима чиме се указује на то да се ове појединачне речи не јављају у говору као такве, већ да истичу концептуални ниво свих метафоричких језичких израза које се њоме могу обухватити (Kövecses 2010: 4).

²⁰⁹ Концептуализацијом вертикалне димензије бавила се Катарина Расулић у својој докторској дисертацији касније објављеној под називом *Језик и просторно искуство: концептуализација вертикалне димензије у енглеском и српскохрватском језику* (Rasulić 2004).

мушко-женско где је *babka* (такође још *oško* или *uško*), тј. *женско* отворени или шупљи део механизма који прихвата други део у облику удице – *dedko* (*háčik*) (SSSJ), срп. *мушко-женско*. Ова метафора у српском језику не користи се само у контексту механизма копчања већ *мушки* део може бити било који део справе или неког механизма који може да се закачи, удене, увуче или било како испуњава *женски* део (нпр. утичница, различити каблови и сл.) (ЈРМС 2007: 369, 747).²¹⁰ Јасно је да се ова метафора изводи директно из представе мушких и женских гениталија и њиховог спајања током полног односа.

Метафоре се још могу поделити и према степену општости на оне генеричког и специфичног нивоа (Evans 2007: 90. 203–204). Да би објаснили разлику између ова два типа метафора Џ. Лејкоф и М. Тарнер (Lakoff G., Turner 1989: 80–83) упоредили су метафоре ДОГАЂАЈИ СУ РАДЊЕ И ЖИВОТ ЈЕ ПУТОВАЊЕ. Однос између ових двеју метафора аналошки је односу између рода и врсте у биологији, јер у билошкој таксономији врсте морају имати све карактеристике рода, а род је дефинисан малим бројем општих особина док специфичности врсте на том нивоу остају недефинисане (Lakoff G., Turner 1989: 80–81). Тако ће метафоре типа ДОГАЂАЈИ СУ РАДЊЕ бити метафоре генеричког нивоа, јер немају устаљен изворни и циљни домен као ни јасно дефинисан списак ентитета који учествују у метафоричком пресликавању, док ће метафоре као ЖИВОТ ЈЕ ПУТОВАЊЕ, код којих су домени и пресликавање дифинисани, спадати у групу метафора специфичног нивоа (Lakoff G., Turner 1989: 81). Метафоре специфичног нивоа још се називају и метафоре основног нивоа, јер су појмовни домени појмови основног нивоа концептуализације.²¹¹

Врло брзо након објављивања теорије о појмовној метафори, научници су почели да увиђају и значај концептуалне метонимије²¹² као и различите односе између метафоре и метонимије у конструкцији значења²¹³. Тако је Л. Хосенс

²¹⁰ К. Кон (Cohn 1987) каже да Французи женским именима називају шупљине у земљи направљене приликом нуклеарних проба те и овде препознајемо концептуализацију шупљине као жене кроз сликовну метафору. На ово се може надовезати и пример срп. шупљи батаљон као шаљиви пејоративни израз за женску војну јединицу (ЈРМС 2011: 63).

²¹¹ О концептуализацији и основном нивоу концептуализације в. у уводном делу овога рада.

²¹² В. зборнике Barcelona (ed.) 2000; Dirven, Pörings (eds.) 2003; Panther, Radden (eds.) 1999.

²¹³ Разлика између појмовне метафоре и појмовне метонимије је у томе што се код метафоричких пресликавања она врше између два домена, а у случају метонимије у оквиру једног истог домена.

(Goossens 1990)²¹⁴ у свом раду *Metaphtonymy: the interaction of metaphor and metonymy in expressions for linguistic action* први пут увео термин *метафтонимија* којим означава различите врсте интеракције између метафоре и метонимије. Овај термин у српској лингвистици прва је представила Р. Драгићевић (2005). Иако Хосенс у свом чланку нуди и поделу на интегрисану и кумулативну метафтонимију у оквиру којих разликује даље подтипове, њихово одређивање није сасвим прецизно, тиме ни јасно, па ова подела, осим самог термина (метафтонимија) није заживела. Интересантно је да у когнитивнолингвистичким радовима обично нема посебно издвојене појмовне синегдохе и да се сви меронимијски односи (однос целине и неког њеног дела) тумаче као тип метонимије (Lakoff G., Johnson M. [1980] 2003: 36; Kövecses 2010: 179–184). Један од ретких радова који се бави питањем разликовања метонимије и синегдохе у кључу когнитивне лингвистике је рад К. Сета (Seto 1999) *Distinguishing Metonymy from Synecdoche*. Ипак, основа за разликовање метонимије и синегдохе код К. Сета у супротности је са традиционалним схватањем ова два појма: све партонимске односе (нпр. рука – тело) Сето приписује метонимији, док таксономске односе приписује синегдохи (нпр. дрвеће – јела). Нама је ближи приступ раздвајању ових појмова (синегдохе и метонимије) према критеријуму отуђивости (в. Warren 2006, Bredin 1984). У складу са овим приступом под метонимијским односом сматрају се односи између блиских ентитета (контакт), нпр. *жена – сукња*, а под синегдохом односи унутар ентитета, нпр. *део тела – тело* или *кућа – праг* (в. Ковачевић 2000: 45, 61; Драгићевић 2007: 175, 179). Како овде говоримо о концептуалном нивоу, то да ли ће се неки ентитети концептуализовати као део исте целине или као одвојени али блиски ентитети не мора бити универзално већ, нарочито код граничних (апстрактних, просторних и сл.) примера, пре културно специфично или чак индивидуално специфично. У прилог овоме говоре

²¹⁴ Презиме Goossens (не само у вези са именом овог аутора) у текстовима на српском језику налазимо транскрибовано на два начина: у форми Хосенс, али и Гусенс. Ми смо се одлучили за транскрипцију Хосенс која је у складу са изговором овог презимена на холандском језику (<http://forvo.com/word/goossens/>) и уједно је препоручена транскрипција према важећем правопису српског језика (ПСЈ 2011: 241–245).

различити приступи оваквим односима, нарочито када се у расправу уведе и питање таксономије (Rasulić 2010).²¹⁵

На основу бројних објављених чланака и одбрањених мастер радова и докторских дисертација на различите теме у вези са теоријом појмовне метафоре можемо рећи да у српској лингвистици постоји велико интересовање за овај, когнитивистички приступ метафори као и да је он српској лингвистичкој јавности добро познат (в. нпр. Piper 1997; Ivić 2002: 34–44; Грковић-Мејдор 2013: 347–363; Radić-Bojanić 2010; Поповић И. 2012; Komaromi 2016; Kosanović 2016; Đurić, Ćirić 2014 и многи други)²¹⁶. У словачкој лингвистици ситуација је нешто другачија. Когнитивна лингвистика се у Словачкој тек полако етаблира те тако и теорија појмовне метафоре. За сада можемо издвојити следеће монографије у којима се у мањој или већој мери разматра теорија појмовне метафоре: *Metafora na rozhraní vedeckých disciplín* Виктора Крупе (Krupa 1990), *Variety metafory* и *Metaforika činnostného aspektu jazyka* Алене Бохуњицке (Bohunická 2013, 2014), *Sloveso vo svetle kognitívnej gramatiky* Мирославе Кисељове и Мартине Иванове (Kysel'ová, Ivanová 2013), *Jazyk a (po)rozumenie z aspektu kognitívnej lingvistiky* Зузане Ковачове (Kováčová 2015), *Modely a metafory v odbornom ekonomickom jazyku* Марије Полчицове (Polčicová 2006)²¹⁷ (в. и чланке Krupa 1997, Gáliková 2011, Demjanová 2010 и др.).

²¹⁵ Ако бисмо желели да применимо овај приступ у контексту нашег истраживања које ћемо изложити у наставку, могли бисмо рећи да се у преносу слаткоће са млека на мајку ради се о нарочитом типу интегрисане метафтонимије – метонимије у метафори, а када су у питању топлота и мекоћа које везујемо за топле и меке мајчине руке, кожу, груди и сл. радило би се о синегдохи (*pars pro toto*) као основи за метафору. Ипак, како овакве спецификације у когнитивнолингвистичким радовима нису широко прихваћене, ни ми се нећемо њима везивати.

²¹⁶ У Узајамној библиографско-каталожској бази података COBIB.SR за упит према кључној речи појмовна метафора постоји чак 69 чланака, монографија и др. домаћих аутора, већином на српском, али и на енглеском језику. В. <http://www.vbs.rs/>. Радова свакако има и више – ово је фонд којим располажу библиотеке у Србији. Базу смо прегледали 12. октобра 2016.

²¹⁷ У електронском каталогу Централне библиотеке Словачке академије наука за упит метафора од укупно 56 одредница, ако изузмемо преводе, само једна је о концептуалној метафори словачког аутора, тј. ауторке. В. <https://chamo.kis3g.sk/search/query?term_1=metafora&theme=uksav>. Базу смо прегледали 12. октобра 2016.

3.2.1. О примарној метафори

У оквиру теорије појмовне метафоре развила се и *теорија примарне (основне) метафоре*²¹⁸. Постоје три услова за примарну метафору: прво – пресликавања између изворног и циљног домена директно су мотивисана искуством; друго – примарне метафоре се формирају помоћу несвесних и преконцептуалних асоцијација између елемената (примарних изворних и циљних концепата), примарни циљни концепт повезан је са аспектом чулног искуства а примарни изворни концепт представља субјективни одговор или вредновање неког аспекта чулног искуства; треће – примарни изворни и циљни домен деле суперсхематску структуру и ово је познато као *правило суперсхеме (the Superschema Rule)* (Evans 2007: 166–167).

Џозеф Грејди (Grady 2005, 2008) наводи следеће елементе структуре (суперсхеме) које су заједничке изворном и циљном домену у случају примарне метафоре и наглашава да су они на још апстрактнијем нивоу него сликовне схеме²¹⁹: 1) онтолошке категорије – овај параметар се односи на начин конструисања изворних концепата као догађаја, процеса, ствари, односа и др., 2) скаларност/димензионалност – неки основни концепти као што су *висок, тежак* и сл. су у основи скаларне док друге (*долазак, унутрашњост* и сл.) то нису и овај параметар важан је за метафоре као што је БЕС ЈЕ ВРЕЛИНА где су оба домена по природи скаларна; 3) арност (појам позајмљен из математике и рачунарства) – упућује на број ентитета који учествују у датом односу или сценарију; на пример, енглески глагол *put* (исто важи и за срп. *ставити*) типично уводи трочлани однос: особа поставља предмет на локацију; 4) аспект, 5) ограниченост – да ли је дати ентитет, процес и сл. схваћен као ентитет или процес са јасним границама (књига и град, на пример, имају релативно јасне просторне границе, *сат* или *прослава* имају временске границе, док их, на пример, *вода, срећа* и сл. немају), 6) структура трајектор – оријентир (профил – база) – односи се на асиметрију у већини сценарија који обухватају више од једног учесника: један је трајектор (профил) а други представљају оријентире (базе), ова асиметрија се препознаје у просторним

²¹⁸ Радова на српском језику у којима се примењује теорија примарних метафора нема много в. Миљковић 2015а, 2015б, 2016 и др.

²¹⁹ О сликовним схемама в. у Уводу овога рада.

сценаријима (*књига на полици: књига* је трајектор, а *полица* је оријентир) као и у непросторним (*Том личи на Филипа.: Том* је трајектор, а *Филип* је оријентир); 7) каузалност – огледа се у пресликавању између, на пример, (социјалне, психолошке) принуде и несавладиве физичке силе (*Пријатељи су ме гурнули/повукли у волонтерски рад*) где каузатор и каузирано у сценарију гурања или повлачења одговарају онима у сценарију наговарања или принуде.

Како наводе Лејкоф и Џонсон (2014), *теорија примарне метафоре* састоји се из четири дела која потичу из одвојених истраживања. Први део обједињене теорије примарне метафоре је *теорија стопљености* у процесу учења коју је развио Кристофер Џонсон (Johnson C. 1997). *Теорија стопљености* односи се на стопљеност субјективног и чулно-моторног искуства код мале деце. На пример, код беба је субјективни доживљај привржености типично повезан са чулним искуством топлоте и у периоду стопљености се везе између та два домена граде аутоматски. Временом, током периода *разлучивања* деца почињу да праве разлику између њих, али та повезаност остаје и тако се изградила појмовна метафора ПРИВРЖЕНОСТ ЈЕ ТОПЛОТА (Лејкоф, Џонсон 2014).

Други део представља *теорија примарне метафоре* Џозефа Грејдија (Grady 1997а, 1997б, 1999, 2005 и др.). Ова теорија издваја „атомске“ метафоричке делове (примарне метафоре) у оквиру комплексних, „молекуларних“, метафора које настају помоћу *појмовног обједињавања* (в. Лајкоф, Џонсон 2014).

Трећи елемент је *неуронска теорија метафоре* Сринија Нарајанана (Narayanan 1997) која објашњава како функционишу метафоричка пресликавања на нивоу неурона, тј. описује „анатомију“ метафоре. Здружености из периода стопљености остварују се на нивоу неурона и њиховим истовременим активирањем долази до стварања трајних неуронских веза између неуронских мрежа које одређују различите појмовне домене (Лејкоф, Џонсон 2014; Lakoff G. 2008: 23, 25 даље; Feldman 2006).

Четврти и последњи део обједињене теорије примарне метафоре је *теорија појмовног обједињавања* Жила Фоконијеа и Марка Тарнера (Fauconnier, Turner 2002). Ова теорија настала је с циљем да објасни улогу језика у конструисању креативног значења, рецимо нових, необичних метафора и сл., али се испоставило да је појмовно обједињавање централни механизам не само мишљења, него и

маште те да је кључно у развоју симболичких способности (уметност, израда и коришћење алатки, развој језика) (Evans 2007: 12–13). За разлику од универзалних појмовних метафора, које нису урођене и уче се, велики систем примарних метафора део је когнитивног несвесног – усваја се аутоматски и несвесно путем процеса неуронског учења те не морамо бити свесни да их поседујемо (Лејкоф, Цонсон 2014).

У нашем истраживању се као посебно важна показала веза између примарних метафора и појмовног обједињавања те ћемо ове теорије и њихову повезаност подробније објаснити. Наглашавамо да се ради о сложеним, слојевитим а методолошки широко применљивим теоријама које уз основне поставке обилују различитим ограничењима или проширењима које нисмо све у могућности овде да представимо. С циљем да појаснимо саму суштину, основну терминологију као и да макар у скицама назначимо обухват примене ових теорија усредредићемо се на опште поставке и неке од додатних проширења или ограничења које ћемо применити у нашем истраживању.

Аутори *теорије појмовне интеграције* Ж. Фоконије и М. Тарнер појмовну интеграцију дефинишу као основну когнитивну операцију „која једнообразно делује на различитим нивоима апстракције и у привидно различитим контекстуалним околностима“ (Фоконије, Тарнер 2014). Они тврде да се „главни закључци, емоције и концептуализације, за које се у тренутно доступним оквирима не нуди објашњење“ могу објаснити управо путем модела појмовног обједињавања и за то нуде следеће објашњење или аргументацију: „одређени процес грађења значења има одређене улазне представе; током тог процеса појављују се такви закључци, емоције и обједињавања догађаја који се не могу наћи ни у једном од улазних простора; они се динамички граде у новом менталном простору – стопљеном (амалгамском) простору – који је са улазним простором повезан на систематске начине“ (Фоконије, Тарнер 2014). Теорија појмовног обједињавања, или стапања, ослања се на друге најзначајније когнитивистичке теорије које смо у представили у *Уводу* овога рада: теорију менталних простора, теорију значењских оквира, сликовних схема и друге. Фоконије и Тарнер истичу да „истраживање значења захтева анализу широког спектра података, који у

различитим пољима и дисциплинама морају бити теоријски повезани општим когнитивним принципима“ (Фоконије, Гарнер 2014).

Да би детаљније образложили процес обједињавања аутори наводе пример загонетке о будистичком монаху који „почиње да се пење на планину у зору, стиже до врха у време заласка сунца, на врху неколико дана медитира, па онда једног дана у зору крене назад ка подножју, где стиже у време заласка сунца“ (Фоконије, Гарнер 2014). Задатак који треба да се реши, а у чијем решавању ћемо се ослонити управо на појмовну интеграцију, јесте следећи: „Без икаквих претпоставки о томе када је пошао и дошао или о брзини којом је ишао, докажете да постоји једно место на путањи на коме се монах у ова два одвојена путовања затиче у истом часу“ (Фоконије, Гарнер 2014). Аутори даље објашњавају да уколико се жели разрешити ова загонетка, потребно је замислити да монах иде узбрдо и низбрдо истим путем у истом дану, при чему би онда постојало и место где ће се срести са самим собом, а то је место које се у задатку тражи. Ова ситуација коју је потребно да замислимо представља пример *појмовног амалгама – стопљеног простора*.

За амалгам су потребна најмање два улазна простора (у случају метафоричких пресликавања то су *изворни улазни простор* и *циљни улазни простор*) и у случају загонетке о будистичком монаху сваки од улазних простора садржи путању и монаха који ће се у једном улазном простору кретати узбрдо, а у другом низбрдо. Између два улазна простора долази до делимичног пресликавања при чему се повезују елементи из улазних простора (у наведеном примеру, то су: планина, особа, дан путовања и кретање). Елементи који ће се комбиновати могу, а не морају бити парњаци, већ основа за њихово упаривање може бити метонимијска веза, тј. у амалгаму се могу комбиновати различити елементи који доводе до жељеног резултата. Посебни ментални простор је и *генерички простор* који се пресликава на сваки од улазних простора, тј. садржи заједничке елементе обају улазних простора. У примеру будистичког монаха у генеричком простору су: особа која се креће и њен положај, стаза, дан путовања, али се не прецизирају смер кретања нити дан. У амалгаму, на крају, долази до пресликавања две међусобно одговарајуће падине планине, два дана се пресликавају у један, а у амалгаму су две особе које се крећу. Осим тога, кретање

ових особа и њихови положаји се у амалгам пресликавају тако да се сачува време у току дана и смер кретања.

Фоконије и Тарнер (2014) наводе три операције које учествују у грађењу амалгама: *састављање*, *употпуњавање* и *развијање*. *Састављање* се односи на састављање елемената из улазних простора при чему се стварају односи који у појединачним улазним просторима не постоје. Као један тип састављања наводи се и *сједињавање* – у примеру с будистичким монахом, два дана се сједињују у један. *Употпуњавање* подразумева активирање позадинских појмовних структура, већих конвенционалних образаца, у амалгаму. Тако се у наведеном примеру активира сценарио сусрета. У стопљени простор тако могу ући и информације из основних случајева, знања о категоријама, конвенционалних сценарија или других видова општег или рутинског знања. *Развијање* означава развијање амалгама помоћу „имагинативне менталне симулације“ које се може надограђивати и усложњавати по различитим принципима и логици које у амалгам уноси *употпуњавање*. Наведене операције у амалгаму граде нову структуру – структуру која није преликана из улазних простора.

Важно је да истакнемо да, иако се аутори ове теорије најчешће служе примерима грађења креативних (нових) амалгама, оних који се стварају током говора, тј. комуникације, амалгами могу бити и конвенционални (устаљени), а неки су усађени и у граматичку структуру, при чему се пројекције у случају нових и устаљених амалгама не разликују по врсти, већ су устаљени амалгами пројекције на лицу места које су се усталиле (Фоконије, Тарнер 2014). Како појмовно обједињавање представља когнитивни процес грађења значења, Фоконије и Тарнер (2014) нам скрећу пажњу да се значење не налази само у амалгаму нити само у једном од менталних простора мрежног модела, јер без обзира на то колико је сложен конкретни модел, ми познајемо сваки ментални простор и везе међу њима које се могу развијати и модификовати. Аутори даље наводе следеће појмовне односе међу елементима различитих менталних простора које означавају као најважније или пресудно важне. То су: *промена*, *идентичност*, *време*, *простор*, *узрок-последича*, *део-целина*, *представа*, *улога-вредност*, *аналогича*, *дисаналогича*, *својство*, *сличност*, *категорија*,

интенционалност, јединственост (Fausonnier, Turner 2002: 92–102) и они се у процесу стапања могу сажимати зарад делотворније структуре амалгама.

Мреже појмовног обједињавања изграђују се и њихово функционисање је условљено деловањем тзв. *управљачких принципа* (Fausonnier, Turner 2002: 309–323), а то су принципи: *топологије, обједињавања, сплета веза, распакивања, релевантности, појачавања пресудно важних односа и максималног искоришћавања пресудно важних односа*. Основне, али не и једине обрасце који одговарају датим принципима, аутори су представили кроз четири основна типа мрежа: *просте мреже, мреже-огледала, једностране мреже и двостране мреже* (Fausonnier, Turner 2002: 119–135).

По речима Фоконијеа и Тарнера, интеграција је само једна страна процеса појмовног стапања, а дезинтеграција је друга: амалгам не пружа сам по себи одговарајућу основу за његово разумевање – он мора бити повезан са осталим деловима мреже, онима у којима се елементи који се стапају дезинтегришу и стоје одвојено (Fausonnier, Turner 2002: 119). Бројне могућности компресије и декомпресије, топологије менталних простора, начина њиховог међусобног повезивања и уопште богатство ванјезичког света дају веома широке могућности за формирање мрежа појмовног обједињавања (Fausonnier, Turner 2002: 119).

Иако аутори теорије појмовне интеграције своју теорију граде на темељу претходних носећих когнитивистичких теорија, тако и у складу са теоријом појмовне метафоре и метонимије, постоје делови ових двеју теорија који су на први поглед у нескладу. То се, на пример, односи на разлике у смеру пресликавања и броју менталних простора, тј. домена. Овим питањем бавили су се Џозеф Грејди, Тод Оукли и Шона Коулсон (Grady, Oakley, Coulson 1999). Они су испитујући примере метафоричких интеграција дошли до закључка да су ова два приступа метафоричкој концептуализацији пре комплементарна него конкурентна. Конвенционално концептуално мапирање између два домена које се испитује теоријом појмовне метафоре може се наћи у улози улазних простора у динамичким концептуалним мрежама из теорије појмовне интеграције. Аутори даље подвлаче да општи карактер теорији појмовне интеграције даје њено утемељење у теорији менталних простора у којој се метафора третира као посебан случај индиректног упућивања те као што је показано у примерима из њиховог

чланка, метафоричке и неметафоричке концептуализације подједнако се ослањају на селективну пројекцију из два или више улазних простора у амалгам, успостављајући међупросторно пресликавање и изграђујући амалгам кроз процесе *састављања*, *употпуњавања* и *развијања*, као и на накнадно пројектовање из амалгама у улазне просторе; ако све врсте пројектовања посматрамо као формално идентичне на одређеном нивоу, пројекције структуре у случају метафоре можемо разумети као пројекције структуре у неметафоричким пројекцијама (Grady, Oakley, Coulson 1999).

Ц. Грејди (Grady 2005) је у сличном контексту касније испитивао улогу или место примарних метафора у процесу појмовне интеграције. Он случајеве метафоричке интеграције посматра као једну од варијаната интеграције, али наглашава да нам објашњење процеса појмовне интеграције не открива све што би требало да знамо о томе како функционише метафоричка концептуализација, јер постоје врсте метафоричких веза између концепата (у случају примарних или синестезијских метафора) које функционишу по сопственим принципима и које ће се пре наћи као улазни простори у процесу појмовне интеграције него што ће бити производ или резултат таквог процеса. Грејди (Grady 2005), затим нарочито наглашава специфичност примарних метафора јер оне представљају основ за најразличитије фигуративне концептуализације и успостављају такве асоцијације међу појмовима које чак стварају илузију о међусобној сличности упарених појмова. Аутор нас подсећа на асоцијативне везе између хладноће и недостатка емоција или између висине и количине које су међусобно суштински различите и несамерљиве и не могу се објаснити ни сличношћу ни аналогijом, а нама опет асоцијативно блиске управо зато што произилазе из нашег искуства.

У анализи примарних метафора морамо водити рачуна о неколико ствари на које упозорава Золтан Кевечеш (Kövecses 2005: 4), а посебно су за наше истраживање значајне напомене 1), 2), 4) и 6):

1) универзално искуство не доводи обавезно до конструисања универзалних метафора;

2) телесно искуство може се селективно користити у конструисању метафора;

3) телесно искуство може бити одбачено или превазиђено и од стране културе од стране когнитивних процеса;

4) примарне метафоре нису обавезно универзалне;

5) комплексне метафоре могу бити потенцијално или делимично универзалне;

б) метафоре не морају бити обавезно засноване на телесном искуству – многе се базирају на културним разматрањима и различитим когнитивним процесима.

У вези са шестом Кевечешовом напоменом, морамо поменути и коментар Фоконијеа и Тарнера (Fausonnier, Turner 2002: 393) о томе како култура разрађује комплексне амалгаме који се тешко откривају, али се релативно лако користе и уче. Они додају да потрага за оптималним амалгамима који се могу користити годинама или чак вековима у некој култури укључује испитивање огромног броја могућности, али задржава само оне који се оптимално уклапају у владајуће принципе.

3.2.2. О гендерној метафори

У оквиру руске школе гендерне лингвистике (в. Кирилина 1999, 2004; Комиссарова 2009, 2012; Rezanova, Khlebnikova 2015; Белова 2007; Rezanova et al. 2015; Темиргазина (ред.) 2013; Резанова 2011; Резанова, Комиссарова 2012)²²⁰, посебна пажња посвећена је издвајању гендерне метафоре као и утврђивању методологије за њено истраживање. Гендер (социјални или социокултурни пол), тј. мужевност и женственост (уп. пол: мушкарац и жена), разматрају се не као иманентни природни фактор, већ као културни концепти.

Позивајући се на Лејкофа (Лакофф 1988), Ала Кирилина (1999: 67–68) полази од тога да у свакој култури постоје за њу карактеристичне искуствене сфере које одређују везе у категоријалном ланцу те митове и веровања можемо посматрати као посебан вид тог искуства који утиче на категоризацију.

²²⁰ Представљени приступ гендерној метафори, наравно, није једини (в. Hines 1999, Ристивојевић-Рајковић 2005; Montashery 2013 и Eckert, McConnell-Ginet 2003: 213–227; Ewing 2013; Mikulková 2011; Perović 2009: 119–159), али је само у оквиру ове школе понуђен општи методолошки модел за истраживање гендерних метафора, због чега нисмо представљали сваки од овде наведених радова, мада ћемо се по потреби у даљем тексту позивати и на неке од ових аутора.

Мужевност и женственост, који се овде посматрају у категоријалном значењу, у митологији представљају космологијске и метафизичке категорије у оквиру система бинарних опозиција и тако представљају скуп међусобно супротстављених особина. Мушки принцип се схвата као принцип форме, идеје, иницијативе, активности, власти, одговорности, културе, разума, апстрактног мишљења, свесности, правде и др., а женски принцип као принцип материје, пасивности, потчињености, природе, осећања, инстинктивности, несвесности, конкретног мишљења, милосрђа и др., што представља уобичајено схватање мушких и женских особина и то како у филозофији тако и у колективној свести (Рябов 1997: 29). Кирилина појмовну метафору види у самим називима категорија *мужевност* и *женственост*. С једне стране, како каже Кирилина (1999: 68), *tertium comparationis*²²¹ гендерне метафоре упућује на реалне мушкарце и жене којима се затим као природне или урођене приписују карактеристике као што су активност – пасивност, интелект – емоције и др.²²² те није жена та која одређује женственост, већ женственост одређује њу (в. Белый 1991). С друге стране, сликовитост ове метафоре, њено неслагање или одступање од основе поређења омогућава употребу категоријалних назива *мужевност* и *женственост* уз различите појмове који немају непосредно везе с природним полом и говоримо нпр. о *мужевности* немачког националног карактера или о *женствености* руског (Кирилина 1999: 68).

Сличан приступ метафори применила је Х. Хејст (Haste 1994). Она метафоричко пресликавање прати кроз однос мушко – женско као изворне домене за разумевање различитих циљних домена: мушко – женско: наука – уметност, физика – биологија, форма – функција, математика – поезија, тврдо – меко, рат – мир, духовно – телесно и сл. и у основи свих ових пресликавања види полну метафору РАЗЛИЧИТОСТ ЈЕ ПОЛНА РАЗЛИЧИТОСТ (енгл. DIFFERENCE IS SEXUAL DIFFERENCE). У складу са наведеним приступом је традиционална подела српске народне поезије на мушке (епске) песме – о боју, јунаштву и женске (лирске) песме – о љубави, природи и сл.

²²¹ Оно што А. Кирилина тумачи као *tertium comparationis* гендерне метафоре, ми видимо као саму суштину, унутрашњу форму, базу за концептуализацију ових двеју категорија на којој се формирају стереотипи. При томе наше приступе не видимо као сучељене већ комплементарне.

²²² В. такође Đerić 2007.

3.2.3. Примарне метафоре женствености као примарне метафоре љубави

Као што смо доказали у претходном поглављу, полазимо од тога да је апстракција у којој се одсликава сама суштина стереотипизације жене категорија *женствености*, тј. елементи женствености које смо издвојили у претходном делу истраживања приписују се жени као позитивни атрибути. Наш је задатак, у складу с теоријом примарне метафоре, да одредимо које је то *искуство* из којег црпимо чулне информације које учествују у концептуализацији жене, затим да истражимо кроз које се то *чулне сензације* метафорички пројектују елементи женствености те да испитивањем језичке грађе укажемо на начин вербализације ових појмовних метафора.

Примарне метафоре женствености истраживаћемо кроз однос новорођенчета с мајком, јер ово искуство посматрамо као примарно гендерно условљено искуство на основу којег се могу конструисати примарне метафоре женствености. Дато искуство тумачимо као (потенцијално) универзално те, иако ћемо се примарним метафорама женствености/жене бавити на материја у словачког и српског савременог језика, претпостављамо да ће закључци до којих ћемо доћи бити универзални што може бити инспирација за исто истраживање на материјалу других језика.

Иако концепт мајке може бити врло разуђен (в. Wierzbicka 1999: 33–34), с обзиром на конвенционалност појмовне метафоре, овде претпостављамо да су мајке најчешће брижне и посвећене својим бебама. На овај закључак упућују и нарочити изрази којима се посебно именује несавесна, груба, лоша мајка, мајка која се не стара о својој деци²²³, слов. *krkavčia matka* (SSSJ; срп. **гаврања мајка*) и срп. *немајка* (ЈРМС 2011: 802) или *назовимајка* (ЈРМС 2011: 753). Можемо додати и то да чак и ако о детету не брине мајка, то ће највероватније бити нека друга жена (неговатељица) што чак и у несрећним случајевима, када се о детету не може бринути мајка, ово примарно искуство и даље чини гендерно предодређеним.

²²³ О концептуализацији мајке кроз анализу реакција добијених путем асоцијативног теста у словачкој и српској језичкој слици света в. одељак *Гранични периоди и табуизација* и овој дисертацији.

О љубави. Како ће се у наставку показати, однос мајке са бебом такође представља примарно искуство за изградњу примарних метафора љубави. Како смо елементе женствености већ описали, требало би видети из којих се елемената састоји концепт љубави да бисмо знали како ће се они концептуализовати метафорички. Концепту љубави може се прићи из различитих аспеката и питање концептуализације емоција, по речима Јурија Апресјана (Апресјан 1995б: 366) једно је од најсложенијих. Комбинујући резултате психолошких и социолошких истраживања, филозофских погледа и лингвистичких података, доћи ћемо до описа обухвата концепта љубави у оној мери у којој је то потребно у контексту основног истраживања.

Под одредницом слов. *láska* и срп. *љубав* у речницима словачког и српског језика наћи ћемо следеће описе.

У словачком језику *láska* се описује као позитиван емотивни однос, јака наклоност ка некоме или нечему (ка другој особи, идеји, ствари, себи самом): *materinská, otcovská, synovská, sesterská láska*; посебно се издваја значење наклоности једног пола према другом (што додатно потврђује стереотип хетеронормативности о којем смо писали) *ľúbostný cit, ľúbosť, milovanie, vášnivá, horúca, oddaná, verná láska; telesná láska; nešťastná, neopätovaná láska k dievčatu; falošná láska; tajná láska; bohyňa lásky; slasti lásky; koniec lásky; pocítiť lásku k niekomu; prejavovať lásku niekomu; zahrnúť niekoho láskou; vyznať niekomu lásku; oženiť sa, vydat' sa z lásky; sklamať sa v láske; zahrávať sa s láskou; zomrieť pre lásku*; и на крају се истиче употреба у говорном језику за именовање објекта љубави или наклоности (SSJ).

У српском језику љубав се дефинише као 1. а) осећање велике наклоности и, најчешће, нежности према некоме, нечему; емоционална, осећајна везаност за некога, нешто, које проистиче из таквог осећања; б) осећање наклоности, преданости, привржености према особи супротног пола, према жени, односно мушкарцу (и овде видимо потврду хетеронормативности); в) добри, пријатељски односи међу људима, пријатељство, слога; г) велика воља, заинтересованост за нешто, склоност према нечему; жеља, тежња, стремљење; 2. а) драга, вољена особа, особа која се воли (жена, односно мушкарац); б) оно што се воли, оно што некога много привлачи, заокупља нечију пажњу, побуђује, изазива стално или

дуготрајно интересовање, страст, пасија; 3. пријатељски поступак, пријатељски гест; уопште љубазност, пажња према некоме; 4. (у синтагми: *љубави ти*), с избледелим основним значењем, као устаљена фраза при упућивању срдачне молбе, заклињања, преклињања и сл. да се нешто учини (ЈРМС 2011: 644).

Као што видимо из речничких описа лексемама слов. *láska* и срп. *љубав* можемо означити осећање, однос или објекат ка којем је осећање усмерено. Од сва три аспекта, чини нам се да је значење односа доминантно, док је само осећање најмање јасно описано. Једна од најпознатијих појмовних метафора ЉУБАВ ЈЕ ПУТОВАЊЕ²²⁴ такође представља метафоричку концептуализацију односа кроз проток времена. Упитно је, чак, да ли је ово добра формулација, пре свега зато што се путовањем не концептуализује љубав, већ трајање – што је само аспект љубавног односа кроз који се профилише наше очекивање (дубоко усађено и суштински себично, јер је изграђено у најранијем периоду развоја и из односа са мајком) да ће особа од које смо навикли, наставити да понавља скуп поступака који подразумевају бригу, помоћ, нежност и уопште задовољавање наших потреба (што тумачимо као „да нам чини добро“) све док је то нама потребно.²²⁵ Чак и опис љубави семантичким метајезиком Јурија Апресјана, који управо има за циљ да опише осећање, показује да то осећање у својој основи има жељу за чињењем добра.

Апресјан (Апресјан 1995а: 107) љубав описује овако:

Љубав X-а према Y-у (на пример љубав према књигама, према природи, према уметности, према деци, родитељима, породици) = 'Осећање које доживљава/ X након контакта са Y-ом, који је X-у пријатан и код X -а изазива жељу да буде у контакту са Y-ом или да чини Y-у добро.

Ако љубав посматрамо као осећање, то је нешто „што се дешава“ у нама (појмовна метафора ЧОВЕК ЈЕ САДРЖАТЕЉ ЗА СВОЈА ДУШЕВНА СТАЊА) и другима је то недоступно – други могу само на основу личног искуства са сопственом емоцијом да препознају постојање те емоције код нас уколико је оно праћено (стереотипичном) манифестацијом. Стереотипичну концептуализацију љубави

²²⁴ Золтан Кевечеш даје листу од 23 појмовне метафоре љубави у енглеском језику (в. Kövecses 2003: 26–27). На неке од ових метафора позваћемо се касније.

²²⁵ Своју сумњу у адекватност ове метафоре изразио је и Апресјан, али он своју сумњу заснива на томе што ови концепти (љубав и путовање) не граде никакву заједничку слику (Апресјан 1995б: 461).

можемо објаснити као скуп поступака (моторичких и вербалних) које тумачимо као постојање позитивних осећања. Оно што је важно јесте да емоција може постојати и без манифестације (при чему под манифестацијом не подразумевамо физиолошке реакције субјекта)²²⁶, али и оне активности које сматрамо манифестацијом љубави могу се чинити без очекиваних пратећих осећања (нарочито вербализација). Због тога се дешава да *љубазност* тумачимо као *љубав*, а ко жели да створи илузију љубави – *ласка*.

Етимологија слов. *láska* изводи се још од индоевропског **las-* са значењем 'бити чежњив', а од истог корена се изводи и *láskaŕ* љубазан, мио (Králík 2015: 318), а од истог корена је и срп. *ласкати* – *претерано хвалити, дивити се обилно претворно* (ЈРМС 2011: 614). *Ласкати* тако подразумева чињење или чешће обраћање које код саговорника изазива пријатност, али без очекиване пратеће емоције код говорника. У словачком *lichotiti'* има етимологију од прасловенског **lichotiti* као изведенице од **lichota* што је у старијем словачком означавало неискреност, а ово је изведено од индоевропског **leikʰ* у значењу 'остављати', а негативна значења се изводе овако: '*онај који (пре)остаје*' (додали бисмо - *сувишан*) > '*онај који превазилази праву меру*' > '*нетачан, лош*' (Králík 2015: 327). У српском језику *љубав* води порекло од прасловенског **ljubъ* и индоевропског **leubh-* са значењем 'волети, чезнути за неким; драг' (Králík 2015: 334; уп. ЭССЯ 15: 175–176, Skok 2: 337–338).

Ј. Апресјан издваја седам фаза, система или домена у опису емоција у језичкој слици света (Апресјан 1995б: 458). Први систем се односи на перцепцију, улогу опажања и органе који учествују у опажању емоције. Други систем је физиологија тела, тј. физиолошки одговор тела на емоције. Трећи обухвата моторику, тј. делове тела који учествују у „чињењу“ емоција. Четврту групу чине жеље, у смислу да ли је та емоција за доживљавача (субјекта) жељена, прихватљива или није. Пету групу представља интелект, тј. мишљење и утемељеност емоција у мишљењу. Шеста група се односи на сам осећај који се код доживљавача јавља и последња фаза је говор, језик, тј. вербализација емоције и говор упућен узрочнику емоције. Апресјан истиче и сам поредак ових фаза, тј.

²²⁶ Чувене су речи Иве Андрића да се љубав, кашаљ и сиромаштво не могу сакрити. Верујемо да се под немогућношћу сакривања љубави крије само препознавање физиолошких реакција субјекта, не и његово вољно и свесно (вербално и невербално) изражавање те емоције.

постепено усложњавање ових система. Перцепција је притом најједноставнији систем, док је говор најсложенији. Веома сложен систем представљају и саме емоције које су, с изузетком основних емоција као што су страх, бес и задовољство, својствене само човеку и њихово јављање покреће и друге системе у човеку.

Нарочито бисмо скренули пажњу на значај који Ј. Апресјан придаје интелекту у описивању емоција. Према речима Рајне Драгићевић (2010а: 162) многи аутори то наглашавају. Један од њих је и Роберт Стернберг, аутор трокомпонентне или триангуларне теорије љубави. Р. Стернберг љубав посматра као сложену целину која делом обухвата генетски пренете инстинкте и нагоне, али је у већој мери производ научених (кроз посматрање и искуство) друштвено презентованих модела понашања које дефинишемо као љубав. Према Р. Стернбергу (Sternberg 1986) љубав се састоји из три компоненте: 1) интимности, која подразумева осећај блискости и повезаности, 2) страсти, која се односи на нагоне који доводе до романтике, физичке привлачности и полног контакта и 3) одлуке или обавезе која означава најпре одлуку да се нека особа (за)воли а затим и обавезу да се тај однос одржи. Ове компоненте он такође описује користећи метафорички домен температуре, па је тако блискост топла, страст – врела а одлука хладна компонента љубави. Комбинујући ове три компоненте (према критеријуму постоји +, или не постоји –) Стернберг нуди таксономију осам врста љубави при чему почиње ову табелу непостојећом љубављу (енгл. *nonlove*) и она не обухвата ниједан од наведених компонената. Следе три типа љубави која укључују само по једну од наведених компонената и то су: допадање (енгл. *liking*) која укључује само блискост, следи залуђеност или занесеност (енгл. *infatuated love*) која обухвата само страст и такозвану „празну“ љубав (енгл. *empty love*) која је подржана само одлуком или обавезом. Наредна три типа обухватају по две од наведених компонената и то су: романтична љубав (*romantic love*) у којој нема одлуке, затим пријатељску љубав (*companionate love*) којој недостаје страст и сулуду љубав (*fatuous love*) у којој нема блискости. Последњи, „савршени“ тип љубави је потпуна љубав (*consummate love*) у којој су садржане и блискост и страст и одлука. Р. Стернберг истиче да ову поделу не треба схватати стриктно при одређивању емоција у међуљудским односима, јер се ове групе могу даље

комбиновати, а можемо препознати и односе који се налазе на прелазу између наведених типова.²²⁷ Чини се да ова таксономија Р. Стренберга и није нова – још су Стари Грци познавали и именовали различите врсте љубави: ерос, филија, сторге, агапе, лудус, манија, прагма, филаутија и др.²²⁸ Проблем с разумевањем различитих односа који у себи садрже неки аспект овог осећања је настао, изгледа, баш онда када смо их све спојили у једну реч – *љубав*.

У контексту нашег истраживања треба рећи да мајчинска љубав у најранијем узрасту представља управо последњи Стренбергов тип – потпуну љубав. Компоненту топлине и блискости није неопходно додатно образлагати, компоненту задовољавања инфантилне сексуалности образложићемо ниже, а овде бисмо скренули пажњу на последњу, трећу компоненту – одлуку, тј. обавезу. Одлуку и обавезу мајке да воли, негује своје дете и брине се о њему истичу и неке теоретичарке феминизма. У својој књизи *О рађању* Биљана Дојчиновић у целости доноси превод чланка Ванги Бергам (Vangie Bergum) *Материнство као преображај* у којем ауторка каже: „Одлучити да се буде дубоко одговоран у смислу живота са децом, значи бити отворен према изазовима и могућностима. Реч 'одговоран' (енгл. 'responsible') потиче од латинског *respondere* што значи 'обећати заузврат'. Одговорити на присуство детета, дакле, значи да жена обећава да се брине о детету, да јој је дете поверено и да му узвраћа и увек се враћа. Не радећи више само за себе, жена је 'једно за другога'“ (Дојчиновић-Нешић 2001: 41).

Ми ћемо у овој раду издвојити три (опционо четири) основне појмовне метафоре љубави: ЛЈУБАВ ЈЕ ТОПЛОТА, ЛЈУБАВ ЈЕ МЕКОЋА, ЛЈУБАВ ЈЕ СЛАДАК (ПРИЈАТАН) УКУС (на периферији и ЛЈУБАВ ЈЕ ПРИЈАТАН МИРИС)²²⁹. Видећемо тако да се, с обзиром на то да потичу од тактилних опажаја, топлота и мекоћа односе на компоненту блискости, док је пријатан укус (а с њим и мирис) циљни домен

²²⁷ О моћностима даљег комбиновања и проширивања Стренбергове листе уз комбиновање и других сличних приступа в. Lomas 2018.

²²⁸ в. Soble (ed.) 2005, 2006.

²²⁹ Бавећи се метафоричком концептуализацијом љубави у српском језику на материјалу вербалних асоцијација, Рајна Драгићевић закључује да се љубав концептуализује као СВЕТЛА, ТОПЛА, СЈАЈНА, МЕКАНА материја, али се може концептуализовати и као МУЗИКА, НЕБО, ХЕМИЈА, ЦВЕТ, ПОЕЗИЈА, ПРОЛЕЋЕ, ЖИВОТ, ВАТРА, ЖАР, БЛАЖЕНОСТ, ЛЕБДЕЊЕ, ЖМАРЦИ, СВЕУКУПНОСТ, ИСПУЊЕНОСТ, БЛИСКОСТ, СНАГА, КАО И ЧЕЖЊА, НЕЖНОСТ, НАДА, БОЛ, ПАТЊА (Драгићевић 2010а: 157–158).

страсти, при чему и више температуре одговарају овом домену. Преклапање правдамо гешталтном концептуализацијом, тј. истовременошћу, симултаношћу надражаја. Остаје питање *због чега нема метафоричке концептуализације одлуке у оквиру овог приступа*. Ако се вратимо на трочланост љубавног односа: узрочник, емоција или манифестација емоције и субјекат, тј. доживљавач, јасно је да се ове концептуализације љубави профилишу из перспективе доживљавача који нема увида у одлуку узрочника емоција²³⁰. Одлука тако остаје скривена и може се посредно тумачити кроз постојање или непостојање манифестације, одн. тек уколико изостане. Ми као доживљавачи изостајање одлуке видимо као изостанак љубави те се због тога одлука и може вербализовати као *хладни* члан овог, према Р. Стернбергу, трочланог система. Како *хладноћа* представља циљни домен за „нељубав“, она неће бити тема нашег разматрања.

3.2.4. О значају искуства бебе са мајком

Многи филозофи, психолози, антрополози, психоаналитичари и други указивали су на значај односа између мајке и бебе.²³¹ Овде ћемо се осврнути само на неке.

Према теорији психосексуалног развоја Сигмунда Фројда, ми се рађамо са одређеним нагонима који теже задовољењу – то су нагони Ероса, нагони самоодржања, укључујући и сексуални нагон и нагон самоуништења (манифестује као агресивност) – Танатос (Жиропађа, Миочиновић 2012: 52). Фројдово становиште такође је било да се однос са мајком развија кроз дојење (које управо укључује задовољење нагона и самим тим ствара пријатан осећај,

²³⁰ Иако се у литератури срећемо с термином узрочник емоција (или објекат емоција, особа према којој су емоције усмерене) те га и ми овде користимо, велико је питање да ли се он може и сме тако назвати. ГДЕ је узрок наших емоција – у нама или у особи којој су упућене? Да ли се узрочник емоција тако назива зато што својим понашањем може изазвати наше емоције из домена љубави? Ко може бити толико моћан? А како онда и када применимо „игру завођења“ (под тим подразумевамо скоро ритуализовано стереотипично понашање, говор, облачење и др.) не успемо увек да заинтересујемо другу страну? Како се то неко у нас заљуби а ми нисмо (свесно) урадили ништа да бисмо такве емоције изазвали? Питања су бројна и отворена. Ипак, нека од ових питања могу бити интересантна и из угла лингвистичких истраживања. Како се удварају Словаци Словакињама и обрнуто? Шта им говоре? Како им говоре и када? На које вербалне изразе љубави жене/мушкарци реагују најчешће позитивно (при чему наглашавамо да претпостављамо да се не ради о истим фразама)? Колико је то културноспецифично а колико универзално? Постоји ли „магична формула“ и можемо ли на основу лингвистичких истраживања доћи до ње?

²³¹ в. Adamson 1995; Erikson 1959; Stern 1995; Ajb1-Ajbesfelt 2015 и др.

осећај задовољства), а осим тога однос мајке и детета, који је назвао анакликтичким, подразумева и ослањање нагона глади на сексуални нагон (Brković 2011: 167) што се и у језичку препознаје кроз метафоричку концептуализацију сексуалност кроз домен хране (в. Emantian 1995; Hines 1994, 1996, 1999; Murashova, Pravikova 2014, 2016). Повезујући нагон за храном и сексуални нагон Фројд наводи врло сликовито поређење и каже: „Свако ко је видео тек нахрањено дете како клоне на грудима, падајући у сан румених образа и с блаженим осмехом на лицу, мораће да се сложи да ова слика представља одраз сексуалног задовољења и у каснијем животу.“ (Frojd 2014: 65). Какве то мајка има везе са задовољењем инфантилног сексуалног нагона Фројд објашњава следећим речима: „Однос детета са особом која га негује представља за њега непресушни извор сексуалног узбуђења и задовољења помоћу ерогених зона, поготову што ова особа – по правилу мајка – снабдева дете осећањима која потичу из њеног сопственог сексуалног живота: милује га, љуби га, љуља, чиме сасвим јасно показује да га сматра као замену за пуноважни сексуални објекат.“ (Frojd 2014: 109). Фројд упозорава да ово не треба схватити патолошки и да мајка тиме само испуњава свој задатак учећи дете да воли (Frojd 2014: 110).

Навели бисмо и приступ Жака Лакана (Jacques Marie Émile Lacan), постструктуралисте, чије се дело из области психоанализе умногоме надовезује на Фројдову теорију. Лакан истиче да је важно разликовати стварну мајку, симболичку мајку и имагинарну мајку, при чему је у његовој психоанализи у центру пажње управо симболичка мајка²³² (Evans D. 1996: 120–121). Мајка се манифестује као стварна кроз првобитну негу бебе, која је неспособна да задовољи своје потребе те потпуно зависна од Другог који о њој брине, тј. одговара на њену немоћ (плач). Када мајка служи детету, доносећи му предмете који ће задовољити његове потребе, ови објекти ускоро преузимају симболичку функцију која потпуно затамњује њихову стварну функцију; предмети се виде као поклони, симболични знакови мајчине љубави, али и само мајчино присуство сведочи о њеној љубави, што можемо тумачити тиме што су симболични „предмети“ мајчине љубави у ствари дојке, руке, усне... Наравно, одсуство мајке

²³² Сами термини *симболичка мајка*, као и *симболички отац*, који су присутни превасходно у Лакановој психоанализи одражавају његов став о немогућности везивања означитеља за означено (Лакан 2002: 225).

тумачи се као одбијање. Лакан истиче више слика имагинарне мајке, а једна је свакако (под Фројдовим утицајем) и мајка замишљана као „фалусна мајка“ тј. мајка са замишљеним фалусом.²³³

О укусу и храни као основном задовољству говори и Епикур. М. Узелац, тумачећи Епикура, наводи следеће: „За Епикура најопштије је оно без чега нема живих бића. Може се без уметничког уживања, без лепих полних ужитака, али се не може без желуца. Зато су желудачна осећања најопштија, неопходна и основна“ (Uzelac 2003a: 175).

Ерих Фром примећује да се дете, и када се роди, не разликује много од оног детета пре рођења (није у стању да распознаје облике, није свесно себе и сл.) и наглашава да оно „једино осјећа позитивне потицаје тоpline и хране и још не разликује тоpline и храну од њихова извора – мајке“, тј. према Е. Фрому је мајка „тоpline и храна као и еуфоријско стање задовољства и сигурности.“ (Fromm 1989: 55).

Судећи по наведеним приступима (али и оним које овде нисмо приказали) улога мајке за психички, социјални и емотивни развој и каснији живот бебе је пресудна. Она негује, брине, задовољава, воли и учи љубави.

3.2.5. Чула код новорођенчета

Да бисмо могли да приступимо истраживању примарних метафора женствености, али и примарних метафора љубави, морамо проверити којим то чулима новорођенче „сазнаје“ мајку.

Значај појединих чулних информација другачији је у зависности од културе, али и од развоја индивидуе.²³⁴ Када говоримо о људском чулном искуству, чуло вида и чуло слуха истичу се као чула путем којих добијамо највише информација о спољашњем свету,²³⁵ што и јесте истина ако разматрамо чула код одрасле особе. Ипак, код новорођенчета то није тако – чуло укуса (тима и мириса) и чуло додира

²³³ О фалусној мајци в. Лакан 2002: 244.

²³⁴ О различитим приступима перцепцији у филозофији, психологији, физиологији, као и у руској и српској лингвистици в. Поповић Д. 2016: 19–62.

²³⁵ Како нас информише Драгана Поповић (Поповић Д. 2016: 43) у руској и српској лингвистици из различитих углова највише је обрађивана лексика визуелне и аудитивне перцепције. О значају вида и слуха у чешкој језичкој слици света в. Vaňková et al. 2005: 191–193. У словачкој лингвистици о глаголима перцепције в. нпр. Janočková 2014, Vodnářová 2012.

стављају се у први план. Новорођенче са околином комуницира великим делом преко уста а тако остварује и први социјални контакт – контакт с мајком преко дојења (Ognjenović 2011: 104). Осим тога, усне и околина усана су и најосетљивији део коже па тако током великог дела развојног периода представљају примарно човеково чуло (Ognjenović 2011: 104; Brković 2011: 140). С чулом укуса нераздвојиво је повезано чуло мириса. Оно је код човека секундарно чуло (микросомати) и углавном учествује у сложеној перцепцији доживљавања хране а доказано је да код одраслог човека чуло мириса и даље, још из филогенетског развоја, чува везу са сексуалним животом (Ognjenović 2011: 111). Новорођенчад стара само пет дана поуздано разликују мирис дојке сопствене мајке од мириса дојки других жена (Brković 2011: 143). Искуство новорођенчета с мајком свакако представља универзално примарно искуство, а оно што ће се из тог искуства издвојити као концептуално релевантно, а нарочито вербализација, профилисање релевантних концепата, спада у део културноспецифичног.

У својој докторској дисертацији о синестезијским придевима у енглеском и српском језику Бојана Комароми каже да се кроз синестезијске метафоре често преносе утисци пријатности и непријатности и надражаје као што су слаткоћа, нежност, мекоћа, топлота схватамо као пријатне (Комароми 2016: 255). Доживљај ових сензација као пријатних видимо у томе што прате дојење, контакт са мајком и памте се као гешталт пријатности који произилази из задовољења нагона Ероса. Из односа новорођенчета с мајком као искуствено најрелевантнији издвојили су се доживљаји пријатног или слатког укуса, пријатног мириса, мекоће и топлоте²³⁶.

Метафоре: ЖЕНСТВЕНОСТ ЈЕ ПРИЈАТАН (СЛАДАК) УКУС (ЖЕНСТВЕНОСТ ЈЕ ПРИЈАТАН МИРИС)²³⁷, ЖЕНСТВЕНОСТ ЈЕ МЕКОЋА, ЖЕНСТВЕНОСТ ЈЕ ТОПЛОТА заснивамо на томе што су придеви срп. *сладак* / слов. *sladký* и *chutný*, срп. *мек* / слов. *mäkky* и срп. *топао* слов. *teplý* развили опште метафоричко значење пријатности (гешталт; в. подвучене дефиниције; о овоме више у Грковић-Мејдор 2013: 231; Рахилина 2008: 213–238) и тако одражавају традиционалну представу

²³⁶ в. Emantian 1995.

²³⁷ Иако у речничким дефиницијама не видимо да су код лексема из домена мириса забележене значења која бисмо једнозначно могли убројати у неко од значења елемената женствености, додатно ћемо испитати колокабилност лексема из овог домена.

жене, тј. њене женствености, у односу на мушкарца као нератоборне, оне која се не супротставља, не пркоси и не угрожава (принцип субординације)²³⁸ (шеста Кевечешова напомена) а као придеви са значењем људских особина²³⁹ управо су синонимични с придевима *нежан, осећајан и/или привлачан* (одн. слов. *jetný, citový, pôvabný*).

Ради бољег увида у значење наведених придева у словачком и српском језику навешћемо њихове дефиниције из описних речника и речника синонима. Дефиниције из описних речника наводимо прилагођено, без примера, а из речника синонима издвојили смо само изабране примере, оне који јесу или могу бити у контексту нашег истраживања.

sladký 1. који има укус као шећер, као мед; 2. *príjemný, milý*; 3. *sentimentálny*; 4. *úlisný; lichotivý, neúprimný, sladkastý*; (SSJ); *milý, príjemný, sentimentálny, úlisný* (SynSS)

chutný 1. који је пријатног укуса, *lahodí jazyku, lahodný*, 2. *ко својим изгледом, понашањем и сл. изазива пријатан осећај, milý, príjemný, pôvabný; príjemný, milý, pekný* (SynSS)

sladak 1. а. који има укус меда, шећера; б. *угодан, пријатан (о мирису)*; 2. *фиг. а. који је испуњен задовољством, радошћу, срећом, пријатан; б. пријатан оку, уху или својим поначињем, начином писања или говора и сл. близак и мио*; 3. а. *љубак, љубазан, умиљат, ласкав; б. који привлачи, који изазива уживање, симпатију; в. који изражава угодно осећање, уживање*; 4. *(у обраћању) а. мио, драг; б. (у именичкој служби)*; 5. *као саставни део неких јела, пића и биљака* (РМС 5: 839); *леп, красан, допадљив, наочит, примамљив, заносан, божанствен, бајковит, привлачан, диван, блистав, фин, љубак, допадљив, вабљив, сјајан, прелеп* и др. (Ћосић и сар. 2008: 568);

mäkký 1. *које се лако угиба под притиском, poddajný, hebký (ор. tvrdý, tuhý)*; 2. *који побуђује утисак мекоће, jetný, nežný, lahodný; príjemný* (SynSS); *príjemný*,

²³⁸ „Покоравајући се инстинкту самоодбране и самоочувања, мушкарац окуива жену као некакву погубну силу, као вечну претњу која га може одвратити од његовог стваралачког задатка, лишити слободе. Очигледно, мушкарац је спреман да ако затреба укаже жени и дужно поштовање, али је поставља у такве услове у којима му она никада не може наудити“ (Евдокимов 2001: 167; курзив наш).

²³⁹ О придевима са значењем људских особина в. Драгићевић 2001. О придевима у словачком језику в. Sokolová 2003, Nábělková 1993.

lahodný, jemný, tlmenny, vláchny, pružný, plynulý, harmonický, oblý, nevýrazný, citlivý, dobrý, súcitný, poddajný, povolný, ústupčivý, prístupný, zhovieavý, blahosklonný, znášateľný, tolerantný, benevolentný, nežný, milý, láskavý и др. (SynSS)

мек 1. а. који се лако угиба под притиском, који се лако стеже, пресавија и сл.; који угодно, благо делује на чуло, осетило додиром; б. који се лако обрађује, реже, уобличава, у који се лако продире, који не пружа велики отпор сечивима, оруђима и др.; 2. који има слабију концентрацију надражујућих састојака; 3. а. који не дражи чула, осетила (вида, слуха), који угодно делује, благ, пријатан; б. који је умерене температуре, благ; в. лак, гибак, грациозан; 4. а. човечан, нежан, осећајан; б. пун обзира, питом, попустљив; в. који избегава енергичне мере, неодлучан, лабав; 5. фон. који се артикулише додиром језика и предњег непца или уз издизање језика према предњем непцу, палатални; б. (у именичкој служби) а. ж ракија са мањим процентом алкохола; исп. мек (2); супр. љут (РМС 3: 333); фин. мекан, баршунаст, нежан и др. (Ћосић и сар. 2008: 322)

теплý 1. који на додир става осећај топлоте (ор. студенý); 2. који чува од хладноће, зиме, који одржава топлоту; 3. *srdečný, milý, láskavý, hřejivý; příjemne pôsobiaci; 4. útulný, pohodlný; 5. говор. који је недавно настао, свеж б. говор. homosexuálny* (SSJ); *útulný, milý, nežný, homosexuálny* (SynSS)

топао 1. а. који има температуру изнад просечне, обичне, угрејан, врућ; б. у којему се одржава виша температура, у који не продире хладноћа; в. у којему влада клима с вишом просечном температуром; током којег влада виша температура ваздуха, током којег није хладно; 2. који добро чува телесну температуру, који добро штити од хладноће; 3. а. који изражава саосећање, наклоност, срдчан; б. свесрдан, усрдан; в. пун осећања, нежан; који изазива осећања, пун присности. г. мек, осећајан, човекољубив 4. који својим звуком, звучном бојом делује меко, нежно, осећајно; 5. жив, јарки, светао (о боји) (РМС б: 236); сензибилан и др. (Ћосић и сар. 2008: 606).

Такође претпостављамо да се издвојене особине профилишу као суштински диференцијалне у концептуализацији еквивалентних гендерних опозиција те ћемо вербализацију концепата пријатног укуса/сласти, мекоће и топлоте наћи и у језичким конструкцијама којима се профилише недовољно изражена *мужевност/мушкост* особа мушког пола, али у различитој мери у зависности од

конкретно издвојене особине. Како истиче С. Ханстон, евалуативне конструкције представљају посебан изазов за истраживача, јер не постоји предвиђени сет језичких конструкција (било граматичких или лексичких) којима би се обухватио комплетан опсег евалуативних израза и евалуација се уопште често изражава кумулативно и имплицитно (Hunston 2011: 3).

У наставку ћемо истражити како се елементи женствености и љубави у словачком и српском језику метафорички профилишу кроз сензације пријатног укуса/сласти (и пријатног мириса), мекоће и топлоте.

3.2.6. О укусу

Укуси се по квалитету деле на четири основна типа: слатко, слано, кисело и горко (Огњеновић 2011: 105). Бебе преферирају сладак укус и рано распознају укус млека (Brković 2011: 140) те се због тога укус млека везује за сладак, пријатан укус и пријатан мирис (уп. примарну метафору ЛОШЕ ЈЕ СМРДЉИВО Лејкоф, Џонсон 2014) а у прилог томе говоре и колокације срп. *слатко млеко*, слов. *sladké mlieko* (SSJ) којима се означава, такорећи *обично, свеже млеко*.²⁴⁰ У српском језику млеко се јавља у фраземи *пропиштаћу (пропиштаћеш, пропиштаће и сл.) (у мени, теби и др.) мајчино млеко* у значењу *допаићу (допаићеш, допаиће и сл.) тешких мука, грдно ћу (ћеш, ће и др.) настрадати, награбусити* (РСАНУ 12: 716) у савременом језику користи се и у облику *[некоме] ће пресести/је пресело мајчино млеко*²⁴¹. Тумачење значења ове фраземе допунили бисмо само објашњењем да се колокацијом *мајчино млеко* овде упућује на основну животну радост и *сласт*. Занимљиво је да је и у словачком и у српском језику лексема слов. *mlieko* и срп. *млеко* компонент фразеологизма који се односе на једру, здраву девојку: слов. *krv a mlieko* (KSSJ)²⁴², срп. *једра као да је млеком наливена* (РМС 3: 398).

²⁴⁰ О млеку у словачком језику в. Smatana 2013.

²⁴¹ <<http://www.blic.rs/vesti/hronika/pretnje-devojci-presesce-ti-majcino-mleko/ptthb1b>>

<<http://www.2bike.rs/forum/topic/11-koliko-vozite-km/page-5>>

<<http://www.musicarenje.org/forum/index.php?topic=2929.270>>

²⁴² У вези са фраземом слов. *krv a mlieko* као и са колокацијом слов. *biele pohlavie*, морамо нагласити да су оба израза мотивисана бојом. У првом случају, слов. *krv a mlieko*, описује се лице девојке као бело и румено (в. Поповић Љ. 2008б: 112, 120–121) док се у другом случају бела боја односи на чистоту и чедност о чему смо у претходном поглављу већ говорили.

Да бисмо проверили да ли и колико се допадање и храна асоцијативно везују за млеко понудили смо испитаницима у асоцијативном тесту стимулус слов. *mliekom* и срп. *млеком*. Овим обликом желели смо код испитаника који су попуњавали тест на српском језику такође да проверимо колико им је познат наведени фразеологизам (*једра као да је млеком наливена*). Одговори обе групе испитаника ишли су превасходно у смеру хране и то меда, кафе и сл. као и оне која се млеком може прелити или у млеко потопити, али су и млечни производи били чести одговори. Српски испитаници су у нешто већој мери наглашавали дојење, али нико од 236 испитаника није стимулус допунио до траженог фразеологизма. Такође није било одговора који би млеко повезали са привлачношћу. Овим смо показали да, иако претпостављамо да сласт или пријатан укус у значењу допадања или привлачности имају мотивацију у укусу мајчиног млека, ово искуство изгубило је асоцијативну везу са млеком, већ је та веза остала у самом чину конзумирања хране. Тако у оба језика када желимо да кажемо да нам је неко веома симпатичан (а видећемо да је то обично дете или жена) можемо да кажемо да је тај неко слов. *na zjedenie*, тј. *je to na zjedenie; íst', mať niekoho zjest' (od radosti, od lásky)* (KSSJ) и срп. *da ga nojedem* (JPMC 2011: 944).

Етимологија придева *сладак* (слов. *sladký*) изводи се из прасловенског **soldъкъ*, раширено од старијег **soldъ* што се изводи од индоевопског **sal-* (срп. *со*, слов. *sol'*), у немачком *Solz* сачувало је првобитно значење „слан, зачињен“ па се промена значења реконструише од *солити* и (п)осољен – онај који има (пријатан) укус до онај који је пријатан, *сладак* (Králik 2015: 536; Skok 3: 277–278; Rejzek 2001: 579; Machek 1968: 551).

У наставку ћемо проверити колокабилност придева слов. *sladký, chutný* и срп. *сладак, укусан* са именицама (најближи десни контекст), затим ћемо испитати колокабилност именица *sladkost', chut', vkus* срп. *сласт, укус* са придевима уопште (најближи леви контекст) или именицама у облику посесивног генитива (најближи десни контекст) да бисмо видели који се од истраживаних придева и именица користе у метафоричком значењу пријатности, задовољства. Нарочито ћемо проверити колокабилност придева слов. *sladký, chutný* и срп. *сладак, укусан* са именицама које у општем смислу означавају људе слов. *dievča, chlapec, muž*,

žena и срп. *девојка, девојчица, дечак, жена, мушкарац* (најближи леви контекст) али и са придевима слов. *ženský, mužský, dievčenský* и срп. *женски, мушки, девојачки* и сл. (најближи леви и најближи десни контекст, што би могло да укаже на блиско значење), као и колокабилност именица *sladkosť, chuť, vkus* срп. *слат, укус* сл. са придевима слов. *ženský, mužský, dievčenský* и срп. *женски, мушки, девојачки* и сл. (најближи леви контекст) или именицама које у општем смислу означавају људе слов. *dievča, chlapec, muž, žena* и срп. *девојка, девојчица, дечак, жена, мушкарац* у облику посесивног генитива (најближи десни контекст). Овако ћемо испитати општу и метафоричку употребу наведених придева и именица и издвојити евентуалну родну условљеност њихове употребе.

Табела бр. 45: Најбројнијих 30 колокација придева слов. *sladký, chutný* са именицама (најближи десни контекст).

словачки	SNK	словачки	SNK
sladký	38697	chutný	15691
odmena	1 551	jedlo	1 147
voda	941	guláš	375
smotana	752	obed	277
Chuť	664	občerstvenie	234
vôňa	520	večera	178
život	506	guláš	147
zemiak	447	ovocie	143
Sen	446	mäso	128
paprika	411	polievka	127
nápoj	392	plod	115
Vino	386	koláč	115
pečivo	347	pokrm	111
dobrota	344	recept	100
božtek	333	koláčik	91
jedlo	328	strava	86
Reč	298	zákusok	85
bozk	271	nápoj	75
prekvapenie	254	huba	73
ovocie	247	čaj	66
Hlas	241	raňajky	64
drievko	229	šalát	61

ničnerobenie	226	špecialita	59
slovo	221	ryba	57
šťava	192	kapustnica	57
Plod	189	sústo	53
úsmev	182	kúsok	53
spánok	177	chlieb	51
pochúťka	175	dobrota	51
mlieko	154	pizza	49
Hra	153	víno	48

Табела бр. 46: Најбројнијих 30 колокација придева срп. *сладак*, *укусан* са именицама (најближи десни контекст).

српски	srWac	српски	srWac
сладак	16684	укусан	6377
pavlaka	700	hrana	304
Voda	474	jelo	240
Koren	268	obrok	168
Ukus	260	zalogaj	82
Muka	237	poslastica	60
Vino	175	kolač	58
Reč	144	specijalitet	55
San	143	plod	47
krompir	133	napitak	43
Život	125	meso	40
Plod	110	ručak	36
Hrana	101	proizvod	31
Piće	90	salata	31
Kupus	89	večera	31
Jelo	87	torta	31
zalogaj	85	način	30
Miris	71	voće	29
napitak	69	doručak	28
Sok	69	recept	28
Kuća	60	sendvič	25
Tajna	59	sos	23
Voće	56	čorba	22
Priča	56	koktel	21
Greh	56	povrće	20
Kolač	54	slatkiš	19

proizvod	51	đakonija	19
pecivo	48	kombinacija	18
osmeh	48	pita	18
badem	47	namirnica	18
poslastica	46	supa	17

На основу података из корпуса, видимо да се у словачком језику придев *sladký* чешће користи у метафоричком значењу пријатности или задовољства (*život, bozk, prekvapenie* и сл.), али може имати и значење усиљене, неискрене љубазности (*hlas, reč*), што потврђују и речници (KSSJ). Придев *chutný* се у највећој мери користи уз именице са којима означава леп, пријатан укус хране означене именицом, али може да означава и допадање (што нисмо нашли међу најфреквентнијим колокацијама, в. *chutná blůzka*). У српском језику придев *сладак* развио је метафоричко значење пријатности и задовољства без развоја значења ка неискрености што је случај у словачком језику (*сан, живот, осмех*) док се придев *укусан* користи искључиво да значи пријатан укус хране или пића. У оба језика придеви слов. *sladký* и срп. *сладак* у контексту хране могу имати значење благог укуса (нпр. слов. *sladká paprika, sladká voda* срп. *слатка паприка, сладак купус, слатка вода*).

Табела бр. 47: Најбројнијих 30 колокација именица слов. *chut'*, срп. *укус* и слов. *vkus* са именицама (најближи леви контекст).

словачки	srWac	српски	srWac	словачки	SNK
chut'	107093	укус	32378	vkus	14608
veľký	3 165	dobar	1,188	Dobrý	989
dobrý	2 172	gorak	837	Vlastný	347
sladký	664	rozličít	410	Hudobný	309
malý	663	svačiji	393	Vycibrený	197
nový	613	muzički	392	Zlý	186
strelecký	540	prijatan	270	Osobný	173
obrovský	502	sladak	260	Estetický	159
výrazný	499	istančan	250	Vyberaný	148
horký	433	ličan	209	Literárny	138
vlastný	423	loš	203	Umelecký	111
lahodný	382	specifičan	192	Čitateľský	94

jemný	352	blag	167	Rovnaký	88
trpký	349	jak	166	Individuálny	77
plný	317	poseban	138	Divácky	75
sladkastý	275	prefinjen	127	Masový	74
rôzny	275	jedinstven	126	Dobový	73
slaný	264	odličan	124	Podobný	64
korenistý	227	pun	123	Vyhranený	59
horkastý	225	sopstven	119	Väčšinový	55
pikantný	209	bogat	111	Všeobecný	40
jedinečný	207	drugačiji	109	Vybraný	37
tradičný	190	lep	103	Jemný	35
kyslý	186	vočni	98	Vytrfbený	31
špecifický	182	slatkast	95	Dokonalý	29
výborný	177	kiseo	85	Veľký	29
charakteristický	175	prepoznatljiv	85	Priemerný	28
strašný	172	karakterističan	84	Odlíšny	28
ostrý	171	prirodan	75	Zvláštny	25
zvláštny	165	kiselkast	71	Súčasný	24
štipľavý	156	izvanredan	70	Subjektívny	24

Табела бр. 48: Најбројнијих 30 колокација именица слов. *chut'*, срп. *ukus* и слов. *vkus* са именицама (најближи десни контекст).

словачки	srWac	српски	srWac	словачки	SNK
chut'	107093	ukus	32378	vkus	14608
vířazstvo	461	hrana	196	divák	106
prehra	262	publika	138	publicum	74
jedlo	254	vino	123	človek	64
pivo	161	tradicija	98	čitateľ	53
krv	114	čokolada	84	majiteľ	46
soľ	99	jelo	76	poslucháč	30
človek	81	kafa	72	dieťa	25
úspech	80	voće	63	doba	23
život	79	potrošač	53	spotrebiteľ	22
káva	79	vanilla	52	Slovák	17
čerešňa	76	pivo	51	obyvateľ	16
láska	76	Srbija	51	národ	13
ovocie	64	limun	50	verejnosť	12

voda	62	jagoda	46	pani	10
syr	58	meso	45	používateľ	10
Slovák	57	pobeda	40	porota	9
čokoláda	53	voda	34	spoločnosť	9
jablko	53	med	33	konzument	9
čaj	53	kupac	32	jednotlivec	9
leto	52	sladoleď	32	volič	8
polievka	49	jabuka	31	klient	7
ázie	47	malina	29	pán	7
med	46	gorčina	29	rodič	7
cukor	40	čovek	25	Rodina	6
alcohol	38	sperma	23	žena	6
mlieko	35	poraz	22	investor	6
potravina	34	povrće	22	architect	6
plod	34	řiba	21	člen	6
moc	34	pojedínac	21	porotca	6
surovina	32	krv	21	obyvatel'stvo	5

Примери из корпуса на говоре да су именице слов. *chut'*, срп. *укус* и слов. *vkus*. Српско *укус*, осим најфреквентније неметафоричког значења, употребљава се и у значењу 'осећање, смисао за лепо, естетско мерило' (појединац, потрошач, публика; ЈРМС 2011: 1361) за које се у словачком језику искључиво користи именица *vkus*. Словачко *chut'*, ако изузмемо неметафоричка значења, у највећем броју осталих примера означава унутрашњу жељу, нагон или намеру за извршење неке радње те се чешће допуњује глаголом (нпр. *mat'/stratit' chut' zvíťazit', chut' vyhrať, mat' chut' na sladké, na kávu* уп. срп. *није ми се, jede ми се, иде ми се* сл.). У овом значењу, може се употребити и да означи сексуалну жељу или привлачност, нпр. *tám chut' na teba* у значењу срп. *желим те*. Код срп. *укус* као и код слов. *chut'* примећујемо и значење 'оно што подсећа, асоцира на нешто' које словачки речник савременог језика бележи (SSSJ: *chut' d'alekých krajín, mora*; срп. *укус пораза, победе, детињства*), док речници српског језика ово значење бележе само код именице *мирис*, а код именице *укус* не (уп. ЈРМС 2011: 699 и ЈРМС 2011: 1361, РМС 6: 493).

Табела бр. 49: Најфреквентнијих 30 колокација именице слов. *chut'* и све колокације именице срп. *сласт* са придевима (најближи леви контекст).

словачки	SNK	српски	srWac
sladkosť	11357	сласт	11357
plný	153	poseban	11
odmenený	93	telesni	8
drobný	63	životan	5
vianočný	48	zemaljski	5
oblíbený	32	duhovan	4
čokoládový	31	bolan	4
zdravý	18	blag	3
prirodzený	10	lep	3
pripravený	10	otrovan	3
naplnený	10	čudesan	3
veľký	10	svetski	3
rozličný	9	neizreciv	2
jedinečný	9	izuzetan	2
nekonečný	8	beskonačan	2
medový	8	aromatski	2
mikulášsky	8	specifičan	2
lacný	8	neopisiv	2
arabský	8	relativan	2
farebný	8	meden	2
veľkonočný	8	ženski	2
ovešany	7	prirodan	2
dobrý	7	prividan	2
ostatný	6		
orientálny	6		
horký	6		
vyrobený	6		
nezdravý	5		
typický	5		
lákavý	5		
slovenský	5		

Табела бр. 50: Колокације именица слов. *sladkosť*, срп. *slast* са именицама (у облику посесивног генитива; најближи десни контекст).

словачки	SNK	српски	srWac
sladkosť	11357	slast	11357
život	31	pobeda	77
víno	15	život	12
med	12	trijumf	4
mrkva	9	novac	3
plod	7	jelo	3
ovocie	6	lubenica	2
láska	6	med	2
duša	5	poljubac	2
bozk	5	Sloboda	2
cukor	5	slava	2
pomsta	4	grožđe	2
hrozno	4	duša	2
domov	4	plod	2
vzduch	3	vino	2
Viera	3	hrana	2
melon	2	repa	2

Словачко *sladkosť*, према резултатима из корпуса, у колокацијама с придевима скоро искључиво означава слаткиш, док се у колокацијама са именицама јавља и значење слатког укуса хране, али и метафоричко значење задовољства, пријатности (в. *láska*, *bozk*, *pomsta*, *viera*). Код српског *slast* ситуација је управо супротна – у колокацијама са придевима има скоро искључиво метафоричко значење задовољства, ужитка, док се у колокацијама са именицама употребљава и у значењу слатког укуса хране (в. *vino*, *hrana*, *repa*).

Табела бр. 51: Колокабилност придева слов. *sladký*, *chutný* и срп. *сладак* са именицама које означавају људе (нпр. слов. *dievča*, *chlapec*, *muž*, *žena* и срп. *девојка*, *девојчица*, *дечак*, *жена*, *мушкарац*) (најближи леви контекст).

словачки	SNK	српски	srWac	словачки	SNK
sladký	38697	сладак	16684	chutný	15691

Lucia	71	devojčica	40	Dievčatko	22
chlapec	34	devojka	34	Dievča	17
dievča	26	dete	28	Dieťa	16
dievčatko	21	dečko	26	Chlapček	14
dieťa	17	beba	24	Chlapec	13
čučoriedka	17	momak	15	Blondínka	9
žena	11	dečak	12	Žena	8
mati	9	bebica	9	Žieňa	7
mama	8	dečica	9	Manželka	4
chlapček	8	plavuša	7	Červenovláska	4
manželka	6	Eva	7	Sestrička	4
muž	6	majka	6	Stvorenie	3
dievčina	5	mama	4	Babka	3
sestra	5	majčica	3	Dievčina	3
bábätko	3	detence	4	Detičky	3
		mamica	4	Dievčinka	2
		djevojčica	4	Dcérka	2
		bratac	4		
		dečkić	3		
		plavušica	3		
		sestra	3		
		bakica	3		
		crnka	3		
		curica	3		
		mališan	3		
		učesnica	2		
		brat	2		

На основу наведених примера видимо да се у придеви слов. *sladký*, *chutný* и срп. *сладак* уз именице које означавају људе користе као придеви субјективне оцене које говорник најопштије користи да изрази позитиван став, симпатије према ономе коме приписује особине обухваћене придевом или у обраћању у смислу *драги*. Српско *сладак* и слов. *chutný* могу означавати и особину – привлачност, допадљивост (најчешће уз именице слов. *dievča*, *žena* и срп. *девојка* и *жена*) која се може и не мора односити на телесну привлачност. Код придева *sladký* овакву употребу тумачимо или као обележену, околиналну, или као иновацију, калк из енглеског језика, јер се у овом значењу употребљава у текстовима о америчким поп певачицама и певачима или холивудским звездама.

Навешћемо неколико примера са различитим именицама за сваки истраживани придев.

SME2002/02: Sladká Lucia (назив серијала); HN2007/04: Publikum sa sladkých chlapcov presýtilo. Súvisí to aj s tým, že súčasná mladá generácia je drzejšia a viac rebelantská.; HN2011/11: Táto platňa je jej treťou, no Swift si stále zachováva rovnaký štýl sladkého dievčaťa, ktoré nielen textmi, ale aj videoklipmi hrá na strunu dnešnej mládeže. PNagy1: Kristína odohnala spomienky. Jej sladké dievčatko vyrástlo a je z neho populárna pubertiačka. SME2002/10: Je milovaný i zatracovaný. Hrá dobre futbal, je bohatý, má peknú manželku, dve sladké deti a príťažlivý vzhľad. Odporcovia ho nenávidia. JHarg2: Zradil Ivku, toho najnežnejšieho tvora pod slnkom! Najkrajšiu a najsladšiu ženu na svete. Podviedol ju a nikdy si to neodpustí. MYTZ2014/11: Sladká nevesta - Eiffelovka medzi tortami. (овде је у питању назив торте, а не особа); MYTO2011/07: Sladké mamy si so sebou priniesli už upečené torty, v hlave zaujímavé nápady a rôzne materiálne vybavenie na ich realizáciu, a, samozrejme, šikovnosť a zručnosť v rukách. KOR2003/03: Podľa slov Mossovej o svadbe ani nepomyšľala a ani nedostala od svojho priateľa podobné návrhy. Na druhej strane vyhlásila, že Hack je "definitívne najsladší muž ktorého kedy stretla."

rastko.org.rs: Jao, što je slatka devojčica uzviknu turistkinja još pre nego što su novopridošli gosti uspeli da se pošteno smeste. bap.rs: Da počnemo od one slatke devojčice iz prvog razreda-Jelene Bošnjak koju sada juri većina dečaka. blog.rs: On luta Japanom u nadi da će se iskupiti za dela koje je počinijo tokom revolucije. Na svom putu upoznaje slatku devojku po imenu Kaour koja vodi očevo školu mačevanja. glas-javnosti.rs: Ima mnogo slatkih momaka. Moram da pronađem muža. citymagazine.rs: Jeste, vidim ja tamo mnogo lepih i slatkih momaka s pločicama i devojaka sa đuntama, ali ne vidim V. I. P. vranjske.co.rs: Samo na jedno mislim, kako ću ovu slatku dečicu da izvedem na put.

BBra11: Edouard predpokladal, že bábätko sa narodilo predčasne. Bolo to chutné dievčatko, drobné a jemné, a nazvali sme ho Ariel. FFra3: „Ako?“ spýtal som sa. „Také chutné dievčatko,“ tešil sa. „Dúfam, že nebude v detskom domove veľmi trpieť.“ RBla1: Z Annie, mojej druhej sestry, sa stalo pekné, chutné dievča, radosť bolo na ňu pozrieť.

Min2: *Aké to bolo chutné dievča a bojazlivé a — a krásne. A po osemnástich rokoch si zmyslí, že bude robiť kurvičku.*

Rodna условљеност у смеру категоријалног приписивања сласти жени најбоље се види у примерима са напоредном употребом придева слов. *sladký*, *chutný* са слов. *ženský*, *dievčenský*, *materinský* и срп. *сладак* и срп. *женски*. Са придевима слов. *ženský* и срп. *женски* истраживани придеви готово искључиво означавају телесну привлачност или страст. У словачком, уз придев *dievčenský*, придевом *sladký* мисли се на сентименталност, емотивност карактеристичну за младе девојке, а уз придев *materinský* мисли се на мајчинску љубав према детету. Иако смо претражили све колокације с придевима слов. *sladký*, *chutný* и срп. *сладак* у истраживаним корпусима, од придева изведених од именица које означавају људе нашли смо напоредну употребу (најближи леви и деви контекст) само са придевима слов. *ženský*, *dievčenský*, *materinský* и срп. *женски*. У наставку ћемо навести пронађене спојеве, у загради ћемо назначити колико је примера таквог споја било и у ком корпусу, а испод спојева ћемо навести неколико примера.

sladký ženský (12 примера; SNK):

GBur2: *Položil jej ruky na líca a prinútil sa odstúpiť. Jej sladká ženská vôňa ho celkom očarila a jemná teplá pokožka ho pripravila o rozum.* CPro5: *Cítil, ako z nej sála sladká ženská vôňa.* RBec3: *Prstom vkĺzol do medzery medzi dvoma polovičkami jej okrúhleho zadočka. Tieto oblíny jej sladkého ženského tela zdobili dve pôvabné jamky.* EMich1: *Z nádherných a vznešených tvarov v rozpuku vyžaruje zmyselná a sladká ženská krása.*

sladký dievčenský (10 примера; SNK):

HN2008/02: *Coco síce nie je prelomový album, nezmení históriu sladkého dievčenského popu a už vôbec neovplyvní globálne otepľovanie, no aspoň na chvíľu máte pocit, že hudba nie je iba o neprestajnom vzdychaní Britney Spearsovej & co. či o samoučelnom obnažovaní.* VKom45: *...ešte mi aj závideli, že nebyvam v škole dutá ako bambus, že po biede nehabkám, keď ma učiteľky vyvolajú k tabuli, hoci som večne vyrušovala na hodinách a najradšej by ma vyrazili za dvere, vôbec im netrklo, že som si pripadala ako mimozemšťanka, ktorá omylom zabľúdila na cudziu planétu, do tejto*

všivavej diery, odkiaľ sa tak ľahko nevysomári, len vyvaľovali očiská od údivu, keď zistili, že ma nebavia sladké dievčenské romániky a že sa uťahujem do kúta výlučne s hrubými knihami od uznávaných klasikov... AHBH1: Článok sa začínal slovami: „Väčšina blogov od stredoškóľakov sú online ekvivalentom sladkých dievčenských denníkov alebo plagátmi oblepených stien – priestor na klebetenie, vyrozprávanie sa a kontakt so svojimi kamošmi. Ale dvojica šesnásťročných dvojčiat z Oregonu, ktoré sa učia doma... to ide zmeniť.“

sladký materinský (9 примера; SNK):

RSL2000/03: Na perách mal sladké materinské mlieko. BGal1: V Jacinte sa zdvihla vlna sladkého materinského citu; rozhodla sa ľúbiť toto úbožiatko z celej duše. MChu2: Každému sa šeptom prihovárala, pokarhala, alebo sladkým materinským slovom poláskala. AExu2: Nemožno však uzdraviť húsenicu ani rastlinu, ba ani to dieťa, ktoré dospieva a chce sa vrátiť do detstva, aby bolo opäť šťastné, a ktoré túži uzrieť hry, ktoré ho už nudia, hry opäť plné farieb, i sladkú materinskú náruč s vôňou mlieka — ale už je po farebných hrách, po útočisti v náručí matky a ono smutné odchádza. HIS42: Sladký materinský cit k dieťaťu sa prekrýva s hlbokou, vážnou záдумčivosťou. Nejednoznační, skôr melancholickú náladu dobre vystihujú hnedasté odtiene inkarnátu.

chutný ženský (3 примера; SNK):

JFea16: „Náhodou máte celkom chutnú ženskú postavičku s krivkami na tých správnych miestach. Muži majú radi, keď majú ženu za čo chytiť.“ KFö11: Ach, ľudské srdce, tvrdé, a predsa krehké, skvelý mozog, ruka s jemnými článkami prstov či chutné ženské nôžky...

ŠŽár6: K podareným a chutným ženským postavám jeho poviedok — ktoré tak často vedel pokaziť plechovým balastom opisov a charakterov — k rozmanitým Grétkam, Jarmilkám, Ivankám, Amandám, Ludmilám, Jolkám, Emám patria aj sestry Lila a Lola, dcéry poľského grófa „od pomalého Bugu“, v ktorého kaštieli nejaký čas prebýval.

сладак женски (6 примера, srWaC):

kombib.rs: Robot vredan 215,000 dolara će govoriti slatkim ženskim glasom i imaće društvo drugih robota koji će biti upotrebljeni da ovde oste ili izvode određene predstave na ceremoniji venčanja. rastko.org.rs: On ne imađaše dubljeg smisla ni za

ljubav, ni za otadžbinu, ni za čovečanstvo; najsladim ženskim poljupcima, najsjajnijim ratnim podvizima, najbučnijoj državničkoj slavi pretpostavljao je muziku Vagnerovu i pesme Anakreonove. ukrajinstika.edu.rs: Kad se iznenada čovek probudi od tihe škripe koja je dolazila spolja. Pipnu rukom pored nije bila mlada žena. I tada čovek začu slatko žensko stenjanje. Čovek istrča napolje.

сладак женски (3 примера SrpKor2013):

predator.txt: Dok se prala, čučeci tu i pridržavajući se rukom za gladak pećinski zid, do njenih ušiju dopirali su jekom multiplicirani slatki ženski glasovi koji su tako neobično odjekivali i bili obojeni tako čudesnim prelivom da joj se činilo kao da to među sobom govore sami anđeli ili pećinske vile, a ne njene drugarice po oružju. Dnevnik.xml: Ovi Rusi, što mi leže u blatu pred vratima, sećaju me svega. Ah, kako mora da je slatko žensko telo, što se daje za brašno i so. tihidon1.xml: Život u selu je tekao svojim običnim, nepromenjenim redom: vratili su se kozaci koji su odslužili svoj rok u vojsci; radnim danima je grub posao neprimetno proždirao vreme, nedeljom su od ranoga jutra čitave porodice žurile u crkvu; išli su kozaci u mundirima i prazničnim čakširama; dugačkim šuštavim skutima raznobojnih sukanja žene su čistile prašinu, čvrsto utegnute u šarene bluze s naduvanim naboranim rukavima, malo oštećenim i izbledelim pod pazuhom od oštro - slatkog ženskog znoja, koji je dražio nos kao slačica.

У резултатима асоцијативног теста такође смо пронашли неколико примера: слов.: ako dievčatko chutné; "Si sladká ako dievčatko!" (pritom ma drží za tvár a zalúbene a so smiechom sa mi díva do očí); sladká; sladké; Žena je... milá ani med; ...ako dievča. med; Babka ako... med (чак 7 одговора); medík; Dievča ako... med; Žena ako... med (3 одговора); срп.: ...као баба. слатка; ...као девојчица. сладак (4 одговора); слатка (чак 24 одговора); медена; баба слатка; госпођица слатка; девојчица слатка (8 одговора); преслатка; Девојчица је... слатка и паметна; слатка (21 одговор); преслатка; слаткиш; шећер; дечак сладак (2 одговора); Девојка као... шећер (2 одговора); мед 2; ...као девојчица медена. Видимо да нема реакција из домена слатког, пријатног укуса у значењу симпатичности, допадљивости или привлачности на стимулусе с лексемом slov. *tuž* или срп. *мушкарац*.

Међу наведеним примерима има и молекуларних метафора (примери типа, *мед, шећер*) које се изграђују на основу примарне метафоре ЖЕНСТВЕНОСТ ЈЕ СЛАДАК (ПРИЈАТАН) УКУС, али њима се овде нећемо детаљније посвећивати. Рећи ћемо само то да се, као што смо видели из колокација, и у словачкој и српској култури слadak укус традиционално везује за укус меда и воћа. Женска лепота и привлачност се тако често пореде са воћем, што се обично правда бојом (руменим образима), али верујемо да је у питању и слadak укус који асоцира на привлачност те и задовољство (телесни ужитак)²⁴³. У том смислу важно је поменути један неологизам у словачком језику – *čičoriedka* (SSSJ срп. *боровница*), који се користи да означи девојку или младу жену. Интересантно је да је аутор овог неологизма словачки књижевник и хумориста Јулијус Сатински (Július Satinský) који је почео ову реч у наведеном значењу да користи у својој радио емисији *Čičoriedkárň*²⁴⁴, али је врло брзо она прихваћена и раширена те је забележена и у *Речнику савременог словачког језика* (SSSJ).

Метафору ЖЕНСТВЕНОСТ ЈЕ СЛАДАК / ПРИЈАТАН УКУС којом се метафорички концептуализује женска привлачност учавамо превасходно у фреквентнијој употреби придева слов. *chutný* и срп. *sladak* уз именице које означавају особе женског пола при чему се наглашава њихова женственост. Ови придеви могу се употребити и уз именице које означавају особе мушког пола, али овај епитет не доприноси наглашавању њихове мужевности. Вербализацију примарне метафоре љубав је сласт видимо у употреби придева слов. *sladký* срп. *sladak* уз именицу љубав, али и уз именице које означавају појмове из домена стереотипичне манифестације љубави (нпр. *пољубац*) или уз соматизме који у њима учествују (нпр. *усне*).

Као што смо видели, међу малобројним именичким колочетима срп. *сласт* са два примера присутна је и *лубеница* (поред ње је на том списку од воћа још само *грожђе*; в. табелу бр. 50), а вербализација асоцијативне веза између сласти, жене и телесног задовољства може се наћи и на српским пијацама па се лубенице продају уз рекламу „слађа од туђе жене“.²⁴⁵

²⁴³ Ово се може односити и на женске гениталије (исп. слов. *marhul'a, marhul'ka* и срп. *бресква, бресквица*).

²⁴⁴ Текстови из ових емисија објављени су у две књиге Satinský 2002, 2003.

²⁴⁵ <<http://www.novosti.rs/vesti/naslovna/zanimljivosti/aktuelno.288.html:616271-FOTO-Lubenica-sladja-od-tudje-zene>>

3.2.7. О мирису

Глагол слов. *voňat'* и срп. *мирисати* користе се у метафоричким значењима свиђати се, допадати се и сл. и обично се користе у одричном облику: слов. *Robota ti nevonía* (SSJ), срп. *Не мирише му ни мотика ни плуг* (РМС III: 379)²⁴⁶. У српском језику такође примећујемо употребу глагола *мирисати* у одричном облику када хоће да се каже да се нека особа неке не допада, нпр. *Не миришем га* или су антипатије обостране *Не миришу се њих двојица*.

У обе културе, и словачкој и српској, постоји представа о томе да жене треба лепо да миришу, али се у словачком језику ово не вербализује системски у смислу родних специфичности, а у српском језику смо препознали само два примера (са, претпостављамо, истом мотивацијом).

У Енциклопедији народне културе Словачке (Kiliánová (hl. red.) 2011) нашли смо појам слов. *voňáčka*. Ради се о украсном додатку женске или девојачке свечаније гардеробе која се носила при одласку у цркву или на плес а подразумевала је букетић од ароматичног биља и цвећа (рузмарина, босиљка, руже и сл.) који се или носио у руци или се качио на гардеробу, обично на прслук, тј. у висини груди. Експлицитне родно условљене вербализације у виду фразеологизама или других спојева различитог степена идиоматичности или петрификованисти у словачком језику нисмо забележили.

У српском језику бисмо се у овом контексту могли позвати на два примера: један је народни назив за биљку *мајчина душица* (слов. *dúška materina*)²⁴⁷ и фразеологизам *мирише као душа (девојачка)*²⁴⁸. Драгана Мршевић-Радовић бавила се питањем *на шта мирише душа* у наведеном фразеологизму (Мршевић-Радовић 2008: 209–215). Након опсежне анализе, Мршевић-Радовић закључује да је као мотивација за душу која лепо мирише „послужио православни културни стереотип душе која пријатно мирише на босиљак“ (Мршевић-Радовић 2008: 214).

²⁴⁶ О олфакторним метафорама у српском језику в. Ristivojević-Rajković 2013.

²⁴⁷ О мајчиној душици у словенском фолклору в. Чајкановић 1994: 147 и Софрић 1990: 157.

²⁴⁸ Још једна напомена из личног искуства: малој деци (од једне до три године) која су у датом тренутку урадила нешто „одрасло“, старије жене (обично на пијаци, што може указивати на изворност, руралност израза) често говоре нпр. „Куда си пошао,“ или „Шта се куражиш, још ти душа на млеко мирише“. Овај пример може додатно повезати душу и млеко.

На основу неких од већ издвојених појмовних метафора ЧОВЕК ЈЕ САДРЖАТЕЉ ЗА ПСИХОЛОШКЕ ЕНТИТЕТЕ, ЧОВЕК ЈЕ САДРЖАТЕЉ ЗА СВОЈА ДУШЕВНА СТАЊА при чему тај простор симболизују *душа* и *срце* (Klikovac 2004: 211), тј. простор грудног коша, с разлогом претпостављамо да је леп, пријатан мирис који означавају ови изрази у ствари мирис „мајчине душе“, мирис млека тј. мирис који евоцира љубав, а притом додајемо да је у хришћанству (као већинској религији у Србији и Словачкој) једна од основа за концептуализацију Бога метафора БОГ ЈЕ ЉУБАВ те не чуди да је хришћанска душа миришљава – одише вером и богољубљем. У *Речнику српскохрватског књижевног и народног језика* под одредницом *млеко* наилазимо на фразеологизам *мирисати на млеко* са значењем бити млад, недорастао, неискусан (РСАНУ 12: 715) те то доказује да је мирис мајчиног млека издвојен и у народну као нарочит препознат.

У речницима словачког језика *vôňa* означава мирис који ослобађа цвеће или друге ароматичне материје (KSSJ, SSJ): *aróma, buket (vôňa vína), pach* (SynSS). У српском језику *мирис* је *надражај на чуло у носу, осет изазван деловањем испарљивих честица разних аромата, етеричних уља, беланчевина у распадању и др. на чуло у носу; само испарење које изазива такав надражај, затим моћ, способност реаговања на чула (у носу) на хемијске промене материја у непосредној околини, осетљивост чула (у носу) на разна испарења, а као друго значење наводи се миришљава материја која се употребљава у индустрији козметичких препарата, прехрамбеној индустрији и др. и као алкохолни раствор ових материја, миришљава течност која се употребљава као козметичко средство* (ЈРМС 2011: 698–699). На трећем месту је фигуративно значење, *оно што побуђује представе, слике о нечему, што подсећа, асоцира на нешто, карактеристична обележја, својства нечега (најчешће неког времена)* (ЈРМС 2011: 699). Оно што можемо закључити јесте да словачка реч *vôňa*, за разлику од срп. *мирис* не обухвата значење *парфем*. Како ми желимо да истражимо концептуализацију „природног“ женског мириса, у примерима на српском језику ћемо на то морати нарочито да обратимо пажњу. Осим тога, иако то речничким описом није обухваћено, видећемо да и слов. *vôňa* такође има значење онога што побуђује представе, слике о нечему (нпр. *vôňa domova, vôňa detstva*).

Сада ћемо испитати колокабилност именица слов. *vôňa* и срп. *мирис*, као и придева слов. *voňavu* и срп. *миришљав* или *мирисан* да бисмо утврдили који су то мириси издвојени као доминантни у словачкој и српској језичкој слици света и да бисмо проверили има ли родно условљених употреба ових језичких концепата.

Табела бр. 52: Најбројнијих 30 колокација именице срп. *мирис* и слов. *vôňa* с придевом као колокатом (најужи леви контекст, без интерпункције).

словачки	SNK	српски	srWaC
vôňa	44 465	мирис	24246
ostrý	148	neprijatan	1,970
rôzny	124	prijatan	504
nový	115	jak	394
iný	115	neugodan	252
ľúbezný	112	opojan	244
dráždivý	111	karakterističan	179
teplý	110	specifičan	164
kvetinový	109	divan	131
presýtený	107	blag	115
citrónový	101	intenzivan	111
špecifický	99	lep	94
krásny	99	oštar	87
slabý	98	prirodan	87
ovocný	92	nov	85
neodolateľný	83	ugodan	81
nezameniteľný	80	aromatičan	81
úžasný	76	čudan	73
pekný	75	sladak	71
aromatický	70	cvetan	69
tuhý	69	različít	65
medový	65	poseban	62
trpký	65	težak	62
ženský	65	voćni	56
vanilkový	64	poznat	56
dobry	61	slatkast	53
vábivý	60	određen	50
ľahký	60	telesni	50
pižmový	59	opor	48
čistý	58	osvežavajući	47
exotický	57	prepoznatljiv	45

Табела бр. 53: Најбројнијих 30 колокација с именицом срп. *мирис* и слов. *vôňa* (најужи десни контекст, без интерпункције) с именицом као колокатом²⁴⁹.

словачки	SNK	српски	srWaC
vôňa	44 465	miris	24246
kvet	526	kiša	148
čerstvo	279	tamjan	106
ruža	265	lavanda	85
káva	265	znoj	81
ihličie	232	telo	81
drevo	213	lipa	77
jedlo	206	ruža	75
kadidlo	185	kafa	69
zem	161	cveće	65
more	154	hrana	63
seno	148	parfem	61
les	147	dim	55
domov	136	benzin	54
dym	134	žena	51
tráva	128	krv	51
parfum	128	proleće	49
žena	127	vanilla	48
benzín	120	duvan	47
živica	115	paljevina	46
levandul'a	106	borovina	39
tabak	95	roštilj	37
škorica	90	zemlja	36
víno	88	jasmin	36
život	88	čokolada	35
med	87	more	35
borovica	86	cimet	35
jablko	85	priroda	33
Slovensko	83	vino	32
guláš	79	bosiljak	31
vanilka	79	mokraća	29

²⁴⁹ При чему смо проверавали да именице буду у облику (посесивног генитива) којим им се тај мирис приписује.

Осим опште поделе мириса на пријатне и непријатне као и придева који указују на јачину мириса и на то да ли је он нов, познат, специфичан и сл., видимо да су се у истраженим корпусима међу најфреквентнијим колокацијама у оба језика нашли мирис воћа и цвећа, мириси хране уопште, затим мирис дувана и сл. У изабраним корпусима видимо да се издвојио као посебан и слов. *vôňa ženy*, срп. *мирис жене*, тј. у словачком и конструкција са придевом *ženská vôňa*. За бројност ових колокација, нарочито у облику слов. *vôňa ženy* и срп. *мирис жене* можемо захвалити чувеном филму *Scent of a Woman* из 1992. године, са Ал Паћином у главној улози који је на словачки и српски језик управо тако преведен – слов. *Vôňa ženy*, одн. срп. *Мирис жене*, при чему нема примедба на овај превод. То је тако, јер постоји концептуализација женског мириса као опојног и привлачног. Од 127 примера у корпусу словачког језика за колокацију *vôňa ženy*, чак 65 примера представља назив овог филма, а у корпусу српског језика srWaC од 51 примера за колокацију *мирис жене* назив овог филма је у 29 примера, а у корпусу SrpKor2013 од 10 примера, 5 је назив филма (ове примере у наставку нећемо наводити).

Сада бисмо посебно проверили колокације слов. *vôňa* и срп. *мирис* са придевима слов. *ženský, dievčenský, mužský, mužný* и сл. и срп. *женски, девојачки мушки* и сл. (најужи леви контекст) и са именицама слов. *žena, dievča, dievčatko, chlap* и сл. и срп. *жена, девојка, мушкарац* и сл. (најужи десни контекст) да бисмо проверили родну (не)условљеност употребе ових именица.

Табела бр. 54: Колокабилност именица слов. *vôňa* и срп. *мирис* са придевима слов. *ženský, dievčenský, mužský, mužný* (најужи леви контекст, без интерпункције).

словачки	SNK	српски	srWaC	српски	SrpKor2013
<i>vôňa</i>	44 465	<i>miris</i>	24246	<i>miris</i>	4737
<i>ženský</i>	65	<i>ženski</i>	14	<i>ženski</i>	3
<i>mužský</i>	51	<i>muški</i>	12	<i>muški</i>	2
<i>mužný</i>	29	<i>muževan</i>	9	<i>devojački</i>	2
<i>dámsky</i>	24			<i>muževan</i>	1
<i>dievčenský</i>	9				
<i>chlapský</i>	8				

Табела бр. 55: Колокабилност именица слов. *vôňa* и срп. *мирис* са именицама слов. *žena*, *dievča*, *dievčatko*, *chlap* и сл. и срп. *жена*, *девојка*, *мушкарац* и сл. (најужи десни контекст, без интерпункције)

словачки	SNK	српски	srWaC	српски	SrpKor2013
vôňa	44 465	miris	24246	miris	4737
žena	127	žena	51	žena	10
muž	32	muškarac	17	muškarac	2

Сматрамо да колокације женски и мушки мирис, као што је случај и са укусом, асоцирају на привлачност, и то сексуалну привлачност о којој смо писали у поглављу о женствености. Погледајмо неке примере из истраживаних корпуса²⁵⁰:

SNK: PKri7: *S hlbokým hlasom, s plavými vlasmi zopnutými dozadu a očami neurčitej farby, voňala ženskou vôňou a nejakým parfumom, ktorý som nepoznal.*
 HN2004/06: *O slovenských textoch to platí obzvlášť. Po romantickom období Františka Krištofa Veselého, reálnejšom období šesťdesiatych rokov a po nástupe schopných textárov, sa témy slovenských textov naďalej točia najmä okolo dievčenských denníkov, ženskej vône, študentských flámov, tajných blúdení, krásnych školáckych čias či správnych chlapov.*
 IKada1: *Nie, nie je to výplod jeho predstavivosti: nič nemohlo vyvolať príjemnejší pocit uvoľnenia a pokoja ako tento vankúš nasiaknutý ženskou vôňou.*
 RSL1969/03: *Okrem iných spomienok, ktoré bežia rapsodistovi hlavou a ktoré pokladá za vhodné pre verejnosť, je tu spomienka „na ten prach v štrbinách, na vôňu gaštanov na ulici, na ženské vône v zastretých izbách, na cigarety na chodbách a koktailové vône v baroch“.*
 SLau5: *Patrila Honorii, a bola to vôňa jej vlasov, pokožky, parfumu - konvalinky a ruže. Drahá, lákavá vôňa. Okrem toho cítil aj jej ženskú vôňu, horúcu a zmyselnú, sľubujúcu všetky pozemské radosti.*
 DGar4: *Stačilo zavrieť oči, a už videl Júliinu rozosmiatu tvár: jemné ústa, vysoko posadené líčne kosti, nádherné svetlohnedé oči. Zhlboka sa nadýchol v domnienke, že ešte zacíti jej teplú ženskú vôňu.*
 BIRDZ2013: *„Musím schovať tattoo na ruke dlhým rukávom,“ vytiahla jeden a*

²⁵⁰ Тамо где је то било могуће због мањег броја примера, наводили смо их све, а где је број примера превелики, наводили смо одабране. Двоструком линијом подвучени су примери у којима се истраживане конструкције односе на женски или мушки парфем.

ovoňala, " príliš cítiť muža, " vrátila ho. „Mám azda používať ženskú vôňu ? " bol som sarkastický. CPro2: Slabučko zastonal a objal ju okolo pliec, prešiel jej po chrbte, aby si tuhšie privinul jej mladé štíhle telo. Cítil, ako sa oňho opiera pevnými prsami a zmysly mu zaplavila jej zvodne ženská vôňa. EAd14: Zišla k nemu v závane parfumu, ale vedel, že pod jeho fasádou bude bez zápachu, bez ženskej vône, ktorá by upútala muža. Sterilná ako ocelový skalpel, pomyslel si. LRow2: Vo vyholenom rozkroku sa črtala jemná štrbina, znak všetkých júdžo. Pod jej parfumom cítil prirodzené ženské vône — dráždivé a omamné. JCol1: Túžil po vôni ženy. Niečo mu v živote chýbalo a nebol si istý čo. MBal5: Cítil z nej ospalosť. A vôňu ženy a sexu. HN2003/12: Momentálne pociťujeme návrat ku klasike - k vôňam, ktoré sú ponímané ako typicky mužné alebo elegantne ženské. Tento trend predstavuje napr. mužská vôňa Gucci pour Homme, Rochas Lui je napríklad výrazne pánska vôňa, ku ktorej keď si privoniate, tak sa vám vyjaví muž v obleku, nezameníte si ho s ničím. KMach1: Vtiahla nosom mužskú vôňu a v tele sa jej ozvala ženskosť, ale iba na sekundu. SJeff5: Jeho rozpalený pohľad ju ešte umocnil, ale aj keď odvrátila zrak, nič sa nezmenilo, lebo vtedy vnímala jeho prudké nádychy. Ešte stále voňal kolínskou, no túto vôňu čoraz väčšmi prekryvala vôňa muža... KOR2003/05: Muž ma vie upútať už tým, ako vonia. Každý má svoju vlastnú vôňu. Milujem vôňu muža, keď ho objímate v posteli, tú vôňu vzadu na jeho krku, iba tam jemne priložte nos a môže tam byť ešte trochu stopy po kolínskej, to milujem. JPro3: Keď Seleina zložila hlavu vo veľkej posteli s baldachýnom a vôňou muža, ktorému patrila, v okamihu zaspala.

srWaC: glas-javnosti.rs: Pit je nedavno snimio reklamu za ženski miris " Šanel " koja je zbog nerazumljivih aluzija i nemuštih komentara tipa " To nije putovanje " izazvala žestoke kritike u javnosti. color.rs: Egipćani su izmislili parfeme, kao što su izmislili i pivo. Čista esencija mirisa. Još pre 5000 godina izmislili su ženski miris Lotos i muški miris Papirus, koji su osnova skoro svih sadašnjih mirisa. dildo.rs: Dočekala me je samo u donjem vesu, trazila je da se skinem i legnem, nakon toga sela je na mene i stavila mi svoju macu na lice. To je bio prvi put da osetim drugi ženski miris i ukus. blic.rs: Ženski miris koji omogućava da " uživete " u pravom mirisu žene. Proizvođač na svom sajtu ističe da je Vulva Original napravljen da bi zadovoljio niske strasti. blog.rs: Naučnici savetuju žene da zaborave na kupovinu skupih mirisnih nota i da treba da se oslone na svoj prirodan miris ukoliko žele da zavode. Muškarci pozitivno reaguju na prirodan ženski miris. blic.rs: Prva studija imala je za cilj da dokaže da muškarci

pozitivno reaguju na prirodan ženski miris. vojvodinacafe.rs: Apoteke prodaju sprejeve, sapune, pudere, kreme, dezodoranse, namirisane uloške i tampone, sve u cilju da nas ratosiljaju našeg prirodnog ženskog mirisa. grazia.rs: La Perla, italijanska kompanija poznata po luskuznom donjem rublju, lansira novi ženski miris pod imenom Just Precious. dildo.rs: Ipak, ohrabren njenim ćutanjem i ženskim mirisima probao je i treći putâ. laguna.co.rs: Ruke su mu bile na njenim ramenima, pomalo vlažne jer je noć bila vruća, i osećao se topli ženski miris. blic.rs: Naime, ovulacija kod žena uzrokuje psihičke promene, ali i drugačije ponašanje. Povećava se seksualna želja kod žena, što muškarci podsvesno osećaju, deluju i feromoni pa ženski miris snažno privlači muškarce. utrendu.rs: U Kanu je 21.10.2012 u hotelu Majestic Barriere, održana promocija prvog ženskog mirisa kuće Mercedes Benz. blic.rs: Da li vaš muž primećuje oglase za poslovnu pratnju i komentariše ih? To je zato što bi voleo bi da u svoj život unese malo promene, da oseti novi ženski miris. blic.rs: Koko Šanel traži, svojim rečima " ženski parfem s mirisom žene ". Njen miris bi trebalo da bude pojednako važan kao i njen stil oblačenja. blic.rs: Muškarce pali prirodan miris žene pa nije smak sveta ako se niste istuširale. amika.rs: Bio sam na neki način srećan što sam znao da ona postoji i da je u istoj kući, iza zida. Strujalo je iz nje nešto opojno, miris žene ili miris lepote, osetio sam to oba puta kad sam je dodirnuo, a zračilo je i kroz zid. blic.rs: I da, hocu jos reci da je prirodni miris muskarca prelep. Neki put zarijem glavu u pazuh mog coveka i mirisem te feromone koji su lepsi od najskupljeg parfema. apotekasombor.rs: Žene su takođe imale i zadatak da na osnovu snimka glasa i mirisanja prirodnog mirisa muškaraca, koji se menjaju na osnovu trenutnog nivoa testosterona i nemaju veze sa izloženošću prenatalnom testosteronu, procene njihovu muževnost i atraktivnost, ali se rezultati u tom slučaju nisu poklopili s odnosom dužina dva prsta. mojedete.rs: Sa početkom puberteta počinje intenzivnije lučenje znoja, koji dobija drugačiji, jači miris - miris muškarca.

SrpKor2013: poli060828.txt: Mušnjaci za ženku zmije vode ritualne borbe , ali i pored tog nadmetanja se dešava da izabranica odabere slabijeg borca , jer su joj važniji izgled i miris partnera. Lukaviji udvarači ponekad luče ženske mirise kojima rivale odvuku na suprotnu stranu, pa se drugim putem vraćaju usamljenoj ženki - objašnjava Ajtić delić svojih proučavanja. gorkitalog.txt: U Pešćaniku se pozivate na talmudsku izreku koja zahteva od Izrailjevih sinova da izgovore reči blagodarne zahvalnosti Jehovi

u trenutku kad osete blaženo milje nekog miomirisnog bilja ili mirišljavog začina . Za mene je taj citat bio otkrovenje . Izražavao je nešto što sam oduvek osećao , ali nikada nisam uspeo da kažem . Tako, kada sam pisao deo Peščanika u kome E. S. prilikom susreta sa ženom oseti njen ženski miris, odlučio sam da upravo na tom mestu treba upotrebiti ovaj citat. tismadnevni.xml: Muški i ženski mirisi 19. VIII 1994. Očevi moraju navući mržnju svojih sinova. Oni šire oko sebe miris muškosti, sinovima neprivlačan, otužan, za razliku od mirisa ženskosti, privlačnog, koji širi mati. Flj-zave_n.txt: Od kada ga je prva žena njegovog života spustila kroz prozor sobe u kojoj je prvi put osetio toplinu i miris žene, David se krije po pustinjskim pećinama i raznim skloništima. crnj- kap.xml: Opijenom toplotom, mirisom žena što su sedele tako blizu i polunage iza njega, fon Delingeru se učini da sanja uz lepu svirku i ono što se događalo na pozornici i ono što je bilo u gledalištu. rts081031.txt: Istraživanje je obuhvatilo 100 žena starosti između 18 i 35 godina od kojih je zatraženo da između šest uzoraka mirisa muškarca odaberu koji im najviše odgovara. rts081031.txt: Međutim, kad su žene počele da uzimaju pilule, došlo je do dramatične promene njihovih sklonosti ka mirisima. Te žene su se mnogo češće opredeljivale za MHC mirise muškaraca njima slične nego žene koje nisu uzimale pilule. cosicb_p_n.txt: On prilete Žarku, baci mu se u naručje, zagnjuri glavu u malu crnu mašnu, punu zdravog, muškog mirisa uljanih boja i duvana, i gušeći se u naglom nastupu plača zavika: "Ujkice, ne idi, ne idi, molim te . . ." poli081121.txt: Poštovaoci renomirane modne kuće "Iv Sen - Loran" imaće priliku da sledeće godine uživaju u novom muškom mirisu, a zaštitno lice nove kampanje biće upravo lepotica iz Srbije - Danijela Dimitrovska.

Као што се из наведених примера види, а што ми закључујемо након анализе свих примера ових колокација у корпусима, слов. *ženská vůňa*, *mužská vůňa* обично не подразумева парфем (како бисмо и очекивали на основу речничке дефиниције), али има примера у којима се употребљава и тако (подвучени два пута). У српском језику, на основу примера из корпуса, под *женским/мушким мирисом* се најчешће подразумева *женски/мушки парфем*, осим ако није реч о лепој књижевности или опшцим текстовима, а уколико се жели избећи ово значење, додатно се описује као „природни“ *мирис*. Конструкције слов. *vôňa ženy*, *vôňa mužá* и срп. *мирис жене*, *мирис мушкарца* као да у већој мери наглашавају природност мириса, па у корпусима нисмо наишли на пример у којем се ове конструкције користе да

означе парфем. Потражили смо их директно претражујући интернет странице и ту смо нашли следеће примере: *Green Tea od Elizabeth Arden je vôňa ženy stvorenej pre biely deň a zároveň žiariacej pri večeri.*²⁵¹ *Aura Mugler je viac než len vôňa, je to zmyslové objavovanie, zážitok zo seba samej, otvorené dvere fantázii, návrat k sile základných prianí, divoká a čistá vôňa ženy ukrytá vo vašom vnútri.*²⁵² *Chanel N°5 – vôňa ženy.*²⁵³ *Coco Chanel je davne 1921. godine sačinila ovu neprolaznu mirisnu notu, koja se na najbolji način može opisati kao – miris žene.*²⁵⁴ *Miris muškarca* (у наслову).²⁵⁵

Иако се употребљавају у контексту парфема, истраживаним конструкцијама се не означава парфем, већ управо „природни“ мирис на који парфем претендује да личи. Ипак, знајући да се ове колокације употребљавају да означе (сексуалну) привлачност жена или мушкараца, те тај мирис може да се повеже с мирисом коже или чак гениталија, употребу ових колокација у рекламама тумачимо пре као претенциозно искоришћавање њихове асоцијативности у правцу сензуалности, телесног задовољства и привлачности, него стварну „мирисну ноту“ с којом бисмо их могли повезати.

Проверили смо значење придева слов. *voňavý* и срп. *миришљав* и *мирисан*, сви они се односе на одавање мириса (в. SSJ; JPMC 2011: 699). Ипак, према бројности наведених колокација могли бисмо приметити дискретну преференцију „природних“ мириса хране, пића, цвећа у словачком језику.

Табела бр. 56: Најбројнијих 30 колокација придева слов. *voňavý* и срп. *миришљав* и *мирисан* с именицом као колокатом (најужи десни контекст, без интерпункције).

словачки	SNK	српски	srWaC	српски	srWaC
voňavý	10184	mirišljav	867	мирисан	2379
olej	368	sveća	81	nota	227
květ	248	štapić	53	ulje	89
čaj	135	ulje	26	cvet	75

²⁵¹ <<https://ceny.odpadnes.sk/parfemy/elizabeth-arden>>

²⁵² <<https://www.fann.sk/thierry-mugler-aura-mugler-parfumovana-voda-30-ml/>>

²⁵³ <<https://glorianorma.wordpress.com/2012/05/12/len-dve-veci-robja-zenu-nazabudnutelnu-jej-slzy-a-jej-parfume-9-2/>>

²⁵⁴ <<https://www.navidiku.rs/firme/zenski-parfemi>>

²⁵⁵ <<http://arhiva.glas-javnosti.rs/arhiva/2002/10/25/srpski/R02102404.shtml>>

vzduch	132	sapun	24	sveća	70
káva	128	kupka	22	materija	36
dym	117	jelkica	15	štapić	34
seno	100	vodica	10	cveće	32
korenje	90	trava	9	biljka	31
mast'	89	voda	9	kupka	24
bylinka	74	cvet	8	trava	22
kúpeľ	71	cveće	8	komponenta	21
sviečka	70	kornjača	8	vrba	20
klinček	69	kosa	7	bilje	16
chlieb	67	krema	7	začin	15
tyčinka	67	svečica	6	žlezda	14
mydlo	66	vazduh	6	signal	14
tráva	49	začin	5	krema	14
drevo	49	ruža	5	supstanca	13
voda	47	papir	5	trag	13
prísada	43	grožđe	5	livada	12
bylina	41	dim	4	ruža	12
dobrota	40	latica	4	sapun	11
ruža	40	puder	4	jelkica	10
látka	39	tečnost	4	kompozicija	9
koláč	36	sastojak	3	polje	9
jedlo	35	pesak	3	proizvod	9
lúka	34	rastinje	3	borov	9
dych	34	plod	3	aroma	9
nápoj	32	gumica	3	vazduh	9
chlebík	32	pena	3	receptor	9

Од спојева с именицама које означавају људе у словачком корпусу нашли смо само примере *voňavá slečna* – 15 примера и *voňavá žena* – 9 примера. Спојева срп. *миришљава/мирисна жена, миришљав/мирисан мушкарац* и сл. нисмо нашли ни у другачијем поретку. На интернету има највише примера за колокације срп. *мирисна женска коса, мирисна женска кожа, мирисни женски производи* у другачијем поретку *женски мирисан* или *мушки мирисан* ради се обично о парфемима – *женска /мушка мирисна линија, нота* и сл.

MYLI2006/49: *Budeme robiť voňavé obrazy, maľovať ich všeličím, čo nájdeme v kabelke a nakoniec urobíme jeden veľký spoločný obraz, “ dozvedela som sa od jednej voňavej slečny. ABed6: Tak sa mi zdá, že si bol v Krpkanove a hľadal si tam tú voňavú*

slečnu. ABed6: Večná škoda je toho, že hodinky som si odniesol, ale tú voňavú slečnu sme tam naozaj museli nechať? BLOG: Bol som pekný chlapec a tak som svoj šarm zneužíval na namotávanie voňavých slečien, zneužívanie menej pekných a opíjanie a zosmiešňovanie tých škaredších. Bol som lokálna hviezda. JStac7: A pokiaľ, kam až človek dočiahne? (Ved' nemám ani, kto chleba by mi podal, v tvári voňavou ženskou dlaňou pomlčal!...); PVil4: A čo sa mi zvlášť páči: keď si pomyslím, že pod tou uniformou, v ktorej zvyčajne trčí mužské telo, chlpaté, hranaté, spotené, sa teraz skrýva hladká, voňavá ženská pokožka, aj so všetkými tými ostatnými ženskými vecami. RAK2005/09: Je zmätený. Mohla sa táto recesia pretransformovať do serióznej sugescie? A navyše sa aj znegovať? Voňavé ženské telo sa pohne. Zobúdzajú sa. Najprv nevie, kde je, ani ako sa sem dostala. RSL1997/03: A vôňa ako z čarovnej záhrady donášal k nemu východný vietor, vystierali sa od neho ramená a nadúvali sa nozdry, zo stiesnenej hrude sa vydierali vzdychy. Mocnejšie vanuli pachy, akoby ho voňavé ženské vlasy pohládzali... BSma2: Hral sa s jej pyskami, rozotieral po nej voňavú ženskú šťavu a zachádzal prstom až do samého jadra jej ženstva, vyžívajúc sa v jej zvižňaní a stonaní. BLOG: Nič nezahaľujú tak ako práve tie oblé časti svojho tela. Sú tu aj iné obpozerané, dve, krásne plné, často vystavované miesta na voňavom ženskom tele, ktoré s našimi škaredými chlpskými ústami robia najrozťahovanejšiu hru na svete, ale o nich inokedy.

78 posto muškaraca je priznalo kako ih sjajna, zdrava i mirisna ženska kosa i te kako uzbuđuje;²⁵⁶ Парфем се зове мирисна женска душа. На крају крајева, оне су нестабилне и заводљиве као жена која их носи.²⁵⁷

Можемо закључити да појмовне метафоре ЖЕНСТВЕНОСТ ЈЕ ПРИЈАТАН МИРИС И ЉУБАВ ЈЕ ПРИЈАТАН МИРИС представљају секундарну метафоризацију (женске) привлачности у односу на појмовне метафоре ЖЕНСТВЕНОСТ ЈЕ СЛАДАК/ПРИЈАТАН УКУС И ЉУБАВ ЈЕ СЛАСТ. Родна условљеност ове појмовне метафоре препознаје се у колокацијама слов. *vôňa ženy* и срп. *мирис жене*, слов. *voňavá slečna*, *voňavá žena* али и у спојевима *voňavý ženský* или *мирисан женски* уз допуне у виду соматских лексема које уједно представљају и соматизме који учествују у „чињењу“ љубави.

²⁵⁶ <<http://www.novimagazin.rs/opusteno/sta-svi-muskarci-prvo-primete-na-zeni>>

²⁵⁷ <<https://sr.play-azlab.com/krasota/68446-duhi-noa-kasharel-opisanie-foto-otzyvy.html>>

3.2.8. О топлоти

Основна поставка о топлоти као изворном домену у теорији примарних метафора већ је изнета и гласи ПРИВРЖЕНОСТ ЈЕ ТОПЛОТА. Ова метафора се, дакле, заснива на чулно-моторном домену температуре и на примарном искуству осећаја топлоте који беба има док је *неко* држи у наручју (Лејкоф, Џонсон 2014). Тај *неко* је, бар у самом почетку, најчешће мајка. У наставку ћемо приступити истраживању колокабилности именица и придева из домена температуре по узору на представљени поступак у истраживању сласти и мириса.

Табела бр. 57: Најфреквентнијих 30 колокација са именица слов. *teplota* и срп. *топлота* са придевима (најближи леви контекст).

словачки	SNK	српски	srWac
teplota	92482	топлота	11628
vysoký	7 703	sunčev	160
denný	5 468	otpadni	86
nízky	4 100	telesni	79
nočný	2 873	velik	72
zvýšený	1 891	potreban	34
telesný	1 400	prijatan	25
priemerný	1 385	specifičan	20
izbový	1 331	mali	19
vonkajší	1 135	prevelik	19
maximálny	658	prirodan	15
mínusový	587	visok	13
povrchový	570	ekstreman	12
extrémny	468	solarni	12
prevádzkový	449	jak	12
optimálny	420	letnji	11
správny	378	prekomeran	11
vnútorný	316	direktan	10
ranný	309	ogroman	10
ročný	306	preteran	10
minimálny	306	procesni	9

požadovaný	305	koristan	8
globálny	293	povećan	8
tropický	278	blag	7
rekordný	254	umeren	7
stupňový	247	suv	6
ideálny	237	nizak	6
rovnaký	223	vlažan	6
letný	222	ljudski	6
popoludňajší	211	spoljni	6
mierny	208	infracrven	6

Табела бр. 58: Најфреквентнијих 30 колокација именице слов. *teplota* и 29 најфреквентнијих колокација именице срп. *топлота* са именицама у облику посесивног генитива (најближи десни контекст).

словачки	SNK	српски	srWac
teplota	92482	топлота	11628
vzduch	3 510	telo	64
Voda	2 204	sunce	45
Telo	294	vazduh	33
spalina	271	voda	30
prostredie	213	zemlja	14
ovzdušie	200	isparavanje	12
povrch	188	motor	9
Pôda	172	zračenje	9
miestnosť	171	duh	8
okolie	155	grejanje	7
vozovka	123	kondenzacija	7
prívod	121	unutrašnjost	6
kotel	116	koža	5
podlaha	114	ruka	5
topenie	110	krv	5
jaskyňa	91	prostorija	5
more	77	dom	5
stena	58	radijator	4
pranie	58	staklo	4
motor	49	sauna	3
dieťa	48	guma	3

oceán	45	drvo	3
atmosféra	37	kamen	3
Zem	35	duša	3
interiér	33	srce	3
Pivo	32	pegla	3
nápoj	29	hrana	3
Sneh	27	svetlo	2
konštrukcia	25	laser	2
palivo	25		

Именице слов. *teplota* и срп. *топлота* превасходно се користе у неметафоричким значењима и нисмо забележили родну условљеност употребе ових именица. Метафоричко значење блискости, бриге, неге те у том смислу и љубави у већој мери препознајемо у употреби именица слов. *teplo* и срп. *топлина* и то чешће уз именичку допуну у посесивном генитиву.

Табела бр. 59: Најфреквентнијих 30 колокација именица слов. *teplo* и срп. *топлота* са придевима (најближи леви контекст).

словачки	SNK	српски	srWac
teplo	78931	топлина	4707
príjemný	624	људски	67
veľký	534	prijatan	24
ľudský	430	potreban	19
sálavý	395	velik	18
odpadový	316	emotivan	17
extrémny	218	ugodan	14
dodaný	170	dodatan	13
slnečný	160	unutrašnji	10
lacný	154	telesni	9
telesný	126	čudan	9
umelý	98	emocionalan	8
vyrobený	96	Tjelesan	6
nezneseľný	92	duhovan	6
úmorný	91	izuzetan	6
latentný	88	božanski	6
spotrebovaný	79	sunčev	6
hrejivý	77	prirodan	6
tropický	77	majčinski	5

suchý	71	porodičan	5
vlhký	70	izvestan	5
zvyškový	70	blag	4
nadmerný	64	neopisiv	4
prebytočný	62	majčin	3
kondenzačný	61	nepoznat	3
rovnaký	59	umeren	3
obrovský	58	silan	3
infračervený	56	beskrajan	3
rodinný	56	životan	3
prílišný	53	infracrven	3
mimoriadny	53	nesvakidašnji	2

Табела бр. 60: Најфреквентнијих 30 колокација именица слов. *teplo* и срп. *топлина* са именицама у облику посесивног генитива (најближи десни контекст).

словачки	SNK	српски	srWac
teplo	78931	топлина	4707
domov	823	doma	97
vzduch	78	sunce	30
láska	47	telo	29
predmet	47	dom	25
okno	43	boja	18
oheň	42	ljubav	17
Rodina	40	drvo	14
človek	35	zemlja	11
voda	34	porodica	8
dlaň	30	čovек	8
obývačka	26	srce	7
krv	25	jug	7
ruka	20	vatra	6
dom	19	voda	6
stena	19	koža	6
podlaha	18	atmosfera	5
izba	17	ognjište	5
postel'	15	prostor	5
srdce	15	dodir	5
zem	13	zagrljaj	4
život	12	enterijer	4
kuchyňa	11	krv	4

reakcia	10	dlan	4
plyn	10	prostorija	4
budova	10	duša	4
radiator	10	majka	4
prostredie	8	gneздо	3
Vianoce	8	reč	3
dom	8	stan	3
dotyk	6	druženje	3

Скрећемо пажњу на то да има примера које можемо двојачко тумачити: нпр. топлина загрљаја може означавати физички осећај топлоте, али и унутрашњу емоцију сигурности, заштићености, вољености коју метафорички концептуализујемо кроз домен температуре.

JFea16: *Hoci Dianina ťažká choroba zanechala v jeho duši hlboké stopy, pripadalo mu celkom príjemné opäť cítiť vedľa seba teplo ženského tela.* TKla3: *Nosila si ho verne v lone. Ovila teplom ženskej vône.* SLau1: *Zatajil dych, keď si uvedomil, ako sa jej pružné telo poddáva, ako mu teplo ženského tela preniká do hrude.* BIRDZ2014: *Voľné chvíle medzi spánkom a pitím som si krátil honením, ale to už ma prestalo baviť. Chýbalo mi teplo ženskej vagíny.* DZra1: *Po šiestich rokoch v jednom dome opäť niekto pocíti teplo matkinho srdca.* MZag6: *Mirjaninu pozornosť upútalo hnedovlasé dievča, ktoré stálo pri plote záhrady, čítalo list a kŕčovito plakalo. List z domu jej pripomenul teplo matkinho lona.* TBos2: *„Bolo veľmi zima,“ napísalo dievča neskôr, „ale ja som ešte stále cítila teplo matkinho objatia a v ušiach mi zneli jej slová: ‚Vráťte sa skoro, lebo mám o vás strach.‘*; GMur8: *A aj pre matku je ľahšie kúpiť ohrievač s termostatom, aby bola ilúzia tepla materinského mlieka dokonalá.* MRit1: *Silný záchvev matkinho objatia ju obliat teplom materinskej lásky. A ona vytušila ešte nádej.*

blic.rs: *Možda je i suvišno da se kaže, ali teško je uskladiti naporan posao sa brojnom porodicom. Dafina to uspeva, uz danonoćni rad, a majčinsku toplinu pruža i deci svoje prerano preminule sestree.* uz.rs: *Kolo srpskih sestara svoj doprinos daje i u obnovi hrišćanskih praznika i tradicija srpstva. Materice, Sveti Sava, Vaskrs, Mladenci, Vidovdan, Mala Gospojina, sve ove praznike, kada darujete, ujedno obogaćujete svojom plemenitošću, humanošću i pre svega ženskom i majčinskom toplinom i ljubavlju.* agropress.org.rs: *A majčinsku toplinu i nežnost sugeríše mu i plišani majmun, uz kojeg se sklupča i padne u san, svojevrsno stanje hibernacije.* gradjanskiparlament.rs: *Tu*

majčinsku toplinu je trazio u drugim zenama, ali je nije mogao dobiti. Znao je to. srpskaelita.rs: Najzad, i sama od svoje četvrte godine nosim ojađenost ratnog siročeta, prati me želja za majčinskom toplinom. vojvodinacafe.rs: Ali... i sami znamo koliko majčina toplina prija i leči. Ja prva sam, kao beba bila upravo takvo dete koje je tražilo toplinu uz sebe. rastko.rs: Voz kreće kroz pokisla predgrađa. Monotoni ritam točkova i majčina toplina uspavljaju dete. halobeba.rs: Beba plačem ne daje majci znak da je gladna već da joj treba majčina toplina i nežnost. trojka.rs: Ljubomorna je na tvoju drugaricu iz Milana koja radi reviju Agent Provocateur, a ne zna da ni jedna od tih manekenki nema njena sočna usta i vešto raspoređenih 10 kila viška, niti tu žensku toplinu i ljubomoru. rastko.org.rs: I Mihailov dvor bio je bez ženske topline, leden i ceremonialan, i s toga je knez poslao mladića u jedan pariski licej. pharmanetwork.rs: Prvi korak svakako je uzimanje bebe u naručje. Ako joj glavicu okrenemo na levu stranu da čuje ritmične otkucaje majčinog srca, uz toplinu majčinog tela, beba će imati osećaj obgrljenosti, koji je podseća na vreme provedeno u materici, što će na mnoge od njih delovati smirujuće. gordanavlajic.rs: To je, nesumnjivo, sa stručnog aspekta, najveća vrednost ove knjige: hranljivost majčinog mleka i toplina majčinih grudi nikada neće imati adekvatnu zamenu. blog.rs: Volela je da njegovu kuću pretvara u dom, da joj daje toplinu ženske ruke, da je oplemenjuje detaljima koji su podsećali na pripadanje. rastko.rs: Oni će mu otkriti tajnu o blagu, ugasiće žudnju njegovu, zadovoljiće mu strast koja je jača od svega pod milim bogom što postoji. Jača od topline ženskog tela što se mreška pod prstima, tih maljavih površina u koje je tonuo kao more propasti, s uzvikom nade na usnama.

Родна условљеност употребе именица слов. *teplo* и срп. *топлина* с једне стране потврђује мотивацију овакве употребе у односу мајке с бебом, а с друге и метонимијско приписивање мајчинске тоpline женама уопште.

Табела бр. 61: Најфреквентнијих 30 колокација придева слов. *teplý* и срп. *топао* са именицама (најближи леви контекст).

словачки	SNK	српски	srWac
teplý		топао	
Voda	9 543	voda	5,071
počasie	2 983	obrok	1,276

vzduch	2 104	vreme	1,201
Deň	1 391	dan	1,034
Jedlo	1 270	vazduh	801
Miesto	1 222	napitak	426
Čaj	877	dom	352
krajina	757	kraj	345
Oblasť	743	mesto	345
oblečenie	657	more	313
Zima	605	boja	303
Strava	467	reč	302
mlieko	461	deo	294
polievka	430	čokolada	292
mesiac	387	kupka	283
Nápoj	374	mleko	226
Noc	361	čaj	215
miestečko	354	dobrodošlica	211
Lúč	339	soba	187
Farba	321	klima	181
Ruka	301	prostorija	162
Vietor	301	mesec	155
Vrch	272	let	149
Posteľ	269	odeća	136
Večera	267	period	135
Leto	262	prijem	132
dlaň	255	atmosfera	118
dych	253	izvor	115
obdobie	252	proba	115
večer	244	godina	110

Табела бр. 62: Најфреквентнијих 30 колокација именица слов. *horúci* и срп. *vreo* са именицама (најближи десни контекст).

словачки	SNK	српски	srWac
horúci	61300	vreo	6989
voda	4 122	voda	831
kandidát	2 304	dan	441
Deň	2 011	ulje	285
Leto	1 564	guma	223
počasie	1 415	vazduh	104
pôda	1 387	let	100

téma	1 124	krv	85
Čaj	1 121	sunce	85
linka	1 006	gas	81
novinka	994	let	77
vzduch	974	asphalt	72
zemiak	846	talas	61
Ihla	723	mleko	60
hlava	673	pesak	50
slnko	662	atmosfera	49
kaša	588	noć	46
peklo	586	kafa	45
čokoláda	528	čaj	36
favorit	522	suza	35
Krv	497	usna	32
káva	484	dah	32
dych	466	para	32
kúpeľ	425	sperma	31
nápoj	405	srce	28
chvíľa	377	pička	27
prameň	336	gvožđe	27
Olej	329	smola	26
stopa	329	tečnost	25
Slza	328	izvor	24
strela	305	jesen	24

Навешћемо неке примере родно обележене употребе придева *topao* У српском језику (укупан број примера по споју: *topli majčín* 15; *topli mamin* 7; *topli očinski* 7; *topli muški* 5; *topli majčinski* 5): *mojedete.rs: Idilična slika porodice - roditelji i nasmejano bepče ušuškano u topli majčín zagrljaj uvek izaziva osmeh i nežna osećanja, kod mnogih i želju da i sami postanu roditelji. pepeljuga21veka.org.rs: Sada zamislite da ste se ponovo vratili u svet topline, ponovo ste sklupčani uz toplu majčinu kožu. lola.edu.rs: Zora je svanula kad se probudio. Još je na svojim obrazima osećao tople mamine poljupce. eparhijaniska.rs: Vladika Jovan uputio je sveštenstvu i vernom narodu tople očinske reči, tumačeći Sveto Jevanđelje, i na sve prizivajući blagoslov Božiji, silu i zaštitu Časnog i Životvornog Krsta Gospodnjeg. rastko.org.rs: Tu, u toplom muškom zagrljaju nisu je više mučile misli, nije videla, nije se sećala ničeg.*

Иако може да се учини да употреба придева *топли* уз придев *мушки* овде нарушава претпоставку о родној условљености употребе лексема из домена температуре, скрећемо пажњу да је један од елемената мужевности заштита коју у овим примерима примећујемо, док се у примерима с придевом *мајчински* и сличним, истиче превасходно нежност. Топлина као заштита и топлина као нежност преносе се у диференцијацију еквиполентне опозиције код метафоричке употребе придева *топао*.

Словачки придев *teplý* у нижем говорном стилу користи се у значењу хомосексуални. Ово значење развило се вероватно под утицајем немачког *wärmer Bruder* (уп. срп. *топли брат*; Králik 2015: 609–610). Овај придев се у другим значењима не користи као придев који означава људску особину.

Метафоричка значења која изражава срп. *топао*, у словачком означавају придеви *vrúcny* и *vrelý*.

Табела бр. 63: Најфреквентнијих 30 колокација придева слов. *vrúcny* и *vrelý* са именицама (најближи десни контекст).

словачки	SNK	словачки	SNK
vrúcny	6089	vrelý	2288
vzťah	770	vzťah	467
modlitba	431	prijatie	210
láska	390	privítanie	128
túžba	242	vd'aka	94
želanie	235	cit	50
prosba	177	poďakovanie	43
Cit	164	slovo	40
objatie	129	voda	39
slovo	108	túžba	38
vd'aka	99	láska	35
prijatie	81	objatie	34
bozk	77	odporúčanie	31
hlas	72	pozdrav	30
prianie	65	potlesk	26
pohľad	64	sympatia	24
srdce	59	záujem	22
vyznanie	50	srdce	21
úsmev	46	úsmev	15

privítanie	44	stisk	15
priateľstvo	39	spomienka	14
spomienka	38	súhlas	12
pozdrav	34	priateľstvo	12
poďakovanie	32	podpora	10
viera	29	pozvanie	10
nábožnosť	26	slzička	9
zbožnosť	25	uvítanie	8
spojenie	22	krv	7
náklonnosť	21	odozva	7
duch	21	náklonnosť	7
oddanosť	21	hlas	6

Навешћемо сада неке примере који говоре у прилог родне условљености употребе ових придева:

9CN2008/24: *Básne, je venovaná všetkým, ktoré sa vedeli obetovať, kus zo svojho mladého života dať, vrúcnu materinskú lásku preukázať, aj keď mnohé svoje vlastné nemohli mať.* VAŽ2011/05: *Jej riadky prezrádzajú hlbokú, vrúcnu materinskú lásku, ktorú vyjadrujú nielen jej nežné oslovenia: „Pavol, náš milý syn a brat“, „Pavol, dieťa“, „objímam Vás, moje dieťa“, „objímam Vás v mene nášho spoločenstva v láske“, „v šťastnom súzvuku našich srdc“, „čo najvrúcnejšie Gi.“, „Vaša mama Gi.“, ale aj nástojčivosť a jemnosť, s ktorou ho napomína a povzbudzuje.* CVai1: *Je to vrúcna žena, ktorá zo všetkého najradšej hostí svojich návštevníkov, žena inteligentná a bez akejkoľvek trpkosti.* SME2004/08: *To, čo vyzerá ako vrúcny materský bozk, ktorý dáva matka štvordňovému americkému plameniakovi vo washingtonskej zoo, je v skutočnosti podávanie potravy.* JLen17: *Keď nám dochádzali sily, povzbudzovala nás vrúcnyimi ženskými slovami, ubezpečovala nás, že sme slávni hrdinovia, a preto to dokážeme.* JAus4: *No keď ste spomenuli pani Dixonovú, cítil som, že je oveľa pravdepodobnejšie pripísať tento dar vrúcnemu ženskému priateľstvu.* JLen9: *Pavlina prednosť tkvie v tom, že všetko, čo robí, robí celou svojou bytosťou a s vrúcnou ženskou dôslednosťou, aj to si ujasnil, že nemôže nemať vydarený rodinný život.* JBas1: *Si ten najláskavejší, najmilší, najbystrejší a najvrúcnejší muž, akého poznám. To, čo si mi vtedy v noci dal, ma zaplavilo pocitom, že žijem, že som milovaná a žiaduca po strašne, strašne dlhom čase.* KN2014/34: *Často to boli citliví, vrúcni muži, ktorí sa stali mučeníkmi zvestovaného slova. Nielen znepokojovali verejnú mienku, ale so skalopevnou nádejou sľubovali*

Božie zľutovanie a s ním spojené lepšie časy, ak sa ľud odvráti od konania zla. MYHN2008/20: *Starostka vo svojom príhovore vyjadrila úprimnú vďaku a obdiv za vrelú materinskú lásku a obetavosť, za nezastupiteľnú úlohu matiek pri výchove detí.*

На основу представљеног истраживања долазимо до закључка да је метафоричка концептуализација женствености као пријатне топлоте (појмовна метафора ЖЕНСТВЕНОСТ ЈЕ ТОПЛОТА) вербализована родном условљеношћу употребе именица слов. *teplo*, али и *teplota* и срп. *топлина* и *топлота* и придева слов. *vrúcnu*, *vrelý* и срп. *монао*. Нарочито се истиче развој значења придева *teplý* у словачком језику у смеру *хомосексуални*, чиме се мушкарцима одузима од њихове мужевности (о чему смо говорили у првом делу ове дисертације). Немачка конструкција која је утицала на развој овог значења у истом значењу присутна је као калк *топли брат* и у српском језику, али су је временом истисли други говорни називи. Вербализацију појмовне метафоре ЛУБАВ ЈЕ ТОПЛОТА у испитиваном језичком материјалу видимо кроз приписивање тоpline активностима које сматрамо стереотипичним манифестацијама љубави (топли загрљај, пољубац и сл.).

3.2.9. О мекоћи

С обзиром на то да се као и у случају температуре и код мекоће ради о тактилној сензацији, метафоричка значења мекоће блиска су метафоричким значењима пријатне топлоте у смеру срдачности (в. *mäkkost'* SynSS; уп. JPMC 2011: 680). Од све грађе коју смо до сада представили и анализирали бавећи се примарним метафорама женствености и љубави, у домену мекоће примећујемо најмање разлика између словачког и српској језика. Погледајмо сада колокабилност именица слов. *mäkkost'* и срп. *мекоћа*²⁵⁸ и придева слов. *mäkký* и срп. *мек*.

²⁵⁸ Именица мекота у корпусима српског језика веома је мало заступљена и највећи број колоката заступљен је само по једном те је нисмо уврстили у ово истраживање.

Табела бр. 64: Најфреквентније колокације именица слов. *mäkkosť* и срп. *мекоћа* са придевима (најближи леви контекст).

словачки	SNK	српски	srWac
mäkkosť	1093	мекоћа	752
prílišný	12	izuzetan	12
poddajný	8	prirodan	11
ženský	6	neverovatan	3
príjemný	5	dodatan	5
zamatový	4	potreban	5
určitý	4	dovoljan	2
hodvábný	3	poseban	2
pôvodný	3	neobičan	2
detský	3	čudan	2
chladivý	3	topao	2
stratený	2	satenski	2
veľký	2	razuman	2
čudný	2		
nevýslovný	2		
slovanský	2		
hebký	2		
potrebný	2		
dôverčivý	2		
potmehúdsky	2		
chvíľkový	2		
nežný	2		
nadmerný	2		
farebný	2		

Табела бр. 65: Колокације именица слов. *mäkkosť* и срп. *мекоћа* са именицом у облику посесивног генитива (најближи десни контекст).

словачки	SNK	српски	srWac
mäkkosť	1093	мекоћа	752
spoluhláska	26	koža	14
srdce	7	komanda	5
domov	6	jastuk	4
línia	5	materijal	4

klas	5	linija	3
hláska	4	guma	3
zem	4	pokret	3
kresol	4	telo	2
malina	3	kosa	2
reč	3	podloga	2
vankuš	3	bebin	2
postel'	3	dojka	2
material	3	kontakt	2
pruženie	3	oblik	2
tón	3	zvuk	2
tvar	3	alatka	2
farba	3	oslanjanje	2
stolica	2	kolač	2
slabika	2	oslonac	2
prízvuk	2	peškir	2
lôžko	2	dušek	2
Európan	2	meso	2
pôda	2	stolica	2
cesta	2	pesak	2
pokožka	2	tkanina	2
svetlo	2		
slovo	2		

Табела бр. 66: Најфреквентнијих 30 колокација придева слов. *mäkký* и срп. *mek* са именицама (најближи десни контекст).

словачки	SNK	српски	srWac
mäkký	28360	mek	10440
tkanivo	432	tkivo	642
droga	400	moć	251
syr	298	povez	166
časť	284	format	126
srdce	282	srce	112
drevo	275	sila	98
postel'	242	veština	84
svetlo	231	podloga	84
kobrec	210	okupacija	82

podnebie	208	material	81
hlas	204	koža	80
spoluhláska	185	krpa	77
vankúš	176	nepce	68
maslo	158	drvo	64
kresol	150	sir	62
material	148	spuštanje	55
tráva	146	voda	55
sneh	142	naslaga	54
tvaroh	140	trbuh	53
silá	139	deo	52
pristátie	128	krov	49
moc	116	stolica	47
pôda	116	guma	44
väzba	113	testo	43
zem	110	brašno	41
koža	110	sletanje	41
mäso	109	rakija	40
voda	106	trava	40
zručnosť	103	kredit	37
ruka	102	četskica	36

Na osnovu приказаног материјала закључујемо да је сензација меког додира развила метафоричко значење благости, блискости и boleћivosti, што је врло блиско метафоричким значењима језичких концепата из домена топлоте. Примећујемо, такође, као што је то био случај и са претходним примерима, родну условљеност употребе метафоричког значења мекоће. И то не само да су примери у којима се мекоћа у метафоричком значењу приписује категоријално жени, већ се у малобројним примерима придева слов. *mäkký* и именице *muž* управо говори о мушкарцу који се „одриче“ своје мужевности. Како су примери бројни, издвојили смо неколико:

LŤaž23: *Pani Gertrúda sa zvitála s Hanesom po slovensky, tak jej to kázalo materinské srdce, ženská mäkkosť a ľudská slušnosť.* TWar4: *Namiesto toho ju jednou rukou objal okolo drieku, vychutnávajúc jej ženskú mäkkosť a hrubú látku jazdeckého úboru, a čakal, kým si nadvihne koleno a vsunie druhú nohu do strmeňa.* JLon1: *Jeho zamatové žiarivé oči sa blyšťali ako oči lane, no ja som dobre vedel, aký barbarský*

diabol sa skrýva v jeho hrudi, ako mu protirečí tá ženská mäkkosť a neha jeho tváre a postavy. MHab2: Spojenie úradníka Danišoviča (ženská mäkkosť, plachosť, bezvýznamnosť) a zbrane (oceľová tvrdosť, nebezpečenstvo, moc) má charakter „osudovej príťažlivosti“: napriek tomu, že udalosti spejú k tragickému zakončeniu, nedokáže sa Danišovič zbrane, vnášajúcej do jeho všedného života moment výnimočnosti, vzdať. JLon1: Hrozivé more, krehký čln, búrky, útrapy, výnimočnosť situácie, osamotenosť — to by nahnalo strach aj mocnej, odolnej žene, ale na ňu akoby to vôbec nepôsobilo, a pritom celý život prežila v pohodlí a vrcholne civilizovanom prostredí a sama bola iba plameň, rosa, hmla, nehmotný duch, stelesnenie ženskej mäkkosti, nehy, potreby o niekoho sa oprieť. JFiel1: No aj tak bolo na nej len veľmi málo ženskej mäkkosti. SP1966/02 (AChu7): Bola v ňom vôňa jablka, éteru a hoblín. Pocítila som mäkkosť mužských dlaní, pritisnutých na oči. A potom pocit, že vidím svetlo prstami.

Zamisli koliko je puta ta ženska mekoća i privrženost izigrana.²⁵⁹ Nekako, mislim da umem s ljudima. Ne znam otkud to. To mi je dragoceno. I, zenska mekoca... I, trudim se da naucim da zivim sam sa sobom.²⁶⁰

SME1996/09: Zdá sa však, že demokrat Clinton sa rozhodol využiť možnosť ukázať Američanom, že nie je na medzinárodnej scéne takým mäkkým mužom, za akého ho zvyčajne označujú republikáni. HN2004/03: Ako píše Badinterová, "niektorí muži, nadbiehajúci ženám, ktoré v sedemdesiatych rokoch obžalovali machov, usúdili, že by sa mali zrieknuť mužnosti a osvojiť si tradičné ženské hodnoty a správanie". Mäkkí muži sú uvážliví a úslužní, ochotní vyjsť v ústrety očakávaniu žien - matiek a partneriek. ÉBad1: Tvrdý muž s potlačenou ženskosťou začal uvoľňovať miesto mäkkému mužovi s neprejavenu mužskosťou.

APai3: Ráno potom má rifle vlhké a žlté až po pás. Lučkay nahlas zahreší. A keď ešte šliapne vedľa postele do gundže mäkkých ženských zvrškov a spodkov, príde mu normálne zle od žalúdka. JPro4: Poddajné, mäkké ženské telo sa k nemu s dôverou vinulo. Vlasy jej voňali slnkom, rozkvitnutou lúkou a uvoľnené pramene ho príjemne štekli na tvári. SRei1: Keď človek stojí napríklad na úpäti vysokého vrchu, bude sa cítiť ako malé jín, ako mäkká ženská sila.

²⁵⁹ <<http://www.mojnovac.net/forumi/showthread.php?t=5623&page=22>>

²⁶⁰ <<https://forum.b92.net/topic/15550-depresija/page-5>>

AHab20: „Do Štepanova by som rada,“ udrél Vendovi do uší mäkký dievčenský hlas. JHer3: Práve som sa zbabelo rozhodol, že odídem, keď som zrazu zacítil za sebou pohyb a vzápätí mi mäkké dievčenské dlane zakryli oči. MPiu9: Z tváre sa jej stratila všetka hrdosť a pýcha. Ostal len tichý pokoj, bezbrannosť, mäkká dievčenská sladkosť. HKir2: Jeho najlepšou stránkou bola vždy iba jeho žena: drobná, plachá srnka; veľké oduševnené oči; sladký, mäkký dievčenský hlas; neisté pohyby. MKr11: Voňalo seno, všetci boli opojení: letnou nocou, husľami, polotmou a mäkkými dievčenskými telami; mladosť, priezračná ako kvapka, sama ako rosa v zarosenej noci a ľahká ako vietor v nočných korunách. HBö11: Klepot ihlic, ticho, niektorý učeník skočil k barovému pultu, priniesol majstryni čerstvú vodu a mäkký dievčenský hlas z pohovky zase prehodil otázku: ‚V čom je skrytá spása sveta?‘ A všetci odpovedali: ‚V ovci.‘ PGlo5: „Myslíš, že sa naozaj vydala?“ spýtal som sa a v tom okamihu som videl tú dávnu scénu, našu svadbu pred včelínom, keď sme sa opili medovinou a Želka sa rozchichotala, zvalila sa v tráve naznak, blízka sa jej pri tom vyhrnula a obnažila jej mäkkú dievčenskú hrud', vyjavené sme s Jožom hľadeli na jej biele ňadrá, ktoré vypučali pred našimi očami Želke na hrudi, Jožo natiahol ruku a s chlapčenskou neohrabanosťou pohladkal, zovrel nepoddajné ňadro, držal na ňom ruku a pohľadom ma nabádal, aby som druhé pevné ňadro pohladkal aj ja, že nám bude obom frajerka.

Категоријално приписивање метафоричких значења мекоће жени садржани су и у другим примерима. Тако се у речнику српског језика придев *ефеминиран* описује као 'који је као женско, женкаст, разнежен, млитав, мек' (ЈПМС 2011: 347). Од исте основе изграђене су и именице слов. *mäkkýš* и срп. *мекушац* које се у пренесеном значењу користе да означе бескарактерног, немужевног мушкарца, оног који је слабе воље, неенергичног, слабића – *шоњу* (KSSJ; SSSJ; ЈПМС 2011: 681, 1516).

3.2.10. Закључне напомене

У првом делу истраживања о метафоричкој концептуализацији женствености, представљајући релевантне теорије и приступе, видели смо да се женственост путем сликовне метафоре у словачкој и српској лингвокултури може

концептуализовати као шупљина, што препознајемо у словачком језику у називу за тип копче у слов. *babka a dedko* (али и *dedko a babka*, *babka-dedko*, *dedko-babka*) и срп. *мушко-женско*. У овим изразима слов. *babka* или срп. *женско* представља шупљину која прихвата или у коју продире слов. *dedko* одн. срп. *мушко* који је део у облику удице или дугуљастог (фалусног) испупчења. Ова концептуализација изводи се из менталне слике мушких и женских гениталија током коитуса.²⁶¹

У складу са приступом метафори који је применила Х. Хејст (Haste 1994), која мушко и женско посматрао као изворне домене за концептуализацију других појмова и термина, препознали смо традиционалну поделу српске народне поезије на мушке (епске) песме – о боју, јунаштву и женске (лирске) песме – о љубави, природи и сл. Ова подела дубоко је утемељена на гендерним стереотипима и онако како смо их ми дефинисали.

Основно истраживање базирало се на утврђивању примарних појмовних метафора женствености. У складу са одабраном теоријом, најпре смо доказали да је искуство које представља основу за концептуализацију жене искуство бебе са мајком и истражили смо којим то чулима беба концептуализује свет. На основу података из медицине, неонатологије, дошли смо сазнања да је, за разлику од чулног искуства код одрасле особе, која свет опажа превасходно чулом вида, али и слуха, за бебе најрелевантније чуло – чуло укуса, с њим и мириса, као и додира. Однос новорођенчета с мајком, такође представља искуство за изградњу примарних метафора љубави.

На основу трокомпонентне теорије љубави Р. Стернберга, љубав се састоји из три компоненте: блискости, страсти и одлуке и на основу тога смо издвојили три (опционо четири) основне појмовне метафоре љубави: ЉУБАВ ЈЕ ТОПЛОТА,

²⁶¹ Иако је ово веома убедљиво засновано тумачење, размишљајући о словачком изразу *babka a dedko*, а превасходно из претпоставке да су *бака* и *дека* десексуализовани на концептуалном и асоцијативном плану, размишљали смо да би ова сликовна метафора, а с обзиром на специфичан тип копче коју означавају, могла да произађе и из слике баке и деке који се држе „под руку“. Једино што би, претпостављамо, у том случају део који зовемо *babka* био део који личи на удицу, а *dedko* би њену руку, удицу, прихватио. Ипак, због јаче концептуалне слике гениталија, могло је да дође до замене ових „улога“. Још нешто је интересантно у вези са овим изразом. Из разговора са једном драгом колегицом, студенткињом србистике, Катарином Костић, која живи у Војводини, сазнајемо да се у њеној породици такође користи за назив ове копче израз *баба и деда* или *бака и дека*. Претпостављамо да је овај израз ушао у њихов говор (иако нису Словаци) под утицајем словачког језика. Свакако би требало проверити постоји ли сличан израз у мађарском, румунском и другим језицима националних мањина у Војводини. Уколико би се испоставило да тако нешто у књижевним језицима не постоји, могли бисмо да посматрамо овај израз као случај утицаја мањинског језика на већински.

ЉУБАВ ЈЕ МЕКОЋА, ЉУБАВ ЈЕ СЛАДАК (ПРИЈАТАН) УКУС (на периферији и ЉУБАВ ЈЕ ПРИЈАТАН МИРИС). Топлота и мекоћа односе на компоненту блискости а пријатан укус (а с њим и мирис) је циљни домен страсти, при чему и више температуре одговарају овом домену. Компонента одлуке у метафоризацији изостаје јер је она беби као доживљавачу непозната.

Одређујући опсег стереотипа жене дошли смо до закључка да је он обухваћен језичким концептом женствености при чему су се као централни елементи ове категорије издвојили привлачност, нежност и осећајност. Истраживањем примарних метафора женствености на речничком материјалу и анализи колокабилности лексема из чулног домена пријатног и слатког укуса, температуре и мекоће, кроз примарно искуство бебе са мајком извели смо појмовне метафоре ЖЕНСТВЕНОСТ ЈЕ СЛАДАК/ПРИЈАТАН УКУС и секундарно ЖЕНСТВЕНОСТ ЈЕ ПРИЈАТАН МИРИС (*привлачност*), ЖЕНСТВЕНОСТ ЈЕ ТОПЛОТА (*нежност*) и ЖЕНСТВЕНОСТ ЈЕ МЕКОЋА (*осећајност*), али уједно и примарне метафоре љубави ЉУБАВ ЈЕ СЛАДАК/ПРИЈАТАН УКУС, ЉУБАВ ЈЕ ПРИЈАТАН МИРИС, ЉУБАВ ЈЕ ТОПЛОТА и ЉУБАВ ЈЕ МЕКОЋА.

Корпусним истраживањем колокабилности слов. *sladký, chutný, sladkosť, chuť, vkus* и срп. *сладак, укусан, слат, укус* дошли смо до следећих закључака. У словачком језику придев *sladký* као и у српском *сладак* користи се и у метафоричком значењу пријатности или задовољства (*život, božk, prekvapenie; (сан, живот, осмех* и сл.), али слов. *sladký*, за разлику од срп. *сладак*, може имати и значење усиљене, неискрене љубазности (*hlas, reč*). Придеви слов. *chutný* и срп. *укусан* користе се превасходно уз именице са којима означавају леп, пријатан укус хране или пића означених именицом. У оба језика придеви слов. *sladký* и срп. *сладак* у контексту хране могу имати значење благог укуса (нпр. слов. *sladká paprika, sladká voda* срп. *слатка паприка, сладак купус, слатка вода*). Словачко *chuť* може означавати унутрашњу жељу, нагон или намеру за извршење неке радње те се чешће допуњује глаголом (нпр. *mať/stratiť chuť zvíťaziť, chuť vyhrať, mať chuť na sladké, na kávu* уп. срп. *није ми се, jede ми се, иде ми се* сл.) те се овако може се употребити и да значи привлачност или страст, нпр. *mám chuť na teba* у значењу срп. *желим те*. Словачко *sladkosť*, осим примарне употребе у значењу слакиша, али бележимо и метафоричко значење задовољства, пријатности (в.

láska, božk, pomsta, viera). Српско *сласт* има метафоричко значење задовољства, ужитка, али и значење слатког укуса хране (в. *вино, храна, рена*). Уз именице које означавају људе, придеви слов. *chutný* (новије и *sladký*) и срп. *сладак* означавају позитиван став, симпатије говорника или у обраћању у смислу *драги*. Оба наведена придева (срп. *сладак* и слов. *chutný*) могу означавати и особину – привлачност, допадљивост (најчешће уз именице слов. *dievča, žena* и срп. *девојка* и *жена*) која се може и не мора односити на телесну привлачност. У примерима са напоредном употребом придева слов. *sladký, chutný* са слов. *ženský, dievčenský, materinský* и срп. *сладак* и срп. *женски* истраживани придеви готово искључиво означавају телесну привлачност или страст. Метафору ЖЕНСТВЕНОСТ ЈЕ СЛАДАК / ПРИЈАТАН УКУС којом се метафорички концептуализује женска привлачност потврдили смо преваходно у фреквентнијој употреби придева слов. *chutný* и срп. *сладак* уз именице које означавају особе женског пола. Родну условљеност видимо у томе што употреба ових придева уз именице које означавају особе мушког пола не наглашава њиховну мужевност. У словачком језику доминантна је метафора ЖЕНСТВЕНОСТ ЈЕ ПРИЈАТАН УКУС, а у српском језику ЖЕНСТВЕНОСТ ЈЕ СЛАДАК УКУС. Етимологија значења придева слов. *sladký* и срп. *сладак* изводи се од придева слан, онај који је пријатног укуса, сладак, те се практично ради о истом значњу с различитом нијансом. Примарна метафора ЉУБАВ ЈЕ СЛАСТ препознајемо у употреби придева слов. *sladký* срп. *сладак* уз именицу љубав, али и уз именице које означавају појмове из домена стереотипичне манифестације љубави (нпр. *пољубац*) или уз соматизме који у њима учествују (нпр. *усне*).

Пријатан мирис у домену метафоричке концептуализације привлачности се у оба језика јавља секундарно у колокацијама слов. *vôňa ženy, ženská vôňa* срп. *мирис жене*. Концептуализацију женског мириса као привлачног, опојног нарочито потврђује адекватност превода назива култног филма *Scent of a Woman* из 1992. године, са Ал Паћином у главној улози. Наслов овог филма у словачком и српском преводу гласи слов. *Vôňa ženy*, одн. срп. *Мирис жене*. Колокације слов. *vôňa ženy, vôňa tiža* и срп. *мирис жене, мирис мушкарца* наглашавају природност мириса, те нисмо истраживањем ових колокација у корпусима нисмо забележили пример у којем би се ове конструкције употребиле да означе парфем. Ипак, оне се користе у рекламама за парфеме што тумачимо као искоришћавање њихове

асоцијативности у правцу сензуалности, телесног задовољства и привлачности. Закључили бисмо да појмовне метафоре ЖЕНСТВЕНОСТ ЈЕ ПРИЈАТАН МИРИС и ЛЈУБАВ ЈЕ ПРИЈАТАН МИРИС представљају секундарну или пратећу метафоризацију (женске) привлачности у односу на појмовне метафоре ЖЕНСТВЕНОСТ ЈЕ СЛАДАК/ПРИЈАТАН УКУС и ЛЈУБАВ ЈЕ СЛАСТ. Родну условљеност ових метафора потврђују колокације слов. *voňa ženy* и срп. *мирис жене*, слов. *voňavá slečna*, *voňavá žena* али и *voňavý ženský* или *мирисан женски* уз допуне у виду оних соматских лексема којима се именују делови тела који улествују у манифестацији љубави.

Именице слов. *teplota* и срп. *топлота* користе се на првом месту у неметафоричким значењима, а метафоричко значење блискости, бриге, неге (љубави) те у том смислу и љубави у већој мери препознајемо у колокацијама именица слов. *teplo* и срп. *топлина*. Родна условљеност употребе ових именица потврђује мотивацију приписивања љубави жени на основу односа мајке с бебом, али примећујемо и метонимијско приписивање мајчинске тоpline женама уопште. Родна условљеност употребе придева срп. *топао* открива двоструко метафоричко значење тоpline: топлина као заштита (мушкарци) и топлина као нежност (жене). У словачком језику придев *teplý* у нижем говорном стилу користи се да означи мушку особу хомосексуалне оријентације, при чему се овај придев у другим значењима у словачком језику не користи као придев који означава људску особину. Метафоричка значења која изражава срп. *топао*, у словачком означавају придеви *vrúcny* и *vrelý*. Закључујемо да је метафоричка концептуализација женствености кроз домен пријатне тоpline (појмовна метафора ЖЕНСТВЕНОСТ ЈЕ ТОПЛОТА) вербализована родном условљеношћу употребе именица слов. *teplo*, али и *teplota* и срп. *топлина* и *топлота* и придева слов. *vrúcny*, *vrelý* и срп. *топао*. Појмовна метафора ЛЈУБАВ ЈЕ ТОПЛОТА у испитиваном језичком материјалу вербализована је кроз приписивање тоpline активностима које сматрамо стереотипичним манифестацијама љубави (топли загрљај, пољубац и сл.).

На основу сензације меког додира у словачком и српском језику развило се метафоричко значење мекоће као блажности, блискости и болећивости (ЛЈУБАВ ЈЕ МЕКОЋА). Као таква мекоћа се, у складу са стереотипичним родним представама,

приписује жени (в. срп. *ефиминиран*), док се у малобројним примерима придева слов. *mäkkú* и именице *miž* управо говори о мушкарцу који се „одриче“ своје мужевности. У оба језика деривати придева слов. *mäkkú* и срп. *мек* означавају бескарактерног, немужевног мушкарца, шоњу (слов. *mäkkúš* и срп. *мекушац*).

Иако би се у контексту теорије појмовне интеграције овде могло применити аналошко закључивање, сматрамо да би такав приступ не би био исправан. Склонији смо теоријском тумачењу ових преклапања у складу са изнетим теоријским приступом Џ. Грејдија – да су она последица симултаног искуства.

Дајући првенство основним метафорама у односу на процес стереотипизације и процес усвајања вербалних стереотипа, стиче се утисак да је стереотипизацијом култура само демегафоризовала мајку и у њој препознала жену.

3.3. Таксономија родне асиметрије кроз призму женствености

Питање категорије рода у језику одувек је било тема научних дискусија са различитих аспеката: семантичког, формалног, функционалног, синхронијског, дијахронијског и ове супротстављене ставове можемо анализирати у оквиру опозиција: регуларно–арбитарно, значење–форма и функционално–редундантно (в. Kilariski 2007).

Једно од основних питања у вези са категоријом граматичког рода јесте питање арбитарности ове категорије односно питање ванјезичке мотивације категоризације именица по роду на оне мушког, женског и средњег рода. О томе Александар Белић (1958: 145) каже: „Чим је обележавање рода прешло са правога рода (везивањем речи правога рода за њихова обележја на крају речи) на граматички род, тј. на именице без рода, то више није род него формално слагање придева са именицама извесног облика. Тада је то чисто обличка особина без икаквог стварног значаја за језик. То је типичан пример грађења облика. Ако је у почетку било стваралачког у језику, везивањем категорије рода за какво спољашње гласовно или формално обележје, – преношењем рода на све именице са сличним завршецима или формалним обележјима просто је језичко уопштавање облика.“ С

друге стране, у новијим дескриптивним и типолошким радовима (в. Corbett 1991; Zubin, Köpcke, 1986; Аксенов 1984; Aikhenvald 2000) подвлачи се да овако формалан приступ категорији рода није адекватан, јер игнорише њену, у основи, семантичку мотивисаност која примарно одражава особине као што су аниматност и пол, а оставља по страни и секундарне критеријуме као што су физичке особине и бројивост (Kilarski 2007). Корбет (Corbett 1991: 34), на пример, тврди да су морфолошки системи повезани са семантичким, да они увек имају семантичку срж и да морфолошка правила класи рода додељују оне именице које су из система изостале на основу семантичког додељивања. Сви истраживачи слажу се у главним поставкама у томе да је првобитни подстицај за настанак категорије рода дала сама природа, тј. да се у језичком мишљењу одразила неизбежно категорија аниматности и категорија мушко/женско као полна ознака, а у току даље језичке еволуције граматички род у индоевропским језицима се граматикализовао и лексикализовао (Дабић 1984).

У когнитивној лингвистици под значењем се подразумева концептуални садржај, а однос између категорије рода и концептуализације садржан је у чињеници да је род инхерентно својство у језичком систему, морфолошка категорија којом су обележене бројне језичке јединице и коју говорник мора узети у обзир при говору или писању (в. Lakoff G. 1987: 77–78, 79–82, 84, 91–104 и др.). Улога граматичких категорија у одражавању основних сазнајних (когнитивних) способности и процеса говорника (процес концептуализације и категоризације) истраживана је још кроз теорију о језичкој релативности (чије су основне поставке један од стубова когнитивнолингвистичког приступа; Voas 1938; Sapir 1970; Whorf 1956) и кроз ова истраживања показано је да граматичке категорије воде говорника ка несвесној интерпретацији искуства јер је њихова употреба систематична, обавезна и аутоматска (Alvanoudi 2014: 7–8). Претпоставка о томе да језик утиче на поимање света поткрепљена је емпиријским истраживањима чији су резултати потврдили везу између граматичког и природног, одн. референцијалног рода и представили могућност да граматички род утиче на говорника да ентитете неживог света концептуализује као „мушке“ или „женске“ (в. Doleschal, Schmid 2001; Nissen 2002; Boroditsky, Schmidt, Phillips 2003; Sera et al. 2002).

Однос између граматичког и природног (референтног) рода постао је честа тема лингвистичких радова и с развојем гендерне (или феминистичке) лингвистике (в. Кирилина 1999; Hoffmanová 1995; Urbancová 2010; Valdrová 1997 и др.). У овим истраживањима се такође полази од претпоставке да се у језику огледа вањјезичка стварност, тј. да се и у језику препознаје и потврђује подређени положај жена у односу на мушкарце (обично у студијама о симетрији и асиметрији рода у језику, тј. о односу између граматичког и референцијалног рода; в. Arkhangelska 2014; Michálková 2009). Питање родне равноправности у друштву пренело се на језик и језичку политику (најчешће у вези са нормирањем и употребом именица *nomina agentis*, затим титула и чинова жена и др.; в. Савић 1984, Savić 2009, 2004, Savić i dr. 2009; Filipović 2011; Cvíková (ed.) 2014) те се инсистира на *родно осетљивом језику*, јер се очекује да ће промене у језику и његовој употреби резултирати позитивним променама у друштву, тј. допринети родној равноправности. Овакве тенденције једни тумаче као насилне и језику несвојствене и негирају везу између граматичких категорија и стања у друштву или чак критикују малопре изнете напоре за родно осетљиви језик (в. JPP 2011; Радић 2013а, 2013б, 2017, 2018), а други тврде да је баш такав поглед на језик ствар политичке одлуке којом се само подржава андроцентричност (Alvanoudi 2014: 42; Hellinger, Bussmann 2001: 14–15).

3.3.1. Номинације жене с обзиром на категорију рода

О категорији рода у словачком и српском језику постоји бројна релевантна литература. Ова категорија била је тема различитих истраживања, дескриптивних морфолошких (Miko 1962; Ivić 1966; Ološtiak, Gianitsová-Ološtiaková 2007; Norecký 1966) синтаксичких (Furdík 1977), у односу на друге категорије – категорију броја (Ивић 1989; Гвоздановић 1984; Лилић 1984) или аниматности (Стефановић 2008б), у оквиру контрастивних истраживања (Лашкова 1984, Тир 2007).

У контексту гендерних истраживања (Стојановић 2006; Ћорић 2006; Остојић 1999; Николић 2002; Савић 1984; Michálková 2009; Michálková 2014, Arkhangelska 2014), лингвокултуролошки или когнитивистички оријентисаних, категорији рода приступа се у контексту истраживања номинација жене с обзиром

на категорију рода с циљем одређивања родне симетрије и асиметрије која се односи на доследно одн. недоследно примењивање међусобне условљености референтног (природног) рода и граматичког рода – именице које означавају особе мушког пола треба да буду мушког граматичког рода, а именице које означавају особу женског пола треба да буду граматичког женског рода. Симетрија би, по овом приступу, требало да се тумачи као равноправност, а асиметрија као специфичност, која се често доводи у везу са потлаченим положајем жене у породици и друштву. Иако ћемо у основи применити предложену методологију, тумачење ових језичких факата неће водити у смеру наведеног погледа на симетрију и асиметрију, већ ћемо их интерпретирати у контексту истраживања стереотипа жене а у складу са ставом према патријархату који смо изнели у делу о методологији ове дисертације – да и жене и мушкарци на свој начин трпе у друштву које не допушта ни духовну бисексуалност (Jung 1978: 15), а чије строге категоријалне границе стереотипима вуку и мушкарце и жене ка конструисаном центру, све више их међусобно удаљавајући.

Грађу за овај део истраживања прикупили смо из једнотомних речника словачког и једнотомног речника српског језика (KSSJ; ЈРСМ 2011) који су по својој намени еквивалентни, али очекујемо да ће се разлике у обиму и приступу опису лексема одразити и на наш корпус те ћемо у тумачењу података и то узети у обзир. Осим тога, верујемо да и сам начин описа, представљања језичке грађе а нарочито избор примера за илустрације појединих значења, такође представљају податке подложне анализи гендерних стереотипа.

Из наведених извора издвајали смо именице којима се означавају особе женског пола, без тврбеног еквивалента у именици која означава особу мушког пола, осим уколико није дошло до развоја нееквивалентних значења (под којима нисмо подразумевали разлике типа *ага* – *агиница*). Нисмо ексцерпирани ни именице којима се бележе породични односи, осим уколико именица која првенствено означава сродство није развила значење у смеру *nomina attributiva*. На крају, нисмо узимали у обзир деминутиве и аугментативе који, осим наведених, нису развили и даља значења. Овакав приступ условљен је разликама у твроби и употреби именица женског рода у словачком и српском језику које су

системске природе те није било основа за другачије поређење. Ово ћемо у наставку ближе објаснити.

У складу са приступом симетрији/асиметрији, истраживање номинација с обзиром на граматички род подразумева категоризацију именица у следеће групе:

- 1) **родно маркиране лексеме**, које одражавају биолошке (полне) разлике и друштвено-историјске факторе;
- 2) **творбено паралелне номинације са неједнаким значењима**;
- 3) **епицене**, именице које имају један граматички род (било мушки, женски или средњи и тим обликом означавају паралелно особе мушког и женског пола);
- 4) **двородне именице**, именице које имају један облик, али двојаку деklinацију – могу им се придружити наставци два деklinацијска типа.

Таква класификација није сасвим адекватан основ поређења за нашу грађу. Прво, у једнотомном речнику словачког језика уопште нема двородних именица. Именице у словачком језику имају један граматички род и њиме је условљен и тип деklinације (традиционално се издваја дванаест типова промена, по четири за сваки род, мада има и других приступа в. Sokolová 2007), при чему је род а тиме и тип деklinације фиксан. Под овим не подразумевамо само фиксираност рода као својства именица у односу на придеве, него и доследност у смислу односа рода и броја, тј. за разлику од српског језика (*тај акт – та акта, тај документ – та документа, тај слуга – те слуге* и сл.)²⁶², у словачком нема именица које ће променом броја променити и род и тип деklinације.

Друго, у опсег епицена улази и питање употребе генеричког мушког рода именица за означавање особа на основу професије, радне хијерархије, припадности организацијама или идеолошким групама и сл. а оне ипак нису ушле у корпус именица које смо из речника преузимали. То је због тога што је поново реч о системској разлици између истраживаних језика. У словачком језику, и по

²⁶² Уп. у народним епским песмама *моја верна слуго* (в. корпус <http://www.monumentaserbica.com/err/>: Вук_II,76 *Љутица Богдан и војвода Драгија*: 0019 „О Богдане, моја верна слуго!“ 0043 „О Богдане, наша верна слуго!“; Вук_VI,77: *Перит паши и Шпербановић*: 0081 „Од’, Еклене, верна слуго моја“; Вук_VII,42: *Арамбаша Плавиша и Врчић Ибрахим*: 0219 „Раман-ага, моја верна слуго“; САНУ_II,28 *Зидање Раванице*: 0093 „О Милоше, верна слуго моја“; САНУ_II,31 *Посавчић Стефан*: 0007 „Ваистине, моја верна слуго“; САНУ_II,89 *Опет смрт деспота Јована*: 0006 „Богосаве, моја верна слуго; САНУ_III,09 *Плавиша харамбаша и Туре зулумћар*: 0017 „Милутине, моја верна слуго“; САНУ_III,68 *Будимски краљ и краљица*: 0044 „Ао Иване, верна слуго моја“).

правилу и у пракси, важи у том смислу строга симетрија, док се у српској јавности и око употребе и око нормирања оваквих облика још увек „ломе копља“. Употреба облика женског рода за именице којима се означавају особе женског пола вршиоци радње, носиоци занимања, титула итд. чак ни у спонтаној употреби није доследна. Једна струја покушава да утиче на доследну, или бар доследнију употребу оваквих фемининатива (Savić 2004; Filipović 2009 и др.), а друга струја образлаже да то није могуће, с обзиром на „природу језика“ (JPP 2011; Радић 2010, 2011, 2017 и др.).

У једнотомном *Речнику српскога језика* из 2007. године нису доследно бележени феминитиви ове врсте, мада критеријум није сасвим јасан нити је у уводном делу *Речника* о томе уопште било речи. У њему нисмо могли наћи ауторку, али јесмо архивисткињу. Иако је у погледу фемининатива издање једнотомника из 2011. много богатије, па ћемо у њему наћи на пример и ауторку, и даље има недоследности. Ове недоследности можемо тумачити и као техничке пропусте, али се бојимо да се не ради увек о томе. Зашто, на пример, овај речник не бележи облик *феминист(а)* ако је у природи језика генеративни мушки род и зашто не бележи *антифеминисткиња* према *феминисткиња* (JPMС 2011: 1404)? То је директан одраз стереотипичне концептуализације феминизма као неког *искључиво* женског питања којим се баве *све* жене. Ово, наравно, не одговара истини. Има жена које су декларисане *антифеминисткиње* (вероватно под утицајем друштва или незнања) и мушкараца који феминизам доживљавају као борбу за људска права (јер *жена је човек*, зар не?) те се и декларишу као феминисти. На савременом нивоу развоја когнитивних наука већ сасвим сигурно знамо да језик одражава наше мишљење, те имамо све основе да сумњамо да је у „природи језика“ проблем. Насилне промене језика о којима се говори у смислу доследније употребе фемининираних облика за називе титула (нарочито оне највишег хијерархијског ранга *ректорка*, *деканка/деканица*, *редовна професорка* и сл.), занимања (*психолошкиња*, *суткиња* и др.) и сл. могу се тумачити као притисак на друштво да истински, не декларативно, види жену на тим позицијама па им тако омогући и симболичку (не симболичну!) подршку вербализацијом таквог погледа на свет.

Питање ословљавања спада у питање људских права те предлажемо да се оно реши тако што ће у директној комуникацији свако имати право да изабере да ли ће бити, на пример, *редовни професор* или *редовна професорка*, с тим што би се у јавној комуникацији доследно примењивали фемининирани облици кад год је јасно да се ради о женској особи, док би се облик мушког рода, као неутралан, користио у општем значењу или у случају када пол особе о којој се говори није познат.

Проблем у вези са ословљавањем присутан је у Словачкој у вези са облицима женских презимена (на *-ová, -á*)²⁶³. Обавезно додавање наставка за облик женског рода презимена доносио је и законске проблеме. На пример, уколико се Словакиња уда за странца и почне да живи у другој земљи, у којој се не препознаје овај наставак као облик женског презимена, настајао је проблем у томе што је у словачким документима и документима које издаје друга земља презиме било другачије. Ова и слична питања у Словачкој решена су тиме што закон омогућава промену личног имена, записивање презимена у мушком роду и сл. (в. *Zákon o matrikách* č. 154/1994, § 16; *Zákon o mene a priezvisku* č. 300/1993, § 6).

У српском језику, као и у словачком, постоји и проблем у смислу ословљавања женске особе презименом. Некада је то доследно било додавањем суфикса *-ка* ако је реч о супрузи и *-ова* ако се очевим презименом ословљава неудата девојка (уп. нпр. *госпођа Симићка, млада Симићева*) а почетком века жена је ословљавана именом док су име и презиме супруга били у облику посесивног генитива, чиме му се жена „директно присвајала“. Тако је, на пример, часопис *Жена: месечни часопис за жене* чији је први број изашао у јануару 1911. године уређивала Милица Јаше Томића, мада у списку сарадница и сарадника има и другачијих ословљавања – од неутралних (Јованка Хрваћанин), преко облика са *-ка* (Јованка Вукалићка) до комбинованих (Зорка Симе-Лазичка).²⁶⁴ Проблем са оваквим ословљавањем је пре свега у томе што у фокус ставља брачно стање. Данас се овакав начин ословљавања из тог разлога избегава, али се све чешће, нарочито у медијима, пол референта, иако то нормом није предвиђено (Пипер и

²⁶³ О начинима грађења словачких женских презимена в. Považaj 1983 и уопште о овој теми в. Molnár Satinská, Valentová (ed.) 2016; Valentová 2013.

²⁶⁴ <http://www.vbs.rs/scripts/cobiss>

кол. 2005: 75–91; Пипер, Клајн 2013: 266–276), обележава коришћењем тзв. конгруенције у природном роду (аналитички) и то обично само глаголом у облику перфекта, док такву придевску конгруенцију нисмо приметили, нпр.: *Брнабић је изјавила да од почетка рада у Влади Србије, још док је била министар за државну управу и локалну самоуправу, има искрену подршку напредњака, што је навело на размишљање да се учлани у Српску напредну странку.*²⁶⁵ Када би испред презимена стајало и женско лично име, конструкција би била сасвим коректна.

Вратимо се сада корпусу за ово истраживање. Видимо да нам, након искључивања непоредивих група именица, остају оне из прве и друге групе: родно маркиране лексеме и творбено паралелне номинације са неједнаким значењима, које и чине наш корпус.

Овако прикупљену грађу чини корпус од око 150 именица за српски језик и око 80 именица за словачки језик. Разлике у броју примера правдамо делом и разликом у обиму речника (речник српског језика је обима око 85 хиљада речи, а словачки једнотомник има око 60 хиљада). Ове именице даље смо класификовали према критеријумима које смо применили и у претходним фазама истраживања а у складу са елементима категорије женствености и тиме смо и на овој грађи доказали применљивост одабраног приступа у опису гендерног стереотипа. Пошто смо многе именице могли да сврстамо у више група, преваходно због тога што су елементи женствености: лепота и привлачност, нежност и осећајност међусобно испреплетани, овде смо их спојили у једну групу.

У првој групи су тако именице које одражавају елементе женствености лепоту и привлачност, нежност, осећајност, чедност при чему су оне које означавају привлачност најзаступљеније (слов. *matka, matróna, mladica, rávica, ráva, pipiška, prepelica, bohuňa, dáma, grácia, mača, mačka, madona, rapna, sexbomba, tigrica, kostra* и др.; срп. *мајка, богиња, секс-бомба, вамп-жена, вила, дама, девица, мачка, нимфа, парче, сирена, цица, кошута, мадона, матрона, танчица* и др.)

У другој групи су најбројније именице негативне оцене, које истичу особину или понашање супротно прописаном стереотипу, затим неке опште негативне

²⁶⁵http://www.rtv.rs/sr_ci/politika/brnabic-nema-vise-crvenih-linija-od-americke-administracije_960327.html

особине (у овој групи има највише именица којима се критикује промискуитет и које се употребљавају и као увреде) али и именице које се односе на борбену жену, што, иако не мора бити негативно тумачено, о чему смо већ говорили, није у складу са централним елементима стереотипа: слов. *amazonka, dračica, fl'andra, mižatka, pobehlica, sufražetka, piksl'a, preciózka, rafika, rachétl'a, sova, suka, škrate, šl'ara, t'apa, trasoritka, xantipa, kl'ampa, zubaňa, ženština*, и др.; срп. *акрен, амазонка, бикунља, вижла, гроб, мушкобања, сојка, солдатуша крава, крмељивица, ксантина, кликуша, курјачица, кучка, лажара, Мегера, овца, опадара, отровница, оштроконђа, роспија, дроља, бегуница, бездетка, крекетуша, курва, куртизана нудиља, побегуља, полегуша, профукњача, радодајка, секадаша, сокачара, увијуша, успијуша, фаћкалица, фукса, фуфа, дебелгуза, дунетара, розга, сисара и др.*).

У трећој групи су понашање и активности резервисани за жене и овде смо уврстили рађање, дојење, кућне и сличне послове (*dojka, domáca, driapáčka, opatrovatel'ka, páračka, plačka, posluhovačka, priadka, rodička, slúžka, sudička, šestonediel'ka, šička, prostitútka* и др.; срп. *бабица, бајалица, белиља, бојиља, вишероткиња, вретенара, дадиља, дојиља, другоротка, мазница, модискиња, музиља, навијаља, надрибабица, служавка, трудница, честоротка, танкопреља, свилопреља, служавка, проститутка, редиља, родиља, покућарка* и др.).

Највеће неједнакости у обиму грађе приметили смо у групи *понашање и активности*. Овде је словачки далеко сиромашнији од српског. Последица је вероватно поштовање родне равноправности у бележењу података не само у смеру мушко-женско, него и у смеру женско-мушко ради успостављања родно равноправног система.

3.3.2. Родна асиметрија у тесту слободних асоцијација

Истраживање родне асиметрије у тесту слободних асоцијација подељено је на два основна дела.

У првом делу испитиваћемо разлике у концептуализацији четири родна/полна пара стимулуса: слов. *riaditel'-riaditel'ka, doktor-doktorka, učitel'-učitel'ka, manažér-manažérka* и срп. *директор-директорка, доктор-докторка,*

учитељ-учитељица и *менаџер-менаџерка*. Циљ овог истраживања је вишеслојан. Најпре желимо за сваки од истраживаних језика да утврдимо има ли разлика у концептуализацији мушкарца и жене који се баве наведеним занимањима и колико су те разлике условљене родним стереотипима, а колико врстом занимања. Затим ћемо утврдити какве су те разлике у односу између два језика, имајући у виду доследну употребу женских облика у словачком језику и њихову нерегуларну употребу у српском. Намерно смо бирали примере за српски језик тако да, по нашем језичком осећању, буду различитог степена устаљености (од *учитељица* до *менаџерка*) а опет не превише неуобичајени да испитаницима не би сам облик био упадљив. Осим тога, водићемо рачуна и о концептуализацији жене на руководећим позицијама (*директорка*, *менаџерка*).

Други део истраживања обухвата анализу асоцијативних поља следећих стимулуса: слов. *zlatokopka*, *letuška*, *zdravotná sestra*, *asistentka*, *intelektuálka*, *vedkyňa*, *feministka*; срп. *спонзоруша*, *стјуардеса*, *медицинска сестра*, *асистенткиња*, *интелектуалка*, *научница*, *феминисткиња*. Овим желимо да испитамо разлике у концептуализацији жена с обзиром на посао који обављају. На првом месту проверићемо асоцијативност концепата слов. *zlatokopka* и срп. *спонзоруша* – којима се не профилише занимање, већ управо однос у којем се обично веома лепа и привлачна жена финансијски ослања на партнера, обично из обостране користи. Следе стимулуси слов. *letuška*, *zdravotná sestra*, *asistentka* и срп. *стјуардеса*, *медицинска сестра*, *асистенткиња* који именују занимања која се посматрају као помоћна, при чему претпостављамо да ће се на руководећој позицији профилисати мушкарац (*пилот*, *доктор*, *директор*). Последња група стимулуса слов. *intelektuálka*, *vedkyňa*, *feministka* и срп. *интелектуалка*, *научница*, *феминисткиња* односе се на жену која је интелектуално и друштвено ангажована.

У свим анализираним асоцијативним пољима пратили смо реакције слов. *muž*, *žena* и срп. *мушкарац*, *жена*, које тумачимо као профилисање информације о полу референта и које нам говоре о степену маркираности облика. Издвајали смо и оне реакције којима се подвлачи пол особе која заузима руководећу позицију као и реакције којима се истичу лепота и привлачност. У оквиру ове групе пратићемо и реакције које би указивале на сексуализацију жена. Под сексуализацијом овде подразумевамо измештање жене из професионалног

контекста и истицање њене привлачности кроз коментаре или реакције који се тумаче као сексуална инструментализација.²⁶⁶ Такође смо пратили у којој мери се приписују мушке особине женама које се баве интелектуалним послом или које се налазе на руководећим позицијама у пословној хијерархији.

Директор-директорка. Без обзира на то што је у Словачкој употреба феминитива уобичајена, облик *riaditel'ka* је родно маркиран. То видимо по бројним реакцијама на стимулус *riaditel'ka* којима се именује жена (*žena* 15). На стимулус *riaditel'* много је мање одговора којима се профилише пол референта (*muž* 5). Једино где још у тесту на словачком језику примећујемо родне разлике у концептуализацији ових стимулуса су реакције, истина веома малобројне, у којима се уз директора поставља и асистенткиња, одн. секретарица (*asistentka, má sekretárku*), што код директорке није случај, али се она зато, опет периферно, маскулинизује (*feminizmus, mužatka*) или сексуализује (*porno*). Интересантно је да нема родних парова у асоцијацијама ових стимулуса, тј. на стимулус *riaditel'* нема реакција *riaditel'ka* и обрнуто.

У тесту на српском језику на стимулус *директор*, има реакција *директорка* (2), али се не профилише секретарица или асистенткиња. У фокусу наших испитаника су реакције које директора доводе у везу са криминалом, крађом, необразованошћу и др. (*без школе и дипломе, веза, искоришћавање, криминал, необразованост, паре, партијски послушник, превара, превелике плате, рекао сам, све су то корумпиране везаре..., неписменост, партијска припадност, углавном лопов*). На стимулус *директорка* оваквих реакција такође има, али мање (*мито, мито, корупција, мобинг*). Овај је облик такође обележен, јер, за разлику од стимулуса *директор* где није било асоцијата *мушкарац*, на стимулус *директорка* бележимо пет реакција *жена*. На периферији препознајемо такође сексуализованост жене (*кугуарка, порнић, привлачна, секс*).

Друге реакције су већином веома сличне и по бројности и по томе шта се њима профилише у словачком и српском језику, а то су *школа, строгоћа, фирма* и сл.

Доктор-докторка. Најбројнија реакција на стимулус *doktor* је *lekár* (28). Бележимо по три реакције којима се профилишу докторка (*doktorka* 3) и

²⁶⁶ О проблему хиперсексуализације жене в. Kron, Pavićević 2015; Višnjić 2016; Vujović 2016;

медицинска сестра (*sestřička* 3). Друге родно обележене реакције нисмо приметили. Скоро је једнака ситуација и што се тиче стимулуса *doktorka* – најбројнија реакција је синоним *lekárka* (13), нешто су бројније реакције којима се профилише родни пар (*doctor* 8) и медицинска сестра (*sestřička* 4). Једина разлика је у томе што поново примећујемо обележеност облика (*žena* 5). Издвајајмо само једну реакцију којом се коментарише изглед докторке (*štíhla*).

У тесту на српском језику, стимулусом *доктор* профилише се примарно *доктор наука* (*наука* 47; *доктор наука*), а тек онда следи синоним *лекар* (19). Бележимо тек две реакције *докторка* и две реакције које у везу с доктором доводе и медицинску сестру (*медицинска сестра, сестра*). Има неколико реакција којима се профилише неповерење у стручност доктора и корумпираност (*платио диплому будала* 2; *Убипацијентиић; корупција*). На стимулус *докторка*, иако не као најбројније, такође бележимо реакције којима се истиче академски степен те и облик *докторка наука* (10), што показује да је овај спој за наше испитанике више него прихватљив. По пет испитаника имало је реакцију *доктор* и *лекарка*, а само једну којом се уз докторку поставља и *медицинска сестра*. Поново бележимо родну обележеност облика (*жена* 2; мање него у тесту на словачком језику), нестручност и корумпираност (*и она платила диплому* 2, *корумпирана*), мада мање него што је то био случај са стимулусом *доктор*. За разлику од истог стимулуса на словачком језику, код српских испитаника бележимо и сексуализованост жене у овој професији (*дроља, кучка, порно, фетиши, филмови за одрасле*).

Менаџер-менаџерка. Од реакција значајних за наше истраживање, на стимулус *manažér*, бележимо три реакције *manažérka*, три реакције из домена лепоте и привлачности *sexi, fešák, fešák v obleku*, које бисмо могли да доведемо у везу са реакцијом *vysoký plat*. Словачки испитаници, као што ћемо то приметити и код оних који су попуњавали тест на српском језику, показали су да им особа која има ово радно место или занимање, не улива поверење (*Polovica ľudí v tomto svete už sú "manažéri", keca a nevie o čom, nič nevie*). Најбројнија реакција на стимулус *manažérka* је *žena* (13) што говори о високом степену родне обележености овог облика у словачком језику и девет реакција *manažér*. На жену на овој позицији није било негативно конотираних реакција у смеру необразовања и сл., али се такође примећује да добро зарађује (*dobře platená, dobrý plat*) и да је

лепа и привлачна (*sukňa, pekná, je sexi, minisukňa, milenka*). Један испитаник се преиспитивао да ли да је назове мушкарачом (*povedal by som, že mužatka a preto mi to vyvolalo negatívnu konotáciu*).

Дистрибуција родно маркираних реакција у тесту на српском језику веома је слична већ анализираним реакцијама словачких испитаника. На стимулус *менаџер*, бележимо четири реакције *менаџерка* и још бројније реакције којима испитаници изражавају сумњу у озбиљност занимања или начина на који се посао обавља (*иди бегај, нерадник, свако је данас менаџер, безвезно занимање, безвезњаковић, глупа професија, глупост, досада, досадно, досадњаковић, измишљена позиција, измишљено, измишљотина, исто лак факултет, квази посао, лаж, лењивац, менаџерчић, муљатор, најглупље занимање, небитно, недефинисано, нејасно занимање, нико, ништа, није посао, објекат, сваки други, сви сами менаџери, сви су данас менаџери, сератор, смарач, сметало, смор, срање*). У тесту на српском језику нема реакција којима се профилишу привлачан изглед и добра зарада.

На стимулус *менаџерка* бележимо седам реакција *менаџер* и тек две реакције (*жена, женски пол*) које тумачимо као јасну родну обележеност облика. И овде има негативно конотираних реакција које одражавају однос према самој професији (*измишљотина, квази, квази занимање, маглуштина, не ради ништа и сл.*). Привлачност жене, али и негативно конотиране реакције у вези с тим присутне су и овде (*љубавница 3, спонзоруша, атрактивна, кревет, курва, кучка, срећена, сукња, фуфа, фуца, итикле*), као и реакције којима се менаџерки приписују мушке особине (*мушкобањаста*).

Учитељ-учитељица. Реакције словачких испитаника на стимулусе *učiteľ, učiteľka* скоро да су и потпуно родно необележене. На стимулус *učiteľ* бележимо пет реакција *učiteľka* и две реакције *muž*. Још би, с обзиром на реакције на претходни стимулус могла бити интересантна реакција *biedny plat*, али и то да се у највећем броју реакција ова професија конотира позитивно, с поштовањем. На стимулус *učiteľka* има осам реакција *učiteľ*, и пет реакција *žena*, такође једна реакција којом се профилише лоша плата (*malý plat*) и неколико реакција којима се жена, чак и у овој професији сексуализује (*minisukňa, scéna z porna, porno*).

Скоро исту ситуацију примећујемо и код српских испитаника. На стимулус *учитељ* имамо четири реакције учитељица и по једну реакцију *беспарица* и *згодан*. На стимулус учитељица бележимо такође четири реакције *учитељ* и тек једну у сексуалном контексту (*порнићарка*).

Спонзоруша. Овај стимулус био нам је интересантан из два разлога – нема облика којим би се именовала мушка особа и друго, ради се о речи коју можемо у оба језика сматрати неологизмом, речници га не бележе, а врло се живо користи у говорном језику. У словачком се усталио калк из енлеског језика – *zlatokopka* (уп. *gold digger*), док се у српском језику за исту појаву сковао оригинални назив – *спонзоруша*.²⁶⁷ Значење речи спонзоруша, које у потпуности одговара слов. *zlatokopka* тачно је описао Иван Клајн (2003б: 198) као *девојку са 'спонзором', тј. љубавником који је издржава*. Овај стимулус смо понудили нашим испитаницима да бисмо проверили да ли је, можда, дошло до промене у употреби ових именица у словачком и српском говорном језику, али су реакције наших испитаника у тестовима на оба језика профилисале само познато значење (слов. *peniaze* 26; *Rytmus* 18; *kurva* 10; *štetka, žena* 8; *blondína* 6; *auto* 4; *chudera, krava* 3; *Plačková, drahé auto, eurovea, fuj, golddigger, hlupaňa, kabelka, melie, odpor, odporná, sex, vyjebaná, zlato, zlá* 2 и др.; срп. *курва* 31; *новац* 29; *старлета* 21; *паре* 11; *проститутка, силикони* 6; *Сораја* 4; *плавуша, проституција* 3; *Мими Оро, Станија, бизнис, гола, д, девојка, дроља, дрољица, естрада, жена, злато, лака жена, лова, силикон, спонзор, ташина* 2 и др.). У тесту на српском језику, скренуле су нам пажњу по две реакције *девојка* и *жена* које у први план стављају понашање карактеристично за жену, али и веома бројне реакције *старлета*, која је још новијег датума него *спонзоруша*, а којом се именује обично млада жена која се својим атрактивним изгледом промовише у комерцијалним медијима²⁶⁸, али нема других квалитета или талената. Реакције наших испитаника на стимулусе слов. *zlatokopka* и срп. *спонзоруша* буде у највећој мери негативне реакције.

Стјуардеса. На стимулус слов. *letuška* најбројнија реакција је *lietadlo* 48, а за њом следе *steward* 18 (у словачком не постоји творбени еквивалент речи *letuška* којим би се именовао мушкарац који се бави овим послом); синоним *stewardka* 9

²⁶⁷ О суфиксу *-уша* в. Ресо 1995.

²⁶⁸ Једино где смо забележили неко тумачење ове речи је *Википедија*, в. <<https://sh.wikipedia.org/wiki/Starleta>>.

и *pilot* 7. Бројне су реакције којима се истичу лепота и привлачност стјуардесе (*pekná* 4; *sexy* 3; *krása* 2; *milá* 2; *je sexi*; *krásavica*; *kráska*; *krásna pekná žena v okuliaroch a modrej uniforme*, *pekná, mladá ritka v uniforme*, *sex*, *sexi*, *sexu obsluha v lietadle suknička*, *sukňa*, *sympatická letuška*, *tenká blondínka*, *upravená*, *upravená kráska*, *výstrih*, *zadok*).

У тесту на српском језику најбројнија реакција на стимулус *стјуардеса*, јесте *авион*, са чак 108 реакција и за њом одмах следи седам реакција *лет*. Много је мање него у тесту на словачком језику реакција *пилот* 4 и *стјуард* 2. Српски испитаници такође примећују леп изглед стјуардесе, али поред тога њену лепоту повезују са неморалом и то често веома вулгарно што смо иначе приметили анализирајући реакције испитаника у асоцијативном тесту на српском језику и што може бити тема каснијих истраживања, (*лепа б*, *згодна 4*, *курва 2*, *витка*, *витка*, *лепа и згодна девојка у авиону као кабинетско особље*, *добра риба*, *мини сукња*, *мршава*, *неморал*, *што би прост народ рекао - добра пичка*, *промискуитет*, *радодајка*, *спонзоруша*, *јебачица*, *љубавница*).

Медицинска сестра. У тесту на словачком језику најбројнија реакција испитаника јесте синоним *sestrička* (25). Тек трима реакцијама се профилише пол респондента *žena* (3), док се на вишој позицији профилише мушкарац *doktor* 4, *lekár* 3, *romáha lekárovi*, док се једном реакцијом у којој се профилише докторка, сугерише да медицинска сестра све ради уместо ње, тј. докторка је конотирана негативно (*robí všetko za doktorku*). Бележимо и две реакције *zdravotný brat*. Нема много реакција којима се жена ове струке сексуализује или којој се приписују лепота и привлачност (*je pekná*, *porno*, *sexi*).

У тесту на српском језику најбројнија је реакција *болница* (22). На руководећој позицији се поново профилише мушкарац доктор (8), лекар (1) а за мушкараца који се бави истим послом налазимо три реакције *брат* и једну *техничар* (које речик не бележи; в. ЈРМС 2011: 102, 1292). Жена ове професије се чешће ставља у сексуални контекст код испитаника теста на српском језику (*секс 4*; *кратка сукња 3*, *курва 3*, *порњић 3*; *докторова швалерка 2*, *груд*, *добра риба*, *добро дупе*, *дотерана*, *курвица*, *лепа*, *пичка и по*, *секси*, *сукња*, *фантазија*, *фетиш*, *швалерка*), али је овде и чешће негативно конотирана (*надрндана 3*, *нељубазна 3*, *дрскост*, *лењост*, *надркана*, *нафурана*, *незнање*, *неопрезна*, *нервоза*,

неспособна, ужас 2, глупа, пије кафу цео дан, ретко кад културна, нељубазност, одвратна, нељубазна, надобудна, страшна). За разлику од словачких испитаника, где нисмо пронашли овакав одговор, бележимо поново (као што је то било и код учитеља) да се ради о лоше плаћеном послу: *мале плате*.

Асистенткиња. Најбројнија реакција на стимулус *asistentka* јесте *sekretárka* (30) што је и очекивано с обзиром на различиту употребу ових именица у словачком и српском језику (уп. KSSJ и JPMC 2011: 46). Следеће по бројности су реакције *riaditeľ'a* (13), којима се, уз друге такође бројне сличне реакције (*riaditeľ'* (9), *šéf* (6), *riaditeľ'ova*, *primára*, *žena*, *ktorá pomáha riaditeľ'ovi/manadžérov*) на руководећој позицији профилише мушкарац. Следеће најбројније су реакције у којима се у фокус ставља сврха њеног посла – помоћ (*pomoc* 11; *potomníčka* 7 и др.). И овде издвајамо реакције којима се подвлаче женска лепота и привлачност (*sukňa* 5; *krátka sukňa* 2, *atraktívna*, *krásna*, *kurva*, *modelka*, *porno*, *prostitutka*, *sexi*), али нема неутралних реакција којима се обележава пол респондента.

За стимулус *асистенткиња*, с обзиром на уобичајену употребу ове именице (друго значење именице *асистент*, у JPMC 2011: 46), најбројнија је реакција *факултет* (55), мада има и реакција *секретарица* (5). Следеће на реду су именице којима се профилише врста посла (помоћ 13, помоћница 6, помоћник 4). Двема реакцијама се претпоставља професионални напредак асистенткиње (будућа професорица, будућа професорка) те није сасвим јасно како треба тумачити реакције (професорка 6 и професор 8) – оне се могу односити на то да ће асистенткиња постати једног дана и професорка/професор, али и да су професорка/професор ти које асистенткиња прати и помаже, тј. да се на руководећој позицији налази жена одн. мушкарац. У контексту употребе фемининираних облика за академска звања и титуле у српском језику, одговоре *професорка* (6) и *професорица* (1), с обзиром на скоро једнаку фреквенцију са реакцијама *професор* (8), можемо тумачити тако да је облик женског рода за *ванредну* или *редовну професорку* већ уобичајен, нарочито ако узмемо у обзир то да су наши респонденти били углавном студенти. Видимо да се у контексту универзитета, на водећој скоро једнако профилишу и жена и мушкарац, али где год је код наших испитаника *секретарица* било доминатно значење стимулуса *асистенткиња*, на руководећој позицији профилисао се мушкарац (главног

директора, директор, директора). Као и у тесту на словачким језику, и овде налазимо реакције којима се коментаришу лепота и привлачност или се асистенткиња ставља у сексуални контекст (*курва, промискуитет, мршава жена, наказа, опајдара, порно, презгодна, ружна, ружна и нарогушена, секси, шири ноге* и сл.).

Интелектуалка. Асоцијативно поље стимулуса *intelektuálka* у највећој мери чине реакције којима се профилишу позитивне особине, стереотипичан излед особе која обавља интелектуални посао, предмети или занимања која с интелектуалним послом доводе у везу (*múdra* 22; *okuliare* 21; *knihu* 10; *múdra žena* 7, *vedkuňa* 7 и сл.). Од реакција које смо анализирали и за друге стимулусе и које се директно тичу нашег истраживања то су: тек једна реакција *intelektuál*, четири реакције *žena*, пет реакција којима се профилишу еманципација и феминизам (*emancipovaná žena* 2, *feministka* 2, *emancipácia*). Има и реакција које истичу привлачност интелектуалке (*sexu* 2, *pekná, pekná a múdra žena, sympatická, sympatická žena s okuliarmi*), али и оних обрнуте семантике (је *škaredá, nepríťažlivá*).

На основу реакција наших испитаника у тесту на српском језику, можемо закључити да је ово за њих од досад понуђених облика у женском роду најмаркиранији (*жена* 14). Као и у тесту на словачком језику и овде су се већином профилисале позитивне особине, изглед и сл. (*паметна* 24; *памет* 13; *образована* 11; *наочаре* 9; *паметна жена* 5; *факултет* 5; *књига* 4, *наочари* 4, *научница* 4, *паметница* 4, *успех* 4 и сл.). Као и међу словачким испитаницима, и овде се мислења жена доводи у везу с феминизмом (*феминисткиња* 3; *феминизам* детектован, *феминисткиња са филолошког (интелектуалка у покушају)*), а интелектуалка се сексуализује трима реакцијама (*курва, секс, секси*) с тим што не примећујемо реакције којима се о њој говори као о лепој или ружној. Бележимо и три реакције *интелектуалац*.

Научница. Поред реакција врло сличним онима на стимулус *intelektuálka*, којима се профилишу позитивне особине (*múdra* 13; *múdrost'* 9, *múdra žena* 3 и сл.), веома су бројне оне реакције које нам говоре да се међу словачким испитаницама под науком подразумевају превасходно природне науке (*plášť* 10; *laboratórium* 6; *biológia* 2, *chémia* 2, *astrofyzika; astronómia; biochémie; fyzika; molekuly; v bielom*

plášti и сл.). Бележимо девет реакција *vedec* 9, али нема других реакција којима се профилишу лепота и привлачност научнице међу словачким испитаницима.

Српски испитаници су на сам врх ставили Марију Кири – ово је најбројнија реакција асоцијативног поља *научница*. Бележимо седам реакција *научник* и шест реакција *жена*. Поред реакција којима се описује изглед научнице, њене позитивне особине, као и оне којима нам откривају да се и међу српским испитаницима под науком већином мисли на природне науке (*наочаре* 15; *паметна* 12; *памет* 8; *лабораторија* 7, *физика* 6; *хемија* 5; *бели мантил* 4 и др.), у тесту на српском језику бележимо и реакције којима се коментарише изглед жене која се бави научним радом – ружна (3) (није било реакција *лепа*, *привлачна* и сл.) и њена феминистичка оријентација (*феминизам*, *наложена феминисткиња*, *феминисткиња*).

Феминисткиња. У реакцијама словачких испитаника највише се профилише пол респондента, тј. на стимулус *feministka*, најбројније реакције су *žena* (34), затим следе реакције *lesba* (5); *mužatka* (4), *али и feminista* (3). Феминисткиња се међу словачким испитаницима концептуализује веома негативно, као глупа, недотерана, чак луда, која претерује, ружна, непријатна, „превише еманципована“, као она која жели да буде као мушкарац и сл. (*blbá, divná, feminizmus, hnev, krava, krátke vlasy, nepochopená, agresívna, antichlap, blbka, chlpaté nohy, chlpaté pazuchy, chľpy, extrém nie je ok, frigidná, fuj, fúzy, hahahaha :D, hlúpa, hlúpa žena, hlúposť, každá žena, namyslená žena, nejaká stará pani, nekompletná, nemá rada chlapov, nenormálna žena, neprijemná, nerozumná, nespokojná žena, nie pravá žena, nikdy, och ježiši, ochlpenie, pizda, piča, prehnane emancipovaná, prehnaná, prehnané, preháňa to, protimužinistka, si neváži svoju ženskost' a chce byť ako muž, somarina, stará dievka, tupaňa, tučná panna, tá, ktorá má v sebe nevyriešené problémy, večne nespokojná žena, zloba, zlá, čudná, Škaredosť, škaredá, škaredá staršia žena, žena ktorá nepochopila ženstvo a jeho výhody, žena z minulého storočia bojujúca za prehnanú rovnoprávnosť a mužmi, žena čo kričí do kamery, žena, ktorá nenávidí mužov*).

У тесту на српском језику пратимо сличну ситуацију. Највише је реакција *жена* (30). Бележимо две реакције *лезбејка*, једну *лезба* и једну *геј* и тек једну за мушкараца који би представљао овај покрет *феминист*. Бројне су реакције којима

се и овде феминискиња негативно концептуализује (*глупост 6, лудача 4, курва 3, претеривање 3, фуј 3; будала 2, будала која покушава да се популаризује са светом 2, глупа 2, дебил 2, бесмислица, беспотребно, брбљива, бучерка, глупача, глупирање, дебела, длакаве ноге, докона, досада, жена која не воли мушкарце, жена којој је досадно и не воли мушкарце, замлаћивање, затуцаност, зло, извитопереност, испирачица мозга, испран мозак, исфрустрирана, комплекс, комплекси, кратка коса, кретенка, кучка, лицемерје, мрзи мушкарце, мушкарача, надрндана, нарцис, нема потребе за тим, нисам, ограничена, опседнутост, повредише је мушкарци, помодарство, постаје одмах, ако случајно има нешто против мушкарца, препотентност, претјеривање, себичност, ужас, узалудно, умишљена, усамљена, фрустрације, често без додира са стварношћу, концентрисана на погрешне или непостојеће проблеме у животу жена, љигава фрустрација).*

3.3.3. Закључне напомене

На почетку овог дела истраживања желели смо да применимо уобичајену методологију за истраживање родне симетрије и асиметрије у језику с обзиром на род те да именице којима се именује жена у словачком и српском језику поделимо у групе: родно маркиране лексеме, творбено паралелне номинације са неједнаким значењима; епигене и двородне именице. Међутим, словачки језик не познаје категорију двородних именица, а што се тиче епигена – у словачком језику има именица којима се може реферисати и на особу мушког и на особу женског пола, али управо тамо где у српском језику постоји проблем у јавности – у смислу употребе именица којима се именује носилац занимања и титула женског рода, на пример, словачки доследно поштује родну симетрију.

Корпус смо тако одредили на следећи начин. Ексерпирали смо именице које означавају особу женског пола а која нема творбени еквивалент којим се именује особа мушког пола, или, еквивалент постоји, али је дошло до раздвајања значења. Овако издвојене именице (уз још нека ограничења) поделили смо према критеријумима које смо примењивали у категоризацији реакција асоцијативног теста, према елементима женствености. Иако смо применили ову методологију, с

обзиром на то да је корпус именица био релативно мали (око 150 за српски и око 80 за словачки), а многе именице могле су потпасти по различитим критеријумима у различите групе (изглед и привлачност су групе које се често преклапају, као и негативне особине и понашање и активности, на пример) неке групе смо спојили и тако добили три: У првој групи су тако именице које одражавају елементе женствености лепоту и привлачност, нежност, осећајност, чедност; у другој групи су најбројније именице негативне оцене, које истичу особину или понашање супротно прописаном стереотипу, затим неке опште негативне особине, али и именице које се односе на борбену жену (што иако не мора бити негативно тумачено о чему смо већ говорили) и у трећој групи су понашање и активности резервисани за жене и овде смо уврстили рађање, дојење, кућне и сличне послове. Овим смо и на новој грађи потврдили функционисање стереотипа жене у складу са елементима женствености.

Родну асиметрију у асоцијативном тесту поделили смо у два села.

У првом делу пратили смо кроз парове *riaditel'-riaditel'ka*, *doktor-doktorka*, *učitel'-učitel'ka*, *manažér-manažérka* и срп. *директор-директорка*, *доктор-докторка*, *учитељ-учитељица* и *менаџер-менаџерка*. Најважнији закључак који из наведене анализе можемо извести јесте да нисмо приметили веће разлике у концептуализацији жена наведених професија код словачких и српских испитаника, без обзира на то што се у словачком језику, по правилу, користе фемининирани облици. Жена је у већој мери сексуализована од мушкарца и то у већој мери у српском језику, а то је само још једна потврда да је су лепота и привлачност ипак диференцијални елементи категорије женственост у односу на мужевност, те да се у оквиру стереотипа приписују жени, а иначе смо, анализирајући реакције из асоцијативног теста, приметили више вулгаризама и грубости у реакцијама испитаника који су попуњавали тест на српском језику, што може бити тема неког будућег истраживања. Примећујемо, такође, да се жени на водећим позицијама понекад приписују особине мушкарца, али то се код наших испитаника показало кроз, по бројности, крајње периферне одговоре, бар што се тиче истраживаних стимулуса и са бројем испитаника од 213 за словачки и 236 за српски језик. Такође примећујемо да се код устаљенијих парних облика

чешће у реакцијама срећемо с творбеним паром који именује референта супротног пола (уп. *riaditeľ-riaditeľka, manažér-manažérka* и *učiteľ-učiteľka, doktor-doktorka*).

Други део истраживања обухватио је анализу реакција на стимулусе слов. *zlatokopka, letuška, zdravotná sestra, asistentka, intelektuálka, vedkyňa, feministka* и срп. *спонзоруша, стјуардеса, медицинска сестра, асистенткиња, интелектуалка, феминисткиња*. У тестовима на оба истраживана језика најнегативније се концептуализује феминисткиња – ружна је, агресивна, хомосексуалка и сл. Најбројнија реакција на овај стимулус у оба језика је *жена*, али у тесту на српском језику бележимо један одговор *феминист*, док у тесту на словачком тога нема (иако речник словачког језика бележи облик, за разлику од речника српског језика). Реакције на стимулус *интелектуалка* нису тако негативне и она је сексуализована реакцијама испитаника.

Интересантне су реакције на стимулус *научница* у српском језику (у реакцијама словачких испитаника она се профилише неутрално и позитивно). Најбројнија реакција је Марија Кири и то је најбољи пример како функционише стереотип. Наши испитаници, који иначе научницом сматрају особу која се бави обично природним наукама (ово запажање важи и за тест на српском и за тест на словачком језику), вероватно, у најближем окружењу немају особу којој је наука струка, те прибегавају најпознатијој научници која се профилише „споља“.

Стимулус асистенткиња у словачком и српском језику нема сасвим еквивалентно значење (иако су речничке дефиниције блиске). У словачком језику, *asistentka* је помоћница (секретарица), док се у српском језику профилише првенствено помоћница универзитетске професорке/професора, млада научница. Из анализе реакција на овај стимулус сазнали смо да, када је значење секретарице у питању, обавезно се на руководећој позицији профилише мушкарац, док се у контексту рада на факултету скоро једнако профилишу и професор и професорка/професорица.

Мушкарац заузима руководећу позицију пилота и у реакцијама на стимулус стјуардеса. Ово је за српски језик очекивано, јер се женски облик није усталио, а у словачком језику постоји (в. *pilotka*). Стјуардеса је у реакцијама обе групе испитаника сексуализује. Врло је слична ситуација и са срп. медицинска сестра и слов. *zdravotná sestra*. Анализа реакција на стимулусе слов. *zlatokopka* и срп.

спонзоруша показала је да се она изузетно негативно концептуализује, а у српском језику смо за жену сличних активности и очекивања забележили нову реч – *старлета*. Ови неологизми само показују колико је стереотип чедности и верности и даље јак.

3.4. Статика и кинетика гендерног стереотипа

У овом делу истраживања настојаћемо да на основу реакција испитаника у оквиру спроведеног асоцијативног експеримента издвојимо неке нове елементе гендерног стереотипа, тј. установићемо колико је он подложен променама са временом. Анализираћемо реакције које смо условно разврстали у групе 'опште позитивне особине', 'опште негативне особине', 'понашање и активности', 'изглед'. Ради се о реакцијама које досад у овој дисертацији нису детаљније разматране. У питању су реакције на следеће задате стимулусе: слов. *žena, Žena je..., ...ako žena, Žena ako..., bežná žena, typická žena, každá žena, pravá žena, dievča, Dievča je...;* срп. *жена, Жена је..., ...као жена, Жена као..., обична жена, типична жена, свака жена, права жена, девојка, Девојка је...* и слов. *muž, bežný muž, typický muž, každý muž, pravý muž, mládenec* и срп. *мушкарац, обичан мушкарац, типичан мушкарац, сваки мушкарац, прави мушкарац, младић*. У наведене групе сврставали смо реакције на основу којих се могу извести оне особине жене, које се не могу претпоставити полазећи од речничке, фразеолошке и паремиолошке грађе.

До сада смо се у анализи реакција обично користили дескриптивном статистиком, али овде то нећемо учинити јер се ради о малим (децималним) процентима с обзиром на број респондентата.

Након што смо прикупили све реакције на одабране стимулусе сортирали смо их по бројности. Нисмо узимали у обзир реакције које су се за све наведене стимулусе појавиле само једном, два или три пута, уколико нису потврђене у тестовима на оба језика или уколико смо проценили да за нашу анализу нису од значаја јер су индивидуално концептуализоване као прототипичне представе.

Опште позитивне особине. Као најзначајнија позитивна особина жене у тесту на словачком језику профилисана је памет (24 реакције) као човекова способност да мисли, схвата и просуђује (ЈРМС 2011: 894). На другом месту по

бројности су све оне реакције које потврђују да је жена у очима наших испитаника важна и вредна (22 реакције). У једну групу сместили смо реакције које истичу да је жена вредна, способна и успешна, јер ове особине видимо као међусобно условљене (13). Једнаким бројем реакција (13) наши испитаници су код жене издвојили доброту. Међу општим позитивним особинама нашле су се и реакције које смо могли такође уврстити и у групу 'нежност и осећајност', а то су брижност и пожртвованост (7). Интересантна је група реакција којима се истиче савршенство и изузетност жене (7). Бележимо и седам реакција *dáma*. Према дефиницији из речника савременог словачког језика (SSSJ) те реакције можемо проценити као номинацију жене са манирима, култивисане жене. Ова реакција је јасно родно обележена, те је не бисмо могли очекивати као позитивну особину мушкарца. Иако са само две забележене реакције, издвојили бисмо још и особину *ženskost'*, као општу и свеобухватну позитивну особину жене, коју бисмо могли сврстати на позитивни пол условне тополошке схеме стереотипа.

У тесту на српском језику бележимо већи број реакција из групе 'опште позитивне особине' у односу на словачке испитанике. На првом месту по бројности је група реакција које истичу међусобно повезане особине способности, вредноће, успешности и остварености (46). С њима је у најужој вези друга по бројности реакција – *змај* (39). Поређењем *жена као змај* или колокација *жена змај* управо се жени приписују особине из горенаведене групе. Ова чињеница додатно потврђује закључак који смо изнели у одељку *Жена змај vs. dračica* из ове дисертације – поређење *жена је као змај* као и колокацију *жена змај* можемо сместити на тополошку схему стереотипа жене као истакнути позитивни концепт, који може истовремено означавати више позитивних особина жене или све њих заједно, али може репрезентовати и сваку позитивну особину појединачно. Родна обележеност овог концепта потврђена је тиме што међу реакцијама на стимулусе с лексемом *мушкарац* или *младић* сличних реакција нема.

На трећем месту по броју реакција су памет и мудрост (27). Једнак број реакција, по осамнаест, бележимо у четири групе: 'доброта', 'дама', 'вредноћа' 'савршенство'. Једанаесторо испитаника имало је реакцију *краљ/краљица* или *цар/царица*. Овим номинацијама се, у говорном језику, одаје почаст, изражава одушевљење или чак позитивна изненађеност нечим што је особа о којој се говори

урадила, остварила и сл. У једнотомнику српскога језика ово значење је забележено као друго, фигуративно – „онај који се у нечему истиче изнад свих других (снагом, храброшћу, лепотом или неком другом особином)“ (ЈРМС 2011: 1447).

Следе реакције којима се жена описује као дивна, а које смо могли уврстити и у групу реакција ‘лепота и привлачност’, судећи по првом значењу наведеном у речнику (ЈРМС 2011: 262). Одлучили смо да их убројимо у позитивне особине јер смо у овим реакцијама препознали друго у речнику наведено значење – „који се одликује изузетно позитивним особинама, који изазива дивљење, достојан дивљења, изванредан и који се истиче квалитетом, садржајем, вредношћу, значајем и сл., одличан, изврстан“ (ЈРМС 2011: 262).²⁶⁹

На крају смо забележили неколико реакција које истичу самосталност жене (3), што се супротставља традиционалној представи о томе да жена припада оцу или мужу.²⁷⁰

Као што видимо из представљеног, у тесту на словачком језику приближно је једнак однос између реакција које можемо посматрати у ширем контексту као традиционалну женственост (подвучене групе реакција у табели бр. 67) и оних реакција које профилишу жену с обзиром на њене нове улоге у друштву (паметна, успешна и сл.), док су у тесту на српском језику овакве реакције већинске. Осим тога, у оба теста, а нарочито у оном на српском језику (*змај*), реакције које жену профилишу као савршену, идеалну, која „може све“ и сл. управо тумачимо тиме што наши испитаници виде жену као успешну и ангажовану подједнако и у породици и на послу, и у приватној и у јавној сфери. У тесту на словачком језику ово ће се нарочито потврдити у реакцијама из групе *понашање и активности*.

Ако реакције које се односе на жену упоредимо са онима које се односе на мушкарца, видећемо да су реакције које профилишу памет у тесту на словачком језику много заступљеније у реакцијама на стимулусе с лексемом *žena*, док ових

²⁶⁹ У корпусу српској језика srWaC придев *диван* (као лема) јавља се 25635 пута. Међу најбројнијим колокацијама у редоследу *диван* + X, најужи десни контекст, су и именице *жена* (173 примера) и *девојка* (114 примера). Читајући ове примере, нисмо могли издвојити онај у којем се мисли искључиво на лепоту у физичком смислу, на леп изглед. Рекли бисмо да се придевом *диван* уједно описују и физичка лепота и доброта.

²⁷⁰ О овоме смо говорили у одељку *Период полне зрелости и полне неактивности – девојаштво* ове дисертације, као и у одељку *Номинације жене у једнотомним речницима словачког и српског језика с обзиром на категорију рода* у контексту облика женских презимена.

реакција у тесту на српском језику на стимулусе с лексемом *мушкарац* уопште нема, а нема ни реакција *вредан*. Међу реакцијама на стимулусе којима се именује особа мушког пола у оба теста такође не бележимо ни реакције којима би се мушкарац профилисао као идеалан, „супер“, свемогућ и сл. Претпостављамо да је такав став узрокован тиме што се његова улога није проширила и на сферу кућних послова, што се може видети и у табелама бр. 22, 24–26 (уп. Табела бр. 28) у којима скоро и да нема реакција из групе 'брак и обавезе у домаћинству', као и у реакцијама из групе 'понашање и активности' о којима ћемо говорити ниже.

То што су реакције које профилишу памет значајно мање у одговорима испитаника на стимулусе с лексемама слов. *тиж* или потпуно изостају у случају стимулуса *мушкарац* на српском језику, могли бисмо тумачити као концептуализацију мушкараца као мање паметног, али смо склонији другачијем виђењу. Бројност ових реакција на стимулусе с лексемом *жена*/ (слов.) *žena* тумачимо као последицу тога што се памет у случају жене релативно недавно појављује као елемент стереотипа, те спада у њене „новооткривене“ особине. Подсетићемо да слов. *тиж* и срп. *муж* воде порекло од индоевропског корена **men-* с основним значењем 'човек који управља мисли, води бригу о нечему' (Skok 2: 492–493), а етимологија речи је слов. *žena* и срп. *жена* изводи се из индоевропског **g^henā* – 'она која рађа' (Skok 3: 677).²⁷¹

²⁷¹ У контексту принципа гендерне улоге и диференцијације, али и силом реципроцитета, пошто мушкарац не може да рађа – жена *не уме да мисли* (в. Љ. Поповић 2008б: 124).

Табела бр. 67: Систематизоване и по бројности издвојене реакције из групе 'опште позитивне особине' на стимулусе: *žena, Žena je..., ...ako žena, Žena ako..., bežná žena, typická že na, každá žena, pravá žena, dievča, Dievča je...* под називом *žena* у првој колони и на стимулусе: *жена, Жена je..., ...као жена, Жена као..., обична жена, типична жена, свака жена, права жена, девојка, Девојка je...* под називом *жена* у другој колони.

žena	жена
<p>24 múdra 2; múdra 2; múdra 4; múdra 4; múdry; múdra žena; je múdra; múdre 5; inteligentná 2; rozumná 2;</p> <p>22 <u>soľ 2; zmysel života; život; zlaté; zlatičko; zlaté; obdivuhodná; obdivuhodná; dôležitá 4; dôležitá; je dôležitá; dar 2; dar 3; dar; darom pre muža;</u></p> <p>13 šikovná 2; šikovná 4; šikovný; usilovná 2; usilovná 2; úspešná; úspešná;</p> <p>13 <u>dobrá 2; dobrá žena; spravodlivá, silná, dobra; dobrá 2; dobrá; dobrá 2; dobrá; je dobrá; dobré 2;</u></p> <p>7 <u>starostlivá 2; starostlivá 2; obetavá; obetavá; obetavý;</u></p> <p>7 super; super 3; dokonalá; dokonalosť 2;</p> <p>7 <u>dáma 3; dáma; dáma; dáma; dáma;</u></p> <p>2 <u>ženskosť 2;</u></p>	<p>39 змај 25; змај 4; змај 5; змај 3; змај; змај;</p> <p>46 способан 3; способна 2; способна 5; способна; способна; способнија од мушкарца; способност; способна 2; способна 7; способна; способна; вредна 2; вредна 2; вредна; вредно; вредна 2; вредна; успех; успешна 3; успешна; успешна; успешна; она која је своје циљеве остварила; остварена жена; остварена; остварена 2;</p> <p>27 памет 2; паметна 2; интелигентна; паметна 2; паметна 2; паметна; паметна 2; паметна 7; паметнија; паметна и скромна; паметна; мудар; мудра 2; мудрост 2;</p> <p>18 <u>добра 4; доброта; добар; добра 2; добра 4; добра; доброта; добра жена; добра; добра; добра;</u></p> <p>18 <u>дама 2; дама 2; дама 2; дама 3; дама; дама 2; дама; дама 5;</u></p> <p>18 <u>злато 3; злато 3; злато; од злата јабука; блага вредна; злата вреди; светиња 3; светиња; живот 2; живот и смрт; живот;</u></p> <p>18 идеал; идеал; идеална; савршена; савршенство; свестрана 2; супер; супер жена; свемогућа; може сама; може све 2; свемоћна; може све 2;</p> <p>11 <u>краљ; краљица 3; краљица; краљица; цар 2; царица; краљица 2;</u></p> <p>6 <u>дивна 2; дивна 3; дивно биће;</u></p> <p>3 самосталан; самостална; самостална;</p>

Табела бр. 68: Систематизоване и по бројности издвојене реакције из групе 'опште позитивне особине' на стимулусе: *muž, bežný muž, typický muž, každý muž, pravý muž, mládenec* под називом *muž* у првој колони и на стимулусе: *мушкарац, обичан мушкарац, типичан мушкарац, сваки мушкарац, прави мушкарац, младић* под називом *мушкарац* у другој колони.

muž	мушкарац
<p>43 gentleman 2; gentleman 19; džentlmen 4; je gentleman; gentleman- HA HA HA; gentleman, je ich málo; gentleman; by mal byť gentleman 2; gentleman; gentleman; môže byť gentleman; ohľaduplný; pozorný; princ 2; rytier; galantnosť; galantný; je galantný;</p> <p>9 pracovitý 2; pracovitý 3; šikovný; šikovný; schopnosť; schopný;</p> <p>7 by mal byť chlap; mačo; maskulinita; nositeľ mužskosti; nositeľ mužských vlastností; mužnosť; mužný;</p> <p>6 múdrosť; inteligent; múdry; inteligent; inteligentný chlap; inteligentný;</p> <p>5 dobrý 2; dobrý; dobrý; dobrý;</p> <p>3 čestnosť; čestný muž; je čestný;</p> <p>3 zodpovedný 2; zodpovedný;</p>	<p>24 центлмен 14; кавалер; центлмен 2; центлмен 2; центлмен; брижан 2; поштовање; поштује своју жену / девојку;</p> <p>23 мачо 3; мачо патриота; мужеван; мужеван; мачо 8; мужеван 3; мужеван, снажан и одлучан; мушкарчина; мужеван 2; мачо; мужевност;</p> <p>7 господин 2; господин 3; господин; господин;</p> <p>5 добар друг; добар; добар; је добар на свој начин; добар;</p> <p>3 зрела особа; зрелост; зрео;</p> <p>3 способан; способност; способност;</p> <p>3 стабилан; стабилан; стабилност;</p> <p>2 поштен; частан; је поштен и искрен;</p>

Опште негативне особине и понашање и активности. Реакције из групе 'опште негативне особине' делимично су испреплетене са реакцијама из групе 'понашање и активности' па ћемо их тако и анализирати.²⁷²

У тесту на словачком језику најбројније реакције из групе 'опште негативне особине', на стимулусе који се односе на особу женског пола, су оне које жени приписују склоност ка оговарању и претераном причању уопште (17), а које препознајемо и у групи реакција 'понашање и активности' (13). Исте реакције су веома бројне и у тесту на српском језику ('опште негативне особине' – 2;

²⁷² Ово се превасходно односи на говорење (*брбљање, оговарање, трачарење, лагање* и сл.), које је некада као особина приписана придевом (нпр. слов. *ukecaná, klebetná*, срп. *брбљива*), некада је изражена глаголом (нпр. *klebetí, rozpráva*, срп. *оговара, звоца, прича, лаже*), а некада се појављује у форми именице којом се обично означава носилац карактерне особине (слов. *klamár*, срп. *алапача, трачара* и сл.).

'понашање и активности' – 31). Ако знамо да говором изражавамо мишљење, ове реакције можемо тумачити у оквиру принципа гендерне улоге који жену искључује из улога које подразумевају интелектуалну активност, уз претпоставку да је глупа (што такође као негативну особину експлицитно бележимо и у одговорима наших испитаника, али много више у тесту на српском језику: слов. 3, срп. 18). Ово се види и у реакцијама словачких испитаника на стимулусе којима се означава особа мушког пола, у групи реакција 'понашање и активности' којима се мушкарцима „спочитава“ да не слушају (пероџива; пероџива 2; пероџива 2).

Истим принципом може се објаснити већина реакција из група 'опште негативне особине' или негативно конотиране активности из групе 'понашање и активности'. Тако се жене концептуализују као лоши возачи, јер *жене не умеју да управљају*, па ни возилом, а које препознајемо у тестовима на оба језика (слов. *šoferuje; šoferuješ ako žena; šoferuješ; parkovanie*; срп. *возач; вози 2; возиш; не зна да паркира ауто*), као и неколико реакција у тесту на словачком језику којима се жени приписује неодлучност (*nerozhodná 3; nerozhodná; nerozhodná*).

Међу реакцијама из група 'опште негативне особине' и 'понашање и активности' у одговорима обе групе испитаника бележимо и реакције којима се профилише свадљива, тврдоглава и сл. жена (в. табеле бр. 69 и бр. 71). Све ове активности и негативне особине могу се тумачити тиме што се жени ускраћује могућност да каже шта мисли или се њено мишљење (кроз говорење) миноризује. Тиме је она приморана да пронађе другачији начин да оствари своје замисли што се тумачи као женска лукавост или превртљивост (слов. *líška; prefikaná*; срп. *змија 2; превртљива; превртљива*).

Тумачење реакција наших испитаника којима се жена описује као луда, нервозна или променљивог расположења, можемо ослонити на стереотип о томе да су расположење те и реакције жене под утицајем промене хормоналног статуса (в. *Гранични периоди и табуизација: Губљење репродуктивне функције – старост*; слов. *náladová 2; náladová; náladová; náladová; nervózny; je ufrflaná; ufrflaná 2; ufrflaná; hašterica; hašterivá* и сл.; срп. *луда 2; луда 2; луда 2; луда; мало лабилна; напоран; напорна; нервоза 2; драма 2; прави драму*).

Обе групе испитаника реакцијама из групе 'опште негативне особине' жени приписују љубомору (слов. 3; срп. 4). Ове реакције могу се повезати с реакцијама

на стимулусе с лексемом слов. *tuž* и срп. *мушкарац*, које смо анализирали у одељку ове дисертације *Женственост у тесту слободних асоцијација*, којима се профилисала склоност превари.

Бројне су и реакције наших испитаника оба теста којима се као негативна особина жене истиче промискуитет (слов. *kurva; pobehlica; prostitutka; je štetka; štetka; radodajka 2; pochabost'; šlapka; štetka*; срп. *варљива 2; је курва; курва 2; курва 3; курва; неморална; неверна; раздевичена; промискуитетна*), а које представљају негативан пол чедности и верности као елемената женствености.

Из групе 'опште негативне особине' још бисмо истакли реакције наших испитаника којима се пејоративно означава жена (слов. *ženská*; срп. *женстурача*), као и реакције којима се именује срп. *спонзоруша*, тј. слов. *zlatokopka*.

Табела бр. 69: Систематизоване и по бројности издвојене реакције из групе 'опште негативне особине' на стимулусе: *žena, Žena je..., ...ako žena, Žena ako..., bežná žena, typická žena, každá žena, pravá žena, dievča, Dievča je...* под називом *žena* у првој колони и на стимулусе: *жена, Жена је..., ...као жена, Жена као..., обична жена, типична жена, свака жена, права жена, девојка, Девојка је...* под називом *жена* у другој колони.

žena	жена
17 klebetná 2; klebetnica; klebetnica; klebetná 4; klebetná; ukecaná 4; ukecaná; ukecaná; ukecaný 3; 10 kurva; pobehlica; prostitutka; je štetka; štetka; radodajka 2; pochabost'; šlapka; štetka; 8 ženská 2; ženská; ženská; je ženská; ženská; ženská; ženská; 5 náladová 2; náladová; náladová; náladová; 5 nerozhodná 3; nerozhodná; nerozhodná; 5 nervózný; je ufrflaná; ufrflaná 2; ufrflaná; 4 hysterická 2; hysterka 2; hysterická; hysterický; 3 hlúpa; hlúpa; hlúpy; 3 je tvrdohlavá; tvrdohlavá 2; 2 hašterica; hašterivá; 2 líška; prefikaná; 2 žiarlivá; žiarlivost'; zlatokopka;	18 глуп; глупа 2; глупост; глупа 2; глупа 2; глупе су све жене; гуска 2; гуска; приглупа; коза; коза; коза; коза; коза; 13 варљива 2; је курва; курва 2; курва 3; курва; неморална; неверна; раздевичена; промискуитетна; 8 луда 2; луда 2; луда 2; луда; мало лабилна; 4 змија 2; превртљива; превртљива; 4 љубомора, љубоморна 2; љубоморна; 3 алава на паре 2; спонзоруша; спонзоруша; 2 жентурача 2; 2 напоран; напорна; 2 нервоза 2; 2 цангризав 2;

Табела бр. 70: Систематизоване и по бројности издвојене реакције из групе *опште негативне особине* на стимулусе: *muž, bežný muž, typický muž, každý muž, pravý muž, mládenec* под називом *muž* у првој колони и на стимулусе: *мушкарац, обичан мушкарац, типичан мушкарац, сваки мушкарац, прави мушкарац, младић* под називом *мушкарац* у другој колони.

muž	мушкарац
<p>16 lenivec 3; lenivec; lenivec; lenivý 8; lenivý; darebák 2</p> <p>16 blb; blbec; blbec; chrapúň; debil 4; debil; debil; hovädo; idiot; je debil; prasa; sviňa; debil;</p> <p>4 bordelár 2; neporiadny; neporiadok;</p> <p>3 ignorant; flegma; flegmatik;</p> <p>3 klamár; klamár; klamár;</p> <p>3 slaboch; zbabelosť; bojazlivý;</p> <p>3 tvrdohlavosť; tvrdohlavý; tvrdohlavý;</p> <p>2 ego 2;</p>	<p>30 будала; говедо; гмаз; дебил; мајмун; свиња 3; свиња; свиња; типична свиња; сељак 3; смећар; стока 2; стока 3; стока; клошар; ђубре; је ђубре; коњ; говно; говно; кретен 2; стока</p> <p>28 Балкан 3; балканац 13; балканац; примитиван; примитиван; прост 2; простак; простак; сировина 2; непристојност; баја 2; сировост;</p> <p>8 кукавица 2; кукавица; млакоња; папуча 2; папуча 2;</p> <p>7 глуп; глуп; је глуп 2; је глуп 2; балван;</p> <p>7 его; егоиста; егоцентричан; мисли само на себе; нарцисоидан; себичан; себичност;</p> <p>7 лаж 2; лажов 2; лажов 3;</p> <p>5 ленштина; лењ; лењ; нерадник 2;</p> <p>4 незрео; није зрео; детињаст; клинац;</p> <p>3 немаран, све би на готово; немаран;</p>

Из групе реакција 'опште негативне особине' на стимулусе који се односе на особу мушког пола, бројни су асоцијати које бисмо могли да сврстамо у увреде (слов. *blb; blbec; blbec; chrapúň; debil 4; debil; debil; hovädo; idiot; je debil; prasa; sviňa; debil*; срп. *будала; говедо; гмаз; дебил; мајмун; свиња 3; свиња; свиња; типична свиња; сељак 3; смећар; стока 2; стока 3; стока; клошар; ђубре; је ђубре; коњ; говно; говно; кретен 2; стока*).

Испитаници теста на словачком језику као негативну особину приписују мушкарцу превасходно лењост (16), док су се у одговорима српских испитаника као најзначајније негативне особине профилисале простота и сировост (28) и то првенствено кроз одговор *балканац* (в. ЈРМС 2011: 59), док је лењост мање заступљена (5).

Обе групе испитаника мушкарца описују као лажова (слов.: 3; срп. 13), кукавицу или слабића (слов. 3; срп. 8) и егоисту (слов. 2; срп. 7).

Испитаници теста на словачком језику мушкарцу од негативних особина још приписују да је неуредан (4), флегматичан (3) и тврдоглав (3), а испитаници теста на српском језику да је незрео (4) и немаран (3).

Од реакција из групе 'понашање и активности' које се односе на женску особу, а које још нисмо овде анализирали истакли бисмо бројне реакције словачких испитаника којима се истиче запосленост и уполсненост жене и њена способност да ради више послова истовремено (20), због чега се као последица профилише и умор (4). Ове реакције посредно одсликавају особине *жене змаја* у српском језику, мада ни у реакцијама српских испитаника ове реакције не изостају (12).

У реакцијама обе групе испитаника бележимо оне којима се као родно маркирана активност жени приписује плакање (слов. 7; срп. 12), а које би се могле сврстати у групу реакција 'нежност, осећајност и слабост'. У реакцијама српских испитаника реакција којима се истиче да мушкарац плаче нема, али словачки испитаници исту активност спајају и са мушкарцима (плаче 2; перлаче; перлаче 3), мада има више реакција које ову активност код мушкарца негирају, као знак слабости.

Обе групе испитаника истакле су да жена иде или воли да иде у куповину (слов. 9; срп. 4), а први пут се профилишу активности у вези са сексуалношћу и љубављу које нису негативно конотиране (слов. 7; срп. 3).

Још бисмо истакли реакције словачких испитаника којима се истиче да жена пије (4), а ове реакције у одговорима српских испитаника не бележимо.

Реакције наших испитаника оба теста на стимулусе који се односе на особу мушког пола у оквиру групе 'понашање и активности' профилишу исте активности мушкарца у различитом поретку по бројности. То су: спорт и праћење спортских дешавања (слов. 11; срп. 19), испијање пива (слов. 23; срп. 18), посао (слов. 27; срп. 13), интересовање за аутомобиле (слов. 9; срп. 3) и полне односе (слов. 4; срп. 8).

Словачки испитаници су релативно бројним реакцијама у групи 'понашање и активности' истакли да мушкарац помаже, чува и сл. (8), док ових реакција у тесту на српском језику нема.

Joш једна разлика је у то што су словачки испитаници као мушку активност истакли поправке и мајсторије (3). Да се ради о стереотипично мушкој активности потврђује и израз слов. *hodinovú manžel*²⁷³, којим се у Словачкој именују и рекламирају разне службе за различите кућне поправке. Овај израз можемо тумачити и као ироничан, јер се њиме сугерише домаћину да би то и он требало да зна да уради.

Табела бр. 71: Систематизоване и по бројности издвојене реакције из групе 'понашање и активности' на стимулусе: *žena, Žena je..., ...ako žena, Žena ako..., bežná žena, typická žena, každá žena, pravá žena, dievča, Dievča je...* под називом *žena* у првој колони и на стимулусе: *жена, Жена је..., ...као жена, Жена као..., обична жена, типична жена, свака жена, права жена, девојка, Девојка је...* под називом *жена* у другој колони.

žena	жена
<p>20 chodí do práce; povinnosti; práca; pracovníčka; pracuje aj sa stará o rodinu; pracuje; stíha všetko a niekoľko vecí naraz; viac vecí naraz; zaneprázdnená; zvláda viac činností naraz; zvládajúca viac vecí naraz; dokáže robiť viac vecí naraz; musí veľa stihnúť; práca 2; všetko stíha; všetko vydrží; vydrží; zvládne všetko; zvládne;</p> <p>14 správa sa 10; chováš sa; správaj sa; správam sa; správaš sa;</p> <p>13 veľa rozpráva 3; veľa rozpráva; rozpráva; klebetí; klebety 3; ohovára; kričí 2; kričíš;</p> <p>9 nakupovanie 2; nakupuje; nakupuje; nákupy 3; nákupy; chodí na nákupy;</p> <p>7 chce chlapa; hľadá lásku; má rada sex; sex 2; to chce 2;</p> <p>7 plač; plače; plače; plače 2; plače; plačeš;</p> <p>4 pije 2; pije; pijem;</p> <p>4 šoféruje; šoféruješ ako žena; šoferuješ; parkovanie;</p> <p>4 unavená 2; unavená žena z práce; unavená;</p>	<p>31 алапача; брбљива; вриштава; гунђа; звоца 2; звоца; звоцање; много прича; придиковање; прича као навијена; прича; причљива 2; оговара; трач; трачара; трачеви; цангризава; оговара 2; прича 9; трач;</p> <p>12 плаче 2; плаче и досађује; плаче; плаче 7; плачеш;</p> <p>12 посао 2; посао 3; рад; рад; рад; ради; ради; роб; радник;</p> <p>6 понаша се 5; понашање;</p> <p>5 возач; вози 2; возиш; не зна да паркира ауто;</p> <p>5 мисли; мислити; размишљати 2; мисли;</p> <p>4 куповина; воли шопинг; воли шопинг; купохоличарка;</p> <p>3 воли да флертује; мисли на секс; воли секс;</p> <p>3 драма 2; прави драму;</p>

²⁷³<<https://hodinovymanzel-sc.sk/>>;<<http://www.hodinovy-manzel.sk/>>;<<http://www.hodinoveopravy.sk/>> и сл.

Табела бр. 72: Систематизоване и по бројности издвојене реакције из групе 'понашање и активности' на стимулусе: *muž, bežný muž, typický muž, každý muž, pravý muž, mládenec* под називом *muž* у првој колони и на стимулусе: *мушкарац, обичан мушкарац, типичан мушкарац, сваки мушкарац, прави мушкарац, младић* под називом *мушкарац* у другој колони.

muž	мушкарац
<p>27 pracuje 2; práca; pracant; pracujúci muž; robotník; zarába; zarába; práca 6; pracuje 3; robotník 2; chodí do práce; má priemerný plat; kancelária; predavač; robota; pracuje tvrdo; práca; pracuje;</p> <p>23 pivo 5; má rád pivo; pije pivo; slope; pivo 6; opilec; pije pivo; si rád vypije; v krčme; športovec, ktorý miluje pivo; vo fotelke s pivom v ruke pozerá futbal; pivo; v krčme; veľa pije;</p> <p>11 futbal; futbal 2; pozerá futbal; rád pozerá futbal; hokej; šport; pozerá šport; šport 2; futbal;</p> <p>9 auto; auto 4; autá; má auto; rýchlo jazdí; šoféruje;</p> <p>8 pomáha 2; chráni; ochraňuje; ochraňujúci; podrží; pomáha; sa stará;</p> <p>6 plače 2; neplače; neplače 3;</p> <p>5 nepočúva; nepočúva 2; nepočúva 2;</p> <p>4 myslí na jedno; myslí na sex; má rád sex; sex;</p> <p>3 opravuje; kutil 2;</p>	<p>19 гледа фудбал; фудбал 3; спорт; воли фудбал 3; гледа фудбал 3; фудбал 3; воли спорт; гледа утакмицу; фудбал; лопта; гледа фудбал;</p> <p>18 пије 5; пиво 2; пије пиво 2; воли пиво; кафана; пиво; пије пиво; воли пиво; пиво 2; зна да отвори пиво; пиво;</p> <p>13 запослен; посао; запослен ожењен; радник; радник 5; радник ударник; бизнисмен; плата; радник;</p> <p>8 воли секс; секс 2; жели да буде добар љубавник; жели секс; дрка; плаћа жене; јебе;</p> <p>6 лаж 2; лаже 2; обећа и не испуни; лаже;</p> <p>3 ауто; аутомобил; ауто;</p>

Изглед. Реакције наших испитаника које се односе на изглед релативно су симетричне с обзиром на пол референта изражен стимулусом. У тестовима на оба језика издвојиле су се реакције којима се профилише изглед косе (слов. жене: 33, мушкарци: 6; срп. жене: 35, мушкарци: 8) и лица (слов. жене: 4, мушкарци: 26; срп. жене: 16, мушкарци: 27) и начин одевања и код жена и код мушкараца (слов. жене: 27, мушкарци: 24; срп. жене: 26, мушкарци: 28). Под изгледом лица код жена се истиче шминка (чешће код испитаника теста на српском језику), а код мушкараца брада, бркови и сл. Висина је позитивна карактеристика код оба пола (слов. жене: 7, мушкарци: 18; срп. жене: 3, мушкарци: 6), али је више заступљена у реакцијама на стимулусе с лексемом слов. *muž* и срп. *мушкарац*. Реакције које

се односе на висину, без обзира на пол референта изражен стимулусом, чешће су код испитаника који су одговарали на стимулусе на словачком језику, а код испитаника теста на српском језику бележимо и две реакције које жену описују као малу.

За особе оба пола профилише се општи изглед фигуре (слов. *kost', štíhla* – за жену, *brucho, tučný, mužská postava postava* – за мушкарца; срп. *дебела, ормар, тенк, згодна, мршава, мршава жена* – за жену и *стомак, трбушчић, пивски стомак, дебео, згодан 2* – за мушкарца).

Интересантно је да се у словачком језику лексемом *kost'*, и изразима нпр. *To je kost'* означава привлачна девојка, лепе грађе (SSSJ; SSJ), док се у српском језику изразом *кост и кожа* или само лексемом *костур* описује превише мршава, неухрањена особа (ЈРМС 2011: 560).

Као јасно родно маркиране реакције из групе 'изглед' издвајају се оне којима се код жена именују секундарне полне карактеристике (*грудџ*; слов. 9; срп. 12), а код мушкарца мишићавост (слов. 11; срп. 8). Код испитаника оба теста на стимулусе којима се именује особа женског пола примећујемо и реакције којима се описује боја и облик лица (слов. *jablko 2*; срп. *бела 2; бела; румена; румена; тамна*). Обе групе испитаника примећују и када жена није дотерана (слов. *neupravená; neupravená*; срп. *запуштена; несређена*).

Пријатан мирис се помиње у реакцијама обе групе испитаника, али су га српски испитаници приписали и женама (4) и мушкарцима (2), а словачки испитаници само женама (3). У словачком језику бележимо паремије којима се мушкарцу приписује непријатан мирис, нпр.: *Kde chlap, tam smrad* или *Chlap, ktorý nefajčí, tel'acinou smrdí* (Záturecký 1975: 47).

Боја очију помиње се само у реакцијама словачких испитаника којима се описује изглед мушкарца (*hnede oči; modrooký; modrooký*).

Табела бр. 73: Систематизоване и по бројности издвојене реакције из групе *изглед* на стимулусе: *žena, Žena je..., ...ako žena, Žena ako..., bežná žena, typická žena, každá žena, pravá žena, dievča, Dievča je...* под називом *žena* у првој колони и на стимулусе: *жена, Жена је..., ...као жена, Жена као..., обична жена, типична жена, свака жена, права жена, девојка, Девојка је...* под називом *жена* у другој колони.

žena	жена
<p>33 dlhé vlasy 2; hnedé; vlasy 5; vrkoč 3; vrkoče; dievča v kroji s vrkočom; dlhé vlasy; blondína; brunetka; cop; dlhé vlasy 3; dlhšie vlasy; mastné vlasy; rozpustené vlasy; vlasy 2; vlasy; ryšavá; ukecaná blondína; dlhé vlasy; blondína; vlasy 3;</p> <p>27 vypracované; sukňa 5; šaty 2; pulóver a sukňa; upravená; vyfintená; šaty; sukňa 4; sukňa; tenisky; tepláky 2; kabelka; kabelka; sukňa 3; oblieka sa; lodičky;</p> <p>9 prsia 3; prsia; podprsienka; má kozy; má prsia; prsia 2;</p> <p>7 vysoké 2; vysoké; nemusí nosiť opätky; hora; vysoká; vysoká;</p> <p>7 vyzerá 5; vyzerám; vyzeráš;</p> <p>4 mejkap; makeup; nemá makeup; rúž;</p> <p>3 vonia; vôňa; vonia;</p> <p>2 neupravená; neupravená;</p> <p>2 jablko 2;</p> <p>2 kost'; štíhla;</p>	<p>35 дуга коса 2; дуга коса; дуга коса; коса 6; кратка коса; лак за косу; плавуша; плавуша; пунђа; равна коса; реп; свака плава; смеђа; смеђа; црвена коса; црна; дуга коса; дуга коса; кикице; коса 2; миришљава коса; плава; плавуша; црна коса; коса; коса; дуга коса 2;</p> <p>26 воли да лепо изгледа; гардероба; дуга сукња; сукња 3; торба 2; у костиму; фармерке; штикле 3; бела мајица; сређена; торбица; хаљина; скоцкана; скоцкана; топ; облачи се; обучен; лепо обучена; сукња; ташна; хаљина;</p> <p>16 атрибути и шминка; нашминкана; кармин 4; кармин; маскара; нашминкана; ненашминкана; нокти; руж; шминка 2; шминка; шминка;</p> <p>12 груди 2; брус; груди 2; дојка; има сисе 2; сиса 2; обрине 2;</p> <p>7 изгледа 5; изгледај; он изгледа;</p> <p>6 бела 2; бела; румена; румена; тамна;</p> <p>4 парфем; парфем; мирише 2;</p> <p>3 висока 3;</p> <p>3 дебела; ормар; тенк;</p> <p>3 згодна; мршава; мршава жена;</p> <p>2 мала; мала;</p> <p>2 запуштена; несређена;</p>

Табела бр. 74: Систематизоване и по бројности издвојене реакције из групе 'изглед' на стимулусе: *muž, bežný muž, typický muž, každý muž, pravý muž, mládenec* под називом *muž* у првој колони и на стимулусе: *мушкарац, обичан мушкарац, типичан мушкарац, сваки мушкарац, прави мушкарац, младић* под називом *мушкарац* у другој колони.

muž	мушкарац
<p>26 brada 3; chlpatý; fúzy; brada 2; brada 6; brada, vysoký, široký; zarastený chlap trochu pri sebe; zarastený; má bradu 2; má chlpy; šedá brada; fúzy; brada; fúzy; strnisko; brada 2;</p> <p>24 košeľa 2; košeľa; nohavice; oblečenie (sveter+nohavice); oblek; sveter; nohavice; ponožky; rifle; rifle; tepláky 2; vesta; klobúk 2; oblek; široký opasok; oblek 2; košeľa; kravata; elegantný; oblek;</p> <p>18 chlap ako hora; vysoký 2; vysoký; vysoký; statný 3; vysoký; vysoký 5; statný; chlap ako hora; urastený chlapík; vysoký;</p> <p>11 masa 2; svalnatý; svaly 2; je štíhly; štíhly; svaly; svaly 2; svalnatý;</p> <p>6 krátke vlasy; hnedovlasý; plešatý; vlasy; blondiak; tmavé vlasy;</p> <p>3 hnedé oči; modrooký; modrooký;</p> <p>2 brucho; tučný;</p> <p>2 mužská postava; postava;</p>	<p>28 браон одело; одело за посао; одело; панталоне; панталоне; дукс; каиш; карирано; кошуља; кравата 2; фармерице 2; фланел кошуља; тренерка; тренерка; у тренерци; обична јакна; ролка; сат 2; цинс; кошуља 2; кравата; одело; панталоне 2;</p> <p>27 брада 3; брада 3; брада 6; бркови; има браду 2; длаке 2; необријан; брада 3; длаке 2; бркови; брада 2; бркови;</p> <p>8 кратка коса; смеђ; црн; црн; неко црне косе; црн 2; плав;</p> <p>8 мишићи 2; билдер; мишићи 4; има бољи бицепс од мене;</p> <p>6 180 цм; висок; висина; висок; висок; крупан;</p> <p>4 стомак; трбушчић; пивски стомак; дебео;</p> <p>2 згодан 2;</p> <p>2 лепо мирише; мирис;</p>

3.4.1. Закључне напомене

На основу анализе реакција наших испитаника из група 'опште позитивне особине', 'опште негативне особине', 'понашање и активности' и 'изглед' видели смо да се принципи гендерног стереотипа жене директно или индиректно одсликавају и у њима, те да поједине групе реакција које бисмо на први поглед могли означити као нове вербализације (нпр. жене лоше возе или не умеју да паркирају ауто) имају јасно упориште у традиционалним гендерним улогама. Једина новина коју бисмо истакли јесте то да наши испитаници, подједнако и у тесту на словачком и тесту на српском језику, примећују нови аспект

ангажованости жене и склони су да јој припишу скоро митске особине бића које може све, све стиже и сл. На основу тога смо склони да тврдимо да је стереотип жене у савременом друштву надограђен на традиционалне принципе гендерног стереотипа.

Сучељавање нових и старих принципа гендерног стереотипа видимо пре свега у контрадикторним реакцијама наших испитаника који жени приписују и памет и глупост: а једне стране, у оквиру групе реакција 'опште позитивне особине' најбројније реакције биле су оне којима се жена описивала као паметна, способна, успешна и сл., а с друге стране, у оквиру реакција из група 'опште негативне особине' и 'понашање и активности' бројне су реакције које се непосредно или посредно ослањају на традиционални, етимолошким подацима потврђен, став о томе да је мушкарац ту да управља и мисли, док се жена принципом гендерне диференцијације искључује из ових улога.

На први поглед, најмање родно условљене су биле реакције из групе 'изглед'. У одговорима наших испитаника на стимулусе који упућују на референте оба пола груписале су се реакције које се односе на одевање, изглед косе и лица, општу линију тела и сл. Међутим, када погледамо ближе, у оквиру свих ових подгрупа групе 'изглед' акценат је на диференцијацији. Мушкарци и жене разликују се у изгледу у свему – од фризуре и гардеробе, до грађе. За референте оба пола истичу се секундарне полне карактеристике – код жена груди или *облине*, код мушкараца маљавост (брада, бркови и сл.). За жене је карактеристично шминкање, хаљине, сукње и др., а за мушкарце кошуље, панталоне, одела и сл. На основу реакција наших испитаника оба теста закључујемо да мушкарци треба да покажу и својим мишићима да су јачи пол, док жене треба да буду мршаве те и тако покажу своју крхкост и слабост.

Можемо да закључимо да су традиционални принципи вербализације гендерног стереотипа у основи реакција наших испитаника, а да се новине помаљају преваходно у домену принципа гендерне улоге. С једне стране се жена и даље концептуализује у складу с традиционалним представама о њеној глупости и неспособности да мисли и управља, а с друге стране се у њој препознаје надљудски капацитет.

4. Преглед резултата и закључна разматрања

Основни циљ овога рада био је да на основу анализе језичког материјала утврдимо како се концептуализује те вербализује социокултурно условљена и обликована слика жене код Словака и Срба.

Да бисмо истражили колективну концептуалну и категоријалну раван методолошки смо се ослонили на анализу семантичког поља стереотипа (који се према одабраном приступу супротставља прототипу у равни колективно–индивидуално) која подразумева етимолошку анализу, контекстуалну анализу, паремиолошку анализу, асоцијативни експеримент и концептуалну анализу (Поповић Љ. 2008б: 66–71). Истраживањем смо обухватили речничку грађу описних речника словачког и српског језика, затим речника синонима, жаргона, етимолошких речника и сл., потом фразеолошку, паремиолошку и другу фолклорну грађу (у односу на коју пратимо промене у структури семантичког поља стереотипа жене у словачкој и српској језичкој слици света), грађу електронских корпуса словачког и српског језика, као и реакцијама испитаника добијеним путем самостално спроведеног асоцијативног теста (в. Прилог В). Нарочито смо се у истраживању ослонили на анализу колокација и на грађу добијену путем асоцијативног експеримента, јер смо претпоставили да ће се у овој грађи најпре показати промене у структури семантичког поља стереотипа.

Стереотип посматрамо као скуп аксиолошких критеријума за процену елемената неке категорије издвојених на основу статуса и функционалних атрибута које та категорија има у датој култури или друштву, а изграђује се са циљем да очува или промовише статус или функцију процењиване категорије који се у тој култури или друштву процењују као пожељни или потребни. Овако дефинисан стереотип у складу је са одабраном методологијом истраживања, према којој се стереотип дефинише као „асоцијативни прототип (тј. туђе искуство у вези са фрагментом екстралингвистичке стварности), чијим преузимањем говорник стиче фрагмент колективне конвенционалне језичке слике света“ (Поповић Љ. 2008б: 63). Стереотип је тако делом ослоњен на прототип (индивидуално искуство), али већим делом је наметнут од стране оних представника друштва који у датом друштву уживају ауторитет. Грађа

семантичког поља стереотипа променљива је онолико колико је у друштву променљив поглед на појаву или ентит који је стереотипом оухваћен, тј. у оној мери у којој су применљиви статус и функција датог ентитета. С озиром на промене улоге жене у друштву у смислу еманципације, образовања, финансијске самосталности и др. које су се од краја деветнаестог века до данас догодиле, истраживали смо у којој мери су оне подржане или испраћене вербалним стереотипом.

Истраживање је подељено у два дела. Први део, *Женственост као одраз стереотипа жене*, обухватио је анализу концепта женствености у словачкој и српској језичкој слици света, а у другом делу, *Концептуализација жене кроз призму женствености*, на својеврстан начин смо проверавали хипотезе које произилазе из закључака првог дела истраживања.

4.1. Првом делу истраживања посветили смо нарочиту пажњу, јер смо кроз њега постављали методолошку основу за појединачне анализе у другом делу истраживања. Показали смо тако да се у концепту женствености одражавају сви принципи вербализације гендерног стереотипа како их је издвојила Љ. Поповић (2008б: 124–133): принцип гендерне идентификације – све жене треба да буду женствене, принцип гендерне диференцијације – што приличи женама не приличи мушкарцима, принцип гендерне улоге – жена као неговатељица и принцип гендерне идеологије – женственост се остварује у браку кроз материнство.

Препознавши концепт женствености као суштину стереотипизације жене, показали смо да је стереотип у основи окренут позитивном полу тополошке схеме стереотипа, али је анализа реакција наших испитаника у асоцијативном тесту (представићемо је ниже) показала својеврсну слојевитост у процесу стереотипизације.

На основу тих сазнања можемо издвојити *општи категоријални стереотип*, који промовише елементе женствености у складу са улогом и статусом жене у друштву, а који тако представља делове и нивое архетипа преломљене кроз призму социокултурних акциолошких скала које важе у словачком и српском друштву. У центру формирања општег категоријалног стереотипа стоје принцип гендерне идентификације и принцип гендерне идеологије, те тако општи

категоријални стереотип можемо тумачити као оно чему треба тежити, одн. као очекивања која треба испунити.

Спустивши поглед на реалну жену, коју одређују категоријални модални конкретизатори *типичан, сваки, обичан*, долази до несклада између тежњи изражених општим категоријалним стереотипом и могућности па се тако отрива слој посебног или реалног стереотипа којим се препознаје несавршеност жене. Посебни или реални стереотип у већој мери је окренут негативном полу тополошке схеме стереотипа. На негативној координати могу се наћи две групе елемената. Прво, то ће бити негирани елементи општег категоријалног стереотипа, али и елементи препознати као директорцијални у односу мужевност, а који ће се у тополошкој схеми стереотипа мушкарца налазити на позитивном полу. У том делу долази до преклапања и међусобне условљености и зависности семантичког поља стереотипа жене и семантичког поља стереотипа мушкарца, због чега је и наше истраживање често обухватало поређење реакција на стимулусе с лексемом *жена* и оних с лексемом *мушкарац*. Видимо да на формирање посебног или реалног стереотипа у већој мери утиче принцип гендерне диференцијације.

Трећи слој стереотипизације представља национална раван која се издвојила кроз анализу реакција на стимулусе *pravá Slovenka* и *права Српкиња*. Национални гендерни стереотип у највећој мери је условљен принципом гендерне улоге и овде се у обе истраживане лингвокултуре говори о жени као чувару народне традиције. Иако се тиме овде нисмо детаљније бавили, у контексту овако издвојеног националног стереотипа можемо говорити као о општем националном гендерном стереотипу, јер је и он овде окренут према позитивном полу. Будућа истраживања слојевитости стереотипа могу ићи у смеру националних и ксенолошких гендерних и других стереотипа. Додавањем, на пример, категоријалних модалних конкретизатора *обичан, типичан, сваки* и сл. на стимулусе *Slovenka* и *Српкиња* може се испитивати и негативна раван у координатном систему стереотипа.

Категорију женствености превасходно видимо као одраз општег категоријалног стереотипа (позитиван пол), али с обзиром на то да нас је занимала и негативна страна тополошке схеме стереотипа, у оквиру завршног одељка дисертације (*Статика и кинетика гендерног стереотипа*) бавили смо се општом

позитивном и општом негативном концептуализацијом жене и мушкарца кроз анализу реакција из група 'опште позитивне особине', 'опште негативне особине', 'понашање и активности' и 'изглед'.

Истраживање концепта женствености започели смо анализом паремиолошке грађе која је показала да се ова категорија изграђује с обзиром особине које су у друштву процењене као потребне зарад што бољег и квалитатнијег обављања родно условљених улога жене – улога супруге и мајке. Ово се у словачком вербализује као пет П (слов. *pät' p*), тј. потребно је да буде: *ročtivá, pekná, pracovitá, peňazitá, pobožná*, тј. чедна, лепа, вредна, богата и побожна (Záturský 1975: 48). Исте особине, иако не овако јединствено вербализоване, налазимо и у паремиолошкој грађи српског језика (*Адамско кољено* – чедност, Карацић 1969а: 1; *Бијеле руке туђ посао милују, Радљивој ђевојци у брзо сватови* – вредноћа, Карацић 1969а: 12, 269; *Бој се најприје Бога на мужа* – побожност и послушност, Карацић 1969а: 21; *Ђевојку лице удаје, Лијеној ђевојци срећа не мањка* – лепота, Карацић 1969а: 73, 170; *Мираз ђевојку удаје* – богатство, Карацић 1969а: 178). Такође смо приметили и разлику у томе што се у српској традицији женска лепота може и негативно тумачити (*Боље је мало слијена но премного лијена, Лијене коло воде, а ружне кућу куће* и сл., Карацић 1969а: 24, 169). Разлику у концептуализацији женске лепоте као критеријума за процену жене у словачкој и српској лингвокултури пратићемо и бележити и у другој грађи током истраживања.

4.1.1. На основу речничке грађе, жени се категоријом женствености приписују (боље рећи *прописују*) слов. *jemnosť, citovosť, rôvab*, тј. срп. *нежност, осећајност и привлачност* а у речницима српског језика још и *скромност*. На основу лексикографских дефиниција, етимшке анализе, као и анализе колокабилности ових апстрактних именица (по потреби и придева којима се приписују њима именоване особине) у електронским корпусима словачког и српског језика, дошли смо до описа ових именица семантичким метајезиком и утврдили смо да се у контексту женствености наведене именице односе на исте особине.

У контексту женствености слов. *citovost'* и срп. *осећајност* односе на *способност жена да покажу и доживе пријатне емоције и да их је лако емотивно повредити, тј. да су емотивно осетљиве.*

Значење слов. *jemnost'*, али и слов. *nežnost'* и срп. *нежност* делимично преклапа са значењем слов. *citovost'* и срп. *осећајност*, јер се односе на изражавање лепих емоција, пажње, благодати, љубави, али се такође делимично поклапа и са слов. *citlivost'* и срп. *осетљивост*, јер се односе на изглед жене, њену слабу, крхку грађу, физичку конституцију.

Значење слов. *rôvab* и срп. *привлачност*, али и срп. *драж*, можемо описати двојако. С једне стране, женска привлачност може се разумети као емоција коју има неко (мушкарци; хетеронормастивизам) у односу на некога или нешто (жене). С друге стране, о привлачности можемо говорити као о (типично женској) особини (као о лепоти) коју бисмо у оквиру погледа на свет који је садржан у унутрашњој форми речи *жена* а и с обзиром на етимологију речи *жена* и *девојка* (она која рађа и она која жели дете; в. Skok 3: 677; Skok 1: 416) могли тумачити као женску тежњу да има потомство али и као елемент адоцетричности језичке слике света и Словака и Срба. *Привлачност* смо описали овако: X делује на Y неком силом, Y ту силу осећа, Y због те силе очекује нешто добро од X, Y жели контакт са X. Конкретније, слов. *ženskú rôvab* одн. *женску привлачност* можемо описати као *силу својствену особама женског пола којом оне делују на особе мушког пола и због те силе особе мушког пола са особама женског пола желе физички, полни контакт.*

Питање је *зашто* смо *женску привлачност дефинисали у односу на мушкарце*. Зато што се ради о пресупонираној информацији с обзиром на опште традиционалне, културне и хришћанске вредности које владају у Словачкој и Србији. Под *мужевношћу* и *женственошћу* крије се јака пресупонирана информација о обавезној хетеросексуалној оријентацији. Ово се потврдило и у асоцијативном тесту, где смо као стимулусе понудили и синтагме слов. *tižná žena* и *ženskú tiž*, срп. *мужевна жена* и *женствен мушкарац*. У конструкцијама, у којима се особи мушког пола приписују карактеристике женског пола, доминантно се профилише хомосексуална оријентација. Што се тиче реакција на стимулусе слов. *tižná žena* и срп. *мужевна жена*, тј. оне у којима се женама

приписују (позитивне) мушке особине као доминантне се издвајају физичке особине, превасходно (физичка) снага.

У словачком асоцијативном тесту на стимулус *mužná žena* 55 ($\approx 25,82\%$) испитаника одговорило је *mužatka* што је жена која има мушке особине, нпр. мушки изглед, мушку телесну конституцију, велику снагу, што се експлицитно вербализује и у одговорима друга 53 ($\approx 24,88\%$) испитаника. Врло је слична ситуација и у одговорима српских испитаника где је 38 ($\approx 16,10\%$) испитаника на стимулус *мужевна жена* одговорило *мушкарача*, двоје испитаника је одговорило придевом – *мушкобањаста*, а особине мушкараче, мушкобањасте жене, експлицитно су вербализоване одговорима 39 ($\approx 16,53\%$) испитаника.

У прилог нашој тврдњи говоре и реакције на стимулусе *zženštilý/исфеминизиран* и *mužatka/мушкарача*. У асоцијативном тесту на словачком језику, на стимулус *zženštilý* 58 испитаника ($\approx 27,2\%$) одговорило да је у питању особа мушког пола хомосексуалне оријентације, док је у тесту на српском језику на стимулус *исфеминизиран* исти одговор дало чак 80 ($\approx 33,9\%$) испитаника, док остали одговори критикују или коментаришу ову особину често у контексту сексуалне оријентације.

У Речнику САНУ се као елемент женствености помиње и *стидљивост* (РСАНУ 5: 347), коју експлицитно не налазимо наведену у речницима словачког језика. У оба језика значење именице слов. *česť* и срп. *част* родно је условљено и односи се на моралну чистоту девојке или жене (KSSJ; ЈПМС 2007: 1505). Испитаницима смо задали стимулусе слов. *počestná žena* и срп. *поштена жена*. Реакције наших испитаника одсликавају и речничке дефиниције придева слов. *počestný* и срп. *поштен*. С обзиром на то да словачки речници бележе лексикализацију значења *невин* (2. наведено значење; *počestný*) коју не налазимо у српском речнику, то оправдава чешћу и јасну констатацију словачких испитаника о којој се појави ради, док значење 3.а. придева *поштен* – који има особине које се очекују, ваљан, добар, мотивише оне реакције испитаника који су попуњавали тест на српском језику које се тиче жене у улози мајке и домаћице. Реакције тако можемо поделити на следеће групе: а) реакције којима се експлицитно вербализују појмови у вези с полном неактивношћу (слов. 79 одговора $\approx 37\%$; срп.: 21 одговор $\approx 8,9\%$); б) реакције у којима се уопштено

вреднује поштење жене (слов. 28 одговора \approx 13,2 %; срп.: 90 одговора \approx 38,1 %); в) реакције којима се изражава сумња да таква жена постоји или се констатује да је ова особина ретка (слов.: 10 одговора \approx 4,7 %; срп. 27 одговора \approx 11,4 %); г) реакције које се односе на улогу мајке и супруге (слов.: 10 одговора \approx 4,7 % ; срп.: 38 одговора \approx 16,1 %).

Поређења ради, као стимулусе смо понудили и *čestný člověk* и *častan čovek* и утврдили смо да код особа мушког пола полна активност не представља критеријум за процену части.

Стидљивост се профилисала као пожељна женска особина, јер се претпоставља да ће стидљива девојка или жена теже или уопште неће починити „нечастан чин“, те је тако стидљивост својеврстан предуслов за очување части (чедности и верности).

На основу овако издвојених особина које чине категорију женствености у словачком и српском савременом језику користе се фраземе *lepi/lepши, nežни, слаби пол* (РМС 4: 641), *lepши, слабији пол* (ЈРМС 2011: 948) и *nežné, slabé, krásne, biele pohlavie* (SSJ) у значењу *жене*.

Истражујући фреквенцију наведених фразеологизама приметили смо да је у словачком језику најфреквентнија од истраживаних колокација *nežné pohlavie*, док је у српском језику најфреквентнија *lepши пол*. Овај резултат не тумачимо као умањен значај лепоте као критеријума за процену жене у словачкој култури, већ нам пре указује на то да се жена у српској култури у мањој мери концептуализује као нежна. Ово се показало и у реакцијама испитаника асоцијативног теста који су у тесту на српском језику чешће жени приписивали снагу, издржљивост, свемоћ, које су у колизији са нежношћу и слабошћу.

4.1.2. Женственост смо у тесту слободних асоцијација испитивали анализирајући реакције на стимулусе *žena /жена, muž/мушкарац, Žena je.../Жена је..., ...ako žena /... као жена, žena ako.../ жена као..., bežná žena/обична жена, bežný muž/обичан мушкарац, typická žena/типична жена, typický muž/типичан мушкарац, pravá žena/права жена, pravá Slovenka/права Српкиња, pravý muž/прави мушкарац, každá žena/свака жена, každý muž/сваки мушкарац, Je to žena, ale.../То је жена, али..., v istom zmysle muž/y неку руку мушкарац, v istom zmysle žena /у неку руку жена*.

Ове стимулусе издвојили смо у групе с обзиром на хипотезе и циљеве овог дела истраживања.

Централне и периферне елементе категорије женствености издвојили смо на основу анализе стимулуса *žena /жена, Žena je.../Жена је..., ...ako žena /... као жена, žena ako.../ жена као..., bežná žena/обична жена, typická žena/типична жена, každá žena/свака жена, pravá žena/права жена, pravá Slovenka/права Српкиња.*

Тачке разливања, тј. фазичност категорије женствености истражили смо анализом реакција на стимулусе *Je to žena, ale.../То је жена, али...* и *v istom zmysle žena/у неку руку жена*, али и поређењем са реакцијама на стимулус *v istom zmysle muž/у неку руку мушкарац.*

Поређењем реакција на стимулусе с лексемом *жена* и оне с лексемом *мушкарац* (*muž/мушкарац, bežný muž/обичан мушкарац; pravý muž/прави мушкарац; typický muž/типичан мушкарац, každý muž/сваки мушкарац,*) издвојили смо централне диференцијалне особине категорија мужевност и женственост.

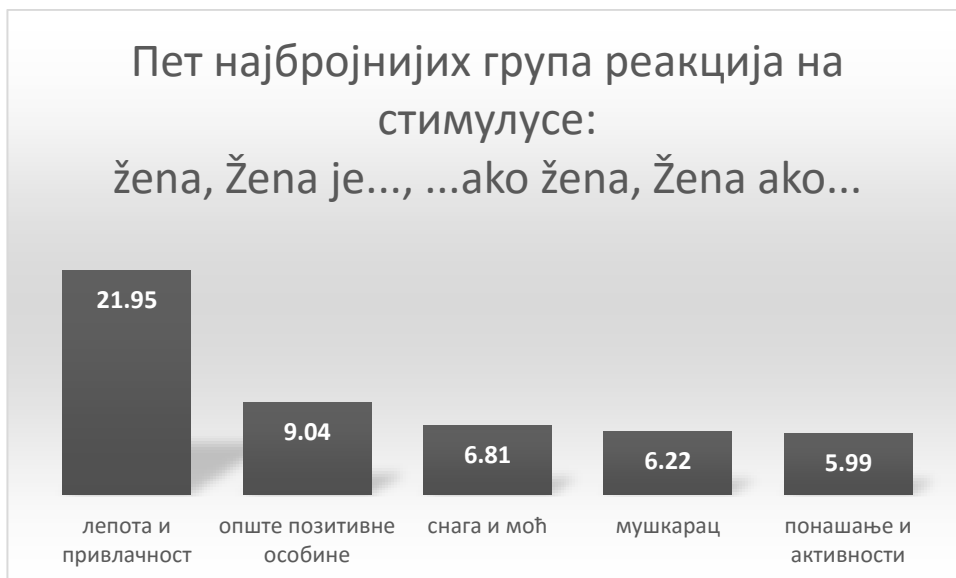
У анализи реакција нисмо нарочито издвајали одговоре испитаника женског и мушког пола, јер сматрамо да је вербални стереотип још један од појавних облика друштвене мимикрије, те ће се евентуалне разлике показивати као периферне и већим делом прототипичне, индивидуалне (в. стр. 58–61).

Реакције смо у сваком анализираном асоцијативном пољу пратили према критеријумима које смо издвојили на основу резултата претходног истраживања и тако смо их поделили у следеће групе: 1. 'родитељство и полност'; 2. 'брак и (традиционалне) обавезе у домаћинству'; 3. реакције које потврђују особине издвојене у фразеолошкој, паремиолошкој и речничкој грађи при чему смо посебно издвојили: а) 'лепоту и привлачност' у једну, б) 'нежност, осећајност и слабост' у другу и в) 'чедност, стидљивост и богатство' у трећу групу (претпостављамо да ће овакве реакције бити ретке); 4. 'снага и моћ' – реакције које истичу особине супротне особинама издвојеним у фразеолошкој, паремиолошкој и речничкој грађи (ово се односи на неочекивано бројне реакције које истичу снагу и моћ жене); 5. 'опште позитивне особине'; 6. 'опште негативне особине'; 7. 'понашање и активности' – реакције које се односе на понашање и активности жене, а не спадају у домен активности мајке и супруге које смо уврстили у групу 2); 8. 'изглед' – реакције којима се коментарише изглед жене а

које нисмо једнозначно могли сврстати у групу 3а); 9. друге реакције које је потребно коментрисати, тј. оне које су се својом бројноћу издвојиле (не само у оквиру једног стимулуса, већ као одговор на више стимулуса), а не спадају у претходно наведене и нису идентичне за све групе стимулуса (в. Прилог Г).

Преглед резулата анализе реакција на поједине групе стимулуса дали смо у телу дисретације након појединачно анализираних асоцијативних поља (в. табеле бр.: 10, 14, 17, 21, 23, 27, 29). Овде ћемо се фокусирати на најбројнијих пет група стимулуса као и на однос бројности група реакција којима се према претходном истраживању профилише женственост, али и групу реакција 'снага и моћ' која ће се показати као упитно диференцијални елемент мужевности и женствености, превасходно код испитаника теста на српском језику.

У тесту на словачком језику изразито најбројније су реакције везане за 'лепоту и привлачност' ($187 \approx 21.95\%$). Ово говори о томе да се међу нашим словачким испитаницима жена у највећој мери процењује по лепоти. Са више него дупло мање реакција за њима следе реакције којима се истичу 'опште позитивне особине' ($83 \approx 9.74\%$) што указује на то да наши испитаници жену концептуализују већином позитивно. На трећем месту су реакције које жени приписују 'снагу или моћ' ($58 \approx 6.81\%$). На четвртм и петом месту по бројности су реакције са лексемом 'мушкарац' ($53 \approx 6.22\%$) и оне које се односе на 'понашање и активности' жене ($51 \approx 5.99\%$). Бројне реакције с лексемом 'мушкарац' (слов. *muž*, *chlap* и сл.) указују на јако исконско концептуално јединство мушкараца и жене те је разумљиво да реакција из групе 'жена је биће', које истичу идивидуалност, самосталност и независност жене има много мање ($14 \approx 1.64\%$), док је у тестовима на српском језику ситуација управо обрнута (уп. срп. мушкарац: $28 \approx 2.97\%$; жена је биће: $43 \approx 4.56\%$).

Слика бр. 1: Пет најбројнијих група реакција на стимулусе *žena, Žena je...,...ako žena, Žena ako...* у тесту на словачком језику, изражено у процентима.

У тесту на српском језику најбројније су реакције којима се истичу 'опште позитивне особине' (177 \approx 18.75 %). За њима следе реакције које су одраз концептуализације жене као 'снажне или моћне' (123 \approx 13.03 %). За разлику од реакција на стимулусе на словачком језику, у тестовима на српском језику реакције везане за 'родитељство' су много бројније и налазе се на трећем месту по бројности (97 \approx 10.28 %; уп. слов. 49 \approx 5.75 %) а одмах затим иду и реакције које истичу 'лепоту и привлачност' жене (87 \approx 9.22 %). На петом месту по бројности су, као и у случају тестова на словачком језику, реакције везане за 'понашање и активности' жене (53 \approx 5.61 %). За бројност реакција из групе 'опште позитивне особине' можемо преваходно захвалити реакцији *змај* којом ћемо се детаљније бавити у контексту женске снаге и моћи, њених способности и успешности, али и у завршном делу рада о статистици и динамици стереотипа. Знајући значење поређења *жена као змај* или колокације *жена змај*, можемо рећи да реакције из групе 'опште позитивне особине' великим делом можемо тумачити у контексту женске снаге и моћи, издржљивости и успеха.

Слика бр. 2: Пет најбројнијих група реакција на стимулусе *жена, Жена је..., ...као жена, Жена као...* у тесту на српском језику, изражено у процентима.

Резултати анализе реакција на претходно наведена четири пара стимулуса тако можемо тумачити као одраз општег категоријалног стереотипа. За разлику од претходно анализане паремиолошке, речничке, фразеолошке и друге грађе која је говорила у прилог подударности елемената општег категоријалног стереотипа жене у словачкој и српској лингвокултури, овде примећујемо и разлике у смислу поретка по важности појединих елемената: међу испитаницима теста на словачком језику као најважнији елемент женствености профилисала се лепота, док је то по мишљењу испитаника теста на српском језику, женска снага (о којој ћемо више рећи у наставку) и опште способности, успешност и сл.

Позитиван пол тополошке схеме стереотипа одражавају и реакције на стимулусе с категоријалним модалним конкретизатором *прави*, али ће поједине групе реакција које ће се поновити и у овом низу бити у другачијем поретку у односу на реакције на стимулусе без категоријалних модалних конкретизатора.

Слика бр. 3: Пет најбројнијих група реакција на стимулус *pravá žena* у тесту на словачком језику, изражено у процентима.

Слика бр. 4: Пет најбројнијих група реакција на стимулус *права жена* у тесту на српском језику, изражено у процентима.

Обе групе испитаника су у највећој мери праву жену концептуализовали кроз 'опште позитивне особине' и 'родитељство', али видимо да испитаници теста на словачком језику и овде показују већу заинтересованост за 'лепоту и привлачност' жене, док су српски испитаници у већој мери нагласили 'снагу и моћ' жене, али и 'брак и обавезе у домаћинству'. Иако се група реакција 'нежност

и осећајност' нашла међу пет најбројнијих на стимулус *права жена* у тесту на српском језику, она није заступљена великим бројем одговора и питање је да ли је можемо тумачити као релевантну за овај низ с обзиром на међусобни однос заступљености појединих овде наведених група.

У сличном контексту можемо тумачити и реакције на стимулусе *pravá Slovenka* и *права Српкиња*, али оне одражавају позитиван пол националног гендерног стереоптипа. Иако се на основу самих назива група реакција то не може закључити, анализа семантике реакција указује на то да су наши испитаници Словакињи и Српкињи приписали задатак очувања народне традиције, па и кроз реавносно обављање традиционалних родних улога.

Слика бр. 5: Пет најбројнијих група реакција на стимулус *pravá Slovenka* у тесту на словачком језику, изражено у процентима.

Слика бр. 6: Пет најбројнијих група реакција на стимулус *права Српкиња* у тесту на српском језику, изражено у процентима.

Поредећи однос између националног и општег позитивног кроз елементе стереотипизације, примећујемо извесну неусаглашеност између ове две равни, а разлике се могу објаснити тиме што у стимулусима није употребљена реч *жена*, већ *Словакиња* и *Српкиња* те је у свести испитаника у извесној мери дошло до анулирања полности, тј. родности, а светло је усмерено ка националним и државним симболима, традицији, фолклору и др.

Када реакције на четири пара стимулуса без категоријалних модалних конкретизатора: слов. *žena, Žena je...,...ako žena, Žena ako...* и срп. *жена, Жена је..., ...као жена, Жена као...* упоредимо са реакцијама на стимулусе са категоријалним модалним конкретизаторима (КМК): слов. *bežná žena, typická žena, každá žena* и срп. *обична жена, типична жена, свака жена*, можемо видети да између њих постоји суштинско неслагање које упућује на раслојавање стереотипа.

Слика бр. 7: Пет најбројнијих група реакција на стимулусе *bežná žena, typická žena, každá žena* у тесту на словачком језику, изражено у процентима.

Када упоредимо по првих пет најбројнијих реакција на стимулусе са КМК и без њих у тесту на словачком језику, оне ће нам показати да се, за разлику од жене концептуализоване на општем категоријалном плану (општи категоријални стереотип), обична, типична или свака жена неће у великој мери истицати 'лепотом и привлачношћу', већ да се на овом нивоу стереотип гради превасходно око 'понашања и активности' жене ($69 \approx 10.80\%$). Однос реакција у групама 'општих позитивних' и 'општих негативних особина' на стимулусе са КМК обрнуто је пропорционалан овом односу на реакције без конкретизатора, те се та обична, типична, свака жена концептуализује негативно ($63 \approx 9.86\%$). Реакције везане за 'родитељство' нешто мање су заступљене међу реакцијама на стимулусе са КМК ($41 \approx 6.42\%$), али су зато бројније реакције везане за 'брак и обавезе у домаћинству' ($49 \approx 7.67\%$). Реакције које говоре о 'снази и моћи' жене ($17 \approx 2.66\%$) у реакцијама на стимулусе са КМК за више од две трећине су се смањиле у односу на број реакција на стимулусе без КМК, а за нешто мање од две трећине смањиле су се и реакције с лексемом слов. *muž* ($21 \approx 3.29\%$).

Слика бр. 8: Пет најбројнијих група реакција на стимулусе *обична жена, типична жена, свака жена* у тесту на српском језику, изражено у процентима.

У тесту на српском језику међу реакцијама на стимулусе са КМК примат 'снаге и моћи' и 'општих позитивних особина' као реакција на стимулусе без КМК, преузеле су реакције из група 'брак и обавезе у домаћинству' ($89 \approx 12.57\%$) и 'опште негативне особине' ($76 \approx 10.73\%$), док су 'снага и моћ' ($16 \approx 2.26\%$) и 'опште позитивне особине' ($53 \approx 7.49\%$) остале на око 13% и 30% у односу на бројност у одговорима на стимулусе без КМК. Реакције везане за 'родитељство' и 'лепоту и привлачност' умањиле су се на око 38% и 32% од броја истих реакција на стимулусе без КМК. Сада су нешто бројније реакције које се тичу 'понашање и активности' жене ($63 \approx 8.90\%$), а дупло се повећао број реакција везаних за 'изглед' жене ($70 \approx 9.89\%$).

Видимо да је посебни или реални стереотип у већој мери окренут негативном полу тополошке схеме стереотипа жене, те да се жена сада концептуализује кроз свакодневне активности, обавезе у домаћинству и своје несавршености.

Одговори наших испитаника на стимулусе којима смо желели да проверимо фазичност категорије жене (слов. *Je to žena, ali...* и *v istom zmysle žena* као и срп. *To je žena, ali...* и *у неку руку жена*) нису били сасвим једнозначни, али јасно су се профилисале очекиване суседне категорије: према полу – мушкарац и према узрасту – девојка или чак девојчица. У реакцијама наших испитаника

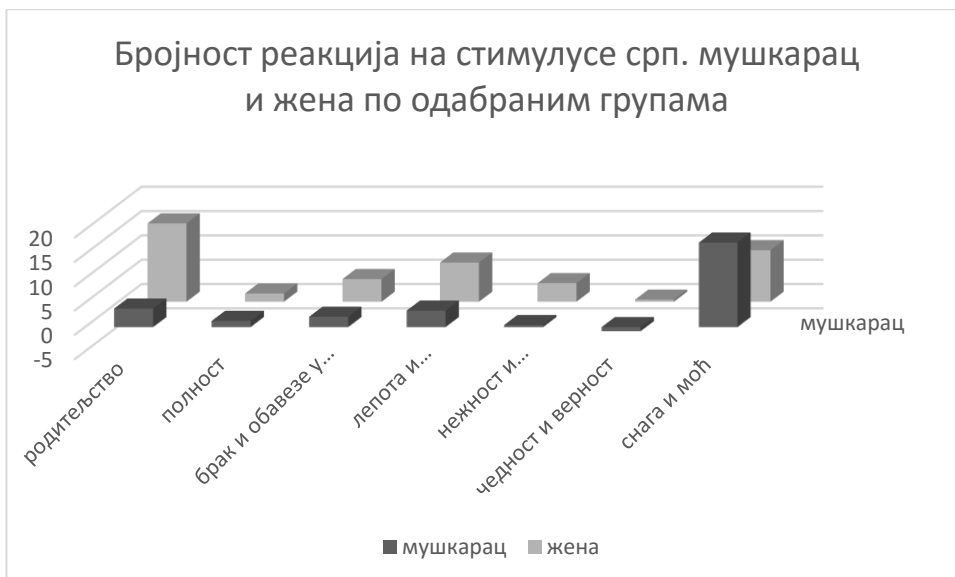
препознајемо и потврду стереотипа хетеросексуалности (тј. хетеронормативности). Малобројне реакције у групама 1–3 за стимулус *v istom zmysle muž* и *у неку руку мушкарац* говоре о томе да ове катактеристике не представљају (основне) критеријуме за процену мушкарца (па тако ни мужевности).

У делу истраживања посвећеном диференцијалним елементима категорије женствености у односу на мужевност на нивоу општег категоријалног гендерног стереотипа закључили смо да су управо у овим асоцијативним пољима у највећој мери потврђени резултати нашег претходног истраживања о женствености које смо представили на почетку овога рада. Највеће разлике у броју реакција на стимулусе слов. *žena* и срп. *жена* с једне и слов. *muž* и срп. *мушкарац* с друге у оба истраживана језика бележимо управо у оним групама реакција које репрезентују елементе женствености до којих смо дошли претходним истраживањем: 'родитељство и полност', 'брак и обавезе у домаћинству', 'лепота и привлачност', 'нежност и осећајност'.

Разлике између одговора словачких и српских испитаника показали су се у томе што испитаници теста на словачком језику мушкарца уопште не доводе у асоцијативну везу са кућним пословима ('брак и обавезе у домаћинству') или са 'нежношћу и осећајношћу'. Код српских испитаника, иако малобројне, ове реакције постоје. Осим тога, словачки испитаници имали су више реакција у вези са 'лепотом и привлачношћу' када је реч о женама, док су српски испитаници у већој мери од словачкох истакли 'лепоту и привлачност' мушкарца. Словачки испитаници су за оба стимулуса имали мање реакција из група 'општих позитивних' и 'општих негативних особина'. Скренили бисмо пажњу и на то да су реакције које истичу 'снагу и моћ' мушкарца скоро подједнако заступљене код обе групе испитаника у тесту на словачком језику, док 'снагу и моћ' жени српски испитаници приписују у значјно већој мери.

Слика бр. 9: Однос бројности реакција на стимулусе *muž* и *žena* у тесту на словачком језику за групе реакција 'родитељство', 'полност', 'брак и обавезе у домаћинству', 'лепота и привлачност', 'нежност и осећајност', 'чедност и верност' и 'снага и моћ', изражено у процентима.

Слика бр. 10: Однос бројности реакција на стимулусе *мушкарац* и *жена* у тесту на српском језику за групе реакција 'родитељство', 'полност', 'брак и обавезе у домаћинству', 'лепота и привлачност', 'нежност и осећајност', 'чедност и верност' и 'снага и моћ', изражено у процентима.

На нивоу реалног стереотипа, поредећи реакције испитаника на стимулусе слов. *bežný muž, typický muž, každý muž*; срп. *обичан мушкарац, типичан мушкарац, сваки мушкарац* са њиховим еквивалентима са лексемом *жена*) видимо, пре свега, да су реакције везане за 'родитељство', 'брак и обавезе у домаћинству' овде упадљиво мање заступљене (на неке стимулусе ових реакција није било уопште) (слов. родитељство и полност: $16 (6 + 10) \approx 2.50 \%$, брак и обавезе у домаћинству: $7 \approx 1.10 \%$; срп. родитељство и полност: $10 (4 + 6) \approx 1.41 \%$, брак и обавезе у домаћинству: $6 \approx 0.85 \%$) а у групи реакција 'родитељство и полност' видимо да је 'полност' заступљенија од родитељства што је у случају стимулуса с лексемом *жена*, управо супротно. Реакције из групе 3 (елементи женствености) на стимулусе с лексемом *мушкарац* или су малобројне или с негативним предзнаком. Реакције с негативним предзнаком показују да се одређена категорија показује као нарочито релевантна у смислу гендерне диференцијације. Од реакција из групе 3 најинтересантније су оне везане за 'верност и чедност', јер су искључиво (ако изузмемо једну позитивну реакцију српског испитаника) с негативним предзнаком, тј. мушкарац се одређује као неверан. У одговорима српских испитаника ове реакције су чак веома бројне (слов.: $-3 \approx 0.47 \%$; срп.: $1-18 \approx 2.68 \%$; негативне вредности нисмо могли да прикажемо у табелама као негативни проценат тако да ће за ове групе реакција у табелама бити приказана само процентиална заступљеност реакција). Овим је група 'chedност и верност' добила на истинском значају и у контексту анализе реакција на стимулусе с лексемом *жена*. Реакције у вези са 'снагом и моћи' скоро дупло су заступљеније у АПС с лексемом *мушкарац*, него с лексемом *жена*. Овом упоредном анализом додатно су потврђене диференцијални елементи категорије женственост у односу на мужевност. Додали бисмо још и то да ова анализа није показала који се елементи истичу као обележја мужевности, што и није био циљ, већ смо елиминацијом и негативном селекцијом истакли елементе женствености.

Слика бр. 11: Однос бројности реакција на стимулусе са КМК: *bežný muž, typický muž, každý muž* и *bežná žena, typická žena, každá žena* у тесту на словачком језику за групе реакција 'родитељство и полност', 'брак и обавезе у домаћинству', 'лепота и привлачност', 'нежност и осећајност', 'чедност и верност' и 'снага и моћ', изражено у процентима.

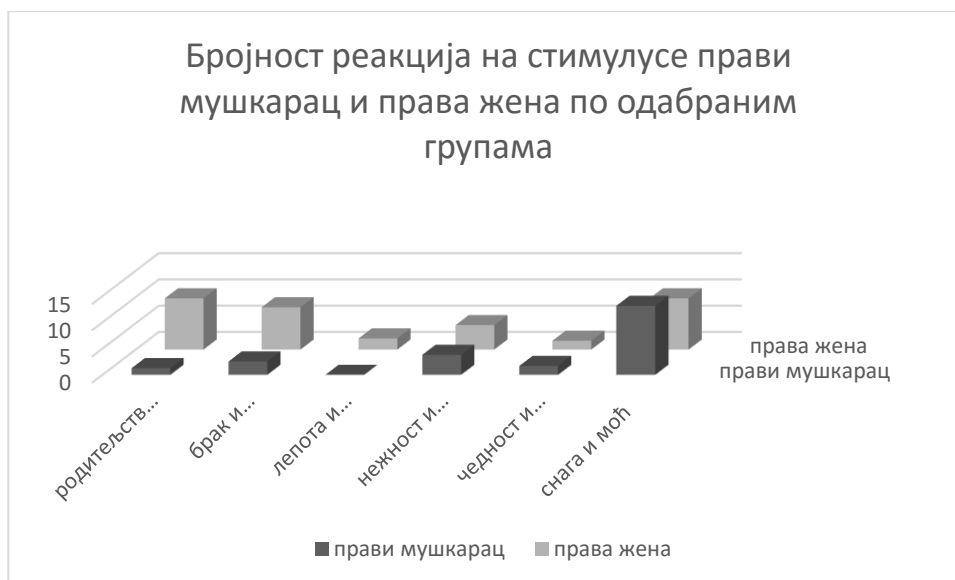

Слика бр. 12: Однос бројности реакција на стимулусе са КМК: *обичан мушкарац, типичан мушкарац, сваки мушкарац* и *обична жена, типична жена, свака жена* у тесту на српском језику за групе реакција 'родитељство и полност', 'брак и обавезе у домаћинству', 'лепота и привлачност', 'нежност и осећајност', 'чедност и верност' и 'снага и моћ', изражено у процентима.

Поредећи реакције на стимулусе слов. *pravá žena* и срп. *права жена* са реакцијама на стимулусе слов. *pravý muž* и срп. *прави мушкарац* закључујемо да се 'лепота и привлачност' истичу као главна диференцијална одлика између мушкараца и жена – за мушкарце она не представља релевантан критеријум, нарочито у одговорима словачких испитаника. Српски испитаници не придају 'лепоти и привлачности' код жена велики значај, док су 'снага и моћ', као и добро и ревносно обављање кућних послова (група реакција 'брак и обавезе у домаћинству'), судећи по њиховим одговорима, важна одлика праве жене. Ипак, у одговорима обе групе испитаника, примарна одлика праве жене (ако изузмемо опште позитивне особине које не видимо као диференцијалне) јесте мајчинство, тј. 'родитељство'.

Слика бр. 13: Однос бројности реакција на стимулусе *pravý muž* и *pravá žena* у тесту на словачком језику за групе реакција 'родитељство и полноћ', 'брак и обавезе у домаћинству', 'лепота и привлачност', 'нежност и осећајност', 'чедност и верност' и 'снага и моћ', изражено у процентима.

Слика бр. 14: Однос бројности реакција на стимулусе *прави мушкарац* и *права жена* у тесту на српском језику за групе реакција 'родитељство и полност', 'брак и обавезе у домаћинству', 'лепота и привлачност', 'нежност и осећајност', 'чедност и верност' и 'снага и моћ', изражено у процентима.

4.1.3. На основу резултата асоцијативног теста на оба истраживана језика, о снази се према одговорима наших испитаника не може сасвим једнозначно говорити као о диференцијалном елементу категорија *мушкарац* и *жена*, па смо поставили питање *зашто су и да ли су онда жене 'слабији пол'* и дошли смо до закључка да дихотомија *слабији – јачи пол* одражава друштвени поредак – хијерархију власти, моћи.

У асоцијативном експерименту понудили смо испитаницима и стимулусе слов. *silná žena, slobodná matka, moc, sila* и срп. *јака жена, самохрана мајка, моћ и снага* и реакције наших испитаника показале су да је концепт снаге у најужој је вези са концептом моћи, али и са концептом мушкости. Појединачно најбројнија реакција на стимулусе слов. *sila* и срп. *снага* у оба АП је управо слов. *moc* (52 ≈ 24.41 %) и срп. *моћ* (54 ≈ 22.88 %), а најбројније појединачне реакције на стимулусе слов. *moc* и срп. *моћ* јесу слов. *sila* (68 ≈ 31.92 %) и срп. *снага* (41 ≈ 17.37 %). На стимулус слов. *moc* и срп. *моћ* следе по бројности реакције везане за новац, власт, утицај, доминацију, политику – традиционално мушке области деловања (слов.: 58 ≈ 27.23 %; срп.: 82 ≈ 34.75 %). На стимулусе слов. *sila* и срп.

снага бројне су и реакције које снагу асоцијативно повезују са мушкарцем, мушкошћу и мужевношћу (слов. 10 \approx 4.69 %; срп.: 11 \approx 4.66 %), док су реакције које снагу приписују жени остале на периферији (слов.: 2 \approx 0.94 %; срп.: 3 \approx 1.27 %). Ово нам даје за право да о снази уопштено говоримо не само као о *традиционално* мушкој особини, већ о особини која се и даље концептуализује кроз мушкост или мужевност.

На стимулус слов. *silná žena* као и на срп. *јака жена* веома су бројни одговори који упућују на мајку (слов.: 32 \approx 15.02 % и срп. 38 \approx 16.10 %). Ове одговоре можемо додатно довести у везу са реакцијама на стимулус слов. *slobodná matka* и срп. *самохрана мајка*. Управо најбројније реакције на ове стимулусе су оне које истичу снагу, храброст и сл. (слов.: 36 \approx 16.90 % ; срп.: 83 \approx 35.17 %). Међу осталим реакцијама на стимулусе слов. *silná žena* као и на срп. *јака жена* оне које јасно упућују на физичку снагу нису тако бројне (слов.: 14 \approx 6.57 %; срп. 14 \approx 5.93 %), али реакције везане за храброст, самосталност, посао, успех, издржљивост и сл., односно одговори који највећим делом одсликавају мушки, патријархални принцип, најбројнији су у оба АП (слов.: 49 \approx 23 %; срп.: 90 \approx 38.14 %). Осим што жена своју снагу показује издржљивошћу и способношћу да обавља све традиционално женске послове, на челу с мајчинством, можемо рећи да је снага жене повезана у првом реду са самосталношћу, тј. еманципацијом, и то финансијском.

Закључујемо да се у одговорима наших испитаника профилисала веома значајна разлика између концепта (мушке или опште) снаге и моћи и оне снаге и моћи која се приписује женама: ова друга искључује насиље.

У реакцијама испитаника оба теста на стимулусе слов. *sila, moc* и срп. *снага, моћ* има и оних реакција које директно или посредно указују на родну неравноправност, али и на насиље уопште или на злоупотребу положаја моћи (слов. *sila*: boxer, päst', strach; *moc*: zneužitie 3, strach 2, zlo 2, nad inými, nad ženou, ubližuje, za'atá päst', zneužívanie moci; срп. *снага*: сила 9, песница 2, бокс; *моћ*: над, над неким, насиље, робовласник, стиснута песница, тиранија), док међу реакцијама на стимулусе слов. *silná žena* и срп. *јака жена* оваквих реакција нема.

4.1.4. У српском савременом језику издвојили смо колокацију *жена змај* за коју смо претоставили те анализом и доказали да на концептуалном плану управо

профилише жену као снажну с позитивном оценом. У жељи да пронађемо адекватан еквивалент српском *жена змај*, испитали смо и слов. *dračica*, који би према лексикографском опису могао бити еквивалент српском *жена змај*. Анализа је показала да се место концепта *dračica* на тополошкој схеми стереотипа жене у словачкој језичкој слици стварности колеба, јер је значење лексеме *dračica* контекстуално је условљено: може се односити на злу жену (негативно вредновано), али и на темпераментну, ватрену, привлачну жену (позитивно). Дијахронијски гледано, овај концепт се помера ка позитивном полу хоризонталне скале.

На тополошкој схеми стереотипа жене у српској језичкој слици стварности концепт *жена змај* налази се на крајњем позитивном полу хоризонталне скале (уп. Поповић Љ. 2008б: 136). Наше је мишљење да концепте на крајњим странама тополошке схеме стереотипа жене можемо разумети као *све добро што једна жена може бити* (+, са позитивне стране), тј. *све лоше што једна жена може бити* (-, са негативне стране) и као такви су уједно и универзални за све концепте на чијој се крајњој страни налазе (нпр. *жена змај* као жена која све може и стиже).

Општи је закључак овог дела истраживања да су се и у одговорима наших испитаника који су учествовали у асоцијативном тесту у највећој мери потврдили резултати до којих смо дошли анализом речничке, фразеолошке, паремиолошке и друге грађе. Као централни елемент женствености показало се пре свега мајчинство и то у оба истраживана језика, али и нежност и осећаност с којима је мајчинство у смислу изградње стереотипа у повратној спреси. Обе групе испитаника чедност и верност оставили су на периферији, али су они у њиховим одговорима ипак присутни, а њихов прави значај истакао се у поређењу с реакцијама на стимулусе с лексемом слов. *tiž* и срп. *мушкарац*, јер се њима, нарочито у тесту на српском језику, приписује склоност превари, што би се и контексту стереотипа мушкараца могло тумачити као позитивна особина (ово би свакако требало додатно истражити). Словачки испитаници у много већој мери истучу лепоту и привлачност, док добру домаћицу више цене српски испитаници. Они такође цене и код жене препознају *женску снагу*.

4.2. Након што смо у првом делу истраживања одредили елементе категорије женствености у словачкој и српској језичкој слици света у другом делу

истраживања смо проверили изнете ставове и закључке путем анализе номинација, примене теорије појмовне метафоре и семантичко-морфолошке и творбене анализе родне асиметрије у оба језика.

4.2.1. Циљ истраживања које смо назвали *Номинације жене с обзиром на стереотипични сценарио живота* био је да проверимо (потврдимо или оповргнемо) хипотезу о томе да се улога и статус жене у словачком и српском друштву превасходно везују за улогу мајке-супруге, те да се стереотип жене изграђује управо у односу на период (полне) зрелости, тј. репродуктивни период. Анализу смо започели претраживањем једнојезичних описних речника словачког и српског језика у потрази за лексемама које својим првим (свуда где је то било могуће) и ноционалним значењем, без жанровских, експресивних или других ограничења, именују особу женског пола с обзиром на животну доб, тј. старост. У дефиницијама смо претраживали придеве као што су слов. *mladá, nedospelá, dospievajúca, stará žena* односно срп. *млада, зрела, стара* и сл. *жена* (као хипероним; или описно: слов. *osoba ženského pohlavia*, тј. срп. *особа женског пола*).

За словачки језик смо тако издвојили лексеме: *dievča, žena, и starena* и за српски језик: *девојчица, девојка, жена и старица*. На основу наведеног прегледа лексема приметили смо да у словачком језику није дошло до лексикализације деминутива за именовање женског детета, као што је то случај у српском језику те смо у наставку истраживања, у асоцијативном експерименту, проверавали постоји ли у словачком језику тенденција ка лексикализацији коју речници не бележе, или не.

Етимолошка анализа је показала да слов. *starena* и срп. *старица* не представљају адекватан семантички континуитет у односу на лексеме слов. *dievča, žena* и срп. *девојка, жена*. Лексеме слов. *starena* и срп. *старица* су тако практично једине у наведеном низу које етимолошки указују искључиво на животни период без обухваћених родних/полних улога. Етимологија других наведених лексема (слов. *dievča, žena* и срп. *девојка, жена*) упућују на улогу жене као мајке, родитељке (девојка је „она која жели децу“, жена је „она која рађа“), те је у том смислу њихов логички континуитет изражен лексемом баба („она која се стара о деци“, в. нпр. *pôrodná baba, бабица*). На основу наведених података

закључили смо да су животни периоди жене у најужој вези с њеном полным зрелошћу и активношћу, тј. репродуктивном функцијом: срп. *девојчица* – детињство, период полне незрелости, слов. *dievča* – детињство и време пре удаје, период полног сазревања и зрелости без репродуктивне активности, срп. *девојка* – полно зрела, али још увек не и репродуктивно активна, слов. и срп. *žena/жена* – удата, репродуктивно активна и slov. *starena* и срп. *старица*, тј. слов. *baba* и срп. *баба* – период након репродуктивне активности, искусна и стара, води бригу о деци.

Након што смо одредили критеријуме и лексеме којима се именује особа женског пола с обзиром на различите животне периоде, приступили смо анализи података добијених путем теста слободних асоцијација. Анализирали смо реакције наших испитаника на стимулусе: слов. *dievčatko* и срп. *девојчица*, слов. *Dievčatko je...* и срп. *Девојчица је...*, слов. *chlapец* и срп. *дечак*, слов. *dievča* и срп. *девојка*, слов. *Dievča je...* и срп. *Девојка је*, слов. *mládenec* и срп. *младић*, слов. *babka* срп. *баба*, слов. *Babka je...* и срп. *Баба је*, слов. *dedo* и срп. *деда*, слов. *starena* и срп. *старица*, слов. *Starena je...* и срп. *Старица је*, слов. *starec* и срп. *старац*. За сваки од издвојених периода у животу жене понудили смо и одговарајући пар за особу мушког пола са жељом да проверимо у којој мери се може говорити о једнаком критеријуму (полности) за одређивање животних периода мушкарца.

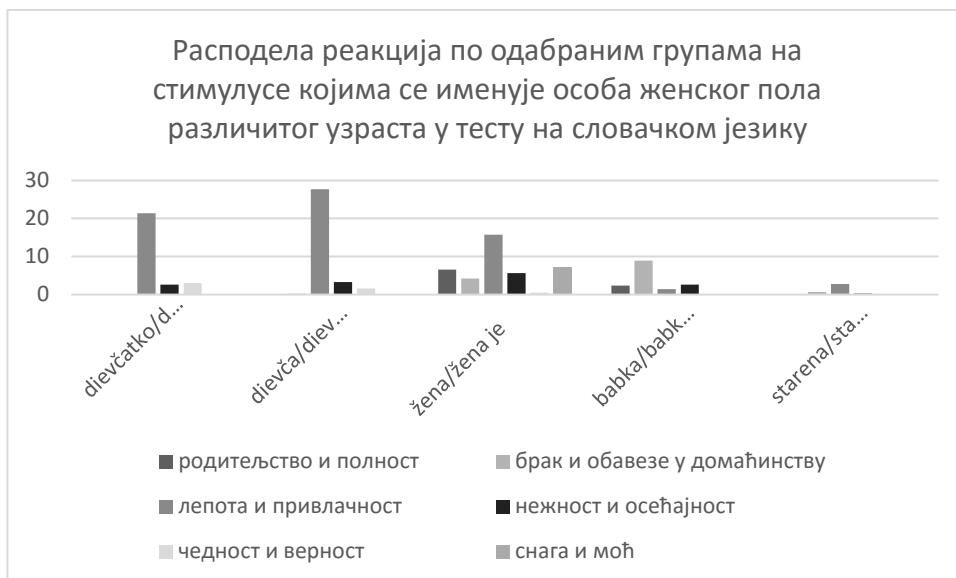
Да би наши закључци били што јаснији, приказаћемо бројност реакција по групама ('родитељство и полност', 'брак и обавезе у домаћинству', 'лепота и привлачност', 'нежност, осећајност и слабост', 'чедност и верност', 'снага и моћ') посебно за стимулусе који се односе на жену различите животне доби најпре у тестовима на словачком па на српском језику, а затим и за стимулусе којима се именује различита животна доб мушкарца такође најпре у тестовима на словачком а затим и на српском језику. Када упоредимо дистрибуцију реакција на задате стимулусе по групама, можемо закључити да се жена још од детињства процењује у односу на елементе стереотипа. Ово можемо тумачити као својеврсни подстрек и сугестију које особине заслужују похвалу, на којим особинама треба инсистирати, које треба развијати. Ако погледамо које су играчке наведене у групи понашање и активности, јасно је да се девојчица упућује на посао маме још као сасвим мала (в. табелу бр. 30, група реакција 7). Дистрибуција реакција на

стимулусе којима се именује девојка у оба језика посредно сугеришу да девојка не треба да има друга интересовања (в. 'понашање и активности') осим да буде добра ('опште позитивне особине') и лепа ('лепота и привлачности' и 'изглед').

'Родитељство и полност' као и 'брак и обавезе у домаћинству' при чему најчешће кување, профилисани су још само у оквиру стимулуса слов. *babka* срп. *баба* и слов. *dedo* и срп. *деда* (мада значајно мање), зато што се на бабу преносе улоге старања о деци. Она је, такође, изузетно позитивно доживљава, јер се концептуализује из угла унучета. Ова позитивна концептуализација препознаје се и код стимулуса слов. *matka* и срп. *мајка*, јер се и она концептуализује из угла детета. С друге стране, *старица*, у оба језика, више се не процењује на основу елемената женствености – једино јој се малобројним реакцијама приписује 'лепота', више у контексту милости и љубазности него привлачности.

Једно од наших питања било је и да ли се у словачком језику може говорити о лексикализацији деминутива. На основу реакција наших испитаника закључујемо да се деминутив слов. *dievčatko* скоро искључиво односи на веома младу особу, дете. Мађутим, значење именице *dievča* није се усталило за именовање особе женског пола адолесцентског периода, већ обухвата и период детињства. Тако за разлику од срп. *девојка*, која означава период који бисмо могли описати као 'на корак од жене', значење слов. *dievča* пре инклинира значењу *девојчица*. Због овога није могуће говорити о лексикализацији деминутива слов. *dievčatko*.

Осврнули бисмо се још на реакције на стимулусе којима се именује млад мушкарац, младић, а који се, такође, процењује на основу стереотипичних мушких особина, међу којима је, поред храбрости, части и сл., и потентност. Ове реакције указују на могућност, коју свакако треба додатно истражити, да је важан елемент мужевности потентност, као знак плодности, што бисмо могли предити са женском плодношћу, тј. мајчинством.

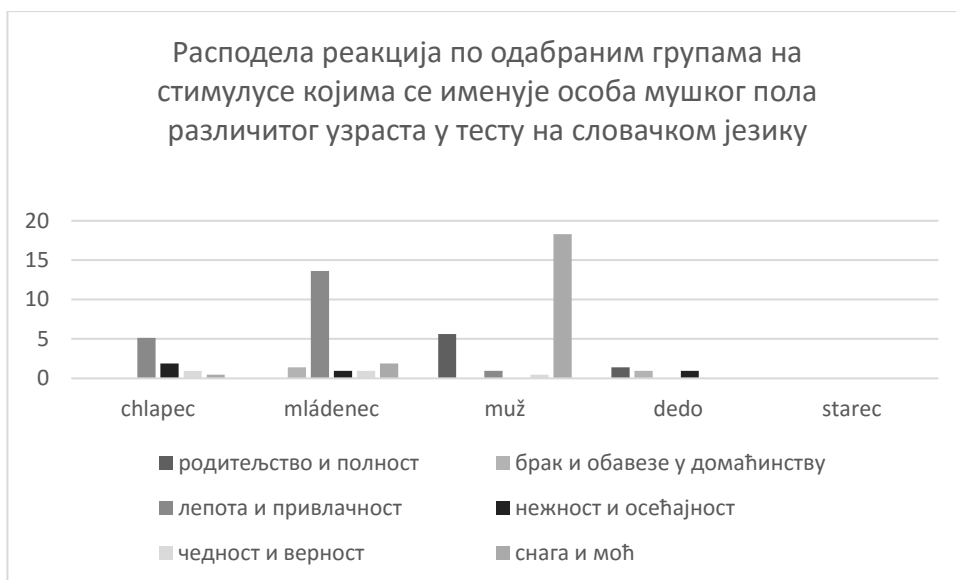
Слика бр. 15: Расподела реакција по групама 'родитељство и полност', 'брак и обавезе у домаћинству', 'лепота и привлачност', 'нежност и осећајност', 'чедност и верност' и 'снага и моћ' на стимулусе којима се у словачком језику именује особа женског пола различитог узраста²⁷⁴, изражено у процентима.

Слика бр. 16: Расподела реакција по групама 'родитељство и полност', 'брак и обавезе у домаћинству', 'лепота и привлачност', 'нежност и осећајност', 'чедност и верност' и 'снага и моћ' на стимулусе којима се у словачком језику именује особа женског пола различитог узраста²⁷⁵, изражено у процентима.

²⁷⁴ слов. *dievčatko/Dievčatko je...*, *dievča/Dievča je...*, *žena/Žena je...*, *babka/Babka je* и *starena/Starena je...*

²⁷⁵ срп. девојчица/Девојчица је..., девојка/Девојка је..., жена/Жена је..., баба/Баба је..., старица/Старица је...

Слика бр. 17: Расподела реакција по групама 'родитељство и полност', 'брак и обавезе у домаћинству', 'лепота и привлачност', 'нежност и осећајност', 'чедност и верност' и 'снага и моћ' на стимулусе којима се у словачком језику именује особа мушког пола различитог узраста²⁷⁶, изражено у процентима.

Слика бр. 18: Расподела реакција по групама 'родитељство и полност', 'брак и обавезе у домаћинству', 'лепота и привлачност', 'нежност и осећајност', 'чедност и верност' и 'снага и моћ' на стимулусе којима се у српском језику именује особа мушког пола различитог узраста²⁷⁷, изражено у процентима.

²⁷⁶ слов. *chlapec, mládenec, muž, dedo, starec*

²⁷⁷ слов. *дечак, младић, мушкарац, деда, старац*

На крају овог дела истраживања издвојили смо граничнике у концептуализацији животних периода жене и у резултатима асоцијативног експеримента смо проверавали њихову табуизацију. Утврђени граничници су: менструација, дефлорација, трудноћа, мајчинство и климакс, при чему менструација и трудноћа имају највише синонима којима се означавају описно, еуфемистички, те бисмо их означили као најтабуизованије. Грађа је обухватила и анализу асоцијативности заменичких речи и овде се отвара простор за даља истраживања.

Истраживањем је тако потврђена наша хипотеза – периоди у животу жене јесу издвојени у складу са периодима у полном сазревању, тј. репродукцијом и стереотип жене се конструише да подржи и промовише улогу жене као мајке и супруге.

Осим тога, истраживање је понудило основ и за неке теоријске закључке. Рекли смо да се семантичко поље стереотипа изграђује делом и на основу индивидуалних искустава чланова заједнице. Ово препознајемо у концептуализацији мајке. Највећи број реакција наших испитаника на стимулусе слов. *matka* и срп. *мајка*, а нарочито на стимулусе слов. *tata* и срп. *мама*, одговарају равни прототипа.

4.2.2. Следеће питање које смо поставили тиче се метафоричке концептуализације жене. С обзиром на то да смо стереотип жене као тему овог истраживања дефинисали кроз категорију женствености (као одраз стереотипа), у оквиру које су се као централни елементи профилисали нежност, осећајност и привлачност, концептуалну метафоризацију жене истраживали смо кроз концептуалну метафоризацију женствености.

Представљајући релевантне теорије и приступе, видели смо да се женственост путем сликовне метафоре у словачкој и српској лингвокултури може концептуализовати као шупљина, што препознајемо у словачком језику у називу за тип копче у слов. *babka a dedko* (али и *dedko a babka*, *babka-dedko*, *dedko-babka*) и срп. *мушко-женско*. У овим изразима слов. *babka* или срп. *женско* представља шупљину која прихвата или у коју продире слов. *dedko* одн. срп. *мушко* који је део у облику удице или дугуљастог (фалусног) испупчења. Ова концептуализација изводи се из менталне слике мушких и женских гениталија током коитуса.

Издвојили смо и приступ гендерној метафори који је применила Х. Хејст (Haste 1994), која мушко и женско посматрао као изворне домене за концептуализацију других појмова и термина. У контексту представљеног приступа препознали смо традиционалну поделу српске народне поезије на мушке (епске) песме – о боју, јунаштву и женске (лирске) песме – о љубави, природи и сл.

Основно истраживање базирало се на утврђивању примарних појмовних метафора женствености на основу теорије о примарној концептуалној метафори. Основу за концептуализацију жене представља искуство бебе са мајком, а ово искуство је база и за изградњу примарних метафора љубави. Истражили смо којим то чулима беба концептуализује свет те за разлику од чулног искуства код одрасле особе, која свет опажа преваходно чулом вида, али и слуха, за бебе је најрелевантније чуло – чуло укуса, с њим и мириса, као и додира.

Истраживањем примарних метафора женствености на речничком материјалу и анализи колокабилности лексема из чулног домена пријатног и слатког укуса, температуре и мекоће, кроз примарно искуство бебе са мајком извели смо појмовне метафоре ЖЕНСТВЕНОСТ ЈЕ СЛАДАК/ПРИЈАТАН УКУС и секундарно ЖЕНСТВЕНОСТ ЈЕ ПРИЈАТАН МИРИС (*привлачност*), ЖЕНСТВЕНОСТ ЈЕ ТОПЛОТА (*нежност*) и ЖЕНСТВЕНОСТ ЈЕ МЕКОЋА (*осећајност*), али уједно и примарне метафоре љубави ЉУБАВ ЈЕ СЛАДАК/ПРИЈАТАН УКУС, ЉУБАВ ЈЕ ПРИЈАТАН МИРИС, ЉУБАВ ЈЕ ТОПЛОТА и ЉУБАВ ЈЕ МЕКОЋА. У контексту теорије појмовне интеграције овде би се могло применити аналошко закључивање, али смо склонили теоријском тумачењу ових преклапања у складу са изнетим теоријским приступом Џ. Грејдија – да су она последица симултаног искуства.

4.2.3. Део истраживања о таксономији родне асиметрије базирали смо на класификацији именице којима се означавају особе женског пола, без тврбеног еквивалента у именици која означава особу мушког пола, осим уколико није дошло до развоја нееквивалентних значења (под којима нисмо подразумевали разлике типа *ага – агиница*) из једнотомних речника словачког и српског језика. Нисмо ексцерпирани ни именице којима се бележе породични односи, осим уколико именица која првенствено означава сродство није развила значење у смеру *nomina attributiva*, а нисмо узимали у обзир ни деминутиве и аугментативе који нису развили и даља значења.

Истраживање номинација жене с обзиром на граматички род у сличним истраживањима родне асиметрије обично подразумева категоризацију именица у следеће групе: 1) родно маркиране лексеме, 2) творбено паралелне номинације са неједнаким значењима, 3) епицене, 4) двородне именице, али она се за наше истраживање није показала адекватном. Прво, зато што у једнотомном речнику словачког језика уопште нема двородних именица. Друго, у опсег епицена улази и питање употребе генеричког мушког рода именица за означавање особа на основу професије, радне хијерархије, припадности организацијама или идеолошким групама и сл. у словачком језику, за разлику од српског, важи у том смислу строга симетрија.

Тако је наш корпус обухватио само родно маркиране лексеме и творбено паралелне номинације са неједнаким значењима и то око 150 именица за српски језик и око 80 именица за словачки језик. Ексерциране именице класификовали смо у три групе. У првој групи су тако именице које одражавају елементе женствености лепоту и привлачност, нежност, осећајност, чедност при чему су оне које означавају привлачност најзаступљеније, у другој групи су најбројније именице негативне оцене, које истичу особину или понашање супротно прописаном стереотипу, затим неке опште негативне особине (у овој групи има највише именица којима се критикује промискуитет и које се употребљавају и као увреде) али и именице које се односе на борбену жену, што, иако не мора бити негативно тумачено, о чему смо већ говорили, није у складу са централним елементима стереотипа и у трећој групи су понашање и активности резервисани за жене и овде смо уврстили рађање, дојење, кућне и сличне послове.

На основу наведене класификације видимо да се и овде може применити најједноставнија расподела лексема по позитивном или негативном полу тополошке схеме стереотипа утврђеном елементима женствености.

Истраживање родне асиметрије у тесту слободних асоцијација подељено је на два основна дела. У првом делу испитивали смо разлике у концептуализацији четири родна/полна пара стимулуса: слов. *riaditel'-riaditel'ka*, *doktor-doktorka*, *učitel'-učitel'ka*, *manažér-manažérka* и срп. *директор-директорка*, *доктор-докторка*, *учитељ-учитељица* и *менаџер-менаџерка*. Други део истраживања обухвата анализу асоцијативних поља следећих стимулуса: слов. *zlatokopka*,

letuška, zdravotná sestra, asistentka, intelektuálka, vedkyňa, feministka; срп. *спонзоруша, стјуардеса, медицинска сестра, асистенткиња, интелектуалка, научница, феминисткиња*.

У свим анализираним асоцијативним пољима пратили смо реакције *slov. muž, žena* и срп. *мушкарац, жена*, које тумачимо као профилисање информације о полу референта и које нам говоре о степену маркираности облика. Издвајали смо и оне реакције којима се подвлачи пол особе која заузима руководећу позицију као и реакције којима се истичу лепота и привлачност. У оквиру ове групе пратићемо и реакције које би указивале на сексуализацију жена – њихово измештање жене из професионалног контекста и истицање њене привлачности кроз коментаре или реакције који се тумаче као сексуална инструментализација. Такође смо пратили у којој мери се приписују мушке особине женама које се баве интелектуалним послом или које се налазе на руководећим позицијама у пословној хијерархији.

Најважнији закључак који из наведене анализе можемо извести јесте да нисмо приметили веће разлике у концептуализацији жена наведених професија код словачких и српских испитаника, без обзира на то што се у словачком језику, по правилу, користе фемининирани облици.

4.2.4. У последњем делу истраживања анализирали смо реакције које смо претходно разврстали у групе 'опште позитивне особине', 'опште негативне особине', 'понашање и активности' и 'изглед', а које у претходним етапама истраживања нису биле пажљивије разматране. У наведене групе сврставали смо реакције на основу којих се могу извести оне особине жене, које се не могу претпоставити полазећи од речничке, фразеолошке и паремиолошке грађе. Као такве, оне представљају нову и погодну грађу за истраживање: прво, негативне стране тополошке схеме стереотипа жене и друго, иновација у смислу промена или модификација структуре семантичког поља стереотипа жене. У питању су реакције на следеће задате стимулусе: слов. *žena, Žena je..., ...ako žena, Žena ako..., bežná žena, typická žena, každá žena, pravá žena, dievča, Dievča je...*; срп. *жена, Жена је..., ...као жена, Жена као..., обична жена, типична жена, свака жена, права жена, девојка, Девојка је...* и слов. *muž, bežný muž, typický muž, každý muž, pravý*

tiž, mládenec и срп. *мушкарац, обичан мушкарац, типичан мушкарац, сваки мушкарац, прави мушкарац, младић*.

На основу унакрсног (међусобном поређењем реакција из различитих издвојених група) и упоредног (међусобним поређењем реакција на стимулусе с лексемом жена и мушкарац на словачком и српском језику) истраживања дошли смо до закључака да се и у реакцијама које на први поглед и не бисмо тумачили као одраз стереотипа, он у њима које можемо тумачити као опште закључке целокупне дисертације. Видели смо да се елементи традиционалног гендерног стереотипа жене директно или индиректно одсликавају и појединим групама реакција које бисмо на први поглед могли означити као нове вербализације (нпр. жене лоше возе или не умеју да паркирају ауто).

Наши испитаници примећују и нови аспект ангажованости жене и склони су да јој припишу скоро митске особине бића које може све, све стиже и сл.

У реакцијама наших испитаника такође бележемо сучељавање нових и старих принципа гендерног стереотипа: то су контрадикторне реакције којима се жени, на пример, приписују и мудрост и глупост.

Можемо да закључимо да су традиционални принципи вербализације гендерног стереотипа у основи реакција наших испитаника, а да се новине помаљају превасходно у домену принципа гендерне улоге. С једне стране се жена и дље концептуализује у складу с традиционалним представама о њеној глупости и неспособности да мисли и управља, а с друге стране се у њој препознаје надљудски капацитет.

С обзиром на то да би се грађа на којој се ово истраживање базирало, по препорукама Ј. Караулова, могла описати као недовољно богата, у будућим истраживањима би било добро грађу допунити те овде изнете тенденције у ширењу и надограђивању семантичког поља стереотипа и надаље пратити.

На самом крају можемо свеобухватно закључити да структура семантичког поља стереотипа жене у језичкој слици света Словака и Срба у односу на период његовог формирања око традиционалних улога жене превасходно као мајке, али и супруге, није измењена, већ надограђена или допуњена. Основа стереотипа остала је иста – она се ослања на нежност, осећајност и привлачност, као особине које би красиле добру мајку и супругу, али судећи по одговорима наших

испитаника, опсег деловања жене се у изградњи стереотипа (одражавајући реалност) проширио и на јавну сферу, тј. жена сада може бити и *успешна, остварена, самостална* итд. Ипак, традиционалне улоге не сме занемарити, те се очекује да *све стиже, све може* (или мора), да буде *ЖЕНА ЗМАЈ*.

Литература

- Авагјан 2017: Карина Авагјан, *Стереотип странаца у језичкој слици стварности Руса и Срба* (докторска дисертација), Београд: Филолошки факултет.
- Аксенов 1984: Анатолий Т. Аксенов, „К проблеме экстралингвистической мотивации грамматической категории рода“, *Вопр. языкознания*, 1, 14–25.
- Андрејић 1999: Живојин Андрејић, *Витезови реда змаја*, Београд: Мирослав, Рача: Центар за митолошке студије Србије.
- Андрић 2005: Драгослав Андрић, *Двосмерни речник српског жаргона и жаргону сродних речи и израза*, Београд: Београдско издавачко-графички завод.
- Апресјан 1995а: Юрий Д. Апресјан, *Лексическая семантика: синонимические средства языка*, Москва: Языки русской культуры.
- Апресјан 1995б: Юрий Д. Апресјан, *Интегральное описание языка и системная лексикография*, Москва: Языки русской культуры.
- Апресјан и др. 2010: Юрий Д. Апресјан, Игорь М. Богуславский, Леонид Л. Иомдин, Владимир З. Санников, *Теоретические проблемы русского синтаксиса: взаимодействие грамматики и словаря*, Москва: Языки русской культуры.
- Арутюнова 1976: Нина Д. Арутюнова, *Предложение и его смысл. Логико-семантические проблемы*, Москва: Наука.
- Арутюнова 1991: Нина Д. Арутюнова, „От редактора“, в Н. Д. Арутюнова (отв. ред.), *Логически анали языка: Культурны концепты*, Москва: Наука.
- Бартмињски 2011: Жежи Бартмињски, *Језик – слика – свет*, Београд: SlovoSlavia 2011.
- Башић 2011: Ивана Башић, *Лексичка иконичност и српска језичка слика света* (докторска дисертација), Београд: Филолошки факултет.
- Башић 2016: Ивана Башић, *Слике у речима: иконичност лексике српског језика у контексту словенске митологије: метафоре живота и смрти*,
- Белић 1958: Александар Белић, *О језичкој природи и језичком развоју: лингвистичка испитивања, Књ. I*, Београд: Нолит.
- Белова 2007: Татьяна М. Белова, *Гендерная метафора как отражение культурного концепта "маскулинность" во французском языке*, Камерово: ГОУ ВПО Кемеровский государственный университет.
- Белый 1991: Андрей Белый, „Вейнингер о поле и характере“, в В. П. Шестаков (сост.), *Русский Эрос, или Философия любви в России*, Москва: Прогресс.
- Буяр 2007: Ирина С. Буяр, „Гендерна лингвистика: здобутки та перспективи“, *Науковий вісник Волинського державного університету імені Лесі Українки*, 4, 287–290.
- Вежбицкая 2001: Анна Вежбицкая, *Понимание культур через посредство ключевых слов*, Москва: Языки славянской культуры.
- Весић Павловић 2015: Тијана С. Весић Павловић, *Метафоричка пресликавања сликовне схеме путање у енглеском и српском језику* (докторска дисертација), Београд: Филолошки факултет.
- Виденов 2012: Сандра Виденов, *Жене као представници учтивијег говора* (мастер рад), Крагујевац: Филолошко-уметнички факултет.
- Гвоздановић 1984: Јадранка Гвоздановић, „Када одступамо од граматичког рода и броја?“, *Научни састанак слависта у Вукове дане*, 13 (1), 213–220.

- Грковић-Мејдор 2013: Јасмина Грковић-Мејдор, *Историјска лингвистика: когнитивно-типолошке студије*, Сремски Карловци, Нови Сад: Издавачка књижевница Зорана Стојановића.
- Гумбольдт 1984: Вильгельм фон Гумбольдт, *Избранные труды по языкознанию*, Москва: Прогрес.
- Дабић 1984: Богдан Дабић, „О граматичком роду у модерним словенским језицима : (на примеру позајмљених именских ријечи)“, *Научни састанак слависта у Вукове дане*, 13 (1), 121–130.
- Добжинская 1990: Тереза Добжинская, „Метафора в сказке“, в Н. Д. Арутюнова, М. А. Журина (общ. ред.), *Теория метафоры*, Москва: Прогрес, 476–492.
- Дојчиновић-Нешић 2001: Биљана Дојчиновић-Нешић, *О рађању*, Београд: Асоцијација за женску иницијативу.
- Драгићевић 2001: Рајна Драгићевић, *Придеви са значењем људских особина у савременом српском језику: творбена и семантичка анализа*, Београд: Институт за српски језик САНУ.
- Драгићевић 2005: Рајна Драгићевић, „Метафтонимија“, *Научни састанак слависта у Вукове дане*, 34 (3), 185–190.
- Драгићевић 2007: Рајна Драгићевић, *Лексикологија српског језика*, Београд: Завод за уџбенике.
- Драгићевић 2010а: Рајна Драгићевић, *Вербалне асоцијације кроз српски језик и културу*, Београд: Друштво за српски језик и књижевност Србије.
- Драгићевић 2010б: Рајна Драгићевић, „Конструкције на граници између слободних спојева лексема и фразеологизама“, *Научни састанак слависта у Вукове дане* 39 (3), 113–122.
- Драгићевић, Пипер, Стефановић 2011: Рајна Драгићевић, Предраг Пипер, Марија Стефановић, *Обратни асоцијативни речник српског језика. Део 2, од реакције ка стимулусу*, Београд: Београдска књига, Службени гласник.
- Дражић 2014: Јасмина Дражић, *Лексичке и граматичке колокације у српском језику*, Нови Сад: Филозофски факултет.
- Евдокимов 2001: Павле Евдокимов, *Жена и спасење света: о благодатним даровима мушкарца и жене у Хришћанству*, Цетиње: Светигора.
- Жалсанова 2009: Жаргалма Б. Жалсанова, „Образ жены в языковом сознании русских и бурят“, *Вестник Томского государственного университета*, 320, 7–11.
- Жиропађа, Миочиновић 2012: Љубомир Жиропађа и Љиљана Миочиновић, *Развојна психологија*, Београд: Чигоја штампа.
- Зализняк 2013: Анна. А. Зализняк, *Русская семантика в типологической перспективе*, Москва: Языки славянской культуры.
- Зализняк и др. 2005: Анна. А. Зализняк, Ирина Б. Левонтина, Алексей Д. Шмелев, *Ключевые идеи русской языковой картины мира*, Москва: Языки русской культуры.
- Зечевић 2007: Слободан Зечевић, *Митска бића српских предања*, Београд: Службени гласник.
- Зечевић 2008: Слободан Зечевић, *Српска етномитологија*, Београд: Службени гласник.
- Зубакина 2011: Татьяна Н. Зубакина, „Из истории создания когнитивной теории метафоры: Майкл Осборн и Дуглас Энингер“, *Политическая лингвистика*, 1 (35), 241–243.

- Зуковић 2002: Слађана Зуковић, „Вредност брака, породице и васпитања са аспекта хришћанске религије“, *Pedagoška stvarnost: časopis za školska i kulturno-prosvetna pitanja*, 48 (9/10), 664-676.
- Ивић 1989: Милка Ивић, „Нека запажања о броју и роду у српскохрватском језику“, *Јужнословенски филолог: повремени спис за словенску филологију и лингвистику*, 45, 27–44.
- Ивић 1992: Милка Ивић, „О 'денотативном' и 'конотативном' карактеризовању“, *Јужнословенски филолог*, 48, 1–11.
- Ивић 2007: Милка Ивић, „Информативне улоге пресупозиција и импликација документоване српским језичким фактима“, *Јужнословенски филолог*, 62, 1–6.
- Ирисханова 2010: Ольга К. Ирисханова, „Дефокусирование и категоризация в комплексных лексических единицах“, в Е. С. Кубрякова (ред. серии), Н. Н. Болдырев (отв. ред. вып.), *Когнитивные исследования языка. Вып. VII. Типы категорий в языке*, Москва: Ин-т языкознания РАН; Тамбов: Издательский дом ТГУ им. Г. Р. Державина.
- Ирисханова 2014: Ольга К. Ирисханова, *Игры фокуса в языке: семантика, синтаксис и прагматика дефокусирования*, Москва: Языки славянской культуры.
- Јакић 2016: Милена Јакић, *Придевска антонимија у речнику, контексту и когнитивном систему* (докторска дисертација), Београд: Филолошки факултет.
- ЈРР 2011: Језик родне равноправности: родно диференцирани језик и граматичка категорија рода у српском језику - одлуке Одбора за стандардизацију српског језика. Нацрт је разматран на седници од 24. фебруара 2011. године и усвојен као одлука бр. 60. <<http://www.isj.sanu.ac.rs/2018/05/14/jezik-rodne-ravnopravnosti/>> 4.12.2018.
- Караулов 1993: Юрий Н. Караулов, *Ассоциативная грамматика русского языка*, М.: Рус. яз.
- Караулов 2010: Юрий Н. Караулов, *Русский язык и языковая личность*, Москва: Издательство ЛКИ.
- Караулов и др. 1994–1998: Юрий Н. Караулови др., *Ассоциативный тезаурус современного русского языка Т. I, II, III*, Москва: Помовский и партнеры, Институт русского языка РАН.
- Касирер 1998: Ернст Касирер, *Језик и мит*, Сремски Карловци, Нови Сад: Издавачка књижевница Зорана Стојановића.
- Кирилина 1999: Алла В. Кирилина, *Гендер: лингвистическе аспекты*, Москва: Институт социологии РАН.
- Кирилина 2004: Алла В. Кирилина, *Гендерные исследования в лингвистике и теории коммуникации*, Москва: РОССПЭН.
- Клајн 2003а: Иван Клајн, *Творба речи у савременом српском језику 1: слагање и префиксација*, Београд, Нови Сад: Завод за уџбенике, Институт за српски језик САНУ, Матица српска.
- Клајн 2003б: Иван Клајн, *Творба речи у савременом српском језику 2: суфиксација и конверзија*, Београд, Нови Сад: Завод за уџбенике, Институт за српски језик САНУ, Матица српска.
- Клајн 2011: Иван Клајн, *Речник језичких недоумица*, Нови Сад: Прометеј.

- Ковачевић 2000: Милош Ковачевић, *Стилистика и граматика стилских фигура*, Крагујевац: Кантакузин.
- Ковачевић 2015: Милош Ковачевић, „Типови апсолутног компаратива у српском језику“, у М. Ковачевић и В. Поломац (ур.), *Путевима српских идиома. Зборник у част проф. Радивоју Младеновићу поводом 65. рођендана*, Крагујевац: ФИЛУМ, 411–429.
- Комиссарова 2009: Ольга В. Комиссарова, „Гендерная оппозиция в отражении русской зооморфной метафоры“, *Язык и культура*, 4 (8), 33–38.
- Комиссарова 2012: Ольга В. Комиссарова, *Метафорическое моделирование гендерной оппозиции в русском языке* (автореферат диссертации на соискание ученой степени кандидата филологических наук), Томск: Томский политехнический университет.
- Копач 2007: Олег И. Копач, „Теория номинации: история и современность“, in О. Glosíková (ed.), *Sociokultúrna realita a príroda: Zborník recenzovaných vedeckých prác s medzinárodnou účasťou*, Prešov: Technická univerzita v Košiciach, Fakulta výrobných technológií so sídlom v Prešove.
- Копривица 2006: Верица Копривица, *Творба именица од придева у чешком и српском језику*, Београд: Филолошки факултет.
- Космеда и др 2014: Тетяна А. Космеда и др., *Гендерна лінгвістика в Україні: історія, теоретичні засади, дискурсивна практика*, Дрогобич: Коло.
- Кравцова 2015: „Актуальные проблемы лингвоконцептологических исследований“, *Вісник Житомирського державного університету імені Івана Франка: Філологічні науки*, 1 (79), 197–202.
- Красных 2002: Виктория В. Красных, *Этнопсихолінгвістика и лингвокультурология: курс лекцій*, Москва: ИТДГК „Гнозис“.
- Крстић 1996: Драган Крстић, *Психолошки речник*, Београд: Савремена администрација.
- Кубрякова 1978: Елена С. Кубрякова, *Части речи в ономазиологическом освещении*, Москва: Наука.
- Кубрякова 1981: Елена С. Кубрякова, *Типы языковых значений: Семантика производного слова*, Москва: Наука.
- Кубрякова 2004: Елена С. Кубрякова, *Язык и знание: на пути получения знаний о языке: части речи с когни тивной точки зрения. Роль языка в познании мира*, Москва: Языки славянской культуры.
- Кубрякова 2012: Елена С. Кубрякова, *В поисках сущности языка: когнитивные исследования*, Москва: Знак.
- Кубрякова 2016: Елена С. Кубрякова, „Ономазиология“, *Большая российская энциклопедия. Электронная версия*. <https://bigenc.ru/linguistics/text/2689729> 16.03.2019
- Кубрякова и др. 1996: Елена С. Кубрякова и др., *Краткий словарь когнитивных терминов*, Москва: МГУ им. М. В. Ломоносова.
- Лакан 2002: Жак Лакан, *Семинары книга 5: Образование бессознательного*, Москва: Гнозис, Логос.
- Лакофф 1988: Джордж Лакофф, „Мышление в зеркале классификаторов“, *Новое в зарубежной лингвистике*, 23, Москва: Прогресс, 12–51.
- Лашкова 1984: Лили Лашкова, „Из типологије категорије рода у српскохрватском и бугарском књижевном језику“, *Научни састанак слависта у Вукове дане*, 13 (1), 97–103.

- Лејкоф, Џонсон 2014: Џорџ Лејкоф, Марк Џонсон, „О појмовној метафори“, у К. Расулић, Д. Кликовац (ур.), *Језик и сазнање: хрестоматија из когнитивне лингвистике*, Београд: Филолошки факултет, 273–305. Оригинал: Lakoff G., Johnson M. (1999), Chapters 4–5: „Primary metaphor and subjective experience“, „The anatomy of complex metaphor“, in *Philosophy in the Flesh. The Embodied Mind and Its Challenge to Western Thought*, New York: Basic Book, 45–73. Превела Андријана Броћић.
- Лешџева 2014: Людмила М. Лешџева, *Лексическа полисемија в когнитивном аспекте*, Москва: Языки славянской культуры.
- Лилић 1984: Драган Лилић, „Интерверзија броја и рода у савременом српскохрватском језику“, *Научни састанак слависта у Вукове дане*, 13 (1), 311–317.
- Лихачёв 1999: Дмитрий С. Лихачёв, „Концептосфера русског језика“, *Очерки по философии художественного творчества*, Санкт-Петербург: Блиц, 147–165.
- Љубинковић 1996: Ненад Љубинковић, „Змај у усменој традицији“, *Даница*, Београд: Вукова задужбина, 157–180.
- Марић 2012: Биљана Марић, *Синтаксичка деривација у савременом руском књижевном језику у поређењу са српским*, Београд: Филолошки факултет.
- Меденица 2014: Лука Меденица, *Незаменички прилози са просторним значењем у савременом руском и српском језику* (докторска дисертација), Београд: Филолошки факултет.
- Миливојевић 2011: Наташа Миливојевић, *Конструкциони идиоми са глаголима емитовања звука у енглеском и српском језику - генеративна анализа* (докторска дисертација), Нови Сад: Филозофски факултет.
- Миљковић 2015а: Вања Миљковић, „Префиксација и метафоричка појмовна интеграција на примеру глаголског префикса пре- у савременом српском језику“, у М. Ковачевић (ур.), *Савремена проучавања језика и књижевности: зборник радова, Књ. 1*, Крагујевац: Филолошко-уметнички факултет, 137–151.
- Миљковић 2015б: Вања Миљковић, „О префиксалним глаголима са значењем задовољења потребе у савременом српском језику“, у С. Гудурић, М. Стефановић (ур.), *Језици и културе у времену и простору*, 4 (2), Нови Сад: Филозофски факултет, 301–314.
- Миљковић 2016: Вања Миљковић, „(Де)компресија као семантички механизам у политичкој карикатури“, у В. Мишић Илић, В. Лопчић (ур.), *Језик, књижевност, значење. Језичка истраживања: зборник радова*, Ниш: Филозофски факултет, 557–576.
- Мршевић-Радовић 1987: Драгана Мршевић-Радовић, *Фразеолошке глаголско-именичке синтагме у савременом српскохрватском језику*, Београд: Филолошки факултет.
- Мршевић-Радовић 2008: Драгана Мршевић-Радовић, *Фразеологија и национална култура*, Београд: Друштво за српски језик и књижевност Србије.
- Николић 2002: Мирослав Николић, „Природни и граматички род именица“, *Наш језик*, 34 (3/4), 181–194.
- Остојић 1999: Бранислав Остојић, „Двородност и комбиновани род у парадигматској структури именица на -а у српском језику“, *Научни састанак слависта у Вукове дане*, 28 (2), 97–106.

- Пауновић Родић 2014: Стефана Пауновић Родић, „Концепт 'жене змаја' у српском и 'dračice' у словачком савременом језику“, *Научни састанак слависта у Вукове дане*, 43 (1), 305–318.
- Пауновић Родић 2015а: Стефана Пауновић Родић, „Miroslava Kysel'ová, Martina Ivanová, *Sloveso vo svetle kognitívnej gramatiky*, Prešov: Filozofická fakulta Prešovskej univerzity v Prešove, 2013. – 248. s.“, *Јужнословенски филолог*, 71 (3–4), 372–376.
- Пауновић Родић 2015б: Стефана Пауновић Родић, „Проблем рода у фразеолошким и паремиолошким изворима словачког и српског језика“, *Славистика*, 19, 253–260.
- Пауновић Родић 2016а: Стефана Пауновић Родић, „Метафоричка концептуализација женствености у словачком и српском језику“, *Славистика*, 20, 672–686.
- Пауновић Родић 2016б: Стефана Пауновић Родић, „Простор и време жене у словачкој и српској фразеологији и паремиологији“, у Е. Kržišnik, N. Jakop, M. Jemes Tomazin (ур.), *Prostor in čas v frazeologiji*, Ljubljana: Znanstvena založba Filozofske fakultete, 459–466.
- Пауновић Родић 2018а: Стефана Пауновић Родић, „Женственост у словачкој и српској језичкој слици света“, *Зборник Матице српске за славистику*, 94, 39–66.
- Пауновић Родић 2018б: Стефана Пауновић Родић, „Концепт женствености у тесту слободних асоцијација“, *Филолошки преглед*, 45 (2), 125–155.
- Паутова 2014: Уљана В. Паутова, „Репрезентација концепта 'жена' (женщина) в сербских и хорватских фразеологизмах и устойчивых неметафорических сочетаниях“, *Филологические науки: вопросы теории и практики*, 39 (2), 119–121.
- Паутова 2015: Уљана В. Паутова, *Концепты «мушкарац» 'мужчина' и «жена» 'женщина' в сербохорватском языке*, Санкт-Петербург: Санкт-Петербургский государственный университет, Филологический факультет.
- Пејановић 2014: Ана Пејановић, „Фразеолошки и етнокултурни аспект Вукових 'Пословица'“, *Српски језик*, XIX, 325–334.
- Петровић 1997: Сретен Петровић, *Митологија Срба*, Ниш: Просвета.
- Петрушевская 2003: Людмила С. Петрушевская, *Дикие животные сказки. Морские помойные рассказы. Пуськи Бятые*, Москва: Эксмо2003.
- Пипер (ур.) 2006: Предраг Пипер (ур.), *Когнитивнолингвистичка проучавања српског језика*, Београд: САНУ.
- Пипер 1977: Предраг Пипер, „Обележавање просторних односа предлошко-падежним конструкцијама у савременом руском и савременом српскохрватском књижевном језику“, *Прилози проучавању језика*, 13/14, 1–51.
- Пипер 1998: Предраг Пипер: „Српска лингвистичка славистика деведесетих година XX века“, *Зборник Матице српске за славистику*, 54/55, 9–44.
- Пипер 2003: Предраг Пипер, „О пручавањима вербалних асоцијација“, у М. Совиль и др. (ур.), *Говор и језик*, Београд: Институт за експерименталну фонетику и патологију говора, 55–65.
- Пипер 2005: Предраг Пипер, „Језичка страна глобализације у словенским земљама“, *Славистика*, 9, 19–28.

- Пипер 2006: Предраг Пипер, „О когнитивнолингвистичким и сродно усмереним проучавањима српског језика“, у П. Пипер (ур.), *Когнитивнолингвистичка проучавања српског језика*, Београд: САНУ.
- Пипер 2008: Предраг Пипер, „Реч Косово и њене вербалне асоцијације у српском језику“, *Даница: српски народни илустровани календар*, 16, 85–94.
- Пипер 2014: Предраг Пипер, „О граматикализацији сербских фемининативов“, у П. Пипер, *Лингвистичка славистика*, Београд: Славистичко друштво Србије, 145–158.
- Пипер и кол. 2005: Предраг Пипер, Ивана Антонић, Владислава Ружић, Сreto Танасић, Људмила Поповић, Бранко Тошовић, *Синтакса савременог српског језика: проста реченица*, Београд, Нови Сад: Институт за српски језик САНУ, Матица српска.
- Пипер, Клајн 2013: Предраг Пипер, Иван Клајн, *Нормативна граматика српског језика*, Нови Сад: Матица српска.
- Пипер, Стефановић, Драгићевић 2005: Предраг Пипер, Рајна Драгићевић, Марија Стефановић, *Асоцијативни речник српског језика*, Београд: Београдска књига, Службени лист СЦГ, Филолошки факултет.
- Попова, Стернин 2010: Зинаида Д. Попова, Иосиф А. Стернин, *Когнитивна лингвистика*, Москва: АСТ: Восток-Запад.
- Поповић Г. 2014: Гордана Поповић, „Жена у српским народним пословицама“, *Школски час српског језика и књижевности : часопис за методу наставе српског језика и књижевности*, 31 (1), 82–94.
- Поповић Д. 2016: Драгана Поповић, *Предикати перцепције у руском и српском језику* (докторска дисертација), Нови Сад: Филозофски факултет.
- Поповић И. 2012: Ивона Поповић, *Појмовна метафора у насловима дневне штампе* (мастер рад), Крагујевац: Филолошко-уметнички факултет.
- Поповић Љ. 2006: Људмила Поповић, „Гендерни аспект језичке слике стварности Украјинаца и Срба“, *Славистика*, 10, 68–85.
- Поповић Љ. 2008а: Људмила Поповић, „Значај фолклорне грађе за когнитивна истраживања језичке слике света“, у Љ. Раденковић (ур.), *Словенски фолклор и фолклористика на размеђи два миленијума*, Београд: Балканолошки институт САНУ, 229–250.
- Поповић Љ. 2008б: Људмила Поповић, *Језичка слика стварности: когнитивни аспект контрастивне анализе*, Београд: Филолошки факултет.
- Потебња 1999: Александр А. Потебња, *Собрание трудов: Мысль и язык*, Москва: Лабиринт.
- Проп 2013: Владимир Ј. Проп, *Историјски корени чаробне бајке*, Нови Сад, Сремски Карловци: Издавачка књижевна Зорана Стојановића.
- Прохорова 2014: Анжела Прохорова, *Концепти истина - истинитост - праведност (правда - правдивост - справедливост) у руском језику и њихови еквиваленти у српском језику* (докторска дисертација), Нови Сад: Филозофски факултет.
- Радић 2010: Јованка Радић, „Род у природи, граматички и друштву“, *Гласник Етнографског института САНУ*, 58 (1), 113–128.
- Радић 2011: Јованка Радић, „Именички род у језику и равноправност полова у друштву: логички нивои и моција рода у српском језику“, *Српски језик, књижевност, уметност, Књ. 1, Књижевни (стандардни) језик и језик књижевности*, 43–56.

- Радић 2013а: Јованка Радић, „Доследна 'феминизација' и 'афазиса'“, *Прилози за књижевност, језик, историју и фолклор*, 79, 73–81.
- Радић 2013б: „О формацијама са суфиксом -ица и антропонимом у основи: (дијалектолошки, ономастички, логичко-граматички и 'фенимистички' аспект)“, у Ј. Марковић (прир.), *Путеви и домети дијалекатске лексикографије*, Ниш: Филозофски факултет, 283–292.
- Радић 2017: Јованка Радић, „Шта лична имена говоре о разлици 'мушко' - 'женско', роду и структурној организацији језика“, *Ономатолошки прилози*, 24, 19–59.
- Радић 2018: Јованка Радић, „Српска лична имена и феминистички погледи на језик“, у Р. Драгићевић, В. Брборић (ур.), *Српска славистика: колективна монографија: [радови српске делегације на XVI међународном конгресу слависта]. Том 1, Језик*, Београд: Савез славистичких друштава Србије.
- Радић-Дугоњић 2007: Милана Радић-Дугоњић, „О типовима фразеолошких јединица са компонентом 'мушко' и 'женско' у српском и руском језику“, *Научни састанак слависта у Вукове дане*, 36(1), 293–301.
- Радовановић 2007: Милорад Радовановић, *Стари и нови списи: огледи о језику и уму*, Сремски Карловци – Нови Сад: Издавачка књижевница Зорана Стојановића.
- Радовановић 2009: Милорад Радовановић, *Увод у фази лингвистику*, Сремски Карловци – Нови Сад: Издавачка књижевница Зорана Стојановића.
- Радовановић 2015: Милорад Радовановић, *Фази лингвистика*, Сремски Карловци – Нови Сад: Издавачка књижевница Зорана Стојановића.
- Расулић, Кликовац (ур.) 2014: К. Раулић и Д. Кликовац (ур.), *Језик и сазнање: хрестоматија из когнитивне лингвистике*, Београд: Филолошки факултет Универзитета у Београду.
- Рахилина 2008: Екатерина В. Рахилина, *Когнитивный анализ предметных имен: семантика и сочетаемость*, Москва: Русские словари.
- Рахилина 2010: Екатерина В. Рахилина, *Когнитивный анализ предметных имен: семантика и сочетаемость*, Москва: Азбуковник.
- Рахилина и кол. 2010: Екатерина В. Рахилина и кол., *Лингвистика конструкций*, Москва: Азбуковник.
- Резанова 2011: Зоя И. Резанова, „Гендерная метафора: типология, лексикографическая интерпретация, контекстная репрезентация“, *Вестник Томского государственного университета. Филология*, 2 (14), 47–57.
- Резанова, Комиссарова 2012: Зоя И. Резанова, Ольга В. Комиссарова, *Метафора в моделировании гендерных оппозиций: фрагмент русской языковой картины мира*, *Сибирский филологический журнал*, 3, 184–192.
- Ристивојевић-Рајковић 2005: Наташа Ристивојевић-Рајковић, *Метафоре о мушкарцима и женама у норвешком и српском језику* (магистарск теза), Београд: Филолошки факултет.
- Ристић 2015: Стана Ристић, *Грамматички и когнитивни аспекти лексичког значења*, Београд: Институт за српски језик САНУ.
- Ристић, Радић-Дугоњић 1999: Стана Ристић, Милана Радић-Дугоњић, *Реч. Смиао. Сазнање: студија из лексичке семантике*, Београд: Филолошки факултет.
- Ружић 2011: Владислава Ружић, „Условљеност граматичко-семантичких обележја фразема српског језика“, у С. Танасић (ур.), *Грамматика и лексика*

- у словенским језицима, Нови Сад, Београд: Матица српска, Институт за српски језик САНУ, 555–565.
- Рябов 1997: Олег В.Рябов, *Женщина и женственность в философии Серебряного века*, Иваново: Иванов. гос. ун-т.
- Савић 1984: Свенка Савић, „Прагматистички аспекти рода номина агентис у српскохрватском/хрватском језику“, *Научни састанак слависта у Вукове дане*, 13 (1), 247–258.
- Серебреников, Уфимцева (отв. ред.) 1977: Б. А. Серебреников, А. А. Уфимцева (отв. ред.), *Языковая номинация: общие вопросы*. Москва: Наука.
- Соколовић 2014: Далибор Соколовић, *О мањинским словенским језицима из перспективе екологије језика на примеру Лужичких Срба и војвођанских Словака* (докторска дисертација), Београд: Филолошки факултет.
- Софрић 1990: Павле Софрић, *Главније биље у народном веровању и певању код нас Срба*, Београд: БИГЗ.
- Срејовић, Цермановић-Кузмановић 1979: Драгослав Срејовић, Александрина Цермановић-Кузмановић, *Речник грчке и римске митологије*, Београд: Српска књижевна задруга.
- Станишић 2002: Вања Станишић, „О табуизацији назива миша на централном Балкану“, *Balkanica*, 32–33, 155–174.
- Старчевић 1998: Зоран Старчевић, „Лингвистичко вредновање жене и структура дискурса у пословици и реклами“, *Српски језик*, III, 409–424.
- Степанов 1997: Юрий С. Степанов, *Константы: словарь русской культуры. Опыт исследования*, Москва: Языки русской культуры.
- Стернин 2016: Юрий С. Степанов, „Концепты и лакуны“, *Вестник КРСУ: Филологические науки*, 16(8), 49–52.
- Стефановић 2008а: Марија Стефановић, „Језик о породици: муж и жена у асоцијативним речницама руског и српског језика“, *Славистика*, 12, 235–242.
- Стефановић 2008б: Марија Стефановић, *Категорија аниматности у српском и руском језику*, Нови Сад : Академска књига.
- Стефановић 2011: Марија Стефановић, „Ка гендерном стереотипу у језичкој свести Руса“, *Славистика*, 15, 167–181.
- Стефановић 2012: Марија Стефановић, *Језичка слика породице у руском и српском језику*, Нови Сад: Филозофски факултет у Новом Саду.
- Стојановић 2006: Смилка Стојановић, „Моција рода у функцији еманципације“, *Српски језик: студије српске и словенске*, 11 (1/2), 285–307.
- Страшњук 2011: Йолиана С. Страшњук, „Женщина в русском ассоциативном сознании: динамический аспект“, *Вісник Харківського національного університету ім. В. Н. Каразіна, Філологія*, 62 (963), 109–113.
- Телия 1996: Вероника Н. Телия, *Русская фразеология: Семантический, прагматический и лингвокультурологический аспекты*, Москва: Языки русской культуры.
- Телия 2017: Вероника Н. Теилия, „Номинация“, *Большая российская энциклопедия. Электронная версия*.
<<https://bigenc.ru/linguistics/text/2669934>> 16.03.2019
- Темиргазина 2013: З. К. Темиргазина (отв. ред.), *Гендерная лингвистика: коллективная монография*, Павлодар: Павлодарский государственный педагогический институт.

- Тир 2006: Михаел Тир, „Творба именица женског рода од назива особа мушког рода у српском језику у поређењу са словачким“, *Научни састанак слависта у Вукове дане*, 36 (1), 379–385.
- Тодоресков 2015: Драгана Тодоресков, „Тело као велики говорник: мушкост и женскост у поезији српске међуратне лирике“, *Златна греда : лист за књижевност, уметност, културу и мишљење*, 15 (167/168), 43–46.
- Толстой 1987: Никита И. Толстой, „О природе связей бинарных противопоставлений типа 'правый – левый', 'мужской – женский'“, в Б. А. Успенский (отв. ред.), *Языки культуры и проблемы переводимости*, Москва: Наука, 169–183.
- Толстој 1995: Никита Толстој, *Језик словенске културе*, Ниш: Просвета.
- Толстој, Раденковић (ур.) 2001: С. Толстој, Љ. Раденковић (ур.), *Словенска митологија: енциклопедијски речник*, Београд: Zepher book world.
- Томин 2011: Светлана Томин, *Мужаствене жене српског средњег века*, Нови Сад: Академска књига.
- Тривић 2015: Анета Тривић, *Лексичко-семантичка анализа соматизама у фразеологији савременог шпанског и српског језика: контрастивни приступ* (докторска дисертација), Крагујевац: Филолошко-уметнички факултет.
- Ћирковић 2011: Светлана Ћирковић, *Стереотип времена у дискурсу расељених лица са Косова и Метохије* (докторски рад), Београд: Филолошки факултет.
- Ћирковић 2012: Светлана Ћирковић, *Стереотип времена у дискурсу расељених лица са Косова и Метохије*, Београд: САНУ, Балканолошки институт.
- Ћорић 1979: Божо Ћорић, „Творба назива за женска бића у јужнословенским језицима“, *Књижевни језик*, 8 (3), 31–41.
- Ћорић 2006: Божо Ћорић, „Граматички род и питање полне дискриминације у језику“, *Српски језик*, 11(1-2), 51–63.
- Успенский 1954: Лев В. Успенский, *Слово о словах*, Ленинград: Детгиз.
- Успенский 1979: Владимир А. Успенский, „О вещных коннотациях абстрактных существительных“, *Семиотика и информатика*, 35, 146–152.
- Уфимцева и др. 2004: Анна Уфимцева и др., *Славянский ассоциативный словарь: русский, белорусский, болгарский, украинский*, Москва: Министерство образования и науки Российской Федерации, Московский государственный лингвистический университет, Российская академия наук, Институт языкознания.
- Уфимцева, Серебренников (отв. ред.) 1977: А. А. Уфимцева, Б. А. Серебренников, *Языковая номинация: виды наименований*, Москва: Наука.
- Филиповић и др. 2010: Јелена Филиповић, Александар Бошковић, Наталија Мићуновић и др., *Округли сто на тему родно осетљивих политика*, Београд: Програм Уједињених нација за развој, Сектор за инклузивни развој.
- Филмор 2014: Чарлс Филмор, „Семантика оквира“, у К. Раулић и Д. Кликовац (ур.), *Језик и сазнање: хрестоматија из когнитивне лингвистике*, Београд: Филолошки факултет Универзитета у Београду, 73–104. Оригинал: Fillmore 1982: Charles J. Fillmore, „Frame semantics“, in Linguistics Society of Korea (ed.), *Linguistics in the Morning Calm*, Seoul: Hanshin Publishing Company, 111–137. Превела Д. Раичевић.
- Фоконије, Тарнер 2014: Жил Фоконије, Марк Тарнер, „Мреже појмовног обједињавања“, у К. Раулић и Д. Кликовац (ур.), *Језик и сазнање: хрестоматија из когнитивне лингвистике*, Београд: Филолошки факултет

- Универзитета у Београду, 337–416. Оригинал: Fauconnier, Turner 1998: Gilles Fauconnier, Mark Turner, „Conceptual integration networks“, *Cognitive Science*, 22 (2), 133–187. Превела А. Томовић.
- Хаджиева, Асенова 2012: Елена Хаджиева, Ася Асенова, *Пол и език. Иновативни истраживања. Повећенчески и езикови модели*, Софија: Гутенберг.
- Хамваш 2012: Бела Хамваш, *Scientia sacra I: Духовна баштина древног човечанства I*, Београд: Драслар партнер.
- Хельбиг 1989: Герхард Хельбиг, „Јазикознание - сопоставление - преподавање иностраних јазиков“, *Новое в зарубежной лингвистике, выпуск 25: Контрастивна лингвистика*, Москва: Прогрес, 307–326.
- Херартс 2014: Дирк Херартс, „Реконтекстуализација граматике: подлежаћи трендови у тридесетогодишњем постојању когнитивне лингвистике“, у К. Раулић и Д. Кликовац (ур.), *Језик и сазнање: хрестоматија из когнитивне лингвистике*, Београд: Филолошки факултет Универзитета у Београду, 459–499. Оригинал: Geeraerts 2010: Dirk Geeraerts, „Recontextualizing grammar: Underlying trends in thirty years of Cognitive Linguistics“, in E. Tabakowska, M. Choinski, Ł. Wiraszka (eds.), *Cognitive Linguistics in Action: From Theory to Application and Back* (Berlin, New York: Mouton de Gruyter), 71–102. Превела К. Расулић и Д. Кликовац.
- Хојзинга 1991: Јохан Хојзинга, *Јесен средњег века*, Нови Сад: Матица српска.
- Чајкановић 1994: Веселин Чајкановић, *Сабрана дела из српске религије и митологије, књ. I*, Београд: Српска књижевна задруга и др.
- Чудомировић 2015: Јован Чудомировић, *Семантика и прагматика саставних одн. супротних напоредних везника и, па, те, а, али, него* (докторска дисертација), Београд: Филолошки факултет.
- Шипка 2011а: Милан Шипка, „О редуцираним фраземима мотивисаним понашањем животиња“, у В. Ружић, С. Павловић (ур.), *Лексикологија, ономастика, синтакса*, Нови Сад: Филозофски факултет, 103–108.
- Шипка 2011б: Милан Шипка, „Структура и значење ироничних фразема у српском језику“, *Наш језик*, 42 (3/4), 25–28.
- Шкапенко 2006: Татьяна М. Шкапенко, „Идеи И.А.Бодуэна де Куртенэ в гендерных исследованиях польских лингвистов“, в К. Р. Галиуллин, Г. А. Николаев (общ. ред.), *III Международные Бодуэновские чтения: И.А.Бодуэн де Куртенэ и современные проблемы теоретического и прикладного языкознания (Казань, 23-25 мая 2006 г.): труды и материалы, Т.2.*, Казань: Изд-во Казан. ун-та, 31–33.
- Шмелёв 1973: Дмитрий Н. Шмелёв, *Проблемы семантического анализа лексики (на материале русского языка)*, Москва: Наука.
- Штасни 2011: Гордана Штасни, „Деминутивни супстантиви са диференцијалном семом човек у Вуковом Српском рјечнику (1818)“, *Два века савременог српског књижевног језика. Научни састанак слависта у Вукове дане*, 40 (1), 289–301.
- Јанушкевич 2007а: Людмила М. Јанушкевич, „К проблеме концептуалног попуњавања појмента 'гендер'“, в С. Б. Кураш, В. Ф. Русецкиј (отв. ред.), *Текст. Јазик. Човек: сб. научних трудов 2*, Мозырь: Мозырьск. гос. пед. ун-т им. И.П. Шамякина, 110–111.
- Јанушкевич 2007б: Людмила М. Јанушкевич, „Гендерни аспект употребе аргумената к авторитету и против авторитета в епизодах убеждајућег

- общения между детьми и подростками“, *Вестник Минского государственного лингвистического университета. Сер. 1, Филология*, 3, 170–179.
- Adamcová 2010: Lucie Adamcová, *Charakteristika ženské řeči z pohledu genderové lingvistiky* (bakalářská diplomová práce), Olomouc: Filozofická fakulta Univerzity Palackého v Olomouci.
- Adamson 1995: Lauren B. Adamson, *Communication development during infancy*, Boulder, CO: Westview.
- Afanasjev 1982: A. N. Afanasjev, *Sabrane ruske bajke*, Beograd: Bibiloteka Svetovi mašte.
- Aikhenvald 2000: Alexandra Y. Aikhenvald, *Classifiers: A typology of noun categorization devices*. Oxford: Oxford University Press.
- Ajbl-Ajbesfelt 2015: Irenaus Ajbl-Ajbesfelt, *Ljubav i mržnja : prirodna istorija obrazaca ponašanja*, Beograd: Zavod za udžbenike.kax
- Alvanoudi 2014: Angeliki Alvanoudi, *Grammatical Gender in Interaction Cultural and Cognitive Aspects*, Leiden, Boston: Brill.
- Andrews 1999: Edna Andrews, „Gender roles and perception: Russian diminutives in discourse“, in M. H. Mills (ed.), *Slavic Gender Linguistics*, Amsterdam, Philadelphia: John Benjamins Publishing Company, 85–112.
- Antović 2003: Mihailo Antović, *Uporedna analiza percepcije jezika i muzike* (magistarski rad), Niš: Filozofski fakultet.
- Antović 2007: Mihailo Antović, *Teorija optimalnosti i teorija metafore u svetlu muzičke i jezičke kompetencije* (doktorska disertacija), Niš: Filozofski fakultet.
- Anusiewicz, Bartmiński (red.) 1998: J. Anusiewicz, J. Bartmiński (red.), *Stereotyp jako przedmiot lingwistyki: teoria, metodologia, analizy empiryczne*, Wrocław: Towarzystwo Przyjaciół Polonistyki Wrocławskiej.
- Aristotel 2007: Aristotel, *Metafizika*, Beograd: Paideia.
- Arkhangelska 2014: Tetiana Arkhangelska, *Симметрия и асимметрия грамматической категории рода и семантической категории пола в славянских языках* (disertační práce), Olomouc: Univerzita Palackého v Olomouci, Filozofická fakulta.
- Armstrong et al. 1983: Sharon Lee Armstrong et al., „What some concepts might not be“, *Cognition*, 13, 263–308.
- Arsenijević, Bulatović Lj., Bulatović G. 2011: Olja Arsenijević, Ljiljana Lj. Bulatović, Goran Bulatović, „Elementi sociokulturne konstrukcije ženstva“, *Kultura: časopis za teoriju i sociologiju kulture i kulturnu politiku*, 131, 202–224.
- Barcelona (ed.) 2000: A. Barcelona (ed.), *Metaphor and Metonymy at the Crossroads. A Cognitive Perspective*, Berlin, New York: Mouton de Gruyter.
- Bartmiński 1986: JerzyBartmiński, „Czymzajmujesz się etnolingwistyka?“, *Akcent*, 4 (26), 16–22.
- Batler 2012: Džudit Batler, *Psihički život moći: teorije pokoravanja*, Beograd: Centar za medije i komunikacije, Fakultet za medije i komunikacije, Univerzitet Singidunum.
- Bednáríková 2013: Mária Bednáríková, *Úvod do kognitívnej lingvistiky*, Trnava: Filozofická fakulta Trnavskej univerzity.
- Belaj, Tanasković Faletar 2012: Branimir Belaj, Goran Tanasković Faletar: „U kolikoj su mjeri konstrukcijske gramatike jedinstven teorijski model“, *Lingua montenegrina*, 9, 51–84.

- Beňová 2010: Kamila Beňová, „Žena v tradičnej kultúre Slovenska: menštruácia, panenstvo, materstvo (so zameraním na nečistotu a tabu)“, *Antropowebzin*, 3, 161–168. <<http://antropologie.zcu.cz/zena-v-tradicnej-kulture-slovenska-menstruacia-panenstvo-materstvo-so-zameranim-na-necistotu-a-tabu>> 5.05.2015.
- Berlin, Kay 1969: Brent Berlin, Paul Kay, *Basic Color Terms: Their Universality and Evolution*, Berkeley: University of California Press.
- Black 1993: Max Black, „More about metaphor“, in A. Ortony (ed.), *Metaphor and thought*, Cambridge: Cambridge University Press, 19–41.
- Blanár 1984: Vincent Blanár, *Lexikálno-sémantická rekonštrukcia*, Bratislava: Veda.
- Boas 1938: Franz Boas, *General Anthropology*, Boston: D. C. Heath and Company.
- Bodnárová 2012: Martina Bodnárová, „Kognitívne, percepčné a emotívne verbá v spontánnej dialogickej komunikácii na východnom Slovensku“, *Jazyk a kultúra*, 12, <www.ff.unipo.sk/jak/12_2012/bodnarova.pdf> 11.06.2015.
- Bohunická 2013: Alena Bohunická, *Variety metafor*, Bratislava: Univerzita Komenského.
- Bohunická 2014: Alena Bohunická, *Metaforika činnostného aspektu jazyka*, Bratislava: Univerzita Komenského.
- Boroditsky, Schmidt, Phillips 2003: Lera Boroditsky, Lauren A. Schmidt, Webb Phillips, „Sex, Syntax, and Semantics“, in Dedre Gentner and Susan Goldin-Meadow (eds.), *Language in the Mind: Advances in the Study of Language and Thought*, Cambridge, ma: mit Press, 61–79.
- Bosák, Buzássyová 1985: Ján Bosák, Klára Buzássyová, *Východiská morfémovej analýzy: morfológia, slovtvorba*, Bratislava: Veda.
- Botík (ved. red.) 1995: J. Botík (ved. red.), *Encyklopédia ľudovej kultúry Slovenska*, Bratislava: Veda.
- Bredin 1984: Hugh Bredin, „Metonymy“, *Poetics Today*, 5 (1), 45–48.
- Brković 2011: Aleksa Brković, *Razvojna psihologija*, Čačak: Regionalni centar za profesionalni razvoj zaposlenih u obrazovanju.
- Brown 1958: Roger Brown, „How shall a thing be called?“, *Psychological Review*, 65, 14–21.
- Bucholtz (ed.) 2004: Mary Bucholtz, *Language and woman's place: Text and commentaries*, Oxford: Oxford University Press.
- Bugarski 1968: Ranko Bugarski, *Predlozi over, under, above, below i beneath u savremenom engleskom jeziku* (doktorska disertacija), Beograd: Filološki fakultet.
- Bugarski 2005: Ranko Bugarski, *Jezik i kultura*, Beograd: Biblioteka XX vek.
- Burke, Tully 1977: Peter J. Burke, Judy C. Tully, „The Measurement of Role Identity“, *Social Forces*, 55 (4), 881–897.
- Butler 1999: Judith Butler, *Gender trouble: feminism and the subversion of identity*, New York: Routledge.
- Bútorová 2012: Eva Bútorová, „Lingvistické aspekty rodovej (ne)rovnosti“, v P. Adamka (red.), *Jazyk – kultúra – spoločnosť: vzájomné súvislosti*, Nitra: Filozofická fakulta Univerzity Konštantína Filozofa.
- Buzássyová 1993: Klára Buzássyová, „Nominalizačná funkcia abstraktných názvov vlastností“, *Jazykovedný časopis*, 44 (1), 25–40.
- Cameron (ed.) 2005: D. Cameron (ed.), *The Feminist Critique of Language: A Reader*, New York: Routledge.

- Cameron 1992: Deborah Cameron, *Feminism and Linguistic Theory*, Basingstoke and London: MacMillan.
- Cameron 1998: Deborah Cameron, „Feminist Linguistic Theories“, in S. Jackson and J. Jones (eds.), *Contemporary Feminist Theories*, Edinburgh: Edinburgh University Press, 147–161.
- Cameron 2005: Deborah Cameron, „Language, Gender, and Sexuality: Current Issues and New Directions“, *Applied Linguistics*, 26(4), 482–502.
- Chan 1963: Wing-tsit Chan, *A source book in Chinese philosophy*. Princeton, N. J.: Princeton University Press.
- Christensen 1999: Jill L. Christensen, „A gender linguistic analysis of Mrozek's Tango“, in M. H. Mills (ed.), *Slavic Gender Linguistics*, Amsterdam, Philadelphia: John Benjamins Publishing Company, 39–56.
- Cohen 1993: Jonathan Cohen, „The semantics of metaphor“, in A. Ortony (ed.), *Metaphor and thought*, Cambridge: Cambridge University Press, 58–70.
- Cohn 1987: Carol Cohn, „Sex and Death in the Rational World of Defense Intellectuals“, *Signs: Journal of Women in Culture and Society*, 12 (4), 687–718.
- Corbett 1991: Greville G. Corbett, *Gender*, Cambridge: Cambridge University Press.
- Croft 2001: William Croft, *Radical construction grammar: syntactic theory in typological perspective*, Oxford: Oxford University Press.
- Croft, Cruse 2004: William Croft, Alan Cruse, *Cognitive Linguistics*, Cambridge: Cambridge University Press.
- Crystal 2008: David Crystal, *A Dictionary of Linguistics and Phonetics*, Blackwell Publishing.
- Cviková (ed.) 2014: J. Cviková (ed.), *Analýza významu a možností používania rodovo vyváženého jazyka*, Bratislava: Centrum vzdelávania MPSVR SR.
- Cviková 2005: Jana Cviková, „Predané nevesty“, in J. Cviková, J. Juráňová, L. Kobová (eds.), *Žena nie je tovar: komodifikácia žien v našej kultúre*, Bratislava: Aspekt, 9–31.
- Čaušević (ur.) 2016: Jasmina Čaušević (ur.), *Feministička čitanja društvenih fenomena. Radovi polaznica/ka Feminističke škole Žarana Papić*, Sarajevo: Sarajevski otvoreni centar. <http://soc.ba/site/wp-content/uploads/2016/11/Feministicka-citanja-drustvenih-fenomena_web.pdf> 15.2.2017.
- Čermák 2007: František Čermák, *Frazeologie a idiomatika česká a obecná*. Praha: Karolinum.
- Čmejrková 2003: Světa Čmejrková, „Communicating gender in Czech“, in M. Hellinger and H. Bussmann (eds.), *Gender across Languages: The Linguistic Representation of Women and Men, Vol. III*, Amsterdam: John Benjamins, 27–57.
- De Boovar 1982: Simon de Boovar, *Drugi pol I, II*, Beograd: Beogradski izdavačko-grafički zavod.
- Demjanová 2010: Nikoleta Demjanová, „Náčrt analýzy politickej metafory v jazyku masmédií. Existuje pozitívna politická metafora?“, *Jazyk a kultúra*, 2. <http://www.ff.unipo.sk/jak/2_2010/demjanova.pdf> 11.06.2015.
- Dirven, Pörings (eds.) 2003: R. Dirven, R. Pörings (eds.), *Metaphor and Metonymy in Comparison and Contrast*, Berlin, New York: Mouton de Gruyter.
- Dojčinović-Nešić 1993: Biljana Dojčinović-Nešić, *Ginokritika: rod i proučavanje književnosti koju su pisale žene*, Beograd: Književno društvo "Sveti Sava".
- Dojčinović-Nešić 1996: Biljana Dojčinović-Nešić, „Ginokritika: istraživanja ženske književne tradicije“, *Ženske studije* br. 5/6.

- <<https://www.zenskestudie.edu.rs/izdavastvo/elektronska-izdanja/casopis-zenske-studije/zenske-studije-br-5-6/237-ginokritika-istraživanje-zenske-knjizevne-tradicije>> 15.02.2017.
- Dokulil 1962: Miloš Dokulil, *Tvoření slov v češtině 1: Teorie odvozování slov*. Praha: ČSAV.
- Dokulil 1967: Miloš Dokulil, *Tvoření slov v češtině 2: Odvozování podstatných jmen*. Praha: ČSAV.
- Doleschal 2015: Ursula Doleschal, „Gender in Slovenian“, in M. Hellinger and H. Motschenbacher (eds.), *Gender across Languages: The Linguistic Representation of Women and Men, Vol. IV*, Amsterdam: John Benjamins, 333–368.
- Doleschal, Schmid 2001: Ursula Doleschal, Sonja Schmid, „Doing Gender in Russian: Structure and Perspective“, in M. Hellinger and H. Bussmann (eds.), *Gender across Languages: The Linguistic Representation of Women and Men, Vol. I*, Amsterdam: John Benjamins, 253–282.
- Dolník 1978: Juraj Dolník, „Slovný význam a jeho explikácia“, *Jazykovedný časopis*, 29 (2), 112–122.
- Dolník 1990: Juraj Dolník, „Prístupy ku skúmaniu lexikálneho významu“, *Jazykovedný časopis*, 41 (1), 49–60.
- Dolník 1994: Juraj Dolník, „Prototypový prístup k lexikálnej jednotke“, *Studia Academica Slovaca*, 23, 58–66.
- Dolník 1995a: Juraj Dolník, „Preferenčný aspekt rečových aktov“, *Jazykovedný časopis*, 46 (1), 3–11.
- Dolník 1995b: Juraj Dolník, „Teória jazykovej prirodzenosti“, *Slovenská reč*, 60, 18–25.
- Dolník 2003: Juraj Dolník, *Lexiológia*, Bratislava: Univerzita Komenského.
- Dolník 2007: Juraj Dolník, „Orientácia v jazykovom priestore“, *Jazykovedný časopis*, 58 (1), 11–19.
- Dolník 2009: Juraj Dolník, *Všeobecná jazykoveda*. Bratislava: Veda.
- Dolník 2010: Juraj Dolník, *Jazyk – človek – kultúra*. Bratislava: Kalligram.
- Dolník 2012: Juraj Dolník, *Sila jazyka*, Bratislava: Kalligram.
- Dolník a kol. 2015: Juraj Dolník a kol., *Cudzosť, jazyk, spoločnosť*, Bratislava: Iris.
- Doruľa 1973: Ján Doruľa, „Slováci a ich reč“, *Jazykovedný časopis*, 24, 131–141.
- Dudeková a kol. 2011: Gabriela Dudeková a kol., *Na ceste k modernej žene: kapitoly z dejín rodových vzťahov na Slovensku*, Bratislava: Veda.
- Džagouz 2007: Anamari Džagouz, *Queer teorija: uvod*. Beograd, Centar za ženske studije i istraživanja roda, 2007.
- Đerić 2007: Gordana Đerić, „Polni stereotip u etničkom: prilog srpskoj imagologiji“, *Antropologija: časopis Centra za etnološka i antropološka istraživanja (CEAI) Filozofskog fakulteta Univerziteta u Beogradu*, 3, 49–69.
- Đurić, Ćirić 2014: Ljubica Đurić, Mladen Ćirić, „Metaforička i metonimijska konceptualizacija ljubavi u tekstovima turbofolk pesama ženskih izvođača“, u S. Gudurić, M. Stefanović (ur.), *Jezič i kulture u vremenu i prostoru IV/1*, Novi Sad: Filozofski fakultet.
- Eckert, McConnell-Ginet 2003: Penelope Eckert, Sally McConnell-Ginet, *Language and Gender*, Cambridge University Press, Cambridge.
- Eko 2004: Umberto Eko, *Metafora*, Beograd: Narodna knjiga, Alfa.
- Emantian 1995: Michele Emantian, „Metaphor and the expression of emotion: the value of cross-cultural perspectives“, *Metaphor and Symbolic Activity*, 10, 163–182.

- Entwistle 1966: Doris R. Entwistle, *Word Associations of Young Children*, Baltimore: John Hopkins Press.
- Erben 2009: Karel Jaromír Erben, *Slovanské bájesloví*, Praha: Etnologický ústav ČR.
- Erikson 1959: Erik H. Erikson, *Identity and the life cycle*, New York : International Universities Press.
- Evans 2007: Vyvyan Evans, *A Glossary of Cognitive Linguistics*, Edinburgh: Edinburgh University Press.
- Evans D. 1996: Dylan Evans, *An Introductory Dictionary of Lacanian Psychoanalysis*, London and New York: Routledge.
- Evans, Green 2006: Vyvyan Evans, Melanie Green, *Cognitive linguistics: an introduction*, Edinburgh: Edinburgh University Press.
- Ewing 2003: Lisa M. Ewing, *Dangerous Feminine Sexuality: Biblical Metaphors and Sexual Violence Against Women* (a thesis submitted in partial fulfillment of therequirement for the degree of Master of Humanities), Fairborn (Ohio): Wright State University.
- Fauconnier 1994: Gilles Fauconnier, *Mental spaces: Aspects of meaning construction in natural language*, Cambridge: Cambridge University Press.
- Fauconnier, Turner 2002: Gilles Fauconnier, Mark Turner, *The Way We Think: Conceptual Blending and The Mind's Hidden Complexities*, New York: Basic Books.
- Feldman 2006: Jerome Feldman, *From Molecule to Metaphor: A Neural Theory of Language*, Cambridge, MA: MIT Press.
- Filipović 2009: Jelena Filipović, „Rodno osetljive jezičke politike: teorijske postavke i metodološki postupci“, *Anali Filološkog fakulteta*, 21, 109–127.
- Filipović 2011: Jelena Filipović, „Rod i jezik“, u I. Milojević, S. Markov (ur.), *Uvod u rodne teorije*, Novi Sad: Mediterran publishing.
- Filipović-Kovačević 2010: Sonja Filipović-Kovačević, *Indirektna komunikacija u reklamama na engleskom i srpskom jeziku: kognitivno-lingvistički pristup* (doktorska disertacija), Novi Sad: Filozofski fakultet.
- Fillmore 1968: Charles J. Fillmore, „The case for case“, in E. Bach and R. Harms (eds.), *Universals in Linguistic Theory*, New York: Holt Rinehart and Winston, 1–88.
- Fillmore 1982: Charles J. Fillmore, „Frame semantics“, in The Linguistic Society of Korea (eds.), *Linguistics in the Morning Calm*, Seoul: Hanshin, 111–137.
- Fillmore et al. 1988: Charles J. Fillmore, Paul Kay, Mary Catherine O'Connor: „Regularity and Idiomaticity in Grammatical Constructions: The Case of Let Alone“, *Language*, 64(3), 501–538.
- Fillmore 1969: Charles J. Fillmore, „Types of lexical information“, K. Ferenc (ed.), *Studies in syntax and semantics*, Dordrecht: D. Reidel (Foundations of Language Supplementary Series, 10), 109–137.
- Freedman 2001: Jane Freedman, *Feminism*, Buckingham, Philadelphia: Open University Press.
- Frojd 2014: Sigmund Frojd, *O seksualnoj teoriji*, Beograd: Neven.
- Fromm 1989: Erich Fromm, *Umijeće ljubavi*, Zagreb, Beograd: Naprijed, Nolit.
- Fung 1983: Ju-lan Fung, *Istorija kineske filozofije*, Beograd: Nolit.
- Furdík 1977: Juraj Furdík, „Gramatický rod a zhoda v slovenčine a v maďarčine“, in: F. Sima (red.), *Z konfrontácie maďarčiny a slovenčiny*, Bratislava: Slovenské pedagogické nakladateľstvo, 21–59.
- Furdík 2004: Juraj Furdík, *Slovenská slovtvorba: teória, opis, cvičenia*, Prešov: Náuka.

- Gáliková 2011: Silvia Gáliková, „Metafora v kognitívnovednom modelovaní“, *World Literature Studies*, 3 (20), 3, 28–40.
- Geeraerts 2010: Dirk Geeraerts, *Theories of Lexical Semantics*, Oxford: Oxford University Press.
- Gerbran, Ševalije 2004: Alen Gerbran, Žan Ševalije, *Rečnik simbola: mitovi, snovi, običaji, postupci, oblici, likovi, boje, brojevi*. Novi Sad, Stylos, 2004.
- Gianitsová 2005: Lucia Gianitsová, „Morphological Analysis of the Slovak National Corpus“, in M. Šimková (ed.), *Insight into the Slovak and Czech Corpus Linguistics*, Bratislava: Veda, 166–178.
- Gibbs Jr., McCarrell 1990: Raymond W. Gibbs Jr., Nancy S. McCarrell, „Why boys will be boys and girls will be girls: Understanding colloquial tautologies“, *Journal of Psycholinguistic Research*, 19, 125–145.
- Goddard, Wierzbicka 2014: Cliff Goddard, Anna Wierzbicka, *Words and meanings: Lexical Semantics across Domains, Languages, and Cultures*, Oxford: Oxford University Press.
- Goldberg 1995: Adele E. Goldberg, *Constructions: a construction grammar approach to argument structure*, Chicago: The University of Chicago Press.
- Goldberg 2003: Adele E. Goldberg: „Constructions: a new theoretical approach to language“, *Trends in Cognitive Sciences*, 7 (5), 219–224.
- Goldberg 2006: Adele E. Goldberg, *Constructions at work: the nature of generalization in language*, Oxford : Oxford University Press.
- Goossens 1990: Louis Goossens, „Metaphonymy: the interaction of metaphor and metonymy in expressions for linguistic action“, *Cognitive Linguistics*, 1 (3), 323–342.
- Grady 1997a: Joseph Grady, *Foundations of meaning: Primary metaphors and primary scenes* (Ph.D. diss.), Berkeley: University of California.
- Grady 1997b: Joseph Grady, „THEORIES ARE BUILDINGS revisited“, *Cognitive Linguistics*, 8, 267–290.
- Grady 1999: Joseph Grady, „A typology of motivation for conceptual metaphor“, in R. Gibbs, G. Steen (eds.), *Metaphor in Cognitive Linguistics*, Amsterdam: John Benjamins, 79–100.
- Grady 2005: Joseph Grady, „Primary metaphors as inputs to conceptual integration“, *Journal of Pragmatics*, 37, 1595–1614.
- Grady 2008: Joseph Grady, „'Superschemas' and the grammar of metaphorical mappings“, in A. Tyler, Y. Kim, M. Takada, (eds.), *Language in the context of use: Discourse and cognitive approaches to language*, Berlin: Mouton de Gruyter, 339–360.
- Grady, Oakley, Coulson 1999: Joseph Grady, Todd Oakley, Seana Coulson, *Blending and Metaphor*, in R.W. Gibbs Jr., G.J. Steen (eds), *Metaphor in cognitive linguistics*, Amsterdam/Philadelphia: John Benjamins, 101–124.
- Graham 1986: Graham, Angus Charles, *Yin-Yang and the Nature of Correlative Thinking*, Singapore: The Institute of East Asian Philosophies.
- Grenoble 1999: Lenore A. Grenoble, „Gender and conversational management in Russian“, in M. H. Mills (ed.), *Slavic Gender Linguistics*, Amsterdam, Philadelphia: John Benjamins Publishing Company, 113–130.
- Grzegorzczkova 1998: Renata Grzegorzczkova, „O rozumieniu prototypu i stereotypu wewspółczesnych teoriach semantycznych“, w J. Anusiewicz, J. Bartmiński (red.), *Stereotyp jako przedmiot lingwistyki: teoria, metodologia, analizy*

- empiryczne*, Wrocław: Towarzystwo Przyjaciół Polonistyki Wrocławskiej, 109–115.
- Haste 1994: Helen Haste, *The Sexual Metaphor*, Cambridge: Harvard University Press.
- Heider 1972: Eleanor Heider, „Probabilities, sampling and ethnographic method: The case of Dani colour names“, *Man*, 7, 448–466.
- Heider, Oliver 1972: Eleanor Heider, Donald Olivier, „The structure of the color space for naming and memory in two languages“, *Cognitive Psychology*, 3, 337–354.
- Hellinger, Bussmann (eds.) 2001: M. Hellinger, H. Bussmann (eds.), *Gender Across Languages. The Linguistic Representation of Women and Men, Vol. I*, Amsterdam: John Benjamins.
- Hellinger, Bussmann (eds.) 2002: M. Hellinger, H. Bussmann (eds.), *Gender Across Languages. The Linguistic Representation of Women and Men, Vol. II*, Amsterdam: John Benjamins.
- Hellinger, Bussmann (eds.) 2003: M. Hellinger, H. Bussmann (eds.), *Gender Across Languages. The Linguistic Representation of Women and Men, Vol. III*, Amsterdam: John Benjamins.
- Hellinger, Bussmann 2001: Marlis Hellinger, Hadumod Bussmann, „Gender across languages: The linguistic representation of women and men“, in M. Hellinger, H. Bussmann (eds.), *Gender Across Languages. The Linguistic Representation of Women and Men, Vol. I*, Amsterdam: John Benjamins, 1–25.
- Hellinger, Motschenbacher (eds.) 2015: M. Hellinger, H. Motschenbacher (eds.), *Gender Across Languages. The Linguistic Representation of Women and Men, Vol. IV*, Amsterdam: John Benjamins.
- Hentschel 2003: Elke Hentschel, „The expression of gender in Serbian“, in M. Hellinger, H. Bussmann (eds.), *Gender Across Languages: The linguistic representation of women and men, Vol. III*, Amsterdam: John Benjamins, 287–309.
- Hines 1994: Caitlin Hines, „Let me call you sweetheart: The WOMAN AS DESSERT metaphor“, in M. Bucholtz, A. Liang, Anita, L. Sutton, C. Hines (edd.), *Cultural performances, Proceedings of the Third Women and Language Conference, April 8-10, 1994*, Berkeley: Berkeley Women and Language Group, University of California, 295–303.
- Hines 1996: Caitlin Hines, „What's So Easy about Pie?: The Lexicalization of a Metaphor“, in A. Goldberg (ed.), *Conceptual Structure, Discourse and Language*, Stanford: CSLI Publications, 189–200.
- Hines 1999: Caitlin Hines, „Rebaking the Pie: The WOMAN AS DESSERT metaphor“, in M. Bucholtz, A. C. Liang, L. A. Sutton (eds.), *Reinventing Identities: The Gendered Self in Discourse*, 145–162.
- Hoffmanová 1995: Jana Hoffmanová, „Feministická lingvistika?“, *Naše řeč*, 78 (2), 80–91.
- Horecký 1966: Ján Horecký, „Model gramatického rodu v západoslovenských jazykoch“, *Jazykovedný časopis*, 17 (1), 3–12.
- Horecký a kol. 1989: Ján Horecký, Klára Buzássyová, Ján Bosák a kol., *Dynamika slovnjej zásoby súčasnej slovenčiny*, Bratislava: Veda.
- Hunston 2011: Susan Hunston, *Corpus approaches to evaluation: phraseology and evaluative language*, New York: Routledge.

- Ivanová 2009: Martina Ivanová, „Status modálnych relátorov v slovenčine ako výsledok gramatikalizačných a degramatikalizačných procesov“, in M. Ivanová (ed.), *Aspektuálnosť a modálnosť v slovenčine*, Prešov: Univerzita v Prešove, 152–170.
- Ivić 1966: Milka Ivić, „Tipovi imeničkog roda u srpskohrvatskom književnom jeziku“, *Зборник за филологију и лингвистику*, 9, 41–47.
- Ivić 1983: Milka Ivić, *Lingvistički ogledi*, Beograd: Prosveta.
- Ivić 1995: Milka Ivić, *O zelenom konju: novi lingvistički ogledi*, Beograd: Biblioteka XX vek.
- Ivić 2001a: Milka Ivić, *Pravci u lingvistici 1*, Beograd: Biblioteka XX vek.
- Ivić 2001b: Milka Ivić, *Pravci u lingvistici 2*, Beograd: Biblioteka XX vek.
- Ivić 2002: Milka Ivić, *Red reči: lingvistički ogledi, četiri*, Beograd: Biblioteka XX vek.
- Ivić 2005: Milka Ivić, *O rečima: kognitivni, gramatički i kulturološki aspekti srpske leksike: lingvistički ogledi, pet*. Beograd: Biblioteka XX vek, Knjižara Krug.
- Ivić 2006: Milka Ivić, *Jezik o nama: lingvistički ogledi, šest*, Beograd: Biblioteka XX vek.
- Jackendoff [1983]1999: Ray Jackendoff, *Semantics and cognition*, Cambridge, MA: MIT Press.
- Jackendoff 1972: Ray Jackendoff, *Semantic interpretation in generative grammar*, Cambridge, MA: MIT Press.
- Jackendoff 1994: Ray Jackendoff, *Patterns in the Mind: Language and Human Nature*, New York: Harvester Wheatsheaf.
- Jackendoff 2007: Ray Jackendoff, *Language, consciousness, culture: essays on mental structure*, Cambridge, MA: MIT Press.
- Jäkel 1999: Olaf Jäkel, „Kant, Blumenberg, Weinrich: Some Forgotten Contributions to the Cognitive Theory of Metaphor“, in R. W. Gibbs and G. J. Steen (eds.), *Metaphor in cognitive linguistics: selected papers from the fifth International Cognitive Linguistics Conference, Amsterdam 1997*, Amsterdam, Philadelphia: John Benjamins, 9–28.
- Jakobson [1956] 2002: Roman Jakobson, „The metaphoric and metonymic poles“, in R. Dirven and R. Pörings (eds.), *Metaphor and Metonymy in Comparison and Contrast*, Berlin, New York: Mouton de Gruyter, 41–47.
- Jakobson 1985: Roman Jakobson, *Selected Writings VII: Contributions to Comparative Mythology Studies in Linguistics and Philology*, S. Rudy (ed.), Berlin: De Gruyter Mouton.
- Janda 1999: Laura A. Janda, „Whence virility? The rise of a new gender distinction in the history of Slavic“, in M. H. Mills (ed.), *Slavic Gender Linguistics*, Amsterdam, Philadelphia: John Benjamins Publishing Company, 201–228.
- Janda 2007: Laura A. Janda, „From Cognitive Linguistics to Cultural Linguistics“, *Slovo a smysl*, 4(8). <<http://slovoasmysl.ff.cuni.cz/node/222>>20.1.2016.
- Jang, Vilmot 1988: Majkl Jang, Piter Vilmot, „Razvoj simetrične porodice“, u A. Milić (ur.), *Rađanje moderne porodice: sociološka hrestomatija*, Beograd: Zavod za udžbenike i nastavna sredstva.
- Janočková 2014: Nicol Janočková, *Sloveso a zmysly – slovotvorba a vidotvorba*. Bratislava: Veda.
- Jędrzejko 1994: Ewa Jędrzejko, „Kobieta w przysłowiaach, aforyzmach i anegdotach polskich: konotacje i stereotypy“, in J. Anusiewicz, K. Handke, *Język i kultura 9. Płeć w języku i kulturze*. Wrocław: Wiedza o Kulturze, 159–170.

- Jespersen 1922: Otto Jespersen, *Language: Its Nature, Development and Origin*, London: Allen and Unwin.
- Johnson C. 1997: Christopher Johnson, „Metaphor vs. conflation in the acquisition of polysemy: the case of see“, in M.K.Hiraga, C. Sinha, S. Wilcox (eds.), *Cultural, Typological and Psychological Perspectives in Cognitive Linguistics*, Amsterdam, John Benjamins, 155–169.
- Johnson M. 1981: Mark Johnson, „Metaphor in the Philosophical Tradition“, in Johnson M. ed., *Philosophical Perspectives on Metaphor* (Minneapolis: University of Minnesota Press), 3–47.
- Johnson M. 1987: Mark Johnson, *The Body in the Mind: The Bodily Basis of Meaning, Imagination, and Reason*, Chicago, London: The University of Chicago Press.
- Jovanović, Otašević 2015: Dejana D. Jovanović, Đorđe Otašević, *Mali rečnik feminističkih termina*, Beograd: Alma.
- Jung 1978: Karl Gustav Jung, *Dinamika nesvesnog*, Novi Sad: Matica srpska.
- Kačala 2013: Ján Kačala, *Syntagmatický slovosled v slovenčine*, Martin: Vydavateľstvo Matice slovenskej.
- Kazík 2012: Miroslav Kazík, „Živé meno a rodová antroponomastika“, v M. Ološtiak (ed.), *Jednotlivé a všeobecné v onomastike*, Prešov: Prešovská univerzita.
- Kedron 2010: Katerina Kedron, *Genderové aspekty v jazyce (na príkladech běloruské, polské a české frazeologie)* (disertační práce), Brno: Ústav slavistiky, Filozofická fakulta, Masaryková univerzita.
- Kedron 2014: Katerina Kedron, *Genderové aspekty ve slovanské frazeologii (na materiálu běloruštiny, polštiny a češtiny)*, Praha: Karolinum.
- Kent, Rosanoff 1910: Grace Helen Kent, Aaron Joshua Rosanoff, „A study of association in insanity“, *Amer. J. Insanity*, 67, 37–96, 317–390.
- Kesselová a kol. 2013: Jana Kesselová a kol., *Spojky a spájacie prostriedky v slovenčine : synchrónia, diachrónia, ontogenéza*, Bratislava : Veda.
- Kiczková 2011a: Zuzana Kiczková, „Rod vo feministickom diskurze“, in Z. Kiczková, M. Szapuová (eds.), *Rodové štúdiá: súčasné diskusie, problémy a perspektívy*, Bratislava: Univerzita Komenského v Bratislave, 32–52.
- Kiczková 2011b: Zuzana Kiczková, „Moc rodových stereotypov“, in Z. Kiczková, M. Szapuová (eds.), *Rodové štúdiá: súčasné diskusie, problémy a perspektívy*, Bratislava: Univerzita Komenského v Bratislave, 122–140.
- Kilarski 2007: Marcin Kilarski, „On grammatical gender as an arbitrary and redundant category“, in K. Douglas (ed.), *History of linguistics 2005: Selected papers from the Tenth International Conference on the History of the Language Sciences (ICHOLS X), 1-5 September 2005, Urbana-Champaign, Illinois*, Amsterdam, Philadelphia: John Benjamins, 24–36.
- Kišjuhas 2015: Aleksej Kišjuhas, *Telesne, individualne i društvene dimenzije emocija: ka razvoju integrisane sociološke teorije (doktorska disertacija)*, Novi Sad: Filozofski fakultet.
- Klikovac 2000: Duška Klikovac, *Semantika predloga: studija iz kognitivne lingvistike*, Beograd: Filološki fakultet, Čigoja štampa.
- Klikovac 2004: Duška Klikovac, *Metafore u mišljenju i jeziku*, Beograd: Biblioteka XX vek.
- Kmecová 2016: Svetlana Kmecová, *Obraz ženy v slovenskej a slovinskej frazeológii* (dizertačná práca), Bratislava: Filozofická fakulta Univerzity Komenského.

- Kollár 1832: Ján Kollár, *Wyklad čili Přjmetky a vysvětliwky ku Sláwy dceře: s obrazy, s mappau ; a s Přjdwkem drobnějšjch básnj rozličného obsahu*, W Pešti tiskom Trattnera a Károliho.
- Komaromi 2016: Bojana Komaromi, *Sinestezijska metafora u pridevima u engleskom i srpskom jeziku: kognitivnolingvistički pristup* (doktorska disertacija), Novi Sad: Filozofski fakultet.
- Koniuszaniec, Błaszowska 2003: Gabriela Koniuszaniec, Hanka Błaszowska, „Language and gender in Polish“, in M. Hellinger and H. Bussmann (eds.), *Gender across Languages: The Linguistic Representation of Women and Men, Vol. III*, Amsterdam: John Benjamins, 259–286.
- Kosanović 2016: Milina Kosanović, *Pridevi koji označavaju emocije u engleskom i srpskom jeziku: kognitivnolingvistička analiza* (doktorska disertacija), Beograd: Filološki fakultet.
- Kostić, Mirković 1994: Aleksandar Kostić, Jelena Mirković, *Kognitivna nezavisnost leksičkih i morfoloških aspekata imenice*, Beograd: Filozofski fakultet.
- Kováčiková 2011: Monika Kováčiková, „Obraz muža a ženy v slovenskom paremiologickom fonde“, in: *ASPEKTin – feministický webzín* [online], uverejnené 27/07/2011. <http://aspekt.sk/content/aspektin/obraz-muza-zeny-v-slovenskom-paremiologickom-fonde>
- Kováčová 2014: Zuzana Kováčová, „Vřba, vřba, daj mi muža...´ alebo Obraz ženy v slovenskej frazeológii“, in E. Mrhačová, J. Muryc, U. Kolberová (eds.), *Parémie národů slovanských VII*, Ostrava: Ostravská univerzita, Filozofická fakulta, 25–32.
- Kováčová 2015: Zuzana Kováčová, *Jazyk a (po)rozumenie z aspektu kognitívnej lingvistiky*, Nitra: Univerzita Konštantína Filozofa.
- Kövecses 2003: Zoltán Kövecses, *Metaphor and Emotion Language, Culture, and Body in Human Feeling*, Cambridge: Cambridge University Press.
- Kövecses 2005: Zoltán Kövecses, *Metaphor in Culture: Universality and Variation*, New York and Cambridge: Cambridge University Press.
- Kövecses 2010: Zoltán Kövecses, *Metaphor: a Practical Introduction*, New York: Oxford University Press.
- Kráľ 1969: Ábel Kráľ, „Metodická a všeobecne fonetická problematika Atlasu slovenských hlások“, *Jazykovedný časopis*, 20 (2), 113–125.
- Kráľ 1971: Ábel Kráľ, „Pravopis, výslovnosť a ortoepická kodifikácia“, *Jazykovedný časopis*, 22 (2), 182–191.
- Krimer Gaborović 2011: Sanja Krimer Gaborović, *Semantička i tvorbená sintagmatika leksema kojima se imenuju boje u engleskom i srpskom jeziku: kognitivnolingvistički pristup* (doktorska disertacija), Novi Sad: Filozofski fakultet.
- Kron, Pavićević 2015: Laposava Kron, Olivera Pavićević, *Smrt Lolite, rađanje Lilit: ogleđ o adolescentnoj ženskoj seksualnosti*, Beograd: Institut za kriminološka i sociološka istraživanja.
- Krupa 1983: Viktor Krupa, „Jazykový model reality“, *Jazykovedný časopis*, 34 (1), 6–13.
- Krupa 1990: Viktor Krupa, *Metafora na rozhraní vedeckých disciplín*, Bratislava: Tatran.
- Krupa 1997: Viktor Krupa, „Podobnosť ako základ metafory“, *Jazykovedný časopis*, 48 (2), 81–88.

- Kuljić 2003: Todor Kuljić, „Postmoderna i istorija“, *Sociologija*, 45 (4), 289–302.
- Kyseľová, Ivanová 2013: Miroslava Kyseľová, Martina Ivanová, *Sloveso vo svelte kognitívnej gramatiky*, Prešov: Filozofická fakulta Prešovskej univerzity.
- Lábadyová 1998: Nora Lábadyová, „Žena je len vtedy dobrá, keď je bitá alebo Bitie ženy v reálnom živote a vo folklóre“, in H. Hlôšková, M. Leščák (eds.), *Žena z pohľadu etnológie*, Bratislava: Katedra etnológie Filozofickej fakulty Univerzity Komenského, 98–107.
- Labov 1972: William Labov, *Sociolinguistic Patterns*, Philadelphia: University of Pennsylvania Press.
- Labov 1973: William Labov, „The boundaries of words and their meanings“, in C. J. Bailey and R. Shuy (eds.), *New Ways of Analyzing Variation in English*, Washington DC: Georgetown Univ Press, 340–373.
- Lacan 1990: Jacques Lacan, *Television: A Challenge to the Psychoanalytic Establishment*, New York, London: W. W. Norton & Company.
- Lakoff G. 1973: George Lakoff, „Hedges: A Study In Meaning Criteria And The Logic Of Fuzzy Concepts“, *Journal of Philosophical Logic*, 2, 458–508.
- Lakoff G. 1986: George Lakoff, LAKOFF, George (1986), „Classifiers as a Reflection of Mind“, in C. Craig (ed.), *Noun Classes and Categorization*, Amsterdam, Philadelphia: Benjamins, 13–51.
- Lakoff G. 1987: George Lakoff, *Women, fire and dangerous things*, Chicago: University of Chicago Press.
- Lakoff G. 1993: George Lakoff, „The contemporary theory of metaphor“, in A. Ortony (ed.), *Metaphor and Thought*, Cambridge: Cambridge University Press, 202–251.
- Lakoff G. 2008: George Lakoff, *The Political Mind: A Cognitive Scientist's Guide to Your Brain and Its Politics*, New York: Pinguin Books.
- Lakoff G., Johnson M. [1980] 2003: George Lakoff, Mark Johnson, *Metaphors we live by*, Chicago – London: The University of Chicago Press.
- Lakoff G., Johnson M. 1999: George Lakoff, Mark Johnson, *Philosophy in the Flesh: the Embodied Mind and its Challenge to Western Thought*, New York: Basic Books.
- Lakoff G., Turner 1989: George Lakoff, Mark Turner, *More than Cool Reason: A Field Guide to Poetic Metaphor*, Chicago, London: The University of Chicago Press.
- Lakoff R. 1973: Robin Lakoff, „Language and Woman's Place“, *Language in Society*, 2 (1), 45–80.
- Lakoff R. 1975: Robin Lakoff, *Language and Woman's Place*, New York: Harper and Row.
- Langacker 1981: Ronald W. Langacker, „The integration of grammar and grammatical change“, *Indian Linguistics*, 42, 82–135.
- Langacker 1982: Ronald W. Langacker, „Space grammar, analysability, and the English passive“, *Language*, 58, 22–80.
- Langacker 1987: Ronald W. Langacker, *Foundations of Cognitive Grammar. Vol. 1: Theoretical Prerequisites*. Stanford: Stanford University Press.
- Langacker 1991: Ronald W. Langacker, *Foundations of Cognitive Grammar. Vol. 2: Descriptive Application*, Stanford: Stanford University Press.
- Langacker 2008: Ronald Langacker, *Cognitive Grammar: A Basic Introduction*, New York: Oxford University Press.
- Lipka 1992: Leonhard Lipka, *An Outline of English Lexicology: Lexical Structure, Word Semantics, and Word-Formation*, Tübingen: Niemeyer.

- Lippmann 1998: Walter Lippmann, *Public Opinion*, New Brunswick, London: Transaction Publishers.
- Lomas 2018: Tim Lomas, „The flavours of love: A cross-cultural lexical analysis“, *Journal for the Theory of Social Behaviour*, 48, 134–152.
- Marković, Gvozdenović 2004: Slobodan Marković, Vasilije Gvozdenović, „Mikrogenetička analiza percepcije ahromatskih površina“, *Psihologija*, 37 (4), 397–414.
- Maršálová 1972: Libuša Maršálová, *Slovno-asociačné normy I*. Bratislava: Univerzita Komenského.
- Maršálová 1974: Libuša Maršálová, *Slovno-asociačné normy II*. Bratislava: Univerzita Komenského.
- Matsumoto (ed.) 2009: D. Matsumoto (ed.), *The Cambridge Dictionary of Psychology*, New York: Cambridge University Press.
- Mauthner 1913: Fritz Mauthner, *Der letzte Tod des Gautama Buddha*, München, Leipzig: Müller.
- McConnell-Ginet 1988: Sally McConnell-Ginet, „Language and gender“, in F. J. Newmeyer (ed.), *Linguistics: The Cambridge Survey vol. 4*, Cambridge: CUP, 75–99.
- Micháľková 2009: Marcela Micháľková, *Gender Asymmetries in Slovak Personal Nouns* (doctoral dissertation), Ohio State University.
- Micháľková 2014: Marcela Micháľková, „Taxonómia rodových asymetrií v slovenčine“, v J. Kesselová, M. Imrichová, M. Ološtiak (ed.), *Registre jazyka a jazykovedy (II): na počesť Daniely Slančovej*, Prešov: Filozofická fakulta Prešovskej univerzity v Prešove, 317–322.
- Miko 1962: František Miko, *Rod, číslo a pád podstatných mien*. Bratislava: Vydavateľstvo Slovenskej akadémie vied.
- Mikulková 2011: Eva Mikulková, *Jazykový obraz ženy v hovorové slovinštine* (magisterská diplomová práca), Brno: Masarykova univerzita, Filozofická fakulta.
- Miller 1993: George Miller, „Images and models, similes and metaphors“, in A. Ortony (ed.), *Metaphor and thought*, Cambridge: Cambridge University Press, 357–400.
- Mills (ed.) 1999: M. H. Mills (ed.), *Slavic Gender Linguistics*, Amsterdam and Philadelphia: John Benjamins Publishing Company.
- Mills 1999: Margaret H. Mills, „‘Teacher talk’ in the Russian and American classroom: Dominance and cultural framing“, in M. H. Mills (ed.), *Slavic Gender Linguistics*, Amsterdam, Philadelphia: John Benjamins Publishing Company, 131–152.
- Minsky 1975: Marvin Minsky, „A framework for representing knowledge“, in P. H. Winston (ed.), *The Psychology of computer vision*, New York: McGraw-Hill, 211–277.
- Mitić 2014: Petra Mitić, *Jezik, rod, razlika: konstrukcija/dekonstrukcija identiteta u (post)feminističkoj teoriji* (doktorska disertacija), Niš: Filozofski fakultet.
- Mlacek et al. 1995: Jozef Mlacek et al., *Frazeologická terminológia*. <http://www.juls.savba.sk/ediela/frazeologicka_terminologia/> 12.01.2015.
- Modebadze 2013: Irine Modebadze, „The National Language Image of the World and the Processes of Cultural Globalization“, *Socialinių mokslų studijos*, 5 (1), 101–109.

- Moi 1989: Teril Moi, „Feminist, Female, Feminine“, in C. Belsey and J. Moore (eds.), *The Feminist Reader: Essays in Gender and the Politics of Literary Criticism*, New York: Basil Blackwell, 117–132.
- Molnár Satinská, Valentová (ed.) 2016: L. Molnár Satinská, I. Valentová (ed.), *Prechýľovanie: áno – nie?*, Bratislava: Veda.
- Montashery 2013: Iraj Montashery, „Figurative Construction of Gender through Metaphor and Metonymy“, *Advances in English Linguistics*, 2 (1), 105–109.
- Mošaťová 2010: Michaela Mošaťová, „Opozičný homomorfizmus v morfológickom systéme“, J. Doník (ed.), *Morfologické aspekty súčasnej slovenčiny*, Bratislava: Veda, 11–65.
- Motschenbacher 2010: Heiko Motschenbacher, *Language, Gender and Sexual Identity: poststructuralist perspectives*, Amsterdam: John Benjamins.
- Motschenbacher, Weikert 2015: Heiko Motschenbacher, Marija Weikert, „Structural gender trouble in Croatian“, in M. Hellinger, H. Motschenbacher (eds.), *Gender Across Languages: The linguistic representation of women and men, Vol. IV*, Amsterdam: John Benjamins, 49–96.
- Mozdzierz 1999: Barbara M. Mozdierz, „The rule of feminization in Russian“, in M. H. Mills (ed.), *Slavic Gender Linguistics*, Amsterdam, Philadelphia: John Benjamins Publishing Company, 165–182.
- Murashova, Pravikova 2014: Ludmila P. Murashova, Ludmila V. Pravikova, „Erotization as the basis of female metaphor in the English language“, *Language and Culture*, 4 (28), 89–98.
- Murashova, Pravikova 2016: Ludmila P. Murashova, Ludmila V. Pravikova, „Critical analysis of gender studies in foreign linguistics“, *Language and culture*, 1, 24–31.
- Nábělková 1993: Mira Nábělková, *Vzťahové adjektíva v slovenčine (Funkčno-sémantická analýza desubstantívnych derivátov)*, Bratislava: Veda.
- Narayanan 1997: Srinii Narayanan, *Embodiment in language understanding: Sensory-motor representations for metaphoric reasoning about event descriptions* (doctoral dissertation), Berkeley: University of California.
- Nissen 2002: Uwe K. Nissen, „Gender in Spanish: Tradition and Innovation“, in M. Hellinger, H. Bussmann (eds.), *Gender across Languages: The Linguistic Representation of Women and Men*, Amsterdam: John Benjamins, 251–279.
- Ognjenović 2011: Predrag Ognjenović, *Psihologija opažanja*, Beograd: Zavod za udžbenike.
- Ološtiak, Gianitsová-Ološtiaková 2007: Martin Ološtiak, Lucia Gianitsová-Ološtiaková, *Deklinácia prevzatých substantív v slovenčine*, Prešov: Filozofická fakulta Prešovskej univerzity.
- Ološtiak, Ivanová 2013: Martin Ološtiak, Martina Ivanová, *Kapitoly z lexikológie : lexikálna syntagmatika a viacslovné pomenovania*, Prešov: Prešovská univerzita, Filozofická fakulta.
- Orgoňová, Bohunická 2011: Oľga Orgoňová, Alena Bohunická, *Lexikológia slovenčiny: učebné texty a cvičenia*, Bratislava: Stimul.
- Ortony 1993: Andrew Ortony, „The role of similarity in similes and metaphors“, in A. Ortony (ed.), *Metaphor and thought*, Cambridge: Cambridge University Press, 342–356.
- Palermo, Jenkins 1964: David S. Palermo, James J. Jenkins, *Word Association Norms: Grade School Through College*, Minneapolis: University of Minnesota Press.

- Paletschek 2001: Sylvia Paletschek, „Kinder – Küche – Kirche“, in E. Francois, H. Schulze (Hg.), *Deutsche Erinnerungsorte*, Bd. 2, München, 419–433.
- Panther, Radden (eds.) 1999: K. Panther, G. Radden (eds.), *Metonymy in language and thought*, Amsterdam: John Benjamins.
- Papić 1993: Žarana Papić, „Bivša muškost i ženskost bivših građana bivše Jugoslavije“, *Sociološki pregled*, 1–4, 79–88.
- Papić 1997: Žarana Papić, *Polnost i kultura: telo i znanje u socijalnoj antropologiji*. Beograd: Biblioteka XX vek.
- Paunović Rodić 2014a: Stefana Paunović Rodić, „Rodovost' v asociacioných slovníkoch slovenského a srbského jazyka“, in M. Dobříková, M. Vojtech (red.) *Zborník Filozofickej fakulty Univerzity Komenského: Philologica LXXIII*, Bratislava: Univerzita Komenského, 275–281.
- Paunović Rodić 2014b: Stefana Paunović Rodić, „Podstatné mená pomenúvajúce osobu ženského pohlavia vzhľadom na vek v slovenčine a srbcine“, v O. Orgoňová, K. Muziková, Z. Popovičová Sedláčková (eds.), *Jazyk a jazykoveda v interpretácii*, Bratislava: Univerzita Komenského.
- Peco 1995: Asim Peco „Višeznačnost izvedenica sufiksom -uša u srpskohrvatskom jeziku“, *Зборник Матице српске за филологију и лингвистику*, 38 (2), 149–156.
- Pekaríková 2010: Katarína Pekaríková, „Prototypový význam slovenských gramatikalizovaných modálnych slovies“, *Slavica Slovaca*, 45 (1), 43–51.
- Perović 2009: Slavica Perović, *Jezik u akciji*, Podgorica: CID, Institut za strane jezike.
- Piper 1982: Predrag Piper, *Zamienički prilozi u ruskom, poljskom i srpskohrvatskom jeziku* (doktorska disertacija), Novi Sad: Filozofski fakultet.
- Piper 1983: Predrag Piper, *Zamienički prilozi (gramatički status i semantički tipovi)*, Novi Sad: Institut za strane jezike i književnosti Filozofskog fakulteta.
- Piper 1997: Predrag Piper, *Jezik i prostor*, Beograd: Čigoja štampa, Biblioteka XX vek.
- Podracká 2002: Dana Podracká, *Jazyky z draka. Mytológia slovenských rozprávok*, Martin: Matica slovenská.
- Polčicová 2006: Mária Polčicová, *Modely a metafory v odbornom ekonomickom jazyku*, Banská Bystrica: Ekonomická fakulta, Univerzita Mateja Bela.
- Polovina V. 1996: Vesna Polovina, *Prilozi za kognitivnu lingvistiku*, Beograd: Filološki fakultet.
- Polovina N. 2010: Nina Polovina, *Lingvistički pristup konceptu žene*, Beograd: Zadužbina Andrejević.
- Posner 1986: Michael Posner, „Empirical studies of prototypes“, in C. Craig (ed.), *Noun Classes and Categorization*, Philadelphia: John Benjamins: 53–61.
- Považaj 1983: Matej Považaj, „Tvorenje ženských priezvisk v spisovnej slovenčine“, *Kultúra slova*, 17 (8), 267–273.
- Prčić 2008: Tvrtko Prčić, *Novi transkripcioni rečnik engleskih ličnih imena*, Novi Sad: Zmaj.
- Prodanović 2014: Marijana M. Prodanović, *Kontrastivna analiza sredstava za ublažavanje govornih činova koji ugrožavaju obraz sagovornika u engleskom i srpskom jeziku* (doktorska disertacija), Beograd: Filološki fakultet.
- Prodanović Stankić 2008: Diana Prodanović Stankić, *Životinje u posloviceama na engleskom i srpskom jeziku*, Beograd: Zadužbina Andrejević.

- Prodanović Stankić 2013: Diana Prodanović Stankić, *Jezički i vanjezički aspekti verbalnog humora u engleskom i srpskom jeziku na primeru filmskih i televizijskih dijaloga: kognitivni pristup* (doktorska disertacija), Novi Sad: Filozofski fakultet.
- Putnam 1975: Hillary Putnam, „The meaning of 'meaning'“, *Minnesota Studies in the Philosophy of Science*, 7, 131–193.
- Pycia 2011: Paulina Pycia, *Pleć a język*, Katowice: Uniwersytet Śląski.
- Quine 1953: Willard V. O. Quine, *From a Logical Point of View*, Harvard: Harvard University Press.
- Quine 1960: Willard V. O. Quine, *Word and Object*, Cambridge, MA: MIT Press.
- Radić-Bojanić 2010: Biljana Radić-Bojanić, *Primena pojmovne metafore u usvajanju vokabulara engleskog jezika kao stranog*, Novi Sad: Filozofski fakultet.
- Radulović 2009: Lidija Radulović, *Pol/rod i religija: konstrukcija roda u narodnoj religiji Srba*, Beograd: Filozofski fakultet.
- Rakić 2014: Jelena M. Rakić, *Kulturološki aspekti konceptualizacije prototipičnih emocija u engleskom jeziku* (doktorska disertacija), Beograd: Filološki fakultet.
- Rasulić 2004: Katarina Rasulić, *Jezič i Rasulić 2004 prostorno iskustvo: konceptualizacija vertikalne dimenzije u engleskom i srpskohrvatskom jeziku*, Beograd: Filološki fakultet.
- Rasulić 2010: Katarina Rasulić, „Aspekti metonimije u jeziku i mišljenju“, *Theoria: časopis Filozofskog društva Srbije*, 53 (3), 48–70.
- Rezanova et al. 2015: Zoya I. Rezanova, „Gender-marked Metaphors: Influence of Grammatical Gender and Animateness on Referential Choice of Metaphorical Name of the Person in the Russian Language“, *Procedia - Social and Behavioral Sciences*, 154, 280–285.
- Rezanova, Khlebnikova 2015: Zoya I. Rezanova, Anastasiya L. Khlebnikova, „Gender Metaphors in Russian and English Linguocultures: a Comparative Study“, *Procedia – Social and Behavioral Sciences*, 215, 273–278.
- Ricer 2009: Džordž Ricer, *Savremena sociološka teorija i njeni klasični korijeni*, Beograd: Službeni glasnik.
- Ristivojević-Rajković 2013: Nataša Ristivojević-Rajković, „Metaforička konceptualizacija mirisa : analiza glagola olfaktorne percepcije“, u B. Половина и J. Вучо (ур.), *Савремени токови у лингвистичким истраживањима*, 1, Beograd: Филолошки факултет, 439–454.
- Rollinger, Ierna 2016: Robin Rollinger, Carlo Ierna, „Christian von Ehrenfels“, in E. N. Zalta (ed.), *The Stanford Encyclopedia of Philosophy*, Stanford University: Metaphysics Research Lab. <<https://plato.stanford.edu/archives/fall2015/entries/ehrenfels/>> 26.02.2017.
- Rosch 1973: Elenor Rosch, „Natural categories“, *Cognitive Psychology*, 4 (3), 328–350.
- Rosch 1975a: Elenor Rosch, „Cognitive representations of semantic categories“, *Journal of Experimental Psychology: General*, 104, 192–233.
- Rosch 1975b: Elenor Rosch, „Cognitive Reference Points“, *Cognitive Psychology*, 7, 532–547.
- Rosch 1976: Elenor Rosch, „Basic objects in natural Categories“, *Cognitive Psychology*, 8, 382–439.
- Rosch 1978: Elenor Rosch, „Principles of categorization“, in E. Rosch and B. Lloyd (eds.), *Cognition and categorization*, Hillsdale, New Jersey: Erlbaum, 27–48.
- Rosch, Mervis 1975: Elenor Rosch, Carolyn Mervis, „Family resemblances: Studies in the internal structure of categories“, *Cognitive Psychology*, 7, 573–605.

- Rybár et al. 2005: Ján Rybár et al., *Jazyk a kognícia*, Bratislava: Kalligram.
- Sailer 1810: Johann Sailer, *Die weisheit auf der gasse: oder Sinn und geist deutscher sprichwörter*, Augsburg: Veith und Rieger.
- Sapir 1915: Edward Sapir, *Abnormal Types of Speech in Nootka*, Ottawa: Government Printing Burbau.
- Sapir 1970: Edward Sapir, *Selected Writings in Language, Culture and Personality*, Berkley: University of California Press.
- Satinský 2002: Július Satinský, *Čučoriedkareň 1*, Bratislava: Ikar.
- Satinský 2003: Július Satinský, *Čučoriedkareň 2*, Bratislava: Ikar.
- Savić 1995: Svenka Savić, „Jezik i pol (I): istraživanja u svetu“, *Ženske studije*, 1, <<http://www.zenskestudie.edu.rs/izdavastvo/elektronska-izdanja/casopis-zenske-studije/zenske-studije-br-1/279-jezik-i-pol-i>>. 25.01.2017.
- Savić 2004: Svenka Savić, *Žena sakrivena jezikom medija : kodeks neseksističke upotrebe jezika*, Novi Sad: Futura publikacije.
- Savić 2009: Svenka Savić, „Uputstva za standardizaciju rodno osetljivog jezika“, u T. Bečanović, R. Glušica, M. Ivanović (org.), *Njegoševi dani*, Nikšić: Filozofski fakultet.
- Savić i dr. 2009: Svenka Savić i dr., *Rod i jezik*, Novi Sad: Futura publikacije, Ženske studije i istraživanja.
- Schneider 2004: David Schneider, *The psychology of stereotyping*, New York, London: The Guilford Press.
- Searle 1993: John Searle, „Metaphor“, in A. Ortony (ed.), *Metaphor and thought*, Cambridge: Cambridge University Press, 83–111.
- Sera et al. 2002: Maria D. Sera et al, „When Language Affects Cognition and when it Does not: An Analysis of Grammatical Gender and Classification“, *Journal of Experimental Psychology, General*, 131 (3), 377–397.
- Seto 1999: Ken-ichi Seto, „Distinguishing Metonymy from Synecdoche“, in K. U. Pather, G. Radden (eds.), *Metonymy in Language and Thought*, Amsterdam, Philadelphia. John Benjamins.
- Sharonov 1999: Igor Sharonov, „Speaker, gender, and the choice of 'communicatives' in Russian“, in M. H. Mills (ed.), *Slavic Gender Linguistics*, Amsterdam, Philadelphia: John Benjamins Publishing Company, 153–164.
- Showalter 1977: Elaine Showalter, *A literature of their own: British women novelists from Brontë to Lessing*, Princeton, N.J.: Princeton University Press.
- Smatana 2013: Miloslav Smatana, „Ako chutí mlieko“, *Kultúra slova*, 47 (5), 291–300.
- Soble (ed.) 2005: A. Soble (ed.), *Sex from Plato to Paglia: A Philosophical Encyclopedia*, A–L, Westport, Conn.: Greenwood Press.
- Soble (ed.) 2006: A. Soble (ed.), *Sex from Plato to Paglia: A Philosophical Encyclopedia*, M–Z, Westport, Conn.: Greenwood Press.
- Sokolová 2003: Jana Sokolová, *Sémantika kvalifikačných adjektív*, Nitra: Univerzita Konštantína Filozofa, Filozofická fakulta.
- Sokolová 2007: Miloslava Sokolová, *Nový deklinačný systém slovenských substantív*, Prešov: Filozofická fakulta Prešovskej univerzity v Prešove.
- Sonkova 1999: Jitka Sonkova, „Gender-based results of a quantitative analysis of spoken Czech: Contribution to the Czech national corpus“, in M. H. Mills (ed.), *Slavic Gender Linguistics*, Amsterdam, Philadelphia: John Benjamins Publishing Company, 183–200.

- Stanojević 2008: Mateusz-Milan Stanojević, *Dijakronijska varijacija u metaforičkim modelima: razrada metodologije* (doktorska disertacija), Zadar: Sveučilište u Zadru.
- Stern 1995: Daniel N. Stern, *The Motherhood Constellation: A Unified View of Parent-Infant Psychotherapy*, New York: Basic Books.
- Sternberg 1986: Robert J. Sternberg, „A Triangular Theory of Love“, *Psychological Review*, 93 (2), 119–135.
- Stets, Burke 2000: Jan Stets, Peter Burke, „Femininity/Masculinity“, in E. F. Borgatta, R. J. V. Montgomery (eds.), *Encyclopedia of Sociology (revised edition)*, New York: Macmillan, 997–1005.
- Stojanović 2014: Dragana Stojanović, „Ženskost u polju: prilog analizi ženske pozicije u falogocentričnim okvirima jezika i pisma“, *Temida : časopis o viktimizaciji, ljudskim pravima i rodu*, 17 (3), 69–85.
- Stoller 1968: Robert Stoller, *Sex and Gender: On the Development of Masculinity and Femininity*, New York City: Science House.
- Stránská 2011: Eva Stránská, *Genderové diference v mluveném a psaném projevu žáků základní školy jako aktuální problém současné pedagogiky* (disertační práce), Olomouc: Univerzita Peleckého v Olomouci, Pedagogická fakulta.
- Szabó 2012: Miloslav Szabó, „'Duch mlčí, len surové mäso vyvádza.' Protižidovské stereotypy v ideológii Svetozára Hurbana-Vajanského“, *Forum historiae 2: Etnické stereotypy v historickom výskume*. <<http://forumhistoriae.sk/casopis>> 05.02.2016.
- Šarčević 2008: Predrag Šarčević, *Virdžine: konstruisanje rodnog identiteta* (magistarska teza), Beograd: Filozofski fakultet.
- Ščuka 2014: Nuša Ščuka, „Jezik in spol: ženska poimenovanja v slovenščini“, *Jezikoslovni zapiski*, 20 (2), 79–88.
- Šimeková 2009: Júlia Šimeková, *Analýza štruktúry významov skúseností žien v klimaktériu pomocou metódy Meaning Constitution Analysis* (diplomová práca), Brno: Filozofická fakulta, Psychologický ústav.
- Šipka 2006: Danko Šipka, *Osnovi leksikologije i srodnih disciplina*, Novi Sad: Matica srpska.
- Škvareninová 1996: Oľga Škvareninová, „Špecifiká v reči mužov a žien“, in S. Ondrejovič (zost.), *Sociolinguistica Slovaca 2: Sociolingvistika a areálová lingvistika*, Bratislava: Veda, 40–44.
- Šujanský 1892: František Šujanský, „Krátke poznámky“, *Slovenské pohľady*, 12/3, 172–175.
- Talmy 1972: Leonard Talmy, *Semantic structures in English and Atsugewi* (Ph.D. dissertation), Berkeley: Department of Linguistics, University of California.
- Talmy 2000: Leonard Talmy, *Toward a cognitive semantics Vol. 1: Concept structuring systems*, Cambridge: The MIT Press.
- Tambor 2008: Jolanda Tambor, „Stereotyp i prototyp – znaczenia terminów“, *Postscriptum Polonistyczne*, 1 (1), 23–29.
- Tannen 1990: Deborah Tannen, *You just don't understand: Women and men in conversation*, New York: Morrow.
- Taylor 2008: John R. Taylor, „Prototypes in cognitive linguistics“, in: P. Robinson, N. C. Ellis (eds.), *Handbook of Cognitive Linguistics and Second Language Acquisition*, New York, London: Routledge, 39–65.

- TLKS: *Elektronická encyklopédia: Tradičná ľudová kultúra Slovenska slovom a obrazom*, <<https://www.ludovakultura.sk/encyklopedia/>> 13.08.2017.
- Todorović 2008: Dejan Todorović, *Metodologija psiholoških istraživanja*, Beograd: Centar za primenjenu psihologiju.
- Trebješanin 2001: Žarko Trebješanin, *Rečnik psihologije*, Beograd: Stubovi kulture.
- Trebješanin 2011: Žarko Trebješanin, *Rečnik Jungovih pojmova i simbola*, Beograd: Zavod za udžbenike, HESPERIAedu.
- Trudgill 1972: Peter Trudgill, „Sex, covert prestige, and linguistic change in the urban British English of Norwich“, *Language in Society*, 1 (2), 179–195.
- Urbancová 2010: Lujza Urbancová, „Rodovo citlivá slovenčina – súčasný stav, možnosti jej tvorby a využitia“, in J. Klincková (ed.), *Odkazy a výzvy modernej jazykovej komunikácie. Zborník príspevkov zo 7. medzinárodnej vedeckej konferencie konanej 23. – 24. 09. 2009 v Banskej Bystrici*, Banská Bystrica: Univerzita Mateja Bela, 558–569.
- Urtz 1999: Bernadette J. Urtz, „Gender, iconicity, and agreement in Russian“, in M. H. Mills (ed.), *Slavic Gender Linguistics*, Amsterdam, Philadelphia: John Benjamins Publishing Company, 27–38.
- Utvíč 2013: Miloš Utvíč, *Izgradnja referentnog korpusa savremenog srpskog jezika* (doktorska disertacija), Beograd: Filološki fakultet.
- Uzelac 2003a: Milan Uzelac, *Istorija filozofije I: istorija filozofije do Dekarta*, Vršac: 2003a. <http://www.uzelac.eu/Knjige/5_MilanUzelac_Istorija_filozofije_I.pdf> 26.03.2017.
- Uzelac 2003b: Milan Uzelac, *Istorija filozofije II: istorija filozofije od Dekarta do Eugena Finka*, Vršac: 2003b. <http://www.uzelac.eu/Knjige/6_MilanUzelac_Istorija_filozofije_II.pdf> 26.03.2017.
- Valdrová 1997: Jana Valdrová, „K české genderové lingvistice“, *Naše řeč*, 80(2), 87–91.
- Valdrová 1998: Jana Valdrová, *Kontrastivní genderová lingvistika: téma zviditelnění ženy v současném německém a českém světě* (disertační práce), Brno: Filozofická fakulta Masarykovy Univerzity.
- Valdrová 2006: Jana Valdrová, *Gender a společnost*. Ústí nad Labem: Univerzita J. E. Purkyně.
- Valentová 2013: Iveta Valentová, „Kde sa vzalo prechýľovanie priezvisk?“, *Kultúra slova*, 47 (5), 261–281.
- Vaňko (ed.) 2014: J. Vaňko (ed.), *Obraz človeka v jazyku*, Nitra: Univerzita Konštantína Filozofa.
- Vaňková et al. 2005: Irena Vaňková, *Co na srdci, to na jazyku: kapitoly z kognitivní lingvistiky*, Praha: Karolinum.
- Vasiljev 1990: Spasoje Vasiljev, *Mitologija drevnih Slovena*, Beograd: Dečija knjiga.
- Vico 1982: Giambattista Vico, *Načela nove znanosti: o zajedničkoj prirodi nacija*, Zagreb: Naprijed.
- Višnjić 2016: Jelena Višnjić, *Rodna analiza teksta u online štampanim medijima u Srbiji* (doktorska disertacija), Novi Sad: Asocijacija centara za interdisciplinarne i multidisciplinarne studije i istraživanja – ACIMSI centar za rodne studije.
- Vorf 1979: Bendžamin Li Vorf, *Jezik, misao i stvarnost*, Beograd: BIGZ.

- Vučković 2006: Petar Vučković, *Ogledi iz kognitivne lingvistike*, Beograd: Multidisciplinarni centar za podsticanje integracionih procesa i harmonizaciju prava.
- Vučković 2014: Petar Vučković, *Značenje i pažnja*, Beograd: Svet knjige, Multidisciplinarni centar za podsticanje integracionih procesa i harmonizaciju prava.
- Vujić 2016: Jelena Vujić, *Konstrukcije teme*, Beograd: Filološki fakultet.
- Warren 2006: Beatrice Warren, *Referential Metonymy*, Publications of the Royal Society of Letters at Lund. Lund, Sweden: Almqvist & Wiksell International.
- Welter 1966: Barbara Welter, „The Cult of True Womanhood 1820-1860“, *American Quarterly*, 18/2, 1, 151–174.
- Whorf 1956: Benjamin Lee Whorf, *Language, thought, and reality: selected writings*, Cambridge: Technology Press of Massachusetts Institute of Technology.
- Wierzbicka 1972: Anna Wierzbicka, *Semantic Primitives*, Frankfurt: Athenäum.
- Wierzbicka 1978: Anna Wierzbicka, „Sapir a współczesne językoznawstwo“, in E. Sapir, *Kultura, Język, Osobowość*, Warszawa: PIW, 5–31.
- Wierzbicka 1980: Anna Wierzbicka, *Lingua Mentalis: The semantics of natural language*, Sydney: Academic Press.
- Wierzbicka 1988: Anna Wierzbicka, *The Semantics of Grammar*, Amsterdam, Philadelphia: John Benjamins.
- Wierzbicka 1992: Anna Wierzbicka, *Semantics, culture, and cognition: universal human concepts in culture-specific configurations*, New York, Oxford: Oxford University Press.
- Wierzbicka 1999: Anna Wierzbicka, *Emotions Across Languages and Cultures: Diversity and Universals*, Cambridge: Cambridge University Press.
- Wierzbicka 2002: Anna Wierzbicka, „Russian Cultural Scripts: The Theory of Cultural Scripts and its Application“, *Ethos*, 30(4), 401–432.
- Wierzbicka 2003: Anna Wierzbicka, *Cross-Cultural Pragmatics: The Semantics of Human Interaction*, Berlin, New York: Mouton de Gruyter.
- Wierzbicka 2006: Anna Wierzbicka, *English: Meaning and Culture*, Oxford, New York: Oxford University Press.
- Wilson M. 2002: Margaret Wilson, „Six views of embodied cognition“, *Psychonomic Bulletin & Review*, 9 (4), 625–636.
- Wilson R., Keil (eds.) 1999: Robert A. Wilson, Frank C. Keil (eds.), *The MIT Encyclopedia of the Cognitive Sciences*, Cambridge: The MIT Press.
- Wittgenstein 1953: Ludwig Wittgenstein, *Philosophical investigations*, Oxford: Blackwell.
- Witting 1993: Monique Witting, „One is not born a woman“, in H. Abelove, M. Aina Barale, D. M. Halperin (eds.), *The Lesbian and Gay Studies Reader*, New York: Routledge, 103–109.
- Yokoyama 1999: Olga T. Yokoyama, „Gender linguistic analysis of Russian children's literature“, in M. H. Mills (ed.), *Slavic Gender Linguistics*, Amsterdam, Philadelphia: John Benjamins Publishing Company, 57–84.
- Zaitseva 1999: Valentina Zaitseva, „Referential knowledge in discourse: Interpretation of {I, You} in male and female speech“, in M. H. Mills (ed.), *Slavic Gender Linguistics*, Amsterdam, Philadelphia: John Benjamins Publishing Company, 1–26.

- Zajonc 1998: Juraj Zajonc, „Strigy, bosorky, bohynea iné ženy, ktoré vedia“, in H. Hlôšková, M. Leščák (eds.), *Žena z pohľadu etnológie*, Bratislava: Katedra etnológie Filozofickej fakulty Univerzity Komenského, 37–47.
- Zákon o matrikách č. 154/1994, § 16; <<https://www.zakonypreludi.sk/zz/1994-154>> 23.10.2018.
- Zákon o mene a priezvisku č. 300/1993, § 6; <<https://www.zakonypreludi.sk/zz/1993-300>> 23.10.2018.
- Zubin, Köpcke 1986: David A. Zubin, Klaus-Michael Köpcke „Gender and Folk Taxonomy: The Indexical Relation Between Grammatical and Lexical Categorization“, in Colette G. Craig (ed.), *Noun Classes and Categorization*, New York: John Benjamins, 139–180.
- Žigo 2012: Pavol Žigo, „Pomenovania príslušníkov rodiny a rodinných vzťahov v predpisovnej slovenčine“, *Forum Historiae*, 6 (1). <<http://www.forumhistoriae.sk/documents/10180/29296/zigo.pdf>> 3.07.2014.

Извори

- JPMС 2007: М. Николић (ур.), *Речник српскога језика*, Нови Сад: Матица српска.
- JPMС 2011: М. Николић (ур.), *Речник српскога језика*, Нови Сад: Матица српска.
- Караџић 1969а: Вук Стефановић Караџић, *Српске народне пословице и друге различне као оне у обичај узете ријечи*, Београд: Полит.
- Караџић 1969б: Вук Стефановић Караџић, *Српске народне приповијетке*, Београд: Полит. 1969.
- Караџић 1969в: *Српски рјечник*, Београд, Полит.
- Оташевић 2007: Ђорђе Оташевић, *Мали српски фразеолошки речник*, Београд: Алма.
- Оташевић 2012: Ђорђе Оташевић, *Фразеолошки речник српског језика*, Београд: Прометеј.
- ПСЈ 2011: М. Пешикан, Ј. Јерковић, М. Пижурица, *Правопис српскога језика*, Нови Сад: Матица српска.
- РМС 1–6: *Речник српскохрватскога књижевног језика*, Нови Сад: Матица српска (Љубљана: Младинска књига), 1990.
- РСАНУ 1–20: *Речник српскохрватског књижевног и народног језика*, Београд: Институт за српски језик, Српска академија наука и уметности, 1958–.
- Ћосић и сар. 2008: Павле Ћосић и сарадници, *Речник синонима*, Београд: Kornet.
- Фасмер 1964: Макс Фасмер, *Этимологический словарь русского языка, том 1, (А–Д)*, перевод с немецкого и дополнения О. Н. Трубачева ; под редакцией и с предисловием Б. А. Ларина, Москва: Прогресс.
- Фасмер 1967: Макс Фасмер, *Этимологический словарь русского языка, том 2, (Е–Муж)*, перевод с немецкого и дополнения О. Н. Трубачева, Москва: Прогресс.
- ЭССЯ 1–39: *Этимологический словарь славянских языков*, Москва: Наука, 1974–2014.
- Dobšinský 1958: Pavol Dobšinský, *Prostonárodné slovenské povesti, Zv. 1–3*, Bratislava: Slovenské vydavateľstvo krásnej literatúry. <<https://zlatyfond.sme.sk/autor/40/Pavol-Dobsinsky>>
- Gerzić 2012: Borivoj Gerzić, *Rečnik srpskog žargona*, Beograd: B. Gerzić.

- Gerzić B., Gerzić N. 2002: Borivoj Gerzić, Nataša Gerzić, *Rečnik savremenog beogradskog žargona*, Beograd: Istar.
- Habovštiaková, Krošlaková 1996: Katarína Habovštiaková, Ema Krošlaková, *Frazeologický slovník: človek a príroda vo frazeológii*, Bratislava: Veda.
- Jivcovići 1994: Mirco Jivcovići, *Dicționar româno-sîrbo(croat)*, Timișoara: Helicon.
- Králík 2015: Ľubor Králík, *Stručný etymologický slovník slovenčiny*, Bratislava: VEDA.
- KSSJ: J. Kačala, M. Pisárčiková, M. Považaj (red.), *Krátky slovník slovenského jazyka*, Bratislava: Veda, 2003. <<https://slovník.juls.savba.sk/>>
- Machek 1968: Václav Machek, *Etymologický slovník jazyka českého a slovenského*, Praha: Československá akademie věd. Sekce jazyka a literatury.
- Matešić 1982: Josip Matešić, *Frazeološki rječnik hrvatskoga ili srpskog jezika*, Zagreb: Školska knjiga.
- Matešić 1982: Josip Matešić, *Frazeološki rječnik hrvatskoga ili srpskog jezika*, Zagreb: Školska knjiga.
- Rejzek 2001: Jiří Rejzek, *Český etymologický slovník*, Voznice: Leda.
- Ristić, Kangrga 1963: S. Ristić, J. Kangrga, *Enciklopedijski nemačko-srpskohrvatski rečnik: sa srpskohrvatskom fonetskom oznakom izgovora književnoga nemačkog jezika.*, Beograd : Prosveta ; München : M. Hueber.
- SCS: Věra Petráčková, Jiří Kraus a kol., *Slovník cudzích slov*, Bratislava: Slovenské pedagogické nakladateľstvo, Mladé letá, 2005. <<https://slovník.juls.savba.sk/>>
- Skok 1–3: Petar Skok, *Etimologijski rječnik hrvatskoga ili srpskoga jezika 1–3*, Zagreb, 1971–1973.
- Smiešková 1989: Elena Smiešková, *Malý frazeologický slovník*, Bratislava: Slovenske pedagogické nakladateľstvo.
- SSČLNŮ: A. Bernolák, *Slowár Slowenský Češko-Laťinsko-Ňemecko-Uherskí: seu, Lexicon slavicum bohemicum-latino-germanico-ungaricum*, Budae: typis et sumtibus Typogr. Reg. univers. hungaricae, 1825–1827. <<https://slovník.juls.savba.sk/>>
- SSJ: Š. Peciar (hl. red.), *Slovník slovenského jazyka*, Bratislava: Vydavateľstvo Slovenskej akadémie vied. 1959–1968. <<https://slovník.juls.savba.sk/>>
- SSSJ: A. Jarošová, K. Buzássyová (ved. red.), *Slovník súčasného slovenského jazyka A–N*, Bratislava: Veda, 2006, 2011, 2015. <<https://slovník.juls.savba.sk/>>
- SynSS: M. Pisárčiková (red.), *Synonymický slovník slovenčiny*, Bratislava: Veda, 2004. <<https://slovník.juls.savba.sk/>>
- Záturecký 1975: Adolf Peter Záturecký, *Slovenské príslovia, porekadla a úslovia*, Bratislava: Tatran.

Електронски извори

- <<http://blog.sme.sk/diskusie/719092/2/2811702/Fero-Toth--minister-ale-nie-chlap.html#2811702>> 15.06.2013.
- <<http://blog.sme.sk/diskusie/1448154/3/Radicovej-brutalny-preslap.html>> 15.06.2013.
- <<http://blog.sme.sk/diskusie/1778997/2/Femifobicka-snaha-o-hrdinstvo.html>> 26.07.2016.
- <<http://community.fortunecity.ws/westwood/indigo/62/id31.htm>> 23.02.2018.

<<http://diva.aktuality.sk/clanok/28132/o-tychto-veciach-vo-vztahu-nikdy-nezartujte/>> 26.07.2016.

<<http://forum.krstarica.com/showthread.php/289979-Zasto-zene-varaju>> 24.02.2018.

<<http://forum.krstarica.com/showthread.php/293555-Placem-na-filmove/page2>> 21.02.2018.

<<http://forum.krstarica.com/showthread.php/598809-Va%C5%A1e-vi%C4%91enje-mu%C5%A1karca-u-trenucima-fizi%C4%8Dke-slabosti/page13>> 26.02.2018.

<<http://forum.krstarica.com/showthread.php/7370-Sta-mislite-o-RACICAMA/page5>> 24.02.2018.

<<http://koktail.pravda.sk/miss-a-modelky/clanok/283467-z-neznej-babiky-dracica-doutzen-kroes-zvadza-dokonalym-telom/>> 15.06.2013.

<<http://mdiva.aktuality.sk/forum/vztahy/5045/ked-muzi-placu/>> 26.07.2016.

<<http://mondo.rs/a74608/Magazin/Lifestyle/Milano-FW-Zenstvenost-u-pastelnim-tonovima.html>> 24.02.2018.

<<http://mondo.rs/a74608/Magazin/Lifestyle/Milano-FW-Zenstvenost-u-pastelnim-tonovima.html>> 24.02.2018.

<<http://poezijasg.com/PHP-Nuke/modules.php?name=News&file=article&sid=1273>> 24.02.2018.

<<http://recida.rs/vesti/valentino-vencanica-u-prvom-planu-na-princevskom-vencanju.html>> 24.02.2018.

<<http://slavkagubova.blog.sme.sk/c/320825/co-robi-zenu-zenou.html>> 24.02.2018.

<<http://stil.kurir.rs/medicina/hvale-se-da-su-jaci-pol-a-onda-dode-prehlada-zasto-su-muskarci-osetljiviji-na-grip-od-zena-clanak-57101>> 24.02.2018.

<<http://stil.kurir-info.rs/zena-zmaj-zizel-doji-bebu-dok-joj-sreduju-nokte-kosu-i-lice-foto-clanak-8380>> 11.12.2013.

<<http://www.aktuality.sk/clanok/201973/selena-gomez-bola-v-skole-len-siva-myska-bez-sebavedomia/>> 15.06.2013.

<<http://www.astrozmaj.com/system/izborposla/zdravzivot/ljubav/onaion/kakomuskarc.html>> 24.02.2018.

<<http://www.blic.rs/vesti/hronika/pretnje-devojci-presesce-ti-majcino-mleko/pthhb1b>> 7.11.2016.

<http://www.casopisslovo.sk/wp-content/uploads/2016/05/1997_07.pdf> 3.03.2017.

<http://www.delfi.rs/knjige/10919_svi_nasi_razvodi_i_ostale_porodicne_price_knjiga_delfi_knjizare.html> 24.02.2018.

<<http://www.elle.rs/moda/trendovi/13499-stylish-komad-za-letoversize-kosulje-u-svim-bojama.html>> 24.02.2018.

<<http://www.elle.rs/moda/trendovi/13499-stylish-komad-za-letoversize-kosulje-u-svim-bojama.html>> 24.02.2018.

<<http://www.fann.sk/krasa-a-styl/starck-paris-peau-de-soie-peau-de-pierre-peau-d-ailleurs/>> 4.03.2017.

<<http://www.filmske-radosti.com/%C4%8Clanci/Hadzi-Aleksandar-Djurovic-o-svom-prvencu>> 23.02.2018.

<<http://www.gloria.rs/moda-i-stil/gala-modnom-revijom-lisca-zatvoren-je-29-fashion-selection/>> 24.02.2018.

<<http://www.gloria.rs/moda-i-stil/gala-modnom-revijom-lisca-zatvoren-je-29-fashion-selection/>> 24.02.2018.

<<http://www.haoss.org/t353-muskarci-varaju-zbog-sexa-a-zene-zbog-ljubavi>> 24.02.2018.

<<http://www.krstarica.com/zivot/muskarci/muska-osecajnost/>> 24.02.2018.

<<http://www.kvsbk.sav.sk/wp-content/uploads/upgrade-sex-vychova/luksik.htm>> 24.02.2018.

<http://www.mamtalent.cz/jesen-nasich-civilizacii.phtml?program=1&ma__0__id_b=9098> 24.02.2018.

<http://www.markiza.sk/aktualne/1686508_bola-to-siva-myska-dnes-je-z-nej-hviezda> 14.11.2013.

<<http://www.mojnovac.net/forumi/showthread.php?t=5623&page=22>> 23.02.2019.

<<http://www.monitorujem.sk/bulvar/1263604/spoznate-ju-z-neviniatka-sa-vyklulaneskrotna-dracica>> 14.11.2013.

<<http://www.novimagazin.rs/opusteno/sta-svi-muskarci-prvo-primete-na-zeni>> 23.02.2019.

<<http://www.novosti.rs/vesti/naslovna/zanimljivosti/aktuelno.288.html:616271-FOTO-Lubenica-sladja-od-tudje-zene>> 7.11.2016.

<http://www.novosti.rs/vesti/zivot_+.303.html:424849-Sta-vozi-zena-zmaj-sta-umetnica-a-sta-domacica> 15.06.2013.

<http://www.rtv.rs/sr_ci/politika/brnabic-nema-vise-crvenih-linija-od-americke-administracije_960327.html> 2.02.2019.

<<http://www.sanjalica.com/forum/viewtopic.php?f=2&t=11548&start=15>> 24.02.2018.

<<http://www.srbijadanas.com/clanak/lepiti-se-za-pogresne-partnere-numerologija-cevam- reci-u-cemu-je-stvar-20-07-2016>> 24.02.2018.

<<http://www.telegraf.rs/vesti/544282-zena-zmaj-dala-otkaz-da-spasi-samohranu-majku>> 15.06.2013.

<<http://www.trencin.sk/index.php?s-cv-contentID=12288&s-cv-embeddedID=111354&t=print>> 24.02.2018.

<<http://www.womenngo.org.rs/sajt/sajt/feministicka94/sirena/sirena35.htm>> 24.02.2018.

<<https://forum.krstarica.com/showthread.php/598809-Va%C5%A1e-vi%C4%91enje-mu%C5%A1karca-u-trenucima-fizi%C4%8Dke-slabosti/page13>> 21.02.2018.

<sr.play-azlab.com/krasota/68446-duhi-noa-kasharel-opisanie-foto-otzyvy.html> 23.02.2019.

<<https://www.fann.sk/thierry-mugler-aura-mugler-parfumovana-voda-30-ml/>> 23.02.2019.

<https://www.google.rs/?gws_rd=cr&ei=FIF2WMuDIKfi6ASBxZ-YBg#q=%22zdrava%2C+selja%C4%8Dka+logika%22> 5.02.2017.

<www.blic.rs/Vesti/Drustvo/362363/Zenazmaj-obucava-policaajce> 15.06.2013.
<www.kurir-info.rs/zena-zmaj-skocila-pod-auto-da-spase-bebu-clanak-840015>
15.06.2013.
<www.mondo.rs/a206520/Magazin/Porodica/U-Srbiji-je-svaka-mama-zena-zmaj.html> 15.06.2013.
<www.pluska.sk/zena/volny-cas/ste-dracica-alebo-siva-myska-otestujete-sa.html>
15.06.2013.
<www.poslovnenezene.org.rs/category/aktivnosti/godisnja-nagrada-za-najbolje-preduzetnice-cvet-uspeha-za-zenu-zmaja> 14.11.2013.
<www.svet.rs/sport/zena-zmaj-serena-pregazila-navaro-i-prosla-u-polufinale-us-opena> 6.09.2013.

Štatistický úrad SR:
<http://datacube.statistics.sk/#!/view/sk/VBD_DEM/om7013rr/Preh%C4%BEad%20stavu%20a%20pohybu%20obyvate%C4%BEstva%20pod%C4%BEa%20pohlavia%20-%20SR-oblas%C5%A5-kraj-okres,%20m-v%20%5Bom7013rr%5D> 23.10.2018.

Аутори пројекта „Епска народна поезија“ су др Мирјана Детелић научни саветник у Балканолошком институту САНУ и инж. Бранислав Томић:
<<http://www.monumentaserbica.com/epp/>> 2.02.2019.

Информације о корпусу srWaC (Serbian Web) <<http://nl.ijs.si/tei/teiHeaders/srwas-teiHeader-en.html>> 22.10.2018.

Републички завод за статистику Републике Србије
<<http://data.stat.gov.rs/Home/Result/18010403?languageCode=sr-Latn>>
23.10.2018.

<<http://arhiva.glas-javnosti.rs/arhiva/2002/10/25/srpski/R02102404.shtml>>
23.02.2019.

<<http://arhiva.glas-javnosti.rs/arhiva/2002/10/28/srpski/K02102702.shtml>>
24.02.2018.

<http://prijatelj.weebly.com/uploads/1/2/9/7/12970621/d_grej_muskarci_su_sa_marsa_zene_su_sa_venere.pdf> 21.02.2018.

<<https://glorianorma.wordpress.com/2012/05/12/len-dve-veci-robja-zenu-nazabudnutelnu-jej-slzy-a-jej-parfume-9-2/>> 23.02.2019.

<www.britannica.com> 25.05.2013.

<www.urbandictionary.com> 25.05.2013.

<www.naslovi.net/2013-08-18/telegraf/zena-zmaj-stefani-gavrilovic-bicu-prva-pilotkinja-u-srbiji-foto/6798071> 20.08.2013.

<<http://biljnicajevi.blogspot.rs/2014/08/cajevi-za-potenciju.html>> 24.02.2018.

<<http://www.skripta.info/wp-content/uploads/2016/03/Meri-Dorija-Rasel-Vrabac.pdf>>
24.02.2018.

<<http://www.skripta.info/wp-content/uploads/2017/01/Tomas-Man-Lota-u-Vajmaru.pdf>> 24.02.2018.

<<http://www.vbs.rs/cobiss/>> 28.01.2017.

<<http://vukajlija.com/o-sajtu/uslovi-koriscenja>> 5.02.2017.
<<http://vukajlija.com/zdrava-seljacka-logika/268774>> 5.02.2017.
<<https://zatvorenosrce.wordpress.com/2017/03/01/u-cemu-je-sustinska-razlika-izmedu-muske-i-zenske-ljubavi/>> 24.02.2018.
<<http://wannabemagazine.com/muska-osecajnost/>> 26.12.2017.
<<http://www.krstarica.com/zivot/muskarci/muska-osecajnost/>> 26.12.2017.
<<http://www.ana.rs/forum/index.php?topic=36697.135>> 21.02.2018.
<<http://www.ana.rs/forum/index.php?topic=46759.105>> 21.02.2018.
<<http://www.b92.net/mobilni/zdravlje/581742>> 21.02.2018.
<<http://dodjividi.informe.com/forum/post3971.html>> 24.02.2018.
<<http://recida.rs/vencanice/romanticni-vremeplov.html>> 24.02.2018.
<<http://www.ana.rs/forum/index.php?topic=142806.240>> 24.02.2018.
<http://www.vreme.com/arhiva_html/523/01.html> 24.02.2018.
<<http://www.vreme.com/cms/view.php?id=1333117>> 24.02.2018.
<<https://ceny.odpadnes.sk/parfemy/elizabeth-arden>> 23.02.2019.
<<https://forum.b92.net/topic/15550-depresija/page-5>> 23.02.2019.
<<https://www.navidiku.rs/firme/zenski-parfemi>> 23.02.2019.
<<https://sh.wikipedia.org/wiki/Starleta>> 15.03.2019.
<<http://www.hodinoveopravy.sk/>> 20.03.2019.
<<http://www.hodinovy-manzel.sk/>> 20.03.2019.
<<https://hodinovymanzel-sc.sk/>> 20.3.2019.
<<https://svetosavlje.org/pouke-bozanstvene-ljubavi/5/>> 20.03.2019.
<<http://www.2bike.rs/forum/topic/11-koliko-vozite-km/page-5>> 7.11.2016.
<<http://www.musicarenje.org/forum/index.php?topic=2929.270>> 7.11.2016.
<<http://www.poslovnazene.org.rs/zena-zmaj-ostala-bez-vatre>> 15.06.2013.

Електронски корпуси

SNK - Slovenský národný korpus – prim-6.0-public-all. Bratislava: Jazykovedný ústav
Ľ. Štúra SAV 2013. <<http://korpus.juls.savba.sk>>; <<https://bonito.korpus.sk/>>
SrpKor2013: Korpus savremenog srpskog jezika: <<http://www.korpus.matf.bg.ac.rs>>
srWaC (Serbian Web):
<http://nl.ijs.si/noske/all.cgi/first_form?corpname=srwac;align=>>

Прилог А

Упутство за тест асоцијација

Поштовани/-а,

Унапред Вам захваљујем на учешћу у овој анкети!

Ово истраживање је анонимно и послужиће у изради докторске дисертације.

Када **попуните Улазне параметре** и започнете тест, на екрану ће се један по један појавити сто стимулуса (речи или конструкција). Ваш је задатак да у обележено поље упишете **прво што Вам падне на памет** када прочитате задати стимулус.

Да би тест био валидан, **током попуњавања теста не радите ништа друго** (не слушајте музику, не гледајте телевизију, не водите разговор и сл.).

Тест радите самостално и **НЕМОЈТЕ ПРЕКИДАТИ ЈЕДНОМ ЗАПОЧЕТ ТЕСТ!** Када једном кликнете на ***Започни асоцијативни тест*** нећете моћи да га паузирате и после наставите или да га поновите. Уколико сте проценили да тренутно немате услове да попуните тест, још увек можете да га одложите за касније, када будете имали **око петнаест минута** да посветите **искључиво** овом тесту. Ово није тест знања нити се овом анкетом проверавају Ваше когнитивне способности. Не постоје тачни и погрешни одговори! Ви сте компетентни говорник српског језика, те се стога ослоните само на себе и своје мишљење. У овом тесту **истраживача интересује ВАШЕ МИШЉЕЊЕ** – без додатних ресурса, помоћи и сл.

ПАЖЉИВО КУЦАЈТЕ. Користите **ЋИРИЛИЧНУ СРПСКУ ТАСТАТУРУ.** Немојте писати, нпр. „пуЗ“ уместо „пуЖ“ и сл. Користите слова ћирилице!

Легенда која вам говори где се обично налазе слова српске ћирилице на тастатури:

Љ љ – Q q

Њ њ – W w

Ш ш – { [

Ђ ђ – }]

Ж ж – | \

Ч ч – : ;

Ћ ћ – " '

Ц ц – Х х

З з – Ј ј

Најлепше хвала на сарадњи!

Уколико желите да се упознате са анализом резултата овог асоцијативног теста, можете се обратити истраживачу, тј. Стефани Пауновић Родић на адресу stefana.paun.rodic@gmail.com.

Улазни параметри

Колико имате година? (уписати)

Пол (понуђени одговор)

Факултет / Школа (уписати)

Који је Ваш матерњи језик? (уписати)

Да ли још неки језик говорите на нивоу матерњег језика (Ц2) и који? Не / Да (уписати који)

Прилог Б

Návod na vyplnenie asociačného testu

Vážená respondentka, vážený respondent,
vopred Vám veľmi pekne ďakujeme za Vašu účasť v prieskume formou dotazníka!
Tento prieskum je anonymný a pomôže v príprave dizertačnej práce.

Keď **vyplníte Vstupné parametre** a keď začnete vyplňať dotazník, na obrazovke sa budú postupne jeden po druhom objavovať stimuly (t. j. slová alebo konštrukcie). Vašou úlohou je do príslušného políčka vpísať **prvé, čo Vám napadne**, keď si daný stimul prečítate.

Na to, aby test bol platný, je potrebné, aby ste **počas vyplňania nerobili nič iné** (nepočúvajte hudbu, nepozerajte televíziu, nerozprávajte sa a pod.).

Test vyplňajte samostatne. **NEPRERUŠUJTE TEST, AK STE HO ZAČALI VYPLŇAŤ!** Akonáhle kliknete na *Spustiť asociačný test*, už ho nebudete môcť zastaviť a potom v ňom pokračovať alebo ho zopakovať. Ak podľa Vás nemáte v tejto chvíli vhodné podmienky na vyplňanie testu, ešte stále ho môžete odložiť na neskôr, keď budete mať **asi 15 minút** na to, aby ste sa venovali výlučne tomuto testu. Toto nie je vedomostný test, ani sa v tomto dotazníku nepreverujú Vaše kognitívne schopnosti. Neexistujú žiadne správne alebo nesprávne odpovede! Ste kompetentný používateľ / kompetentná používateľka slovenského jazyka, a preto sa spoliehajte iba sám / sama na seba a svoje názory. V tomto teste **zaujíma výskumníčku IBA VÁŠ NÁZOR** – bez dodatočných zdrojov, pomoci a pod.

POZORNE PÍŠTE a používajte slovenskú klávesnicu, resp. diakritické znamienka (napr. á, é, ě, ĺ, ň, ž, š atď.)! Nepíšte napr. „okamZitY“ namiesto „okamŽitÝ“ a pod.

Ešte raz Vám veľmi pekne ďakujeme za spoluprácu!

Ak sa chcete zoznámiť s analýzou výsledkov tohto asociačného testu, môžete sa písať priamo výskumníčke Stefane Paunović Rodić na adresu stefana.paun.rodic@gmail.com.

Vstupné parametre

Koľko máte rokov?

Pohlavie M/Ž

Fakulta / Škola

Miesto trvalého bydliska

Aký je Váš materinský jazyk?

Hovoríte ešte nejakým iným jazykom na úrovni materinského jazyka (C2) a ktorým?

Nie / Áno

Прилог В

Асоцијативна поља анализарана у овој дисертацији²⁷⁸

Стимулуси на словачком језику

...ako žena.

silná 17; (*омисује*) 13; správa sa 10; krásna 7; pekná 6; vyzerá 5; dievča, klebetná, si, šikovná 4; chodí, je, silný, ukecaný 3; citlivá, dobrá, dospelá, ja, kričí, kvet, like woman, múdra, nežná, nežný, starostlivá, usilovná, viem, zradila 2; ...ako muž, Paviel Rochnyak vyzerá, S, a muž?, ako kvet, ako muž, behať, behá, bije sa, bojí sa, byť, chováš sa, chápaný, cítim, cítim sa, deň, dochvíľna, elegantnejšie, gt, hebká, hlúpa, hlúpy, hrdá, hysterická, hysterický, iná, karneval, kričíš, matka, miluje sa, milá, mladšie, mnohoúľohovosť, mocná, muž, má hlas, múdry, neha, nerozhodná, nervózny, niečo urobené podľa niekoho tak, ako to môže urobiť len žena, ale mňa nič také nenapadá, náladová, obdivuhodná, obetavá, obetavý, oblieka sa, ohovára, panovačná, pekný, piecť, pije, pijem, plače, plačeš, počúva, priama, reči, rozhodla sa, rozvážna, rýchla, si? kiež by, slabý, spanilá, spieva, správaj sa, správam sa, správaš sa, stará sa, statočný, stojí, svedomitá, tancuje, tvrdohlavý, ty si, ukecaná, uplakaná, úplne, urážlivá, vari, vnímavý, vonia, vyzerám, vyzeráš, vôňa, všestranná, when woman, zlyhala, zrelá, zvedavý, záhadná, úspešná, šikovný, šoferuješ, šoféruje, šoféruješ ako žena, žena, žena má byť elegantná a používať svoju myseľ a keď tak aj prefíkanosť. nemala by byť lacná a správať, žije, žiť 1

asistentka

sekretárka 30; riaditeľ 13; pomoc 11; (*омисује*) 10; riaditeľ 9; pomocníčka, sex 7; papiere, sukňa, šéf 6; asistent, predaja 5; kancelária, žena 4; káva, pôrodná 3; asistuje, assistant, dievča pre všetko, firma, krátka sukňa, manažéra, pomáha, povolanie 2; administratíva, aktívna, asist, asistentka, asistovať, assistant, atraktívna, biela blúzka, dievča čo mi pomáha., hlúpa, hosteska, koberec, kostým, krásna, kurva, manažérka, mladá, modelka, mužova, neskúsená žena, neverím, no keďže "nedostala", tak v najbližšej dobe bude premýšľať o pôrodnej asistentke, obsluha, odborná, okuliare, opätky, organizuje, osoba, osobná, otrok, pani, pančuchy, pomocnica, porno, poskok šéfa, povolná, pracovná, pracovníčka, pravá ruka, predavačka, primára, profesionálne

²⁷⁸ Стимулуси су поређани по абecedном (за словачки језик) и азбучном реду (за српски језик). Реакције су у оквиру асоцијативног поља представљена у редоследу према броју истих реакција, а више реакција са истом фреквенцијом поређана су по абecedном, адносно азбучном реду (уз могућа одступања).

pôsobiaci žena v kostýme, prostitútky, práca, riaditeľova, réžie, s kávou, sekretára, sekretárka za stolom s telefónom a plným diárom, sexi, sitko, služieb, slúžka, spolačnica, tetka, v kancelárii, varí kávu, y, zakladač, zaneprázdnenosť, zdvíha telefóny, zubná, zápisník a pero, šikovná, šéfa, šéfka, žena ktorá zvládne všetko, žena, ktorá pomáha riaditeľovi/manažérovi, dvíha telefóny, píše maily, varí kávičku 1

Babka je...

stará 32; milá 13; dobrá 12; (*omucuje*), najlepšia, super 9; babka, starostlivá 7; láskavá 6; múdra 5; moja, mŕtva, žena 3; chorá, dedko, doma, koláč, krásna, láska, milujúca, milá, láskavá, skúsená, vzácna, šikovná, štedrá 2; Margaréta, aktívna, baba, babka je babka, babka je stará pani v príbuzenskom vzťahu s citovým zafarbením, babka, to nerieš, bola dobrosrdečná, dobrotivá, dôchodca, dôchodkyňa, grand mother is, grandma is, granny is, hluchá, hrbatá, je jablko / je ďaleko, jedna, labka, láska, starostlivosť, porozumenie, opora..., malá, mama, mama mamy, mojej mamy, matka, matkina matka, milá a dobrá, moja kamarátka, moja najbližšia, moja starká, múdrosť, nafarbená, najlepší človek na svete, nažive, nebohá, nositeľkou múdrosti, obetavá, obklopená vnúčatami, ochota, otcova mama, otravná, pekná, poklad, poradca, poriadkumilovná, pracovitá, prastarká, rodina, skvelá, starena, starká, stará generácia, ktorú nahradí nová ;), stará mama, stará žena, stará žena so šatkou na hlave, staršia, strom, už som to dvakrát vyplňoval, v pohode, veľkodušná, vráskavá, vtip, vtipná, x, z dediny, zhovievavá, zlatá, úctyhodná, úžasná, šedivá, šťastná, ťapka, živá 1

babka

dedko 34; koláče, starká 11; moja 10; (*omucuje*), stará 9; stará mama 6; láska 5; a dedko, babička, babka, dedo, koláč, moja babka, starena, žena 3; baba, dobrá, jedlo, nebolo to tu už?, neha, prázdniny, rodina, sladkosti, starostlivá, stará žena, znova, šatka na hlave 2; Anička, Latka, Lidka, babí, bankovka, buchty, chodí do kostola, chápaná, dedina, deeko, dlhý život, dobrý človek, fertucha, grandma, grandmother, granny, hrabká, hánka, je doma, jedinečná, jediná, jeseň, k babce..., kakao, kapce, klapka, klasická, koláče a maškrtky, koláčik, kuchyňa, labka, mama mami, mama matky, matka, moja milovaná, mŕtva, najlepšia, najlepšia kapustnica, napečie koláče, naša, obchod, obetavá, palica, peniaz, perník, pečenie, pokoj, prastarká, priateľ, radosť, rozvaha, ručník, slivkové buchty, slávnostný obed, smrdí, staroba, stará žena s veľkou silou, starý rodič, staršia pani, šťastná z vnúčat, tetka, varí, vrásky, zlá, úcta, ústretová, štrikovanie, štrúďľa, štádium, šľapka, žije 1

bežná žena

(*omucuje*) 17; matka 9; mama 7; žena 6; bežný muž, normálna 5; sukňa, varí 4; domácnosť, kuchyňa, nuda, nákupy, obyčajná 3; Slovenka, bežný chlap, ja, jablko, kamarátka, každá, klasika, nudná, priemerná, sex, starostlivá, tepláky, teta, unavená, vlasy, žienka domáca 2; "podriadená", Eva, Monika, Zdena, akurát, aká bežná? ;) všetky ženy sú si rovné, bezstarostná, bežná žena nie je, brunetka, casual woman, chodí do práce, chodí na nákupy, chudobná, common woman, dievča, dobrá, domáca, emočná, gazdiná, hospodyňa, je krásna žena, je najkrajšia, je niečím výnimočná, je silná, je ufrflaná, jednoduchá, kabelka, každá žena, klasická, klebetnica, komunistka, láska, mamička, manželka, mastné vlasy, musí veľa stihnúť, myš, má veľa chýb, mám skôr

rada niečím výnimočné, ktoré vytrčajú z radu, na ulici, naivná, najlepšia žena, nakupuje, neexistuje, nemá penis, nemá makeup, nenápadná, nerozhodná, neupravená, nevýrazná, nič konkrétne, no nie obyčajná, normálka, normálna žena, nositeľka ženskosti, odhodlaná, pekná, perie, pobehlica, povinnosti, pracovníčka, pracuje, pracuje aj sa stará o rodinu, priemer, priemerná žena, prostitútka, príjemná, revízorka, rodina, rodí, rozpustené vlasy, silná, silná žena, slobodná, spieva, spolužiačka, spí, starosti, stíha všetko a niekoľko vecí naraz, taká istá, tenisky, tuctovka, tuctová, ufrflaná, unavená žena z práce, upratovačka, utrápená, učiteľka, v domácnosti, v obchode, varenie, varí doma, vie variť, všednosť, všedná, všestranná, woman, zamestnaná matka, zarába menej ako muž, zaujímavá, zástera, úsmev, čo zasa, šaty, šedá myš, šikovná, žena, ktorá normálne žije a prejavuje sa ako žena, ale aktuálne ničím nevyniká, ženská, ženuška 1

bežný muž

(*omucuje*), obyčajný 9; chlap 8; práca 6; bežná žena, ja, otec 5; nuda 4; brada, normálny, pracovitý, pracuje, priemer, človek 3; bacil, bezstarostný, každý, každý muž, kutil, milý, muž, nič moc, robotník, sila, stereotyp, tepláky, vtipný, šport 2; Janík, Lukáš, Slovák, Yeti, behá? :D, bez snov, bezdomovec, bežný muž je muž, ktorý normálne žije ako muž... v podstate každý muž pre mňa okrem toho, ktorý ma n, bojazlivý, brucho, casual man, chalanisko, chlap ako hora, chlapec, chlapík, chlpatý, chodec, chodí do práce, chodí už, chudák, common man, debil, diplomatka, dobrý, elegán, fešák, flegmatik, futbal, fádnosť, fúzy, gentleman, hnedé oči, hocikto, idiot, inteligent, istý, je muž, kancelária, každodenný, klamár, klasický muž, košeľ, kvietok, lenivec, lepšie vidí ako myslí, preto sa ženy maľujú, men, modrooký, muž na ulici, má priemerný plat, môj, môj muž, múdrosť, na každom kroku, na ulici, nadáva, nedochvilnosť, nemehlo, nenápadný, neplače, neporiadok, nevýrazný, nikto, ničím výnimočný, nohavice, nohy, normál, normálny muž, nositeľ mužskosti, nudný, oblečenie (sveter+nohavice), obyčajný chlap, otrok, pivo, pobehlík, pohodák, ponožky, pracuje tvrdo, predavač, priateľský, priemerný, príjemný, rifle, robota, rýchly, sexi, sila, ochrana, silný, slabý a taký, ktorý má vymytý mozog. treba byť silný muž a nie bežný muž, smrteľník, spolubývajúci, spí, strom, sveter, sympatia, sympoš, taký akých je málo, taký, ktorý pre mňa nie je ničím zaujímavý. to nie je nič pre mňa, tuctový, tučný, ustarostený, v krčme, veľa pije, veľká noha, vlasy, vysoký, vystresovaný, výnimočný muž, zarastený chlap trochu pri sebe, zdvorilý, zvláda robiť iba jednu vec, zázrak, šarmantný, šedá brada, šedá myš, šikovný, šoféruje 1

čestný človek

ja 12; (*omucuje*) 11; dobrák, neklame 8; pravda, spravodlivosť 7; spravodlivý 6; neexistuje 5; poctivec, poctivý 4; dobrý, dobrý človek, hrdina, málokto, múdry, nepodvádzá, otec, rarita, vzácny, úprimnosť, česť 3; cesnak, hodnota, ideál, kňaz, muž, nekradne, ohrozený druh, počestný, slušný, správny, vážim si ho 2; 1 z milióna, Martin, antipolitik, bezdomovec, blbec, bonhomme, charizmatický, chudobný, cnosť, dedko, dobro, dobromyl', dobrý čin, dôvera, existuje, hlupák, honest man, je ako šafran, je dobrý človek, je ich málo, jedi, jediný, katolícky človek, katolík, kind person, len aby, láska, láskavý, mal by byť každý, mama, manik, málo ľudí, málokto, múdry človek, na ťažko hľadá, nadovšetko, nenadržiava, je neutrálny, neobvyklosť, nevidaný jav, nie, nie je, nikdy nesklame, nikto, nič konkrétne ma nenapadlo, nádej, obdiv, oblek, občan, poctivák, pomaly ho ani google nenájde, poštár, požehnanie pre ostatných, pravda a

spravodlivosť, pravdivý, pravdomluvník, pravdomluvný, priateľ, robí veci poctivo, rozum, sa dnes cenní, skaut, slušnosť, srdce, súd, takmer vyhynutý, ten, to má ťažké, už neexistuje, veľké srdce, vráti peniaze, výnimka, výnimočnosťou, zriedkavosť, úctyhodné, úprimný, úsmev, čestník, čierna labuť, čistý, človek, človek so zásadami, Štúr, šikovník, ťažko sa hľadá, ťažký život, žena 1

človek

muž 13; (*omucuje*), osoba 12; bytosť 10; opica, ľudia 9; ja, tvor, zvieratá, ľudstvo 6; Zem, život 5; príroda, telo 4; homo sapiens sapiens, human, postava 3; bežný, druh, duša, evolúcia, hlúpy, malý, muž alebo žena, ničiteľ, osobnosť, rozum, rozumný, smrť, stvorenie, zver 2; Adam, Božie stvorenie, ako druh, ako každý, alfa, chlap, dav, dieťa, dom, dôstojnosť človeka, egoizmus, homo sapiens, hrach, hrud', humanista, humanoid, inteligencia, jablko, je motovidlo, je prach, jedinec, každý, koniec, koruna tvorstva, man, men, milión, milujúci, mladý, monštrum, my, necitlivý, netvor, neváži si to, čo má, nezodpovedný, obraz človeka, obyčajný, občan, osud, otrok, pekný, people, pes, prasa, priateľ, prvý, reč, rovnosť, silueta, slon, som, spoločnosť, spolu, stvorený, tráva, vojna, vyhubiteľ, vzpriamený, zaostalý, zloduch, zlý, zvieratá, človeku vlkom, ľud, ľudoop, ľudskosť, ľud'o, živočích, žiť 1

chlapec

dievča 28; muž 17; (*omucuje*), malý 10; dieťa 9; mladý 5; boy, lopta, pekný 4; brat, chlap, chlapček, futbal, milý, priateľ 3; autíčko, chlapča, decko, krátke vlasy, mladý chlap, mladý muž, môj, neposlušný, nezbedný, odreté kolená, oko, prak, prvý, stravec, syn, čiapka 2; Miško, bez skúseností, bicykel, bojko, botasky, brada, chalan, chlapec, chudý, dieťa mužského pohlavia, fešák, fiškus, futbalista, hnedé oči, je pekný, junák, klobúk, klučina, kraťasy, lotor, malé dieťa, malý človek, malý, blbý, vymýšľa, mládenec, modrá, mutovanie, muž, ktorý na muža ešte nevyrástol kvôli nízkemu veku, muž? človek? mužom sa stane, človekom už je, na ihrisku, nedospelosť, nerozvážny, neskúsený, nesmelý, nevinný, nevinný chlapec, nezrelý, nohavice, obraz chlapca, penis, pije, pochabý, pohlavie, prdí, pubertiak, rozbité koleno, sa hrá, sexy, sila, slušák, strapatý, t, ten, to som ja, treba mu, aby chodil do posilňovne, trenky, tričko, usilovný, v škole, vek, vilomeniny, vojačik, vulgárny, vybitý zub, vysoký, zlatý, zlý, čestný, šikovný, šiltovka, školáčik, škôlkar, športovec 1

dedo

babka 18; starký, starý 12; Jozef 10; (*omucuje*), dedko, vševědo 8; starý otec 6; fajka, starec 4; baba, brada, chlap, dedo, mráz, pradedo, starý muž, záhrada 3; boli sme u nich, dobrý, muž, môj, otec, palička, staroba, ujo, vek, zomrel 2; Lebedo, baretko, bedo nezbedo ponz. tak sme volali dedka :), blb, blázon, brucho, cigara, ded, dedulo, deduško, detsky milý, edo, grand father, grandad, grandpa, hluchý, hrob, informatika, je starý otec, konkrétny kamarát, ktorého volám dedo, lietadlo, láska, láskavý, ma nosí na chrbte a ja ho ťahám za vlasy, mami, mrázik, múdrosť, múdry, mŕtvy, nemá, nie je, odmeraný, palica, penzista, pracovitý, pracuje, radosť, rodina, rozprávky, ruky, ryby, sedí na lavičke, sivé fúzy, sivý, skúsenosť, smiech, smrad, vrásky, múdry, smrť, spomienky, starosti, staručký, starý muž o paličke, starý muž s bradou, starý otec, ale citovo zafarbene, starček na dedine, strom, sveter, syr, sánkovanie, telefón, teplo,

traktor, už nežije , veselý, veľká záhrada, vnuk , vojna, vonia trávou, vrásky, vzor, zelené traky, zosnulý dedko, zábava, čiapka, šedivé vlasy, šedivý, šedo, šikovný, ťahal repu 1

Dievča je...

pekné 51; mladé 19; krásne 18; milé 12; (*omucuje*) 11; dievča, malé, múdre 5; dieťa, mladá žena, nevinné, smutné 3; dar, dobré, girl is, mladosť , nežné, vysoké, človek, šumné, žena 2; a girl is, ako kvet, alebo skôr malo by byť.. ale to neznamená, že musí, bledé, chlapec, dospievajúce, hnedé, krava, krehké, krásne ako lusk, kvet, levanduľa, lupeň, láskyplné, malá žena, mladá kočka, mladé a pekné, mladé duchom, moja sestra, moje, namyslené, nesmelé, neviem, nevinnosť, osamelé, označenie mladej ženy, panna, plaché, pohlavie, princezná, púpätko, rozkvitnuté, sex, skvelé, slabé, slobodné, strapaté, stvorenie, super, svet, tiché, unikátne, v kine a sem-tam prehodí uštipačnú poznámku na správanie hlavných protagonistov, veselé, vyparádené, vzdelané, vždy len dievča, zaľúbené, zlaté, zlé, zvláštne, štíhle, švárne, šľapka, šťastie, žena, ktorá sa ešte nestala ženou, pretože je na to ešte príliš mladá, ženské 1

dievča

chlapec 35; žena 20; (*omucuje*), mladé, pekné 7; mladá žena 6; mladosť, slečna, sukňa, vlasy 5; krása, krásne 4; dievča, dieťa, girl, láska, vrkoč, úsmev 3; chalan, dcéra, dlhé vlasy, kráska, kvet, malá, malé, neplač, radodajka, rajčina, vzor, šaty 2; ...neskôr žena, adolescentka, ako kvet, boky, budúca žena, chlap, deva, deviatačka, dievča v kroji s vrkočom, dievčatko, dievčina, dospievanie, ja, je krásne, jemnosť, kamarátka, krajšia časť života, kvietok, mašľa, milé, mladá, moja sestra, moje, nebezpečie, nechcem, pretože by ma zdržovalo... aj keď je dôležité, nedospelé, neha, neni, neskúsené, nevinnosť, nežné, ona, osoba ženského pohlavia, z ktorej ešte nevyrástla žena, lebo má málo rokov, pehy, pekné dievča, pobláznene a vysmiate dievčisko, pochabosť, pohlavie, pulóver a sukňa, rast, roztomilé, ružová, s chlapcom, sestra, sex, skvitnul kriačik, srdce, vysvedčenie, veselé, veľké, vrkoče, vysoké, výstrih, zlaté, zlatičko, známosť, čerešňa, červené líca, školáčka, študentka, ženskosť, žieňa 1

Dievčatko je...

malé 44; milé 23; (*omucuje*), pekné 12; krásne , zlaté 11; maličké 8; rozkošné 6; mladé, nevinné 5; dieťa, roztomilé 4; girl is, smutné, veselé 3; nesmelé, nezbedné, osamelé, poslušné 2; ako kvet, bábika, cieľavedomé, copaté, dar, dcéra, dievčatko, dievčatko je malá žena, ktorá ešte nedozrela na ženu, dobré, drobné, hanblivé, hladné, hlúpe, hravé, je!, krehké, kvet, malá žena, malé dievča, malé rozkošné s dlhými svetlými vláskami, Margarétka, mladé dievča, múdre, na pieskovisku, nevedomé, nevinné a zraniteľné, nežné, niekedy ako chlapča, podarené, primladé, princeznička, princezná, ružové, s mašľou vo vlasoch, samo, tu, tu zas, uplakané, usmiatie, usmievavé, usoplené, veselé a nevinné, večeru, veľmi mladé dievča, zdobnenina, zlatučké, zlé, červené, človek, špinavé, žena 1

dievčatko

malé 20; chlapček 17; (*omucuje*) 10; bábika, dieťa, milé 7; zlaté 5; chlapec, maličké, šaty 4; bábätko, chlapčiatko, dcéra, dcérka, lízatko, pekné, suknička, žena 3; copaté,

dievča, dievčatko, malá, mačiatko, mladost', najkrajšie, nevinnosť, nevinné, oravskô, plače, ružová, rýdze, sukňa, vrkoče, úsmev, školka 2; Laurinka, Zuzanka, anjeli, baby, bezstarostná žena, bábiky, cepíky, detstvo, deva, dievčatko v predškolskom veku, dieťaťko, dvojča, g, girl, hra, je malé, jedného dňa - žena, jéj, karkulka, kačiatko, little girl, lízanka, maličká, malá žena, malá žena - vekom aj vzrastom, malé dievča s copíkmi, malé dievčatko s blond vláskami, mašlička, mašľa, milá, miláčik, mladá žena, mladé, mladé dievča, mladé dievčatko, mladé, ale rozumnejšie, ako podaktorí dospelí, neha, nesmelé, neviniatko, nie chlapček, nič pre mňa, padlo, pedofil, poslušné, princezná, radosť, roztomilé, ružová farba, ružové líca, ružové šaty, sa hrá, sestra, snaha sa páčiť', so zápalkami, spieva, strach, stužky, usmiate, už zasa?!, veľmi mladé dievča, vlasy, vrkoč, vrkôčiky, z Krajiny drakov, zapletané copy, zapletené copíky, zase?, čatko, čo plačeš, školáčka 1

doktor

lekár 28; (*omucuje*) 13; plášť 12; choroba 9; biely plášť, nemocnica 8; pomoc 6; zdravie 5; pán, z hôr 4; ambulancia, doctor, doktorka, gynekológ, kto, liečiteľ, sestrička, vied, zubár 3; MUDr., anonymný, biela, detský, dr., fonendoskop, injekcia, lieky, lieči, ordinácia, pacient, povolanie, človek 2; Braňo, Martin, Mráček, Notor, Tardis, Varga, bohatý, bolesť, chirurg, chorobonosič, doctor who, doktor, empatický, house, hulvát, ignorant, ihla, inteligencia, medic, mladý, moja krstná, muž, muž v bielom plášti, múdrosť, na urgentnom, navrhuje liečbu, nešikovný, odborník, odborný, otec, očný, ošetruje, pekný, pichá, plat, plášť + kaleidoskop (tuším:D), práca, práv, prísny, prísny výraz tváre, psychiater, pán v bielom plášti, písmo, rešpekt, satan, sebavedomie, sex, sluchátko, starý nepríjemný, stetoskop, strach, v nemocnici, veľké dlane, vysoký muž v plášti, vyšetrenie, vzdelaný, vzdelaný človek, všetobecný, workoholik, zlodej, záchrana, úplatok, žena 1

doktorka

lekárka 13; (*omucuje*), biely plášť 11; doktor, pomoc 8; choroba, nemocnica 7; lieči, pani, plášť 6; detská, žena 5; fonendoskop, injekcia, múdrosť, sestrička 4; Quinová 3; Queenová, ambulancia, biela, doctor, ejha, ihla, lekár, lieky, medicíny, ordinácia, povolanie, strach, teta, vied, vzdelanie, všeobecná, zdravie, žuvačka 2; Gabika, PhD., bezohľadnosť, bezpečie, biely plášť a hlava plná vedomostí, biely plášť a stetoskop, doctores, dovolenka, gynekologička, ignorantka, ja, kamoška, kožná, krstná, lekárka v bielom obleku a s prístrojom na meranie tlkotu srdca, medicína, medička, milá, moja, múdra, nechut', oblečenie, obvodná lekárka, okuliare, otvor ústa, že áááá (palička až do krku), očkovanie, krik, očná, pacient, patologička, plat, poisťovňa, poradenstvo, pozícia, premýšľa, práva, príjemná, psychiatrická, sesternica, starká, starostlivá, stetoskop, stolom, ulievať sa, učí, v bielom, v bielom plášti, v plášti, v ružovej záhrade, vakcína, vedkyňa, lekárka, vyrieši problém, vyšetruje, vzdelaná, vzdelaná odborníčka, vždy som si dobre vychádzal s doktorkami, zdieračka, zdravie/pomoc, zdravotná sestra, záchrana,

čakanie, šikovná, špecializovaná, štíhla, žena pracujúca v nemocnici s papierom na liečenie ľudí, žena s vysokoškolským titulom 1

feministka

žena 34; (*omucuje*) 7; lesba 5; bojovníčka, mužatka, práva 4; bojovná, feminista, právo 3; aktivistka, blbá, divná, feminizmus, hnev, krava, krátke vlasy, nepochopená, silná, silná žena, šedá, žena s názorom 2; "silna a nezavisla" žena, BOOOO, Laura, Maleista, Svet podľa Garpa, Ukrajina, agresívna, antichlap, arizonka, aspekt, atraktívna, blbka, boj, boj za práva, bojovnica, bojovnosť, bojovníčka za práva žien, bojuje, bojuje za práva žien, chlpaté nohy, chlpaté pazuchy, chlpy, dľaň, dominantná, dvere, emancipovaná, extrém nie je ok, frigidná, fuj, fúzy, hahahaha :D , hlúpa, hlúpa žena, hlúposť, hnutie, hrdosť, hrdá žena, internet, iná, každá žena, klamárika, konzervatívec, liberálka, muži, namyslená žena, nejaká stará pani, nekompletná, nemá rada chlapov, nenormálna žena, nepríjemná, nerozumná, nespokojná žena, nevypočutá žena, nešťastná žena, nie, nie pravá žena, nikdy, nič, och ježiši, ochlpenie, odboj, odcudzovaná , odhodlaná, odhodlaná žena, okuliare, omyl, ovplyvňuje, pekná, pizda, piča, pochody, prehnane emancipovaná, prehnaná, prehnané, preháňa to, presadzuje práva , protimužinistka, radikál, rovnoprávnosť, rovnosť, ráznosť, samostatná, samostatná žena, sebavedomá žena, sexistický muž , si neváži svoju ženskosť a chce byť ako muž, sila, skupina, slabá, somarina, stará dievka, stojí si za svojim, sufražetka, sufražetky, tupaňa, tučná panna, tá, ktorá má v sebe nevyriešené problémy, urazená, večne nespokojná žena, vtip, vyžaduje pozornosť, zaujatosť voči mužom, zbor, zloba, zlá, áno, úbohá, čudná, škaredosť, škaredá, škaredá staršia žena, šľapanie po svojej krehkosti a nežnosti, žena bojujúca za práva svojho pohlavia - v 19. storočí viac než potrebné, dnes to väčšina tých, ktor, žena bojujúca za ženské práva, žena ktorá nepochopila ženstvo a jeho výhody, žena ktorá sa chce presadiť, žena z minulého storočia bojujúca za prehnajú rovnoprávnosť a mužmi, žena čo kričí do kamery, žena, ktorá nenávidí mužov, žena, ktorá si tvrdo stojí za svojim názorom, ženská, ženy 1

intelektuálka

múdra 22; okuliare 21; (*omucuje*) 12; knihy 10; múdra žena, vedkyňa 7; ja, vzdelaná, žena 4; biffa, biffloška, intelekt, kniha, rozum, s okuliarmi, študentka 3; emancipovaná žena, feministka, inteligentná, knihomolka, kocka, múdrosť, namyslená, porozprávam sa s ňou, pravítka, sexy, záujem 2; -----, Kockáčka, Líza, akademička, amen, blbá krava, blondína, cieľavedomá, demoverzia, dievča s okuliarmi, dlhé slovo, docentka, dreďy, e, emancipácia , hipsterka, inžinierka, intelectual, intelectuales, intelektuál, inteligencia, interleguán, introvertka, je škaredá, karieristka, mudraňa, mudruje, myslivec, myslivka, má rozum, má šmrnc, múdra žena s nafúknutým egom, nedostupná, nemusí vždy nosiť okuliare, nepríťažlivá, nespoločenská, odbornejší výraz, pekná, pekná a múdra žena, podnet, racionálna, rozumná baba, rozumná žena, s ňou sa porozprávam viac, ako s tými, ktorých zaujíma maximálne čo si oblečú na diskotéku, samotárka, sebavedomá žena, skúška, snob, sprostá, stránka, suchá, sympatická, sympatická žena s okuliarmi , sčítaná, sčítaná žena, test, typ, umelkyňa, univerzita, urážlivé, vedomosti, vedomosť, vlastný svet, vysokoškoláčka, vysoké IQ , vzdelanie, vzdelaná žena, zlá, zuzka, áno,

človek, číta, škatuľkovanie, škola, žena ktorá má niečo aj v hlave, žena s okuliarmi, žena s veľkými hranatými okuliarmi v bielom plášti, žena v okuliaroch, ženská 1

Je to žena, ale...

(omucuje) 11; nespráva sa tak, nevyzerá tak 9; škaredá 6; silná, správa sa ako muž, zlá 5; muž, smrdí 4; je silná, nemá kozy, neviem, nie je 3; bezcitná, klame, má penis, nemá, nemá deti, není, nepekná, nevie variť, správa sa ako chlap, stará, vyzerá ako muž 2; aj dievča, aj nie je, ale nepáči sa mi, ale stále dieťa, ale čo?, bože, chová sa ako muž, chová sa inak, chýba jej voľnosť, dieťa nemá, divná, ešte aj dieťa, fajčí, falošná, frigidná, fúzatá, hlúpa, hnusná, iba kamarátka, impotencia, iná, it is woman but, it is woman but..., it is woman, but, je, je priberčivá, je samostatná, je sebestačná, je silnejšia ako muž, je to aj jeden veľký problém, je to dievča, je to žena, je v pohode, je vysoká, je zručná, je škaredá, ktovie?!, malá, mladá, moc hlúpa, moja, možno aj nie, možno nie je, mrcha, mužná, má krámy, má muža, má ruky ako muž, má svoje chyby, na hovno, na tom nezáleží, nechce deti, nechová sa tak, necvičí, nedospelá, nemaľuje sa, nemiluje, nemá muža, nemá nárok, nemá rada deti, nemá vlasy, není pekná, nepodobá sa, nepoznám ju, nepredvídateľná, nepáči sa mi, neschopná, nevarí, neverná, nevie milovať, nevyzerá, nevyzerá na to, neúplná, nie je bezmocná, nie je moc pekná, nie je moja, nie je pekná, nie matka, nie moja, nie muž, nie pre mňa, nie príliš pekná, nie som si istá, nie som to ja, niečo jej chýba, nič ma nenapadá, no, osamelá, ozaj pekná, pekná, pevná, pije, podmienka, pozor, pracuje, prísna, riadna, rozumná, sa nevie obliecť, silná ako chlap, silná ako muž, správa sa ako kurva, správa sa drsne, starena, stojí za to, tvrdohlavá, ukecaná, už má deti, už to vyplňujem druhý raz (iba to ma napadlo), v mužskom tele, vlastne nie je, vo vnútri skrýva malé dievčatko, vyzerá ako chlap, zbil ju muž, zvláda aj za muža, človek, čo ak nie je, čo už, špatná, žena, žiadne ale 1

každá žena

(omucuje) 9; miluje, pekná 7; každý muž, žena 6; je iná, krásna, všetky 5; je krásna 4; dlhé vlasy, iná, je výnimočná, prsia, silná 3; every woman, je, je pekná, je silná, jedna, krása, matka, milovaná, môže, neviem, náladová, pije, stereotyp, to chce, umrie, vie, žiadna žena 2; Eva, ale nie úplne každá, bežná, bohyňa, býva nervózna, celý svet, chce chlapa, citlivá, city, cop, dcéra svojej mamy, deti, dlhšie vlasy, dáma, dôležitá, empatická, feminizmus, fuj, gazdiná, genetika, hádka, hľadá lásku, ja, je dobrá, je dôležitá, je jedinečná, je len žena, je odvážna, je super, je tvrdohlavá, je urážlivá, je štetka, jedinečnosť, jednota, jemná, každá žena, každá žena má menštruáciu a ak ju nemá, vie, že by ju mala mať a má problém, nasledovať musí liečba, každý, kuchyňa, kurva, láska, mama, materstvo, menštruácia, muži, má kolená, má kozy, má menštruáciu, má prsia, má právo na lásku, má rada, má rada kvety, má rada sex, múdra žena, namyslená, nelogická, nevarí, nie je rovnaká, nič ma nenapadlo, no nie každá, norma, nuda, ohovára, pekná žena, plače, podprsenka, populácia, potrebuje lásku, prefikaná, prirodzená, proste žena, rada spí, robotníčka, sa narodila, sa pridá, sa rada oblieka, sa rada parádi, sen, si zaslúži byť šťastná, si zaslúži obdiv, si zaslúži úctu, sila, silná žena, som hladný, sténá, sukňa, svet, typická žena, túži po dieťati, ulica, umienená, upratuje, varí, veľa, veľa rozpráva, viac vecí naraz, vie byť mrcha, vie variť, vlasy,

vládne, všedná žena, všetky ženy, woman, zaujímavá, zložitá, záleží, zástup žien, ľúbi sladké, ženská, ženy 1

každý muž

(*omucuje*) 9; chlap, je iný 8; každá žena, má penis, všetci 6; pivo 5; debil, silný, človek 4; chlapi, rovnaký, všetci muži 3; brada, by mal byť gentleman, ego, every men, je výnimočný, masa, miluje , muž, má, má bradu, obyčajný, penis, plače, pomáha, potrebuje ženu, pracuje, prdí, samec 2; Slovák, auto, bez rozdielu na vek, bežný, blbec, bude, by mal byť chlap, chce byť dominantný, chlapec, chrápe, dieťa, dobrý, every man, futbal, fúzy, gentleman, hnedovlasý, hnev, hocikto, hovädo, hrdý, hus, je aspoň trochu ješitný, je debil , je fajn, je lepší ako žena, je lovec, je muž, je nadržaný, je racionálny, je rovnaký :), je taký istý, je zlý, kamuž, každý muž má určitú fyzickú výbavu :-), každý človek s mužským pohlavným orgánom, klame, klamár, komplikovaný, lenivec, lenivý, lovec, maskulinita, možný partner, muži, myslí, myslí na jedno, myslí na sex, má chlpy, má dobrú ženu, má rád pivo, má rád sex, má svoje muchy, má ženu, môže byť gentleman , nadržaný, nejaký nepríjemný pocit, nenávidí nakupovanie, nepozorný, nepočúva, nevera, nie, nohavice, nositeľ mužských vlastností, oblek, ochranca, opak ženy, opora, otec, pekný, pije pivo, populácia, posiluje, posilňovňa, pozerá televíziu, pozerá šport, proste muž, práca, pán, rýchly, sa bojí bolesti, sa bojí odmietnutia, sa stará, sebadôvera, sila, silný muž, slope, smrdí, spí, stereotyp, striehne, sviňa, tam vonku, tvrdohlavý, unikát, určite nie každý, veľa, veľké decko, vie zarobiť peniaze, vysoký, vystrája, všedný muž, zarastá, zbabelosť, zástup mužov, úprimnosť, žiadny muž , žije 1

klimaktérium

prechod 22; (*omucuje*) 16; klíma 12; menopauza 10; neviem 7; baktéria , baktérie 6; staroba, teplo, čo?, žena 5; starnutie 4; cudzie slovo, klimatizácia, nepoznám, počasie, prostredie 3; akvárium, atmosféra, bacily, choroba, koniec, neviem čo to je, neznáme slovo, obdobie, podnebie, veda, what the fuck 2; 50 rokov, ?, abraha dabra, asi problém, bezvetrie, biológia, blbosť, brucho, climacterium, depresia, doba , google, ha ha, hniezdo záchrany pre nechcené deti, juls.savba.sk, karanténa, koniec ženstva, krámy, menopause, menopauza, hormóny, návaly, menštruácia, miesto, more, mráz, nemám šajnu, neplodnosť, nepoznám to, nepoznám toto slovo, nepoznám, rovnako ako 80% ďalších ľudí, netušim, netušim čo to je, nevedomosť, neviem čo je, neviem čo to je :D, neznámo, nie, niečo, niečo s klimatizáciou, niečo s klímou, nič, oblaky, obloha, obraz vedeckého laboratória (vôbec netušim čo to slovo znamená), odborný text, pot, priestor, príroda, prístroj, q, rovník, somarina, spoločnosti, stop, strach zo staroby, stredný vek, sucho, súčasný stav, teplota, termín, terárium, to neviem čo je, to čo je?, vek, vyvrcholenie, wtf, zmena , zrelosť, čo, čo to je?, čože?, škola, ťažké obdobie, ženy 1

letuška

lietadlo 48; stevard 18; (*omucuje*) 11; stewardka 9; pilot 7; uniforma 6; žena 5; pekná 4; nebo, povolanie, sexy, úsmev 3; blondína, cestovanie, dovolenka, kostým, krása, milá, mladá, osa, príjemná, vysoká, šatka 2; blúzka, cestuje, jazyk, je sexi, jedlo, klobúčik, kocka, kostím, krásavica, kráska, krásna, káva, let, letuš, letušiak, letí, lietanie, modrá, modrá uniforma, multilingvistka, na palube, nervozita, nešikovná, oblaky, oblieka sa ako prostitútko, obsluhujúca letuška v lietadle, ovláda jazyky, pekná žena v okuliaroch

a modrej uniforme, pekná, mladá riťka v uniforme, pitie, ponúka kávu, prípadne maskrty, pracovníčka v lietadle, profesia, prvej triedy, rovnošata, s podnosom , sex, sexi, sexy obsluha v lietadle, sloboda, služba, sprievodkyňa, starostlivosť, steward , suknička, sukňa, sympatická letuška, tenká blondínka, tetka, tužka, tá kočka čo som ju stretol na lete do Las Vegas, uhladená, upravená, upravená kráska, usmieva sa, aj keď sa jej nechce, v lietadle, v uniforme, vlasy, vozík na občerstvenie, voľnosť, vzduch, východ, výstrih, wizzair, zadok, zaujatá, únikové východy, šatka na krku, šatka okolo krku, žena v kostýmčeku, s úsmevom, ktorá obsluhuje ľudí v lietadle, žltá blúzka 1

mama

otec 32; moja 27; láska 16; (*omucuje*), domov 10; žena 8; varí 7; je len jedna, matka 5; dieťa, mama 4; dobrá, rodička, tato 3; mamina, mamička, mamka, milujúca, mum, oco, rodina, rodič, srdce 2; Kami, Oľga, a otec, brucho, chudá, darca života pre svoje dieťa, dcéra, dieťaťko, gama, je mama, jedna, jej smiech, jest', kamarátka, kráľovná, kuchyňa, láskavá, mama - povolanie ženy, mamin úsmev, maminka, moja mama, moja mama mám ju rád, mommy, má Emu, môjho tretieho brata, najbližšia osoba, najlepšia, neha, nekonečná láska, no proste mama, objatie, obraz mojej matky, opatera, otázky, pochopenie, pocit domova, poklad, pokoj, pomoc, priateľka, prvé slovo, pôrod, ruky, sa o mňa bojí, slová dieťaťa, starostlivosť, sukňa, super, tata, v tomto slove rovnakého významu je len viac citu ako v tom predošlom, varí obed , vzor, všetko, vždy sa o nás postará, zlá, úsmev, úžasná, život 1

manažér

oblek 18; šéf 13; (*omucuje*) 11; riaditeľ, vedúci 7; peniaze 6; riadi 5; firma, práca 4; firmy, manager, manažment , muž, muž v obleku, riadenie, vodca, zodpovednosť 3; biznis, chlap, ja, kufrik, kvality, líder , manažuje, manažér, manažérka, nuda, podniku, povolanie, pán, zaneprázdnený 2; Polovica ľudí v tomto svete už sú "manažéri"..., Richard, ambiciózny, auto, autorita, banky, bohatstvo, bos, boss, budúcnosť, bussinesman, chlap v obleku, debil, diplomat, diár, drahý oblek, ekonóm, fešák, fešák v obleku, sebavedomý, flexibilný, funkcia, futbalový, hajzel, hotela, ignorant, is, kancelária, keca a nevie o čom, košeľa, kravata, leader by mal byť, manažeris, manipulácia, manžel, manžetové gombíky, manžerka, menežeris, mobil, mozog, muž ktorý riadi, nadriadený, namyslenec, nič nevie, obchod, officer, organizuje, organizácia, organizátor, otravný, pako, papaláš, pobočky, podnik, podnikový, postava, prachy, pracovník, predaja, produktový, rozkazuje, sako, sexi, skvelý, telefón, to víš že to vybavím, tvrdohlavý, tvrdý človek, tím , udalosť, unáhlený, už teraz kde kto, vedúca pozícia, velí, veľký, viest', vysoký, vysoký plat, vysoký post, výkonný, zdutý, zodpovedný, úspešný, úspešný muž, človek s funkciou v práci, človek v kravate a zároveň určitá miera odporu, žena 1

manažérka

žena 13; kostým 12; (*omucuje*), manažér 9; kancelária, oblek, riaditeľka 5; riadenie, vedúca, šéfka 4; peniaze, práca, sukňa, šikovná 3; ambiciózna, biznis, elegantná, firma, ja, manager, manažment, mladá, organizuje, pani, pekná, povolanie, pozícia, pracovitá, predaja , riadi, schopná, silná žena, usilovná, zodpovedná, úspech, úspešná žena, šéf 2; milenka, Managers, Saška, aktívna žena, povedal by som, že mužatka a preto mi to

vyvolalo negatívnu konotáciu. Pravá žena je t, ambicióznosť, asertívna, blbá, blúzka, dievča, divadlo, dobre platená, dobrý plat, ekonomika, firmy, frička, harpya, hlavná, hotela, je sexi, karieristka, kariéra, koordinácia, kostím, kostýmová sukňa, kráľovná, ktovie, či to bude vedieť, maklérka, manželka, mikroport, minisukňa, moja sestra, nedostupná nadriadená, nezávislá, nezávislá žena, nie, nič nevie, nohavice, obchodu, obratná, okuliare, organizácia, organizátorka, otravná, pobočky, podnik, podniku, pomoc, post, postavenie, profesionálka, rešpekt, riaditeľ'a, rozkazy, schopná žena, sebavedomá, sekretárka, sen, to ide dookola?, top, tá, ktorá sa o všetko vie postarať a má na všetko odpoveď, uhladená pani, v pohode, v robote, vedie a podporuje svojich podriadených, vedomosť, vedúca firmy/obchodu, vedúca osobnosť, veľkého podniku, vládne, vodca, vodkyňa, vplyvná, vyťažená, výkonná, zaneprázdnená, zodpovednosť, úspešná, šéfa, šéfuje, žena ktorá riadi, žena s funkciou v práci, žena so schopnosťou robiť veci rázne a riadiť ich viac súčasne, žena v kostyme, žena v saku a okuliaroch, žena čo nič nerobí. 1

matka

otec 20; Katka 19; dieťa, mama 15; láska 12; (*omucuje*) 11; žena 8; deti 7; dcéra 5; moja, zem 4; mamina, najlepšia, rodina, starostlivá, život 3; dobrá, ja, je len jedna, matka, národa, rodič, starostlivosť, úcta 2; Eva, Jana, SCBP, Slovensko, Zdenka, a dcéra, aká matka, taká Katka, aká matka, taká Katka (to som ja), ale dúfam, že to tak neplatí vo všetkom, d, dar dieťaťu, doma, hrdinka, jediná, jedlo, klan, láskavá, mami, maminka, mamička, matka je žena, ktorá má minimálne jedno dieťa, mať, milujúca, moja mama, moja priateľka, mother, mum, múdra, naše všetko, nie zrovna obľúbená mama, nositeľka rodu, obed, obetavosť, obetavá, obraz mojej matky, osmička, patrí jej obdiv, podpora, pozerá televízor, priateľka, rodič detí, rodí, ruky, sila, silná, skvelá, smútok, srdce, strojová súčiastka, strom, tatko, teplo, to nestačí jedno slovo, trepezlivosť, vlasy, vychovala ma, ale ;), všetko zariadi, zodpovedná, zrada, zuzka, žena držiaca dieťa v náručí, žena ktorá ma dieťa, žena ktorá ma porodila 1

menštruácia

krv 54; bolesť 22; žena 12; (*omucuje*) 11; krámy 9; menzes 8; cyklus 5; boli 4; radosť, červená 3; au, hrôza, každý mesiac, nervozita, netopier, tampón 2; 40 rokov, 7 dní, Boží dar - znamenie, že žena môže mať deti, PMS syndróm, bolesti, bolesť brucha, des, dievčensťvo, dostať, fuj, hnusná, hrozná, hurá, hádka, hádky, je dôvod, prečo neexistuje Boh, každý mesiac ma to čaká, kolobeh, krvavá, kľče, matka, menštruácia :/ ale občas sa jej potešíme, hlavne keď si nie sme isté, či ten tehotenský test ukazo, mesačná, mesiac, mesiac čo mesiac, mesiačiky, mesiačiky, happy days, mešká, nekonečná, nenávidím, nepríjemné, nervy, netehotenstvo, neznášam ju, nie je sex, nádej, orálny sex, otrava, otravná, periods, perióda, plodné dni, použitá vložka, požehnanie, pravidelná, pravidelný cyklus v tele ženy umožňujúci počať a porodiť dieťa, priateľka, prirodzenosť, pár dní každý mesiac, počas ktorých človek krváca a je slabší a náchylnejší k chorobám, silná, slabá, slayer - raining blood, slzy, som žena!, stopka,

súcit, súčasť života každej ženy, tehotenstvo, trestanie :D, utrpenie, vajíčko, vložky, zlo, zmena hormonálneho stavu, zmena nálady, ďalšia, špina, ženská vec, ženy, život 1

mliekom

(*omucuje*) 11; medom 7; krava 6; biele 5; a medom, biela, kakao, káva, kŕmiť, s 4; cereálie, granko, mlieko, obliaty, syrom, vodou 3; chovať, cukrom, dojčenie, krv, krvou, káva s, kŕmenie, milk, obliať, pluje, pohár, poliať, prsia, riediť, sušienky, tečie, vložky s, zalejem 2; oliata, a krvou, a soľou, biela farba, biele škvrny, chlieb s, chrumky s, chutí, cukor s, dieťaťom, do kávy, doliať, fuj, grankom, jedlom, jogurtom, keksíky, kojenie detí, koiť, kolenom, kosti, krabica, kravička, krmime, káva s mliekom, kŕmená, kŕmim, kŕmiť sa, labuť, lepok, liať, liek, makom, maslom, materské mlieko, med, milk s, mlie.com, mliekom, nadojčené dieťa, nakŕmiť, naplnené, napr. poliate mliekom, obliať, obliať sa, oblievam, omliekuješ , ovsené vložky, pijem, pirohy, pivom, piškóty, piť, plazma s, plniť, po hlave, polial, poliate, poliaty, postriekaný, potrela, proces kojenia dojčaťa, proti rakovine, prsník, raňajky, rozliate mlieko, s bielym, s medom, s mliekom, sa kŕmia mláďatá, sa nenaješ, sa obliať, sa olievam, sex, som začal.. teraz je zo mňa muž ;) , soplica (poľská vodka) s mliekom chutí výborne!!, studeným, svetom, sáčok, telekom, uspať, varenie, vložky, vykŕmená, vápnik, z, zalej, zalej to , zaliate, zaliate cereálie, zaliat', zalieva, zalievam cornflaky, zalievane, zapijem, zapíjam, zapíjať, zriediť, čaj, čerstvo nadojeným, čerstvým, čo, živená, život, živočíšnou tekutinou, živý sa 1

mládenec

junák 20; šuhaj 18; chlapec 16; švárný 14; (*omucuje*) 12; mladý muž, starý 9; mladý, pekný 8; fešák 4; chalan, dievčina , mladost', mladík, slobodný, statný, veniec 3; folklór, klobúk, muž, silný 2; René, adolescent, behá, chlap, chlapec ktorý nedospel, chlapik, dedina, deva, dievča, dospievajúci muž, etapa, gentleman, gentleman, guy, hladký, ja, je štíhly, kľuk, krásavec, lieta v oblakoch, láska, mladý chlap, mladý chlapec, mladý muž 16-20, mladý muž v v klobúku a kroji, mladý muž, taký, ktorý má ešte málo rokov a nedozrel na muža, mládenec, mutovanie, nepočúva, nesmelý, nevesta, no nič idem klikat' ok a uvidím čo bude na konci prepáčte za zlý výsledok :/, oblek, pekný chalan, vysoký, silný oholený, pekný chlapec, pierko, pochabost', pohľadný, preskakovanie ohňov, rozprávka, ruka vo vrecku, sexi, silný mladý muž, slečna, smiech, starac, starý mládenec, starý slobodný chlap, starší, sympatický, teen, teplý účes, vagabund, youngster, zastarané, úsmev, červené líca, človek, široký opasok, štíhly, šuhaj :D , šumný, švihák, švárný šuhaj, život, život pred sebou 1

moc

sila 68; peniaze 25; (*omucuje*) 11; kráľ, vláda 8; noc 6; politika, veľa, zodpovednosť 4; kráľovstvo, moč, politici, zneužitie 3; nadvláda, pomoc, power, sláva , strach, veľká, zlo, žezlo 2; a peniaze , absolutizmus, bohemizmus, bolesť, dominantná, hrad, ja, je zle, má to byť veľa, koniec, kontrola, moc, alebo aj keď je niečoho veľa, má život človeka okoreniť, nie ho definovať., mágia, mám, nad inými, nad svojím konaním, nad ženou, nadradenosť, nekonečná, obmedzená, ovládať, pekné, povah, prečo sú ľudia takí hlúpi? veď majú mozog, tak ako je možné, že sa takto tí s mocou správajú? veď už, pýcha, riziko, rozhodovať, rozvaha, sebeckosť, skaza , slabosť, slova, sláva, peniaze, to, čo má

niekto, kto vládne - napr. byzantský cisár, tvoja, túžba, ubližuje, ukáže, aký človek skutočne je, už je toho, vojna, vplyv, všetko, zaťatá past, zneužívanie moci, zvracanie, ľudí, štát 1

muž

žena 35; chlap 32; (*omucuje*) 11; sila 10; otec 8; silný 6; môj, opora, vysoký 5; muž, penis 4; a žena, man 3; Adam, dobrý, hrdina, ja, nuž, oblek, ochrana, ochranca, pán, stojí 2; 31 rokov, alfa, bojovník, borec, brada, bush, chlapec, debil, demotivovaný, fúzy, gentleman, hroch, inteligentný, istota, je čestný, košeľa, kravata, men, milý, mužská postava, môjho života, nebojácny, nie žena, niekto, normálny, oddanosť, odvaha, odvážny, opak ženy, palica, patrí k žene, pekný, pohladný, pohlavie, pohár, postava, pracuje, práca, radosť, ruky, rytier, sex, sila fyzická, silný muž, sily, som ja, spotený, statný, strnisko, strom, svaly, telo, tmavé vlasy, už!, v, v knihách, zodpovedný, áno, človek, človek s druhotnými pohlavnými znakmi mužského pohlavia. má potenciál priťahovať ma :-), šarmantný, žiadne starosti 1

mužatka

fúzy 15; (*omucuje*) 12; chlap, muž, žena 8; feministka, svaly 5; fuj, lesba, škaredá, škaredá žena 4; chlpy, mužná žena, mužská žena, žena ako muž 3; Thajsko, chlapina, chlapská žena, chyba, lesbička, mačka, teploš, urážka, ženatko 2; ..., Cher, Kevin, Martina, Merkelová, Viktória, ajajaj :-D, ako chlap, basketbal, basketbalistka, ble, brada, chamrad', chlap v ženskom tele, chlapožena, chlpaté nohy, chorá, dievča s krátkymi vlasmi, dievčatko, divná, divné, drevorubač, ewww, fuzatka, fúziky, gay, haha, to slovo som už dlho nepočula. pravdepodobne sa nespráva ako slečna, a ani nie je elegantná ak, hermafrodit, hnus, hrubé ruky, humus, husté zarastené obočie, telo aj správanie ako chlap z hory, introvertná, iná žena, je mužská, je stále žena, judo, lara croft, masculinist, metrosexuál, monštrum, muž čo?, mužena, mužnejšia žena, mužnosť, mužná, mužské oblečenie, narcis, navonok mužná, nechutnosť, neexistuje, nejaká, nepekná, nepekná žena, neviem, nezmysel, neženská žena, nie, omyl, oválna tvár, preoperovaná, radšej nekomentujem, silná žena, silná žena s mužským správaním, smiech, smiešny muž, svalnatá s krátkymi vlasmi, svalnatá žena, takmer žena, to, trans, transka :P, transsexuálka, tučná, veľa cvičí, veľa testosterónu, veľká, veľmi vycvičená žena, vlasy, vzpieračka, zabiť, zdatná, žena s maskulínnou postavou a škaredou tvarou, zmiešanec, zmužnelá žena, zmätenosť, zrejme nelahodí oku muža, zženštilý muž, úzke džinsi, čože?!, čurák, ľútosť, šatka, škaredý výraz, športový typ, žena ako chlap, žena ktorá je viac muž ako žena, žena na steroidoch, žena s fúzmi, žena s mužským telom, žena s mužskými črtami, žena s podobizňou muža, žena čo vyzerá ako chlap, žena, ktorá nie je hrdá na príslušnosť k svojmu fyzickému pohlaviu, radšej by bola mužom a rozhodla, ženský muž, ženština 1

mužná žena

mužatka 55; (*omucuje*) 16; silná 13; sila, svaly, ženský muž 5; mužena 4; chlapina, silná žena, statná 3; chlap, feministka, fúzy, katastrofa, nie, posilňovňa, prosím, stereotyp, široké ramená 2; 7x24h posilka, ?, Cher, Etela, Sapphó, Thajsko, basketbalistka, blud, boxerka, chlap v sukni, chlpské črty, chlopica, chlpatá, chlpy, domácnosť, drevorubač, eww, fitnesska, fitness, fuj, hrubá, hrubý hlas, je silná, kulturistika, lesba, masculine

woman, masívne črty, merkelová, moc, mužatka, čo iné, má svaly, napriek tomu zraniteľná, nechutnosť, nechutná, neexistuje, neoholená, nepatrí k sebe, nepekné, nezmysel, nezávislá, neženská, nie je žena, nieee, obrovská, odstup, opustená, osamelá, otrasná, pevná, pohľady, posiluje, pracovitá, prečo?, príliš sebestačná, radšej nie, shemale, silná a vysoká, silná žena (fyzicky) aj výzorom veľká, s mohutnými plecami, siláčka, slobodná matka, statočná silná žena, steroidy, svalnatá športovkyňa, taký žena, to je aká?, to n en u, tučná, urastená žena, veľmi silná, už nie je žena, veľká, vie opraviť vodovodný kohútik, vojačka, vysoká, vzdatná, vzpieračka, zarastená žena nie veľmi prít'azlivá, zmätok, človek, škaredá, žena, žena s bicepsom, žena s mužskými fyzickými vlastnosťami, žena v tele muža 1

mám

nemám 27; vlastním 23; (*omucuje*) 11; radosť 6; hľad', lásku , peniaze, rád, všetko 5; dám, moje, psa, sa dobre 4; auto, máš, šťastie, t'a rada 3; Have, ale nedám, chcem, mačku, rodinu, ruky, ráda, strach, veľa, zlato, t'a 2; 22 rokov, 23 rokov, Boha, I have, aano, b, byt, chlapa, dieťa, dom, domov, dostatok peňazí, dosť, hlavu, hrdosť, hriechy, hrst', ja, jablko, keď je niečo moje - pod stolom mám krabicu džúsu.... niečo, čo vlastním, čokoľvek, ale najmä vec, ni, krámy, len jeden život, majetok, mať, muža, mám, máme, na mysli, najlepšieho chlapa na svete, naplnenie, nedám, nič nemám, ochota, opicu, pokoj, počítač, priateľ, problémy, prsty, pár topánok, rada filmy, raňajky, ruku, rád jablká, sa, sa rada, sa rád, silu, smolu, som rád, spokojnosť, sám, teba, telefón, vedomosti, veľa vecí, vieru, vlastniť, vlasy, všetko a nič, všetko mám len vo svojej hlave, všetko načo pomyslím, yes, zlosť, áamá, čaj, čas, čo ?, školu, t'a rád, život 1

na ulici

vonku 29; bezdomovec 19; lampa 16; (*omucuje*) 10; chodník 8; v meste 4; autá, dom 3; auto, crew, deti, doma, lampy, peniaze, pes, sa hrajú deti, slávici, stojí, stála, svetlo, tma, v dome, von, zhon, zima, ľudia 2; Je neporiadok, at the street, auto trúbi, autobusy, bar, bez domova, bez ženy, bicykel, bývam, bývať, cesta, chodí, chudoba, deti a sa hrajú, dlažbové kocky, drogy, dáždnik, futbal, gang, hluk, hry - škôlka, ide poštár, in street, je hluk, je lampa, je lavička, je ruch, je veľa ľudí, kamenná dlažba, krásna starodávna ulica s kvetmi, krásne svetlá, ležal, list, mačka, mokro, na námestí, na stanicu, na zemi, neistota, niečo, čo sa stane vonku v meste sa obyčajne stane na ulici, obchodník, on the street, osvetlenie, piť, po opici, pod ulocou, pouličné lampy, pred domom, prostitútka, prší, ruch, sa strhla šarvátka a pritiahla pozornosť mnohých okoloidúcich , sa svieti, sedieť, semafor, sex, slon, sme sa stretli, smeti, sneží, som nebol, som stretla Fera, stojí dom, stojí muž, stojím, stretnúť, susedia, svietia lampy, sú chodci, sú deti, sú niekedy potýčky, sú ľudia , tma, zima, bezdomovec, tmavá nebezpečná štvrť, ulica, v popolnici , vandalizmus, vo dvore, za domom, zmoknutý bezdomovec, čakám, číslo jeden, žijem , život, žiť 1

nedostala som

krámy 29; menštruáciu 18; nemám 17; menzes 11; (*omucuje*) 10; tehotenstvo 6; darček, menštruácia, peniaze, to 5; výplatu 4; nič, problém, päťku, skúšku 3; jedlo, koňa, list, lásku, nemala som, sex, sklamanie, správu, výplata, známku , čo som chcela 2; I did not get, I didnt get, I dont give me, a asi nedostanem ani najbližších deväť mesiacov , a to

bol najväčší dar, blbé, chlapa, chlieb, cukrík, darčeky, deficit, dobrú známku, dostala som, fx, grant :-), jednotka, jednotku s hviezdíčkou za písomku :P (a koľko má rokov?), jej muž ju nechcel pohlavne uspokojiť, klimaktérium, krámy, preboha, krámy?, menštruáciu:D, menšturácia, miniona, najesť, nechcem, nedal ti, nedali mi, nemala som právo, nemáš, niečo, nič mi nedali, nič pekné, odpoveď, očakávanie, po papuli, po čom som túžila, pokarhanie, poštu, priateľke/kamarátke mešká menštruácia, príser, pusu, päťorku, sa na vysokú, smola, strach, svoje dni, talent, tehotná, tehotná som, test, to čo som chcela, to, čo som chcela, ukrátenosť, večeru, voľno, vynadané, všetko, vždy to, čo som chcela, y, zlyhala som, áno áno .. menštruáciu.. , čokoládu, štipendium 1

počestná žena

panna 28; mníška 11; (*omucuje*) 10; slušná 6; verná, čistá 5; Mária , neexistuje 4; cudná, ja, veriaci, vernosť 3; cnostná, dobrá, existuje, kostol, manželka, matka, nevinná, no sex, pletie, princezná, rarita, slušná, nudná, sukňa, verná žena, vydatá, žena 2; 19.storočie, ?, babička, bežná žena, chaste woman, chcem, cnosť, deti, dievča, dobré mravy, dôvera, česť, hodnotná, hodná zlata, hrdá, islam, je slušná, je túžba každého muža, je škaredá panna, katolícka žena, katolíčka, každá druhá, kostolníčka, kurva, mama, minulosť, mladá, moja, má úroveň. po všetkých stránkach, múdra žena, nadovšetko, necudná, nedostupnosť, neha, neklame, nekradne, neobvyklé, nepodvádza, nezvyčajné, nečestný muž, nie každá druhá, normálna , nudná, nádhera, odvaha, ona, panenstvo, panictvo, panna Mária , panna až do svadby, pekná, poctivka, poctivosť, poctivá, podhodnotená, pracovníčka, pravda, príjemné, puritánka, radodajka, relatívne, rovné držanie tela, rádová sestra, sa správa slušne, sebadôvera, sestrička, silná, skvelá, slušnosť, slušáčka, spravodlivá, správna, staré pomenovanie pre ženu zviazanú nezmyselnými pravidlami spoločnosti, super žena, svätica, sympatia, súca, taká ešte existuje?, tichá, veriaci žena, verná manželovi, vydatá s deťmi, vzdelaná, vzácnosť, vzťah, výmysel, woman, zdržanlivosť, zriedkavá, úprimnosť, čestná, čistota, človek, ľalia, šarlátové písmeno, šatka, žena so zásadami týkajúcimi sa najmä sexuálneho života 1

pravá Slovenka

krásna 21; kraj, pekná 16; (*omucuje*) 12; ja, krv a mlieko, krásna, žena 4; blondína, dedinčanka, deva, hrdá, neexistuje, v kroji 3; Anča, Slovensko, dedina, halušky, je krásna , je najkrajšia, krásna žena, pivo, tučná, vrkoč, žena v kroji, čistá 2; ?, Anička, Banská Bystrica, Dzifče, Kristína, Slovenka, Slovák, Studenková, ako každá iná, alkoholička, biela žena, bruneta, brčkavá, ctí si tradície, dlhé vlasy, dáma, fandí hokeju, hovorí slovensky, hrdosť, hrdá Slovenka, je nekvalitný časopis, je pekná, je z východu , je šikovná, je žena , katolíčka, každá, klobúk, kraj, vrkoče a červeň v líčkach, kroje, krojovaná, krásavica, kráska, krásna Slovenka, marína, matka, milujúca oddaná žena, moja mama, má pekné kolienka, najkrajšia žena, národníarka, národovec , obchod, od kosti, ona, origine Slovak woman, ovláda gramatiku, pekná Slovenka, pekná a klebetná, pekné dievča, pije, pije domáce, pohostinná, pozná Štúra, pracovitá, pravý Slovan, prezidentova manželka, pyšná, rada pije, right Slovak woman, rodáčka, sebavedomá žena, slivovica, som ja, spievať, srdce, sympatická, tak to úplne teda nie som, taká nie je, také jemné žieňa, tradície, tá najlepšia, varí, vie navariť bryndzové halušky, vrkoče, vypiť vie, robiť vie, vysoká, zamračená, zapletený vrkoč, zlatokopka, časopis, čepčenie, červená, čo to je?, čo?, ľavá Češka, ľudová, žena do voza i do koča, žena, ktorej

materinský jazyk je slovenčina, uvedomuje si svoju prítomnosť ku Slovensku a snaží sa h, ženská 1

pravá žena

(*omucuje*) 17; matka 15; pravý muž 9; Eva, krásna, mama, neexistuje 5; pekná, sila, silná, ľavá žena, žena 4; Slovenka, dáma, ja, láska 3; Katarína, dobrá, dokonalosť, inteligentná, je silná, krv a mlieko, krása, milujúca, milá, múdra, nefajčí, plače, silná, matka, ľavý muž, ženskosť, ženská 2; 1, Jana z Arku, Nika, Oravačka, a pravý muž , a right woman, aj tá vie vypiť, robiť, postarať sa o seba i o rodinu, angelina, cit a sila, citlivá a empatická, dieťa, dlhé vlasy, dnešný svet, dobrá žena, dokonalá, domov, e, hodnota, je citlivá, je milujúca matka, manželka atď., je poklad, jedna, kamarátka, katolícka žena a vzorná matka, každá, krámy, krásne silná, kuchyňa, láskavá, madam, mam, manželka, mejkap, mlieko, muž, nechce sa mi opakovať.. domysli si , nemusí nosiť opätky, neplače, nesklame, neviem, nie je ľavá, no, obetavá, odvážna, osud, pery, porozumenie, pravá žena si je vedomá príslušnosti k svojmu pohlaviu a navonok sa snaží prezentovať ako silná samo, princezná, pôvabná, rodina, sa neľutuje, sa stará o rodinu, sa vie o seba postarať, sebadôvera, sebestačná, sloboda, slušná pokorná, spravodlivá, silná, dobrá, starostlivá, stará sa, trpezlivosť, true woman, túži po dieťati, upravená, usmievavá, varí, vedomá si svojej sily, verná, verná žena, veľká, vie variť, vodkyňa, vonia, vydrží, vyobrazenie ženy z komunistického propagandistického plagátu., vzácna, všetko stíha , všetko vydrží, zodpovedná, zvládne , zvládne všetko, úroveň, čo to je?, ľavá, šikovná, štetka, šumná 1

pravý muž

gentleman 18; (*omucuje*) 14; silný 6; Adam, chlap, džentlmen, hrdina, ja, neexistuje, otec 4; láska, manžel, neplače, ochrana, sila, ľavý muž 3; brada, chrabrý, miluje, môj, odvaha, opora, pracovitý, pravá žena , princ, romantický nereálny postoj, svaly, true man, zodpovedný 2; James, Majk Spirit, Ondrejko, a pravá žena, a real man, blondák, bujak, chlap ako hora, chráni, dodrží slovo, dokonalý, dôvera, elegantný, galantnosť, galantný, gentleman, je ich málo, gentleman- HA HA HA, gentlman, hasič, herkules, inteligent, inteligentný chlap, james bond, je galantný, je gentleman, je hrdina, je istotou, je muž, je silný, je verný, je vzácny, je ľavý, jediný, kvety, milujúci, muž, mužnosť, mužný, môj Jakub, môj manžel, môj priateľ, najlepší, nepoznám, nevie, nezabudnuteľný, nie je debil, oblek, obraz muža, ochranca, ochranca, podpora, ochraňuje, ochraňujúci, odolný, odvážny, odhodlaný, prebudený, ohľaduplný, on, otec rodiny, podrží, pomáha, porozumenie, pozná aká je cena ženy, pozorný, pravá láska , pravý, pravý muž si je vedomý príslušnosti k svojmu pohlaviu a snaží sa navonok vystupovať ako vyrovnaná sc, rukavica, sa stará, schopnosť, schopný, sen, sexy, sila a rozum, silný - psychicky aj fyzicky, silný muž a katolík, slušný, smelý, smrdí potom, liehom a tabakom, som, som ja, spravodlivý, starajúci sa o rodinu, suverénny, svalnatý, tiež môj, to žena proste cíti.. :D , urastený chlapík, určite ja, usmievavý, vedec, verný,

vie, vie variť, vnútorná krása, vychovávateľ, vyrovnaný, vysoký, výnimka, výzva, česťnosť, čestný muž, človek, ľavý, šarmantný 1

riaditeľ

škola 27; školy 26; (*omucuje*) 14; vedúci 10; šéf 8; autorita, moc, muž 5; direktor, učiteľ 4; manažér, peniaze, prísny, pán, zodpovednosť 3; boss, debil, firma, hlava, kravata, nadriadený, okuliare, plače, povinnosti, povolanie 2; Paták (meno), Zemegule, asistentka, auto, banky, big boss, blbec, bohatstvo, bos, ceo, diktatúra, director, dôležitý, dôležitý človek, firmy, head, hlúpy, hovädo, kancelária, klamár, klobúk, ma sekretárku, muž v obleku, muž, ktorý má veľa vecí na starosti a v prvom rade si predstavím postavu v obleku, ako manažér, muž, ktorý sa o nič nezaujíma, múdry, najvyššie, oblek, obézny, ocko, otec, otravný, parchant, pero, pozícia, pravítko, predstavím seba na poste riaditeľa, priateľ, principal, profesor, právomoc, príkaz, prísny muž, pán direktor, pán s kufrikom, riaditeľ v mojej ZŠ 15 rokov dozadu, riaditeľka, sako, sekretárka, sila, spoločnosti, starý, v okuliaroch, stolička, strednej školy, stredná škola, stres, tvrdý, ustanovizeň, veliteľ, veľký pupok, vodca, vrchnosť, vysoký a tvrdý, výplata, zaneprázdnený, zodpovedný, základná škola, človek v obleku, žena, žiak 1

riaditeľka

škola 29; školy 22; žena 15; šéfka 9; (*omucuje*) 8; autorita, prísna 6; vedúca 5; okuliare 4; boss, moc, základná škola, úspešná žena 3; direktorka, emancipovaná, kostým, otrava, povolanie, píše, rešpekt, riaditeľ, stôl, učiteľka, šéf 2; Betka, banky, blúzka, dala výpoveď, dioptrické okuliare, director, dohliadať, ekonomika, feminizmus, firma, firmy, funkcia, gymnázium, hlava, hlava školy, hotela, hrkálka, kancelária, kancelárska krysa, kopa papierov, krava, madam, mama, manažérka, materskej školy, minisukňa, mužatka, nadriadená, najvyššie, nariadenia, neoblomná, neobvyklé, ostraha, pani, pani v smiešnom obleku, papiere, pekná žena, pizda, plno práce, podpätky, poriadok, porno, pozícia, principal, práca, príkazy, prísnosť, rektorka, riadi, riaditeľka nášho internátu., riaditeľka v skole, sako a okuliarky, blondína, nevie nič, silná, stará, sviňa, tlstá riaditeľka, tvrdá žena, upratovačka, ustanovizne, v školke, vedúca skupiny, veliteľka, veľká zodpovednosť, vodca, výkonná, wow, zaneprázdnená, zlá, základnej školy, ústavu, škôlky, žena v staršom veku, žena vedúca istú spoločnosť, firmu, žena, ktorá riadi veľa vecí naraz, žiaci 1

seba

sa 47; mňa 23; teba 14; (*omucuje*) 12; samého 10; ja 7; milujem, poznám, vidím 4; mať rád, mám rada, mám rád, samú, zámeno 3; bez, klam, poznávanie, záchova, úcta, ľúbim, ľúbiť 2; bezpečie, by mal mať každý rád, by mal mať človek rád, cudzé, hermafrodit, hnevá, holiť, klamstvo, láska, me, milovanie, mne, moje, myself, mám mať rada?, mám najradšej, mám radda, môžem, mňa, každý svoju osobu... chráni?, nemám rád, nenávidím, nič, obliecť, odhodlanie, oči, podceňujem, poz, pozerám sa na, poznanie, poznať, počúvam, pre seba, prázdno, sa (si sa), sa pýtam, sam, seba, sebadôvera, sebakontrola, sebakritika, sebastrednosť, sebazaprenie, sebaúcta, sebe, sebeckosť, si

vážim, som, srdce, treba zmeniť, uprednostniť sa, uvedomenie, uznávam, veda, vidieť, váž si, vždy sa treba najskôr spýtať seba, zanedbám, zrkadlo, ľutujem 1

sebe

mne 57; tebe 17; si 16; dám 13; (*omucuje*) 12; samému 8; samej, sám 6; ja, sa 5; sebec 4; doprajem 3; dať, dobre, odopriem, to najlepšie 2; darujem, ..cký, Francúzsko, ako tebe, ale aj druhým, chcem, dať niečo sebe pre radosť, dám niečo dobré na jedenie, dávam, dávam najviac, egoizmus, jemu, kúpiť, me, mne mne a nikomu inému, mne samej, mne, niekomu, každý svojej osobe, mne?, moje, nedovoliť, nedám, nerozumiem, neverím, neviem, nie, nič ma nenapadlo, nájsť si na seba čas, o, odmena, odpočinok, pivo, ponožky, právo, páčim sa, sama, samého, sebeckosť, sebeckosť, sebestačná, spievam, svoj, to myself, ublížiť, urobím radosť, venuj, ver, verný, verím, vidím na, vlastniť, vlasy, voda, čokoláda 1

sila

moc 52; svaly 11; (*omucuje*) 9; muž, power, slabosť, vôľa 6; vnútorná 5; f, vôle 4; osobnosti 3; energia, lásky, mužnosť, newton, odvaha, schopnosť, veľkosť, veľká, viera, vzduchu, úder, činka, činky, život 2; bolesť, bomba, boxer, cvičenie, drevo, duševná, f=m.a, fyzická a mentálna, herkules, hnacia, hviezdne vojny, istota, ja, je, jedi, kolektív, koňa, kulturista, láska, m*a, moc, úžas, mocné ruky, muža, mužská, myseľ, mysle, nie pästi., múdrosť, nekonečná, pevná vôľa, pohľadu, pokus, pomoc, potenciál, pracovná, psychika, päst', rodina, rozum, schopnosť niečo urobiť rázne, schopnosť niečo vykonať, scylla, sila, sloboda, strach, strength, strom, strong, struna, superman, sval, svalstvo, telenovela, to, čo musia mať chlapi, traktor, tvrdá, tú chcem, ulica, v jednote, v žene, viery, vnútro, vo mne, voda, vytrvalosť, vzdor, výdrž, zodpovednosť, zvyk, čarodejník, ťažná, žena, žezlo, života 1

silná žena

matka 16; (*omucuje*) 12; mama 9; feministka 7; ja 6; emancipovaná, siláčka 4; bojovníčka, emancipácia, kulturistka, mužatka, neplače, obdivuhodná, samostatná, silný muž, xena 3; ihla, je každá žena, každá žena, láska, mocná, moja mama, nezávislá, prekoná všetko, slabý muž, slobodná matka, strong woman, superwoman, svaly, vyrovnaná 2; 2stronk4me, Amazonka, Merkelová, Ruska, Rusko, UNICEF, Vytrvalá, a strong woman, always, bojová, chlap, cieľavedomá, cieľavedomá, nebojácna, , dobrá, dobrá žena, drevo, emočne silná žena, fiebingerová, fit, fitness, fitnesska, ja :), je každá, je moja mamka, je vzácnosť, každá, každá dobrá matka, klepe mäso, kulturistika, macaňa, markantná, menštuácia, mnohodetná, moc, moletka, mužena, neexistuje, neoblomná žena, neporaziteľná, nepoznám, nezávislosť, nie v zmysle fyzickom, ale že dokáže vychovať mnoho detí a ešte sa aj venovať manželovi, obdiv, obezita, odolná, odvážna, opustená, politika, prekoná ťažkosti, prekusne, pribratejšia, psychicky, psychika, rozhodná, sa nehanbí, sa nevzdáva, sa nikdy nevzdáva, sa postaví znova na nohy, resp.sa nenechá stiahnuť dole, sa zvládne postaviť svojmu strachu, samota, schopná žena, ktorú len tak niečo nezlomí, sebavedomie, sebestačná, silák, skrýva pocity, skutočná žena, slabá žena, slzy, smrť, som ja, správnosť, statná, statočná, svalnatá, taká má byť každá, tučibomba, tučná, tučná žena, tvrdosť, tvrdá, tá žena z toho komunistického plagátu čo som spomínal skorej napínala sval., utrpenie, v kuchyni,

vedúca, veľa toho prežila, vojačka, vojna, vtip, vzor, vzpieračka, wow, za pomoci muža, zvládajúca prekážky, zvládne všetko, základ , činky, šéfka, žena budúcnosti, ženská, žije 1

slobodná matka

dieťa 27; (*omucuje*) 10; silná žena 7; silná 6; deti, odvážna, sama, samota, smutné, starosti 4; bez muža, chudera, chudá, hrdinka, mamička, odvaha, sila 3; chudoba, chudátko, má to ťažké, nezodpovedný muž, no a čo?, obdiv, osamelá, prespala sa, rip, serie, smola, ťažký život, žena, žena bez muža 2; Iveta, Katka, bez manžela, bežné, bohyňa, bojovníčka, bolesť, chudobná, decko, dievča, dieťa bez otca, dnešný trend, drina, dvojrola, fetka, je mi jej ľúto a dúfam, že si nájde poriadneho zodpovedného muža a hlavne katolíka, aby ju obrátil, jeden, kočiar, krstná, láska, materská dovolenka, matka, matka bez manžela, mladá matka bez peňazí a muža, moja mama, moja nie, mom, muž, má dôležitý dôvod byť bez muža, nemá muža, nerozumná, neschopný muž, nevádi, neviem, nevydatá, nevydatá žena, nevýhoda, nezlomná, nezodpovedná, nezávislá, neúplná rodina, nič, náhodný sex, náročná úloha, náročné, násilie, obetavosť, obetavá matka, odhodlaná, ona, opustená žena, otec, pekná 30tnička :), peniaze, plač, podivienka, prespanka, problém, problémy, radodajka, radosť, rozvedená, rozvod, s dieťaťom, sexi, si hľadá partnera, si nemala robiť dieťa, single mother, single mum, slobodný otec, snáď je šťastnejšia bez neho, statočná, stáva sa, to má ťažké, to nemá jednoduché , trpezlivosť, unavená, ustarostená, veľa detí, málo peňazí, vtip, zlá voľba, zlá žena, úbohé, ľútosť, šikovná, škaredá alebo blbá, šťastná, ťažké, ťažoba, žena, čo má dieťa, ale nemá muža 1

starec

a more 31; dedko 12; (*omucuje*), more, palička 11; dedo 10; palica 9; starena 7; starý muž 6; mládenec, starký 5; deduško, múdry 4; múdrosť, staroba, ujo 3; hruška, muž, starý, vráskavý, zhrbený 2; "bakul'a", Marec, poberaj sa..., a starena, baretka, biele vlasy, bielovlasý, bolesť chbta, brada, chalupa, chlap, choroba, chorý, chradne, chudoba, dedek, dobrák, greybeard, hrob, hundroš, je otravný, jeseň, ješitný, klobúk, lavička, marec, matuzalem, minulosť, moč, muž v rokoch, nevládný, oddychuje, old person, opilec, osamelý, otravný starý chlap, pomalý, vráskavý, asi napitý, pod na pivo, starec, pole, príslovie marec poberaj sa starec, rakva, roky, rozumný, ryby, s klobúkom, sivé vlasy, skúsený, smrť, smutný, starec, starenka, starý dedo, starý otec, starý pán, starý zničený muž, starý človek, starček, strom, u, ujo v krčme, utrápený, už teraz sa niekedy tak cítim, vojna, vrásky, vychádzková palička, zohnutý, zvráskavený, šediny, šedivé vlasy, šedivý 1

Starena je...

stará 48; múdra 18; (*omucuje*) 13; stará žena, žena 10; chorá 6; babka 5; krásna, slabá 4; malá, milá, sama, vráskavá 3; dobrá, hluchá, mrzutá, old woman is, pekná, pomalá, protivná, skúsená, stará pani, unavená, utrápená, zlá, zohnutá životom, šedivá, škaredá 2; charizmatická, baba, babička, dobrá radkyňa, ešte stále nažive, ježibaba, láskavá, láskyplná, malé, milá, vráskavená, more, mrzká, múdra žena, mĺkva, nepekné pomenovanie starenky, alebo tetuly, alebo babičky.. (celkom by ma zaujímal psychologický roz, nepríjemná, nevládna, neznesiteľná, nuda, opustená, príroda,

sivovlasá, skúsená žena, smutná, spomalená, starká, stará babka, staršia pani, stratena, strašia žena, suseda, tu už zasa, ubolená, usadená pred domom, už bola, v Snehulienke, vráskavá žena, vyrovnaná, vyžítá žena, vlúdna, zababušená v tmavom kabáte., zaujímavá, zdretá žena, zhrbená, zlá škaredá stará žena, zrelá žena-, zvráskavená, úctyhodná, čestná, múdra, človek, štedrá, žena stará na duchu, žid 1

starena

babka 24; (*omucuje*) 13; stará žena 12; babička, vrásky 8; starec, stará 6; palička, sivá, starká 4; hrb, ježibaba, múdra, staroba, zlá, žena 3; baba, biele vlasy, choroba, múdra, bezzubá, múdrosť, old woman, palica, smrť, stará pani, sukne, vráskavá, zhrbená, čarodejnica, škaredá 2; Irena, Serena, Snehulienka, ako, bezvládna, bolesť krížov, boľavé nohy, bylinky, bábätko, celý život, chudera, chudoba, dedko, dedo, dievča, dom, drevenička, dôchodok, expresívny, fuj, inteligencia, je stará, krásna, kráča, letokruhy, malá, milená, milá, mladucha, mladá, múdra žena, na ulici, nadáva na mladých, nevládna, neznáma, nízka a krehká, o paličke, obraz zvráskavenej ženy, osamelá, palička na podopretie, pani, pomoc, pomôže, reuma, rozprávka, s palicou, sivé vlasy, slivka, starecká palička, starký, stará drzá pani o paličke, stará mama, stará žena, žena po určitom veku, striga, suseda, teta, tetka, trasie sa jej hlas, ty, upracovaná, utrápená, už bola 2x, v čiernom, varí, veľa toho prežila, veľmi stará žena, vnúčatá, vráska, vrásky, milá, pomalá, zase?, zlá starena z rozprávky s ručníkom na hlave a dlhým, krivým nosom, zomrie, záhrada, zástera, čepiec, šediny, šedivá, život 1

svoj

môj 56; tvoj 27; dom 10; (*omucuje*), názor, život 8; domov, počítač, vlastný 6; majetok 4; notebook, náš, pokoj, priestor, rozum, svet, čas 3; deň, hrnček, ja, moje, my, nos, penis, svoje, telefón 2; cieľ, hlas, iba môj, jazyk, jeho, kraj, kraj, mobil, mozog, môj - napr. môj jazyk, niečo, čo sa každý drží a uvedomuje si, že je to jeho, môj a nikoho iného, môj vlastný, neber si svoj názor, osud, patriť, pomocne, prislúchajúci, prsteň, prívlastok, pôvod, rukopis, seba, sa, sebe, sen, sloboda, strom, svoj, talizman, vankúš, vlastniť, výtvor, yours, zámeno, zápisník, závoj 1

tehotenstvo

dieťa 37; brucho, bábätko, radosť 12; (*omucuje*) 8; pôrod 7; bruško, nový život 6; 9 mesiacov, žena 5; dar, gravidita, veľké brucho 4; deti, materstvo, očakávanie, plod, život 3; krásna, láska, nie, obrovská radosť, plodnosť, pregnancy, príroda, utrpenie 2; au, baby, bezpanenstvo, boli, bolo, brucho a závrate, bruško. a zamrazilo ma..vek už na to mám, ale ešte je skoro.alebo aj nie?ešte treba dotiahnuť nejaké, budúcnosť, by malo prísť plánovane, deväť mesiacov strachu, dieťa, mama, dieťaťko, druhý stav, fuj, je nebezpečné, je super, je zázrak no vie aj skomplikovať život, jééj, končí pôrodom, kočík, krásne obdobie, krásny cieľ, krásny pocit, mama, materská, matka, môj sen, najkrajšia časť života ženy, nechcem, nepríjemné, no do faka, námaha, náročné, očakávanie nového života, po svadbe, potrat, požehnanie, požehnaný stav, problémové, pruser, rizikové, rodina, sex, tehotenský test, tehotná žena, test, tučnota, vracanie, vtip,

vytúžené, x, zasa toto?, zrod, zázrak života, záťaž pre organizmus, čas prípravy, čas, kedy v žene rastie nový človek/ľudia, šťastie, ťažké, žena s bruškom 1

tie veci

(omucuje) 11; tamto 8; ktoré? 5; ktoré, moje, neporiadok , tamtie 4; iné veci, knihy, oblečenie, one, sú, tamtie veci, tieto 3; aké?, bordel, hračky, kecy, ktoré sú na polici, nebeské, sex, stôl, sú moje, sú zlé, tabu, to, všetko 2; 3 veci, ?, aké ?, autá, bla bla, bordel/neporiadok, ceruzky, chcem, doplnky, drobnosti, drogy, dve, gramatika, hentie krabice, hentie veci, hmm, hovadiny, hry, iné, isté veci, je ich tak veľa, že sa mi nechce hovoriť im pravým menom, alebo je to niečo tajné, alebo je to ako :, konzervy, krámy, ktoré ma robia šťastnou, ktoré som si ešte neodpratol, kôpka vecí, ma už nebavia, menštruácia, mi patria, mi pomohli, mám rada, na polici, na stole, naše, nechcem, nechápem, nepodstatné, nepotrebné, nepotrebujem, nepoznané, neuznávam, nezmyslí, niečo, niečo tajné, nič, o ktorých sa nehovorí, odložené veci, odložiť, okolo toho, ony, ostatné, patria pod stôl, pedantnosť, pero, plný stôl, pluhované, podobné veci, politika, pomínuteľné, ponožky, pri peci, problémy, prostredie, práca, rôzne, rôzne veci, smrdia, som stratila, strácam, sú dôležité, sú mi na nič, sú nedokončené, sú pekné, sú pokazené, sú preč, sú rozhádzané, sú skvelé, sú tam, sú tvoje, sú zložité, súkromie, tajné a len moje, tajomné, tajomstvo, tajuplné, tašky, te, technika, that things, then things, those things, tie, tie veci, tie veci sú nejaké predtým spomenuté veci, alebo veci týkajúce sa nejakého tabu - niečo, čo netreba , tie!, tie?, tieto veci, to sú, tote oné, toto, tvoje, tá vec, univerzálne pomenovanie, upracem , urobím, v krabici, v peci, v skrini, veci, veci na ktoré myslím, viaceré, vidím, vreckovky, vzácnosti, zavadzajú, zbytočnosti, zmätok, záležitosti, úlohy, čo sa nesmú robiť, čo sú na polici, čo?, ďaleko, ženské, ženské veci, ženské veci - menštruácia, antikoncepcia .. 1

typická žena

(omucuje) 11; matka, žena 5; neexistuje, typický muž, ukecaná 4; klebety, mama, nerozhodná, silná, typical woman, v kuchyni, veľa rozpráva 3; Slovenka, dav, dobrá, hysterická, hysterka, klebetná, márnotrtná, nakupovanie, nie je!, ona, pekná, romantička, tvrdohlavá, ufrflaná, upratovačka, varí, žena v domácnosti 2; Európanka, Eva, Lenka, ambiciózna, asi mi zas dlho trvalo sa niekam vychystať, auto, blondína, by mala byť silná, chaos v kabelke, chudá, citlivá, dobre varí, dokáže robiť viac vecí naraz, domáca, dáma, feministka, hanlivé označenie, hašterica, hašterivá, hocaká žena, hovoria chlapi, hádky, je, je dominantná, je jednoducho žena, je múdra, je silná, je v pohode, je ženská, kabelka, katolíčka, každá žena, klebetnica, klebetí, kočka, krv a mlieko, kuchárka, káva, líška, madona, makeup, mamka, manželka, menštruuje, miluje svoje deti, milá, moja expriateľka :), mužatka, myslí za seba, naivka, nakupuje, neha, nepochopiteľná, neupravená, nevie, čo chce, nezmysel , nežnosť, normálna, nosí papučky, nudná, nákupy, náladová, náročná, ok, okuliare, parkovanie, perie, plač, plače, plná sťažnosti, pribojná, prsia, práca, robenie chyb typické pre ženy, rodí, rozpráva, rozumná, ryšavá, rúž, s dieťaťom, sa chce páčiť, sa strachuje takmer o všetko, schopná, sila, sliepka, stereotyp, stíhačka, to môže povedať len muž , to tu už bolo, tuctovka, typická žena je žena vedomá si toho, že je žena, ktorá sa snaží navonok vystupovať ako samostatná in, typické, typický muž, typický chlap, ukecaná blondína, unavená, uponáhľaná, upratovanie, upratuje, upúšťaná, uštipačná, varenie, vareška v ruke, vareška v ruke a doma tri deti, varí v kuchyni , vie variť, vyfintená, vyrovnaná, všetečná,

zabudnuté veci, zameraná, zaneprázdnená, zlatokopka, zvláda viac činností naraz, zvládajúca viac vecí naraz, človek, šaty, šikovní, štetka, ženskosť, ženská, žiarlivosť, žiarlivá, živel, živá 1

typický muž

(*omucuje*), chlap 9; lenivý 8; brada, pivo 6; auto, otec, typická žena 4; Slovák, lenivec, muž, môj, neexistuje, sila, silný 3; bordelár, darebák, futbal, hahaha, hlava rodiny, ja, kanibal, košeľa, neporiadok, nepočúva, ochranca, sukničkář, svaly, typical man, vysoký 2; Adam, Beckham, Fero, Jožo, ach jaj, aktívny, autá, blb, blbec, blondiak, brada, vysoký, široký, buzerant, chalan, chorý, chrapúň, debil, dobrý, drevorubač, fajčí, flegma, flegmatik, galantný muž, skutočný muž, taký by mal byť typický muž, genetika, hanblivý, hanlivé označenie, hokej, hrdina, hrdý muž, ignorant, istý, je muž, je rozvážny, každý, každý muž, klamár, klasika, krátke vlasy, láska, mačo, milujúci, milý, modrooký, má auto, múdry, neodpovedá, neokrôchaný, neporiadny, nerozumie ženám, nestará sa, nevie, čo má povedať, neviem, nezaujíma sa, nezmysel, nezodpovedný, nie je, nič nevie, opilec, opora, opravuje, patriarcha, pije pivo, plešatý, poslušný, potreba, pozerá futbal, pracant, pracujúci muž, prasa, predstavila som si krásneho muža, rifle, robotník, rád pozerá futbal, rýchlo jazdí, s kladivom v ruke, sebavedomý, sebec, sex, si domýšľa, si rád vypije, sila, ochrana, silný, tvrdý, sklamanie, slaboch, slanina, smejem sa na tom, čo práve spravil..ako taký typický muž :D, starký, stereotyp, svalnatý, sympatický, televízor, treba aby bol silný muž, tvrdohlavosť, tvrdohlavý, tvrdý, typical, typical men, typický muž nie je, u, v krčme, vesta, vo fotelke s pivom v ruke pozerá futbal, alebo hokej, vystresovaný muž, všade mešká, zarastený, zarába, zvyk, zábava, človek, šikovní, šport, športovec ktorý miluje pivo, žena ktorá danú frázu vyslovuje 1

učiteľ

škola 22; žiak 12; (*omucuje*) 9; múdrosť, profesor, prísny, tabuľa 7; učí 6; trieda, učiteľka, vzor 5; pán, vedomosti 4; autorita, pedagóg 3; chlap, katedra, krieda, mučiteľ, muž, okuliare, povolanie, starý, tanca, teacher, triedny, vzdelanie, čmeliak 2; Matematiky, Motivátor, abeceda, angličtiny, chudák, dejepis, dejepisu, diktátor, dobrák, dobrý, domáca úloha, druhý rodič, dôstojnosť, ečn, hudobnej výchovy, inteligencia, kat, klavíra, knihy, krásny, lucker, ma učí, mal by byť schopný zaujať, matematika, matematikár, milý, moja učiteľka biológie, málo, môj učiteľ dejepisu z SŠ., múdry, naučí, niekto, kto učí a je muž, národov, otec, palička, podceňovaný, pravítko, predmet, prednáška, prestávka, príklad, prísnosť, prísny, mladý, neznalý, revaj, rešpekt, rozdávatel' vedomostí, rozum, skúsenosť, slovenčiny, snaha, sprievodca, starší pán, stredoškolsky, suchý, tanec, teachers, telocvik, tibur, tmavovlasý, vysoký a štíhly ujo v okuliaroch s kockovanou košeľou (taký ma ale neučil), triedny učiteľ, tvrd'as, tútor, ukazovák, učebnica, učiteľ, v škole, vedec, vodca, vysvetľuje, vzdelaný, vážny, zemepisu, zlý, znalosti, zodpovednosť, zodpovedné a neocenené zamestnanie, základná škola, človek, školník, ťažká robota, biedny plat, život 1

učiteľka

škola 19; Tabuľa 13; (*omucuje*) 11; okuliare, tanca, učiteľ 8; pani 7; prísna, učí 6; žena 5; profesorka, žiaci 3; deti, detstvo, hlási, krava, mladá, múdra, pomoc, povolanie, slovenčiny, slovenčinárka, stará, tanca je môj sen, teacher, trieda, v škole, vedomosti,

vzdelanie, žiak 2; Smrť, Sukňa , Vajsová :D, autorita, budúcnosť, chémie, darca vzdelanosti, dobrá teta, druhá mama, hrdinka, inteligencia, je vzorom, kamarátka, knihy, krieda, kriedové prsty, krik, láskavosť , malý plat, marha, matematika, matematiky, matka, milá, minisukňa, moja učiteľka, mojej triedy, muž, naša, nervy, národov, pani Šebešová, panna, pedagogička, pedagóg, porno, profesionálna, profesor, prvák, príklad , prísna žena, prísna, milá, prísnosť, rešpekt, rázna žena, schopná zaujať a naučiť, scéna z porna, sestra, slovenského jazyka, snaha, teachers, telesná, test, teta, triedna, triedna kniha, trpezlivá žena, trubka, tútorka, ukazovátka, utrápená, učiteľka, učiteľka stojaca v triede pred tabulou, v triede, veľa pomáha, vie, vodca, vyučujúca, vzdelanosť, vzor, výučba, včielka, zaostalá, známka, zodpovednosť, Áno, úloha, úlohy, šikovná, žena, čo učí 1

v dome

doma 22; teplo 12; (*omucuje*) 10; dnu 7; je teplo 6; bývam, izba, pokoj, rodina, vonku 5; domov, kuchyňa, straší, v byte, vnútri 4; je poriadok, som, vo vnútri 3; bezpečie, bývame, bývať, deti, dom, horí, je pokoj, koberec, mačka, misa, neporiadok, obývačka, pohoda, poriadok, príjemne, sa svieti, stôl 2; In house, Košice, Kľud, at house, bordel, budova, býva, chcem byť, dnuka, dvere, i na dvore, in the house, je, je duch, je krb, je pohoda, je ticho, je veľa detí, je zlodej , je čisto, keďže sme rozprávali o babke, tak v babkinom dome, komín, láska, mimo domu, na dvore, na stole, na ulici, nechcem byť, neprší, nesplachuje záchod, nič, nábytok, pec, plno, pod ním, pome, posteľ, počítač, priestor, radosť, sa upratuje, schody , som bol, spím, stolička, striga, svetlo, svieti, sám, ticho, tma, tu, u nás, u susedov, upratovanie, v interiéri, v mojom dome, v márnici, v okne, v strome, v teple, byte, vnútri stavby, von, za domom, zima, zlodej, záhrada, život 1

v istom zmysle muž

(*omucuje*) 12; chlapec, mužatka 11; neviem, transsexuál, žena 5; chlap, gay, otec 4; lesba, muž, transvestita 3; homosexuál, mužský, nechápe , nemuž, nie úplne, nikdy nepochopí ženu, nuž, v istom zmysle žena , človek, čo?, žerie 2; ?, adolescent, aj aj, aj nie muž, ako, ako každý iný muž, akom zmysle, akosi, ale iba trochu, ale nespráva sa tak, ale nie celkom, ale..., autorita, bojovník, buzerant, dalo by sa povedať že muž, dilema, dominuje, drsný, dub, džentlmen, egoista, eunuch, gentleman, hipster, hrubá sila, in sense like man, in some sense man, jablko, je citlivejší ako žena, je silnejší, je uchylák, klamár, klaun, klebety, kuš, langoš, lesbička, manžel, men, metrosexuál, milosrdný, milý, mladík, mužnatý, mužnejší, mužný, mužské vlastnosti, má aj dobré nápady, múdry, navonok, nechápavý, nechápem, necháva si veľa pre seba, necíti, nemuž ?, nenosí rúž, neprejavuje city, nerozumiem, nespokojný, nevie vyjadriť city, neviem si predstaviť nič pod týmto pojmom, nevoľa, nie úplne muž, nič, odvaha, ona je, otec rodiny, plače, podľa situácie, pohlavie, povaha, predsudok, pubertyak, pán, racionálna, rovnako ako otázka so ženou, takéto spojenie som ešte nepoužila, ale dalo by sa žene, ktorá sa správ, sa podobá na svoju ženu, sebec, sestra, shemale, silná žena je..., silný chlap, slaboch, slabý, slabý chlapček, som, spieva, spolužiak, správanie, sympatický muž, takže žena s penisom, teenager, to je, transgender, transka, transvestita, tvrdohlavý, ty, upravený, uvažuje racionálne, v akom zmysle?, v inom gay, v istom nie, v istom žena, v každom zmysle muž, v niečom muž , v žiadnom, velí rodine, vlkolak, vypočítavý, workoholička, zrelý chlap, zvláštny, záťaž, zženštilý, zženštilý muž,

čiasťočne muž, štýl, t'ut'ko, že si zachoval nejaké od tradičných slovenských vlastností muža a inak ich nemá 1

v istom zmysle žena

(omucuje) 14; dievča 10; muž 8; žena 7; mužatka, transvestita 6; gay, v istom zmysle muž 4; homosexuál, lesba, pekná 3; bude vždy čiastočne mužom, chlap, dospievajúce dievča, iluminát, matka, miluje, nevie čo chce, neviem, plače, silná, slabosť, slečna, transsexuál, tínedžerka 2; ?, ??, Merkelová, ako každá iná žena, ale ešte nie, ale muž, ale nie celkom, ale správaním ako chlap, ale zväčša muž, asi je pekný, asi žena, bez hraníc, chová sa (muž) tak, chová sa ako žena, citlivá, citlivý muž, dalo by sa povedať že žena, de, dievčatko, domov, dospelá, dáma, emócie, f, feministka, hádzanáarka, in sense like woman, in some sense woman, inotaj, iná, je bojovníčka, je chlap, je hlavou rodiny, je to, je viac ako muž, katastrofa, krásna, kurva, leží, láska, možno muž, možno sa taká narodila, musí prebrať aj typicky mužské činnosti, muž, správajúci sa ako žena, má kozy, múdra, nahá, najlepšia, navonok, neexistuje, neha, neistá žena, neskúsená, netradičná, netuším, neúplná, nežena, nežnosť, nie je žena, nie je ženou, nie úplne, nie úplná, nič, opäť mužena, partnerka muža, pena, plní mužské práce, pochybnosť, pohlavie, položená, potencionalna matka, prdí, prít'azlivosť, prít'azlivá bytosť, pôvabná, robot, rod, skoro muž, slabý, slabý chlap, správanie, stereotyp, strom, sčasti má ženské vlastnosti, sčasti žena, takže muž, to už tu bolo, trochu, trochu žena trochu muž, typická, uplakaný chlap je..., určitá, v akom?, v inom muž, v istom chlap, v istom zase muž, v istých oblastiach, v každom, v každom zmysle, v niečom žena, v plnom zmysle, vie aj počúvať, vie čo je pre ňu najlepšie, vlasy, zas to isté už ma to nebaví, zem, zženštilý muž, červená blúzka, čiastočne žena, čiastočná žena, človek, čo?!, športovkyňa, žena ako kvet, žena je jednoducho žena, nemôže byť žena len v istom zmysle, ale muž sa môže správať tak, ako muži, ženské vlastnosti, žienka 1

vedkyňa

múdra 13; (omucuje), plášť 10; múdrosť, vedec 9; výskum, žena 7; laboratórium 6; biely plášť, inteligencia, okuliare, veda 5; chemička, inteligentná, mikroskop, múdra žena, obdiv, objav, povolanie, profesorka, skúmavka, štúdium 3; biológia, chémia, doktorka, odborníčka, plášť a okuliare, scientist, skúma, skúmavky, super, v plášti, úspech, škola, žije 2; Marie Curie Sklodowska, Temperance Brennanová, WHO, ambície, astrofyzika, mmmmm, astronómia, bezdetná, biochémie, biologička, bádatel'ka, doktorka vied, expertka, fyzika, guľa, hlavička, inštitúcia, klamáarka, kniha, kosti, kráľovná, labák, mimoriadne nadaná žena, moja sestra, molekuly, mozog, myšlienka že veda je len pre mužov, môj rešpekt, nemusím, neobl'úbená, nepoznám, okuliarnatá, pokus, poslanie, robí výskum, salamandra, science, sláva, sova, stereotyp, sudca, svedkyňa, technologia, titul, umelec, uznávaná, v bielom plášti, vedma, velenie, veľmi šikovná, múdra, úspešná žena, ktorú by sme mali obdivovať, veštkyňa, vojvodkyňa, vynález, vynálezkyňa, vysoká škola, vyčerpaná, vzdelaná žena, výskumníčka, výskumy, znalec, študuje, žena

ktorá vie toho až príliš veľa, žena pracujúca na výskume, žena v bielom plášti, žena v okuliaroch, žena v okuliaroch - historička :-), ženský rod od vedec 1

venček

tanec 31; kakaový 16; kvety 14; (*omucuje*) 13; veniec 9; zelený 7; púpava 6; hrob 4; na hlavu, nevinnosť, panenstvo, vianočný 3; Vianoce, advent, jedlo, keks, kruh, krém, kvietky, na hlave, púpavový, ritný, sladkosť, stromček, svadba, svadobný, tanečná škola, z púpav, zvonček, čokoládový, ľudové zvyky 2; 9. ročník, Nemček, adventný, anál, dievčatá, hlava, ikebana, kečnev, koláč, koláčik, koniec základnej školy, kruh z kvetov, dá sa dať na hlavu, kvetinový, kvetinový aranžmán, kvetov, kvietok, leto, lúka, moc psychologické, na hrobe, na vlasy, neha, nemá, náhrobný veniec, okrúhly, orechový, oslava, ozdoba, panenský, pečivo, ples, pohreb, púpavy, rastliny, rumanček, strom, sušienka, tancovanie, tancovačka, tanečná party, tanečný, tanečný krúžok v škole, tanček, to je ten archaizmus, ktorý by povedala tuším "tetka", uvitý, už nemám, veniec zo zelených rastlín a kvetov, venčanie, venček, veterník, večierok, vienok, víla, z kvetov, z púpavy, zadok, zelená, základná škola, zákusok, záverečný tanec, čokoládoví, čokovenček, žltkový 1

zdravotná sestra

sestrička 25; nemocnica 20; (*omucuje*), pomoc 10; biela farba, milá 6; biela, ihla, injekcia, plášť, starostlivá 5; biely plášť, doktor, pomáha 4; opatera, starostlivosť, žena 3; Markéta, injekcie, krv, lekár, modrá, nočné, nurse, pomocník, pomocníčka, rovnošata, sestra, v nemocnici, z Kramárov, zdravotný brat 2; Danká, Ruska, ako kvet, ambulancia, anjel, biele oblečenie, choroba, dobrosrdečná, doktorka, dreváky, handra, hlúpa, infúzie, je dar, je pekná, lenivosť, mama, mamka, milá ale drahá, múdra, nespokojná žena, nežná, niekedy viac než lekár, náročnosť, obeta, obraz zdravotnej sestry, odmeraná, ošetruje, pacient, pedantná, pichá.....injekcie, podhodnotená, podpora, podáva kartu, poklad, pomoc v chorobe, pomáha lekárovi, pomôže mi, porno, posteľ, povolanie, práca, pôrodná asistentka, robí všetko za doktorku, rúška na ústa, sa stará, segra, sexi, spoľahlivosť, ten biely klobúčik s červeným krížikom, tetka, unavená, uniforma, v bielom kostýme, v modrom, vizita, vyšetrenie, vzor, zdravý brat, zelená uniforma, žena pracujúca v nemocnici nie ako doktorka ani ako upratovačka, ženské povolanie 1

zlatokopka

peniaze 26; Rytmus 18; kurva 10; (*omucuje*) 9; štetka, žena 8; blondína 6; auto 4; chudera, krava 3; Plačková, drahé auto, eurovea, fuj, golddigger, hlupaňa, kabelka, melie, odpor, odporná, sex, vyjebaná, zlato, zlá 2; BMW, Nika, Romana, aj také sa nájdu, bitch, blbosť, blondínka, chamtivá, cieľavedomá, duck face, falošná, fíflena, frajerka, fujha, goldwoman, hlúpa, hlúpa mladá slečna, hlúpa žena, hnus, hodnoty, istý druh ženy, je kurva, je polovica sveta, je smutná, klip zlatokopka, kniha, kopka, kurtizána, kurvička, lopata, ludra, mercedes, moja suseda, na nic, nechutná, nemorálna žena, nepoznám, nesamostatnosť, nesamostatná, neschopnosť, nie je pravá žena, odpad, otrasná, ou jé, pesnička, pipka, pipka s krátkou sukňou, postava zo ženského románu, potvora, povrchnosť, prospechárka, prostitútka, prsia von, radodajka, rap, reťaz, rytmusova tvár, slovenka z Bratislavy, striebrokopka, striga, sviňa, tento novodobý

syndróm podľa mňa pramení zo ženskej potreby, aby sa muž dokázal postarať o ňu a jej, topoľčianska, umelosť, umelá, veľa, vyciciavačka cudzích peňazí, vyfintená , vypočítavosť, vyzívavo oblečená slečna, východ, zlatá reťaz, zlodejka, zlá voľba, zlá žena, zranená žena, úbohá žena, úctyhodné povolanie, čakan, čižmy, šikovná žena, šperky, šľapka, žena bez ambície , žena bez mozgu, žena ktorá ide len po peniazoch, žena s pomýlenými hodnotami, žena túžiacia po bohatstve svojho muža/milenca, žena, ktorá na mužoch vidí len peniaze a ide len za nimi, žiadna láska 1

zženštilý

gay 30; muž 21; (*omucuje*), chlap 11; metrosexuál 10; homosexuál 7; teploš 5; buzerant, chlapec, citlivý , jemný, teplý 3; buzik, buzna, chyba, debil, kaderník, mužný, nechcem ho, pupuš, vzhľad, úzke nohavice, ženský 2; mužský účes, ?, Bojko, a v čom?, brat, bukvice!, chalan, chudý a jemný, divné, divný, feminizovaný, fuj, homo, jak žena, kabelka, kabát, katastrofa, krehkosť, kto, makeup, malý, mamičkin maznáčik, metroš, milý, mladík, modelko, mucha, muž ako žena, muž, ktorý nemá prejavy ako muž, ale napr. je štíhlejší, má ženské pohyby, nosí šáliky a pod., mužena, mužský, málo mužský, narcis, neexistuje, nemužný, nesympatický, nie chlap, nie mužský, náušnice, názor, obklopený ženami , opak mužatky, padavka, piro, podcenený, podobný žene, precitlively, precitlively chlap, prejav, prihriaty, príliš jemný, rolák, rozmliazganý, ružová, ružová farba, ružový sveter, slabý, slabý muž, smútok, tenký hlások, pedantnosť v starostlivosti o svoj vzhľad, teplúš, transvestita, upejpaný, upišt'aný, upravený, urážka, utiahnutý, nepriebojný, v istom zmysle muž, v istom zmysle žena, viac dbajúci o výzor, vlasy, vytrhané obočie, womanish, womanizer, zo ženy, zženštiliek, účes, človek, žena, ženská chôdza, ženský moc 1

Žena ako...

lusk 43; kvet 14; ruža 13; (*omucuje*), matka 12; mama 6; ja 5; muž 4; bohyňa, krv a mlieko, kvetina , kvietok, med, má byť, víno, ľalia, žena 3; Eva, bič, bosorka, každá iná, luster, moja mama, ona, rodička, soľ 2; Alex, Angelina Jolie, Cadance, Venuša, anjel, avokádo, dar, divá, dom, domov, dub, dáma, hora, hrom, jabĺčko, kamarátka, kosť, krása, kto, kôň, leto, metafora, mlieko, moja, moja polka, muž vo výkone trestu vol. 2, má byť (ale to je skôr subjektívny názor). alebo aj klasické označovanie: žena, ako stvoriteľka. žeň, múza, narcis, nenahraditeľná osoba, nič konkrétne ma nenapadlo, obrázok, pohlavie, pokémon, praslica, predstava, príklad cti, puk, remeň, repa, slniečko, stroj, strom, symbol krásy, tvoja, tá moja, umelecké dielo, už stačí, vojačka, vzor, woman as, woman like, woman when, z obrázku, z rozprávky, čučoriedka, žena ako nejaká konkrétna žena - žena (s takými tmavými vlasmi) ako naša Hanka, žiadna iná, žiteľka rodiny 1

Žena je...

silná 23; žena 22; krásna 20; (*omucuje*) 12; pekná 10; matka 5; dôležitá, múdra 4; dar, jemná, kvet, nežná, super, woman is, človek 3; citlivá, doma, milá, nádherná, rozumná, trpká, usilovná, zvláštna, šikovná 2; J, ako kvet, ako ruža, atraktívna, bez muža osamelá, bič, bojovníčka, bytosť, darom pre muža, dievča, dobrá, dokonalá, elegantná, fajn, fúzatá, hlúpa, ideál odhodlania, každá jedinečná, komplikovaný tvor, krkom rodiny, krása, krásna a silná, krásna bytosť, lesba, milá ani med, muž vo výkone trestu, nažive,

neha, nežné stvorenie, nuda, nádherná ustarostená bytosť, náladová, obdivuhodná, obetavá, obrazom muža, osoba ženského pohlavia, otravná, piča, podporou muža, pohlavie, poklad, pokojná, posteľ, potvora, praslica, príkladom nežnosti, slušnosti a domova, pôvabná, ráda, s, silná osobnosť, skvelá, statočná, strom, tajomná sila, tiež človek, to nikto nevie. ani ona sama. tak nech len je a nevymýšľa hlúposti, ktorým nikto nerozumie, trpiteľka, tučná, tvor, ukecaná, usmievavá, uz to tu je asi tretí krát, vo vlaku a číta, vtip, vysoká, všemohúca, zaujímavá, zložitá, zvedavá, zázrak, úspešná, ľad, ženská, živel 1

žena

muž 41; matka 11; (*omucuje*) 10; krása, mama, manželka 6; dievča, pekná 5; ja, kvet, múdra 4; a muž, láska, pani, sukňa, vlasy, žena 3; Eva, dospelá, kráska, nebolo to tu už?, neha, nežnosť, prsia, práca, sex, sila, som ja, strom, woman 2; Beyoncé, Božena, a woman, ako kvetina, blondína, bohyňa, bojovníčka, chlap, cyklus, dlhé vlasy, dáma, feministka, frajerka, idol, je perla, jeba z neba, jemnosť, každá žena, klebetná, knieža, krehká, krv, krásna, lodičky, menštruácia, milosť, milujúca, mladucha, moja, má viac povinností, múza, nahá žena, neprdí, nežná, nežná sila, nič konkrétne, no, no a ?, obdiv, opak muža, osoba ženského pohlavia, pohlavie, priateľka, princíp jang, rodina, rodička, rodí, sedí sama doma, silná, statočná, tehotná, teta, trpiteľ, ulica, dlaň, kosť, vari, večnosť, vráska, vysoká, zmysel života, znalá, zrelá, úprimnosť, človek, štíhla, žena, 20 - 120 rokov, druhotné pohlavné znaky ženského pohlavia, ženská, život 1

ženský muž

gay 28; transvestita 19; mužatka 12; homosexuál 9; (*omucuje*) 8; metrosexuál, teploš 6; buzerant, citlivý, zženštilý 5; fuj 4; neexistuje, teplý 3; kaderník, lesba, mužná žena, mužská žena, nebolo to tu už?, rozumie ženám, shemale, tepluško, trans, transka, žena 2; ..., ?, Conchita, Justin Bieber, Justin Bieber... Teda vlastne nie, to nie je muž., Martin Mester, Realita, Rochniak, Thajsko, To je aký?, Womans men, a nie je gay?, akceptovať, androgýn, blbec, bukvice, caitlyn jenner, chlap bez svalov, dlhé vlasy, gej, gey, greciam, hovädzina, je gej, kardašianky, katastrofa, klebetný, model, muž, muž sa cíti byť ženou, muž v šatách, mužský žena, má prvky žien, narcis, nechutné, neistota, neni muž, nepozná sám seba, nepravý muž, nezarastený vychudnutý mus s tenkým hlasom a utiahnutým správaním, nič, nič ma nenapadá, nuda, návrhár, oxymoron, paviel, plačko, predsudok, prsia, prsia a penis, prstene, príliš upravený, riadna hlúposť, ružové tričko :), sa chichoce, silikóny, svojský, také neexistuje, také niečo nejestvuje, taký nie je, to,

transrodý, transsexuál, tranzák, trend, varenie, vtipný, what, woman man, womanish man, zženštilí, zženštilý muž, zženštilek, člověk, čo?, čudné, ženatka, ženský rod 1

Стимулуси на српском језику

...као жена.

јака 24; лепа 13; прича 9; (*омисија*), нико, плаче 7; изгледа, понаша се, храбра 5; воли, девојка, жена, нежан, нежна, јак 4; способан, успешна, хода 3; вози, вредна, дама, добра, женче, леп, луда, мирише, мудра, оговара, остварена, паметна, плашљив, размишљати, способна, храбар, ја, цангризав 2; Српкиња, а, благ, борбена, брижна, верна, вино, возиш, вредно, глуп, голубица, д, дискриминација, добар, другарица, заводљива, заносна, зао, зрела, играш, изгледај, издржљив, као дете, коса, кува, кука, лепа и паметна, лепота, лоша, мајка, мисли, мислити, млада, молим, моја мама, мудар, на дијети, напоран, неутрална, облачи се, обучен, озбиљна, ок, он изгледа, осећа, осећа се, осећам се, особа женског пола, отприлике, пева, пије, плачеш, пожртвован, понашање, прелепа, пријатна, ради, рађати, рањива, с, сама, самосталан, самостална, седи, слабашна, слуша, смара, смотан, смотана, снажан, снажна, сналажљив, срећан, супруга, тврдоглав, тушира се дуго, уме, упорна, фолираш, хистерише, чисти, једра, љуби, љута, њежна 1

асистенткиња

факултет 55; помоћ 13; млада 11; професор 8; вежбе, помоћница, професорка 6; на факултету, секретарица 5; асистент, згодна, паметна, помоћник 4; (*омисија*), курва 3; бесна, девојка, наочаре, помаже, посао, предмет, промискуитет, студент, факс 2; Ивана, Марија Јелић, Марија Терзић, Парезановићка, Тања, Тијана, амбиција, бели мантил, бетон, будућа професорица, будућа професорка, вредна, врхунска, г, главног директора, директор, директора, добра, доктор, досада, жена, жена асистент, журба, имала срећу да је убаце да ради на факс, интелектуалка, интелигентна, колега, комплекси, корист, кул, лабораторија, лепетић, лична, мало приглупа, математика, математичка анализа, младост, много зна, ал ћути, мршава жена, на факсу, надрндана, наказа, напор, напорна, нервира ме, нова, од јутра до мрака, опајдара, оцена, памет, плаћена, помагач, порно, после професора, потрчко, пратилац, презгодна, прослава, професорица, род, ружна, ружна и нарогушена, рука, такси, сналажљива, строга, трпи све хирове шефа, труд, успешна, успјех, факултет Филолошки, факултета, фетиш, физика, хемијска, хладна и недостижна

особа, која је завршила факултет у неком другом универзуму, а не на факултету ко, циљ, чија, шири ноге, штресберка, јабо бих 1

Баба је...

стара 56; баба 11; добра 10; седа, умрла 6; досадна, жена 5; мајка, најбоља 4; (*омисија*), друга мајка, мајка моје мајке, стара жена 3; благо, госпођа, дедина жена, злато, краљица, мала, мама, мамина мама, матора, нежна, радост, са дедом у гробу, старица 2; Русија, бабарога, бака, бакица, бајка, била, биће које највише воли, брижна, брижна и подучава унукe, вечита подршка, вредна, врх, г, глува, д, давеж, даље, деда, део породице, домаћица, досадно, дошла, драга, душа, жаба, жива, закон, залуђена Фармом, заспала, здрава, зла, златна, зло, имала тежак живот, искусна, коза, краљ, куварица, кул, легенда, лепа, луда, мама од оца/маме, мамина или татина мама, мамина мајка, мајка родитеља, моја, моја бака, мудра, н, наборана, највеће благо детета, ниска, океј као особа, опасна, оронула, отишла, пензионер, погрдан назив, подла, пожртвованост, поносна, пошла, преживела много, прича, пуна разумевања, пуна савета, радознала, радост у унукином животу, рекла да не седим на хладном бетону, с, сама, скот, слепа, смешна, снага и заштита, спокој, спора, спремати, старија од унукe, сунце, супер, татина мама, топла, увек ту да нас нахрани, уточиште, храна, цар, љубав, љупка, дангризава 1

баба

деда 49; стара 19; старица 10; бака, девојка 6; марама 5; Ванга, боре, жаба, жена, рога, старост, јага 4; (*омисија*), мајка моје мајке 3; Ружа, баба, детињство, добра, зуб, мајка, моја, нана, плете, смор, сукња, храна, штап, јула, љубав 2; Боска, Доца, Зорка, Мира, Мица, Рада, Русија, Стана, Стојанка, Цвета, а, бараба, баш, беба, било је пет пута, благо, брига, вештица, висибабa, г, дама, дека, доброта, домаћа кухиња, досадна, завршетак, зло, и деда, кева, колач, колачи, комшиница, конзерва, крава, краљ, краљица, крофне, кува, мама, мама мог родитеља, мила, мишљење, мргуд, мудрост, наочаре, наџак, ок, опет, пажња, паметна, поглед, покојна, породица, савети, седа коса, сера, сигурност, скот, слатка, слаткиши, смрад, смрт, снег, сок од нане, спава, спрат, строга, тараба, татина мама, тетка, тешкаш, топлина, унуци, унучићи, хлеб, штрикање, једна 1

девичњак

невиност 27; химен 22; девица 15; вагина 6; (*омисија*), крв, секс, цвет 5; бол, девојка, жена 4; ., ?, ивичњак, младост, небитно 3; -, биљка, врт, лепо, маслине, матичњак, млад, мравињак, не, не знам, не знам кај је сад па то, можда нешто што су пре бабе стављале девојкама у пичку кад су први пут доб, не знам шта је, невина, ништа, однос, шта је то 2; (*омисија*), wtf, а, архаизам, базен, бајс, бла, браво, буши ахахаха, ваљда биљка, вез, весталка, вилењак, водолијчњак, воће, губитак, д, дар, дд, деверуша, девице, девичник (руска реч), девичњак, део, допичњак, екскурзија, жаба, жене, забрањено, зуб, зуб за скидање невиности (појаса), хахаха,шала мало, ивица, извор, изгубити, интима, каменац, кошница, лоше вино, мрак, мужичњак, н, не знам за реч, не знам шта је то, неважно, невин, нема, она, опна, орган, острво, пичић, плод, појас, праисторија, први пут, преокрет, препрека, проблемчић, пробости, прстен, пукао, пупичњак, пупољак, пуца,

пуцање, пфф, пчелињак, рађање, рибњак, ружичњак, с, свеће, смор, стид, танка опна у вагини којој се превише придаје значај, трава, трудница, финост, хаљина, хмм, хороскоп, чај, чистота, шта год, ју, њах, ћебе 1

Девојка је...

лепа 71; млада 16; жена 8; паметна 7; млада жена 5; добра 4; (*омисија*), висока, девојка, злато, прелепа, фина 3; а можда и није, глупа, дама, дивна, емотивна, женско, женско биће, лепотица, пажљива 2; Сонја, алапача, анђео, бела, била више пута, бисер, ведро, вила, данас, докле?, докона, досадна, драга, жена у малом, женски род, женствена, за секс, за удају, занимљива, заузета, заљубљена, згодна, из добре куће ;), имати слободу, своје ја, своју лепоту, став, амбиције, искрена, као лутка, коза, коњ, лепота божија, лептир, лепша половина, лијепа, луда, мало лабилна, млађа од бабе, моја, на месту, насмејана, нашминкана, најлепша, неверна, нежна, немоћна, одрасла, одрасла девојчица, опасна, осетљива, осећајна, отуђеност, паметнија, плава, подршка, позитивна, понављање, потребна, права, прелијепа, прича, промискуитетна, раздевичена, ретка, ружа, ружна, румена, с, савршена, сама, свет, сељанка, слободна, смерна, смотана, способна, сређена, срећа, студент, то, трудна, тужна, у Немачкој, украс, успела ако не зависи ни од кога, хтела, цвет, чиста, чудо, шта год жели да буде, јабука, љубав 1

девојка

млада 28; дечко 22; лепа 21; жена 13; момак 11; младост 7; лепота, цвет 6; (*омисија*) 4; женско, моја, нечија 3; баба, брижна, груди, дама, девојка, дечак, згодна, коса, младић, паметна, ружа, свињски врат, твоја, ја, јабука, љубав, људско биће 2; Јелена, Електра, Косовка, аждаја, атрибути и шминка, брус, већа девојчица, вредна, гола, девојчица, девојчурак, доброта, другарица, дуга коса, за удају, закон, зрела, из воза, испуњена, кикице, кобно, крхка, културна, књига, л, лепо лице, лепотица, мала, миришљава коса, млада жена, младост, љубав, срећа, учење, лудовање, моја љубав, мушкарац, наочаре, насмејана, невиност, неморална, ок, особа, парфем, плавуша, прва, природа, ранац, раст, румена, са косим очима, са поља зелених, сам ја, сама, сан, све и свашта, сиротица, слободна, сналажљива, соко, спава, спонзоруша, способна, спремна, сс, стабилна, студент, студенткиња, сунце, торбица, ум, хаљина, црна, чедност, чеп, шоља, јединствена, љепота, ћерка 1

Девојчица је...

мала 47; лепа 23; слатка 21; дете 12; нежна, паметна, цвет 5; срећна 4; (*омисија*), весела, девојчица, мирна, млада 3; безбрижна, жена, женско дете, искрена, мртва, наивна, невина, несташна, певала, тамо, људско биће, ћерка 2; .., ау ал смори, била глупа, бистра, бити дивно, брала јагоде, брза, будућа жена, вредна, гг, глупа, глупава, д, дар, девојка, дете узроста до прве менструације, добила мачку, добра, досадна, дошла из школе, женско, злато, изгубљена, иста мајка, исто заинтересована за спорт, кикице, козица, корак ка срећи, коса, креативна, маза, мала девојка, мала слатка, малена, мало дете, мезимица, мила, млада девојка, н, напорна, насмејана, невино биће, незаштићена, немирна, неснађена, плавокоса, плавоока, плакала, пол, порасла, потенцијал, предивна, преслатка, принцеза,

радознала, радосна, раздрагана, разиграна, размажена, расла, сестра, слатка и паметна, слаткиш, стидљива, умилна, умрла, успешан ђак, ученица, фина, фудбалерка, цвеће, чиста, чиста и невина, шећер, љупка 1

девојчица

мала 30; дечак 24; дете 16; кикице 10; (*омисија*), слатка 8; игра, сестра 4; кика, лепа, лопта, лутка, машница, невиност, сукња, школа, ја 3; а, девојак, детињство, ластиш, лепота, лепотица, лизалица, лутке, малена, млада, невина, хаљина, хаљиница, цвеће, људско биће, ћерка 2; ., 12 13, је ратоборна, Лолита, а, анђео, балон, беба, безбрижност, била је, бијело, буба-марица, весела, весело, вирцин, давеж, дама, дамица, дд, дебела, девојка, дете женског пола, добра, доброта, дуга коса, жена, женско дете, игра се са луткицама, играчке, искреност, капут, кике, кикица, крхкост, култура, малено, мало дете, малолетница, младост, мршава, не зна ништа, негде дубоко у мени, још увек лежи, нежна, незаштићеност, неискусна, неискуство, осмех, основна школа, паметница, плава, плаче, плеоназам, плес, плетеница, плетенице, преслатка, принцеза, реп, розе, се игра, сликовница, сокнице, срећна, у сукњи, ученица, учење, цвет, цветић, ципеле, цурица, шибице, ја као мала, љубав 1

деда

баба 48; старац 10; стар, штап 8; дека, мраз 5; бркови, мудрост, село, љубав 4; (*омисија*), бака, брада, наочаре, новине, старост 3; Пера, д, доброта, легенда, мој, отац мога оца, помоћ, понос, породица, приче, ракија, репа, сере, срећа, татин тата, умро 2; *kruska, satrovacki*, Бранко, Дарко, Димитрије, Живота, Милан, Никола, Стева, Стево, а, бабин муж, бела брада, болестан, брк, вртић, де је мој деда, деда, дедо, добар, добар декица, добрица, драг, драги, друг, жалост, и баба, и репа, кола, комунизам, кревет, лада ауто, мамин тата, маторац, матори, мед, меда, медвед, момак, мој идол, муње, наочари, насмејани брк, недостаје, недостаје ми, педофил, пензија, подршка, покојни, поштовање, прасе, предак, прича, радован, разумевање, ратни ветеран, ратник, са штапом, сахрана, себичност и старост, сед, седа коса, седи, сећања, сигурност, смешан, смиреност, смрт, споменик, старачке пеге, стари, старији човек, старији човјек, тата од оца, трешња, туга, унук, уточиште, херој, храбар, цигара, шах, шерет, шешир, ђед, је цар 1

дечак

мали 39; девојчица 36; дете 9; син, фудбал 8; лопта 7; брат, немиран, несташан 6; (*омисија*) 4; игра, плав 3; д, девојка, детињство, добар, играње, китица, леп, младић, младост, мушко дете, несташлук, несташни, плаво, пријатељ, сладак 2; је жив, Пинокио, Сима, а, авантура, аутић, бицикл, вижљаст, воли девојчице, враголан, дериште, дете мушког пола, дечкић, дрво, едиповац, еин јунге, заштитник, играчка, искреност, капа, качкет, кликери, клинац, комбинезон, кратка коса, крило, луди, малени, мали дечко, меда, миловање по глави, млад, млади, момак, мршав, мушкарац, мушко биће, наиван, не, незрео, немир, непослушност, несташко, несташност, обданиште, паедос, парк, песак, плава коса, плави, потенцијал, потискивање слабости, плача и туге, прљав, пубертет, пубертетлија,

радост, рођен, са пропелер качкетом, спорт, срећа, тинејџер, Том Сојер, тужан, ученик, фудбалер, црн, чистота, шеширић, шортс, шорц, јунак 1

директор

школа 27; фирма 21; фотелја 15; предузеће, школе 9; шеф 7; главни 6; канцеларија 5; (*омисија*), господин, одело, строг 4; компанија, лопов, одговорност, посао 3; банка, директорка, з, колико има још уби ме, моћ, способан, столица, строгоћа, тата, установа, фирме 2; Бољи живот, Зоран Мијић, Црногорац, а, актен-ташна, ауторитет, банке, без школе и дипломе ;), бирократија, болнице, буца, важност, веза, власник, власт, вођа, врата, генерални, глава, главан, главни шеф, гњаватор, д, ддд, дебео, диша, друштвена норма, заменик, заштита, звездан, зло, искоришћавање, каријериста, компаније, корпорација, кравата и одело, криминал, матора дртина, машиновођа, мајмун, менаџер, мој, мој деда, мудур беј, музеја, мушко пуно пара, надређени, наочаре, необразованост, ноге, одлука, озбиљан, опасан, организатор, основна, паре, партијски послушник, послован, пословођа, потпис, превара, превелике плате, председник, предузећа, принцип, продуцент, рекао сам, све су то корумпиране везаре..., сед, секретар, способност, страх, стрес, стресна атмосфера, сујета, неписменост, партијска припадност, тиранин, титула, углавном лопов, умишљен, унапређење, успех, успешан човек, фабрика, хемијска, цео, човек, ја, ћале, ћелавост 1

директорка

школа 38; фирма 18; школе 13; фотелја 9; сукња 6; жена, канцеларија, успех 5; (*омисија*), директор, моћ, строга, успешна, шефица 4; главна, наочаре, способна, строгоћа 3; а, посао, предузеће, способност, установа, фирме 2; Гаргамел, Зорана Михајловић, Лена, Рајићка, а, амбициозност, амбиција, арогантна, ауди, ауторитет, баксуз, бирократија, вештица, власница, власт, гимназија, глава, главна жена, главна и одговорна, госпођа, дебела, деканица, жена директор, жена са ловом, заменица, запослени, зла, знање, изгледа као, канцеларије, каријериста, колоквијално, комплет, костим, крава, кугуарка, министарка, мир, мито, мито, корупција, мобинг, може, моћна, надлежни, наочари, неспособна, неће још дуго, ништа, обавеза, одговорност, одећа, опасност, организација, основне школе, оштра, паметна, плавуша, позиција, положај, порнић, привлачна, примитивна жена, принцип, променљиво расположење, радник, сако и сукња, самостална, сајам, секс, смех, стрес, строга жена, строгост, супруга, сујетна, титула, у костиму, увек у праву, униформа, управе, управитељка, факултета, фасцикла, царица, цигарете, челична, ш, шеф, љубавница 1

доктор

наука 47; лекар, мантил 19; болница 13; бели мантил 8; стетоскоп 7; лек 6; болест, др, здравље, помоћ 4; специјалиста 3; (*омисија*), бело, докторка, лекови, лечи, медицина, омг ужас, операција, паметан, пацијент, платио диплому будала, стручњак, хирург 2; Дулитл, Пантић, Убипацијентић, а, амбуланта, анђелчић, бијело, вма, вредан, гинеколог, главни, господин, дечко, диплома, доктор наука, дре, знање, зубар, игла, инјекција, касапин, који зна тачно шта ти је и на време те излечи и који зна да постави праву дијагнози и не узима те ,, комплекс, конгрес,

корупција, крв, лек и болест, леп, лечење, медицине, медицинска сестра, мирис лекова, н, наочаре, наука, корупција, науке, научник, нега, неспособан, неучен, новац, одговорност, опште праксе, ординација, поверење, преварант, привлачан, примач мита, професор, пулмолог, рецепт, сед, сестра, слушалице, смех, сноб, спас, спасилац, стари, студија, удар, ултразвук, упорност, ургентни центар, ухо, фаца, физике, фудбал, хемијска, хуманиста, част, лекар 1

докторка

мантил 21; болница 19; наука 10; стетоскоп 9; бело 6; доктор, лек, лекарка 5; болест, лекар, наочаре, педијатар 4; (*омисија*), бели мантил, гинеколог, дом здравља, здравље, лечи, медицина, опште праксе 3; а, веза, д, жена, знање, зубар, и она платила диплому, инјекција, лекови, медицинска сестра, наочари, озбиљна, памет, помоћ, пунђа, успешна, црвени кармин 2; Јована, Барби, Елизабета, Милица се звала медицинска сестра, Оља, амбуланта, анђелчић, бела, бели мантил и наочаре, бели медвед, бол, вредница, груди, дебил, дерматолог, деца, дивљење, диплома, др, дроља, жена лекар, занимање, зла, зна од свега по мало, а ни од чега довољно, зубарка, интелигентна, клопа, која зна како и коначно те излечи, корумпирана, кучка, лечење, лијечење, млада, млада и лепа, младеж, може, на селу, налицкана, нашминкана, нежност, незналица, неповерење, нервозна, неучена, образована, одговорна, оловка, операција, општа пракса, ординација, паметна, пацијент, пацијенткиња, подршка, пожртвованост, помаже, порно, посвећена, празноглава, преглед, професор, рецепт, ружна, саветник, сан, слушалице, спаситељка, срце, стара, страх, студија, титула, успех, ујна, фетиш, физике, филмови за одрасле, црна коса бели мантил, чекање, школа, лекар, љубазна 1

Жена као...

мајка 34; змај 25; жена 10; ти 7; биће 6; (*омисија*), стуб, ја 5; лавица, ослонац, стена 4; авион, краљица, мушкарац, она, човек, људско биће 3; а, а, бомба, ватра, вино, девојка, живот, животиња, лав, моја мајка, особа, предмет, пријатељ, сан, симбол, стуб породице, супруга, цвет 2; (*омисија*), Бог, Клитемнестра, Мараја Кери, НАСА, астронаут, баба, бицикло, биљка, богиња, борац, возач, вођа, г, госпођа, гром, дама, директор, домаћица, женско биће, злато, зна, и њена мама учи своју ћерку да кува, идеал, инспирација, канта, коза, космос, краљ, куварица, кућна помоћница, лидер, мазга, модел, моја, моја бака, најлепше биће, не знам, невина жена, нежност, ни једна, од злата јабука, ормар, отворена књига, парадајз, подршка, поезија, пол, помоћ, појам, пчела, роб, род, самостална, све, све остале, светиња, светлост, способност, средина, сунце, супер, тенк, топ, трудница, удата, успех, успешна, царица, јачина, југ, љубав, љубичица 1

Жена је...

лепа 18; мајка 14; жена, јака 12; храбра 8; способна 5; (*омисија*), добра, змај, моћна 4; богиња, дивна, злато, курва, особа, свемогућа, светиња, стуб, човек 3; биће, варљива, вредна, главна, глупа, д, з, лажљива, луда, нежна, неопходна, паметна, сама, свет, стуб куће, трудна, цар, цвет, чудо, људско биће 2; Божије створење, Ева, а, авион, анђео, битна, биће женског пола, блага, благо, брза, будућа старица, верна

и дивна, глува, госпођа, дар, дебела, добар пријатељ, доброта, домаћица, досадна, жена и никад не може бити човек, за мушкарца највећа светиња, закон, идеал, избор, именица, инспирација, коза, компликована, корисна, краљица, лепо, лепота, лепота Божија, мама, мила, моћ, н, напорна, нахранила децу, најлепше створење, најјача, неверна, нервозна, нешто посебно, објаснила неке ствари, осетљива, ослонац, особа женског пола, песма, плодност, покрет, породица, посрнула, права, превртљива, предивно и ужасно биће, причалица, савршено биће, све више свесна да јој не треба нико да јој говори шта сме а шта не сме, све мушкарцу, сила, слободна, снага, снажна, способнија од мушкарца, срећа, срећна кад је лепа, стајала, страст, страственa, стуб породице, тамо, у праву, у средњим годинама, убијена, украс света, упорна, успешна, храброст, чврстина, једра, љубав, ћудљива
1

жена

мајка 33; мушкарац 15; лепа, муж 9; снага 8; лепота, јака 7; (*омисија*), девојка, змај, човек 5; кармин, љубав 4; Ева, дама, мама, супруга 3; доста више са понављањем, дуга коса, жена, змија, искуство, луда, млада, права, стуб, људско биће 2; . , Андрић, Мерил Стрип, Софија, а, аутобус, биће, бокови, брак, браон, вагина, вечно, висока, воли, вољена, вредна, глупост, госпођа, груди, да, дивно биће, добра, домаћица, жели, женка људске врсте, живот, живот и смрт, замишљена, згодна, зрелост, игле, идеална, индивидуалност, коза, коса, костим, краљица, курва, кухиња, кућа, лавица, лепо обучена, мачка, мајка, краљица. Како сам све старија контам што смо важне у животу свог мушкарца, менструација, моћ, нежна, нежност, неопходност, нечија, одана, осетљива, осмех, особа женског пола, пол, поштена, право, превртљива, принцеза, продаје јабуке на пијаци, просилац, радозналост, радост, рерна, риба, с, свадба, све мајке, седи, снажна, способна, стара, сукња, супруга и другар, тама, ташна, тврдоглава, трач, трудна, у климаксу, уморна, успешна, хаљина, храбра, чврста, стабилна, паметна, успешна, способна, стамена, која нађе времена за себе, ја, јачина, је храбра 1

женствен мушкарац

геј 37; педер 27; феминизиран 13; исфеминизиран 9; хомосексуалац 7; (*омисија*) 6; леп, метросексуалац, нежан 3; jdxgd, мамин син, млакоња, мушкарац, не, ок, ој бејбе , педерчина, слабић, хормони, чудан, људско биће, центлмен 2; („брк" ми се насмејао), Дејан, Дионис, Кончита, Француз, а, благ, боје дуге, весео, вис, воли, воли себе, г, гадим се, геј педер, дете, добра особа, другарица, емотиван, емоције, естроген у вишку, жена, занимљивост, запад, згодан, издепилиран, изопштеност, инструктор, исфемизиран, исфеминизираност, катастрофа, лаган, латентно, лепо мирише, лош мушкарац, ма дај, метро, модни креатор, мршав мушкарац, муж, мужеван, мушкарац без страха да уради/изјави нешто што друштво сматра "женским", налицкан, наопако, нарцис, не ваља, немогуће, непознато, непотребно, непривлачан, несрећан, ништа, облачење, осећајан, осећајност, осмех, па шта, пажљив, парфем, педерко, пешкир, пиздун, подршка, покрети, припадник геј популације, реткост, ролка, романтичан, романтичан јако, романтичар, ружан, руке, саосећајан, сека перса, сензибилан, симпатично, слатко, слобода, смешан, срећен, стар момак, страхота, толеранција, торбица, трансвестит, ужас, уредан, феми, феминизам, феминиста, филолошки факултет, фризер, фризура, фуј,

хипстер, шарено, швалер, јадан, јадно, јак, је понекад већа дама од многих жена ,
њ 1

имама

немам 49; све 24; породицу 6; брата, паре 5; живот, моћ, пара, љубав 4; дечка, жељу, пса, срећа, среће, срећу, тебе 3; (*омисија*), ауто, дом, имаћу, кућу, мозак, новац, очи, све што ми треба, секс, снаге, став, један живот 2; 20 година, 25 година, а, астму, богатство, братаницу, будућност, велику пишу, волим, воља, вољу, време, га, гаће, да учим, дајем, две сестре и два брата, девојку, добар живот, довољно, домаћи, доста година, душа, душу, жваку, желим, жену, за сад он што ме чини срећном. И тежим да не покварим, знање, идеје, идеју, карту, кесу, колико ми треба, косу, куче, кућа, књиге, књигу, лепе очи и ум, мало самопоуздања, мачку, медаља, минђуше, мир, мишљење, моје, наочаре, наравно, не, недовољно, нешто, оптимизам, остварила сам, пас, поглед, породица, поседовати нешто, пријатеља, пријатеље, пријатељи, проблем, радост, реч, рупу, свашта да ти причам, себе, сестру, скоро све што ми треба, собу, спокој, срце, стан али немам кључ, телефон, то, тугу, фикција, храброст, шанса, једну љубав, љубав али коме да је дам, њега, цамија, цх 1

интелектуалка

паметна 24; жена 14; памет 13; образована 11; ја 10; наочаре 9; паметна жена, факултет 5; књига, наочари, научница, паметница, успех 4; интелектуалац, књиге, начитана, успешна, феминисткиња 3; а, глупача, интелигентна, лажна, мозак, образовање, с, свестрана, свестраност, својина 2; (*омисија*), аааааа, Зорица Томић, Исидора Бјелица, Исидора Секулић, Мирела Приселац Реми, Мирјана Бобић Мојсиловић, Светлана Велмар-Јанковић, Софија, академац, академик, високо, воли класичну музику, вредна, гимназија, глава, глупан, госпођа, држи до себе, дуга коса, жеља, запослена, зарада, зло, зна шта може, а може све што замисли, зна шта хоће, знање, и то сам ја, инжињер, интелегентна, капитализам, криза, курва, књижевница, лажовка, лепа, можеш мислити..., моћ, моћна особа, научена, неисплативо, новост, образована жена, образована и еманципована жена, образована самостална жена, паж, паметна девојка, паметна и мудра, паметна, културна и образована жена, писање, позориште, посао, пословна жена, права жена, препотентна, призната жена, пронађох се, професорица, професорка, професорка српског, профи, радник, размишљање, реткост, реткост у Србији, ролка, са наочарима, самосталност, самоуверена, самоћа, секс, секси, сналажљива, сродна душа, став, ум, уображеност, уредна, успешна жена, ученост, феминизам детектован, феминисткиња са филолошког (интелектуалка у покушају), хемија, ценити, циљ, школована, штребер, штреберка, јако усамљена жена, љубав 1

исфеминизиран

геј 41; мушкарац 30; педер 27; женствен 10; женскаст 6; хомосексуалац 5; (*омисија*), младић 4; момак, не, педераст, педерко, тај сам , човек 2; (*омисија*), Јовица, Боки13, Марко Кузмановић, Стефан, а, балет, ванземањац као геј, гестикалација, глума, дечко, дечко са више женских хормона, добар стил, друг, другачији, дуга, женица, женскарош, женско, женствен мушкарац, идиот, избор,

искомплексиран, исфолиран, исфрезирани, катастрофа, комплекси, контраст, коњ, лакован, лежеран, лепше обрве него моје, лик, лош мушкарац, ма дај, маска, маше рукама и цокће док прича, метросексуалац, милош, мршав, мукица, мушкарац са понашањем сличним уобичајеном женском понашању, наочаре за сунце, нарцизам, не ваља бити, не занима ме, не знам шта значи, нега, недолично, нежан, непожељан, непривлачан, несигурност, ништа, ограничен, одбачен, ок, оптерећен, осетљив, очи, па шта, педеркаст, педерчина, пискутав глас, покондирен, покрет, покрет рукама, покрети, пол, полу мушкарац, понашање, природа, проженствен, руж, ружичасто, став, стандардно, стереотип, студент права или филолошког, ташница, тип, тих, уметник, усукан, фенси, фризурица, фуј, ха ха ха... Смејем се на реч. А ваљда значи мушкарац који воли или раде "женске" ствари, хипстер, хомиф, хормон, чудан, чудно, штета, јадничак, јадно, његов избор 1

јака жена

мајка 25; способна 12; самостална 11; самохрана мајка, снага 6; (*омисија*), мишићи, реткост 5; змај, мама, моћ, стабилна, ја 4; бодибилдерка, моћна, снажна, храбра 3; а можда и не, алфа, бицепс, борац, домаћица, жена, лавица, независна, посао, пословна, самостална жена, самоуверена, стабилност, стуб, успех, успешна, феминизам, храброст, јак мушкарац, јака пичка, људско биће 2; Анђелина Џоли, Добрила, Мајка Храброст, а, билдерка, борбена, буди, влада, вођа, воља, гласна, да, енергија, естроген, жена која држи до себе, жена која може доста да истрпи и преживи, жена на положају, затвор, карактер, каријера, лаф, лезбејка, лидер, лисица, манипулатор, ментално, мисаона именица, модерна, може све, мора бити, моја мама, моја мајка, мудра, мудрост, мушкарача, напаћена, најјача, невоље, одважна, она наилази на много препрека и неразумевања, атак је за мушкарце и очекује се од ње да никад не пла, памет, плаче, пословна жена, права, права жена, сама, сама жена, самопоуздана, самопоуздање, самосталност, сан, свака жена, све, свесна, сигурна, сигурна у себе, сигурност, слаба, слаба жена, снажна жена, спортисткиња, стамена, стамена жена, струк, стуб куће, супер жена, тежак живот, темељ, темељ породице, теретана, тигар, узор, устрајна и борбена, ф, феминисткиња, царица, цепа склекове изјутра, црвена, челик, шефица, јака, јачи ослонац, је исто жена, је паметна, је свака мајка, је снага сваког друштва, је способна 1

климакс

жена 26; старост 13; године, менопауза 10; нервоза 9; мама, пубертет 7; криза, период, средње године 5; (*омисија*), бес, врућина, врхунац, драма, жене, лудило, промена 4; валунзи, менструација, оргазам, педесете, хормони 3; 50 година, антиклимакс, баба, други пубертет, моја мама, прелаз, промене, средње доба, тетка, топлота 2; +50год., 40+, 50те године, апекс, бабе, бол, бомба, бубуљице, валови врућине, валунг, врх, г, гинеколог, далеко, доба, драме, дрмати, жене хвата, женско нешто, жентурача, жуто, зној, зрелост, катастрофа, клима уређај, климактеријум, крај, криза средњих година код жена, кућа, луде године, маторац, мајка, мајке, незгодне године, нема односа, неуроza, нешто се клима, ноге, ноћурак, осекакс, особе преко педесет година, педесет, педесете године, период живота, период/доба, пмс, поремећај, проблем, промена расположења, расположење, родитељи, секс, сношај, спасавај се ко може, стагнација, стара,

старија жена, стање, стрес, супер, тата, температура, тете, теткица, ударила врућина у главу ;), улажење, циклус, црвено, четресете, јадне жене, једва чекам, још гори од пубертета 1

мама

тата 51; љубав 37; моја 13; подршка 7; дете 6; мајка, ручак 5; жена, све 4; живот, загрљај, кућа 3; (*омисија*), брига, деца, доброта, з, лепа, мама, најбоља, нежност, очи, рођење, све на свету, снажна, срећа, тепање 2; (*омисија*), Весна, Нада, безбрижност, безусловна љубав, бескрајна љубав, бићу, бићу дивна мама као моја мама, благо, воли тату, волим, волим је, геније, груди, давеж, далеко, дебела, дивна, досадна за твоје добро ;), дојка, жена за све, жена мајка краљица, животни ослонац, жртва, и тата, бата, сестра. У ствари мама је посебна, име, искрена љубав, књиге, лозинка, мир, најбоља мама на свету, моја мама, најбољи пријатељ, највећа подршка на свету, највећи дар, најдража, најдража на свету, не знам, неадекватна, нераскидива веза, одрицање, ослонац, особа која ме је родила, пита, плач, пожртвовање, помоћ, породица, посвећеност, поштена, добра, воли своју децу, поштовање, пријатељ, ради, ружа, сарма, светиња, светлост, сигурност, сигурност, плава хаљина, срце, стуб, топлина, трудноћа, туга, царица, љубав и срећа 1

мајка

љубав 33; дете 12; моја, отац 11; мама 9; краљица 7; жена, живот 5; једина, једна је 4; брига, деца, добра, ослонац, подршка, рођење, ручак, сигурност, топлина 3; (*омисија*), Гога, воли, доброта, жена мајка краљица, загрљај, лепа, мајка, моја мајка, најбоља, нежност, родитељ, самохрана, све, светиња, снага, срећа, срце, стара, тата, једна, ћерка 2; (*омисија*), је једна, Србија, а, бајка, богиња, брижна, брижна мама ме подржава и разуме моју самосталност, брижност, вредна, д, да, давеж, дар, дд, деда, дивна, дом, дојење, драга особа, животни ослонац, жртвовање, земља, змај, кућа, маћеха, муж, најбитнија, најбоља жена, најбоља на свету, најлепша бајка, невероватна, нежна, нераскидива веза, око, основа, особа која је родила, очи, пицама, плаче, пожртвованост, порођај, посвећена, поштовање, прави гулаш, природа, разговор, рак, рађање, род, свачија, син, спава, срећа и бол, стуб породице, умиљата, утеха, уточиште, храбра, храброст, цвет, цигарета, је мајка, једина на свету 1

медицинска сестра

болница 22; помоћ 13; бело 10; униформа 9; доктор, мантил 8; игла, инјекција 7; кломпе, мама, шприц 5; секс 4; кратка сукња, крв, курва, надрндана, нељубазна, порњић 3; бели мантил, болничарка, брат, девојка, докторова швалерка, здравље, зло, капица, кафа, лек, млада, ужас, људско биће 2; (*омисија*), Јелена, Ава Карабатић, Зорана, Милица се звала медицинска сестра, Милка, Слађана, а, амбуланта, анђео на земљи, бела капа са црвеним крстом, бела сукња, бела униформа, бело одело, бео мантил, болест, боросане, боца, брижна особа, брижност, васпитач, волим медицинске сестре.не зато што су љубазне, већ због позива којим се баве: мукотрпан,обесхрабруј, газа, глупа, груди, добра, добра риба, добро дупе, дом здравља, досадна, дотерана, дрскост, жена, значај, извештаченост, инјекције, костим, курвица, лекар, лепа, лењост, лијечење, мале

плате, мантилић, маскембал, мајка, медицинска школа, медицински радник, милосрђе, надркана, нафурана, не схвата да више боли инјекција кад те тера да причаш, незнање, неопрезна, нервоза, неспособна, нељубазност, одвратна, нељубазна, надобудна, осмех, пажљива, патка, пеницилински шок, пичка и по, пије кафу цео дан, плавуша, помагач, помоћна сестра, помоћница, пријатељ, радница, ретко кад културна, са послом преко главе, сапутник, секси, стажира, стари људи, страшна, сукња, техничар, убод иглом, фантазија, фетиш, хуманост, чарапе, чекање у реду, шалтер, швалерка, јадна, њежна 1

менаџер

фирма 13; посао 12; фудбал 11; (*омисија*), одело, организатор 6; бизнис, продаје 5; Фон, менаџерка, шеф 4; магла, мегатренд, продаја, способан, управник 3; вођа, естрада, иди бегај, клуб, нерадник, позиција, пр, свако је данас менаџер, телефон, торба, хотел, џентлмен 2; Џон Незбит, П. Р., Пеђа, а, амбициозан, бар, безвезно занимање, безвезњаковић, бизнисмен, бубица, видео игрица, газда, генерални, глупа професија, глупост, грађевина, д, диплома, директор, доктор, домишљатост, досада, досадно, досадњаковић, друг, економиста, економија, естрадни, за фирму, завршио мегатренд, залезан, занимање, заузет, измишљена позиција, измишљено, измишљотина, исто лак факултет, кафана, квази посао, кладионица, клуба, комерцијалиста, компанија, компаније, компјутер, кравата, куповине, лаж, лењивац, лидер, луд, маркетинг, менаџерчић, микрофон, мобилни, модерно занимање, муљатор, надређени, напад, насртљив, најглупље занимање, не, не постоји за мене, небитно, недефинисано, нејасно занимање, нико, ништа, није посао, објекат, одговорност, озбиљан, организација, организован, основе, папири, паре, певаљка, пи ар, помагач, популарно, пословни, пословни партнер, послодавац, послује, превара, предузеће, продукција, профит, реклама, ресторан, руководилац, сваки други, сви сами менаџери, сви су данас менаџери, свирање курцу, сератор, сиво одело, слабо, смарач, сметало, смор, спорт, срање, старији човек, тим, топ, тренер, умишљеност, униформа, управљач, управљање, факултет, фасада, фасцикла, фирме, фифа, фудбалски, хотела, ја, људски ресурси 1

менаџерка

фирма 11; Мегатренд, посао 9; менаџер 7; Фон, бизнис 5; пословна жена, продаје, шефица 4; (*омисија*), канцеларија, успешна, феминизам, љубавница 3; and again... dosta sa ponavljanjem.. ovo treba da bude neka anketa kao pametna, a ne neka vrsta psih, девојка, измишљотина, каријера, квази, квази занимање, клуб, клуба, компанија, компјутер, манекенка да будем, маркетинг, не, нерадница, организатор, организација, пи ар, познате фирме, предузеће, продаја, реклама, секретарица, спонзоруша, спортска, топ, управница, успех, фасцикла, фудбал, хотел 2; -, Хр, амбиција, асистенткиња, стјуардеса, атрактивна, б, бизнис жена, богата, брзина, главна, гласна, грађевина, дд, досада, естрадна, жена, женски пол, задатак, зановетало, заузета, зграда, и бити, измишљено, искомплексирана, испех, кафана, колоквијално, кошуља, кревет, куповине, курва, кучка, лак факултет, лева фирма, маглуштина, макро, мега тренд, мегатрендткиња, медијске куће, медијског циркуса, менаџмент, модерна раздрагана сретна, мушкобањаста, надобудност, надређени, наочаре, напорна, наша, не ради ништа, недефинисано, незнање, нико, ништа, нова, новац, новостворена професија, одело, одлуке, односи са јавношћу,

опајдара, опет ја, опсесија, организаторка, плава коса, позната личност, помагач, пословођа, празно, преварант, предмет, предузећа, приватни факултет, промотер, пројекат, ради, разговор, ресторан, сарадник, свирање курцу, сиво одело, синги динги, слабо, сналажљива, способност, срање, сређена, сукња, сумња, телевизија, телефон, трка, туга, управљач, управљање, успешна жена, факултет, фитнес, фрустрације, фуфа, фуца, чврстина, штикле, јавност 1

менструација

крв 75; бол 25; циклус 24; жена 17; (*омисија*), месец, црвено 4; улошци 3; ПМС, девојка, жене, ниси трудна, овулација, они дани, период, плодност, прва, срећа, тампон, уложак 2; а, болна, болови, гадно, гађење, гњаважа, д, да, дар, добила, досада, зар опет, зона, казна, касни, ко је измисли, кошта, крв и бол, леле, лије крв, месечница, месечно, најгори дани, не, нелагода, нема бебе, нема секса, нема трудноће, неоплођена јајна ћелија, нервоза, нисам трудна, петодневна патња, плод, поранила, природа, проблем, процес у вагини, прљава крв, прљаво, радост, сазревање, сазревање јајне ћелије лол, сваког месеца, секс, слаткиши, спасавај се ко може, срећа у боловима, тетка из Црвенке, улошке, фуј, чекање, чишћење, чоколада, једном месечно, јеееј, љутња 1

младић

девојка, момак 19; леп 16; дечко 15; згодан 11; Ратко 9; млад, тинејџер 5; дечак, младост, мушкарац 4; (*омисија*), висок, лепота, фин, јак 3; Достојевски, Ромео, а, брада, има киту, културан, млад мушкарац, нн лице, пубертет, студент, људско биће 2; Дафнид, Достојевски, Жарко, адолесценција, безбрижност, бицикл, боем, брз, брчићи, већи дечак, висок и витак, високи, војник, војска, геј, главич, д, деран, дечкић, добар, доктор, живот, згодан дечко, зелен, зумбул, изглед, капут, ко је онај, колега, коњ, крепак, култура, курац, кључеви, леп и паметан дечко, лептир машна, мали човек, млади, мршав, мужеван, мука жива, н, наиван, насмејани студент, незрели, незрелост, неискусан, неискуство, несигуран, овца, одело, опасан, пажљив, пастув, пева, пијан, покрет, прави, привлачан, принц, пристојан, промискуитет, пун снаге, пут, седамнаестогодишњак, сексуални објекат, слобода, смеће, снага, стар, тикван, у пуној снази, у јакни, удварање, узоран, факултет, фићфирић, фрајер, х, човек, шарлатан, шетња, школа, школарац, јакна, јачина, јебо те, љубав 1

млеком

дојити 20; кекс, полити 10; залити, кафа, крава, хранити 9; плазма 8; бело, кафа са 7; медом, прелити 4; (*омисија*), доји, задојен, посути, са, сир, сиром, храна, јогуртом 3; беба, водом, д, дојење, дојила, з, инструментал, калцијум, кокос, нахранити, плазма са, појити, се храни беба, сиса, тело, хлебом, храни, храним, јогурт 2; а, афера, балон, белим, дете, доручак, дојена, дојим, еспресо са, за тело, задојити, и јогуртом :D, имлек, имлеком, какао, кафа с млеком, кафу с, кајмак, колач с, колач са, корнфлекс, кох, кравица, крављим, кувам, купала, лек, леком, мачка, мајчиним, мед, н, намазати, наполитанке, несквик, нешто мешано са млеком, окупан, палачинке, пијем, плазма шејк, подојити, поливати, поливање, поливена плазма, полити питу кад се испече, помешај, попрскан, попрскати, присут,

појим, правити, прелити млеком колач, просипати, просула, просутим, просуто, разблажити, са млеком, соја, трбух, ударити, храним мачку, хранимо мацу, чоколада, шоља млека 1

моћ

снага 41; новац 24; власт 18; знање 16; паре, сила 7; политика 6; магија, утицај 5; воља, слабост, ум 3; говор, доминација, испех, могућности, поштовање, природа, разума, сигурност, слава, ума, љубави 2; 21. век, (*омисија*), Волдеморт, Капитал, Нада, Ниче, а, адлер, ауторитет, банка, бизнисмен, бог, богова, борба, буздован, веза, везе, видео игрице, владавина, владати, врх, глад, господар прсенова, директор, жезло, желети, жене, жеља, знање је, и злоупотреба, изгубити, илуминати, империја, интелигенција, информација, корупција, краљ, лидер, мас, масони, мач, много, монопол, моћ, моћни ренцери, муња, над, над неким, насиље, не, одело, око, плаво, побеђује, повер, подсвести, позиција, политичар, политичка, положај, помоћ, посад, права, разум, робовласник, светска, склад, стиснута песница, суперјунак, тиранија, у различитим аспектима, црвено, чари, штап, јак, љубав 1

мужевна жена

мушкарача 38; јака 14; бркови, лезбејка 7; јака жена 5; (*омисија*), жена, кратка коса, мишићи, снага 4; геј, груба, не, ружна, снажна 3; Марија Шерифовић, грубост, длаке, има бркове, лезба, мушкарац, мушкобањаста, не знам, непривлачна, права, способна, стрина, феминисткиња, хормони, људско биће 2; јача од мушкараца, Амазонка, Виолета, Зорица Марковић, Клитемнестра, Конан, Кончита, Милана, а, атлета, билдерка, бицепс, борац, брада, брижна, брци, буди мушко, буч, бљак, веш машина, воли свог мужа, воли секс, врти се у круг, втф, г, гестикација, горда, дебела циганка, длака, добра, доминантна, дрвосеча, дубок глас, жена која без страха изјављује/ради ствари које се у дрштву сматрају за мушке, женскаст мушкарац, женствен мушкарац, жентурача, има проблеме са хормонима, кавалер, каиш, калуђерица, камионција, карирана кошуља, катастрофа, коса, лезбечина, лезбијка, лезбо, лепа, мало јача, мало језиво, муж, мушко, насиље, не асоцира ме, не мама, не постоји, нетипична, никаква, нова, огњиште, одлучна, ок, осмех, папучар, парфем, патике, пол, поштовање, претварање, проблем, разбијачица, рамбо, рускиња, са брковима, сако, сам ја, своја, смешна, спортисткиња, супруга, супружница, томбој, трансвестит, транца, удата, успешна, феминизам, фризура, фрустрирана, фф, храбра, храброст, чудно, шта је мужевна жена, ја, јака, стабилна, ауторитативна, је исто жена, је опет жена, јунакиња 1

мушкарац

жена 27; човек 15; снага, јак 11; леп, прави 7; отац 6; (*омисија*), снажан 5; ослонац 4; брада, господин, мој, муж, пол, тата 3; а, а, длаке, заштитник, згодан, кошуља, мишићи, млад, мужеван, мушко, панталоне, папуча, пас, ја, људско биће 2; Босанац, алфа мужјак, балван, балканац, безобразан, билдер, бркови, ванземаљац, висина, висок, главни, глуп, д, девојка, дечак, доктор, дом, доминирати, досада, женско, замишљен, зној, зрео, и жена, и по, из снова, изглед, импулсиван, исти, карактерна а не полна особина, који зна да изненади, колач, комарац, коњ, кравата,

краставац, кул, курац, лео, лепотан, лидер, манијак, мачо, младић, момак, мужевност, мужјак људске врсте, мушкарац, неко црне косе, неопходност, ништа, одело, одрастао, он, особа, особа мушког пола, паметан, партнер, пенис, пиво, плата, плодан, подршка, пожуда, поред, посебан, пријатељ, радник, се излежава, секс, сексуалност, син, сировост, способност, средњих година, стабилан, став, страст, телефон, типичан, тиранин, храброст, хулиган, човјек, швалер, јак, снажан, воли жену, јачина, јесам, љубав, центлмен 1

мушкарача

жена 14; лезбејка 10; фудбал 9; девојка 7; туча 6; мушкобањаста, фудбалерка, јака жена 5; (*омисија*) 4; жентурача, камионџија, кратка коса, фуј, ја 3; бркови, геј, геј девојка, груба, дебела, дебељача, дрвосеча, лезбос, лопта, разбијачица, ружна, ружно, снажна, човек, људско биће, ће буде поштена жена 2; жена, јер се бије са мушкарцима и понаша као један од њих ;), Амазонка, Дебела Берта, Зорица Марковић, Ивета, Катица, Марија, Марија Шерифовић, Милица, аброви, агресивна жена, агресија, алапача, атлетичарка, баба, бедивија, битка, бије, бокс, боксерка, брза, буч, вилица, воли мушку одећу, војска, гирос, готивим их, груба жена, грубост, девојка права, девојчица, дечка, дивљакуша, друг, емо, жена као мушкарац, жена која није баш женствена, жена која подсећа физички и/или психички на мушкараца, жена која је као мушкарац, жена са мушким особинама, жена са мушком фризуром, женствена, игра се са дечаџима, избор, израз, кавез, као мушко, каратисткиња, каубојка, качкет, клошарка, кокошка, кола, кошуља, коњски реп, криве ноге од фудбала, крупна, крупније грађена жена (не дебела) или жена са мањком манира, курва, кутлача, лепа, ма дај, мама, мишићи, монструм, моја баба, мужевна жена, мукица, мушка фризура, мушкарац, мушкарац у телу жене, мушко, не, не пада ми ништа на памет, не постоји, неваспитана, неженствена, неженственост, немирна, непристојност, неразумевање, несвакидашња, несвесна, није дама, није женствена, није за осуду, ноге, одбојна, ок, само без претеривања, опичена, паметна, плавуша, погрдан назив, понашање, права, промашај, прљава, реклама, реч, ружноћа, ружњикава, с, сексизам, снага, снажна девојчица, спортски тип, став, стереотип, страх, транссексуалка, тренерке, туче дечаке, увреда, усамљена, усамљена девојка, феминисткиња, фрајер, харамбаша, чудна, широке ствари, јака, јесам, циберка 1

на улици

пас 14; семафор 9; сам 8; људи 7; гужва, напољу 6; знак, просјак, светло, шетња 5; ауто, бандера, буди сам, куче 4; аутомобил, живот, киша, кола, одрастао, плочник, у кући 3; деца, дилер, догађај, жвака, игра, играти се, лед, лопта, пролазник, пут, саобраћај, светиљка, светла, смеће, фудбал, шетам 2; ..., (*омисија*), је по који пролазник, Лондон, Црњански, аутомобили, бара, без крова над главом, бескућник, блеја, блуд, број, бука, бус, ветар, видео, видети, видех те, вода, гледа, грљење, дама, даљина, дете, дечко, дизел, дрво, друг, екви, жена, жмурке, зграда, ићи, калдрма, камен, кућа, лишће, мрак, музика, насиље, нађено, не бацај смеће, не волим бити, осим у шетњи, новци, одрасти, окупљање, опушци, паре, печен кестен, пешак, пешаци, пешачки прелаз, пикавац, понашање, пољубац, преноћити, пролазници, пронаћи, простаци, псовке, пљује, разговор, расти, риба, с, сам одрасто, сама, сваки дан, свирач, се продаје..., сиромаш, смрт, спава, срела сам

некога, срести, срести некога, срести се, сретнем, странац, страх, тешко, тротоар, у блоку, у крају, у позоришту, у улици, увек, умрети, хаос, ход, ходам, цигара, чистачи, човек, шетамо, ђубре, љубити 1

научница

Марија Кири 16; наочаре 15; паметна 12; памет 8; лабораторија, научник 7; жена, интелектуалка, физика 6; факултет, хемија 5; бели мантил, истраживање 4; доктор, паметница, рад, ружна 3; Милева, а, докторка, епрувета, знање, изум, интелигентна, књига, мантил, млада, мозак, мош мислит, наука, посвећеност, поштовање, професор, професорка, способна, спрувета, успех, успешна, феминизам, штребер 2; Gospodja, (*омисија*), Бак, Кири, Милева А., Милева Ајнштајн, ПМФ, Сара, Тијана, академик, академски грађанин, амбициозна штреберка, атипична, бело, биолог, биологија, борац за знање, борбена, велика, г, геније, д, дебил, дивна, дипломата, достигнуће, експеримент, жена која се бави научним радом, жена научника, жена са циљем, жеља, иновативност, инспиративно, интелект, интелигенција, истраживач, која проналази лек за најопакје болести, кика, лабораторија, лаже, лингвистика, лоша, н, наложена феминисткиња, наочари, начин живота, нотес, образована, образована дама, опет ја али у овој земљи смешно, оптимистична, паметна жена, права, преданост, професорица, пројекат, психоаналитичарка, радник, реткост, са Института тог и тог, са наочарима, самостална, самоћа, свезналица, свемир, српска, стваратељка, стручњак, труд, у белом мантилу, успешна жена, успјешна жена, ученица, феминисткиња, хемичарка, ја, јака 1

нисам добила

менструација 33; менструацију 27; трудноћа 16; плату 9; беба 6; оцену, паника, поклон, трудна 5; касни, касни ми, ништа, страх, циклус 4; (*омисија*), менструацију, паре, поруку 3; а, добићеш, зашто, каснити, кеца, књигу, на лутрији, награду, петицу, трудна сам, трудна си, чоколаду 2; Жаклина, абортус, али сам задовољна, батине, бинго, данас, две недеље, десет, десетку, добила сам, друго стање, жена, живот, заслужила сам, зајebано, касни ми менструација, лажеш, леле, лутрија, менструацију, менструација, меца, можда сам трудна, мјесечницу, н, награда, не водим рачуна о здрављу, незаинтересованост, неизвесност, немам, нервоза, нередовност, нисам, образовање, одговор, одмеравам да ли би ме пад са петог спрата убио на брзака, одобрење, пакетић, параноја, писмо, погрешно време, помоћ, порука, посао, похвалу, пошту, прелазну оцену, проблем, разумевање, рачуне, резултате теста, срећа, стид, стрес, туга, убићу се, уперцовао се спермић, упс, ускоро ћу, хормони, цвет, чекање, шта сам очекивала, једна мили Боже, јаје, јbt, јеси, јооој, још увек 1

обичан мушкарац

просечан 16; просек 13; досадан 9; радник 5; (*омисија*), човек, једноставан 4; брада, не постоји, нормалан, типичан 3; а, баја, друг, заштитник, лажов, мушкарац, незанимљив, необичан, нерадник, ок, осредњи, папуча, пиво, прост, ружан, сировина, средина, стандард, стрејт, тип, фармерице, ја, је глуп, људско биће, њ 2; Сонја, W, једноставан, солидан у већини ствари, требало би нормалан да буде,

просек., regular size, Нада, а, без манира, бол, будача, буразер, верност, вредан, г, говно, господин, грађанин, д, данашњи, дебео, дебил, дечак, дечко, добар, добар друг, домаћин, досада, досадан мушкарац, досадно, дукс, заборавља, зависи од своје жене, запослен ожењен, згодан, зна да отвори пиво, изглед, исти као и сваки други, класичан, клошар, кошуља, коњ, кукавица, кул, кућа, лаже, лик, лик који ми иде на живце, маса, медиокритет, миш, млакоња, мој, мој дечко, муж, наочаре, наочаре за вид, незапослен, неинтересантан, неко, необријан, неприметан, непримећен, нико, нико није обичан, ништа посебно, није вредан пажње, није посебан, обичан, обична, обична јакна, одговарајућ, одело, одело за посао, па шта, панталоне, патриота, пивски стомак, покрећи се, пол, поносан, посао, постоји, поштен, примитиван, просечан мушкарац, просечан припадник мушког рода у очима женске особе, простак, радник ударник, редак, ролка, с, сам ја, сваки, сваки мушкарац, сваки је посебан на свој начин, свако, све само не мој мушкарац, светло плаво, свиња, снага, снажан, старомодан, стереотип, стока, тата, типичан мушкарац, типична свиња, тренерка, туђи мушкарац, у тренерци, фланел кошуља, фудбал, црн, чо'ек, шта, је сваки мушкарац, је типичан, јечач, љубав, цинс 1

обична жена

домаћица 32; просек, просечна 8; мајка 7; (*омисија*), досадна, жена 6; нормална 5; не постоји 4; мама, посао, свака, све 3; Пепељуга, дама, куварица, кухиња, кућа, лепа, не знам, ок, пијаца, посебна жена, реткост, село, скромна, то не постоји, ја, једноставна, људско биће 2; Јапанке, Кундера, Марина, Српкиња, а, а образована и начитана, алапача, аутобус, безлична, бела мајица, бејзик, будала, верност, веш, воли шопинг, вољена, вредна, глупе су све жене, грађанка, гуска, дан, двоје деце, добра куварица, досада, дуга коса, дуга сукња, жена у супермаркету, запостављена, запуштена, змај, кецеља, класична, коза, комшиница, кува, кува, пере, кување, књига, ма дај, мала, маме, марама, мирна и повучена, монотонија, мученица, н, не ваља, не истиче се, не постоји обична жена, нежна, нема, ненаметљива и скромна, ненашминкана, неправедно уопштавање, несређена, нико, није нека, нова, нормална жена, обичан мушкарац, ово се понавља већ трећи пут, озбиљна, осетљивост, особа, паметна и скромна, папуча, парфем, патриота, пореска управа, потцењивање, појава, пристојна, продавница, промашај, проста, равна коса, рад, ради, радна, радосна, реална, реп, ружна, са Дедиња, сасвим, свака жена је необична, се не издваја, се труди да буде све, мајка, жена, домаћица? Па свакој то успе на друштвеној мрежи. У животу је само об, сељанка, сиво, смеђа, снага, спремање, стабилна, стереотип, терет, трава, труд, туђа жена, улица, фармерке, шетња, јака, јака жена, је свака жена, је јача од обичног мушкараца, једнолична, једноставност 1

оне ствари

секс 81; које, табу 9; које ствари 8; Јами, кревет 5; љубав 4; (*омисија*), забрањено, представа, радити 3; волим, грех, д, забава, које ствари?, које ствари? Иима песма нека оне ствари, оне ствари тамо, тајна 2; које ствари, Мићко, а, бачено, бајс, безобразне, блуд, веш, више не би требало да су табу, волети, вођење љубави, гениталије, гомила, грозне ствари, два, добре ствари, ехехехе, женске, женске ствари, за одрасле, забрањене, занимљиве, интимност, интриге, иронија, кикотање, климоглав, корист, које ствари кхм кхм, које ствари? ју, које?, кутак,

књига, лепе ствари, ма дај, менструација, месец, може, мушко-женски односи, не ради, неке глупости, необичне, непотребни еуфемизам, неприродне, нису табу, нормалне, нормално, ове ствари, оно, оно као љубав, песма, питање, пожуда, помери оне ствари са кревета. Нека сметала нама женама, посуђе, права особа, приватно, причати, проблеми, промискуитет, раде, свашта, све те дивне ствари, сексуална конотација, сексуалност, синдром Пепељуге, ситнице, склони, сналажење, сношај, спонтано, срамотне, ствари, ствари за одрасле, ствари по соби, стид, су моје, табу тема, тешко, трамвај, уживање, црвенило, чудне, шминка, шоу, ју, људи 1

поштена жена

мајка 18; реткост 14; часна 11; верна 10; вредна, добра, част 6; домаћица, мама, морал, морална, не постоји 4; дама, искреност, невина, праведна 3; (*омисија*), а, верност, д, добра жена, жена, кућа, не краде, не лаже, новац, одана, пијаца, пошта, поштење, права, права жена, супруга, удата, успех, храброст, честита, јака, људско биће 2; М, Снежа, Тања, блага, вредност, врлина, вјерна, глупа жена, девица, део, доброта, достојанствена, држи до себе, игра, изнад, искрена, исправна, исправно, истина, карактер, конзервативна, краљица, лаж, лажни морал, лопов, мисаона именица, може, моја мама, мудра, на мети многих, напаћена, најбоља, не вара, не вара мужа, не воли анал, невиност, нежност, нема љубавника, немаштина, непоштена, није курва, нова, нормална, од речи и части, одећа, ок, питање, плеоназам, постоји, правда, прави човек, правична, пример, пунија жена, ради, радна, радна снага, релативно, ретка, ретко, ролка, савремена, самоуверена, све су поштене, сиромашна, службеница, снајка, српска политичарка, тако и треба, тешко, тешко брате мој, традиција, тужна, у селу, узор, упорна, управо, утужена, учитељица, фина, чистачица, чува се мушкараца, ја, јавна, јадница, је реткост, још ређе 1

права жена

мајка 20; љубав 8; домаћица, способна 7; (*омисија*), дама, јака 5; самостална, ја 4; брак, змај, кува 3; верна, госпођа, д, живот, за сва времена, краљица, лепота, мама, може све, мудрост, није згрбљена, обрине, памет, паметна, посао, поштена, реткост, свака, свака жена, свестрана, снага, срећа, супруга, феминисткиња, шовинизам, јака жена, једина, људско биће 2; Софија, Соња, Српкиња, а, алфа, амбициозност, бела, богиња, бомба, борац, ватрена у кревету, вереница, вредност, врло занемарена права у Србији, да, добра жена, добра, способна, докле, домаћица, мајка, другачија, дуга коса, егоцентрична, жена, жена која изгледа и понаша се као жена, женско, за тебе, зло, зна шта хоће, изабраница, има све квалитете, има став, интелигентна, искрена, исправљена, карактер, крива жена, лавица, лакоћа, мисаона именица, мисли, млада, мора увек да је жена, моја, моја мама, моћ, мршава жена, мушкарац, н, на све спремна, на хиљаду начина, напред, насмејана, не постоји, независна, несвакидашња, нејасна очекивања и дефиниција жене у друштву, од велике слађа, одлука, ок, она, она која је своје циљеве остварила, остварена, остварена жена, посебна, њежна, појам, права љубав, прави мушкарац, правник, правница, прва, префињеност, принципи, радник, разуме, расна, ратоборна, савршена, савршенство, самостална и образована жена, самоуверена, сигурност, скоцкана, снажна, спрема ручак, стабилна, стабилност,

судбина, супер, супер жена, таква, тамна, то постоји, ако смо толерантни и волимо, увек има марамнице, жваке и огледалце у торби, успешна, устремљена, фраза, херој, храбра, цепа дрва, црна коса, човек, *ђе је је је је?*, је културна и мудра, је оно што жели да буде, је јака, љубав живота 1

права Српкиња

домаћица 11; ношња 9; Милица 8; народна ношња, патриота 7; не постоји 6; жена, лепа 5; Косовка Девојка, Косово, Надежда Петровић, мајка 4; (*омисија*), лепота, јабука 3; (*омисија*), Драга Машин, коса, марама, нема, немам појма, патриотизам, понос, сарму да замота, ракију да испече, дрва да исцепа, сељанка, шајкача, шовинизам национализам, је лепа, јелече 2; ..., 1389, Јелена, Балкан, Барили, Вучић је педер, Десанка, Десанка Максимовић, Косовка, Лепа Лукић, Маја Николић, Мајка Југовића, Милунка, Милунка Савић, Немица, Света Петка, Слава, Србија, Шумадинка, баба, вера, верна, висока, воли мужа, вредна, генерична, д, дама, десничарка, добра, домаћица која и ради, доследна, жена мајка краљица, задртост, застава, застава Србије, затуцана, зна да скува супу, иде у цркву, из Крагујевца, има држављанство, има српски пасош, иста као и свака друга жена, кике, класификација, косовска божуркиња, краљица, кува, кува ајвар, л, левитација, лепа девојка, лепотица, ма дајте. Живо ме интересује резултат теста. Ја не знам шта је права Српкиња или прави Србин. Као да, мајица, месо, морал, националистичко пресеравање, националиста, националност, најлепша, не бежи из отаџбине, не знам, незаинтересованост, немам асоцијацију, непостојећа, непотребно, нова, обична жена, оданост, опанак, опанци, памет, патријархална, песникиња Десанка, петоро деце, пише ћирилицом, плавуша, плетенице, погача, поглед, помоћ, похвала, поштена, права жена, православка, православље, предрасуде, ратоборна, рађа, рађање, родољубива жена, родољубље, румена, свака Српкиња, својеглава, сестра, слави славу, слободна, спрема сарму, стамена, стереотип, танка је линија између патриотизма и шовинизма, то сам ја, традиционална, традиција, три прста, три пута рађа, тробојка, трпети, у војној униформи, устанак, учи да би из ње некако побегла, фашисоидна крава, хаха, ово су неке патриотске форе. Јака, успешна, самостална жена., хаххаха, хероина, хм, царица Милица, црнокоса, шта је то, ја, јака, јелек, јунакиња 1

прави мушкарац

центлмен 14; не постоји, снага 9; мачо 8; (*омисија*), јак 7; заштитник, мишићи, мој, реткост, човек 4; (*омисија*), мужеван, он, снажан, ја 3; а, алфа мужјак, брада, брижан, воли, господин, мој отац, муж, поштује жену, самосталност, тата, тешко, херој, храбар, црн, љубав 2; млад, Џон Сина, Дејвид Ковердејл, Косово, Србенда, Србенда!! Шалим се, онај који ме поштује, алфа, бајка, бизнисмен, бије жену, бркови, буди, васпитан, веран, верност, вечност, висок, волети, воли жену, воли и верује да је вољен, воли једну, где је? ;) Измишљени лик у бајкама, гледа фудбал, д, далеко, дека, детаљ, дом, дугачак, занимљив, заштита, зрела особа, зрелост, зрео, идеал, илузија, има бољи бицепс од мене, има муда, искрен, искрен и вредан, искусан, истински, кавалер, колач, кошуља, крупан, лав, лепо мирише, лично, манири, манири... , мирис, мит, може све, момак, мој муж, мој мушкарац, мудрост, мужеван, снажан и одлучан, мушкарчина, мушко, навика, не вара, нежан, независност, нема, нико, није педер, нормалан, отац, пере судове, плав, пожељан

мушкарац, пожртвован, попије 3 ракије изјутра док слуша химну, породица, породичан, посвећен, постоји, поштен, поштовање, поштује своју жену/девојку, права жена, принц, равноправан, разум, разуме, реклама за Јелен пиво, рука, савршен, самосталан, сигурност, силуета, слабо, сноб, способен, способност, старатељ, стока, стуб, субјективност, такав, тестостерон, фрајер, частан, чекић, шал, шта је прави мушкарац, ја мој мушкарац, је за праву жену, је паметан, је поштен и искрен, је романтик, је сваки који се тако осећа, јебач, људина 1

самохрана мајка

снага 17; деца, храброст 13; дете 10; борац, храбра, јака жена 9; тежак живот, туга, јака 8; удовица, херој 5; развод, сама 4; борба, мука, подршка, разведена, тешко 3; (*омисија*), брига, зз, лавица, напаћена, немам појма, пожртвовање, поштовање, филм, јадна, љубав 2; Sokic, respect, а, алиментација, баба, бедна, без мужа, блага, борба за децу, борбена, бори се, брижна, вредна, двоје деце, дечији додатак, дивљење, дрога, жалост, жена, жена без мужа, жена која сама брине о својој деци, жена мајка краљица, жена са дететом, жртва, жртовање, заједаност ситуације, мада можда и боље од ненормалног оца, змај-жена, и отац и мајка, идол, издржљива, кућица, лажна скромност, лоше, мама моје другарице, мајка и дете, млада, молим вас сви ми се поклоните, моја, моја мама, муж, муке, мучење, нема мужа, одговорна, оличење свега, осуђивања, отац, помоћ, пример за све, ради, радна, распуштеница, роб, рука, с, све, сиво, сиромашна, сиромаштво, сироче, смрт, снага и воља, снажна, снажна жена, способна, судбина, тежина, тешка ситуација, тешкоћа, тешкоће, то је баш тешко бити, тужна, упорна, упорност, успешна жена, хлеб, шеф 1

свака жена

лепа 10; воли, мајка, је лепа 7; иста, коса 6; (*омисија*), кува, лепота 5; било која, домаћица, курва 3; груди, жена, зна, има сисе, материца, може све, обична, плаче, права, сваки мушкарац, сиса, стереотип, шовинизам, јака, је жена, је људско биће 2; лепа, је лепа и вредна пажње, Електра, Моцарт, ПМС, блага вредна, бол, брине, вагина, варјача, воли да лепо изгледа, воли поклоне, воли своју децу, воли секс, воли ципеле, воли чоколаду, вођа, гардероба, генерализација, група, д, добра, дојка, дуга коса, жели да буде вољена, жели мужа, жели породицу, женска популација, жртва, закон, звоца, зла, злата вреди, има, има мужа, има нешто, има право, има своју причу, има своју љубав, има снове, исто, кармин, кецеља, компликује беспотребно, кратка коса, кул, куповина, лаже, лепа изнутра, луда, мала, мама, маскара, менструација, мисли да је дебела, мисли на секс, млада, много прича, може, може сама, мора бити женствена, мора да спрема, морал, моћ, мудра, мушкарац, наивна, не знам, не треба да се уда, нежна, нека, немојте генерализовати, неправедно уопштавање, непротумачена, нејака, није ја, опрашта, осетљивост, плавуша, плодност, посебност, постоји, потенцијал, права жена, прави драму, прави мушкарац, право, прихвата, прича као навијена, просек, псује, пунђа, рад, разлика, различита, разуме, рађа, савремена, самостална, све жене, свет, своја, секс, скоцкана, слаба, слика, смеђа, сујета, тврдоглава, тело, тен, треба да воли себе, треба да поштује себе, униформисаност, храбра, циклус, црна, човек, шминка, јачина, је била девојчица, је глупа кад се заљуби, је другачија, као сваки човек, јединка у свету мноштва, је иста, је курва, је луда, је мало луда, је помало

дроца, је посебна, је пуна комплекса, је свакодневни борац за своју породицу, јесте, јунакиња, љубомора, љубоморна, људи, ћерка 1

сваки мушкарац

исти 8; брада 6; (*омисија*), пије 5; генерализација, је исти 4; мушко, пенис, просек, стереотип, типичан, фудбал, је другачији, је различит 3; а, вара, воли, воли жене, длаке, з, има, има браду, кретен, лаж, лаже, пиво, пије пиво, сат, свака жена, секс, стока, стрејт, швалер, је геј, је глуп, је наиван, је људско биће, центлмен 2; (*омисија*), Едип, Кинез, антифеминиста, ауто, аутомобил, било који, борбен, брат, вара и лаже, висок, воли пиво, воли себе, воли секс, воли чоколаду, воли једну жену, врста, генерализовање, геј, гладан, гледа фудбал, господин, груб глас, д, дете, детињаст, дечак, добар, досада, дрка, его, егоцентричан, жели да буде добар љубавник, жели жену, жели секс, жена, живот, звезда, злата вреди, игрице, изазов, икс ипсилон, има главу, има жену, има нос, има пенис, има потребе, каиш, карирано, кратка коса, кул, курац, лак, леп, лењ, лопта, луди, мирис, мисли само на себе, може, може бити сјајан али не мора, мора да буде јак, моја школа, моћан, муда, мужеван, мушкарац, мушкост, н, не, не води рачуна за собом (част изузецима), не знам, не знам сваког, не треба глобализовати, неверан, немаран, непосебан, непослушан, непотребна генерализација, неправедно уопштавање, није диван као мој мушкарац, није исти, опет генерализовање, осећајан, пизда, пишки стојећи, плаћа жене, подригује, почетак реченице неког истраживања, празно, прди, превара, преварант, пријатељ, разлика, с, сања, сви мушкарци, свира свој блуз, свиња, секира, сив, син, смарач, смеђ, снага, снажан, спава, спорт, такође има несигурности, тата, треба бити јак, треба да познаје лепе манире, треба да поштује жене, треба женску руку, умишљен, успех, физички јачи, цар, човек, ђубре, јак, је био дечак, је добар на свој начин, је исти на неки начин, је мушкарац, је прича за себе, је ђубре, је јак, јебе, једе, јединствен 1

свој

човек 68; мој 17; твој 10; на своме 9; живот 7; газда, сав, сам 6; ничији, став 5; (*омисија*), број, само, самосталан 4; буди, личност, свет, његов 3; господар, мајстор, мир, новац, полни орган, посебан, придев, сан, увек 2; ..., а, аутистичан, бити, бол, власник, власништво, властити, вук, граматица, грош, другачији, заменица, иметак, индивидуалност, интегритет, лични, мобилни, моћ, на свом, на свој начин, напредак, народ, независност, ниси сав свој, осећај, пасош, поглед, покрет, понос, посао, пут, род, савест, сако, сам свој газда, само свој, самосталност, самоуверен, сат, своме, слободан, сопствени, стан, страх, телефон, собу, диплому? све је своје постало, ништа наше. Више сам за наше, зато ми је тешко да се изнив, туђ, успех, човјек, јединствен, цеп 1

себе

волим 70; мене 20; волети, се 18; тебе 15; видим 8; ја 5; заменица 4; (*омисија*), видети, воли, познајем, поштовати, сам, ценим 3; гледати, поштујем, самог, себе, јебем 2; а, анализирам, борба, видим себе далеко одавде, волим и ценим, волим себе поред њега, глава, гурати напред, д, дајем, добра, егоцентризам, знам, испуњена жена, карактер, кога, лажем, мисли само на, мрзим, на, надградња, наше,

не желим, описивати, опиши, пази, паметна, повређује, поштуј, призивам, против, пун, разумети, саму, сеобе, снага, ставити на прво место, треба волети, треба да будем само боља/-и од себе, упознати, усавршавање, це, ценити, чувам, љубав, љубим, ћебе 1

себи

теби 31; мени 25; дајем 11; дати, купити 7; довољан, сам 5; купујем, најбоље, помоћи 4; здравље, све, љубав 3; (*омисија*), веровати, верујем, дај, добар, доћи, желим најбоље, заменица, кажем, мислим, не угађам, о, обезбедити, помози, пребацујем, приуштити, самом, се, себичан, угодити, удовољити, учинити, учинити нажао, ја 2; а, бистро, битна, браду створити, говорим, говорити, д, даје, долазимо, достојанство, доћи, еуроблок, желим, желим срећу, желим све најбоље, жеља, замерама, замерама доброту, кажем да имамо право да будемо срећни, коме, критика, купим, купити себи поклон, лепота, личност, мени?, мислити, мишљење, може приуштити себи, наравно, најдражи, најлепши, не желим, не одустај, недостаје ми тата, објаснити, одбиј, окренут, окренутост, опраштам, оставити, повратна заменица, подршка, пожелех књиге, поклон, поклони нешто, понекад, посвета, праштам, прво, приушти, причам, причати, прија, радиш, реци све, рећи, ружан, руке, само, самосталност, сваком, свима, свом, своје, својствен, себично, столица, у браду, угађати, удовољава, урадити нешто, утеха, храброст, шамар, њима 1

снага

моћ 54; воља 14; мишићи 12; ум 11; сила 9; мишић 7; ума 6; мушкарац 5; љубав 4; воље, жена, коњ, младост, рад, јачина 3; (*омисија*), бицепс, ват, здравље, издржљивост, кита, клада, кладе ваља, коњска, мајка, мушка, мушкост, отац, песница, самсон, стена, ја 2; Херкул, а, билдер, бокс, бркови, велика, врлина, гим баја, глава, да, дрво, духа, живот, земље, знања, знање, камен, кладе, коњи, лава, лавовска, мазга, ментална, мисли, мудрост, мушка снага, мушко, никад не знам како се тачно пише на енглеском, одрицања, п, памет, песма, плућа, подршка, покретач, права, превазилажење препрека, природа, психичка, психички јака особа, свест, сирова, слабост, спремност, срце, страх, супермен, сурова, тата, тег, тегови, терет, то је оно нешто што нас све покреће и тера напред. Често мени недоследиво, ум царује, унутрашња, упорност, физика, физичка, храброст, царује, је у мудрости, јединственост 1

спонзоруша

курва 31; новац 29; старлета 21; паре 11; проститутка, силикони 6; Сораја 4; плавуша, проституција 3; Мими Оро, Станија, бизнис, гола, д, девојка, дроља, дрољица, естрада, жена, злато, лака жена, лова, силикон, спонзор, ташна 2; (*омисија*), Novav, Novax, Блиц, Луј Витон, Маша Ребић, Наташа, а, ауто, аутомобил, буђава, бљак, воли паре, глупа, глупача, глупости, грозота, курва, много погрешно и ненормално, дно, дјевојка, жаргон, жена која гледа искључиво сопствену (материјалну) корист, жена лаког морала, жена/девојка која је у љубавној вези само са богатим мушкарцима, женска особа ниског морала, заблуда, идиотизам, кабриолет, како ко, кеш лова лова, клинка, кола, корист, курава,

курветина, куртизана, лаж, лака, лоше, материјалност, мини сукња, н, наказа, не, небитна особа, неинтелигенција, некултурна, неморал, необразована, непотребна, неспособна, нечовек, ниско, одбојност, ок, олош, очајна девојка, пад моралних вредности, плаво, пластика, плаћена, плитка девојка, погрешно усмерен/-а девојка/младић, нежеља за самосталношћу и нечим својим, поремећај, проблем са оцем, свака, се продаје, сепаре, сплав, сплаваруша, сплавови, стандардна, тв, тешко, торба, туга, тужна жена, улица, усне, уста, факултет, фина цура, фуља, хаљина, хостеса, честа појава, штикле, јад, јефтино, њена одлука, цип 1

старац

море 36; деда 28; и море 26; штап 23; дека 9; Фочо 7; мудрост 6; старица 5; брада, мудар 4; (*омисија*), човек, јарац 3; а, декица, искуство, матор, мудри, наочаре, новине, седи, стари мушкарац, је матор 2; стар, Вујадин, Фоча, а, беспомоћан, болестан, бркови, време, године, д, добар човек, зима, зналац, изборан, капа, маторац, матори деда, метузале, мотка, наборан, немоћ, огаван, од стотину лета, озбиљан, осмех, павлака, пега, пеге, пензионер, пензија, покварењак, прича, проси, просјак, са штапом, самац, самоћа, сед, седи (брада), смрди, смрт, стар, стар мушкарац, стар човек, старац Фочо од стотину љета, старац Фочо од хиљаду љета, стари човек, старији човек, дека, туга, улица, умор, чио, чича, човек са штапом, шах, шешир, јадац, је онај који се тако осећа, цангривав 1

Старица је...

стара 22; баба, бака 13; мудра 11; жена 10; сама 9; уморна 8; болесна, седа 7; (*омисија*) 6; госпођа, добра, стара жена 5; немоћна 4; зла, погрбљена, слаба, тужна, умрла 3; а, беспомоћна, искусна, мала, матора, нежна, непокретна, пала, ружна, срећна, јадна 2; а, бабица, бака и госпођа, бакица, бајка, била учитељица, благодарна, веома стара жена ружног изгледа, весела, говорила, грбава, гроб, гунђала, д, даљина, дивна, добра жена, доктор наука, досадна, достојанствена, дошла, жена која је остарила, живела, живот, залила цвеће, занимљива, зборана, згурена, здрава, змај, и ово се понавља већ 2/3 пут, комшиница, крхка, кул, луда, малена, марама, мачка, мила, мршава, мудра жена, н, на прозору, наборана, напорна, незаштићена, од старе мајке дете, особа која је задовољна оним што је доживела, остарила, пензионер, пепео и кости, плакала, побожна, покретна, похитала, пуна животног искуства, с, само она која се тако осећа, свесна, седокоса, симбол доброте по пети пут, симпатична, слабашна, спора, стара и погрбљена, старија жена, старија жена, бака, у борама, усамљена бака, усамљеност, успомена, чудна, штап, једна 1

старица

бака 39; баба 29; жена, старац, штап 8; бакица, госпођа, седа 5; (*омисија*), добра, марама, смрт, стара 4; живот, мудрост, немоћ, помоћ, сама, старост 3; болесна, боре, време, лепа, мачка, мудра, седа коса, спора 2; још увек присебна, ГСП, Добрила, Марица, Опет? Па жена у годинама која је задовољна својим животом, Титаник, бака са штапом, бајка, беда, беспомоћна, весела, године, д, дама, дд, деда, декица, дивна, дом, доста више са старицом, згурена, зла, изборана, искусна, искуство, као старица, корњача, коса, кравица, крај живота, крхка, култура, леђа,

малена, метузалема, мила, море, моја баба, мудра баба, насмејана, немоћна, осмех, офингер, палица, погрбљена жена, пољопривреда, преде, ружна баба, са штапом, савијена, самоћа, сирота, слаба, слабашна, слабост, спава, срдачна, стара бака, стара жена, стара жена, бака..., старија жена, страх од самоће, тежак живот, тежина, топлина, торба, туга, у бусу, умор, уморна, усамљена, јабука, је само она која се тако осећа, љубав, ћу бити некад 1

стјуардеса

авион 108; лет 7; лепа, осмех 6; конобарица, униформа 5; згодна, пилот 4; (*омисија*), путовања, путовање 3; а, висока, жеља, капица, курва, леп посао, насмејана, свет, страни језик, стјуард, сукња, чекетић 2; Њујорк, Атрактивна, Дубаи, Етихад, Хаваји, авантура, авиокомпанија, анорексија, асистенткиња, атрактивна и љубазна, витка, витка, лепа и згодна девојка у авиону као кабинетско особље, д, добра риба, жена, занимање, конобарица на десет хиљада метара, конобарица у авиону, коса, кошуља, кума, лажна љубазност, леп живот, луксуз, марама, мини сукња, млада, моја жеља, мршава, наше лепотице из Аир Србија, небо, неморал, обично је, што би прост народ рекао - добра пичка, одговорност, одела, паметну, паре, плава, плаво, плаво одело, плата, показивање рукама, посао, посао снова, постанеш после Филолошког факултета ;), пријатна, промискуитет, пунђа, радодајка, собарица, спонзоруша, тетоважа, ужива, фризура, хостеса, јebачица, љубавница, љубазна 1

типичан мушкарац

Балканац 13; досадан 9; стереотип 5; Србин, јак 4; (*омисија*), Балкан, брада, воли фудбал, гледа фудбал, досада, лажов, мачо, мушкарац, просечан, сваки, свиња, сељак, снага, стока, фудбал, човек 3; Србенда, вара, женскарош, исти, кравата, кукавица, лаж, обичан, просек, смор, људско биће, центлмен 2; 180 цм, Марко, а, алфа и омега, ауто, баја, безосећајност, билдер, браон одело, бркови, будала, воли пиво, воли све жене, воли спорт, глава, гледа, гледа утакмицу, гледа фарму, глуп, гмаз, говедо, говно, д, егоиста, едиповац, зависи шта се подразумева под типичан, заводник, замајен, запослен, заштитник, заљубљив и жељан оних ствари али и пријатељства, као сваки, кафана, класика, клима главом, клинац, ленштина, леп, лењ, луд, ма дај, мачо патриота, мајмун, медиокритет, млад, момак, мој мушкарац, мужеван, одан, мушкарац са цигаретом, мушко, н, наизглед јак, нарцисоидан, не показује осећања, не спушта даску и не разуме зашто је то битно, неверан, недодирљив, неемотиван, незаинтересован, незрео, нема типичног, неправедно уопштавање од стране особе женског пола, непристојност, непромишљен, нервозан, нико, ништа посебно, није зрео, обећа и не испуни, ограничено, ок, олош, особа, осредњи, отац, паметан, панталоне, патриота, патријархалан, пиво, пије пиво, превара, превоз, прејудицирање, примитиван, простак, прототип, радник, разуман, ружан, самосталан, сваки мушкарац, свако, се чеше, себичан, себичност, секс, смећар, снажан, стабилан, стабилност, став, стандард, старатељ, стомак, такав, тата, тврдоглав, тип, тракториста, трбушчић, тренерка, увек у праву, уобичајен, успех, фолирант, фрајер, хедониста, хомофоб, црн, шовиниста,

некавалер, неуредан, немаран, све би на готово, барон (лажов), мамин син, комплекс више,, швалер, шта, јаран, је ок, цибер 1

типична жена

домаћица 14; (*омисија*), мајка 5; досадна, жена 4; досада, просек, просечна, стандард, стереотип, сукња, штикле, јака 3; Милица, алава на паре, борац, вредна, глупа, гуска, драма, дуга коса, жентурача, звоца, кува, курва, лепа, нервоза, причљива, промена, способна, торба, шминка, љубоморна, људско биће 2; Анђелка, Зорица, Српкиња, а, алапача, апатична, баба, брбљива, будала, вагина, воли да флертује, воли шопинг, вриштава, генерализовање, глупост, гнездо, гунђа, д, дама, данас, добра, елегантна, емотивна, жена која има све основне особине жене за то друштво, жена са кесама, женс, зависна, запостављена, звоцање, згодна, зло, змај, исто што и обична, као свака друга, карактер, кафа, кеса, кењава, класична, коза, комшиница, коју не могу да схватим, куварица, кука, купохолитарка, лак за косу, лаковерна, луда, мама, маргинализована, медиокритет, мирна, млада, модерна, мршава, наивна, нарочита, нашминкана, не, не зна да кува, не зна да паркира ауто, не одустаје, не постоји, нежна, незапослена, нема пара, неправедно уопштавање од стране мушкарца, несвесна своје моћи, несигурна, нетипична, неуротичност, обична, обична, просечна, оговара, осредња, паметна, патриота, плавуша, плаче, плаче и досађује, површна, породична, посвећена, потврда, превише, превртљива, приглупа, придиковање, прича, променљиво расположење, просечна жена, пућење, рад, ради, радозналост, роб, романтична, руж, ружна, ручак, самоуверена, свака плава, накварцована, свађалица, све, свезналица, свемоћна, својеглава, сељанка, сиво, ситничарити, смарате, спонзоруша, стрина, супруга, табу, таква, тврдоглава, трач, трачара, у костиму, удавача, уредна, усамљена, феминисткиња, фотелја, хировита, храбра, црвена коса, чува, шминка, нокти, трачеви, шта год то значило, је курва, је мајка, једноставна, љубомора, љубоморна, одана и вољена од оног ког не жели, џамбо, џангризава 1

То је жена, али...

није 11; млада 5; (*омисија*), змај, нема али, ружна, снажна 4; има пенис , каква, неудата, није лепа, шта, јака 3; вредна, геј, дискриминација, изгледа као девојка, има патку, лоша, моја, мушкарац, мушкобањаста, не, не знам, не изгледа тако, необична, није као друге, посебна, самостална, се не понаша тако, туђа, удата, човек, ђаво, је и мушкарац, је снажна 2; (*омисија*), Је неухватљива, али, али јој нешто фали, б, баба, без имена, без мужа, бије ко мушко, боли, вара, воли жене, глупа, гуска, д, делимично, докле?, жена и по, зла, злостављана, злоћа, змија, и мајка, и мушкарац, и није, изгледа другачије, има он и љубавницу, какву то кутију држи?, лаже, лезбача, лудача, мала, малена, мало другачија, мајка, мора више мисли на себе, наликује мушкарцу, не воли га, не делује тако, не значи да је неверна побогу, не изгеда тако, не личи, не разумем ова питања, неверна, неженствена, нема све, немам, неорганизована, неће да уради, нзм више, никаква, нисам сигуран, није добра, није добро, није женствена, није као свака друга, није као ја, није мајка, није на све спремна, није наивна, није напорна, није осетљива, није светица, није стара, није суђена, није твоја, одлази, ок, опасна, па шта ако је, пије, пол, понаша се као да није, понаша се као мушкарац, поправља ауто сама,

поремећена, права, права жена, прди, проблем, проста, пунија жена, ради као мушко, разведена, рис, ружа, са темпераментом мушкарца, савршена, сама, се понаша као мушкарац, се понаша тако, секси, слаба, смара, смрди, снажна као мушкарац, стара, старија, стена, стереотип, су јој набили рокове, супер-жена, тачка, то не значи да не уме да ради исто што и мушкарац, треба, у ПМС-у, у души дете, успеће, фали јој нешто, феминисткиња, хладна, цепа дрва, чудна, је, је била мушкарац, је била мушко, је вирилна, је груба, је доминантна, је као мушко, је лепа, је млада, је паметнија од мушкараца, је полудела, је пре свега пријатељ, је променила пол, је раније била мушкарац, је раније био мушкарац, је туђа, је уморна, је храбра, је јака као земља, је јака као мушкарац, једно обично биће, ћути, цангризава 1

трудноћа

беба 69; дете 25; стомак 21; срећа 8; нежељена, радост 7; 9 месеци, живот 5; стање, љубав 4; (*омисија*), бол, велики стомак, друго стање, мама 3; дебљина, деца, не, нови живот, порођај, јеби га 2; Жаклина, Нада, абортус, бајс, бебе, благословеност, благостање, блаженост, близанци, болест, болови, г, д, девет, девет мјесеци, дивно, жена, жена у другом стању, зрелост, кисели краставци, клопка, критична, круг, круна љубави, мајка, месец, мука, муке, мучнина, најлепши период, не дај Боже, није обавезна, нови почетак, обавеза, осмех, осцилација, први месец, прерано, природан процес, процес рађања, развој, рашчеречити, рађање, ризик, робија, секс, смисао живота, сперма, стомачић, страх, тест, траје, шанса, њд 1

у кући

сам 61; мир 35; породица 9; позориште 7; напољу, топлина, хаос 4; (*омисија*), дом, наред, сигурност, слога, топлота, је топло 3; код куће, кревет, пас, помоћ, ред, сама, свађа, соба, сто, топло, у згради 2; сам, ван куће, васпитање, глава, главни, господарица, деца, дневна соба, дневни боравак, док, дома, домаћин, досадно у 90 посто случајева. Волим да се вратим кући али ме ништа не држи да поново одем, жена, живим, задовољство, имам, кауч, кров, кухиња, лепо, мајстор, мир и спокој, миш, мушкарац, на крај села жута кућа, на кући, на улици, насиље, није, одмарам, одмарати, одмор, окачене јакне, посао, простор у којем живим, рад и ред, радост, разговор, расправа, расуло, рођендан, ручак, свађа, немир, све мора да има, светло, сви спавају, седети, седи, седим, слатко, спокој, срећа, стан, станујем, тама, тепих, у дворишту, у колима, у ноћ, уживам, учим, филм Сам у кући, фотеља, шпорет, јашта, једи, јести, љубав 1

у неку руку жена

девојка 12; мушкарача 11; трансвестит 10; мушкарац 9; (*омисија*) 6; жена, она 4; девојчица, не знам, човек 3; а у неку мушкарац, геј, геј мушкарац, курва, лезбејка, назови жена, немогуће, несигурна, ок, она је, педер, половина, ружна, транза, у неку руку не, хомосексуалац, јесте 2; (*омисија*), ??, јер не води рачуна о себи, Принлизно, а, а у неку ипак не, а у неку не, а у неку руку мушкарац, али, алкавост, б, бркови, воли, воли да буде вољена, габор, глава, гледано, глупост, да, да ли, даска, дебела, делимично, десну, дискриминација, добра, дјевојка, жена која не испуњава стандарде друштва, жена са мушким особинама, женствена, за сва

времена, змај, изгубљена, или јеси или ниси, има више снаге, која не зна шта хоће, коју руку, крај, кретен, крпа, личи, ми, мирис, мисли, можда је, може, може помоћи, моћ, мушкарци, мушко, мушкобањаста, не може у неку руку мора у обе, не разумем, недовољно, недовољно женствена, нежна, некако, немам баш асоцијацију никакву, неопредељена, непотпуна особа, непотребна, несхватљива, нетипична жена, неударна, нећу да признам да је већ жена, нико, ниси, није жена, није тужна, није још водила љубав, нужда, осетљива, ослонац, особине, осуђивање, партнер, паљевина, пиво, пизда, пичка, пол, полу-жена, полужена, понаша се старије, поремећај, поштена, претерује, промашај, проста, рађа, рука, све жене, светица, сестра, сирена, смара ме, спава, стара, стати, стање, створила, такорећи ни налик жени, ташта, то му дође, торба, транс, трансексуалац, транца, у другу мушкарац, у неку није, у неку пас, у неку пријатељ, у неку руку да у неку руку не, у неку руку домаћица, у неку руку друг, у неку руку мушкарац, у неку руку радница, уме, уме да вара, уме да излуди мушкараца, херој, цвет, чистачица, шатро, шта је то? робот жена? Или оне што само шире ноге и рађају, а боли их уво шта ће са децом. Да, то је м, шта?, ја, је, је битнија, је боља, је главна, је и мушкарац, је увек девојчица, је чудна, једноставна, љубавница, љубоморна 1

у неку руку мушкарац

педер 11; слабић 10; (*омисија*), геј, жена 7; дечак 5; метросексуалац, мушкарац 4; (*омисија*), дечко, исфеминизиран мушкарац, он, феминизиран 3; *kukavica*, али има минцу, исфеминизиран, кукавица, лезбејка, млакоња, момак, мушкарача, неспособан, ништа, слаб, трансвестит, у неку руку не, хомосексуалац, човек 2; Ценер Кардашијан, Бекам, Кејтлин Ценер, ЛГБТ, а, али слаб, б, варјача, вишак хормона, геј је, да, дд, дебил, дете, дечак у пубертету, добро, друг, жена је, женскарача, зна, значи није, и сме том истом руком понекад да лемне, избор, или јесте или није, има, има то, ипак, каиш, како, како се узме, као, катастрофа, квази мушко, краљ, лаже, латентан, леву, личи, мачо, ме не занима, метро, може, мој друг, мој отац, мој тата, мушка рука, мушкарац без части, мушкарац је али не изгледа тако, на неки начин, најалост, прича данашњице, назови, насилник, не, не знам, не може у неку, мора у обе, не разумем, недовољан, незрео, несигуран, несигурност, неспособност, никакав, никакав мушкарац, није мушкарац, није прави мушкарац, није себичан, није увек алфа мужјак, нога, одговорност, ок, он је, она је, онако, онако некакав, онај што је природом мушкарац, али психички нешто друго, осуђивање, паметан, папуча, пизда, пичка, плитак, подршка, пол, половина, полутан, понашање, понекад, рат, само у неку руку он је мушкарац, свака жена, свакако мушкарац, сви мушкарци, свиња, се труди, силеција, сиромаштво, слабо, сладак, снажан, способна, став, старац, стисак, стрина, типичан, тражење, треба да буде мушкарац, треба да пресуди, труд, у другу није, у неку и жена, у неку није, у неку руку жена, увек, уме да разуме, фелер, фенсер, хипстер, хладан, цава, честа појава, чудан, шмокљан, шоња, јадник, јадничак, јак, јака, је глуп, је и жена, је као жена, је слаб, је увек дечак, је увек на опрезу, је јачи, једва мушко 1

учитељ

школа 48; знање 9; строг 8; добар 6; наочаре, наставник 5; професор, учитељица 4; Сплинтер, висок, дневник, ђаци 3; (*омисија*), ауторитет, благ, васпитач, веронаука, деца, књига, математика, мој, музичко, наочари, основна школа,

строгоћа, штап, штап у руци, ђак 2; ...ица, Сегаг, Аца, Боле, Бора, Горан, Грданин шегрт, Лекић, Мирослав, Мића, Момо, Славко, Снежа, Таса, а, баш ми мрзех учитељицу, беспарица, бољи од учитељице, брада, бркови, бројке, васпитање, веронауке, водич кроз живот, вођа, вредности, гитара, голуб, господин, десет динара, дете, детињство, дистанца, добар отац, добар човек, драги, едукација, живот, живота, за живот, згодан, зна, значај, историја, карирана кошуља, који се памти, креда, кукуруз, лекција, лењир, мајка, млад, мој учитељ, мудар, мучитељ, мушкарац, на факултету, настава, некад господин, носоња, образовање, основа, особа којој се дивиш кад си мали, паметан, пачија школа, паја патак, педагог, педофил, пензија, поверење, показати, посредник, поштење, поштовање, предавач, предавач у нижим разредима основне школе, пријатан, проћелав, прут, разред, са штапом, сако, само штрајкује, сеоски, срећа, стар, стари, страшан, табла, татица, теолог, у школи, узор, уча, ученици, учионица, хг, хот, човек, језика, љубави, ћути, џемпер 1

учитељица

школа 43; дневник 9; деца 8; основна школа 7; живота 6; наочаре, строга, табла 5; (*омисија*), васпитачица, знање, млада, учитељ 4; добра, учи, ђак, ђаци 3; детињство, друга мајка, историја, књига, мама, наочари, наставник, паметна, педагог, ружа, стара, штап у руци, љубави 2; Јасмин, Биљана, Бранка, Вера, Весна Урошевић, Гордана, Грдана, Душица, Живана, Милена Мирковић, Мира, Рада, Смиљана, Снежа, Цвета, а, азбука, ауторитет, баба, база, беба, благод, брижна, бројеви, весела, вођа, глупа, глупача, д, дивна, драга особа, друга мама, жена, жена учитељ, живот, која нема љубимце, коса, креда, лепа, лепо сећање, лудаци, математика, мајка, мила, мудра, наставница, најважнија особа у животу (после маме), најгори део школовања, не заслужује плату, образовање, одељење, опајдара, особа, охрабрење, пажња, педагогија, песма, пише, племенита, поверење, поклон, помоћ, порнићарка, почетак, први разред, примјер, пријатељица, продана душа, просветни радник који пљује Вербића, професорка, размажена крава, разред, свекрва, свеска, сеоска, слова, слово, старија госпођа са наочарима, строгост, темељ, у реду, узор, усмерица, учионица, час, шалвара, јабука, љубав, љубав према деци, ћошак 1

феминисткиња

жена 30; борба 9; борац 8; права 7; глупост, једнакост 6; (*омисија*), лудача, покрет, право 4; активисткиња, жене, курва, права жена, претеривање, фуј 3; (*омисија*), борбена, будала, будала која покушава да се популаризује са светом, глупа, дебил, женска права, лезбејка, паметна, сифражеткиња, храброст, јака 2; ., Stab, Бијонсе, Клара Цеткин, Кристина Кастелец, Цакана, а, активиста, бесмислица, беспотребно, борац за људска права, борба за права, боре се за женска права, бори се, борилац, брбљива, бучерка, ватрена, геј, глас жене, глупача, глупирање, говорница, група, дебела, длакаве ноге, докона, досада, екстремиста, жена која не воли мушкарце, жена којој је досадно и не воли мушкарце, жене у црном, залуђеник, замлаћивање, затуцаност, зло, извитопереност, испирачица мозга, испран мозак, исфрустрирана, комплекс, комплекси, коса, кратка коса, кретенка, кубарица, кул жена, само неке претерују, кучка, књиге, лажна, лезба, лицемерје, матријархат, мизантроп, млада, мода, мрзи мушкарце, мушкарача, нагао,

надрудана, нажалост несхваћена, нападана, нарцис, не, не знам, нема потребе за тим, неопходност, неједнакост, нисам, ограничена, одело, опредељење, опседнутост, осуђеност, паж, повредише је мушкараци, подржавам, помодарство, постаје одмах, ако случајно има нешто против мушкараца, правда, препотентност, претјеривање, про женски настројена, протест, професорка историје, радикална, риба, самостална, себичност, секс, смара, социолог, списатељица, став, студенткиња са филолошког, тако треба, треба, ужас, узалудно, умишљена, упорна, усамљена, феминизам, феминист, филозофски факултет, фрустрације, цигарета, често без додира са стварношћу, коцентрисана на погрешне или непостојеће проблеме у животу жена, човек, ја, јашта, љигава фрустрација 1

частан човек

поштен 57; поштење 28; реткост 15; образ 8; тата 5; добар, сељак 4; будала, војник, добар човек, поп 3; (*омисија*), витез, господин, крст, моралан, паметан, поштен човек, поштењачина, поштовање, пријатељ, сиромашан, честит, ја, људско биће 2; *slava*, Први светски рат, Ратко Младић, Србин патриота, Црногорац, аксиологија, богат човек, бркови, верник, вредан, вредности, врлина, деда, дека, добрица, доброта, доктор, домаћин, достојан, држи реч, ех сад. не знам, можда познајем неког ко је частан и дивим му се, али лично не бих достигла толики ст, жена, живели, задовољан, зна за праведност, историја, као јединка у свету. Губи свој посао., кнез Игор, комшија, кул, лажов, лик, монах, морал, мој тата, наиван, наиван човек, не гласа за снс, не постоји, нема га, непостојећи, овца, од речи и поштења, особа која се руководи моралом, отац, патриота, политика, помаже, понос, постоји, поштен, не лаже, поштењак, праведност, прави, правичан, прво, предак који је живот дао за државу, пропадне у Србији, ретка појава, свештеник, се цени, сељак (човек са села), слава, срећа, српски политичар, углед, част, чист, читав, човек, чојство, јак, је добар човек, јес вала, јунак 1

човек

жена 32; биће 17; добар, животиња 11; Адам 7; људи 6; вук, живот, људско биће 5; мајмун, свој, јак 4; (*омисија*), пас, хомосапијенс 3; *Homo sapiens*, а, Земља, еволуција, жив, зло, мушкарац, нечовек, планета, постојање, поштен, поштење, прави, пријатељ, разум, сам, свет, хуманост, љубав 2; а, антропологија, било, бити, бити или не бити, питање је сад. Мени је тешко да будем човек рецимо, тј. не знам које моралне принци, бог, брат, важно је бити, велики, веран, висок, господин, д, диван, доброта, душа, емпатија, живо биће, звер, и жена, интелигенција, капут, који је знао све, компјутер, коса, коњ, лав, легенда, лош, лоше биће, мало ко је заиста човек, мајка, мисао, мозак, мушкарац и жена, мушкараци, мушко и женско, напредак, нема га, није свако, особа, особина, паметан, патуљак, постојан, постоји, праћовек, први човек (црн, мушкарац), прича, пролазност, просјак, радник, реч, род, с, свестан, светски, себичан, сигурност, силуета, слобода, смртник, снага, способан, став, стање, страшан, тата, црвено, црн, црни, човечанство, штап, ја, је човеку вук, један, једнакост, људина 1

Прилог Г

Легенда за тумачење нумерације у табелама бр. 6–44, под којима су следећи називи група реакција:

1. 'родитељство и полност';
2. 'брак и (традиционалне) обавезе у домаћинству';
3. а) 'лепота и привлачност';
б) 'нежност, осећајност и слабост';
в) 'чедност, стидљивост и богатство'²⁷⁹
4. 'снага и моћ'
5. 'опште позитивне особине';
6. 'опште негативне особине';
7. 'понашање и активности';
8. 'изглед';
9. друге реакције које је потребно коментрисати; овде се могу наћи следеће групе реакција које нисмо нарочито у табелама обележавали, већ само груписали у оквиру групе 9:
 - 'мушкарац' или 'жена' – реакције с овим или синонимним лексемама, а обрнуто у односу на лексему у стимулусу;
 - 'животна доб' – реакције које у концепту жене или мушкарца препознају и истичу информацију о старости, одн. животној доби;
 - 'жена је биће' одн. 'мушкарац је биће' – реакције којима се жена или мушкарац (у складу са стимулусом) хиперонимски одређују као биће, човек и сл.;
 - 'идентификација' – реакције типа *ја, као ја* ('аутоидентификација'), *ти моја мама, мој мушкарац, Милица* и сл. а које су одраз прототипа;
 - 'таутологија' – реакције којима испитаник понавља стимулус или њен синоним чиме гради таутолошку конструкцију;

²⁷⁹ Како реакција у вези са финансијским стањем и стидљивошћу готово и да нема, ову групу у тексту често именујемо 'чедност и верност'. Назив групе реакција нисмо желели сасвим да променимо да би било јасно да смо и ове особине узимали у обзир.

– 'синоними/антоними' – реакције у којима испитаници наводе тумачења и/или синониме или антониме придева у функцији категоријалних модалних конкретизатора (само у структури асоцијативних поља стимулуса са категоријалним модалним конкретизаторима);

– 'народна ношња' (само у структури асоцијативних поља стимулуса слов. *pravá Slovenka* и срп. *права Српкиња*);

– 'жена' – реакције у којима се права Словакиња или права Српкиња идентификују са било којом женом, тј. игноришу се њихове посебности или се констатује да те посебности не постоје (само у структури асоцијативних поља стимулуса слов. *pravá Slovenka* и срп. *права Српкиња*);

– 'не постоји' – реакције којима се вербализује да тако нешто као што је „права“ Словакиња или „права“ Српкиња не постоји (само у структури асоцијативних поља стимулуса слов. *pravá Slovenka* и срп. *права Српкиња*);

– 'локалитет' – реакције у којима се права Словакиња или права Српкиња везују за конкретан локалитет у Словачкој и Србији (само у структури асоцијативних поља стимулуса слов. *pravá Slovenka* и срп. *права Српкиња*);

– 'вероисповест' – реакције којима се истиче да „исправна, права“ Словакиња или Српкиња мора бити католичке, одн. православне вере (само у структури асоцијативних поља стимулуса слов. *pravá Slovenka* и срп. *права Српкиња*);

– 'хомосексуалност' – реакције које се тичу трансродности и транссексуалности, тј. све оно што би могло да се наткрије термином *квир* (енг. *queer*) у најширем смислу (само у структури асоцијативних поља стимулуса слов. *Je to žena, ale..., v istom zmysle žena, v istom zmysle muž*; срп. *То је жена, али..., у неку руку жена, у неку руку мушкарац*);

– 'није (жена/мушкарац)' - реакције које само негирају припадност категорији именованој у стимулусу (само у структури асоцијативних поља стимулуса слов. *Je to žena, ale..., v istom zmysle žena, v istom zmysle muž*; срп. *То је жена, али..., у неку руку жена, у неку руку мушкарац*).

Биографија

Стефана Пауновић Родић рођена је 11. јула 1982. године у Београду где је завршила основну школу, гимназију и 2005. године дипломирала на Филолошком факултету, на Катедри за славистику, групи за словачки језик и књижевност. Одмах након дипломирања ту бива и ангажована, најпре као хонорарни сарадник (2005), затим као сарадник у настави (2007), асистент (2009) и виши лектор (2016). Током рада на групи за словачки језик, књижевност и културу Катедре за славистику Филолошког факултета Универзитета у Београду изводила је вежбе из правописа, фонетике, морфологије, синтаксе, лексикологије и стилистике. У досадашњем научном раду бавила се методиком наставе словачког као страног језика, историјом Словачке, лексикологијом, фразеологијом, гендерном и когнитивном лингвистиком. Своје научне радове излагала је на више домаћих научних конференција и на конференцијама у иностранству.

Прилог 1.

Изјава о ауторству

Потписана СТЕФАНА ПАУНОВИЋ РОДИЋ

број уписа 08043/Д

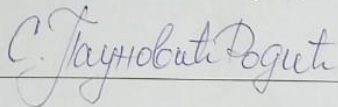
Изјављујем

да је докторска дисертација под насловом

СТЕРЕОТИП ЖЕНЕ У ЈЕЗИЧКОЈ СЛИЦИ СВЕТА СЛОВАКА И СРБА

- резултат сопственог истраживачког рада,
- да предложена дисертација у целини ни у деловима није била предложена за добијање било које дипломе према студијским програмима других високошколских установа,
- да нисам кршила ауторска права и користила интелектуалну својину других лица.

Потпис докторанда

У Београду, 28.3.2019.

Прилог 2.

Изјава о истоветности штампане и електронске
верзије докторског рада

Име и презиме аутора СТЕФАНА ПАУНОВИЋ РОДИЋ

Број уписа 08043/Д

Студијски програм НАУКА О ЈЕЗИКУ

Наслов рада СТЕРЕОТИП ЖЕНЕ У ЈЕЗИЧКОЈ СЛИЦИ СВЕТА СЛОВАКА И
СРБА

Ментор ПРОФ. ДР ЉУДМИЛА ПОПОВИЋ

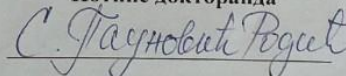
Потписана СТЕФАНА ПАУНОВИЋ РОДИЋ

изјављујем да је штампана верзија мог докторског рада истоветна електронској верзији коју сам предала за објављивање на порталу **Дигиталног репозиторијума Универзитета у Београду**.

Дозвољавам да се објаве моји лични подаци везани за добијање академског звања доктора наука, као што су има и презиме, година и место рођења и датум одбране рада.

Ови лични подаци могу се објавити на мрежним страницама дигиталне библиотеке, у електронском каталогу и у публикацијама Универзитета у Београду.

Потпис докторанда

У Београду, 28.3.2019.

Прилог 3.

Изјава о коришћењу

Овлашћујем Универзитетску библиотеку „Светозар Марковић“ да у Дигитални репозиторијум Универзитета у Београду унесе моју докторску дисертацију под насловом:

СТЕРЕОТИП ЖЕНЕ У ЈЕЗИЧКОЈ СЛИЦИ СВЕТА СЛОВАКА И СРБА

која је моје ауторско дело.

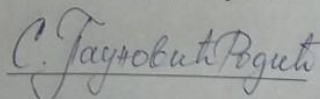
Дисертацију са свим прилозима предала сам у електронском формату погодном за трајно архивирање.

Моју докторску дисертацију похрањену у Дигитални репозиторијум Уноверзитета у Београду могу да користе сви који поштују одредбе садржане у одабраном типу лиценце Креативне заједнице (Creative Commons) за коју сам се одлучила.

1. Ауторство
2. Ауторство – некомерцијално
3. **Ауторство – некомерцијално – без прераде**
4. Ауторство – некомерцијално – делити под истим условима
5. Ауторство – без прераде
6. Ауторство – делити под истим условима

(Молимо да заокружите само једну од шест понуђених лиценци, кратак опис лиценци дат је на полеђини листа).

Потпис докторанда

У Београду, 28.3.2019.

1. Ауторство - Дозвољавате умножавање, дистрибуцију и јавно саопштавање дела, и прераде, ако се наведе име аутора на начин одређен од стране аутора или даваоца лиценце, чак и у комерцијалне сврхе. Ово је најслободнија од свих лиценци.
2. Ауторство – некомерцијално. Дозвољавате умножавање, дистрибуцију и јавно саопштавање дела, и прераде, ако се наведе име аутора на начин одређен од стране аутора или даваоца лиценце. Ова лиценца не дозвољава комерцијалну употребу дела.
3. Ауторство – некомерцијално – без прераде. Дозвољавате умножавање, дистрибуцију и јавно саопштавање дела, без промена, преобликовања или употребе дела у свом делу, ако се наведе име аутора на начин одређен од стране аутора или даваоца лиценце. Ова лиценца не дозвољава комерцијалну употребу дела. У односу на све остале лиценце, овом лиценцом се ограничава највећи обим права коришћења дела.
4. Ауторство – некомерцијално – делити под истим условима. Дозвољавате умножавање, дистрибуцију и јавно саопштавање дела, и прераде, ако се наведе име аутора на начин одређен од стране аутора или даваоца лиценце и ако се прерада дистрибуира под истом или сличном лиценцом. Ова лиценца не дозвољава комерцијалну употребу дела и прерада.
5. Ауторство – без прераде. Дозвољавате умножавање, дистрибуцију и јавно саопштавање дела, без промена, преобликовања или употребе дела у свом делу, ако се наведе име аутора на начин одређен од стране аутора или даваоца лиценце. Ова лиценца дозвољава комерцијалну употребу дела.
6. Ауторство – делити под истим условима. Дозвољавате умножавање, дистрибуцију и јавно саопштавање дела, и прераде, ако се наведе име аутора на начин одређен од стране аутора или даваоца лиценце и ако се прерада дистрибуира под истом или сличном лиценцом. Ова лиценца дозвољава комерцијалну употребу дела и прерада. Слична је софтверским лиценцама, односно лиценцама отвореног кода.